

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
III МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ПРИВАТНЕ ПРАВО ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ: ТЕОРИЯ ТА ПРАКТИКА»

06 жовтня 2023 рік

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**«ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

06 жовтня 2023 року

м. Кропивницький

**УДК: 34:342.78 (477) (082)
П 75**

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої
ради Донецького державного університету
внутрішніх справ, протокол №4
від 25 жовтня 2023 року*

Редакційна колегія:

голова редакційної колегії - декан факультету №4 БУГА Володимир
заступник голови редакційної колегії - завідувач кафедри цивільного,
трудового права та права соціального забезпечення факультету
№ 4 КОЛЕСНИК Тетяна

члени редакційної колегії:

завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної
безпеки факультету № 4 ВАСИЛЬЄВ Сергій;

завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного
управління факультету № 4 ОЗЕРНА Ірина;

доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального
забезпечення факультету № 4 БОНДАРЕНКО Ольга;

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
факультету № 4 КАДАЛА Віталій.

**Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та
практики:** збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький,
06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. 475 с.

Збірник містить тези доповідей учасників III Міжнародної конференції
«Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та
практики», яка відбулася 06 жовтня 2023 року на базі Донецького державного
університету внутрішніх справ.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників
закладів освіти й наукових установ, здобувачів вищої освіти юридичного і
правоохоронного напрямів, а також на тих, хто цікавиться питаннями
забезпечення публічної безпеки і порядку; застосування кримінального,
адміністративного та трудового законодавства; законодавчого регулювання
військових і територіальних формувань, реалізації прав людини у діяльності
правоохоронних органів.

Матеріали збірнику опубліковані в авторській редакції.

УДК: 34:342.78 (477) (082)

©Донецький державний університет внутрішніх справ, 2023
© автори тез доповідей, 2023

ЗМІСТ

ВСТУПНА ПРОМОВА РЕКТОР ДОНЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА, ЗАСЛУЖЕНОГО ЮРИСТА УКРАЇНИ, ПОЛКОВНИКА ПОЛІЦІЇ ВІТВИЦЬКОГО СЕРГІЯ.....	11

СЕКЦІЯ № 1

РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО ПРАВА: ІСТОРИЧНИЙ ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ

ГЛАДКИЙ Сергій ГЕНЕЗИС ПРАВОСВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ПОДІЛУ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ.....	13
КРАСНОВСЬКИЙ Микита, ОЛІЙНИК Олександр СТАНОВИЩЕ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В 1920 РР. В СРСР (НА ПРИКЛАДІ АРХІВНО-СЛІДЧИХ СПРАВ).....	16
РЯБОВОЛ Лілія ПРАВОВЕ ЗНАННЯ У ЗМІСТІ ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ: СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ПРАВА.....	19
САМІЛЮ Ганна ЦІННОСТІ В СУЧАСНОМУ ПРАВІ.....	21
СВІТЛИЧНИЙ Денис ІСТОРИЧНЕ ПОЄДНАННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ІНТЕРЕСІВ У ЧАСИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СТРАХУВАННЯ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ.....	24
СКЛЯР Аліна, ВАСИЛЬЄВ Сергій ГІБРИДНІСТЬ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	27
СОЛОШЕНКО Олена ЗВИЧАЄВЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО В ІСТОРИЧНИЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: ПЕРЕДВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ.....	29
ПАРХОМЕНКО Наталія ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ СУДОВОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	32
ТАРАНОВСЬКА Альона ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНВЕРГЕНЦІЇ IUS PRIVATUM ТА IUS PUBLICUM: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНІСТЬ	35
ТУРЕНКО Олег ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО – ПОШУК ІСТОРИКО- ОНТОЛОГІЧНИХ ЗАСАД.....	37
ШЕВЧУК Віталій, ЩЕРБАНЮК Оксана АНАЛІЗ ІСТОРИЧНИХ ПРИКЛАДІВ ВИБОРЧИХ СПОРІВ.....	40

СЕКЦІЯ № 2

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

БАХУР Олександр ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	43
БЕРЕСТОВА Ірина НОВЕЛИ ЗАКОНОПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧАСТИНІ ВДОСКОНАЛЕННЯ УХВАЛЕННЯ ТА ПРОГОЛОШЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: СУМНІВИ У КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРОПОЗИЦІЙ.....	46
БОНДАР Володимир АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МОДЕЛЕЙ ВІЙСЬКОВОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПРИЗНАЧЕНОСТІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ НА ОЗБРОЄННІ РФ.....	49
ВАСИЛЬЄВ Сергій КОНЦЕПЦІЯ LEX MERCATORIA ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ КОМЕРЦІЙНИХ СПОРІВ.....	56
ГОНЧАР Олег, ОСТАФІЙЧУК Людмила ПРОЦЕДУРА ДОБОРУ СУДДІВ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ДОВІРА ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ.....	59
ІГНАТЕНКО Володимир ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	61
КАЛЮЖНА Анна, АМЕЛІНА Анна ПРОБЛЕМИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК СКЛАДНИКА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....	66

КОРЯК Володимир, МАКСАКОВА Руслана АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	68
КРАПІВНИЙ Роман, ВЕДЬКАЛ Валентина ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	71
КРЕЧЕТОВА Юлія, СКЛЯРЕНКО Ігор ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ КАСАЦІЙНИХ ФІЛЬТРІВ З КОНСТИТУЦІЙНИМ ПРАВОМ НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ.....	76
НІКОЛЕНКО Людмила ВПЛИВ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДІ.....	78
ЛАНТІНОВ Ярослав КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ПАРАДИГМІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН.....	81
ЛІСОВСЬКА Анастасія, ЮРАХ Віталій МОЛОДІЖНИЙ ВОЛОНТЕРИЗМ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ	83
ЛЮБЧИЧ Анна МОТИВАЦІЯ НАУКОВОЇ МОЛОДІ В ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	85
ОЛЬХОВИК Людмила КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ.....	87
ОСТАПЕНКО Олена ВИБОРИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ.....	89
ПАЩЕНКО Олександр ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА СУТНІСТЬ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ В ЗАСУДЖЕНИМИ.....	95
ПОЛІЩУК Ганна МОДИФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН. РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НОВЕЛАМИ ЗАКОНОПРОЕКТУ	98
РОМАНЦОВ Юхим ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ГІБРИДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ	99
РЯБЧЕНКО Юрій СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ.....	102
СИРМАМІЇХ Ірина ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	104
СІОРДІЯ Лоріта, ОЗЕРНА Ірина ДЕЗІНФОРМАЦІЯ: НЕБЕЗПЕКА ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ.....	106
ТАТАРЕНКО Світлана ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НА НАСТУПНОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ.....	108
ТВЕРЕЗОВСЬКА Крістіна, БАРАБАШ Юрій ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В ПРАВІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ.....	110
УДОВИЧЕНКО Олександра ЧАС ТА МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО У СТАТТІ 390-1 КК УКРАЇНИ.....	112
ЧЕРЕЗОВА Тетяна, МЕЛЬНИК Ярослав ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ЩОДО СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ДЕЯКІ ПАТННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ	115
ЧЕХІВСЬКИЙ Ярослав, КАДАЛА Віталій ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО ЯК ОСНОВНИЙ РЕГУЛЯТОР ПРАВОВІДНОСИН ЗІ ЗВЕДЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	118
	121

ШЕВЧЕНКО Андрій, РЯБЧЕНКО Олена ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ NCTS В ПРИЗМІ МИТНИХ РЕФОРМ.....	
ШОПІНА Ірина ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З АНАЛІЗУ ЗАКОНОПРОЄКТІВ ПІД ЧА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	124
ШТЕФАН Анна ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА.....	126
ЩЕРБАНЬ Каріна, АМЕЛІНА Анна ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	129
ЯКУШКО Кристина, ЧОРНА Марина РОЛЬ МОЛОДІ У ЗБЕРЕЖЕННІ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ: ПРАВОВИЙ ВИМІР....	130
ЯНКОВСЬКИЙ Валерій ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	132
ЯРЕМА Валерій НАПРЯМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ.....	135

СЕКЦІЯ № 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

БУРЛАКА Владислав НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРИМУСОВОЇ ПАСПОРТИЗАЦІЇ.....	139
ГУЛЬТЯЄВА Тетяна, ШУЛЬГА Андрій ПРОВОДА ПІДТРИМКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ ПІДЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ.....	142
ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан ОКРЕМІ СУПЕРЕЧЛИВІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НА ПРОЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ.....	145
ДОЛГІЙ Олександр, ДОЛГІЙ Олександр ВОЄННИЙ СТАН: ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТАХ УКРАЇНИ.....	148
ŻYWUCKA – KOZŁOWSKA, ROSSANA BRONIECKA PSYCHOLOGICAL EXPERTISE.....	151
ELŻBIETA ŻYWUCKA – KOZŁOWSKA, IRENA MALINOWSKA THE RIGHT TO LIFE AND FREEDOM AND WAR.....	154
КОВАЛЬОВА Ольга ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	157
ЛІСОВСЬКА Анастасія, ЮРАХ Віталій МОЛОДІЖНИЙ ВОЛОНТЕРИЗМ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ	159
МАРКО Сергій ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	162
НАЗАРЕНКО Павло ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	164
НЕСТЕРЕНКО Марина, МАКОВІЙ Віктор ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНТЕРНЕТІ.....	167
ПАВЛЕНКО Тетяна ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	170
СВИСТУНОВА Олена МІСЦЕ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В СИСТЕМІ ОСНОВНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА.....	172
СОЛОМОНОВА Карина, МАРЧЕНКО Володимир ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ВИЗНАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....	174

ТКАЛІЧ Марія, ЮРАХ Віталій ЗАХИСТ ПРАВ МОЛОДІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	176
ЯЛІ Анастасія, НАЗИМКО Єгор ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	178

СЕКЦІЯ № 4

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ТА ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

АНДОН'ЄВА Вікторія, СКЛЯРЕНКО Ігор ВІДВІД СЕКРЕТАРЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЯК ГАРАНТІЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ.....	182
АНТОНЕНКО Дар'я, КОЛЕСНИК Тетяна РІВНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ.....	184
АМЕЛІНА Анна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ.....	186
БАГРІЙ Вікторія, БОНДАРЕНКО Ольга, АКТИ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ЯК ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ.....	189
БОНДАРЕНКО Ольга ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ ПРО НАМІРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	191
БОСА Ірина ХАРАКТЕРИЗУЮЧІ ОЗНАКИ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	193
ВАГАНОВА Ірина ДЕЯКІ ПРАВОВІ РИЗИКИ ПРИ УКЛАДАННІ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ.....	196
ГЕРДОВ Олександр, ШУЛЬГА Андрій РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ	199
ГУЗЕНКО Олена ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ.....	201
ДАНИЛОВА Ірина, ВАСИЛЕВИЧ Марина. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	204
ДОПІЛКА Владислав, ОСИПЕНКО Оксана ЛІНІЙНЕ МОРСЬКЕ СУДНОПЛАВСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА І ЗМІСТ.....	207
ЄРОФЄЄНКО Лариса ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	210
ELŻBIETA ŻYWUCKA – KOZŁOWSKA PROGRESS IN OCCUPATIONAL SAFETY	214
ЖЕРЕБКО Валерія, МАКОВІЙ Віктор ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ НА СЛУЖБОВІ ТВОРИ.....	218
ЖИЛА Олександр ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИКОНАННЯ ПОРУЧИТЕЛЕМ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ПОРУКОЮ.....	222
ЗІГАНГІРОВ Костянтин, МАКОВІЙ Віктор ПРОБЛЕМАТИКА РОЗІРВАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	225
ІВАНЕНКО Дмитро ДО ПИТАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УКРАЇНІ.....	228
ІЛЬЧЕНКО Маргарита, КОСТРИЦЬКИЙ Віталій ВИЗНАННЯ ОБМЕЖЕНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРОБЛЕМИ З АЗАРТНИМИ ІГРАМИ.....	230
КАДАЛА Віталій ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СТУДЕНТАМИ КЛІНІЦИСТАМИ КЛІЄНТІВ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК.....	233
КОВАЛЕНКО Олена ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗМІНИ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ» ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	235
КОЛЕСНИК Тетяна ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОГО РОЗРИВУ У СФЕРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	238

КЛЕМПАРСЬКИЙ Микола, КУЦЕНКО Тетяна ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ СУДДІ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА.....	240
КРОЙТОР Володимир АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	244
КОСТЮЧЕНКО Олена СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЮРИСТА.....	248
МАРТИНЮК Олександра, КОЛЄСНІК Тетяна РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	250
МИРЗА Світлана, ЛАСТОВЧЕНКО Єлизавета ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	252
МИРЗА Світлана, ГРОЗДЄВА Олександра ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	254
МІЧУРІН Євген ПРО ЛІЦЕНЗУВАННЯ КРИПТВАЛЮТНИХ БІРЖ.....	256
ПЕТРОВ Євген , АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ	258
КОЗІЙ Ілона, КОНАРЄВА Ганна ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ.....	260
КУЗНІЧЕНКО Оксана, УЗУН Аліна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	263
КУЗЬМЕНКО Сергій ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОНОДАВСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРАВОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	266
ЛЕОНОВА Дар'я, ДАНИЛОВА Ірина СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ.....	268
ЛИСИЦЬКИЙ Андрій, ОЛІЙНИК Олександр ВПРОВАДЖЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЯК ПРОЯВ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	271
ЛУЦЕНКО Юлія, СКЛЯРЕНКО Ігор РОЛЬ ЕКСПЕРТА В ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ.....	274
ЛОГВИНЕНКО Микола, ТАРАН Світлана ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІКАЦІЙНИХ ВИМОГ ДО ПОСАДИ МЕДІАТОРА.....	276
РОВНА Катерина, КОЛЄСНІК Тетяна ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ.....	280
САВІЦЬКА Єлизавета, ОКСЮТОВИЧ Марина СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ.....	282
СИРОТЮК Вероніка, КОЛЄСНІК Тетяна ДИСТАНЦІЙНА ЗАЙНЯТІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	284
ФЕДОРЕНКО Юрій ПОНЯТТЯ ВІДОКРЕМЛЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА.....	287
ФУРСА Світлана ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ І ТРУДОВИХ ВІДНОСИН.....	289
ЦЮПКА Дар'я, МАКОВІЙ Віктор СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕГУЛЯТОРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВІЙ СФЕРІ.....	291

СЕКЦІЯ № 5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

БАСЬВА Лілія ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА.....	295
БОНДАР Віталій АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	297

ГАЛКІНА Олена ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БУЛІНГ (ЦЬКУВАННЯ).....	299
ДАНІЛОВ Сергій ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ У ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	302
КОВАЛЬ Ірина, СПОДИНСЬКИЙ Олександр ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	305
КОЗИНЕЦЬ Анна, ЛАВРЕНКО Анастасія ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЗА НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ЗДОБУТТЯ ЇХНІМИ ДІТЬМИ ОСВІТИ.....	308
КОНАРЄВА Ганна ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ТИМЧАСОВО ВВЕЗЕНИХ ГРОМАДЯНАМИ-НЕРЕЗИДЕНТАМИ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ	311
КОРОЄД Сергій ФОРМИ ПРОЯВУ НАДМІРНОГО ФОРМАЛІЗМУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	315
МАРЧЕНКО Володимир ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	317
МОНАЄНКО Антон АДМІНІСТРАТИВНА СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС В ПИТАННЯХ ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ.....	319
ОВЧАРЕНКО Олена АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ.....	323
ОЗЕРНА Ірина, ШУЛЬГА Андрій ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕЛЕКТРОННОЇ ПЕТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДИ І ВЛАДИ.....	326
РЕЗУЄВ Євген, ЮРАХ Віталій СТАНОВЛЕННЯ, СИСТЕМА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ РЕГУЛЯТОРНИХ ОРГАНІВ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	329
ПРОДАЙВОДА Валерій, МАРЧЕНКО Володимир ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНОГО ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ.....	333
СКЛЯРЕНКО Ігор ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	335
ЮРАХ Віталій ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ У ВИПАДКУ НЕДОПУСКУ ДО ПЕРЕВІРКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ.....	338
ЮХИМЕНКО Костянтин, ЮРАХ Віталій ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВСЬКИХ АКТИВІВ.....	341
ЧОРНА Марина НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ.....	344

СЕКЦІЯ № 6

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ДУДНИК Анастасія, МАКСИМОВА Маргарита ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ СПЯМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	348
ЗАХАРЧЕНКО Андрій, БОБКОВА Антоніна ЩОДО РОЗРОБЛЕННЯ МІСЦЕВИХ ПРОГРАМ «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОФІЦЕР ГРОМАДИ».....	350
СОКОЛОВСЬКИЙ Денис, ЮРАХ Віталій СИСТЕМА, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ.....	352
КОТКОВСЬКИЙ Володимир ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....	356

КОРНИЙЧЕНКО Олексій МІСЦЕ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.....	358
ОМАРОВА Кристина, НОСЕВИЧ Надія СУБ'ЄКТИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ПРОТИДІЮ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	360
ПАСТУШЕНКО Віталій, ЄВЕНКО Дмитро ПОВНОВАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	364
САББАТОВСЬКИЙ Вадим МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	367
СИРМАМІЇХ Віктор СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТАКТИКИ САМОЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	370
ФОМІЧОВ Костянтин ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ З ГРОМАДСЬКІСТЮ.....	372
ШКУРАТ Іван, СІМОНОВА Любова ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	375
ШКУРАТ Іван, ПАНЄЄВА Ірина УДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	378

СЕКЦІЯ № 7

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

АТАМАНЧУК Поліна, ЦИМБАЛЕНКО Яна ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	380
БУРНОС Олена ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ ЗА ГЕНОМНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	382
ВІТКАЛОВА Аліна ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ В УКРАЇНІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.....	386
КАРМУШИНА Галина ВИПАДОК ПОМИЛКОВОГО ВСТАНОВЛЕННЯ ЧАСУ НАСТАННЯ СМЕРТІ В ПРАКТИЦІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ГРУЗІЇ..	389
КАЩУК Ксенія, АМЕЛІНА Анна СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ...	392
КОВАЛЕНКО Марина, КОНАРЄВА Ганна ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ТА ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	394
КОРАБЕЛЬ Марія ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАНЬ.....	397
ТЕТЕРЯТНИК Ганна, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА МІСЦЯХ МАСОВИХ ПОХОВАНЬ.....	398
СЕВЕРІНОВА Олександра ІНТЕРАКЦІЯ ЖЕРТВИ-ІНКАСАТОРА ІЗ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШНИКОМ В МЕХАНІЗМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 187 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	402
ХИТРИК Карина, ФЕДОРОВСЬКА Наталія КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЯК ПРАВОВА ОЦІНКА ДЕРЖАВИ ЗА ВЧИНЕННЯ НИМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	404
ШУЛЬГА Андрій, ОЗЕРНА Ірина ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА ТА ЦИВІЛЬНОГО ВІДПОВІДАЧА В КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	407
ШИНКАРЬОВ Юрій ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОБРАЗУ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ.....	409

СЕКЦІЯ № 8
ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

ГАМЕРА Олег, АМЕЛІНА Анна СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	411
ГЛУШКО Олексій, АМЕЛІНА Анна ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	413
ГОЛОВАЩЕНКО Ольга ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ІНФРАСТРУКТУР В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	415
ГОРЯН Ганна, ГОРБАНЬОВ Ігор СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	418
ДРОЗДОВ Олександр, ДРОЗДОВА Олена «NON BIS IN IDEM» VSEUROPEЙСЬКИЙ ОРДЕР НА АРЕШТ(В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС)...	420
ЄЛАЄВ Юрій ДЕЯКІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	428
ЗАСІК Юлія, ЗАСІК Мирослава ДИНАМІКА ЗМІНИ ІМІДЖУ УКРАЇНИ У ЗАКОРДОННИХ ЗМІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	431
SURVILIENE Zana SOME PECULIARITIES OF CIVIL PROCEEDINGS IN LITHUANIA.....	433
ІЛЬЧЕНКО Маргарита, СІНИЦІН Павло ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА НА КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ.....	435
КОРНІЙЧЕНКО Анастасія МІЖНАРОДНІ НОРМИ І СТАНДАРТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ.....	438
ЛАБУНСЬКИЙ Олександр ЩОДО ПОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	440
МАТВІЄНКО Олександра, АМЕЛІНА Анна ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ НА ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	443
ПАЛЬЧЕНКО Алла, КУЗНІЧЕНКО Оксана ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	445
ПАЛЬЧЕНКО Алла, ЗАСНОВ Ілья ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО КОМІТЕТУ В УНІФІКАЦІЇ НОРМ МОРСЬКОГО ПРАВА.....	448
RASHKINA Anastasiya FEATURES OF LABOR LEGISLATION IN THE UK.....	451
РУКІНА Діана, ГРИТЕНКО Оксана ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 23 ЛАНСАРОТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ДО СТ. 156-1 КК УКРАЇНИ «ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ»	452
СОЛЯНИК Тетяна, АНДРУСІВ Людмила СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ ЗА ПРАКТИКОЮ ЄСПЛ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	455
ТКАЛІЧ Марія, ЮРАХ Віталій ЗАХИСТ ПРАВ МОЛОДІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ	458
ВОЛОШАНІВСЬКА Тетяна Володимирівна ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ВЧИНЕНИМ НЕПОВНОЛІТНІМИ: КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	460
ДМИТРИЄВ Дмитро Андрійович ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	462
САМСІН Роман Ігорович КРИПТОВАЛЮТИ ТА КВАЗИКРИПТОВАЛЮТИ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ.....	464
ПАВЛІЧЕНКО Володимир ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.....	468
ТЕЛЕНЬ Олена Юрївна ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЗНАВАЧА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ	470
РАДЧУК Анатолій Анатолійович ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	473

**ВІТАЛЬНЕ СЛОВО УЧАСНИКАМ ТА СПІВОРГАНІЗАТОРАМ ІІІ
МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

ВІТВИЦЬКИЙ Сергій - ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції.

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Від імені Донецького державного університету внутрішніх справ щиро вітаю учасників Міжнародної конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики»!

Сьогодні від кожного з нас залежить майбутнє України, тільки разом ми можемо наблизити нашу Перемогу: хто в рядах Збройних сил України та підрозділах Сил територіальної оборони, хто своїми працюючими руками, хто матеріально, морально чи інтелектуально допомагає – головне, що всі ми в міру своїх можливостей, кожен на своєму місці, прагнемо забезпечити національну безпеку та територіальну цілісність України.

Безумовно, сьогодні основним завданням вчених та практиків є консолідація зусиль, спрямованих на стабілізацію роботи правоохоронних органів, що стане ще одним кроком на шляху до Перемоги України. Ми маємо бути єдиними у своєму прагненні зробити нашу державу ще міцнішою, ще більш розвинутою, не дивлячись на те, у якому куточку України ми знаходимося. Цінним є те, що, не дивлячись на складні та небезпечні умови, обумовлені бойовими діями, наші науковці продовжують із честю та гідністю робити свою справу.

Показово, що у конференції беруть участь не тільки українські науковці та практики, а й представники інших європейських країн. Такий захід – ще одна нагода для видатних та молодих фахівців обмінятися думками та досвідом, спільно обговорити стан перебігу реформ в Україні та надати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Необхідно підкреслити, що в Україні впродовж останніх двох років започатковано понад два десятки реформ у різних сферах державного та муніципального управління, економіки, фінансів, судустрою тощо. Здійснення правоохоронними органами України заходів спрямованих на соціально-політичну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах, боротьбу з корупцією, декриміналізацію економічних відносин, детінізацію фінансових відносин, а також забезпечення захисту прав, об'єктів власності фізичних та юридичних осіб щодо фахового наукового обговорення зазначених актуальних питань є дуже важливим.

Визначення пріоритетів у відновленні економіки, імплементація міжнародно – правових актів в українське законодавство слугують передумовою

успішної відбудові нашої країни після війни. Зрозуміло, що це неможливо здійснити без належного науково-експертного супроводження, вивчення досвіду та здійснення аналізу фахівцями.

Плідна діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ в науковій сфері сприяє поглибленню та розвитку багатосторонніх наукових напрямів, зокрема в контексті забезпечення реалізації та удосконалення законодавства щодо приватно-правових та публічно-правових відносин, розвитку державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захисту прав та законних інтересів юридичних та фізичних осіб, об'єктів права власності тощо.

Сьогодні бойові дії на території України, поширення кризових явищ в економіці багатьох країн світу, анексія Криму і самопроголошення нових утворень на території Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей актуалізували необхідність обміну думками між науковцями та практиками з метою вироблення відповідних шляхів відновлення нашої держави.

Висловлюємо готовність активно долучитися до наукового опрацювання та супроводження в різних державних органах та органах місцевого самоврядування висловлених учасниками конференції законодавчих пропозицій, а також підготовки рекомендацій за результатами конференції.

Впевнений, що ця Міжнародна конференція сприятиме розвитку української науки, а професіоналізм, знання та практичний досвід наших науковців створять усі можливості, необхідні для розвитку, модернізації та європеїзації вітчизняної науки, що зробить вагомий вклад у Перемогу України.

Бажаю всім учасникам конференції плідних дискусій, змістовної та конструктивної роботи в ім'я нашої країни!

СЕКЦІЯ № 1
РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО ПРАВА:
ІСТОРИЧНИЙ ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТИ

ГЛАДКИЙ Сергій

професор кафедри підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету, доктор юридичних наук, професор

**ГЕНЕЗИС ПРАВОСВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА
У КОНТЕКСТІ ПОДІЛУ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ**

Відмова від вульгарно-нормативістських засад правопізнання, яка в українській юридичній науці доктринально намітилася як чітка тенденція три десятиліття тому, відкрила шлях до теоретичного осягнення правової реальності як цілісного, гармонійного утворення – єдиного «механізму» (мовою науки, яка тяжіє до метафор класичної парадигми) або єдиного «організму» (мовою науки, яка ґрунтується на екологічному, в широкому сенсі цього слова, світобаченні). Цілісність і гармонійність цього соціально-еволюційного утворення зумовлюється багатьма чинниками. До найважливіших з них можна віднести, зокрема: 1) співвідношення та взаємодію об'єктивного та суб'єктивного вимірів буття права (тобто, насамперед, позитивного права і правової свідомості); 2) співвідношення і взаємодію приватного та публічного права. Становить неабиякий науковий та практичний інтерес і дослідження взаємозв'язку згаданих чинників між собою.

Порушення балансу в розвитку цих, позначуваних парними категоріями, складових правової системи, завжди негативно позначається на її функціональному стані. Будь-які дисфункції явищ такого масштабу завжди мають глибоке історичне коріння, виникають поступово і долаються важко. Так, дисгармонії генезису права України в двох означених вище аспектах виразно виявилися у радянському тоталітарному суспільстві. Вони генетично пов'язані з марксистсько-ленінською ідеологією, коріняться у ній.

Матеріалістичні та об'єктивістські настанови світобачення, що знайшли своєрідний і завершений вираз у теорії відображення, зумовили недооцінку правової свідомості, постулювання її вторинної ролі в процесах утворення та реалізації права. Правова свідомість мислилась теоретиками радянського права як продукт психічного відображення об'єктивного юридичного права. Зворотний зв'язок між свідомістю та позитивним правом визнавався, але, в контексті боротьби з впливом «буржуазного ідеалізму», цілеспрямовано й наполегливо трактувався як функціонально малозначущий і другорядний. Правосвітоглядні орієнтири такого змісту слугували підґрунтям для дегуманізації та деперсоналізації картини правової реальності та, відповідно, несприйняття концепції прав людини як в теорії, так і на практиці.

Якщо дисгармонії в розвитку і взаємодії об'єктивного та суб'єктивного вимірів буття права виявлялися більшою мірою в площині науково-юридичного теоретизування, то недорозвиненість приватного права у його співвідношенні з

публічним правом виразно позначилась на інституційній структурі радянської правової системи: у ній були відсутні не лише окремі правові інститути, життєво необхідні системам права країн ринкової демократії, а й цілі галузі права (приміром, комерційне чи підприємницьке право, якому не було місця в системі адміністративно-командної, планової економіки). Революційне гасло «ми нічого приватного не визнаємо», висунуте більшовиками у перші роки свого владарювання, наприкінці 70-річного періоду існування СРСР поступово втратило актуальність, але наслідки цього підходу відчуються й досі.

У роки існування України як незалежної держави ці наслідки загалом вдалося подолати в змісті та структурі національного законодавства – українські парламентарі сміливо вдавалися до прямої чи непрямої рецепції норм та інститутів права країн розвиненої демократії. Значно важче відбувалося реформування державного апарату, в тому числі системи юридичних органів і установ, функціонування яких забезпечує реалізацію права: втручання в систему усталених, реальних суспільних відносин (зі зміною статусу конкретних персоналій і груп та балансу між ними) вимагало іншого політичного цілепокладання та ідеологічного забезпечення, значно потужнішої політичної волі, дієвої підтримки громадянського суспільства.

Ще складнішою була ситуація з правовою свідомістю: психологічні явища і процеси, усталені протягом багатьох десятиліть існування в країні недемократичного режиму, кристалізувалися в менталітеті «радянської людини» з притаманними їй рисами – відчуттям повного відчуження від реальної політичної влади; стійким почуттям недовіри до державної влади, парадоксальним чином поєднаним з державно-патерналістськими психологічними настановами; почуттям правової незахищеності, доведеним до апогею у «бандитські» 90-ті роки; всеохоплюючим правовим нігілізмом.

Нерозвинена правова свідомість взаємодіяла з такою ж нерозвиненою і, водночас, надмірно збудженою політичною свідомістю. Це збудження, породжене розкріпаченням енергії «народних мас» у період розвалу системи владних інституцій СРСР в умовах нерозвиненості інституцій громадянського суспільства та політичної системи країни призвело до надмірної політизації правової свідомості, її зосередження на публічно-правових аспектах функціонування права. Політичні кризи і скандали, у які виявились втягнутими юридичні установи (приміром, Конституційний Суд України або Генеральна прокуратура України), корупційні скандали, перманентний виборчий процес і пов'язана з ними конкурентна боротьба кланово-олігархічних груп, міжнародно-правові відносини – основні об'єкти уваги громадськості та ЗМІ.

Натомість трудові, комерційні, значною мірою цивільні та інші приватно-правові відносини зайняли місце на периферії поля правової свідомості суспільства. З погляду буденності цих відносин та їх непридатності як матеріалу для сенсацій, на які в масовій культурі є стійкий запит, – це природньо. Проте є й інший, специфічно «національний» чинник витіснення приватно-правових відносин на периферію правосвідомості українського суспільства – високий ступінь їх «тіньовізації», всеохоплююча практика врегулювання цих відносин позаправовими засобами.

Ідеологічно мотивована деградація приватного права в СРСР у незалежній Україні змінилася психологічним його пригніченням, мотивованим соціально-економічно, корисливо. Звісно, це нормальні егоцентричні мотиви соціальної активності в більшості соціокультурних систем минулого та сучасності, які не шкодять суспільству, але за умови, що вони врівноважені соціоцентричними мотивами забезпечення загальносуспільного блага. Генерування смислів, які породжують останні, є місією національної еліти. В соціокультурних реаліях сучасної України – це «слабка ланка». В результаті маємо дисгармонію між рівнем (інтенсивністю) уваги суспільства до розвитку приватного і публічного права. Увага ж суспільства каналізує соціальну енергію, яка творить реальні зміни. І в анатомії цієї дисгармонії окреслюється визначальна роль дефектної, нігілістичної правосвідомості.

Конструктивне й відповідальне ставлення до реалізації цілей європейської інтеграції України, як видається, передбачає врахування історичних особливостей генезису західно-європейських правових систем. Як відомо, його визначальним чинником науковці вважають рецепцію римського приватного права. Публічне право країн Західної Європи розвивалося «навздогін» приватному та за його моделями.

Генезис визначає суть явища, а форми прояву суті – варіативні. Імітація форми рідко призводить до відтворення суті. Це і є основна проблема і небезпека у процесі «адаптації українського законодавства до права ЄС». Втім, для сучасної України іншого шляху, ймовірно, не існує. Питання лише в тому, чи спроможний суспільний організм прийняти чужорідні «імпланти» і перебудуватися на новий лад. В умовах війни для цього відкриваються «вікна можливостей», які не існують у мирний час. Війна – це глибинний струс соціального організму, який створює умови для самоусвідомлення та самозміни.

Зважаючи на цю обставину і підводячи підсумок вищевикладеному, слід наголосити на важливості роботи правників-педагогів з правовою свідомістю української молоді. Серед компетентностей, які закладаються в правничі освітні програми, на чільному місці мають бути ті, що забезпечують глибинне правове самопізнання та саморозвиток. Можна впевнено стверджувати, що іншої ділянки соціального простору, на якій можливе радикальне оновлення й оздоровлення суспільної правосвідомості, а відтак – і подолання дисгармоній в розвитку національної правової системи, не існує.

КРАСНОВСЬКИЙ Микита

Здобувач вищої освіти факультету історії і права ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник:

ОЛІЙНИК Олександр

завідуючий кафедри суспільно-правових дисциплін ХНПУ імені Г.С. Сковороди

кандидат юридичних наук, доцент

СТАНОВИЩЕ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В 1920 РР. В СРСР (НА ПРИКЛАДІ АРХІВНО-СЛІДЧИХ СПРАВ)

Комуністичний режим у Радянському Союзі здійснював жорстку цензуру та обмеження свободи слова, об'єднання та віросповідання. Це означало обмеження політичних прав, свободи вираження думок та права на мирні зібрання. Були створені спеціальні органи, які мали контролювати та пригнічувати «антирадянську» або «контрреволюційну» діяльність.

Згідно ідеології комунізму, основною була концепція «диктатури пролетаріату», яка передбачала, що влада повинна перебувати в руках робітничої класи та служити її інтересам. Проте, це часто тлумачилося як монополія на владу Комуністичної партії та обмеження політичної плюралістичності.

УСРР 1920-х років стає новим державним утворенням, де права та свободи людини були обмежені ідеологічними поглядами комунізму. Це обумовлювало характер та обсяг гарантій прав громадян. Класовий підхід стає основною концепцією, яка лягла в основу захисту прав та свобод і в УСРР. Соціалістична держава визначала права та свободи в залежності від соціальної належності та класових інтересів.

Режим використовував репресивні засоби для забезпечення стабільності та підтримки своєї влади. Це обмежувало можливість вільної виразності громадянського суспільства та відвертого вираження думок. Свобода слова була серйозно обмеженою. Засоби масової інформації були під контролем держави, що забезпечувало ідеологічну єдність та обмежувало можливість вільного обговорення та критики.

Хоча у комуністичній ідеології підкреслювалась важливість прав пролетаріату, проте під впливом політичних чисток та централізованої влади, права трудящих були все ж таки обмежені. Ці аспекти свідчать про те, що в УСРР 1920-х рр. захист прав і свобод людини був суттєво обмеженим і піддавався ідеологічним та політичним утискам цієї епохи. Основна увага приділялася підтримці та зміцненню влади нового режиму.

Судова система УСРР відігравала декілька функцій – репресивну та правозахисну. З одного боку, вона здійснювала репресії проти політичних опонентів та класових ворогів. З іншого боку, намагалася забезпечити відсутність проявів «класової неправосудності». Поданий період в історії відзначився різкими трансформаціями та реформами у сфері судової системи, спрямованими на упорядкування та відповідність новим ідеологічним принципам комуністичного режиму.

Прикладом незахищеності прав та свобод людини може послугувати

архівно-слідча справа настоятеля харківського католицького собору Вінцента Ільгіна [1, с. 27], котра яскраво ілюструє, що саме ці репресивні мотиви обмеження (можливість альтернативного впливу церкви на свідомість громадян СРСР) набувають широкого використання в часи укріплення більшовицького режиму.

В постанові про висунення обвинувачення Вінценту Ільгіну (26 жовтня 1926 р.) [2, с. 1] священнослужителю інкримінували цілу низку порушень, зазначених в актуальному на той час Кримінальному кодексі Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі КК УСРР). Зокрема, йдеться про:

- ст. 123-124 КК УСРР 1922 р. [2, с. 1] – «Здійснення в державних установах і підприємствах релігійних обрядів, а так само розміщення в цих будинках будь-яких релігійних зображень»;

- ст. 16 КК УСРР 1922 р. [2, с. 1] – дуже неординарна стаття, яка посилювалася тяжкість будь-якої інкримінованої провини. Отже, настоятеля харківської парафії звинуватили у тому, що він «бере безпосередню участь у виконанні злочинної дії, у чому б вона не полягала».

Цікаво, що в інших документах архівно-слідчої справи Вінцента Ільгіна зазначаються вже зовсім інші статті КК УСРР. Це чудово ілюструє безпринципність роботи каральної системи радянської влади, головна мета якої полягала у знаходженні потужної юридичної підстави для максимізації кінцевого вироку первинно невинної особи. У постанові про адміністративну висилку Вінцента Ільгіна (листопад 1926 р. – точна дата в документі не вказана) говориться вже про порушення наступних статей КК УСРР [1, с. 31]:

- Ст. 14 КК УСРР 1922 р. [2, с. 1] – «замах на будь-який злочин карається як скоєний злочин, причому відсутність або незначність шкідливих наслідків замаху можуть бути прийняті до уваги судом при визначенні міри покарання; замах, не доведений до кінця з власної волі особи, яка його здійснювала, карається як той злочин, який фактично нею скоєно...» [2, с. 1]

- Ст. 70 і ст. 72 КК УСРР 1922 р. [2, с. 1] – діяльність, спрямована на «пропаганду й агітацію, спрямовану на допомогу міжнародній буржуазії» з долученням статті про «виготовлення і зберігання з метою поширення агітаційної літератури контрреволюційного характеру».

- Ст. 123 КК УСРР 1922 р. [2, с. 1] – у відповідності з цією статтею карається відхід від принципів процедури відокремлення церкви від держави.

Разом з цим нависає питання, чому попереднє інкримінування ст. 123-124 КК УСРР 1922 р. змінилося в ході самого слідства на важчі і більш розгалужені звинувачення. Оскаржити їх було неможливо, а сама людина ставала заручником каральної машини у вимірі безпрецедентного тоталітаризму.

Перш, ніж заарештувати о. Ільгіна і висунути йому всі ці звинувачення, за настоятелем костелу пильно стежили агенти ОДПУ. Поданий етап роботи репресивної машини формує доказову базу його «провини», яка полягала в:

- дискредитації радянської влади;
- проведенні зборів політичних однопумців;
- підтримка контактів з Генеральним Консульством Республіки Польща;

- переховуванні в місці проживання забороненої літератури;
- проведенні шлюбних обрядів без попереднього запису у відповідному державному органі (РАЦСі);
- підозра у шпionaжі на користь ворогів СРСР [2, с. 32].

Порівнюючи дві вищезгадані постанови (про висунення обвинувачення і про адміністративну висилку) [2, с. 32-33], можна побачити у дії механізм цинічного фабрикивання злочинів. Звичайно, серед цього списку «правопорушень» Вінцента Ільгіна є окремі моменти, які формально підпадають під дію КК УСРР 1922 р. Але загалом маємо справу з «творчою» інтерпретацією дій священника з метою їх вписування до змісту певної статті. Це зайвий раз демонструє нестерпну жагу більшовицького режиму щодо знаходження та придушення реальних, потенційних чи удаваних вогнищ антирадянського режиму. Загальні принципи та особливості репресивної політики радянської влади в Україні в 1920-1930 рр. розкриті в статті О. Бажана та В. Золотарьова «Великий терор на Харківщині: масштаби, виконавці, жертви». [3, с. 85]

Нажаль, однією з таких жертв тоталітаризму стає о. Вінцент Ільгін, який присвятив значну частину свого життя розвитку католицької парафії м. Харкова. За це він отримав статус «соціально-небезпечного елемента» та на підставі рішення Особливої наради при Колегії ОДПУ був відправлений до концтабору на Соловках строком на три роки [1, с. 32]. Справа потрапляє в архів.

Таким чином, у 1920-х роках у складній політичній та ідеологічній обстановці права та свободи людини були серйозно обмежені та контролювалися державним апаратом, а основний акцент робився на зміцненні влади Комуністичної партії.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс УСРР: станом на 1922 р. URL.: <https://lawbook.online/derjavi-prava-istoriya/kriminalniy-kodeks-usrr-64886.html>;
2. Серяков С. О., Коваленко Т. М. Поляки Харківщини на тлі радянського тоталітарного режиму: Т.1. Доля поляків Харківщини у роки більшовицьких репресій в Україні. Збірник документів. Харків: Золоті сторінки, 2020. 40 с;
3. Бажан О. Г., Золотарьов В. А. Великий терор на Харківщині: масштаби, виконавці, жертви. *Краєзнавство*, 2012. 101 с.

**ПРАВОВЕ ЗНАННЯ У ЗМІСТІ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ
ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ:
СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ПРАВА**

У рамках різних правових сімей/ правових цивілізацій, в основі кожної з яких є відповідні цінності, у тому числі правові, виокремилися відповідні підходи до розуміння сутності права та його значення. Прихильники першого підходу не визнають право як явище культури відповідного народу, не сприймають право та права людини як цінність, іманентну складову культури, натомість, розглядають їх як перешкоду на шляху до становлення суспільної общини, комунізму. З позицій другого підходу, право – елемент культури, цінність, завдяки якій забезпечується правопорядок у соціумі з врахуванням інтересів особистості й створенням умов для реалізації її можливостей.

Вітчизняна юридична наука, яка сьогодні розвивається під впливом кращих здобутків європейської юриспруденції, розглядає право як феномен сучасної цивілізації, складне, багатоаспектне явище, органічну частину культури певного соціуму, приділяючи особливу увагу ціннісному потенціалу права. Так, А. Кучук, підкреслюючи перевагу такого підходу, виокремив відповідний принцип, згідно з яким, право – цінність/ ціннісна категорія, форма відображення і спосіб втілення людських цінностей [2, с. 18]. Фахівці акцентують саме на соціальну цінність права. Більше того, А. Саміло розглядає її як істотну ознаку права, що характеризує його як унікальне суспільно корисне явище. Цінність права вчений тлумачить як його здатність бути метою і засобом задоволення соціально справедливих потреб індивідів та суспільства в цілому, утверджувати справедливі й гуманні засади у взаємовідносинах особи та влади, бути тією силою, що протистоїть свавіллю [4, с. 52]. Право впорядковує суспільне життя, забезпечує досягнення суспільної злагоди, дотримання балансу інтересів різних суб'єктів, безпеку людини і суспільства. Воно є одним з найважливіших надбань людства, отже, його необхідно сприймати саме крізь призму соціальної цінності, суголосні й інші дослідники цієї проблеми. У сучасному світі право – фундаментальна цінність, оскільки, постає як гарантія збереження й розвитку цивілізації [6, с. 101].

Виокремлюють різні аспекти соціальної цінності права як складної, комплексної категорії: безпосередньо соціальна цінність; інструментальна / службова цінність; цінність права як соціального явища; історико-культурна цінність права. Безпосередньо соціальну цінність О. Скакун вбачає у здатності права вирішувати проблеми в суспільстві правовими засобами, розвивати ті відносини, в яких зацікавлені окремі індивіди і суспільство в цілому, вносити стабільність і порядок у суспільні відносини, а також забезпечувати соціальний захист громадян. Інструментальну / службову цінність права вчена розглядає як

один із виявів його загально-соціальної цінності, оскільки, право – регулятор суспільних відносин, інструмент для вирішення різних завдань, у тому числі, забезпечення функціонування соціальних інститутів, соціальних благ [5, с. 228].

Безпосередньо соціальну й інструментальну цінність права визначають також, виходячи з того, що право – універсальний загальновизнаний засіб встановлення й забезпечення суспільно необхідного порядку, охорони соціальних цінностей, розв'язання соціальних конфліктів різного масштабу, дотримання балансу суспільних та особистих інтересів, а також механізм реалізації цих інтересів [6, с. 101]. Така наукова позиція вітчизняних фахівців узгоджується з підходом, сформованим в європейській правничій науці, яка, не допускаючи надмірної «догматизації» чи «теоретизації», розглядає право як засіб упорядкування суспільних відносин та створення стану правової захищеності особи, встановив А. Кучук [2, с. 11-12].

Щодо цінності права як соціального явища, О. Скакун вбачає її у тому, що право має глибокий особистісний зміст, постає як міра свободи в суспільстві, при цьому, виражає справедливу й рівну міру свободи, вважає [5, с. 228]. Історико-культурну цінність право має постільки, поскільки є невід'ємним компонентом світової культури й результатом еволюції людини в процесі боротьби за свободу, рівність і справедливість [7, с. 101].

Перелічені аспекти цінності права знаходять свій вияв у площинах загальнолюдського, загальносоціального й особистісного.

Зрозуміти соціальну цінність права – означає усвідомити, розкрити його позитивну роль для особистості й суспільства, акцентує Г. Волинка. Соціальну цінність права вчений вбачає у тому, що: за допомогою права забезпечується загальний стабільний порядок у суспільних відносинах; завдяки праву досягається визначеність, точність у самому змісті суспільних відносин; втілюючи спільну (узгоджену) волю учасників суспільних відносин, право сприяє розвитку тих відносин, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Крім того, право впливає на поведінку та діяльність людей шляхом узгодження їхніх специфічних інтересів, забезпечує можливість нормальних активних дій людини шляхом перешкоджання незаконним втручанням у сферу її правомірної діяльності. У цивілізованому суспільстві право забезпечує оптимальне сполучення свободи й справедливості, є основою формування головних інститутів громадянського суспільства, як: ринкова економіка, багатопартійна політична система, демократична виборча система, вільні засоби масової інформації, правова держава. Нарешті, право – єдино можливий цивілізований засіб вирішення проблем міжнародного й міжнаціонального характеру, основа формування світового правопорядку, ефективний інструмент досягнення соціального миру, зняття напруги у суспільстві [1, с. 100; 4, с. 53].

Соціальна цінність, роль і призначення права розкриваються в його функціях як основних напрямках його впливу на суспільне життя. Оскільки право покликане забезпечувати інтереси всіх членів суспільства й кожного з них, саме його функції, як вказує Н. Оніщенко, відображають легітимність діючої влади, загальносоціальну спрямованість діяльності держави. Отже, право – найбільш

ефективний соціальний регулятор [3, с. 7].

Загалом ціннісний потенціал права розкривають як загально-соціальні, так і спеціально-юридичні його функції, однак, передусім – загальні, через які право впливає на суспільну свідомість, формуючи ціннісні орієнтири, створюючи певний вимір соціальної взаємодії, в якому можливе, належне й заборонене в людських вчинках знаходять своє чітке окреслення.

Список використаних джерел:

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права : Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с.
2. Кучук А. М. Феномен правового поліцентризму: загально-теоретичний і методологічний аспекти : автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 38 с.
3. Оніщенко Н. М. Проблеми поняття, сутності та природи права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 4-9.
4. Саміло Г. О. Актуальні проблеми теорії права : Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2014. 216 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. К. : Алерта, 2021. 528 с.
6. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.

САМІЛО Ганна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права НУ «Запорізька політехніка»

ЦІННОСТІ В СУЧАСНОМУ ПРАВІ

З моменту виникнення держави та права як явищ, що забезпечують стабільність суспільства, унікальна цінність права та його значення для суспільства були закріпленою аксіомою, що підтверджувалось великою кількістю досліджень та наукових праць. Але на сучасному етапі розвитку суспільства, в якому панує інформаційний простір, необхідно поліпшити ставлення до права як до головного регулятора суспільних відносин та привернути необхідну увагу до його цінностей та сутності. Право є загальнолюдською цінністю. Саме крізь призму правових цінностей, можна зрозуміти суть природного та позитивного права, їх зв'язок із світоглядним, теоретичним і практичним рівнем цивілізації і життям окремої людини.

Право, як і будь-яке інше явище, створене людиною, володіє власним історичним, моральним, соціальним підґрунтям. Воно покликане охороняти та забезпечувати ті цінності, які були закладені в першооснову правової системи держави – Конституцію. Правова система кожної держави відповідає рівню розвитку, формам, принципам та характеру його суспільства, а також іншим важливим факторам, таким як віросповідання основної частини суспільства,

звичаї, соціальні стереотипи, правовий менталітет та інші.

Розглянемо керівні ідеї природного права. Так, прихильники даного вчення стверджують, що право, як явище, виникає природним шляхом на певному етапі розвитку цивілізації та є невід'ємною складовою частиною людського єства. Законодавство існує лише для закріплення основних природних потреб суспільства, задля того, щоб повною мірою забезпечувати належні умови для життєдіяльності індивідів та розвитку суспільства. Природні засади праворозуміння ґрунтуються на постулатах інших наук, таких як еволюційна біологія, генетика, соціологія, психологія, та відкидають будь-які рамки стереотипного людського мислення, адже ніщо не може стати більш дієвим регулятором суспільних відносин, ніж ті закони, що склались природним шляхом. Є кілька підходів до розуміння доктрини природного права. Загальноприйнятою є розуміння природного права або як сукупності моральних вимог, що протиставляються позитивному праву як антропоцентрична критична думка, або ж як основа законодавства, моральні устої якого виникають лише з моменту їх законодавчого офіційного закріплення. Природне право, як явище, виникає стихійно, у вигляді нагромадження керівних ідей, думок, поглядів, і дістає закріплення перш за все в моральних принципах, звичаях, традиціях. Право в такому випадку розглядається як сукупність моральних установок, етичних принципів, загальноприйнятих вищих людських цінностей, що мають значення для життя і розвитку кожного окремого індивіда. Юридичне закріплення природних прав, на думку прихильників природного праворозуміння, не є необхідним, а в деяких випадках – зайвим.

Протилежним природному праву є позитивне право. Особливість позитивного права виступає в тому, що дане вчення визнається більш сучасним, ніж природне. Вважається, що позитивне право є пріоритетним видом праворозуміння в умовах державного режиму організації суспільства. Як відомо, держава існує задля забезпечення потреб суспільства, гарантує закріплення та охорону загальносоціальних цінностей та визначає людину як основну цінність, охороняти яку покликаний закон. Іншими словами, позитивне право можна визначити як сукупність актів, що приймаються законодавцем, тобто системою загальнообов'язкових норм, що встановлюються державою. Варто зазначити, що загальноприйняте поняття справедливості нечасто фігурує в позитивному праві. В залежності від форми правління та політичної системи країни, законодавець володіє прерогативою по-своєму трактувати поняття справедливості та оцінювати наявну нормативно-правову базу на відповідність принципам справедливості.

В Україні у сучасний період, як і в більшості країн світу, відбувається переоцінка цінностей і здійснюється орієнтація політичного курсу держав на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів, на їх природні засади, що є значущими для всього світового співтовариства. Такими цінностями є свобода, рівність, справедливість, демократія, а також цінності, що мають безпосереднє відношення до кожного громадянина – життя, здоров'я, честь, гідність. Право закріплює та охороняє усі ці цінності, при цьому воно само є суспільною цінністю, культурним та інтелектуальним надбанням людської

цивілізації.

Соціальний аспект права, його цінність для побудови «здорового» суспільства, чітко прослідковується під час законотворчого процесу. Будь-який нормативний акт демократичної правової країни повинен відповідати основним соціальним принципам, закріпленим в основному законі держави, а явно злочинні акти можуть не підлягати виконанню. Даний механізм існує задля збереження соціальної рівності, а також захисту від свавілля від осіб, що володіють повноваженнями, що дозволяють віддавати накази або розпорядження. Сучасні правові цінності, що є серцевиною правового статусу людини, закріплені на найвищому рівні, що створює широкі перспективи для подальшого розвитку законодавства.

Закон визнається правовим лише тоді, коли він повною мірою відповідає загальним правовим принципам. Такий закон становить основу цінності права, так як дозволяє повною мірою регулювати ті чи інші суспільні відносини, підтримуючи та охороняючи інтереси громадян, та забезпечуючи рівні можливості для кожного суб'єкта. Соціальна цінність правових законів полягає в тому, що вони полегшують та прискорюють розвиток суспільних відносин. Правовий закон виступає дієвим інструментом державного регулювання, що здатен скеровувати розвиток суспільства у відповідне русло, впливати на поведінку громадян, здійснювати превентивні функції.

Закон може бути визнаний правовим тільки в тому випадку, коли в ньому дотримані моральні засади, устої та цінності, притаманні суспільству на конкретному етапі його розвитку. Навіть в умовах сучасного інформаційного суспільства моральні норми відіграють важливу роль в життєдіяльності суспільства.

В сучасному світі життя людини завжди пов'язано з правом. Кожна особа має знати, виконувати, використовувати та дотримуватися правових норм, вільно робити вибір та нести відповідальність за власні дії. Під час здійснення своїх соціальних обов'язків, індивід отримує безцінний досвід, що накладає свій відбиток на його психіку та внутрішній світ. Такий досвід може бути як позитивним, так і негативним, а отже, він є дуже багатограним та змістовним, та має особливу цінність для формування правосвідомості людини.

Таким чином, сучасне розуміння правових цінностей є результатом спільної соціальної діяльності суспільства. Воно відображає національні, соціально-культурні, політичні, економічні пріоритети соціуму, та є запорукою закріплення та поваги до основних правових цінностей, які закріплені на конституційному рівні. Елементами сучасного праворозуміння виступають як архаїчні прояви правових міфів, так і суспільна правосвідомість в її сучасному вигляді. З такої позиції можна стверджувати, що природно-правовий і позитивний типи розуміння права є однаково важливими для сучасної наукової думки. Це дозволить повною мірою дослідити соціальну цінність права та окремих законів, а також забезпечить належний розвиток правового поля держави у світлі гуманізму, антропоцентризму та додержання принципів основних цінностей, забезпечувати які покликане право.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Документ 254к/96- станом на 20.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
2. Биканова А. В. Соціальна цінність права: проблеми та перспективи. *Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право*. 2010. № 1. С 363 – 367.

СВІТЛИЧНИЙ Денис

аспірант Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»

ІСТОРИЧНЕ ПОЄДНАННЯ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ІНТЕРЕСІВ У ЧАСИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СТРАХУВАННЯ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ

І транспорт, і інститут страхування з'явилися і стали надбанням людства багато тисячоліть тому. Зараз складно сказати, що із них з'явилося раніше. Можливо транспорт, оскільки людина завжди мала потребу у перевезенні себе та інших людей, а також вантажів. А можливо страхування, оскільки ризики втрати чи пошкодження майна, втрати здоров'я чи загибелі були й залишаються актуальними у будь-які часи. Будемо вважати, що через технічні, технологічні, економічні та організаційні особливості транспорт з'явився раніше. З появою страхування спочатку транспорт існував окремо від нього. Пізніше їх діяльність почала поєднуватися. Серед видів транспорту чи не найстарішими були гужовий та водний, який поділявся на морський і річковий, транспорт. Невипадково усі великі прадавні цивілізації формувалися навколо потужних річкових артерій, в яких річки серед інших надважливих функцій виконували і функцію шляхів сполучення. Завдяки річковим шляхам Київська Русь мала торгові й цивілізаційні зв'язки із Візантією та Скандинавією. Взагалі поява і розквіт Київської Русі зобов'язані річковим шляхам із Скандинавії до Візантії.

Так само у найдавніші часи сформувалися перші засади страхування. У праві Давнього Риму страхування здійснювалося у межах певних соціальних груп або підприємницьких об'єднань. Страхування було запроваджено для мінімізації наслідків нещасного випадку у сфері цивільно-правових відносин та у сфері підприємництва. Особливості давньоримського страхування, наприклад, цільове використання страхових платежів, регулярність внесків, наявність застережень щодо суб'єктів та причин настання страхового випадку та ін. збереглися до сьогодні. Крім цього отримувачем страхових платежів та страхових виплат міг бути лише спадкоємець за заповітом.

Таким чином, уже з античних часів з'явився не лише поділ права на приватне та публічне (на сьогодні можемо вказати на неточність такого поділу, оскільки виділяються приватні та публічні інтереси, яких у кожній галузі права велика кількість, і не існує жодної галузі права, в якій були б присутні лише приватні або виключно публічні інтереси), на що вказувалося у дослідженнях

українських вчених, зокрема таких, як: О.А. Банчук [1], І.В. Венедіктова [2], О.М. Вінник [3], В.М. Гайворонський [4], Б.В. Дерев'янка [5; 6], Л.М. Добробог [7], О.Р. Зельдіна [8], І.Ф. Коваль [9], О.Д. Крупчан [10], В.К. Мамутов [11; 12], О.І. Миколенко [13] та ін. Крім поділу права на приватне і публічне у часи Давнього Риму було проведено поділ страхування на взаємне (спільне) та страхування на основі регулярних внесків.

У середньовічній Європі посилювався розвиток ремісництва і торгівлі, у містах почали з'являтися об'єднання ремісників – цехи, а також об'єднання купців – гільдії. Вони стали монополістами у міжнародній морській торгівлі, а цехи будівельників і власників човнів – монополістами водних шляхів по Рейну і Дунаю. На зміну грецьким морським і торговим містам – центрам ремесла і морської торгівлі стародавнього світу прийшли центри світової торгівлі раннього середньовіччя – міста на території сучасної Італії – Генуя, Венеція, Піза, Амалфі, Ганза та ін., а пізніше – міста Іспанії та Португалії. У період Великих географічних відкриттів відбувається розвиток Іспанії, Португалії, а пізніше – Франції та Англії, в яких створюються великі купецькі компанії, що мають у власності переважну більшість тогочасних кораблів і монополізують морську торгівлю. Поступово розпочався перехід багатьох компаній виключно до надання послуг з перевезення чужих вантажів і вже у XV-XVI століттях більшість судновласників та їх об'єднань спеціалізувалася виключно на перевезеннях, а транспорт як такий виділявся в самостійну галузь суспільного виробництва [14, с. 26]. Зрозуміло, що таку розвинену сферу обслуговувала велика кількість підприємств інфраструктури, до яких належали і нововиниклі страхові компанії. На відміну від транспортного страхування в античну епоху середньовічні компанії надавали більшу кількість послуг, чіткіше визначали страхові випадки, перелік яких було значно збільшено. Проте і перелік підстав для відмови у страховій виплаті було збільшено. Зокрема недбале ставлення до охорони та захисту майна позбавляло постраждалого від отримання страхового відшкодування. У середньовічну епоху остаточно було розділено страхування на майнове та особистісне. Перше стосувалося страхування майна вантажовідправників на випадок псування, пограбування, стихійного лиха, банкрутства перевізника тощо; друге – страхування життя та здоров'я особи.

У середньовічних українських землях розвиток страхової діяльності у сфері транспорту відбувався досить повільно. Можливо тут негативний вплив чинили постійні набіги численних кочових народів і племен, які були постійними сусідами. У Київській Русі забезпечення прав перевізника або власника майна зводилося до передачі знайденого або конфіскованого у злодіїв майна на відповідальне зберігання князю, який проводив пошук власника та повертав йому це майно. На той час це було дуже прогресивне правило. Однак страхування у схожому на сучасний вигляді було майже відсутнє до появи у XIII-XIV століттях нового специфічного виду торгових підприємців – чумаків. Вони здійснювали перевезення різних товарів та торгівлю ними всією територією України і далеко за її межами аж до появи у XIX столітті залізничного транспорту. У громадах чумаків застосовувалося спільне страхування, коли зусиллями усієї громади окремому її члену відшкодовувалися збитки від загибелі

чи поломки візка, смерті вола, втрати вантажу тощо. На початкових етапах не існувало попередньої сплати регулярних внесків на створення і поповнення резервного фонду, проте усі члени чумацької громади справно виконували зобов'язання щодо відшкодування збитків постраждалому. Пізніше з'явилися попередні регулярні внески. Причому вони розділялися на дві частини. Одна залишалася на батьківщині громади і використовувалася за призначенням у випадку загибелі чумака у дорозі – надавалася членам сім'ї загиблого. Друга «мандрувала» разом із чумаками і використовувалася постраждалими у дорозі для усунення перешкод, завданих збитками.

Взагалі наявність чумацької, гільдійської, цехової каси, покликаної мінімізувати збитки від пожеж, катастроф, нападів злодіїв була характерною ознакою середньовічного страхування. Це одна із перших форм утворення на українських землях страхового фонду транспортних організацій. Таку форму страхування можна віднести скоріше до спільного страхування, аніж до комерційного, здійснюваного професійними страховиками. Ця форма страхування у сфері транспортної діяльності не була історично першою на українських землях. Проте вона була найпоширенішою і перспективною для свого часу. У цій формі страхування ризиків, пов'язаних із торговельно-транспортною діяльністю дрібного українського купецтва – чумацтва, гнучко переплелися приватні і публічні інтереси. І саме ця форма страхування вчинила вплив на традиції розвитку не лише страхової діяльності, але і кооперативного духу з усіма його формами і проявами в українських землях наступні кілька століть після припинення торгової діяльності чумаками та їх перевтілення у промисловців, купців і банкірів вищого ступеня економічного розвитку. І безумовно, страхування майна, життя і здоров'я, відповідальності на транспорті не лишилося осторонь.

Список використаних джерел:

1. Банчук О. Підстави розмежування публічного та приватного права в Україні. Публічне право. 2011. № 2. С. 143–151.
2. Венедіктова І.В. Роль інтересу в поділі права на приватне і публічне. Університетські наукові записки. 2011. № 3(39). С. 61–68.
3. Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. Київ : Атіка, 2003. 352 с.
4. Гайворонський В. Цивільне законодавство: від «нічого приватного» до «нічого публічного»? Вісник Академії правових наук України. 1997. № 4 (11). С. 91–100.
5. Деревянко Б. Міркування про необхідність запровадження концепції розвитку «приватного права» та визначення її назви і змісту. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 245–250. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/263>
6. Деревянко Б.В. Про застарілість і неточність поділу права на приватне і публічне. Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава,

5 червня 2020 р.). Полтава: ПУЕТ, 2020. С. 58–62. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/515>

7. Добробог Л.М. Публічне і приватне право: проблеми розмежування. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 91–98.

8. Зельдина Е.Р. Обеспечение публичных и частных интересов специальным режимом хозяйствования. Підприємництво, господарство і право. 2004. № 2. С. 37–41.

9. Коваль І.Ф. Види та взаємодія приватних і публічних інтересів у сфері промислової власності. Університетські наукові записки. 2012. № 4(44). С. 110–118.

10. Крупчан О.Д. Приватно-правові та публічно-правові засади регулювання підприємницьких відносин. Приватне право і підприємництво. 2013. Вип. 12. С. 5–8.

11. Мамутов В.К. Сближение современных систем правового регулирования хозяйственной деятельности. Государство и право. 1996. № 8. С. 43–51.

12. Мамутов В.К. До питання про поняття приватного права. Вісник Академії правових наук України. 1999. № 2. С. 58–61.

13. Миколенко О.І. Поділ національного права на публічне і приватне право та його теоретичне і практичне значення. Правова держава. 2016. № 23. С. 58–64.

14. Шелухін М.Л. Транспортне право України. Академічний курс: підручник. За ред. М.Л. Шелухіна. К.: Ін Юре, 2008. 896 с.

СКЛЯР Аліна

магістрантка 2 курсу магістратури

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ВАСИЛЬЄВ Сергій

кандидат юридичних наук, доцент

ГІБРИДНІСТЬ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Правова доктрина визначає правове регулювання як здійснюване з допомогою норм позитивного правничий та інших правових засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування.

Відштовхуючись від цього визначення, можна виділити п'ять основних ознак правового регулювання: (1) це одне із видів соціального регулювання, тобто регулювання, що існує в суспільстві та пов'язане з упорядкуванням суспільних відносин; (2) це в основі свого державне регулювання, оскільки позитивне право встановлюється чи санкціонується державою і, отже, є державним регулятором суспільних відносин; (3) це певний вплив на суспільні відносини; (4) це вплив на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою норм позитивного права та інших правових засобів; (5) це такий вплив на

суспільні відносини, який має на меті їх упорядкування.

Правове регулювання може проявлятися в різних контекстах і прийматирізні форми. В той же час, держава не має монополії на формування та визначення правил поведінки в усіх сферах суспільних відносин. Тому, не випадково, слід звернути увагу на активне використання на різних рівнях правозастосовній практики так званих норм недержавного регулювання. Відповідно, у юридичній науці став дуже актуальним пошук концептуальних конструкцій, що дозволить дати належну оцінку нормам недержавного регулювання.

Дашковська О. констатує, що (1) складний характер відносин, що формуються в сучасному суспільстві, не може забезпечуватися лише державним механізмом регулювання; (2) як варіант вирішення проблем щодо усунення сформованого правового вакууму може бути використана концепція регулювання суспільних відносин правилами, створеними певною спільнотою, що є втіленням результатів недержавного механізму регулювання; (3) недержавний механізм регулювання має особливий зміст, оскільки, з одного боку, має допоміжне значення, а з іншого – в певних випадках може набувати і основного значення; (4) зазначені правила посідають самостійне місце в системі джерел права, при цьому спільне застосування державних і недержавних правил зможе привести до належного регулювання певних приватноправових відносин [1, 48 с].

У науковій юридичній літературі під недержавними регуляторами, як правило, розуміють положення, що виникли у процесі діяльності самих учасників ділового обороту чи організацій, які їх об'єднують. Так, наприклад, до недержавних регуляторів комерційних відносин відносять контрактні умови, звичаї, заведений порядок, судову та арбітражну практику, а також підготовлені різними організаціями ділових кіл типові контракти, загальні умови, склепіння однакових правил, кодекси поведінки тощо.

Крім того, недержавне право регулює суспільні відносини у тих випадках, коли йдеться про: (а) корпорації, які набувають певного правового статусу в результаті правозастосування; (б) встановлення вимог до корпоративної нормотворчості, її правового регулювання; (в) визначення обов'язкових елементів змісту корпоративних актів (наприклад, статутних документів господарських товариств); (г) можливість судового захисту корпоративних норм.

Такий підхід до недержавного регулювання, що широко поділяється в рамках вітчизняної та зарубіжної юриспруденції, відповідає позитивістській версії розуміння права, будучи фактично визначальним для позитивістської парадигми права, а співвідношення правового та неправового регулювання рівнозначне співвідношенню державного та недержавного регулювання.

У зарубіжній літературі для позначення норм, що не походять від держави, але застосовних до регулювання транскордонних приватноправових відносин, використовуються терміни «приватно створені недержавні норми» (*privately-madenon-statenorms*), «приватна нормотворчість» (*privaterule-making*), «недержавні норми» (*non-statenorms*), «ненаціональні норми» (*a-nationalnorms*), «недержавне право» (*non-statelaw*), «нове *lex mercatoria*» (*new lex mercatoria*),

рідше – «неформальні норми» (*Informal norms*) або навіть право без походження (*law of no origin*).

А. М. Слейтер вводить у науковий обіг терміни *voluntary norms* та *Voluntary Law* для позначення норм/системи норм, які не є правом та можуть бути охарактеризовані як «рекомендаційні/добровільно виконувані норми» або «стихійні/спонтанні норми» і, відповідно, систему таких норм [2].

Як бачимо, парадигма нормативної регламентація суспільних відносин актуально наповнюється інституційними змінами, що веде до «трансформації» регуляторних систем. Можна говорити про існування двох тенденцій: з одного боку, право чи, скоріш, його прогалини заміщуються нормами недержавного регулювання, з іншого боку, судовий спосіб розв'язання спорів йде у площину альтернативного регулювання. Яскравими прикладами тому стають транснаціональні компанії платформного типу, які продукують «власне право», що застосовується в рамках власних систем вирішення спорів, як то eBay, Google, Amazon та ін.

Отже, сучасне ускладнення нормативного простору наглядно нам демонструє існування та розвиток гібридизації регуляторних систем, що ґрунтується не на протиставленні або-чи, а на примиренні різних регуляторних систем, вибудовуванні складних ієрархій, кумуляцій та ін. Гібридність нормативного регулювання стає методом, здатним примирити різні нормативні масиви і виробити регулюючий алгоритм. Саме гібридизація забезпечує рішення колізії права та неправа за рахунок їх кумуляції та підсумовування регулятивного ефекту.

Список використаних джерел:

1. Дашковська О. Недержавне правове регулювання: окремі загальнотеоретичні аспекти. Філософія права і загальна теорія права. 2020. № 1. С. 38-49.
2. Slaughter A.-M. International Law in a World of Liberal States. *European Journal of International Law*. 1995. Vol. 6. Pp. 517—518.

СОЛОШЕНКО Олена

доцент кафедри теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат історичних наук, доцент

ЗВИЧАЄВЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: ПЕРЕДВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ

Сім'я як найдавніша соціальна інституція пройшла тривалий шлях соціального та культурного розвитку. Сфера сімейного правового регулювання тісно пов'язана із формуванням звичаєвого права та його змінами на кожному історичному етапі. Саме звичаєве право (українські традиції, обряди, звичаї) як засіб регулювання, покладено в основу сімейного законодавства. Сучасне українське сімейне законодавство продовжує розвиватися та вдосконалюватись. Цей процес, певним чином, обумовлений врахуванням історичного досвіду:

вивчення національної правової традиції залишається актуальною тенденцією, оскільки за радянські часи сімейне законодавство не прагнуло до збереження національних традицій щодо шлюбу та родини. Дослідженню сімейного звичаєвого права, зокрема передвесільній обрядовості, присвячені роботи історико-етнологічного напрямку. Однією із перших була етнографічна праця Г. Калиновського «Опис весільних українських простонародних обрядів» (1777р.). Значний внесок у вивчення, аналіз та систематизацію звичаєвого права в сфері сім'ї та шлюбу в Україні в різні історіографічні періоди зробили М. Сумцов, М. Грушевський, М. Чубатий, А. Пономарев, О. Бороденко, Л. Слюсар та інші.

Сучасний інститут сім'ї та шлюбу доцільно бере до уваги традиційність звичаїв, наприклад, при вирішенні судом сімейних спорів, враховуються місцевий звичай, а також звичай національних меншин (ст. 11 СКУ) [1]. Багато шлюбних обрядів та традицій збереглися до сьогодні і тісно вплелися в громадянську церемонію укладення шлюбу.

Українські шлюбно-сімейні відносини тривалий час підпорядковувались народним традиціями та обрядам, а з XVIII ст. ще регулювалися і релігійними нормами. Тільки в 1832 р. правила, що визначали шлюбно-сімейні відносини були об'єднані в книзі 1 тому X Зводу законів Російської імперії «Про права і обов'язки сімейні». У ній встановлювалися основні положення шлюбно-сімейного права, а також приділялась увага умовам і порядку укладення шлюбу [2, с. 22].

Аналізуючи питання укладання шлюбу в українській народній традиції варто звернути увагу на вік нареченої. Сьогодні, за Сімейним кодексом (ст. 22) встановлюється шлюбний вік для чоловіків та жінок з вісімнадцяти років [1].

Традиційно, до початку XX ст. українці одружувались рано: вік нареченого становив 18-19 років, а нареченої - 16-17 років. Саме такі вікові рамки були прописані у Зводі законів Російської імперії «Про права і обов'язки сімейні».

Встановлювався в законі і крайній вік вступу до шлюбу – не старшими за 80 років. В період Київської Русі одружувались майже підлітками: вік нареченого – 14-15 років, а нареченої – 12-13 років. Вікові межі дещо змінилися в наступний період української історії: в Литовсько-Польську добу, за Литовськими статутами вік дівчини визначався в межах 13-15 років, а хлопця - з 18 років [3].

В українському звичаєвому праві не можливо було укласти шлюб без згоди батьків. На відміну від традицій інших етносів, в українських родині батьки брали до уваги бажання дітей і дозволяли самостійно обирати кохану людину. Цикл традиційної передвесільної обрядовості, який був пов'язаний з досягненням згоди молодих і їх родин на шлюб, розпочинає сватання. Це обряд зустрічі майбутніх наречених та їх родичів з метою узгодження можливого шлюбу. На проведення вдалого сватання було багато прикмет і обмежень. Не можна було свататися в пісні дні тижня – середу і п'ятницю, Як правило, родини домовлялись про результати сватання, проте наречений все одно боявся отримати відмову від батьків нареченої, тому заздалегідь про сватання не розголошували, а намагалися скоїти його таємно від односельців. Свати збиралися разом і виходили з дому після настання темряви. Нікому не

повідомлялося ні час виходу, ні шлях. Зайшовши в будинок, свати за традицією деяких місцевостей взагалі не сідали, а розмовляли стоячи. Так чинили по прикметі, щоб дівчина не засиділася в дівках. Були й інші прикмети: сваха, зайшовши до хати, стукала п'ятою об поріг, щоб дівчина не передумала виходити заміж [4].

Два століття тому українська дівчина могла сама засватати собі хлопця, їй дуже рідко відмовляли, бо це могло накликати нещастя на весь рід парубка.

Крім того, був звичай, який існував до ХІХ ст.: засудженого до страти злочинця могли помилувати, якщо дівчина висловлювала бажання взяти його за чоловіка.

Після сватання відбувались умовини (оглядини) – знайомство із господарством молодого. Якщо умовини закінчувались шлюбною угодою, то відбувались заручини – тепер хлопець і дівчина вважались нареченими. Сьогодні у відповідності до сімейного кодексу такий статус молоді люди отримують після подачі заяви для реєстрації шлюбу (ст. 28 СКУ) [1]. Після заручин розпочиналась активна підготовка до весілля і вже не можна було відмовитись від шлюбу. Спроба відмовитись вважалась образою, безчестям. За відмову відшкодовували матеріальні витрати, зокрема на пригощання під час сватання та заручин, подарунки тощо. Враховуючи відповідні шлюбно-сімейні звичаї, сучасним Сімейним кодексом внесена норма щодо відшкодування другій стороні матеріальних затрат, що були нею понесені у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля (ст. 31 СКУ) [1].

Передвесільний цикл завершується і далі, за народною традицією, починався період підготовки до весілля, яке звичайно грали восени з Покрови до Пилипівського посту або взимку з Хрещення до Масниці.

Отже, звичаєве сімейне право, що ґрунтувалось на традиціях та обрядах українців було чітко регламентовано, зокрема передвесільний етап складався зі звичаїв, які обґрунтовували домовленість молодих людей укласти шлюб. Саме звичаєве право дає можливість інтерпретувати правові шлюбно-сімейні норми українського соціуму в різні періоди історії.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України. Урядовий кур'єр від 06.03.2002. ґ 44.
2. Бельо Л.Ю. Регулювання шлюбно-сімейних відносин за часів російської імперії та сучасні норми сімейного законодавства України у сфері шлюбних відносин: порівняльно-правовий аналіз//Право та державне управління. 2021. ґ 2. С. 22-27.
3. Іванов В., Озель В. Укладення шлюбу за українським звичаєвим правом//Персонал. 2007. ґ5. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=500> (дата звернення: 19.09.2023).
4. Українське сватання. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/ukrainskoe-svatovstvo/> (дата звернення: 19.09.2023).

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ СУДОВОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Сучасне правознавство розглядає публічне право як своєрідну функціонально-структурну підсистему права, що виражає державні, міждержавні та суспільні відносини. Предметом регулювання публічного права є устрій і функціонування держави та її інститутів, інститути громадянського суспільства, права та свободи людини і громадянина, взаємовідносини особи і держави у сфері громадського правопорядку, механізм і рівні самоврядування, закріплення публічного інтересу в системі фінансів та праці, основи правової системи, правотворчості й правозастосування, принципи, норми та інститути міждержавних відносин і міжнародних організацій тощо. Частина питань, що регулюються публічним правом, належить до його виключної сфери, оскільки охоплює переважно відносини влади як ядро правовідносин. Інша частина питань є «суміжною», пронизуючою усі галузі приватного права [1, с. 197].

Однією з таких сфер, що перебуває на межі публічного та приватного права, є сфера організації та здійснення судової влади, що охоплюється наразі поняттям «судове право». Звертаючи увагу на поширення поняття «судове право» в сучасній вітчизняній юридичній науці та практиці, необхідно відзначити неоднозначність у його сприйнятті, легальності та здатності мати самостійний регулюючий вплив на суспільні відносини, особливо у поєднанні з поняттям «джерело права». Відповідним є розкриття змісту поняття «судове право» в аспекті здійснення державної влади, а саме діяльності її судових органів.

Наразі розвиток теоретичних уявлень та сутнісне наповнення концепції судового права мають велике значення для формування нової галузі судового права. При цьому, безумовно, не можна говорити про поглинання цією галуззю наявних процесуальних галузей права, натомість визначальним має стати формування нової галузі судового права, що стане основою для здійснення правосуддя всіх спеціалізацій і сприятиме забезпеченню єдності судової влади [2, с. 272].

Концептуально феномен «судове право» перебуває в одному понятійно-категорійному ланцюгу та сутнісному зв'язку з такими поняттями як: публічна влада, публічні та приватні відносини, державна влада, судова влада, правосуддя, судочинство, акти судового права, прецедент, судовий прецедент, судова практика, судова правотворчість та судове правозастосування тощо.

У загальних рисах відтворюючи генезу судового права, варто наголосити, що виникнення ідеї судового права пов'язується з принципом розподілу державної влади та уповноваження спеціальних органів державної влади на відновлення порушених прав і свобод суб'єктів суспільних відносин в судовому порядку. В аспекті ж поєднання діяльності суду та джерел права, в країнах

романо-германської правової сім'ї йшлося виключно про правозастосовну діяльність суду, а в країнах англо-саксонської правової сім'ї – певні суди за певних обставин по суті наділяються правотворчими повноваженнями, адже їх рішення можуть набувати обов'язкового (прецедентного) значення для вирішення аналогічних справ у майбутньому. Такий підхід був сталим та не перебував у дискусійній площині. Втім конвергенція правових систем як наслідок глобалізації, похитнула таку однозначність та викликала дискусії, пов'язані з проникненням прецедентних засад у країни континентального права, в тому числі і вітчизняну правову систему. Саме у зв'язку з цим особливої актуальності набуло дослідження питань, пов'язаних із здатністю судової гілки державної влади створювати норми права. Йдеться про судові прецеденти як правові акти судової влади.

Поняття ж «судове право» для вітчизняної доктрини права є відносно новим та вельми дискусійним і як структурний елемент системи права і як джерело права. І тут визначальним є питання про місце та роль судової влади у механізмі загальнодержавного правотворення. Постала на ґрунті загального права теорія, що начебто лише суди виробляють право, є так само однобічною, як і виплекана на ґрунті європейсько-континентального права теорія, згідно з якою суди взагалі не творять права, а тільки застосовують вже створені закони. А правда, зазвичай, – десь посередині. Суди створюють право, проте вони це роблять у межах правового порядку, що запроваджує законодавчий орган чи визнає звичай як правотворчий чинник, і вони застосовують загальне право, вже вироблене шляхом законодавства чи узвичаєння [3, с. 37].

Незважаючи на те, що місія судді передбачає підкорення закону, все ж таки, виступаючи як необхідна єднальна ланка між виданням юридичного правила і його ефективним використанням, у реальності він може його спростувати. Тому відносини між законодавчими і судовими органами іноді набувають конфліктного характеру.

Цілком поділяючи підхід, згідно з яким судова влада – це функціонально, а з часом і інституційно відособлена сфера публічної влади; сукупність владних повноважень судів та інших уповноважених суб'єктів, легітимізованих волею народу або іншого конкретно-історичного суб'єкта легітимації, зміст якої становить здійснення з метою підтримання правопорядку, забезпечення соціальної злагоди та інтересів панівних верств суспільства в спеціальних процесуальних формах правосуддя, а також тлумачення норм права та контроль за державними органами та посадовими особами [4, с. 32], можна стверджувати, що предметом дослідження судового права як науки та навчальної дисципліни є проблеми природи, сутності та змісту судової влади, її призначення у механізмі держави та правовому врегулюванні суспільних відносин, інституційної організації судової влади, порядку здійснення судочинства.

Таким чином, концептуальною основою становлення судового права є теорія судової влади, а його сутність визначає складність змісту, що може об'єктивуватися у декількох вимірах. В нашому випадку – це у вигляді одного з джерел права у формально-юридичному розумінні та у більш широкому аспекті як комплексна галузь права або міжгалузевий інститут права.

Зокрема, на думку О. Щербанюк, оскільки судовий захист здійснюється у всіх формах судочинства, він з повним правом може претендувати на визнання в якості міжгалузевого інституту права, тобто сукупність взаємопов'язаних норм, інститутів, що містяться в різних галузях права і регулюють виключно однорідну групу суспільних відносин у сфері судочинства. Судове право є однією зі складових публічного права, де основним і обов'язковим його суб'єктом його судова влада [5, с. 159.].

Як самостійну галузь системи сучасного українського права судове право розглядає А.О. Селіванов, на думку якого, предмет судового права розглядається як новація у наукових дисциплінах та в системі галузей права, що дає можливість поєднати три сегмента судової влади — організацію правосуддя, судочинство і статус осіб, які безпосередньо здійснюють правосуддя [6, с. 9-17].

Як галузь права судове право має міжгалузевий комплексний зміст, оскільки регулює відносини і у сфері судоустрою, і у сфері судочинства і — правового статусу суддів. Відповідні норми права містяться в одному кодифікованому нормативно-правовому акті (як У Бельгії), а іноді — в декількох різних нормативно-правових актах (як в Україні). Втім наразі продовжується багаторічна дискусія щодо необхідності розробки та запровадження Кодексу судової влади України або Великого судового кодексу України як консолідованого нормативно-правового акту, нормами якого охоплювалися відносини щодо судоустрою та судочинства загалом.

В цьому аспекті також варто згадати ще один підхід до визначення сутності та змісту судового права, концептуально відмінний від згаданих. Зокрема судове право розглядається як сукупність прав людини на справедливий судовий захист (правосуддя). До складу судового права входять національні та міжнародні норми права, що регламентують правовий захист відповідних судів. Предметом регулювання судового права є сукупність відносин, що складаються при формуванні, функціонуванні й розвитку судової влади між людиною, юридичною особою, державою, іншими суб'єктами правовідносин і судом з приводу здійснення правосуддя безпосередньо або забезпечення судової діяльності [7, с. 6-7].

Список використаних джерел:

1. Публічне право // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П — С. С. 197.
2. Решота В.В. Концепція судового права у працях радянських дослідників. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2020. С.272
3. Прилуцький С.В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): монографія. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. 317 с. С. 37.
4. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / Авт. кол.: В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, К. А. Віслобоков, О. А. Гавриленко, Л. О. Зайцев, А. Ю. Іванова, О. О. Малишев, І. В. Музика, В. Т. Окіпнюк, Є. В. Ромінський, О. О. Самойленко, М. І. Сірий, І. Б. Усенко (кер.

кол.), М. Д. Ходаківський, Л. В. Худояр, О. Н. Ярмиш. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Міжнародна асоціація істориків права. – К.: "Видавництво "Наукова думка" НАН України", 2014. 503 с. С. 32.

5. Щербанюк О.В. Становлення концепції судового права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. С. 157-160.

6. Селіванов А.О. Судове право як самостійна галузь права. *Право України*. 3/2015. 9-17.

7. Бойко В.Ф., Євдокимов В.О., Юлдашев О.Х. Право людини на правосуддя (Судове право України): Навч. посіб. К.: Варта; МАУП, 2003. С. 6-7.

ТАРАНОВСЬКА Альона

викладач, Донецький державний університет внутрішніх справ України

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНВЕРГЕНЦІЇ IUS PRIVATUM ТА IUS PUBLICUM: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНІСТЬ

Достеменно відомо, що доктрина розподілу права на приватне (*ius privatum*) та публічне (*ius publicum*) має давню історію. Головним чином, належить до предметного поля романо-германської (континентальної) правової системи, й час від часу виступає предметом активних дискусій у науковому колі. Насамперед, актуальними, на сьогодні, постають питання основоположного критерію диференціації права на приватне та публічне право, й комплексні трансформації галузей права і правових інститутів в умовах глобалізаційних процесів в романо-германській правовій системі.

Загальновизнано, що ідея дихотомії права на приватне (*ius privatum*) та публічне (*ius publicum*) зародилась в структурі римського права й традиційно пов'язується з працями видатного римського юриста Д.Ульпіана, котрий стверджував, що залежно від суб'єкта-інтересанта і методу правового регулювання, право можна розділити на право *ius publicum*, котре представляє інтереси держави та публічних державних інституцій, використовуючи імператив, і право *ius privatum*, яке регулює відносини між приватними особами на засадах диспозитивності.

Доречно зауважити, що історично склалась «традиція» відносити певні галузі права до публічного (конституційне, адміністративне, кримінальне право) або до приватного права (цивільне, сімейне право). В умовах глобалізації, котра охопила останні десятиліття майже усі сфери суспільного життя, виникає потреба у дослідженні питання можливих проявів зближення зазначених підсистем права – публічного та приватного права.

У предметній літературі західної юриспруденції досить поширеною є думка, що в сучасній системі координат романо-германської правової системи втрачається сутнісна потреба в класичному дуалізмі права.

Наприклад, як писав М.Дювернуа, право має завданням примирення двох протилежних прагнень – до відособленості та до спільності, і дійсне примирення цих прагнень в окремих юридичних інститутах дає розходження права на приватне та публічне [1, С.5].

На сьогодні, набуває популярності серед дослідників теорії права термін «конвергенція», що узагальнено характеризує процес взаємного проникнення різних елементів правової системи. Важливо зазначити, що на конвергенцію публічного та приватного права, крім суспільних змін, також впливають політичні домовленості, як у межах правової системи окремої держави, так і на міжнародному рівні.

Наприклад, для теперішнього стану романо-германської правової системи притаманний взаємовплив відповідних принципів, методів регулювання, їх взаємозалежність, і, навіть, неможливість діяти ізольовано один від одного.

Як відзначав Г.Еллінек, приватне право спирається на публічне право з метою визнання та повноцінного захисту інтересів сторін [2, С.374]. Зазначена позиція пояснюється тим, що функціональний інструментарій публічного права здебільшого характеризується імперативністю, на відміну від приватного права, отже, як наслідок, є можливість простіше та швидше врегулювати приватно-правові відносини.

З приводу впливу приватного права на публічні правовідносини, слушно писав Ю.Тихомиров, що воно визначає зміст та межі суб'єктивних прав та приватних інтересів суб'єктів права [3, С.345].

Крім взаємопроникнення окремих принципів, способів, методів регулювання та інституцій публічного та приватного права, формуються комплексні гібридні галузі та правові інститути. Таким чином, з'являються обмеження та заборони у приватному праві, й елементи диспозитивності в галузях публічного права.

Поява дотичних рис між публічним та приватним правом сприяє оптимізації суспільних відносин, проте піднімає масив нових трансформативних викликів, які вимагають дослідження та нового розуміння. Зокрема, мова йде про інститут юридичної відповідальності, котрий одним з перших зазнав структурного та функціонального розмежування.

Досить тривалий час в юриспруденції основним завданням юридичної відповідальності визнавалось – помста правопорушнику, що виконувалась державними інституціями. У теперішній час мета юридичної відповідальності має масштабний характер та полягає не лише у відновленні соціальної справедливості, але й у відновленні порушених прав та свобод, виправленні, вихованні суб'єктів правопорушення та попередженні вчинення ними нових правопорушень.

Наприклад, юридична відповідальність в публічному праві являє собою усталений законом обов'язок суб'єктів дотримуватись загальновизнаних норм-заборон, у випадку порушення вказаних норм – особа має понести відповідальність перед державою у вигляді певних обмежень.

На думку деяких вчених-правників сучасності, інститут юридичної відповідальності виступає механізмом функціонування конкретної сфери правовідносин, оскільки всі правовідносини можна класифікувати на публічні та приватні, тому доцільно розділяти юридичну відповідальність у публічному праві та юридичну відповідальність у приватному праві. Фундаментальна відмінність полягає у цілях. Як вищезазначалось, юридична відповідальність у

публічному праві спрямована на встановлення соціальної справедливості шляхом застосування певних обмежень щодо правопорушника. Говорячи про приватні правовідносини, то варто наголосити, що метою звернення до інституту юридичної відповідальності суб'єктів приватних правовідносин є припинення протиправних дій та відновлення порушеного права. Проте доречно згадати про системні зв'язки, що існують між різними галузями права, не зважаючи на їх поділ на приватні та публічні, котрі проявляються, наприклад, наступним чином: вчинення крадіжки, безумовно, є злочином, за який суб'єкт має понести публічно-правову відповідальність, проте маємо ще одну обставину – посягання на власність, яка охороняється нормами приватного права, а саме цивільного права. В наведеному прикладі вбачається доктринальна колізія, що вимагає теоретико-методологічного осмислення з точки зору конвергенції *ius publicum* та *ius privatum*, та гадаємо, що вести мову про санкціонований розподіл інституту юридичної відповідальності на публічну та приватну є не доречним, перш за все, з причин наявності подібних системних зв'язків між галузями правами та їх інститутами, котрі проявляються у взаємозалженості та постійній взаємодії.

Список використаної літератури:

1. Андріюк В. Співвідношення публічного та приватного права: динамічний аспект. Журнал Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника. 2015. С. 3-14.
2. Г.Еллінек. Загальне вчення про державу. Юрид.центр Прес: вид., 2004. С.752.
3. Тихомиров Ю. Публічне право: підручник. БЕК, 1995. 496 с.

ТУРЕНКО Олег

доктор філософських наук, професор

Донецький державний університет внутрішніх справ м. Кривий Ріг

ПРИВАТНЕ І ПУБЛІЧНЕ ПРАВО – ПОШУК ІСТОРИКО-ОНТОЛОГІЧНИХ ЗАСАД

В історії поділ права на приватне і публічне (за метою) приписується давнім римлянам [1, с. 189]. Вони в прагненні ствердити ідеального світового порядку (*Pax Romana*), як фактору стабільного і благого майбутнього ойкумени, сформулювали принципи гармонізації індивідуального і колективного у строгій юридичній формі. Тобто римські інтелектуали окультурили динамічні соціально-політичні процеси в процесуально-нормативну оболонку і визначили дві юридичні площини. Починаючи з Ульпіана публічне право трактується як нормативна система яка повинна служити суспільно значущим інтересам, які сконцентровані в римській державі і задовольняють умови і гарантії її існуванню і розвитку. Приватне право захищає матеріальні інтереси, майнове становище окремих осіб і визначає основні юридичні принципи взаємовідношень суб'єктів.

Втім, вислів римського юриста (III ст. до н.е.) належить до доби упадку публічного життя в імперії, коли все політичне життя було сконцентровано в

вузькому просторі однієї особи – імператора та його кланове оточення. Тому поняття публічне життя, а за ним юридична практика публічного права вже не була тотожне з його сенсом в добу розквіту *res publica*. Відтак, відбулась історична дифузія приватного і публічного права, де загальні інтереси рівних у своїх правах громадян, колективне благо підмінялися приватною волею і правом вузького кола державних можновладців – привілейоване індивідуальне в політико-правовому сенсі переважило колективне.

Ця тенденція пронизує історію розвитку європейського права доби Середньовіччя. Більш системно наступність поділу права і подальша його дифузія простежується в Візантії. Ця держава з часу отримання свого суверенітету формально розвивала правову спадщину Риму, і залишала в юридичній практиці поділ права на публічне і приватне. Втім, це робилося не з метою досягнення певного удосконалення, або їх технічної пропорційності, або з метою гармонізації інтересів індивідуального і колективного. Римське право поруч з юридичною функцією, все більше перетворювалось в політико-технологічний атрибут абсолютної влади василевсів, що остаточно отримала своє завершення в принципі цезаропапізму.

Починаючи з Дігестів Юстиніана та їх «Інституції» всі наступні «кодіфікації» римського права («Еклога», «Прохірон», «Василики») були вибірково-вульгарними компіляціями, які не тільки звужували публічне право, але і поступово замінували його демократичний сенс на сакральне-правове обґрунтування волі імператора і право церкви на її представництво в публічній сфері. Доволі хитким залишалось представництво дімів (організація вільних громадян міст), вплив яких на суспільне життя був локальним і в рідких випадках виходив за зміст імператорських новел. Таким чином, історико-правовий досвід Візантії свідчить, що завдяки тому що політична сфера була опанована абсолютною імператорською інституцією, поділ права на приватне і публічне став формальним. Публічне право могло діяти лише при умові недоторканості питань вищої влади, державних функцій і повноважень. Тобто, кажучи метафорично публічне право опинилась заручницею приватних інтересів вузького кола осіб які змогли опанувати вищі щаблі влади імперії. Така тенденція простежується на всіх рівнях суспільно-політичного життя Візантії, і певно, є одним із чинників кризи цього суспільства і держави.

Втім римсько-візантійський історичний досвід не розкриває всієї повноти змістовних засад або онтологічної природи публічного і приватного права. Як стверджує Г. Арендт саме давні греки під час формування полісів-держав обґрунтували ці революційні засади. Давні греки не скільки утвердили ідею поділу права на дві сфери, скільки практично затвердили первинно-необхідні умови існування цього принципу – реалізували ідею публічного простору який збігається з поняттям політичне. Тобто Г. Арендт доказувала, що порядок, мир і розвиток суспільства, гармонізація двох соціальних сфер, а за ними і права, може здійснитися тільки в умовах рівності і свободи і заради них.

Політичне на думку Г. Арендт походить з кардинально протилежних лексем «*oikia*» і «*polis*». Перша, найдавніша сфера суспільного життя – «*oikia*» є природною, кровно-родинною площиною взаємовідносин, яка формувалась на

ґрунті організації домашнього господарства. Головна мета «*oikia*» задоволення вітальних потреб, матеріального добробуту родини, клану та більш – роду (*phratiria*) або родового об'єднання (*phyle*). За ради цієї мети застосовувалась однобока технологія – насилля як зовнішньо, так і внутрішньо. Кожний «*oikia*» представляв собою патріархально-чоловічу диктатуру, яка в будь-який час готова вести війну «всіх проти всіх». На переконання давніх греків приклад організації домашнього господарства був покладений в основу диктаторських імперій Азії [2, с. 34, 37]. Останні вважалися варварськими, значно нижчими по розвитку об'єднувчими системами.

Інша справа «*polis*». Політичне або публічна сфера, що надає можливість формувати поліс-державу виступає не тільки опозицією до природних утворень, воно є надприродною площиною, вільний світ позагосподарського спілкування. Це «різновид другого життя... Тепер кожен громадянин належав до двох рівнів екзистенції, тому в його житті виникла велика відмінність між тим, що є його власним (*idiori*) та тим, що є спільним (*koinon*)» [Там само, с. 34]. Передувала заснуванню надприродного простору свободи і рівності деструкція кровно-родових одиниць (*phratiria*, *phyle*), відмова від технології диктатури – поневолення, панування, примус. У новій царині людських стосунків затверджувалися дві форми взаємовідносин: публічна дія (*praxis*) та мовлення (*lexis*) з її радикально-демократичним виявом – *parrhesia* (вільного і відкритого критичного виступу). Відтак, підкреслювала німецька філософія «бути політичним, тобто жити у полісі означало, що все вирішують слова і переконання, а не сила чи насильство» [Там само, 36].

З часу утвердження публічного простору «приватна особа або *idiom* – це була істота нижчої мети, добрості, розумності й вартості, ніж *поліс* або ж громадська особа, громадянин, хто належав до міста й брав участь у його житті» [3, с. 38]. Зверхність публічного простору, що утвердилась в соціально-політичній практиці давньогрецьких полісів негативно відбилася на формуванні принципів права, на його поділу на приватне і публічне. Давньогрецька філософська думка виявилась не змозі піднятися до теоретичного диференціювання двох соціальних просторів.

Цього не досягли і давні римляни. Сформувавши публічну сферу в формі *res publica* – «справа народу», яка офіційно мала за мету збереження злагоди, цілісності римського народу і Сенату, вони віддали прерогативу приватному праву – праву власника домівки (*pater familias*). Це перетворило республіку в мілітарісько-диктаторську імперію.

Відтак, ключовою історико-онтологічною засадою виникнення й існування приватного і публічного права є наявність публічного простору який має ознаки вільної і рівної комунікації громадян по всім соціально-політичним питанням. При цьому не зважаючи на те, що природа приватного і публічного просторів є різною: у першій це необхідність, а у другій – свобода. Вони є органічно пов'язані між собою. Приватне є необхідним підґрунтям публічного. Воно є не тільки необхідною передумовою існування публічного, але й обов'язковою умовою легітимації публічного життя і публічної свободи громадян. Виходячи з цього слід зазначити, що теорія переваги публічного права є умовною, оскільки

простір свободи завжди коригується ідеєю доцільності, яка коливається, на думку Г. Радбруха, між трьома цінностями – напрямками розвитку: «індивідуалістичне «суспільство» (FGesellschaft)), надіндивідуалістична «цілісність» (FGesamtheit)) і трансперсональна «спільнота» (FGeseinschaft))» [1, с. 158].

Список використаних джерел:

1. Радбрух Г. Філософія права. Київ : Тандем, 2006. 316 с.
2. Арндт Г. Становище людини. Львів : Літопис, 1999. 254 с.
3. Елштайн Дж. Б. Громадський чоловік, приватна жінка. Жінки в соціальній і політичній думці. Київ : Альтернативи, 2002. 344 с.

ШЕВЧУК Віталій

*Аспірант кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Науковий керівник:

ЩЕРБАНЮК Оксана

*д.ю.н. професор Завідувач кафедри процесуального права Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича*

АНАЛІЗ ІСТОРИЧНИХ ПРИКЛАДІВ ВИБОРЧИХ СПОРІВ

Інститут виборів є важливою формою цивілізованого вирішення конфліктів та невід'ємною складовою сучасного політичного процесу. Питання історичного походження виборчих спорів має велике значення для розуміння, аналізу та виокремлення ідей для покращення сучасної демократії. Дослідження реальних історичних прикладів виборчих спорів має велике значення для покращення механізму вирішення таких конфліктів у майбутньому.

Першими для аналізу нами було обрано вибори президента США 1876 року, які були одними з найбільш суперечливих і спірних у історії Америки. Вони відбулися в період, відомий як Реконструкція, після Громадянської війни. Резерфорд Б. Гейс, республіканець і колишній губернатор Огайо, балотувався проти Самюела Дж. Тілдена, демократа і колишнього губернатора Нью-Йорка [1 р.56].

Зі слів Вільяма Г. Ренквіста, результати виборів були дуже близькими, і виникли суперечки стосовно виборчих голосів у трьох південних штатах: Флорида, Луїзіана та Південна Кароліна. В останніх уже була історія придушення виборців, насильства і фальсифікації впродовж Реконструкції, що спричинило значні сумніви щодо правомірності результатів виборів. Надалі, при підрахунку голосів, було встановлено, що Гейс переміг Самюела Тілдена всього на один виборчий голос – 185 проти 184, включно із трьома вище згадуваними штатами [2 р.146]. Можна відзначити, що ситуація загрожувала країні конституційною кризою та створювала загрозу можливого громадянського конфлікту.

Отже, для вирішення виборчих суперечок Конгрес створив спеціальну Виборчу комісію в січні 1877 року. Після кількох місяців рішення було прийнято

в рамках контрверсійного компромісу, відомого як "Компроміс 1877 року" [1 р.260].

Проаналізувавши даний історичний конфлікт у виборчому праві, хочемо відзначити, що цей виборчий спір не був вирішений жодним з існуючих конституційних положень або федеральних законів. Проте, саме створення спеціального органу, який перевірів спірні виборчі голоси та прийняв остаточне рішення, змогло побороти дану кризу.

Наступним для аналізу нами було обрано мексиканські президентські вибори 2006 року між Феліпе Кальдероном з Партії національної дії (PAN) та Андресом Мануелем Лопесом Обрадором з Партії демократичної революції (PRD).

Протягом виборчої кампанії та після неї обидва кандидати та їх партії звинувачувалися у фальсифікації виборів. Лопес Обрадор та його прихильники звинувачували уряд у спрямованості та маніпулюванні результатами на користь Кальдерона. Вони також стверджували, що вибори супроводжувалися придушенням волі виборців, купівлею голосів та іншими неетичними практиками [3].

Коли були оголошені офіційні результати, які показали Феліпе Кальдерона переможцем з незначною перевагою, Лопес Обрадор відмовився визнавати поразку та проголосив себе "законним президентом". Він організував масові протести і демонстрації, відомі як "Плантон" (протестна акція з наметами) на головному майдані Мехіко – Зокало, щоб вимагати повного підрахунку всіх голосів [3].

Вирішення даного виборчого спору було передано Верховному виборчому трибуналу. Після детального перегляду виборчого процесу в цілому Трибунал офіційно оголосив Феліпе Кальдерона переможцем 5 вересня 2006 року [3].

Аналізуючи цю конфронтацію, можна відзначити, що внаслідок фальсифікації виборчого процесу суспільство було розділене та перебувало на межі громадянського конфлікту, навіть після прийняття остаточного рішення компетентним органом. Отож, з метою уникнення таких ситуацій вважаємо, що волевиявлення народу повинно здійснюватися без будь-яких впливів, а сама виборча система має бути прозорою та відкритою.

Останнім та не менш цікавим прикладом є президентські вибори в Кенії 2007 року. Це було зіткненням між діючим президентом Мваї Кібакі, що представляв Партію Національного Об'єднання (PNU) та опозиційним кандидатом Раїлою Одингою, лідером Партії Помаранчевого Демократичного Руху (ODM).

Результати виборів були оголошені при серйозних обвинуваченнях у виборчих фальсифікаціях. Виборча Комісія Кенії проголосила Кібакі переможцем, що спричинило масові протести та демонстрації по всій країні, що призвело до значних людських втрат [4].

У намаганні вирішити виборчий спір колишній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан був призначений посередником для врегулювання спору. Після кількох тижнів інтенсивних переговорів сторони досягли домовленості, відомої як "Національна діалогова та примиренна Угода Кенії", у рамках якої було

досягнуто домовленості про поділ влади, створивши посаду Прим'єр-міністра для Раїли Одинг, на чолі уряду, тоді як президент Кібакі залишився главою держави [4].

Виборчий конфлікт, який виник у Кенії доводить те, що недовіра до демократичних процесів в середині країни можуть мати фатальні наслідки. Для мирного врегулювання спору було використано посередників між конфронтуючими сторонами. Як наслідок було підписано примиренну угоду при якій двоє лідерів отримали право влади в країні.

Таким чином, зважаючи на все вищесказане, відзначимо, що прозорі та демократичні процеси, а також довіра громадськості до виборів та референдумів в цілому є основою і наріжним каменем для законного переходу влади від однієї сторони до іншої. У випадку їх відсутності протести та демонстрації можуть перетворюватись у масові заворушення чи навіть у громадянські війни. Отже, щоб уникнути таких жакхливих наслідків, вважаємо, що для забезпечення нормального функціонування виборчої системи в цілому та врегулюванню спорів зокрема, має бути створений компетентний контролюючий орган, рішення якого буде заключним та остаточним.

Список використаних джерел:

1. Roy Morris, Jr., The Fraud of the Century: Rutherford B. Hayes, Samuel Tilden, and the Stolen Election of 1876, 320 p.

2. William H. Rehnquist, Centennial Crisis: The Disputed Election of 1876 288 p.

Pavlına Springerová, Lenka Špičánová, Jan Němec, Election year 2006: Latin America at the crossroads? URL: https://www.researchgate.net/publication/40345448_Election_year_2006_Latin_America_at_the_crossroads

3. Rok Ajulu Kenya's 2007 elections: derailing democracy through ethno-regional violence. URL: <https://www.eisa.org/wp-content/uploads/2023/05/2008-journal-of-african-elections-v7n2-kenyas-2007-elections-derailing-democracy-through-ethno-regional-violence-eisa.pdf>

СЕКЦІЯ № 2 ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

БАХУР Олександр

*доцент кафедри господарського та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
доктор філософії в галузі права
адвокат*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану більшість елементів верховенства права зазнають негативного впливу у вигляді відповідних обмежень, необхідність яких має об'єктивний характер внаслідок потреби запобігання глобальним загрозам незалежності та територіальної цілісності держави, відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки, а також реальним та потенційним загрозам правам і свободам людини.

Відтак, вкрай важливим є висвітлення окремих груп основних прав людини, зокрема екологічних, адже їх дотримання завжди залишатиметься актуальною проблемою, в тому числі й з огляду на те, що захист довкілля є серед пріоритетів євроінтеграційного процесу України, а також одним зі стратегічних завдань повоєнного відновлення.

Статтею 50 Конституції України закріплено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1].

Стаття 10 Закону України «Про охорону навколишнього середовища» серед гарантій екологічних прав громадян містить як проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища, так і невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища [2].

Водночас, чинне законодавство не містить конкретного механізму захисту екологічних прав громадян. Зазначено лише, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть бути поновлені, а їх захист відбувається в судовому порядку відповідно до законодавства України (стаття 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Тому надзвичайно важливою для забезпечення верховенства права та захисту екологічних прав громадян є ефективна діяльність судової системи, яка повинна бути доступною для громадян для захисту їхніх екологічних прав.

Водночас, А.П. Гетьман у своїй науковій праці зробив висновок про те, що принцип верховенства права в системі регулювання екологічних суспільних відносин знаходить своє втілення не лише в традиційно окресленому науковою еколого-правовою літературою інституті екологічних прав людини та

громадянина (право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на отримання екологічної інформації, право на відшкодування завданої порушенням екологічного законодавства шкоди, право на судовий захист тощо), але й інших інститутах екологічного права як то: право власності на природні ресурси; право природокористування; правові засади управління природокористуванням та охороною довкілля; економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища та природокористування; юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства; правове забезпечення екологічної безпеки; правовий режим екологічно вражених територій і зон надзвичайних екологічних ситуацій; правове регулювання поводження з відходами; правові основи біологічного різноманіття; правові засади попередження зміни клімату тощо. Окрім того, науковець вбачає необхідність переорієнтації наукових досліджень на обґрунтування верховенства права крізь призму практичного застосування норм екологічного законодавства у повсякденному вимірі та механізму реалізації правозастосовчої діяльності у сфері екологічних суспільних відносин [3, с. 4].

Законність, правова визначеність, заборона свавілля, повага до прав людини, недискримінація та рівність перед законом – кожен з цих елементів верховенства права має безпосереднє значення для охорони довкілля. Більше того, воно має значення не лише в правозастосувальному аспекті, але і в правотворчому. Навіть ідеальний підхід до вирішення екологічних проблем не може працювати, якщо його елементи не забезпечуються верховенством права. На сьогоднішній день доступ до правосуддя – це ключовий елемент верховенства права і сприяє охороні довкілля в національному контексті [4].

Гостра необхідність в якісному забезпеченні екологічного верховенства права пов'язана, в тому числі, й з найбільшим викликом за історію нашої держави – російсько-українською війною.

Унаслідок військового вторгнення росії, станом на сьогодні, завдано колосальної шкоди та збитків екосистемі України на 2 108 млрд грн. (з них збитки завдані атмосферному повітря – 1 078,7 млрд грн., земельним ресурсам – 984,4 млрд грн., водним ресурсам – 60,7 млрд грн., ліс – 813,1 млрд грн.) згідно даних офіційного веб-ресурсу і мобільного додатку Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «ЕкоЗагроза» [5].

Все це свідчить про пряме порушення не тільки українського, але і міжнародного екологічного законодавства, прав людини, норм екологічної та техногенної безпеки. З огляду на зазначене вище, дуже важливим для забезпечення верховенства права в сфері захисту екологічних прав є створення передумов для усунення бар'єрів у доступі до правосуддя у сфері захисту довкілля та екологічних прав людини.

В той же час необхідно визнати, що попри всі виклики в цих надзвичайних умовах саме верховенство права здатне забезпечити необхідний баланс публічного та приватного інтересів, стійкість системи державного управління, належний судовий захист, права і свободи людини. З іншого боку, аналіз стану верховенства права є нагальною потребою, оскільки дозволяє визначити тенденції розвитку суспільства та на цій основі мінімізувати тяжкі наслідки

війни для людини, суспільства, держави [6, с. 72]. Кожна людина має право жити в довкіллі, сприятливому для її здоров'я та добробуту. Для забезпечення можливості відстоювати це право громадськість, в тому числі, повинна мати доступ до інформації, право брати участь у процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються захисту екологічних прав людини та довкілля.

Отже, практичними заходами щодо вирішення наявних проблем забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні повинно стати: удосконалення чинного законодавства про охорону навколишнього середовища з акцентом на вчасну нейтралізацію негативних екологічних явищ, посилення відповідальності за його порушення; створення доказової бази для прикликання рф до відповідальності за шкоду, спричинену навколишньому природному середовищу України в результаті агресії рф проти України; нормативно-правове стимулювання учасників суспільних відносин діяти відповідно до вимог екологічної безпеки загалом, удосконалення механізмів реагування та нейтралізації нових викликів екологічного спрямування, зумовлених воєнними діями в Україні тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України № 1264-XII від 25.06.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. С. 546.
3. Гетьман А.П. Верховенство права в інституті управління природокористуванням та охороною довкілля. *Екологічне право України: науково-практичний журнал*. 2017. № 1-2. С. 2-7.
4. Поскробок Ю. Андрій Андрусевич про екологічну свідомість українців, активність ГО та екологічні реформи. URL: <https://www.prostir.ua/?news=andrij-andrusevych-pro-ekolohichnu-svidomist-ukrajintsiv-aktyvnist-hromadskyh-orhanizatsij-ta-ekolohichni-reformy> (дата звернення: 28.09.2023).
5. ЕкоЗагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 28.09.2023).
6. Стаднік І. В., Буравська А. А. Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 69-73.

*головний науковий співробітник лабораторії захисту суб'єктивних прав
відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного
права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор
юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

НОВЕЛИ ЗАКОНОПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧАСТИНІ ВДОСКОНАЛЕННЯ УХВАЛЕННЯ ТА ПРОГОЛОШЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: СУМНІВИ У КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРОПОЗИЦІЙ

Підставою для підготовки цих тез стали сучасні законопроектні ініціативи, спрямовані на оптимізацію цивільного судочинства, оптимізацію розгляду цивільних справ та удосконалення ухвалення і проголошення судових рішень. Одним із законопроектів, приписи якого вивчатимуться в межах цих тез, виділяємо Проект Закону України «Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень» № 9445 від 30 червня 2023 року [1]. Цим законопроектом пропонується серед іншого закріпити на стадії ухвалення судового рішення новий формат рішення – проголошення вступної і резолютивної частини рішення як остаточного змісту судового рішення в особливих випадках. Зокрема, в межах Цивільного процесуального Кодексу України [2] (далі – ЦПК України), законопроект, зокрема встановлює:

«Стаття 282. Форма і зміст заочного рішення 1. За результатом заочного розгляду справи суд ухвалює скорочене заочне рішення, яке за формою і змістом повинно відповідати вимогам, встановленим статтею 263 цього Кодексу, містити вступну і резолютивну частини, передбачені статтею 265 цього Кодексу, і, крім цього, у ньому має бути зазначено строк і порядок подання заяви про його перегляд». А в ч. 4 ст. 287 ЦПК України закладається норма, що «повне заочне рішення виготовляється тільки в разі оскарження заочного рішення суду».

Такі законодавчі новели викликають занепокоєння і сумнів у зв'язку із суперечністю їх змісту (в разі прийняття як закону) низці норм Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальним кодексам.

Це пояснюється таким. Незважаючи на те, що ч. 1 ст. 280 ЦПК України чітко визначає жорстку сукупність умов, за яких може бути проведений заочний розгляд справи та ухвалене рішення суду, практичні реалії свідчать, що часто відповідач не обізнаний із тим, що є відповідачем у справі, адже під час війни нерідко чимало українських громадян живуть не тільки не за реєстрацією, а перебувають за межами нашої держави. Однак позивач при цьому не позбавлений можливості подавати позови за місцем реєстрації відповідача (відповідачки), реалізуючи власні секундарні права.

Як впливає із ч. 1 ст. 19 Конституції України [3] жодний громадянин України не зобов'язаний регулярно моніторити сайт «Судова влада» на предмет того, чи не є він якійсь справі відповідачем. Обставини об'єктивної дійсності

свідчать, що інколи відповідачі вступають у справу вже на стадії касаційного оскарження, обґрунтовуючи тим, що не знали про справи проти них, і прагнуть захистити свої права шляхом касаційного оскарження, вважаючи його першим судовим захисту (фактично не брали участь на I та апеляційній інстанціях).

У таких випадках особи, принаймні мають повний текст судового рішення. А в запропонованих змінах, у випадку відсутності оскарження заочного рішення, повний текст не виготовлятиметься взагалі. Це все нівелює природу і важливість рішення суду як акта правосуддя. Вказані ситуації можуть стати в недалекому майбутньому добротним ґрунтом для процесуальних зловживань – багато цивільних справ будуть переводитися у формат заочних судових розглядів, і ніхто із сторін не буде знати у зв'язку з чим по суті до них позивались, якщо не брали участі і тільки у подальшому змогли довести що така не участь була об'єктивною через неповідомлення/підлог у повідомленні тощо.

Отже, сформовані у законопроекті пропозиції є не просто передчасними, а дуже небезпечними, що можуть призвести до істотних зловживань з боку суб'єктів права.

Ключовою нормою ЦПК України, що встановлює завдання цивільного судочинства (ч. 1 ст. 2) встановлено те, що завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Справедливість, неупередженість вирішення справи, окрім власне судового розгляду, віддзеркалюється у тексті рішення суду – у його вмотивованості й обґрунтованості. Тільки за таких умов можна говорити про те, що судовий розгляд відбувся справедливо і неупереджено, а вирішення справи завершилося постановленням дійсно акта правосуддя.

І тільки в такому випадку можна з 1 інстанції припускати, що судовий розгляд відбувся у форматі відповідності ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини. Належна вмотивованість і обґрунтованість рішення суду, окрім того, що ці його властивості імперативно визначені процесуальним законом (ч. 4 с. 265 ЦПК України – мотивувальна частина), виступають належним підґрунтям мінімізації фактів оскарження судових рішень в національних судах та міжнародних судових інстанціях.

Утім, в разі прийняття запропонованих диспозицій до ст. ст. 282 та ст. 4 ст. 287, в Україні прогнозовано відбудеться істотний скачок оскаржень рішень судів. Слід нагадати, що заочний розгляд справи є складовою позовного провадження і проводиться у вичерпних ЦПК України випадках, за наявності одночасно умов, передбачених ст. 280 ЦПК України. Відтак, рішення суду, яке планується законопроектів ухвалювати у вигляді вступної і резолютивної частини, стосується спорів про право цивільне, які характеризуються специфічними особливостями: 1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання; 2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин; 3) відповідач не подав відзив; 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи (ч. 1 ст. 280 ЦПК України).

Наявність вказаних особливостей дозволяє суду розглянути справу прискорено (без виклику сторін), але при цьому не знімає сутності справи як спору про право цивільне. Тобто в суті справи все одно закладена розбіжність бачення сторін справи на правову ситуацію, яку вони прагнуть вирішити через суть і мають власні аргументи, докази і факти, що на засадах змагальності і рівності сторін мають бути оцінені судом під час вирішення справи і результати такої оцінки мають бути викладені у тексті рішення. Рішення, ухвалене судом прийняття запропонованих диспозицій до ст. ст. 282 та ст. 4 ст. 287 ЦПК України, буде не зрозуміле сторонам, що об'єктивно вступає в суперечність із 129 Конституції України, зокрема чи керувався суд при його ухваленні верховенством права (ч.1), чи дотримані судом конституційні засади судочинства, зокрема змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ч. 2)?

Такі питання сторони будуть прагнути вирішити вже апеляційній інстанції, принаймні для того, щоб отримати повне рішення суду, а потім природньо що звернутися до апеляції. Відтак, законопроектом закладається презумпція оскарження заочного рішення суду, щоб взнати, чим керувався суд для постановлення тієї чи іншої резолютивної частини.

Сторони не сприйматимуть таке рішення як акт правосуддя, яким справа завершується по суті і поступово у практичній діяльності, насамперед цивільних судів, де багато різноманітних спорів за участю людини і громадянина (жінки, діти, незахищені верстви населення тощо), буде нівелюватиметься конституційна обов'язковість судового рішення (п. 9 ч. 129 та 129-1 Конституції України). У цьому аспекті також слід нагадати, що відповідно до ч. 1 ст. 33 Конституції України кожному гарантується вільний вибір місця проживання і свободу пересування, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Таке право під час війни реалізоване багатьма жінками і дітьми, бабцями, дідусями, які вимушені були покинути нашу країну. Але вони можуть бути потенційними сторонами в цивільних спорах і не знати про це.

Припускаємо, що законодавець такими пропозиціями хоче розвантажити суди I інстанції і розвантажити конкретного суддю у написанні повного тексту рішення. Але це прямо вступає в системні суперечності із іншими законодавчими актами у сфері правосуддя: 1) ЦПК України (щодо обґрунтованості і вмотивованості судового рішення); 2) може стати об'єктивною підставою для ініціювання дисциплінарного провадження щонайменше за – пп. б) п. 1) ч. 1 ст. 106 Закону України – незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору.

Тобто прагнучи розвантажити суди I інстанції запропоновані новели до ст. 282 та ст. 4 ст. 287, в разі їх прийняття як закону, призведуть до сплеску апеляційних оскаржень заочних судових рішень, різкого зросту культури претензій та завантаженості судової системи (суто по статистичних цифрах вже в перший рік практичного застосування новели). Це не призведе до оптимізації судочинства та розвантаження судової влади загалом та не створить засади ефективного захисту права кожного хто звернеться до суду.

Викладене переконує у недоцільності і відсутності обґрунтованих підстав для нововведень у статті ст. 282 та ст. 4 ст. 287 ЦПК України та залишити їх диспозиції в чинних редакціях.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень». Проект Закону України № 9445 від 30 червня 2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42180>.
2. Цивільний процесуальний Кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV в редакції Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017, № 48, ст.436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

БОНДАР Володимир

*кандидат юридичних наук, доцент
декан факультету підготовки фахівців поліції
Луганського ННІ імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МОДЕЛЕЙ ВІЙСЬКОВОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПРИЗНАЧЕНОСТІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ НА ОЗБРОЄННІ РФ

Важливою складовою сил російського агресора у війні проти України є сили спеціальних операцій зс рф, на озброєнні яких перебуває військова вогнепальна зброя спеціальної призначеності. В питаннях протидії органів правопорядку та судово-експертних установ України злочинам, скоєним військослужбовцями рф із застосуванням такої зброї важлива роль відводиться оптимізації науково-методичного забезпечення виявлення, розкриття та розслідування даних злочинів, пошуку нових засобів та методів судово-балістичного дослідження вогнепальної зброї, боєприпасів та слідів їх застосування. Специфіка конструктивних рішень, що використовуються для розробки військової зброї спеціальної призначеності актуалізує проблему розв'язання класифікаційних та діагностичних завдань як то:

- діагностика фактів застосування військової вогнепальної зброї (боєприпасу) спеціальної призначеності за слідами на стріляних кулях, гільзах, а також перешкодах та визначення моделі такої зброї;
- дослідження окремих зразків вогнепальної зброї на предмет визначення їх цільового призначення.

Дана категорія вогнепальної зброї вперше була виокремлена в Національному стандарті України ДСТУ 9168:2021 «Судова експертиза зброї. Балістичні дослідження. Терміни та визначення понять», затверджену в 2022 році [7]. Проте об'єктивність інформації про цільове призначення окремих зразків вогнепальної зброї, котра повідомляється його виробниками може викликати сумніви. Вироблення чітких положень щодо визначення спеціальної призначеності військової вогнепальної зброї дозволила б оптимізувати рівень техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення розслідування злочинів, учинених з її застосуванням.

Військова вогнепальна зброя спеціальної призначеності є різноманітною за типами уражуючих елементів, будові та способах застосування. Може створюватись на основі існуючих спортивних, бойових або мисливських зразків або заново.

Наприклад, зразками військової вогнепальної зброї спеціальної призначеності, що перебувають на озброєнні країни-агресора є:

1) пістолети – 7,62-мм пістолет самозарядний спеціальний (ПСС «Вул»), 7,62-мм пістолет самозарядний спеціальний (ПСС-2), 7,62-мм неавтоматичний малогабаритний спеціальний пістолет (МСП), 7,62-мм безшумний спеціальний пістолет С-4 (С-4М) «Гроза», 9,0-мм автоматичний пістолет безшумний АПБ, 9,0-мм самозарядний пістолет безшумної стрільби ПБ, 9,0-мм самозарядний пістолет СП (6П72 «Удав»), 9,0-мм модернізований самозарядний пістолет СР1МП, 9,0-мм самозарядний пістолет Лебедева;

2) револьвери – 7,62-мм револьвер спеціальний Стєчкина ОЦ-38; 12,3-мм спеціальний револьвер РГ-053;

3) снайперські гвинтівки – 9,0-мм гвинтівка спеціальна снайперська «Вінторез» (зображення 1–3), 9,0-мм снайперська гвинтівка ВСК-94, 12,7-мм снайперська гвинтівка спеціального призначення ОЦ-44;

4) автомати або штурмові гвинтівки – 9,0-мм автомат спеціальний АС «Вал», 9,0-мм малогабаритний автомат 9А-91, 9,0-мм малогабаритний автомат СР3М, 9-мм малогабаритний автомат СР3МП;

5) пістолети-кулемети – 9,0-мм пістолет-кулемет ПП-2000, 9,0-мм пістолет-кулемет «Вітязь-СН», 9,0-мм пістолет-кулемет СР-2 «Вереск», 9,0-мм пістолет-кулемет СП2МП, 9,0-мм спеціальний пістолет-кулемет ПП-90М1, 9,0-мм пістолет-кулемет ОЦ-02 (ТКБ-0217) «Кіпаріс», 9,0-мм пістолет-кулемет ПП-93.

Як було зазначено, сама категорія «військова вогнепальна зброя спеціальної призначеності» не може існувати без наявності певної системи кваліфікуючих ознак, як основи схеми встановлення цільового призначення зброї. Тому для категорювання даного різновиду вогнепальної зброї має використовуватись алгоритм вирішення задачі з визначення групової належності об'єкта.

Як правило, цільове призначення вогнепальної зброї, встановлене виробником (розробником), відповідає його тактико-технічним даним. Тому при визначенні цільового призначення зброї судові експерти частіше за все враховують інформацію виробника (розробника). У даному випадку основне

цільове призначення: спеціалізоване – проведення «спеціальних операцій», котрі передбачають вирішення розвідувальних, антитерористичних вогневих задач на коротких дистанціях [3, с. 5], диверсійних задач розвідувальними та диверсійно-розвідувальними групами у глибокому тилу супротивника, дії в особливих умовах (обмеженої освітленості), вирішення типових вогневих задач, з проявом спеціальних властивостей («безшумність» [3, с. 5], тобто ураження цілі з заданої відстані за умов, що місце розташування стрільця залишиться прихованим), які дозволяють виконувати їх в особливих умовах (наприклад, цільнометалева голкоподібна куля калібром 4,5 мм для спеціального пістолета підводного виконується з притупленням, котре при русі кулі в воді з великою швидкістю створює кавітацію, яка призводить до утворення так званої каверни (пустощі), що різко знижує спротив води та забезпечує стабільність боєприпасу в водному середовищі).

Тактичні особливості проведення спеціальних операцій та необхідність підвищення ефективності і бойових можливостей спеціальних підрозділів, зумовлюють потребу обладнання вогнепальної зброї знімними (надульними) або інтегрованими пристроями для зниження рівня звуку пострілу (ПЗРЗП), котрі проектується, як правило, для конкретної зброї. Іншим варіантом вирішення проблеми демаскуючих факторів пострілу є створення стрілецьких комплексів «зброя+боєприпас», у яких використовується механічне запирання порохових газів в гільзі патрона.

Зазначимо про тому, що виходячи з умов виконання бойових задач країни-агресора стрілецькі комплекси «зброя – патрони» можна умовно класифікувати на:

- основну зброю, котра застосовується в частинах мотопіхоти, десантно-штурмових військ та спеціальних частинах росгвардії рф:
- вогневі засоби посилення – зброя, призначена для посилення вогневої потужності бойової техніки: курсові та спарені з гарматою кулемети на танках та кулеметні установки на гелікоптерах і бойових машинах піхоти;
- спеціальні, призначені, здебільшого виконання спеціальних задач: пістолети, револьвери, пістолети-кулемети, укорочені варіанти автоматів, різні види спеціальної зброї. Крім інших вимог, зазначених для такого комплексу, має бути забезпечена ще й мінімізація рикошету куль, котра виключає ураження осіб, які випадково опинилися в зоні стрільби.

Найбільш відомими на сьогодні є такі спеціальні комплекси:

- 7,62-мм пістолетний комплекс, який включає в себе самозарядний пістолет ПСС («Вул») та спеціальний патрон СП-4 (7,62x41 мм) з відсічкою порохових газів у гільзі (з коротким газовим поршнем між пороховим зарядом та кулею, який після пострілу блокує порохові гази в гільзі),
- 7,62-мм самозарядний пістолетний комплекс з малою демаскуючою дією ПСС-2 (7,62-мм самозарядний пістолет ПСС-2 під патрон замкнутого типу СП-16 (7,62x45 мм),
- 9,0-мм пістолетний комплекс, який включає в себе 9,0-мм самозарядний пістолет 6П72-1 з приладом для безшумної стрільби 6Ч61 та патрон 9x21 зі зменшеною швидкістю кулі (індекс 7У4);

- 7,62-мм безшумний двоствольний пістолет С4 (С4М) та боєприпас ПЗ/ПЗА/ПЗАМ («Змія») калібру 7,62 мм (7,62x63 мм);
- підводний пістолетний комплекс «СПП-СПП-1-СПП-1М», який являє собою конструкцію, основними елементами якої є незнімний відкидний блок з чотирьох стволів зі спорядженими обоймами по 4 патрони, а також самозведений ударно-спусковий механізм, який забезпечує послідовне розбиття капсулів патронів та патрон 4,5 мм СПС;
- 9,0-мм пістолетний комплекс «Удав», який включає в себе 9,0-мм самозарядний пістолет СП (6П72) та 9,0-мм патрон зі зменшеною швидкістю кулі (7У4),
- гвинтівковий снайперський комплекс (ГСК-94) та дозвуковий патрон СП-5,
- ніж розвідника спеціальний (НРС та НРС-2 «Помах») під спеціальні патрони СП-3 (для НРС) та СП-4 (для НРС-2 «Помах»),
- безшумний снайперський комплекс «Гвинторіз» під спеціальний дозвуковий патрон СП-5;
- військовий снайперський комплекс, який включає снайперську гвинтівку, створену на базі малогабаритного автомату 9А-91 та патрони СП-5, СП-6, СПП, БП та ПАБ-9;
- 5,45/30-мм стрілецько-гранатометний комплекс «Кенар» у складі АКСБ74У, патрона 7У1, пристрою безшумної та безполум'яної стрільби ПБС-4, 30-мм безшумного гранатомета 6Н17 з кумулятивно-запалювальною гранатою 7Г23 та металевим патроном ПХС-19;
- 5,45/40-мм двосередовищний стрілецько-гранатометний комплекс АДС у складі автомата двосередовищного спеціального під патрон 5,45x39 мм (ПСП та ПСП-У для підводної стрільби, 7П6, 7Н10 та 7Н22 для стрільби на повітрі) та гранатомета ВОГ-25;
- 7,72/30-мм стрілецько-гранатометний комплекс «Тиша» у складі доробленого 7,62-мм автомата АКМС з приладом для беззвучної та безполум'яної стрільби ПБС-1 та 30-мм підствольного гранатомета та спеціального вишибного патрона ПХС-19.

Сьогодні сформувався два основних способи вирішення задачі зниження рівня звуку пострілу:

- 1) безпосереднє застосування ПЗРЗП («глушників» у вигляді різних ствольних насадок) зі спеціальною зброєю;
- 2) застосування ПЗРЗП замкнутого типу у вигляді спеціальних комплексів, з розширенням та запиранням порохових газів у перемінно-замкнутому об'ємі ствола, ствольної насадки або спеціального послабленого дозвукового патрона.

В вогнепальній зброї спеціальної призначеності широко використовуються компоновані схеми «бул пап» та пістолетного типу (з магазином, розташованим в руків'ї). При компонуванні типу «бул пап» вузли запирання каналу ствола та живлення розташовані позаду руків'я керування вогнем, тобто інтегровані в приклад, що при значному зменшенні габаритів зброї дозволяє зберегти незмінною довжину ствола та, відповідно, балістичні показники зброї.

Можливість ведення безперервного вогню (чергами) притаманна виключно бойовій зброї. Інша особливість зброї, призначеної для ведення інтенсивного та маневреного ближнього бою – відсутність прикладу або можливість ведення вогню при складеному прикладі. Без упору прикладу в плече стрілець не здатен забезпечити точність прицілювання та стійкість зброї при стрільбі для впевненого ураження цілі на встановлених відстанях.

На підставі викладеного можна сформулювати групу основних кваліфікуючих ознак зброї спеціального призначення. Наявність у конкретного екземпляра зброї хоча б однієї з наступних ознак є достатньою підставою для висновку про спеціальне призначення цієї зброї:

- вказівка виробника (розробника) про спеціальне призначення зброї;
- можливість ведення автоматичного вогню (чергами);
- компонування зброї по схемі «бул пап» або пістолетного типу;
- наявність в конструкції зброї пристрою зниження рівня звуку пострілу, передбачена виробником (розробником) можливість установки таких пристроїв; використання в зброї в якості штатних боєприпасів патронів з механічним запиранням порохових газів в гільзі патрона або патронів спеціального призначення з дозвуковою швидкістю польоту кулі.

Внаслідок великої різноманітності конструктивних схем, не завжди вогнепальна зброя спеціального призначення має яку-небудь із вже зазначених ознак. Існують й інші конструктивні рішення, які також покращують балістичні й тактичні показники зброї. Причому деякі з них можуть застосовуватись у конструкції як бойової, так і мисливської зброї, а також зброї спеціального призначення.

Використання в якості штатних боєприпасів патронів спеціального призначення.

Лінійка патронів, які використовуються в якості штатних для військової вогнепальної зброї спеціальної призначеності, що перебуває на озброєнні відповідних російських підрозділів подана нами в таблиці:

Найменування боєприпаса	Тип зброї, яка використовує патрон
5,45х39 мм спеціальні підводні патрони ПСП, ПСП-УД	5,45-мм автомат двосередовищний АДС
5,66 спеціальний патрон для підводної стрільби (5,66х39 мм)	5,45-мм спеціальний підводний автомат
7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «СП-2» (7,62х35 мм)	7,62-мм компактний тризарядний безшумний стрілецький пристрій ТКБ-506 (ТКБ-506А)
7,62-мм спеціальний патрон для безшумної стрільби «СП-3» (7,62х38 мм)	7,62-мм малогабаритний спеціальний пістолет МСП «Гроза» (ТОЗ-37М), ніж розвідника стрілецький «НРС»
7,62-мм спеціальний пістолетний	7,62-мм самозарядний спеціальний

патрон для безшумної стрільби «СП-4» (7,62x41 мм)	пістолет «Вул», ніж розвідника стрілецький «НРС-2», 7,62-мм револьвер спеціальний Стєчкаєва ОЦ-38
7,62-мм пістолетний патрон 7Н36 замкнутого типу (7,62x41 мм)	пістолет ПСС, револьвер ОЦ-38, ніж розвідника НРС-2
7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «ПЗА»	пістолет С-4
7,62-мм спеціальний пістолетний патрон для безшумної стрільби «ПЗАМ»	пістолет С-4 (С-4М) «Гроза»
7,62-мм патрон СП-16 (7,62x43 мм)	7,62-мм самозарядний пістолетний комплекс з малою демаскуючою дією ПСС-2
9-мм патрон «СП-5» з кулею зі сталевим осердям (інд. 7Н8) (9x39 мм)	9,0-мм малогабаритний автомат 9А-91, 9,0-мм малогабаритний автомат СРЗМ, 9-мм малогабаритний автомат СРЗМП ГСС «Вінторез», АС «Вал», АК-9, ГСК-94, СР-3 «Віхрь», СР-3М «Віхрь», штурмові автомати ОЦ-14-4А «Гроза» (виконання 01, 02, 03)
9-мм патрон «СП-6» з бронебійною кулею (інд. 7Н9) (9x39 мм)	
9-мм патрон «ПАБ-9» з бронебійною кулею (9x39 мм)	
9,0-мм проміжний патрон з кулею підвищеної пробивності (7Н9) (9x39 мм)	
9,0-мм пістолетний патрон 7У4 зі зменшеною швидкістю кулі	9,0-мм пістолет спеціальний СП «Удав» (6П72)
12,7x55 мм гвинтівкові патрони серії СЦ-130 (СЦ-130 ПТ, СЦ-130 ПТ1, СЦ-130 ПТ2, СЦ-130 ВПС, СЦ-130 ПУ)	ГССК «Вихлоп», АШ-12, РШ-12

Патрони для підводної стрільби призначені для спеціальної зброї, яка здатна уражувати противника під водою на порівняно невеликій дальності. Застосовувана зброя передбачає використання патрона специфічної конструкції, в якій куля має довжину $L_n=20d$. Стабільний рух кулі в воді може бути забезпечений не за рахунок оперення або надання їй обертового руху та використання гіроскопічного ефекту, а за рахунок глісування її довгої кормової частини, створення кавітації водного потоку та часткового розрідження води з утворенням каверни (випарювання).

Стійкий рух подовженої сталеві кулі з конічною тупоконічною вершиною-кавітатором можливий тільки за умови, що $V_n > 80$ м/с.

Водне середовище істотно впливає на сам процес пострілу, який умовно можна поділити на два періоди:

1) з моменту початку руху кулі до моменту підходу майданчика-кавітатора до дульного зрізу (маса, що метається = маса кулі + маса стовбура води, який знаходиться в стволі);

2) з моменту виходу кавітатора кулі за дульний зріз до моменту вильоту її з каналу ствола (маса, що метається = маса кулі).

Застосування таких патронів передбачає використання короткоствольної зброї, адже чим більш довгий ствол, тим менша початкова швидкість. Наприклад, для патронів 5,56 мм використовують гладкоствольну систему з довжиною ствола $L_{ств}=270$ мм. Патрон має наступні характеристики: $m_n=16,5$ г, $L_n=100$ мм, $P_m=3100$ МПа.

Водночас, в окремих моделях зброї спеціального призначення в якості штатних використовуються звичайні патрони. В якості прикладів такої зброї можна навести 9,0-мм пістолет «безшумний» (ПБ), 9,0-мм автоматичний пістолет «безшумний» (АПБ), для стрільби з яких застосовуються пістолетні унітарні патрони 9х18 мм зразка 1951 р. або 9,0-мм пістолет-кулемет СП2МП та 9,0-мм самозарядний пістолет СР1МП під пістолетний патрон СП-10 (7Н29) 9х21 мм. Інші приклади – 9,0-мм пістолет «Форт-12 Б» під патрон 9х17 мм, 9,0-мм тактичні комплекси «Форт-14ТП» та «Форт-14ПП» під патрони 9х19 Люгер/Парабелум. Зазначене дає підстави для формулювання висновку про те, що використання спеціальних патронів для проведення пострілів зі зброї спеціального призначення є додатковою кваліфікуючою ознакою.

Висновки. Таким чином, при вирішенні питання про цільове призначення військової вогнепальної зброї пропонується відмовитись від визначення балістичних показників зброї, адже спеціальна призначеність вогнепальної зброї визначається її спеціалізованими та експлуатаційними можливостями. Ці показники зумовлені сукупністю конструктивних рішень, використаних при розробці зброї. Визначення та оцінка цієї сукупності в досліджуваному зразку дозволяє достатньо просто та об'єктивно вирішити питання про його цільове призначення. Встановлення збігу конструктивних ознак досліджуваного зразка хоча б з однією з ознак першої групи або з ознакою другої групи є підставою для висновку про те, що ця зброя є спеціальною.

Вбачається за доцільне оцінити ефективність та обґрунтованість пропонованих теоретичних положень шляхом їх експериментальної апробації на практиці експертами-балістами. У випадку позитивного результату ці положення могли би бути закріпленими в відповідній методиці, розробленій на їх основі.

Список використаних джерел:

1. Безшумна автоматична вогнепальна зброя: [Підручник]/ М.А. Коновалов, О.В. Пилипенко, Ю.О. Кваша, О.В. Січевий та ін. Д.: АРТ-Прес, 2011. 346 с.
2. Бондар В.С. Сліди близького пострілу з деяких зразків вогнепальної стрілецької зброї, оснащеної пристроями зниження рівня звуку пострілу. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 4 (21). С. 1-7.
3. ДСТУ 9168:2021. Судова експертиза зброї. Балістичні дослідження.

Терміни та визначення понять. Видання офіційне. Національний стандарт України. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2022. 44 с.

4. Матвієнко С. А. Про проблемні питання ідентифікаційних судово-балістичних досліджень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. № 3 (87). С. 290-299.

5. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. [Гамов Д.Ю.]. Київ, 2012. 25 с.

6. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). Методика. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. [Гамов Д. Ю.] Київ, 2012. 34 с.

ВАСИЛЬЄВ Сергій

*завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПЦІЯ *LEX MERCATORIA* ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ КОМЕРЦІЙНИХ СПОРІВ

1. Стан правової глобалізації зумовлює активізацію правових дискусій щодо повноцінного застосування у міжнародно-правовий обіг концепції *lex mercatoria*, яка отримала свій первісний статус ще у середньовіччі.

Слід зазначити, що на відміну від більшості європейських країн та США, де практика застосування концепції *lex mercatoria* постійно розширювалася, в Україні вона майже не застосовувалася. Це відбувалося, мабуть, тому, що у розумінні правової природи концепції *lex mercatoria* існує певна невизначеність: одні українські вчені не вивчають *lex mercatoria*, спираючись на погляди вітчизняних дослідників права міжнародної торгівлі радянського періоду, які заперечували саме існування *lex mercatoria*; інші - в контексті проблематики міжнародного права.

Однак, саме інтерпретація середньовічного *lex mercatoria* як автономної правової системи дозволяє говорити про спроби формування сучасної моделі глобального комерційного або транснаціонального права, що поширюється за межі державних кордонів і державного управління.

2. У науковій доктрині відсутнє єдине розуміння сутності такого явища як *lex mercatoria*, причому це стосується як національної, так і міжнародної наукової думки. Але якщо спробувати узагальнити різні точки зору, то в найзагальнішому вигляді *lex mercatoria* можна визначити як право, що створюється самими учасниками угоди, тобто, фактично *lex mercatoria* – це система звичаїв, що діють протягом тривалого періоду, тобто так званий «заведений порядок».

Нерідко *lex mercatoria* ототожнюють з таким явищем як «транснаціональне право», що видається не цілком коректним. Поняття «транснаціональне право» є ширшим за змістом, оскільки воно охоплює всі види транскордонної активності, що підпадають під дію міжнародного публічного і приватного права, а також

інших правових норм, які не входять до цих двох груп. Своєю чергою, термін *lex mercatoria* використовують стосовно лише тієї сфери транснаціонального торгового права, яка здебільшого є неписаною.

Таким чином, не існує загальноприйнятої дефініції терміну *lex mercatoria*, і в більшості випадків вони лише частково допомагають зрозуміти природу цього феномена. Тому слід погодитися з думкою тих авторів, які проголошують, що «*lex mercatoria*... це не самодостатня система, що охоплює всі аспекти міжнародного торговельного права, а скоріше це джерело права, яке увібрало в себе звичаї, конвенції, прецеденти та елементи національного законодавства», а отже, *lex mercatoria* може й має розглядатись як альтернатива праву колізійному, що містить у собі певну складність та непереконливість [1].

3. Основною метою існування та розвитку всієї системи *lex mercatoria* є упорядкування відносин, що виникають у міжнародному комерційному обороті.

Норми *lex mercatoria* є позадержавним регулюванням транскордонних угод, коли заінтересовані сторони можуть звернутися до *lex mercatoria* в таких випадках: у разі прямого посилання на них у контракті на основі автономії волі сторін; у випадках, коли неможливо встановити застосовне право; для тлумачення та заповнення прогалин національно-правового та міжнародно-правового регулювання.

Іншими словами, *lex mercatoria* це заснована на практиці міжнародної торгівлі позанаціональна система договірної зобов'язальної права, що самовідтворюється міжнародним діловим співтовариством та складає позанаціональний сегмент права міжнародної торгівлі, призначена забезпечити задовільне регулювання міжнародного комерційного обороту через автономне або субсидіарне застосування та пристосувати право міжнародної торгівлі до умов сучасності за відсутності державного та міждержавного регулювання [2].

У момент такого звернення відбувається залучення *lex mercatoria* до правового регулювання. Виділяють такі способи залучення норм *lex mercatoria* до правового регулювання міжнародного комерційного обороту: (1) надання звичаю міжнародної торгівлі статусу юридично обов'язкової норми; (2) використання норм *lex mercatoria* для створення нормативно-правових актів; (3) визнання сили арбітражних рішень, винесених на підставі норм *lex mercatoria*.

4. Однією з ключових проблем «концепції *lex mercatoria*» є побудова системи джерел *lex mercatoria*.

Коло джерел *lex mercatoria* різноманітне й об'єднує регулятори різної юридичної сили і правової природи як створені державами, так і такі, що характеризуються спонтанним виникненням.

Усі джерела *lex mercatoria* можна умовно розділити на основні і допоміжні. При цьому важливо відзначити, що на сьогоднішній день не існує вичерпного переліку джерел *lex mercatoria*. Різні автори по-різному оцінюють і значимість того чи іншого джерела *lex mercatoria*.

До числа основних джерел *lex mercatoria* в юридичній літературі найчастіше відносять: міжнародні торговельні звичаї та узвичаєння (*usages*); норми міжнародного публічного права; загальні принципи права, визнані всіма чи більшістю країн, які беруть активну участь у міжнародній торгівлі; типові

(модельні) закони, розроблювальні на міжнародному рівні як модель для національних нормативних актів з певного питання; рішення міжнародних комерційних арбітражів; типові проформи і контракти.

Допоміжними джерелами *lex mercatoria*, що мають менше значення в порівнянні з основними джерелами, є такі: ділова практика; кодекси поведінки; рекомендаційні документи міжнародних організацій; доктрина і праці видатних юристів; «саморегульовані контракти» (*contrat sans loi*).

У зарубіжній літературі для позначення норм, не похідних від держави, але застосовних для регулювання транскордонних приватноправових відносин, використовується термін «*new lex mercatoria*» [3], який на відміну від м'якого права має стійкість і системність. У ньому, зокрема, з'являються кодифіковані норми. Так, наприклад, у 1994 році розроблено Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА), а у 1999-му - Принципи Європейського договірної права. Якщо принципи УНІДРУА застосовуються лише до міжнародних комерційних договорів, то Європейські принципи можуть застосовуватися як до державних договорів, так і до недержавних угод, у тому числі, наприклад, до споживчих. Тому не випадково висловлюється думка, що принципи УНІДРУА слід вважати джерелами нового *lex mercatoria*.

Крім того, слід звернути увагу на такі документи як: «Принципи вибору права, застосовного до міжнародних комерційних контрактів» (2015), «Позанаціональні норми як застосовне право в міжнародних комерційних контрактах, що інкорпорують типові контракти МТП» (2015). Названі документи є безпрецедентними і розроблені в розвиток «нейтральних правових стандартів» міжнародних контрактів. Особливістю зазначених документів є закріплення терміна «право, обране сторонами». Таким правом можуть бути норми права, які є загальновизнаними на міжнародному, наднаціональному або регіональному рівнях як нейтральний і збалансований звід правил, якщо інше не передбачено законом країни

Отже, *lex mercatoria* набуло більш передбачуваного, послідовного характеру, що руйнує уявлення про його невизначеність і непередбачуваність. Значимість офіційно закріплених вищезазначених принципів та правил полягає саме в тому, що тепер їх можна пред'явити перед судом, а особи, які підпадають під дію цих принципів та правил, можуть їх знайти та ознайомитися, що значно підвищує авторитет *lex mercatoria*, робить це право визначеним та доказовим [4].

5. Концепцію *lex mercatoria* можна визначити як модель правової гармонізації або навіть уніфікації, що поширюється за межі державних кордонів і державного управління.

Застосування правил *lex mercatoria* - це прояв автономії волі сторін, яка обмежується застереженням про публічний порядок та імперативними нормами національного права. І якщо юридична сила норм права ґрунтується на їхній похідності від держави, то застосовність норм *lex mercatoria* залежить від волі самих сторін контракту, господарюючих суб'єктів.

Концепція *lex mercatoria* являє собою ефективний правовий засіб для вирішення комерційних спорів, ускладнених іноземним елементом. Він містить звичай міжнародного торговельного обороту і має гнучкий характер. Так,

вносячи в договір арбітражне застереження, торговельні партнери з різних країн мають право передбачити відсилання до *lex mercatoria* у разі виникнення спірної ситуації. Арбітражні та інші квазісудові органи мають виявляти повагу до такого вибору і застосовувати *lex mercatoria* для врегулювання спору. Крім того, застосування *lex mercatoria* допоможе уникнути інколи складного вибору, щодо визначення права якої держави має бути застосовано для вирішення спірної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Lowenfeld A.F. *Lex Mercatoria: An Arbitrator's View*. Arb. Int., 1990, Vol. 6, No. 2, Pp. 84-85.
2. Смітюх А.В. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА та *lex mercatoria* в контексті міжнародного приватного права: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2004. С. 14.
3. Cooter R. D. *Structural Adjudication and the New Law Merchant: A Model of Decentralized Law*. International Review of Law and Economics. 1994. Vol. 14. Pp. 215-223.
4. Bonell M.J. *An International Restatement of Contract Law: The Unidroit Principles of International Commercial Contracts*. Martinus Nijhoff Publishers, 2009. P. 66.

ГОНЧАР Олег

*аспірант кафедри процесуального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Науковий керівник:

ОСТАФІЙЧУК Людмила

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри процесуального права
юридичного факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

ПРОЦЕДУРА ДОБОРУ СУДДІВ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ДОВІРА ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Україна, як сучасна демократична держава, приділяє велику увагу правовому ладу та забезпеченню незалежності судової системи. Один з ключових елементів забезпечення цього є правильна процедура добору суддів до Конституційного Суду України. Судова система є однією з основних складових правового ладу України. У сучасному світі важливо, щоб суди були незалежними та мали довіру в суспільстві. Один із способів забезпечення цього – правильна процедура добору суддів до Конституційного суду. У даному матеріалі, ми розглянемо важливість цього процесу та ключові аспекти його здійснення.

Перший і найважливіший аспект – це прозорість та об'єктивність у відборі суддів до конституційного суду. Громадяни повинні мати можливість слідкувати за процедурою та переконуватися в її справедливості. Для цього потрібно мати чіткі критерії відбору, які базуються на компетенції, досвіді та професійних

якостях кандидатів. Конституційний суд вирішує найскладніші правові питання, що стосуються конституції країни. Тому важливо, щоб судді мали високу правову експертизу та багаторічний досвід у правозастосуванні. Процедура відбору повинна забезпечити, що обрані судді мають необхідну кваліфікацію для вирішення таких важливих справ.

Щоб забезпечити об'єктивність і довіру до процесу добору суддів, важливо залучати до нього не лише представників влади, але й громадськість та фахівців. Це може здійснюватися через громадські консультації, а також участь незалежних експертів у відборі кандидатів.

Конституційний суд має бути надійним гарантом конституційних прав і свобод громадян. Тому дуже важливо, щоб судді, які обираються до цього суду, дотримувалися вищих стандартів судової етики і мали незапляману репутацію. Для цього може бути встановлено обов'язковий кодекс поведінки для суддів конституційного суду.

Уникнути концентрації влади та більш широкого представництва можна за допомогою регіонального розподілу суддів та забезпечення гендерної рівноваги. Забезпечення різноманітності в складі суду може сприяти більш глибокому розгляду різних питань і зміцненню довіри громадян до судової системи.

Спосіб добору суддів до конституційного суду повинен бути сталим, однак, піддаватися оновленню відповідно до змін в суспільстві та потреб судової системи. Регулярний моніторинг та оцінка ефективності процедури як за допомогою внутрішнього так і з використанням зовнішнього ресурсу можуть допомогти виправити можливі недоліки та забезпечити її відповідність сучасним вимогам.

Процедура добору суддів до конституційного суду – це складний та важливий процес, який вимагає ретельного розгляду та постійного вдосконалення. Забезпечення незалежності, експертизи та довіри до судової системи є ключовим завданням сучасного правового ладу. Дотримання вищих стандартів у процедурі добору суддів допомагає забезпечити справедливість і правову стабільність у країні.

Процедура добору суддів до Конституційного Суду України включає в себе ряд важливих процесуальних аспектів, що забезпечують незалежність та довіру до цього органу влади. Важливо, щоб ця процедура була прозорою, об'єктивною та відповідала високим стандартам правової діяльності.

Дотримання цих процесуальних аспектів допомагає зміцнити правову систему України та гарантує громадянам, що їх права і свободи будуть захищені на вищому рівні. Конституційний Суд України відіграє важливу роль у забезпеченні конституційного порядку та реалізації

Правильна процедура добору суддів до конституційного суду є важливою ланкою в зміцненні правової системи та гарантує громадянам, що їх права і свободи будуть захищені на найвищому рівні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.

141.

2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII: станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

ІГНАТЕНКО Володимир

*адвокат, член Ради адвокатів Кіровоградської області,
кандидат юридичних наук*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНДАРТІВ ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

«Стандарт доказування» як правова категорія вже не один рік обговорюється у вітчизняній процесуальній доктрині, а також все частіше застосовується в судовій практиці.

Ставлення правників сфери господарського та цивільного судочинства щодо вказаної правової категорії розділилось на дві протилежні сторони як у середовищі суддів [1; 2; 3], так і серед адвокатів України [4; 5].

Термін «стандарт доказування» (англ. standard of proof) застосовують країни загального права (англ. common law) англо-саксонської правової системи, який принципово **допускає існування невизначеності** при встановленні фактів та підкреслює: **аби визнати факти доведеними, не потрібно мати стовідсоткову переконаність в певному факті** [6].

Стандарт доказування можна визначити як кількість доказів, які повинні бути представлені перед судом учасниками справи, для того щоб суд зміг зробити висновок, що відповідний факт існує чи не існує.

Існують **різні стандарти доказування** за різних обставин, як і судові справи їх можна класифікувати за типом на: кримінальні – поза розумним сумнівом (англ. the beyond-a-reasonable-doubt standard) (Англія та США); цивільні: «перевага доказів» (англ. preponderance of the evidence) та «чіткі та переконливі докази» (англ. clear and convincing evidence) (США), «баланс ймовірностей» (англ. balance of probabilities) (Англія).

Щодо розуміння стандартів доказування, що використовуються у практиці *цивільного судочинства* слід зазначити наступне:

1) **«перевага доказів»** визначається як **найнижчий стандарт доказу**, що покладатиметься на позивача задля задоволення тягара переконання.

Цей стандарт визначає кількість доказів, які позивач або відповідач повинні надати для того, щоб присяжні дійшли певного рішення та вимагає від присяжних прийняти рішення на користь позивача, якщо позивач зможе показати, що певний факт чи подія **мала більшу ймовірність бути, ніж не відбулася**.

Деякі вчені визначають перевагу стандарту доказів як *вимога до*

прийняття висновку у разі, якщо принаймні 51 відсотків доказів сприяє результату позивача;

2) **«чіткі та переконливі докази»** визначається як **вищий стандарт** доказу, який вимагає від позивача довести, що існує велика ймовірність того, що певний факт відповідає дійсності. Цей стандарт вимагає, щоб докази показували, що є **дуже імовірним** або, можливо, дійсно, що передбачувана річ мала місце. Цей стандарт може застосовуватися до цивільних справ або деяких аспектів кримінальних справ. Деякі держави використовують цей стандарт, щоб визначити, чи був обшук добровільним;

3) **«баланс ймовірностей»** як стандарт вимагає доведення того, що **факт скоріше був, а ніж не був**. Суб'єктивна впевненість може бути виміряна як така, що дорівнює 51% і вище (справа Miller v Minister of Pensions [1947] 2 All ER 372), а у випадках коли докази оцінені як 50 (позивач) на 50 (відповідач) спір виграв відповідач (справа Rhesa Shipping Co SA v Edmonds [1985] 1 WLR 948) [6].

В Україні на рівні ГПК України новий стандарт доказування «вірогідність доказів» запроваджував в господарському судочинстві з 16.11.2019 – з набрання чинності Законом № 132-IX від 20.09.2019 [7].

Вказаним законом змінюється назву ст. 79 ГПК України «Достатність доказів» на «Вірогідність доказів» та викладено її у новій редакції, яка фактично містить положення нового стандарту доказування під назвою «вірогідність доказів», а саме:

«1. Наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування.

2. Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання».

Запровадження до ГПК України нового стандарту доказування Законом № 132-IX від 20.09.2019 спроваджувалось внесенням змін до вже згаданої ст. 79 ГПК України, а також до ст.ст. 75, 81, 86, 238 та 277 ГПК України [8].

Верховний Суд у своїй постанові від 21.08.2020 у справі № 904/2357/20 тлумачить «вірогідність доказів» наступним чином: «необхідним є не надання **достатньої** кількості доказів для підтвердження певної обставини, а надання їх саме в тій кількості, **яка б змогла переважити доводи протилежної сторони судового процесу**. Цим самим на суд покладається обов'язок оцінювати докази, обставини справи з огляду на їх вірогідність, яка дозволяє дійти висновку, що факти, які розглядаються, скоріше були (мали місце), аніж не були, про що безпосередньо було зазначено та розтлумачено» [9].

Питання та зауваження

Термінологічний аспект.

Стандарт доказування «вірогідність доказів» містить у своїй назві слово, яке є синонімом (тотожним) назві іншого критерію доказів – «достовірність», закріпленого в ст. 78 ГПК України.

«Вірогідний» – який **не викликає сумніву; достовірний** [Новий

тлумачний словник української мови. [10, с. 346].

Не може доказ одночасно оцінюватись судом за одним і тим же критерієм достовірності та вірогідності, бо ці назви синонімічні.

Як ви пам'ятаєте, вище вже згадувались слова «ймовірність», «баланс ймовірностей», то саме ці слова мали б бути закріплені законодавцем в ГПК України замість слова вірогідність (у всіх його відмінках).

Математична статистика

В теорії математичної статистики всі події підрозділяються на 3 види: достовірні, неможливі і випадкові (ймовірні). Цікаво, що в інших посібниках з теорії ймовірностей та математичної статистики, **достовірну** подію Ω називають **вірогідною**, а все інше або це випадкова подія, яка досліджується в теорії ймовірностей, або це неможлива подія [11, с. 4-5, 10-11].

Вказане додатково підтверджує необхідність термінологічних виправлень у ст.ст. 79, 81, 86, 238 та 277 ГПК України.

Класичною моделлю або класичною схемою будемо називати стохастичні експерименти, для яких виконуються дві умови:

- 1) простір елементарних подій скінченний;
- 2) всі елементи події рівно можливі [12, с. 4-5].

Виникає питання, яким чином одна з подій може бути більш вірогідною подією, якщо з теорії ймовірностей всі елементи події рівноможливі?

Тобто ми приходимо до того висновку, що доказування не може ґрунтуватись на припущеннях (ймовірностях), тому що такі припущення, якщо визнається їх існування, рівноможливі, тобто рівнозначні.

Доказування, яке ґрунтується на припущеннях, не може визнаватись достатнім, безспірним, переконливим, обґрунтованим, однозначним, а вирішення судом справи - справедливим.

Достовірність vs ймовірність

В процесуальній теорії постійно протиставлялись поняття **достовірність** – **ймовірність**. Доказування не могло базуватись на припущеннях (ймовірності).

Виникає ще одне питання: як одночасно в ГПК України можуть функціонувати два стандарти: достовірність (1) та ймовірність (менше 1)?

Ст. 79 ГПК України, яка за назвою присвячена критерію оцінки доказів за їх вірогідністю, її зміст присвячений **оцінці обставин** (що є частиною процесу доказування), **а не самих доказів** на предмет їх більшої чи меншої «ймовірності», за ступенем (балансом) «ймовірності».

В той час як ймовірність протиставляється принципу достовірності. І, якщо доказ ймовірно достатній, то він не достовірний. І навпаки, якщо доказ достовірний, він не може оцінюватись за меншим стандартом доказування (ймовірності), тому що це буде штучним зменшенням його справжнього доказового значення.

Достовірний доказ не може бути більш чи менш ймовірним. Він або достовірний, або не достовірний. Якщо він достовірний, то це автоматично виключає можливість його оцінки за принципом вірогідності (більшої чи меншої).

«Достатність доказів» не можна було замінювати

Вірогідність (а правильно - ймовірність) потрібно було реалізовувати виключно до процесу доказування, а не до доказів, при цьому залишивши **достатність** і поєднавши її з ймовірністю, але більш коректно узгодити їх з принципом достовірності доказів.

Достатність як критерій оцінки доказів цілком гармонійно працює з висновком про ймовірність події.

Адже як для висновку про ймовірність події, так і для висновку про достовірність події необхідна власна, але достатня сукупність доказів: для ймовірності – 50 % чи 50 і більше, а для достовірності – 100 %.

Що роблять суди з ймовірністю?

Використовують некоректний термін «вірогідність» поряд з достовірністю в господарських справах.

Дійшло до того, що Верховний Суд допустив використання стандарту доказування «вірогідність доказів» під час перегляду цивільної справи (постанова КЦС ВС від 25.01.2023 у справі ґ 209/3103/21), провадження ґ 61-9710св22) [13], хоча в ЦПК України такий стандарт ще не введений, а лише проходить законопроектні стадії [14].

Ані судді, ані адвокати і прокурори не проходили жодної підготовки для роботи в умовах нового стандарту доказування, який для території України є новим та непритаманним, оскільки ним замінено столітню практику використання стандарту доказування вищого рівня, тоді як в країнах загального права баланс ймовірностей використовується вже більше 200 років. Навіть уявити важко, яких помилок можна наробити під час розгляду та вирішення цивільних та господарських справ за такого законодавчого підходу, а деякі з них не можна буде виправити.

З вказаного вище можна зробити висновок, що запровадження в ГПК України нижчого стандарту доказування не реалізовано належним чином, така ж доля чекає і на ЦПК України, якщо законодавець не перегляне відповідний законопроект, а також не відбудеться підготовка належної теоретичної основи для впровадження пониженого стандарту доказування, а також не будуть проведенні спеціальні навчальні курси для всіх правників.

Список використаних джерел:

1. Луспенник Д.Д. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів. // Судово-юридична газета. Дата оновлення: 08.12.2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/132351-dokazuvannya-u-tsivilnomu-p>

2. Поняття ґдостатність доказівґ замінено на відносно новий для господарського процесу стандарт доказування – вірогідність доказів: суддя ВС Уркевич. URL: <https://advokatpost.com/poniattia-dostatnist-dokaziv-zamineno-na-vidnosno-novyy-dlia-hospodarskoho-protsesu-standart-dokazuvannia-virohidnist-dokaziv-suddia-vs-urkevych/>

3. Можливості суду щодо збору доказів є обмеженими, ба більше, суд не зобов'язаний це робити: суддя ВС Чумак. URL: <https://advokatpost.com/mozhlyvosti-sudu-shchodo-zboru-dokaziv-ie-obmezhenymy->

ba-bilshe-sud-ne-zobov-iazanyj-tse-robty-suddia-vs-chumak/

4. Висновок до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо уніфікації процесів» (реєстраційний № 9306 від 17 травня 2023 року). URL:

<https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%209306.pdf>

5. Спроба запровадити у цивільному процесуальному законодавстві нову категорію Ґвірогідність доказів є хибним розумінням практики ЄСПЛ і не узгоджується із чинними нормами щодо інституту доказування: висновок комітету НААУ URL: <https://advokatpost.com/sproba-zaprovadyty-u-tsyvilnomu-protseualnomu-zakonodavstvi-novu-katehoriu-virohidnist-dokaziv-ie-khybnym-rozuminniam-praktyky-iespl-i-ne-uzhodzhuietsia-iz-chynnymy-normamy-shchodo-institutu-dokazuv/>

6. Іларіон Томаров. Стандарт доказування: внутрішнє переконання чи баланс вірогідностей. Юридична Газета online. URL: <https://yurgazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/standart-dokazuvannya-vnutrishneperekonannya-chi-balans-virogidnostey.html>

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: Закон України від 20.09.2019. № 132-IX. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#Text>

8. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991. № 1798-XII. Дата оновлення: 07.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

9. Постанова Верховного Суду від 21.08.2020 р. у справі № 904/2357/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91092249>

10. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах: 42000 слів. Т. 1 : А-К. / [Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко]. — 2-е вид., виправл. — К. : Аконіт, 2004. — 926 с.

11. Жлуктенко В.І., Наконечний С.І. Теорія ймовірностей і математична статистика: навч.-метод. посібн. — Київ : КНЕУ, 2000, 304 с.

12. Теорія ймовірностей. Методичний посібник для студентів спеціальностей «математика і інформатика» / укладач Л.І. Сорока. Луцьк, 2009. 45 с.

13. Постанова Верховного Суду від 25.01.2023 у справі № 209/3103/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108790738>

14. Верховна Рада ухвалить зміни до ЦПК, якими запроваджується новий стандарт доказування. // Судово-юридична газета. Дата оновлення: 11.07.2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/275688-verkhovnaya-rada-primet-izmeneniya-v-gpk-kotorymi-vvoditsya-novyuy-standart-dokazyvaniya>

КАЛЮЖНА Анна
студентка 4 курсу Державного Податкового Університету
група ПМПФ-20-1
Науковий керівник:
АМЕЛІНА Анна
доцент, доцент кафедри кримінальних розслідувань ННІ Економічної
безпеки та митної справи Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК СКЛАДНИКА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Незалежність судової системи є однією з ключових складових верховенства права та гарантує додержання прав і свобод громадян, а також відповідність законів Конституції та міжнародних стандартів правосуддя. В Україні, починаючи з подій на Майдані в 2014 році і до 2023 року включно, були проведені значні реформи, спрямовані на підвищення незалежності судів і покращення їх роботи. Однак існують численні проблеми, які залишаються актуальними і вимагають уваги.

Вплив політичних сил на судову систему є однією з найсерйозніших проблем, які можуть суттєво підірвати незалежність і об'єктивність судів. Ця проблема актуальна не лише в Україні, але й в інших країнах з демократичним устроєм [1, с.132].

Основні аспекти цієї проблеми можуть бути охарактеризовані так:

1. Політичний тиск. Політичні сили можуть використовувати свій вплив для вибору та звільнення суддів, а також для впливу на судові рішення у певних справах. Це може стати перешкодою для незалежності судів та об'єктивності рішень.

2. Вплив на призначення суддів. Процес призначення суддів може бути політизованим, коли політичні партії або владні структури мають ключовий вплив на вибір суддів. Це може призвести до того, що судді будуть обирали не за їхніми кваліфікаціями та професійною компетентністю, а за політичними зв'язками.

3. Періоди виборів. Під час виборчих кампаній політичні сили можуть намагатися вплинути на судові рішення, особливо в справах, які мають важливе політичне значення. Це може підірвати довіру до судової системи.

4. Зміна політичного керівництва. При зміні політичного керівництва може відбуватися перебудова судової системи, включаючи зміни в складі Верховного Суду та інших судових органах. Це може вплинути на стабільність і незалежність судів.

Для розв'язання цієї проблеми важливо продовжувати реформи судової системи, які б зменшували політичний вплив і забезпечували незалежність судів. Також важливо забезпечити стабільність судових інституцій та зміцнити правовий захист суддів від політичного тиску. Це сприятиме підвищенню довіри до судової системи та забезпеченню справедливості в суспільстві [2, с.331].

Вартим уваги є той факт, що корупція серед суддів та інших працівників судової системи є серйозною загрозою незалежності судів і справедливості взагалі. Основні аспекти цієї проблеми можна охарактеризувати так:

- Продаж рішень. Коли судді або інші працівники судової системи піддаються корупції, вони можуть приймати хабарі або інші форми хабарництва в обмін на винос неправомірних рішень. Це не лише порушує справедливість, але і підриває довіру до судової системи.

- Втрата довіри громадян. Коли громадяни сприймають судову систему як корумповану, вони втрачають віру в її справедливість і ефективність. Це може призвести до самосуду та інших негативних наслідків для суспільства.

- Порушення прав та свобод. Корупція в судовій системі може призводити до порушення прав і свобод громадян, оскільки рішення суду можуть бути виношені не на підставі закону, а на основі корупційних угод.

- Незалежність суддів. Корупція може впливати на незалежність суддів, оскільки вони можуть боятися відмовлятися від хабарів або віддавати перевагу тим, хто має фінансовий вплив [3].

Для боротьби з корупцією в судовій системі необхідно впроваджувати реформи, спрямовані на зміцнення етичних стандартів і контроль за діяльністю суддів. Це може включати в себе створення незалежних органів для розслідування корупційних випадків, підвищення заробітної плати суддям, щоб зменшити їхню вразливість до хабарів, та впровадження механізмів відсторонення суддів, які порушують етичні норми. Тільки таким чином можна побороти цю серйозну загрозу незалежності судів і справедливості в суспільстві.

Також суди України часто стикаються з проблемою недостатнього фінансування. Низька оплата суддів, відсутність необхідного обладнання та інфраструктури можуть впливати на якість роботи судів та їхню здатність незалежно вирішувати справи [3].

Зазначимо, що необхідно підвищувати прозорість та відкритість судових процедур. Громадський контроль над судовою системою є важливим елементом забезпечення її незалежності. Це також допомагає зменшити можливість корупції та неправомірного впливу.

На нашу думку, для забезпечення незалежності судової системи необхідна політична воля на рівні влади. Політики повинні поважати незалежність судів і утримуватися від будь-якого впливу на судові рішення.

Для боротьби з корупцією в судовій системі необхідно зміцнювати антикорупційні заходи, включаючи підвищення зарплат суддям та підвищення прозорості фінансової діяльності судів. Забезпечення адекватного фінансування судів допоможе покращити умови роботи суддів та забезпечити доступ до справедливого судочинства.

Отже, незалежність судової системи в Україні є важливою умовою забезпечення верховенства права і захисту прав і свобод громадян. Проблеми, які впливають на незалежність судів, вимагають рішучих дій та системних реформ. Тільки за умови дотримання незалежності судів можна гарантувати справедливий та об'єктивний судовий процес в Україні.

Щодо корупції в судовій системі, ми вважаємо, що ця проблема є

серйозною загрозою для справедливості та довіри до судів. Продаж судових рішень і відмова від правосуддя на користь хабарів порушує основні принципи справедливості. Для боротьби з цією проблемою, необхідно впроваджувати ефективні антикорупційні заходи і забезпечувати високу етичну культуру серед суддів та інших працівників судової системи.

Згадана проблема недостатнього фінансування судів також заслуговує на увагу. Низька оплата суддів і відсутність необхідного обладнання можуть негативно впливати на їхню роботу і здатність надавати справедливий судочинство. Ми вважаємо, що для забезпечення незалежності судів важливо забезпечити їхнє адекватне фінансування.

У контексті забезпечення незалежності судової системи, ми підтримуємо ідею підвищення прозорості і відкритості судових процедур. Громадський контроль і доступ до інформації про судові рішення є ключовими складовими для зменшення можливості корупції та неправомірного впливу. Ми вважаємо, що ці принципи допоможуть збільшити довіру громадян до судової системи.

Список використаних джерел:

1. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ ред.кол.: О.В. Щербанюктаін. Чернівці: 2021. 445 с.
2. Каблак П. І. Дифамація як спосіб незаконного впливу на суддів та права людини: пошук рівноваги. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 326-332.
3. Морщагіна Н. Незалежність судової влади є головною умовою забезпечення верховенства права. Судова влада України : офіційний веб-сайт. 2016. URL: <https://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/pres-centr/news/296624/> (дата звернення 28.09.2023 р.)

КОРЯК Володимир

студент юридичного факультету

Національного університету «Запорізька політехніка»

Науковий керівник:

МАКСАКОВА Руслана

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного,

адміністративного та трудового права

Національного університету «Запорізька політехніка»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

24 лютого 2022 року Російською Федерацією де-факто було оголошено війну Україні, у зв'язку з чим Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року було запроваджено правовий режим воєнного стану на всій території України.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, який передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. [1].

На сьогоднішній день існує публічна дискусія стосовно можливості проведення чергових виборів Президента України, Верховної Ради України та проведення референдумів в умовах війни та в умовах дії правового режиму воєнного стану. З огляду на заяву Президента України про готовність проведення виборів у 2024 році, та розвиток внутрішньо та зовнішньополітичної ситуації в державі, можна припустити, що чергові вибори Президента України та Верховної Ради України будуть проведені. І за умови, що війна в Україні не буде завершена до цього часу, можуть виникнути певні проблеми організаційного, правового, фінансового, політичного, безпекового, адміністративно-територіального характеру із проведенням виборів в умовах фактичного стану війни.

Першою проблемою можливого проведення виборів в Україні є законодавчі обмеження. Відповідно до п.3, 4 ч.1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», ч. 3 ст. 20 Виборчого кодексу України, в умовах воєнного стану забороняються проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів [2]. З точки зору Закону, ситуація є досить однозначною: проведення виборів під час дії воєнного стану неможливе. Проте, існує можливість зміни юридичного статусу правового режиму воєнного стану в державі. В разі, якщо існує необхідність проведення виборів, то встановлені законом обмеження можуть бути усунуті або шляхом видання Указу Президента України про припинення дії правового режиму воєнного стану в Україні, залишаючись в умовах фактичного ведення війни, або шляхом внесення змін до чинного законодавства України із подальшим усуненням встановлених наразі обмежень. З огляду на складність процесу прийняття законів, внесення змін до чинного законодавства - це малоімовірний розвиток подій. На думку автора більш реальним є скасування воєнного стану в Україні на період можливого проведення виборів.

У разі подолання законних обмежень на можливе проведення виборів в Україні, держава зіштовхнеться з організаційними та організаційно-правовими проблемами проведення виборів. З початку повномасштабного вторгнення Росії, територію України покинули мільйони громадян, які мають право голосу на виборах. Також, в Україні наразі велика кількість військовослужбовців. В умовах війни та можливого проведення виборів необхідно забезпечити можливість реалізації права голосу громадян, які виїхали за кордон, перебувають на військовій службі та тих громадян, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України. Для останніх законом не передбачено можливості реалізувати своє право на волевиявлення, оскільки жодна держава не розраховує

на регулярні проведення виборів з урахуванням того, що частину території держава не контролюватиме. Для того, щоб усунути дані прогалини в законодавстві, необхідне проведення перегляду виборчого законодавства. Існує дискусія щодо проведення виборів в режимі он-лайн, що, з одного боку, дало-б можливість для реалізації конституційного права на вільне волевиявлення, проте тоді ставиться під сумнів принцип таємності голосування, оскільки для більшості дій через державні інтернет-ресурси, необхідна авторизація для ідентифікації громадянина. В умовах війни, також, неможливо стверджувати, що онлайн сервіс для голосування не буде підданий атакам з боку держави-агресора, іншими словами, можливе втручання у виборчий процес. Варто зазначити, що законом не передбачено можливості проведення виборів в онлайн режимі, або в змішаному режимі, де одночасно працювали б і звичайні виборчі дільниці, і онлайн сервіс. Для реалізації такої ініціативи необхідне внесення змін до чинного виборчого законодавства.

Стосовно безпекового аспекту можливого проведення виборів в умовах війни необхідно звернути увагу на регулярні обстріли з боку Росії всієї території України, особливо територій, які знаходяться на лінії зіткнення та поблизу державних кордонів. Для проведення виборів необхідне створення відповідної інфраструктури: це виборчі дільниці, де мають знаходитися члени виборчої комісії, спостерігачі, представники правоохоронних органів та громадяни, для яких скупчення у великі групи на виборчих дільницях буде становити небезпеку для їх життя та здоров'я. Вирішення безпекової проблеми майже повністю полягає в закінченні війни, оскільки неможливо уявити безпечне проведення будь яких публічних заходів із наявними регулярними та масованими обстрілами всієї території держави.

Враховуючи вищевикладене, крізь всі інші перераховані проблеми поглядається проблема фінансування виборів. Окрім коштів, які закладаються державним бюджетом на проведення виборів, формування виборчих фондів політичних партій, закладаються також кошти на проведення агітаційної компанії, на рекламу кандидатів на білбордах, в інтернеті, по телебаченню. З огляду на активні бойові дії в державі, виникає питання доцільності витрат цих коштів на передвиборчу кампанію в той час, коли для припинення війни армії необхідне матеріально-технічне, бойове забезпечення.

Ще однією важливою проблемою проведення виборів в Україні в умовах війни є проблема публічної інформації та транспарентності. Це важливі елементи забезпечення демократії, громадянських прав та свобод. Під час воєнного стану влада повинна забезпечити доступ громадськості до об'єктивної інформації про ситуацію на передовій, рішення влади і можливі наслідки; Це допомагає запобігти зловживанням владою та забезпечує відкритий обмін інформацією про події на місцях; Захист особистої інформації: При зборі і обробці інформації про громадян під час воєнного стану важливо дотримуватися принципів захисту особистої інформації та конфіденційності. З об'єктивних причин, в умовах війни ми можемо спостерігати певні проблеми із вільним доступом до інформації, які пов'язані із військовою цензурою, що тягне за собою проблеми із вільністю виявлення думок, бачень подальшого розвитку держави. Війна накладає

обмеження на публічне обговорення передвиборчих програм, накладає обмеження на висловлення ідеологічних позицій громадян та кандидатів на виборах.

Таким чином, проаналізувавши аспекти можливого проведення виборів в Україні під час війни, можна підбити наступні підсумки:

1. Вибори є фундаментальним елементом демократії і важливим інструментом для вираження волі народу. Однак умови війни можуть породжувати деякі обмеження;

2. В умовах війни проведення виборів можливе скоріше лише теоретично. На практиці війна накладає надто серйозні обмеження на весь виборчий процес, які унеможливають проведення чесних, прозорих виборів в умовах війни, це проблеми безпекового, правового, політичного, фінансового, адміністративно-територіального характеру.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28, Ст. 250.

2. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7, №8, №9, Ст. 48.

КРАПІВНИЙ Роман

*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара*

Науковий керівник:

ВЕДЬКАЛ Валентина

*доцент кафедри європейського та міжнародного права
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара Україна*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ

Війни як соціально-політичне явище супроводжують людство протягом всієї історії його існування, породжуючи радикальні зміни не лише в суспільствах, які безпосередньо приймали в них участь, а і в тих, чиї інтереси вони зачіпали. Заперечуючи самотійний характер війни, К. фон Клаузевіц (Carl von Clausewitz) визнавав її продовженням політики різними засобами, актом насильства (яке є обов'язковим засобом), що має на меті примусити ворога виконати нашу волю [2, с. 7, 75]. . Самою природою війни зумовлюється її асоціація зі смертю, стражданнями, насиллям, втратами, а не з дотриманням загальнолюдських цінностей, до числа яких належать верховенство права, права людини та демократія. Однак парадокс ситуації полягає в тому, що саме захист останніх найчастіше виступає приводом та виправданням початку збройної агресії. Зокрема, на думку І. Тружильо, «права людини насправді збільшують імовірність війн, ... вважаються «справедливою» причиною... Якщо ми не

реагуємо на їх порушення, права людини неминуче будуть здаватися недоречними. При цьому, «справедливої» причини недостатньо для виправдання війни. Права людини як справедлива причина війни не вичерпують «справедливості», оскільки за своєю суттю «війна є останнім одностороннім політичним актом суверенного утворення на захист своїх власних прав, а не прав людини» [3, с. 179-180, 188, 191]. Яскравим підтвердженням останнього є і розв'язана РФ війна проти України, гаряча фаза якої триває зараз. Так, Управлінням Верховного комісара з прав людини ООН лише за період від 24 лютого до 15 травня 2022 р. було зафіксовано «8 368 жертв серед цивільного населення: 3 924 загиблих і 4 444 поранених. Однак фактична кількість жертв набагато вища, оскільки ці числа включають лише ті випадки, які УВКПЛ змогло повноцінно перевірити... станом на 15 травня понад 6,2 мільйона людей залишили країну... Збройний конфлікт призвів до широкого кола порушень прав людини, як цивільних осіб, так і комбатантів, зокрема, права на життя, свободу та особисту недоторканність» [4, с. 1-2]. Забезпечення та захист прав і свобод людини в умовах війни є надскладним завданням, оскільки на перший план виходить право сили. І найбільш ефективним засобом стримування свавілля останнього є верховенство права, основу якого складає сила права, що забезпечує ціннісне ставлення до людини за будь-яких умов.

Мета: Дослідження проблеми забезпечення верховенства права, та шляхи вирішення даної проблеми в умовах воєнного стану.

Основна частина

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України відповідно до Конституції України та діючого законодавства Указом Президента України в державі було введено воєнний стан [5]. Запровадження воєнного стану зумовило суттєві зміни у функціонуванні державноправового механізму та якісно позначилося на стані верховенства права в суспільстві. Аналіз сучасної нормативної та наукової бази свідчить про складність концепту верховенства права, що об'єднує різні за своєю природою та призначенням елементи, наслідком чого є неможливість вироблення його загальної дефініції. В контексті теми дослідження заслуговують на увагу декілька визначень, згідно з якими верховенство права – це:

- панування права в суспільстві, що вимагає віддержави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо (абз. 2 підпункту 4.1 п. 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02.11.2004 р. [6]);

- принцип управління, відповідно до якого всі особи, установи та структури, державні і приватні, в тому числі сама держава, функціонують під дією законів, що були публічно прийняті, повною мірою виконуються та незалежно реалізуються судовими органами і які сумісні з міжнародними нормами та стандартами в сфері прав людини. Для цього також необхідні заходи, що забезпечують дотримання принципів примату права, рівності перед законом, відповідальності перед законом, неупередженого застосування законів, розподілу влади, участі в прийнятті рішень, правової визначеності, недопущення

свавілля та процесуальної і правової транспарентності [7].

В обох випадках визнається комплексний характер верховенства права, що вимагає не лише його законодавчого закріплення, а розробки дієвих механізмів його запровадження в юридичну практику. В умовах звичайного стану функціонування державноправової організації суспільства в цьому повинні бути задіяні всі елементи верховенства права, що зумовлює необхідність їх кількісно-якісної характеристики.

Верховенство права представляє цілісну систему, обов'язковими елементами якої є: принцип законності; відокремлення повноваження; розподіл влади; права людини; державна монополія на силу; публічне та незалежне здійснення правосуддя; захист приватного життя; права голосу та свободи доступу до політичної влади; демократична участь і нагляд за прийняттям публічних рішень; прозорість уряду; свобода вираження поглядів асоціацій і зборів; права меншин; правило більшості в прийнятті політичних рішень [10].

Виходячи з законодавчого визначення (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [13]; ст. 1 Закону України «Про оборону України» [14]) воєнний стан являє собою особливий правовий режим, який передбачає, по-перше, надання відповідним суб'єктам додаткових (у порівнянні з мирним часом) владних повноважень, а, по-друге, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Просте зіставлення дозволяє зробити висновок, що це суттєвим чином впливає на відповідні елементи верховенства, зокрема в частині обмеження прав людини, які обумовлюються необхідністю захисту національної та громадської безпеки і повинні регулюватися законодавством, що є гарантією підтримання демократії та верховенства права [10]. Таким чином, постає питання глибини втручання держави в сферу приватних інтересів, обґрунтованості дискреційних повноважень органів державної влади та обмеження прав і свобод людини в особливий період воєнного стану. Одночасно з цим можливо визнати, що вплив особливих умов воєнного стану на елементи верховенства права є нерівномірним, що потребує визначення ролі кожного. Безперешкодний доступ до справедливого, публічного і незалежного правосуддя в умовах воєнного стану набуває особливого значення внаслідок чого скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, а також створення надзвичайних та особливих судів забороняється.

При цьому передбачено можливість зміни територіальної підсудності судових справ або місцезнаходження судів в установленому законом (ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16]). Водночас реалії воєнного часу викрили низку проблем, які зумовлені необхідністю забезпечення безпеки для всіх учасників судового процесу.

Дотримання принципу законності та демократичності, а також правовий характер влади в умовах воєнного стану зберігають своє значення в якості основних елементів верховенства права, хоча також зазнають певних змін. Визначення воєнного стану як особливого правового режиму безпосередньо вказує на наявність певної нормативної основи його введення, а саме:

Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. При цьому передбачено обов'язок органів державної влади діяти на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України. Крім того, передбачається можливість створення тимчасових державних органів – військових адміністрацій (ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»), що суттєво впливає на розподіл повноважень між органами державної влади та відповідає особливостям воєнного стану, які виражаються в наданні відповідним суб'єктам повноважень необхідних для запобігання загрозам та відсічі збройної агресії.

Дотримання державою своїх зобов'язань як у межах міжнародного, так і національного права в умовах воєнного стану пов'язані насамперед з забезпеченням та захистом прав і свобод людини, а також дотримання вимог міжнародного гуманітарного права стосовно військовополонених. Щодо останніх в Україні створено необхідну нормативну базу, яка визначає вимоги їх тримання відповідно до норм міжнародного права.

Конституція України закріплює можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень з одночасним переліком прав і свобод, які не підлягають такому обмеженню за будь-яких умов (ч. 2 ст. 64). До числа останніх, зокрема, віднесено: рівність перед законом (ст. 24), право на життя (ст. 27), право на повагу гідності (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), право на житло (ст. 47) та деякі інші [20], тобто це так звані абсолютні (природні) права, які мають невід'ємний характер. Інші права і свободи на період воєнного стану можуть зазнавати відповідних обмежень. Так, обмеження свободи пересування (ст. 33 Конституції України), що виражається у встановленні комендантської години та перевірки на блокпостах, або обмеження права власності (ст. 41 Конституції України), яке передбачає вилучення автівок чи іншого майна для потреб оборони, одночасно з цим спрямовані на захист прав людини та забезпечення обороноздатності країни, що відповідає принципу верховенства права. Найбільшого обмеження в умовах воєнного стану зазнає прозорий доступ до політичної влади, оскільки законодавством встановлено пряму заборону проведення будь-яких виборів та референдумів (ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). В той же час УВКПЛ ООН наголошує, що права на свободу думки та вираження поглядів, мирних зібрань та об'єднання залишаються застосовними під час збройного конфлікту. Україна також залишається пов'язаною договірними зобов'язаннями в галузі прав людини, від яких вона не відступала, а також зобов'язаннями за МГП. В світлі верховенства права слід звернути увагу на деякі суперечливі тенденції у ставленні суспільства до інформації та свободи слова в умовах воєнного стану.

Висновок

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що в умовах воєнного стану більшість елементів верховенства права зазнають негативного впливу у вигляді відповідних обмежень, необхідність яких має об'єктивний характер внаслідок

потреби запобігання глобальним загрозам незалежності та територіальній цілісності держави, відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки, а також реальним та потенційним загрозам правам і свободам людини. При цьому в контексті верховенства права зазначені обмеження, по-перше, не повинні стосуватися абсолютних (природних) прав і свобод людини, а по-друге, повинні мати належне обґрунтування характер та відповідати заявленій меті введення воєнного стану. В умовах воєнного стану найбільших змін зазнають такі елементи верховенства права як: 1) дотримання принципу законності та демократичності, що виражається в певному перерозподілі владних повноважень, створенні тимчасових органів – військових адміністрацій тощо; 2) прозорий доступ до політичної влади через вільні та чесні вибори (право голосу), оскільки однією з гарантій законності в цей період виступає заборона проведення останніх; 3) правовий характер влади, що проявляється в дискреційних повноваженнях відповідних органів державної влади; 4) повага до прав людини, яка зберігає своє значення стосовно фундаментальних прав і свобод людини з можливістю обмеження певних прав на основі переваги публічного інтересу над приватним. В той же час необхідно визнати, що попри всі виклики в цих надзвичайних умовах саме верховенство права здатне забезпечити необхідний баланс публічного та приватного інтересів, стійкість системи державного управління, належний судовий захист, права і свободи людини. З іншого боку, аналіз стану верховенства права є нагальною потребою, оскільки дозволяє визначити тенденції розвитку суспільства та на цій основі мінімізувати тяжкі наслідки війни для людини, суспільства, держави. І досвід сучасної війни лише доводить правильність тези, а саме що світ дійсно більше не має вибору між силою та законом і якщо цивілізація хоче вижити, вона повинна вибрати верховенство права.

Список використаних джерел:

1. Eisenhower, Dwight D. Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower, 1958: containing the public messages, speeches, and statements of the president, January 1 to December 31, 1958. 1959. P. 363. URL: <http://surl.li/ddqxx>.
2. Carl von Clausewitz. On War / Edited and Translated by M. Howard and P. Paret., New Jersey, Princeton: Princeton University Press, 2019. 732 p. URL: <https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2019/04/on-war.pdf>.
3. Тружильо І. Права людини, мир та поняття права. Історія незавершеної правової революції. Мир, заснований на правах людини. Philosophy of Law and General Theory of Law. 2019. № 1. С.175-200. URL: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/view/186525>.
4. Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації 24 лютого – 15 травня 2022 р.: Доповідь Управління Верховного комісара з прав людини ООН щодо ситуації з правами людини в Україні від 29 червня 2022 р. URL: <http://surl.li/ddpxy>.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64

від 24 лютого 2022 року. Голос України. 24.02.2022 р. № 37.

(Із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

6. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду

України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Офіційний вісник України. 2004. № 45. С. 41. Ст. 2975.

7. The Rule of Law and transitional justice in conflict and post-conflict societies. Report of the Secretary-General, Doc. S/2004/616,

КРЕЧЕТОВА Юлія

*студентка четвертого курсу спеціальності 081 Право факультету історії,
бізнес-освіти та права Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник:

СКЛЯРЕНКО Ігор

*старший викладач, кафедри права та правоохоронної діяльності факультету
історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка, доктор філософії в галузі права*

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ КАСАЦІЙНИХ ФІЛЬТРІВ З КОНСТИТУЦІЙНИМ ПРАВОМ НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ

Право на касаційне оскарження стало невід'ємною частиною права на справедливий суд та діє як додатковий механізм перевірки правомірності судових рішень. У 2016 році стаття 129 Конституції України була змінена [1], що призвело до зміну сутності права на оскарження судових рішень. На відміну від апеляційного перегляду, який забезпечується в практично усіх категоріях справ майже без винятків, право на касаційне оскарження, надається лише в конкретно визначених в процесуальному законі випадках.

Вказані зміни у нормативно-правовому регулюванні національної моделі касаційного оскарження фактично свідчать про перехід на конституційному рівні до моделі обмеженої касації, яка реалізується, зокрема, через введення різних процесуальних фільтрів з метою підвищення ефективності касаційного провадження. Дані фільтри представляють собою обмеження юрисдикції Верховного Суду, а тому важливо, щоб ці касаційні фільтри були справедливими, і не включали в себе численні суб'єктивні оцінки та необмежений розсуд суддів на етапі розгляду скарги.

З урахуванням сучасних тенденцій у сфері державотворення та глибокого переосмислення традиційних юридичних інститутів, касаційний розгляд стає потенційним об'єктом реформування та предметом активного дослідження в наукових колах. Судова реформа охоплює низку законодавчих, інституційних та кадрових змін, спрямованих на покращення та удосконалення всієї системи судів України.

Так, внаслідок останньої реформи судової системи, що вступила в дію 15 грудня 2017 року, було створено новий Верховний Суд, який призначений, як найвищий судовий орган, замість колишнього Верховного Суду України. З того часу також були прийняті нові версії трьох процесуальних кодексів: Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України. Додатково, у 2020 році були введені нові «процесуальні касаційні фільтри», які суттєво змінили порядок звернення до суду касаційної інстанції та звузили можливість оскарження судових рішень в касаційному порядку. Підтримка вектору розвантаження судової системи, включаючи справи касації, і збереження процесуальних фільтрів, які допомагають апеляційним судам створювати та формувати повноту судової практики, враховуючи вітчизняні та загальноєвропейські традиції, вважається більш розумним і обдуманим підходом [2, с.331].

Виконання державою обов'язку забезпечити остаточність, обов'язковість і стабільність судових рішень може бути досягнуте через закріплення в законодавстві виключних підстав для подачі касаційних скарг. Гарантоване Конституцією України право на судовий захист передбачає створення державою умов, що дозволять ефективно та справедливо розглядати справи в судах першої інстанції. Помилки, допущені судом першої інстанції, повинні коригуватися судом другої (апеляційної) інстанції в процедурах, що максимально наближені досудового розгляду в суді першої інстанції.

Слід відзначити, що касаційні фільтри є обов'язковою складовою саморегулювання Верховного Суду, які допомагають виокремити процес касаційного розгляду, як виняткову стадію від звичайного судового процесу. Водночас, існують виклики у застосуванні цих фільтрів, зокрема у визначенні підстав для касаційного оскарження. Так, вирішення питання про відкриття касаційного провадження може бути ускладнено тим, що суду може бракувати достатніх матеріалів справи для правильної оцінки аргументів підстав касаційного оскарження, викладених у касаційній скарзі [3, с.108].

Касаційний перегляд судових рішень, які вже набрали законної сили, є додатковим механізмом для забезпечення правосудності судових рішень. Цей механізм може використовуватися лише в тому випадку, коли заінтересована сторона вже вичерпала всі належні способи оскарження судового рішення до того, як воно набрало законної сили.

Оскільки перевірка судових рішень, які вже мають законну силу, фактично означає можливість перегляду цих рішень після завершення судового процесу, законодавець повинен встановити конкретні умови і процедури для такого перегляду в касаційному порядку. Ці умови мають враховувати вимоги процесуальної ефективності, економії судових ресурсів, відкритості процесу здійснення правосуддя і запобігати надмірному витраті часу на судовий розгляд.

Додатково відзначимо, що в Україні існує проблема нестабільності та частой зміни законодавства, що може впливати на стабільність судової практики та змушувати Верховний Суд переглядати свої правові позиції. Дана проблема законодавцем врахована, оскільки процесуальне законодавство містить такі

категорії як «питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики», «неврахування висновків Верховного Суду», «відступлення від правових висновків Верховного Суду», що є самостійними підставами касаційного оскарження.

Отже, впровадження нових касаційних фільтрів в цілому є позитивним кроком і відповідає міжнародним стандартам, але їх ефективність може бути обмежена через відсутність чітких нормативних визначень, судової дискреції та нестабільності законодавства. Важливо зробити так, щоб судовий процес не тривав надто довго і не породжував необґрунтованих судових рішень під час касаційного розгляду. Це допоможе забезпечити справедливість у судовому рішенні та чіткість в правовому визначенні, включаючи визнання судового рішення, як законне. Ці аспекти є ключовими для досягнення справедливого балансу між публічно-правовими і приватно-правовими інтересами в касаційному судовому процесі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Колеснікова М.В. Деякі проблемні питання сучасного стану касаційного розгляду адміністративних справ. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №2. С. 330-333.
3. Ткачук Н.В. Фільтри касаційної скарги в дії: ефективність механізму. Актуальні проблеми держави і права. 2021. С. 104-112.

НІКОЛЕНКО Людмила

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки*

Донецького державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВНОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДІ

Сторони та треті особи для того, щоб вважатися учасниками розгляду справи у господарському суді повинні бути дійсним суб'єктом матеріальних правовідносин. Склад сторін і третіх осіб у господарському судочинстві визначається моделлю тих матеріальних правовідносин, які стали підставою для виникнення спору. Особа, яка звертається за захистом свого права або законних інтересів поєднує в собі не тільки статус заявника, а й суб'єкта матеріальних правовідносин. Аналіз норм матеріального законодавства показує, що вони розповсюджуються на весь склад осіб, які приймають участь у справі, за винятком прокурора, державних органів, органів місцевого самоврядування та інших органів.

Виходячи з норм матеріального права, процесуальне законодавство визнає

позивачем передбачуваного власника матеріального права, який для їх захисту звертається до господарського суду. У разі відкриття провадження за позовною заявою особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чиїх інтересах подано позов, набуває статусу позивача.

У разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі набуває статусу позивача [1].

Поняття сторони у господарському судочинстві пов'язується з поняттям суб'єкта господарських правовідносин. Для набуття статусу сторони у господарському судочинстві необхідно мати господарську процесуальну правосуб'єктність, яка пов'язана з господарською правосуб'єктністю.

Слід підкреслити, що правоздатність і дієздатність у суб'єктів господарювання виникають і припиняються одночасно – з моменту внесення відповідного запису в Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України.

Крім того, ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України зазначається, що суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків) [1].

Отже, можливість бути стороною у господарському суді є процесуальною складовою правосуб'єктності осіб, а процесуальні правоздатність та дієздатність є складовими загальновизнаної правоздатності та дієздатності.

Кожен із суб'єктів, залежно від його участі в процесі, має свій передбачений законом обсяг процесуальних прав та обов'язків, свій конкретний зміст процесуальної правоздатності [2, с. 124].

Т.В. Степанова зазначає, що конкретними правами й обов'язками суб'єкти наділяються лише під час вступу в процес як певного учасника (позивача, відповідача, третьої особи тощо). При цьому наявність процесуальної правоздатності, дієздатності та правосуб'єктності є умовою для вступу в процес і характеристикою потенційного учасника господарського процесу. Тому, елементами господарської процесуальної правосуб'єктності є лише господарська процесуальна правоздатність і господарська процесуальна дієздатність. При цьому будь-який учасник господарського судового процесу (треті особи, представники сторін і третіх осіб, прокурор, судовий експерт, перекладач, посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів) повинен підтвердити наявність у нього процесуальної правоздатності й дієздатності [3, с. 58].

Безпосередній зв'язок сторін як суб'єктів судового розгляду справи зі спірними матеріальними правовідносинами простежується на всіх стадіях процесу. При вирішенні справи за суттю господарський суд задовольняє або відмовляє у задоволенні вимоги залежно від характеру дійсних зв'язків з

матеріальними правовідносинами.

Особливу роль грають норми матеріального права у визначенні належної сторони в господарському судочинстві. Виходячи із загального правила визначення належної сторони у суді визначається тим хто є учасником спірних матеріальних правовідносин.

Характер взаємозв'язку суб'єктів матеріальних правовідносин впливає і на визначення третіх осіб у суді. У господарському судочинстві існує дві категорії третіх осіб: треті особи, що заявляють самостійні вимоги на предмет спору і треті особи, що не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Для участі в процесі третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог на предмет спору, необхідна наявність матеріальних правовідносин між сторонами і пов'язаних з ними правовідносин між однією з них і третьою особою. Участь третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги, обумовлена таким характером матеріальних правовідносин, коли можливе пред'явлення самостійних вимог. Тобто, аналіз матеріального і процесуального законодавства дозволяє зробити висновок, що третіми особами у суді можуть бути тільки ті особи, які пов'язані з позивачем або відповідачем договірними правовідносинами або знаходяться в інших матеріально-правових відносинах.

Матеріально-правовий фактор присутній і при визначенні інституту співучасті. Підставою процесуальної співучасті є множинність уповноважених або зобов'язаних суб'єктів матеріальних правовідносин, однорідність матеріально-правових вимог однієї уповноваженої особи до декількох зобов'язаних осіб або навпаки. Співучасть можлива не тільки у разі, коли предметом вимоги є загальне право, але і коли вимоги витікають з однієї і тієї ж підстави.

Аналіз проведеного дослідження дозволяє зробити висновок, що статус учасників судового розгляду визначається моделлю тих матеріальних правовідносин на підставі яких виник спір, який розглядається господарським судом.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Ніколенко Л.М. Суб'єкти процесу доказування в господарських судах України. *Юридичний журнал*. 2003. № 8. С. 124–125.
3. Степанова Т.В. Щодо змісту господарської процесуальної правосуб'єктності. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 3/2(13). С. 57-60.

КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ПАРАДИГМІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Кримінально правова політика протидії злочинності [1], як група діяльностей взагалі та кримінально правове нормування зокрема, є явищем, що виразно представляє публічно-правові відносини. Публічно-правові відносини нерозривно пов'язані з поняттям управління.

Розглядаючи націю як систему особистостей ми можемо диференціювати їх за відношенням до управління та визначити тих, хто належить до множини "органи управління нацією" та тих хто не належить до неї, а належить до множини, яку зазвичай позначають як "пересічні громадяни" / "піддані" / "підвладні" / "залежні".

"Органи управління нацією" використовують схожі набори управлінських засобів, але розрізняються за ступенем категоричності та сили, за територією чи аудиторією впливу, а також каналами (майданчиками) розповсюдження своїх уявлень та настанов. Для постмодерністського суспільства з електоральною демократією типовою є п'яти секторна модель:

1. "Публічне управління" з розподілом на гілки:
 - виконавча;
 - законодавча;
 - судова.
2. "Економічна влада".
3. Інститути громадянського суспільства (політичні партії, релігійні організації, громадські організації тощо).
4. Засоби масової інформації.
5. Організована злочинність.

Як можливо побачити, ці управлінські інститути розрізняються за ступенем формальності. Впливовість же кожного залежить від особливостей конкретного суспільства, зокрема його культури, традицій, вірувань, етапу його існування (належності до певного устрою) та конкретного історичного моменту.

Основний інтерес полягає у сфері публічного управління. Суб'єкт публічного управління – це орган управління (одноосібний чи колективний) уповноважений формальними правилами найвищої сили на представництво нації у цілому чи у певній сфері, галузі, напрямку, діяльності, території. Так, наприклад, Президент України є одноосібним органом влади, що представляє українську націю у багатьох сферах та аспектах, а Верховна рада України є колективним представницько-законодавчим органом України [2].

На перший погляд, публічне управління полягає у тому, що законодавчий орган приймає закони, а усі їх виконують чи ні. Але, якщо придивитись, то можливо побачити, що суспільство піддається двом типам впливів – керуванню

та регулюванню. Законодавчий орган здійснює публічне регулювання як соціума взагалі так і діяльності виконавчих органів публічного управління, виконавчі ж органи здійснюють акти керування соціумом. Очікується, що демократичний законодавчий орган представляє інтереси загально-суспільні, або принаймні враховує запити громадян та їх об'єднань, ініціює дослідження громадської думки, а також отримує звіти від виконавських та судових органів.

Використання законів є різновидом регулювання. До загальних (типових) засобів управління відносяться ті операції без яких управління неможливо і навпаки, здійснюючи тільки їх можливо досягти мінімального достатнього управлінського результату. До них відносяться:

- *ініціювання* виконання управлінськими командами ("За роботу", "Почали!", "До виконання наказу – приступити!" тощо);
- *настанова* (вказівка, припис, порада, інструкція, директива, наказ, вимога тощо), тобто запровадження правила ведення діяльності з певним рівнем категоричності, конкретності, обґрунтованості, коректності;
- *облік*, тобто впорядковане накопичення та зберігання відомостей, необхідних для прийняття управлінських рішень (інформації);
- *з'ясування*, тобто виявлення відомостей необхідних для прийняття управлінських рішень та переведення їх у форму доступну для розуміння;
- *пріоритезація*, тобто визначення ступеню бажаності (необхідності) в залежності від цінності, терміновості тощо.

Отже, проведення *з'ясування* та *настанови* дозволяє сформулювати правило "якщо - то – і тоді", *облік* дозволяє зберегти історію управління та підвищити якість орієнтації, *пріоритезація* ж впорядковує. Якщо казати дуже просто, то діяльність це активність, яка полягає у виконанні її суб'єктом правила "якщо - то – і тоді" певного пріоритету, а управління - це діяльність по визначенню пріоритету правил для інших людей, поєднана з фіксуванням її історії (у цілому чи поелементно або поаспектно).

Закони про кримінальну відповідальність по своїй управлінській суті є настановами. Відповідно, для того, щоб управління суспільством стало результативним, запровадження законів має доповнюватись і відповідними обліком, з'ясуванням та пріоритезуванням. У парадигмі кримінально правової політики протидії злочинності відповідним з'ясуванням є не лише розслідування кримінальних правопорушень, але і здійснення дослідження підстав запровадження законів про кримінальну відповідальність разом з обґрунтуванням достатності та необхідності заходів, що у них приписуються. Пріоритети для кримінально-правової охорони також є явищем перемінним та таким, що підлягає вивченню.

Список використаних джерел:

1. Лантінов Я. О. (2022). Щодо конкуренції між термінами "кримінально-правова політика" та "політика протидії злочинності". Форум Права, 73(2), 22–28.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

ЛІСОВСЬКА Анастасія
*студентка 1 го курсу факультету № 4 Донецький державний
університет внутрішніх справ*
Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій
*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
доктор юридичних наук Донецький державний університет внутрішніх справ*

МОЛОДІЖНИЙ ВОЛОНТЕРИЗМ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

У складні повоєнні часи актуальним та архіважливим питанням державної політики щодо молоді є формування серед молодого покоління якостей, які допомогли країні вистояти у перші найскладніші дні та тижні з початку повномасштабної агресії російської федерації. Високий патріотичний дух та самопожертва всіх небайдужих до долі Української держави допомогли вистояти і рухатися далі до Перемоги. Важко й переоцінити роль волонтерського руху та вклад волонтерів у зміцненні обороноздатності країни.

Законодавча основа, яка була сформована до початку війни в Україні 24 лютого 2022 року у питаннях волонтеризма, а так само і в системі патріотичного виховання молоді, була і залишається не системною та фрагментарною. Проте потреба у формуванні чітких принципів та механізмів функціонування волонтеризму та підвищення на якісно новий рівень патріотичного виховання молоді є актуальним питанням, адже незначна частина молоді у державі сьогодні це 100 % її потенціалу завтра. За таких умов варто розкрити філософський зміст та визначити основні риси правової сторони вказаних категорій.

Слово «волонтер» походить від французького *volontaire* (доброволець), яке в свою чергу запозичено з латинського *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір). Тобто волонтерство — добровільна безкорисна суспільно важлива діяльність [1].

Отже можна сказати, що волонтерство є одним з видів благодійності. Волонтери безкорисливо та безоплатно віддають свій час задля створення позитивних змін. Вони вкладають свої вміння та сили для допомоги і створюють можливості підтримки для інших. Волонтерство в контексті формування громадянського суспільства це хороша можливість відчувати свою приналежність до суспільства та творення змін у своєму оточенні, місті, країні. Наразі Україна входить у Топ-7 країн Європи, де волонтерство динамічно розвивається.

Правове регулювання волонтерської діяльності здійснюється відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» (Далі – Закон) [2].

Відповідно до статті 1 Закону волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога - роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності.

Вказаним Законом встановлено загальні засади та принципи волонтерства. Проте, не зважаючи на те, що Закон прийнято ще в 2011 році, з настанням війни та збільшенням обсягів та напрямків волонтерства в Україні були викриті значні прогалини регулювання волонтерської діяльності. При цьому, законодавство про волонтерство не встановлює особливостей молодіжного волонтерства. Хоча світова, і в тому числі, європейська нормативна та адміністративна практика заохочує та стимулює молодь до волонтерства, адже це найбільш енергійна, креативна та ініціативна частина суспільства. А тому відповідні практики після Перемоги та настання Миру в Україні мають бути впровадженні в діяльність публічних адміністрацій та має стати самостійним напрямком у молодіжній політиці країни.

Щодо патріотичного виховання маємо зауважити, що це є важливим аспектом в країні в умовах військового конфлікту.

Патріотизм (від латинського *patria* – країна, вітчизна, батьківщина) – це любов і відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Історичне джерело патріотизму – це формування зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою [1].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, сі громадянських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю. Як зазначав великий український педагог В.О. Сухомлинський, «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується» [3].

В той же час, нормативна основа молодіжної стратегії до 2030 року [4] лише поверхнево торкається питань патріотичного виховання. На наше глибоке переконання системні та глибинні прогалини у патріотичному вихованні молоді, особливо у східних регіонах та в АР Крим багато в чому обумовили високий рівень сепаратистських настроїв серед молоді.

Узагальнюючи зазначимо, що державна політика щодо молодіжних рухів як то волонтеризм, благодійництво, розвиток національних традицій та

патріотичного виховання мають отримати більшу увагу держави через формування чітких векторів законодавчого та бюджетного закріплення вказаних пріоритетів.

Список використаних джерел:

1. Онлайн бібліотека. URL: <https://goroh.pp.ua>;
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 26.09.2023);
3. Сухомлинський В.О. // Вибрані твори: У 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.;
4. Національна молодіжна стратегія до 2030 року: затверджена Указом Президента України 12 березня 2021 року № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 22.09.2023).

ЛЮБЧИЧ Анна

*кандидат юридичних наук, старший дослідник, учений секретар
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

МОТИВАЦІЯ НАУКОВОЇ МОЛОДІ В ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Тенденції розвитку науки та сучасних умов дослідницької діяльності в нашій країні показує, що необхідне омолодження наукових кадрів стримується традиційними підходами до організації наукових досліджень. Більшість перспективних молодих вчених позбавлені можливості самостійного вибору сфер застосування своїх здібностей; не мають доступу до ресурсів для вирішення складних, проривних завдань і не можуть безпосередньо подати результати своїх розробок заінтересованим суб'єктам. Тематика їх досліджень, як правило, обмежена дослідницьким порядком, що диктується науковими керівниками; перелік грантових конкурсів, доступних для участі, дуже малий; формалізовані вимоги аспірантури та захисту дисертацій консервативні та сповнені неактуальних установок. Додамо, що цілепокладання суб'єктів наукової діяльності порушено, зосереджено навколо необхідності написання статей та залучення фінансування за рахунок грантових коштів; зростає розрив між поколіннями вчених; наукометрія не може бути інструментом оцінки якості дослідницької роботи; не функціонують механізми підтримки перспективної молоді, яка працює на передньому краї науки, та стратегування її діяльності. Для вирішення такого різноманіття проблем слід насамперед враховувати: поставлені в країні перспективні цілі в галузі досліджень; можливості здійснення наукової діяльності молодими вченими, від яких залежить досягнення цих цілей [1].

Структурне ядро мотиваційних установок молодого дослідника утворюють фактори, які найбільше впливають на прагнення займатися науковою діяльністю: внутрішня мотивація – покликання, інтерес; фінанси та

робота – заробітна плата, пільгове навантаження; кар'єра – можливість обіймати керівні посади; попередній досвід наукової діяльності – успішний чи невдоволений літотворний; умови діяльності – необхідне обладнання та видаткові матеріали щодо нього; колектив – колеги, з яким підтримуються довірчі відносини; наука та суспільство – затребуваність, статусність, популярність; зовнішнє оточення та обставини – сім'я, знайомі; звичка.

На наш погляд, можна виділити наступний комплекс проблем у галузі залучення молодих людей до науково-дослідної діяльності: 1. Стирання дисциплінарних та галузевих кордонів, на стику яких, як правило, відбуваються актуальні наукові розробки, що потребує якісної зміни компетенцій дослідників, проте вони досі навчаються відповідно до традиційних підходів. 2. Міжнародна конкуренція за талановитих висококваліфікованих працівників, здатних вирішувати завдання зі зростаючою складністю, збільшує загрозу «переманювання» кращих вітчизняних дослідників у зарубіжні наукові колаборації. 3. У країні досі не сформовано ефективних механізмів звернення наукових результатів, їх включення до виробничих ланцюжків, вбудовування в економічні відносини. 4. Репутаційні інструменти в науковому середовищі не відображають реальних запитів бізнесу, суспільства та держави [2]. У гонитві за індексами Хірша, публікаціями у виданнях, включених до наукометричних зарубіжних баз, багато вчених забувають про реальне призначення нового знання, про його можливості перетворювати навколишній світ та ін. 5. Молоді вчені не завжди готові вибрати сферу наукового пошуку як основна діяльність, навіть в умовах підвищення її привабливості [3]. Багато хто з них вважає за краще йти в бізнес-структури замість продовження роботи над дисертацією.

Вважаємо, що ключова проблема в галузі, що розглядається, пов'язана з протиріччям між потребами країни в омолодженні наукових кадрів і орієнтацією існуючої системи науково-дослідної діяльності на вчених, які вже відбулися, чию зацікавленість у проведенні проривних досліджень знижено.

Одними із основних факторів та умов активного залучення молодих співробітників актуальних для науково-технологічного розвитку країни: виявити потреби, очікування та встановлення молодих вчених, працюючих у різних регіональних наукових та освітніх організаціях; оцінити структуру мотивації молодих дослідників, заінтересованих у проведенні наукових розробок; проаналізувати інституційні підстави науково-дослідної діяльності молодих вчених на різних рівнях, визначити її напрями та механізми реалізації; вивчити вплив економічних, соціальних, демографічних факторів (на мікро-, мезо-, макрорівнях).

Списком використаних джерел:

1. Картель М.Т. Залучення до науки талановитої молоді — один із основних напрямів розвитку НАН України. URL: <http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn.2014/5/18.Kartel%20.pdf>.
2. Молодь України: від освіти до праці / [Оксамитна С., Виноградов О., Малиш Л., Марценюк Т.; за ред. С. Оксамитної]. К.: ВПЦ НаУКМА, 2010. 202 с.

3. Жабін С.О., Ісакова Н.Б., Скороход О.М. Проблеми молодих вчених України та рекомендації щодо їхнього вирішення. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Problemy-molodyh-vchenyh-Ukrayiny-ta-rekomendatsiyi-shhodo-yihnogo-vyrishennya.pdf?fbclid=IwAR0OPqjUJ3hqGT-1PFN8jExnoKtCGs8JdxguMsovJzKlR0uUzCHs_8pj3Pw.

ОЛЬХОВИК Людмила

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

В умовах сьогодення надзвичайно гостро стоїть проблема конституційного забезпечення права людини на здоров'я. Адже під загрозою опинилися основні права людини: право на життя та право на здоров'я. Під час збройної агресії дуже складно в країні забезпечувати дотримання конституційного права на здоров'я: неможливість доставити ліки на окуповану територію, розрушені лікарні, украдене країною-окупантом медичне обладнання. Різні аспекти даної проблематики досліджували В.Скомороха, О.Калітенко, І.Сенюта, Х.Майкут, О.Хорошенюк.

Метою даної роботи є дослідження конституційного права людини на медичну допомогу та її види.

Конституція України в ст.3 зазначає «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. Ст.49 конкретизує, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Медична енциклопедія трактує здоров'я як «стан здоров'я організму, при якому всі його функції і системи перебувають у гармонічній взаємодії і динамічно врівноважені з зовнішнім середовищем» [2]. Згідно з Основами законодавства про охорону здоров'я під поняттям «здоров'я» слід розуміти «стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів» [3]. З огляду на це, О.М. Калітенко трактує право на здоров'я як забезпечену законом можливість фізичної особи перебувати в стані повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, шляхом реалізації закріплених у цивільному законодавстві правомочностей [4]. Із цим визначенням не можна погодитися, бо якщо ми будемо розуміти «здоров'я» саме так, то, на жаль, переважна більшість населення України виявиться нездоровою. Ми вважаємо, що під поняттям «здоров'я» слід розуміти відсутність в особи фізичних та душевних хвороб. Тому пропонуємо внести зміни до ст. 3 Основ законодавства про охорону здоров'я та розглядати здоров'я як стан повного фізичного та душевного благополуччя, тоді з погляду конституційного права пропонуємо здоров'я розглядати як природне право людини перебувати в стані повного фізичного та душевного благополуччя, що реалізується закріпленими у законодавстві правомочностями та гарантується державою.

«Медична допомога надається відповідно до медичних показань професійно підготовленими медичними працівниками, які перебувають у трудових відносинах із закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання медичної допомоги згідно з одержаною відповідно до закону ліцензією, та фізичними особами - підприємцями, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку і можуть перебувати з цими закладами у цивільно-правових відносинах» [3]. Медична допомога поділяється за видами:

- екстрена медична допомога - медична допомога, яка полягає у здійсненні медичними працівниками відповідно до закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я;

- первинна медична допомога - це медична допомога, що передбачає надання консультації, проведення діагностики та лікування найбільш поширених хвороб, травм, отруєнь, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів, здійснення профілактичних заходів;

- спеціалізована медична допомога - медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах лікарями відповідної спеціалізації (крім лікарів загальної практики - сімейних лікарів) у плановому порядку або в екстрених випадках і передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування та профілактики хвороб, травм, отруєнь, патологічних і фізіологічних (під час вагітності та пологів) станів, у тому числі із застосуванням високотехнологічного обладнання та високоспеціалізованих медичних процедур високої складності; направлення пацієнта відповідно до медичних показань для надання спеціалізованої медичної допомоги з іншої спеціалізації.

- паліативна допомога - це комплекс заходів, спрямованих на покращення якості життя пацієнтів усіх вікових категорій та членів їхніх родин, які зіткнулися з проблемами, пов'язаними із захворюваннями, що загрожують життю. [3].

Проте суспільство і медицина розвиваються і цим зумовлена поява нових різновидів медичної допомоги:

- домедична допомога - невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини;

- геріатрична допомога спрямована на задоволення унікальних потреб у лікуванні людей похилого віку;

- реабілітаційна допомога - послуги медичної реабілітації спрямовані на фізичні, психологічні та соціальні потреби осіб з травмами, хронічними захворюваннями або обмеженими можливостями, щоб допомогти їм відновити або зберегти свої функціональні здібності та покращити якість

життя;

- альтернативна допомога охоплює різноманітні медичні практики, як традиційні так і не традиційні, методи лікування та продукти, які зазвичай не вважаються частиною традиційної медицини, це може бути, наприклад, акупунктура, хіропрактика, натуропатія, остеопатія, фітотерапія та інші.

Пропонуємо додати сучасні види медичної допомоги:

- епідеміологічна (телефонна) медична допомога стала нам відома під час епідемії КОВІД, коли сімейні лікарі, щоб охопити найбільшу кількість пацієнтів, змушені були проводити телефонне консультування і лікування.

- теле- та цифрова медична допомога дозволяє проводити дистанційні консультації, лікування пацієнтів, це дає можливість проводити консультації з відомими професорами, щодо складних діагнозів, в режимі ZOOM-конференції, розширюючи доступ до медичної допомоги та підвищуючи ефективність надання медичної допомоги.

Отже, з погляду конституційного права пропонуємо «здоров _я» розглядати як природне право людини перебувати в стані повного фізичного та душевного благополуччя, що реалізується закріпленими у законодавстві правомочностями та гарантується державою. Розглянули види медичної допомоги, що традиційно виділяються: екстрену, первинну, спеціалізовану, паліативну. З розвитком медицини з'явилися такі види медичної допомоги: домедична, реабілітаційна, геріатрична, альтернативна. Пропонуємо виділити сучасні види: телемедична та цифрова та епідеміологічна (телефонна) медична допомога.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Медична енциклопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://medical-enc.com.ua/zdorovie.htm>
3. Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Калітенко О.М. Право на здоров'я: цивільно-правовий аспект. / О.М. Калітенко // Актуальні проблеми теорії держави та права. - Одеса: Юрид.літ., 2004.- Вип.23. - С.71.

ОСТАПЕНКО Олена

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ВИБОРИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ

В умовах здійснення військової агресії Російською Федерацією і

проголошеного з моменту її нападу військовим станом політичною елітою періодично аноншуються проблеми проведення в Україні виборів. Протягом останнього року – півтора це питання також неоднозначно висвітлюється і засобами масової інформації, що свідчить про актуальність згаданої проблеми, а також неоднозначну її оцінку громадянським суспільством.

Частина 2 ст. 64 Конституції України встановлює, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [1]. Слід підкреслити, що право обирати та бути обраним регламентується ст. 38 Основного Закону України, і, таким чином, може бути обмеженим в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Так, стаття 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] визначає гарантії законності при існуванні такого режиму і встановлює заборону проведення виборів Президента України, до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування; всеукраїнських та місцевих референдумів і страйків, масових зібрань та акцій.

Щодо виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим і місцевих виборів частина 2 вказаної статті [2] встановлює, що якщо у період введення воєнного стану мали бути проведені чергові чи позачергові вибори до відповідних органів, парламент України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня припинення чи скасування воєнного стану приймає рішення про призначення зазначених виборів.

Викликає певну занепокоєність інтерпретація ст. 20 Виборчого кодексу України (далі – ВК) у Вікіпедії (яку без оцінки достовірності написаної інформації читає багато людей): «Виборчий процес згідно Виборчого кодексу повинен розпочатись не пізніше одного місяця з дня припинення або скасування воєнного стану» [3]. При цьому ст. 20 ВК у абз. 3 – 6 ч. 1 мова йде про те, що якщо в Україні чи окремих її місцевостях вводиться режим воєнного або надзвичайного стану *на момент проведення* (курсив автора – О. О.) виборчого процесу загальнодержавних виборів або відповідних місцевих виборів на цих територіях або їх частині, такий виборчий процес припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України. Таке рішення ухвалює Центральна виборча комісія (далі – ЦВК), яким визначає порядок завершення розпочатих в межах відповідного виборчого процесу процедур. І після припинення чи скасування дії зазначених режимів перебіг відповідного виборчого процесу розпочинається спочатку. Рішення про призначення ухвалюється відповідним суб'єктом їх призначення не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану, а у разі якщо для проведення виборів законом не вимагається окремого рішення про їх призначення, про початок відповідного виборчого процесу оголошує ЦВК не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану [4].

Отже, подана у Вікіпедії інтерпретація ст. 20 ВК не відповідає дійсності, оскільки у згадуваній статті мова йде про проведення виборчого процесу, який

був припинений через введення воєнного чи надзвичайного стану. Водночас ВК не містить жодної норми, яка б визначала порядок проведення чергових чи позачергових виборів, час проведення яких припадав на період дії одного із вказаних режимів. Тобто спеціальний акт – ВК – не містить взагалі процедури чи вказівки на термін проведення будь-якого виду виборів, які припали календарно на період існування надзвичайного або воєнного стану.

На підставі викладеного підсумуємо, що у період воєнного стану чинне законодавство забороняє проведення будь-яких виборів.

Це є доволі зрозуміли і логічним, оскільки не можливо гарантувати реалізацію права обирати і бути обраним громадянам України, які проживають на окупованих територіях, а також громадянам, які виїхали за межі країни (за статистичними даними, у засобах масової інформації зазначається цифра від 7 до 10 мільйонів). Організувати належним чином виборчий процес за кордоном та на окупованих територіях або доволі складно, або неможливо [5].

Проведені у 2021 році дострокові парламентські вибори вже засвідчили, що право на вибори не змогли реалізувати 16% громадян України, які проживали на окупованих територіях Донецької й Луганської областей та Автономної Республіки Крим [6]. Крім того, явка виборців з кожними новими виборами знижується, і у 2019 році вона (за даними ЦВК на 20:00) склала лише 49,8% [7]. Результати низької явки виборців можуть бути обумовлені різними факторами. Так, протягом років незалежності під час виборів політики багато чого обіцяють, проте стан економічної та соціальної сфери навряд чи істотно покращується. Але не можна виключати і той факт, що низький рівень явки пов'язаний із зневіреністю людей у владі, яка не може подолати корупцію, звільнити окуповані території, припинити військові дії на частині окупованої території тощо.

Отже, вибори до парламенту, які повинні були відбутися 29 жовтня 2023 р., поводитися не будуть. Зокрема, побоювання окремих громадян щодо можливих маніпуляцій шляхом внесення змін до Закону «Про режим воєнного стану» про можливість виборів чи припинення такого режиму хоча б на декілька днів для проведення виборів [8] не виправдалися. Крім того, у прийнятий Державний бюджет на 2023 рік не закладалося фінансування проведення виборів до парламенту, а у прикінцевих положеннях встановлювалося, що Кабінету Міністрів України разом з ЦВК після припинення чи скасування воєнного стану в Україні необхідно подати на розгляд парламенту пропозиції щодо внесення змін до держбюджету в частині передбачення видатків на підготовку та проведення чергових виборів народних депутатів України [8].

Аналогічна доля, скоріш за все, чекає і на президентські вибори, що повинні бути 31 березня 2024 року. І тільки у разі припинення військового стану можливе проведення місцевих виборів у жовтні 2025 року.

Відповідно, не зважаючи на не обґрунтовані й не зрозумілі заяви західних політиків про необхідність проведення виборів в Україні [9], Президент України виправдано зауважує, що «вибори повинні відбуватися у мирний час» [10].

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України

28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Парламентські вибори в Україні 2023. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2023#cite_note-martial_law-5

4. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

5. Романюк Р. Руслан Стефанчук: Найбільш правильно провести вибори одразу після воєнного стану. Українська правда. 19 червня 2023 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/06/19/7407411/>

6. IRI: вибори в Україні були добре організованими, але через дії Росії проголосувати не змогли 16% українців: Україна обрала Раду-9. Живий блог. Радіо Свобода. 22 липня 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/parlamentski-vybory-zhyvyj-blog/30067237.html>

7. Джулай Д. Явка на виборах в Раду стала найнижчою в історії – інфографіка. Радіо Свобода. 22 липня 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yavka-na-parlamentskyh-vyborah-stala-naynyzhchoiu-v-istorii/30067764.html>

8. Кошель О. Вибори під час війни: не можна, але комусь дуже хочеться. Реанімаційний пакет реформ. 4 серпня 2023 року. URL: <https://rpr.org.ua/news/vybory-pid-chas-viyny-ne-mozhna-ale-komus-duzhe-khochetsia/>

9. Корогодський Ю. Президент ПАРЄ Кокс радить Україні провести вибори навіть за умов війни. LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2023/05/16/555582_prezident_parie_koks_radit_ukraini.html

10. Коли Україні дадуть F-16 і чи готовий Путін застосувати ядерну зброю. Інтерв'ю Зеленського BBC BBC news Україна. 22 червня 2023. Офіційний сайт. <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-65963080>

ПАЙОЛ Данило
студент 4 курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЛАНТИНОВ Ярослав
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент.

ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ МЕДІА-ПРОСТОРУ ВІД КОМУНІКАТИВНИХ (ІНФОРМАЦІЙНИХ) ПОСЯГАНЬ

Подальша трансформація соціуму у напрямі інформаційного суспільства приносить не лише позитивні зміни у бутті індивідумів та спільнот, але створює і загрози та надає нових форм традиційним посяганням. Одним з прикладів таких характерних явищ є "тролінг" – коли давно відомі але досить обмежені в очному спілкуванні хамство, хуцпа й інші прояви вербальної агресії та токсичності, набули величезного поширення й стали не лише проявом людської деструктивності, але і предметом професійної діяльності та навіть спеціалізацією так званих бото-ферм [1].

Вже більш небезпечними визнаються дії з поширення так званих «fake news» у комплексі з іншими маніпуляціями [2]. Так, у публікаціях зазначається, що час суспільного обговорення "британського брексита" став часом багатьох маніпуляцій. Згідно з негласними опитуваннями, що проводились у той час у Великобританії, здебільшого було значно більше прихильників того, щоб залишитись в Євросоюзі. Але, за два дні до голосування у фейсбуку-профілі некомерційної організації "Leave.EU", яка виступала за брекзит, з'явився відеоматеріал, у якому начебто нелегальні мігранти хвалилися, як легко можна потрапити до країни через Ла-Манш. Після цього тенденція щодо голосування різко змінилася, питання щодо виходу з ЄС набрало позитивний відгук у 51,89% голосуючих. У незалежних ЗМІ згодом вийшли розслідування щодо цього відеоролика, у яких з'ясували, що показані на цьому відео "мігранти" не пересікали кордон Великобританії і ніколи не знаходились на її території, навіть як туристи [3].

Можливо, найбільш масштабним та особливо небезпечним через те зловживанням комунікативним простором та медіа-засобами – є конструювання альтернативних реальностей. Зловмисники (замовники, виконавці, інші співучасники) використовують знання недосконалостей людської перцепції й когніції та маніпулюють уявленнями жертв, підштовхують (схиляють, підбурюють, провокують) їх до акцій громадянської непокори, грубих порушень громадського порядку та навіть масових безпорядків. Такими називають події пов'язані з президентськими змаганнями Байдена-Трампа дослідники та громадські діячі у США [4].

Не можна оминати й пропагандистсько-маніпулятивне супроводження військової агресії проти України, яке, напевно, включає у себе весь можливий арсенал ворожого навіювання. Лише винятково упорним спротивом, жертовністю, безмежною медіа-боротьбою можна пояснити успіх справи захисту української державності. Утім, видається очевидним, що вітчизняний медіа-простір потребує постійно існуючого, регулярного, професійного захисту поза "компанейщини" та "авральності" властивих управлінській культурі держави-агресора.

Все це обумовлює актуальність звернення до проблематики кримінально правової охорони медіа-простора.

Як констатують сучасні дослідники стратегічний рівень управління суспільством у формі регулювання законами про кримінальну відповідальність для пригнічення підготовки чи вчинення діянь, що мають істотну суспільну небезпечність є кримінально правовою політикою протидії злочинності (далі – КПППЗ) [5]. При цьому, зважаючи на те, що та частина напрямку державної політики, яка втілює норми кримінального права є кримінально-правовою охороною [6], а сама КПППЗ по суті також є комунікацією [7] – то протидія комунікативним посяганням є передумовою забезпечення функціонування усього механізму кримінально правового впливу, і навіть більше – механізму публічного управління, а значить і всієї української державності.

Наведені міркування вказують на недооцінену небезпечність комунікативних посягань та мають спонукати фахівців до невідкладного та ґрунтовного наукового дослідження з питань відповідних криміналізаційної перевірки та пеналізаційного розрахунку з метою передбачення системи норм про кримінальну відповідальність за комунікаційні (інформаційні) посягання.

Список використаних джерел:

1. Luis Assardo. Guide to Investigating Digital Threats: Trolling Campaigns. *Global Investigative Journalist Network*. May 24, 2023 URL : <https://gijn.org/investigating-digital-threats-trolling-campaigns/>
2. Ireton Ch, Posetti J. Journalism, 'fake news' & disinformation : Handbook for Journalism Education and Training // UNESCO Series on Journalism Education. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/journalism_fake_news_disinformation_print_friendly_0_0.pdf
3. MacAskill A. Explainer - What are the links between Cambridge Analytica and a Brexit campaign group? *Reuters*. March 22, 2018. URL : <https://www.reuters.com/article/uk-facebook-cambridge-analytica-leave-eu-idUKKBN1GX2IQ>
4. Hinton A. Trump's Helter Skelter. *Project Syndicate*. Oct 9, 2020. URL : <https://www.project-syndicate.org/commentary/us-election-violence-right-wing-atrocities-genocide-by-alex-hinton-2020-10>.
5. Лантінов Я. О. (2022). Щодо конкуренції між термінами "кримінально-правова політика" та "політика протидії злочинності". *Форум Права*, 73(2), 22–28.

6. Лантінов Я. О. Щодо визначення кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства України. *Часопис з юридичних наук*. URL : <https://periodicals.karazin.ua/index.php/jls/article/view/1639>.

7. Лантінов, Я. О. (2023). Комунікативний аспект кримінально-правового нормування в Україні. *Форум Права*, 74(1), 98–105.

ПАЩЕНКО Олександр

завідувач відділу дослідження проблем кримінального права

Науково-дослідного інституту вивчення

проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України

доктор юридичних наук, доцент

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА СУТНІСТЬ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

Як зазначає О. М. Джужа, кримінально-правова політика – це *напрямок діяльності* зі створення кримінального законодавства, здійснення криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації і диференціації кримінальної відповідальності [1, с. 171]. З нашої точки зору зазначене є нічим іншим як окремими проявами здійснення кримінально-правового регулювання суспільних відносин, а тому після наведеного визначення слід зазначити позицію Д. О. Балобанової, на думку якої кримінально-правова політика – це адекватні існуючим потребам у суспільстві *основні напрями, пріоритети, найважливіші завдання, шляхи й засоби* здійснення кримінально-правового регулювання [2, с. 153, 154]. Через *Гнапрямок діяльності* визначає досліджуване поняття також А. Архіпова, з точки зору якої – це *напрямок діяльності* вповноважених органів (як законодавчих, так і правозастосовних) з розроблення та застосування кримінального законодавства [3, с. 106]. На думку К. В. Волошиної, кримінально-правова політика – це *стратегія державних органів*, направлена на формування основних задач, принципів та цілей кримінально-правового впливу на злочинність у всіх сферах суспільного життя, та засоби досягнення позитивного результату, який виражається у прийнятті необхідних кримінально-правових законів та їх застосуванні [4, с. 125]. Як бачимо, на відміну від позицій правників, що були наведені перед цим, дослідниця пише не про *Гнапрямок діяльності*, а про стратегію, яка, як відомо, теж являє собою певний напрямок (напрями) діяльності, але більш розгорнутий, що, окрім цього, обов'язково має своєю передумовою належне наукове обґрунтування. Водночас *Гстратегія* – це обов'язково *Гдіяльність*, реалізовуватися, впроваджуватися в життя шляхом бездіяльності вона не може, а тому є підстави розглядати позицію К. В. Волошиної саме серед правників аналізованої групи. Як *напрямок діяльності держави* в сфері охорони найбільш важливих для особи, суспільства і держави благ, законних інтересів і суспільних відносин від злочинних посягань, що виражається в визначенні кола злочинних діянь і законодавчих ознак останніх і

формулювання *ідей і* принципів положень, форм і методів кримінально-правової дії на злочинність з метою її зниження і зменшення її негативного впливу на соціальні процеси визначає кримінально-правову політику О. В. Осторогляд [5, с. 93]. Він, на відміну від попередніх науковців, вказав у своєму визначенні на формулювання ідей, хоча і прив'язував їх до напрямку діяльності держави, а не виділяв окремо, поряд із ним.

На противагу цьому, О. В. Козаченко під кримінально-правовою політикою розуміє *основні* правові та політичні *ідеї*, які орієнтовані на подолання злочинності за допомогою кримінально-правових заходів [6, с. 29].

Обидві позиції, що було наведено вище, поєднує у своєму визначенні О. Д. Максимів, на думку якої кримінально-правова політика – це *напрямок діяльності державних органів і суспільства* із протидії злочинності кримінально-правовими заходами, а також *сукупність керівних ідей*, які визначають зміст кримінально-правових норм та інститутів [7, с. 47]. Окрім відзначеного, слід зацентувати увагу на тому, що дослідниця серед суб'єктів відповідної діяльності наводить суспільство, а не лише державу.

Оригінальне визначення кримінально-правової політики дає М. І. Колос – Гце *політика держави*, спрямована на виявлення за допомогою глибоких кримінологічних досліджень причин злочинності на макро- і мікрорівнях, і вироблення напрямів, формування завдань і визначення засобів кримінально-правового реагування (криміналізація, декриміналізація; пеналізація, депеналізація), охорони та захисту найбільш важливих (пріоритетних) суспільних і правових відносин, що вражаються суспільно небезпечними діяннями відповідних суб'єктів» [8, с. 114, 115]. Відзначена нами оригінальність визначення полягає у тому, що у нього входить посилення на виявлення Гпричин злочинності» та засобу, за допомогою якого таке Гвиявлення» здійснюється: Гглибокий кримінологічних досліджень». Нічого подібного інші науковці у визначенні кримінально-правової політики не включають. Це є більш характерним для визначень політики у сфері боротьби зі злочинністю в цілому, оскільки кримінологічні дослідження є елементом її іншої складової частини – кримінологічної політики.

Як *комплекс керівних заходів*, спрямованих на формування кримінально-правових норм та інститутів, їх застосування, з'ясування найбільш актуальних напрямків діяльності державних структур і правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю визначає кримінально-правову політику В. І. Борисов [9, с. 310].

Викладене дозволяє стверджувати, що в правовій доктрині кримінально-правова політика розглядається як діяльність (напрямок або напрямки діяльності), стратегія, основні правові та політичні ідеї, комплекс керівних заходів. При цьому суб'єктами названої діяльності називають державні органи, вповноважені органи, органи державної влади, суспільство.

Зважаючи на кореляційні зв'язки субординації, що існують між кримінально-правовою політикою та політикою в сфері поведінки із засудженими, є підстави розглядати останню як діяльність, стратегію, ідеї та комплекс заходів у відповідній сфері.

Список використаних джерел:

1. Джужа О. М. Науково-практичний інтерес до становлення кримінально-виконавчої та кримінологічної політики України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2005. № 11. С. 164–175.
2. Балобанова Д. О. Рівні кримінально-правової політики. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 жовт. 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 153–156.
3. Архипова А. Уголовно-правовая политика как составной элемент уголовной политики государства. Vivat Justitia! Вип. 9: Міжнар. студент. наук.-юрид. альманах / ред. кол.: Г. Перетятко (голов. ред.) та ін. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2009. С. 103–107.
4. Волошина К. В. Кримінально-правова політика, направлена на вдосконалення сфери, пов'язаної з невиконанням рішення суду. Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (11–16 берез. 2014 р.) / ред. кол.: В. І. Борисов, П. Л. Фріс, Ю. І. Микитин та ін. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. С. 125–129.
5. Острогляд О. В. Правозастосовча діяльність як форма реалізації кримінально-правової політики. Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (11–16 берез. 2014 р.) / ред. кол.: В. І. Борисов, П. Л. Фріс, Ю. І. Микитин та ін. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. С. 93–96.
6. Козаченко О. Сучасна кримінальна політика української держави : новації та традиції. Сучасні тенденції розвитку держави та права України. Миколаїв. 2008. Вип. 2. С. 28–40.
7. Максимів О. Д. Теоретичні засади політики України у сфері протидії злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 334 с.
8. Колос М. І. Кримінально-правова політика в Україні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.) / за ред. О. М. Руднєвої. Київ: Нац. ін-т стратег. досл., 2013. С. 114–121.
9. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки. Проблеми законності. 2009. Вип. 100. С. 305–312.

МОДИФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НОВЕЛАМИ ЗАКОНОПРОЕКТУ №6013

Наукові дискусії навколо застосування положень Господарського кодексу України тривають від початку його прийняття у 2003 році. 09.09.2021 у Верховній Раді України зареєстровано Проект закону №6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» [1]; 12.01.2023 законопроект прийнято за основу.

Вказаний законопроект спричинив нову хвилю полеміки навколо доцільності відокремлення господарського права в окрему галузь, оскільки передбачає, поміж іншого, визнання таким, що втратив чинність Господарського кодексу України. Мотивами рекодифікації законодавства, як вбачається з Пояснювальної записки до законопроекту, є виникнення у правозастосовній, зокрема судовій, практиці різних підходів до розуміння правового статусу підприємств. Зазначене, за переконанням ініціаторів законопроекту, свідчить про необхідність комплексного врегулювання проблеми правового статусу підприємств, а також майнової основи забезпечення підприємницької діяльності. З цією метою проект Закону №6013 передбачає: запровадження перехідного періоду на сім років для поступового припинення «підприємств» та їх перетворення у господарські товариства; заміну права господарського відання та права оперативного управління на приватноправові конструкції користування (оренди) та управління чужим майном тощо.

Слід визнати, що Господарський кодекс України потребує внесення суттєвих змін, адже досвід застосування його норм виявив недосконалість положень та недостатню регулятивну силу. Проте виокремлення господарських відносин в окрему галузь є обґрунтованим та таким, що відповідає сучасному запиту суспільства. Визнання Господарського кодексу України таким, що втратив чинність, матиме наслідком зниження рівня законодавчого регулювання правовідносин у сфері підприємництва та корпоративного управління юридичними особами з Кодексу до Закону, призведе до зміни судової практики, та, врешті, дестабілізує умови ведення підприємницької діяльності в Україні.

За змістом проекту протягом перехідного періоду всі суб'єкти підприємницької діяльності в організаційно-правовій формі приватного підприємства, колективного підприємства, державного підприємства, комунального підприємства, фермерського господарства тощо мають бути реорганізовані у господарські товариства. Наслідком такої реорганізації, на переконання автора, стане втрата державного контролю за державними підприємствами, перетвореними в товариства; діяльність комунальних підприємств, що має соціально важливу функцію, залишиться без відповідного правового регулювання; перетворення фермерських господарств у товариства

створить перешкоди у реалізації системи державної підтримки аграріїв. Необхідність реорганізації тисяч суб'єктів підприємницької діяльності покладе на них додатковий фінансовий тягар, пов'язаний з необхідністю переоформлення установчих та інших документів.

Наразі, згідно даних офіційного вебпорталу Верховної Ради України [2], налічується 7143 документа, що містять посилання на Господарський кодекс України. Існуюча форма підприємств закріплена в окремих статтях Конституції України (ст.ст. 37, 46, 78, 86, 103, 120, 142, 143 Конституції) - відповідно прийняття Закону №6013 потребуватиме внесення змін до Основного Закону.

Поряд з тим, слід наголосити, що регуляція господарських правовідносин не може бути ідентичною регуляції цивільно-правових відносин (зокрема, приписи, закріплені у ст.ст. 179-184, 232, 233, 315, 322, 324 Господарського кодексу, регулюють правовідносини, в тому числі визначають спеціальні строки позовної давності, виключно у сфері господарських відносин).

Таким чином, запропонований спосіб реформування господарського законодавства містить значні невиправдані ризики та несе загрозу дезорієнтації учасників господарських відносин, особливо в період війни.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» від 09.09.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707

2. Офіційний вебпортал Парламенту України/Господарський кодекс України/ пов'язані документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1119467z6>

РОМАНЦОВ Юхим

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ГІБРИДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

В сучасному політичному ландшафті важко уникнути зіткнення з гібридними політичними режимами – складними системами, що поєднують у собі елементи як демократії, так і авторитаризму. Гібридні політичні режими представляють собою особливу форму управління, яка комбінує елементи різних політичних систем. Вони відрізняються від традиційних демократій чи авторитарних режимів тим, що мають як позитивні, так і негативні риси кожної з цих систем. Гібридні політичні режими можуть бути складними для розуміння і класифікації, оскільки вони можуть приймати різні форми і варіації. В даній статті ми розглянемо поняття гібридних політичних режимів та їх основні види.

Гібридні політичні режими стали об'єктом вивчення та дискусій серед юристів та політологів, оскільки вони представляють собою складну комбінацію різних елементів політичних систем. Поняття «гібридний» вказує на те, що такий

режим поєднує в собі як демократичні, так і авторитарні риси. Основні риси гібридних режимів включають:

1. Обмежений плюралізм: Гібридні режими, як правило, допускають існування кількох політичних партій та громадських організацій, але контролюють цей плюралізм для забезпечення стабільності режиму. Партії можуть мати обмежені можливості впливу на політичне прийняття рішень та доступ до ресурсів.

2. Неоднозначність виборів: У гібридних режимах вибори можуть проводитися, але вони не завжди є чесними та вільними. Часто результати виборів передбачувані та контролюються, щоб забезпечити перемогу існуючого режиму. Вибори можуть бути використані як інструмент легітимізації влади.

3. Слабкі гарантії прав та свобод громадян: Гібридні режими можуть надавати певні права та свободи громадянам, але контроль над ними є обмеженим і нестабільним. Свобода слова та право на мирні протести можуть бути обмежені, особливо у часи політичної нестабільності.

4. Домінування влади: Режими можуть володіти домінуванням у засобах масової інформації та використовувати пропаганду для впливу на громадську думку. Це допомагає зберегти підтримку та легітимність режиму, а також підтримує його контроль над інформацією.

5. Низький ступінь представництва інтересів громадян у процесі прийняття політичних рішень (недієздатність об'єднань громадян, наприклад профспілок, або їх підконтрольність державі).

Гібридні політичні режими можна класифікувати за різними критеріями, включаючи ступінь авторитаризму чи демократизму та особливості їхньої дії на політичну систему. Основні види гібридних режимів включають:

1. Авторитарні гібриди: У цих режимах переважають авторитарні риси. Партії та громадські організації можуть діяти, але обмежено, і часто піддаватися контролю режиму. Вибори можуть бути формальними та нечесними, і права громадян обмежені. Одним з видів гібридних політичних режимів є авторитарна демократія. У цій формі режиму присутня деяка форма демократичних інституцій, таких як вибори, партії та парламент. Однак, влада і вплив у цій системі залишаються у руках обмеженого кола осіб, часто перебуваючи під контролем однієї партії або лідера. Цей тип режиму може надавати певну прозорість та легітимність, але часто існує несправедлива конкуренція і обмеження політичної свободи. Інший вид гібридних режимів - це конкурентне авторитарне правління. У цій формі режиму, хоча і існує деякий рівень політичної конкуренції, головним чином має перевагу авторитарний лідер або партія. Цей лідер або партія намагається контролювати і маніпулювати політичним процесом, щоб забезпечити собі політичну перевагу. Вибори можуть бути проведені, але часто несправедливо, з обмеженням свободи слова та інших політичних прав. Третій вид гібридних режимів - це економічна авторитарна демократія. У такому режимі існує деякий рівень громадянського участі та політичного плюралізму, але управління економікою перебуває в руках обмеженого кола осіб або еліти. Це може призводити до економічної нерівності

та недостатнього розвитку. В цьому випадку, економічна влада може бути використана для збереження політичної влади.

2. Псевдodemократичні режими: Ці режими намагаються підтримувати видимість демократії, проводячи вибори, але з серйозними порушеннями, які впливають на їхню справедливість та результати. Вибори можуть бути використані для легітимізації існуючого режиму, але не ведуть до демократичних змін.

3. Гібриди з аутентичною опозицією: У цих системах може існувати опозиція, але вона часто обмежена в своїй діяльності та піддається тиску та репресіям. Громадяни можуть мати доступ до інформації, але з певними обмеженнями, і деякі права можуть бути гарантовані.

Гібридні політичні режими представляють собою складну проблему в політичних науках та вивченні політики. Вони виникають у країнах з різним ступенем розвитку та культурними особливостями, та впливають на їхні політичні та соціальні процеси. Розуміння поняття гібридних політичних режимів та видів цих режимів допомагає аналізувати їхню природу та вплив на суспільство та політику, сприяючи розвитку ефективних стратегій для подолання їхніх негативних наслідків та підтримки демократії та прав людини.

Гібридний режим – змішаний тип політичного режиму, який часто створюється в результаті незавершеного переходу від авторитарного режиму до демократичного. Гібридні режими поєднують автократичні риси з демократичними і можуть одночасно проводити політичні репресії та регулярні вибори. Термін гібридний режим виникає з поліморфного погляду на політичні режими, який протистоїть дихотомії автократії та демократії. Гібридні режими характерні для ресурсних країн, таких як нафтодержави. Ці режими стабільні та живучі. Західні дослідники, аналізуючи гібридні режими, звертають увагу на декоративний характер демократичних інституцій (вибори не призводять до зміни влади, різні ЗМІ транслюють точку зору уряду, а опозиція в парламенті голосує так само, як і правляча партія тощо), з якого робиться висновок, що авторитаризм є основою гібридних режимів. Однак гібридні режими також імітують диктатуру, але мають відносно нижчий рівень насильства.

Список використаних джерел:

1. Diamond, L. (2002). Thinking about Hybrid Regimes. *Journal of Democracy*, 13(2), 21-35. URL: <https://www.scribd.com/document/128274632> (дата звернення: 15.09.2023).

2. Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge University Press. URL: <https://politics.utoronto.ca/publication/competitive-authoritarianism-hybrid-regimes-after-the-cold-war/> (дата звернення: 17.09.2023).

3. Magaloni, B., Kricheli, R., & Kricheli, R. (2010). Political order and one-party rule. *Annual Review of Political Science*, 13, 123-143. URL: https://www.researchgate.net/publication/228161422_Political_Order_and_One-Party_Rule (дата звернення: 17.09.2023).

4. Schedler, A. (2006). The Logic of Electoral Authoritarianism. In A. Schedler (Ed.), Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition (pp. 1-22). Lynne Rienner Publishers. URL: https://www.rienner.com/title/Electoral_Authoritarianism_The_Dynamics_of_Unfree_Competition (дата звернення: 19.09.2023).

РЯБЧЕНКО Юрій

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного права
Державного податкового університету*

СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Ключові слова: судова правотворчість, законодавчі прогалини, верховенство права, правозастосовна практика.

Захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та законних інтересів особи сьогодні виходить за межі національного правосуддя, оскільки Україна спрямовує свої погляди в бік Європейського Союзу, де верховенство права є визначальним маркером у правозастосовчій практиці цивільного судочинства. Безумовним фактом є те, що цивільне судочинство хоча і не так швидко, але відходить від позитивістської теорії в праві, як на доктринальному, так і правозастосовчому рівнях. У зв'язку з цим положення щодо верховенства закону, як незмінної правової константи і буквальною її правозастосовчим змістом змінюється на принцип верховенства права з його індивідуалізованим підходом до кожної справи, де особа визнається найвищою соціальною цінністю, де за наявності законодавчих прогалин, під якими розуміється відсутність норм права, які регулюють спірні відносини чи їх неповнота, нечіткість чи суперечливість долається за рахунок судової правотворчості, в основі якої лежать не лише суспільні цінності, моральні принципи, а і та гіпотетична воля законодавця, яка б у безумовному порядку мала б місце і законодавець скористався б своїм правом, якби знав чи передбачав наявність таких прогалин [1, с. 63]. Це створює підґрунтя для розвитку принципово нових засад цивільного судового процесу.

Суди всіх рівнів романо-германської правової сім'ї останні півстоліття відчують складність у правозастосовчій практиці у сфері цивільного судочинства. Підставою до цього послугувало те, що законодавство у різних напрямках свого регулювання має численні законодавчі прогалини чи має місце змістовне його «старіння». Дані обставини обумовлені науково-технічним прогресом, відкритою міграційною політикою, розвитком регіональних субкультур, що привнесло в суспільні відносини небачений до цього часу різноспрямований розвиток, що безумовно не могло не вплинути на цивільні відносини. З цих підстав суспільство розвивається надзвичайно динамічно, а законодавство, яке покликане регулювати суспільні відносини, значною мірою відстає від такого розвитку. У зв'язку з цим, суди вимушені долати такі законодавчі неузгодженості за рахунок судової правотворчості як єдиного шляху

до належного, швидкого і справедливого правозастосування на засадах верховенства права. Такий підхід до урегулювання цивільних відносин, які набули спірного характеру вступає у протиріччя з правовими традиціями континентального права, які ґрунтуються на позитивістській теорії права, оскільки остання визнає норму права як правову константу, вважаючи, що за рахунок правотлумачної практики можливо урегулювати всі спірні відносини, не вдаючись до судової правотворчості, бо суди не творять право, вони його лише застосовують. Таким чином, проблема судової правотворчості в країнах континентального права, в тому числі і Україні, знаходиться лише на початковій стадії свого розвитку. Саме з цих підстав вона породжує численні наукові дискусії не лише з точки зору права але і філософії, психології, логіки, правотворчої технології тощо [1, с. 63-64]. Зміст поняття «судова правотворчість» потребує свого чіткого встановлення, оскільки безумовно, відрізняється від традиційного розуміння поняття «правотворчість».

Чим обширніша законодавча база по відношенню до одних і тих же відносин, тим більше вона має певні неузгодженості та законодавчі прогалини.

Разом з тим, такий процес повинен узгоджуватись із певними загально-правовими закономірностями. Під такими закономірностями розуміється суспільні цінності, моральні принципи, легімітизовані суспільством звичаї та події. Такі дії суду набувають законності, а судові рішення обґрунтованості оскільки суд в таких випадках виходить із змісту принципу верховенства права.

Саме верховенство права з еластичністю його змісту формує поняття справедливості. При цьому, «справедливість завжди має перевагу над суворим розумінням права» («Placuit in omnibus rebus praecipuum esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem») [2]. Справедливість в правосудді забезпечується практичним втіленням в судову практику суті і духу принципу верховенства права. Але це має місце там, де суд не просто формально виконує регламентовані йому процесуальним законодавством функції, але і здатен бути самостійним і безумовно компетентним. Отже, самостійність суду полягає не у тому, щоб у безумовному порядку виконувати все те узагальнене законодавство, сприймаючи його зміст як мірило виключної справедливості, а бути відповідальним перед суспільством в частині розумної правозастосовчої практики навіть до найпростіших відносин, які набули спірного характеру.

Якщо ж ми говоримо про судову правотворчість, яка ґрунтується на принципі верховенства права, то ми говоримо про законність як такого процесу, так і його змісту. Правова визначеність судової правотворчості, яка може мати форму доповнень, уточнень, неврахувань, а то і набути нової правової формули є обов'язковою умовою для суду, оскільки довільність тлумачної чи правотворчої роботи суду по урегулюванню спірних відносин нівелює таку роботу, роблячи її неефективною. Водночас наявність у суду права на судову правотворчість гарантує особі, яка звертається до суду, безумовний доступ до правосуддя незалежно від того відсутній закон, який регулює спірні відносини чи можливо він є нечітким, неповним чи суперечливим. При цьому, кожен правотлумачний та правотворчий процес повинен ґрунтуватись на повазі до прав людини з урахуванням рівності всіх перед законом. Як бачимо, всі складові

частини принципу верховенства права є основою до тих закономірностей, які є притаманними для судової правотворчості у сфері прикладної правозастосовчої практики. Таким чином, розуміння природної суті як судової правотворчості, так і тих основ, на яких вона ґрунтується, дає можливість до формування прецедентної моделі правосуддя в нашій державі і з урахуванням даних обставин можливостей до розширення джерел права [1, с. 65, 67]. Баланс позитивного права та застосування засад верховенства права у судочинстві, з урахуваннями спеціально дозвільного правового режиму діяльності органів влади, в тому числі й суду, становить проблему подальших наукових досліджень.

Таким чином, судова правотворчість як спосіб подолання законодавчих прогалин має місце на стадії правозастосовчого процесу в межах процесуальної форми судових засідань. Зміст судової правотворчості у межах дії принципу верховенства права завжди ґрунтується на суспільних цінностях, моральних принципах і принципах теорії права. Право на судову правотворчість всіх судових інстанцій вказує на гарантії судової незалежності з одного боку та гарантії справедливості під час подолання законодавчих прогалин з підстав «старіння» законодавства чи наявності законодавчих прогалин у вигляді відсутності, неточності, нечіткості чи суперечливості з іншого [1, с. 67].

Список використаних джерел:

1. Рябченко Ю.Ю. Судова правотворчість як спосіб забезпечення верховенства права. *Право і суспільство*. 2022. № 1. С. 62-68.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 202/4494/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77720972> (дата звернення: 13.12.2021 р.).

СИРМАНІХ Ірина

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
факультету № 4 ДонДУВС, кандидат економічних наук, доцент*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За останні роки розвиток впровадження цифрових технологій (digitalization) в Україні відбувається в усі галузі народного господарства швидкими темпами. Критичний аналіз зарубіжного досвіду у країнах, що демонструють високі темпи економічного зростання, свідчить про високу кореляцію між темпами розвитку цифровізації і пріоритетами державного розвитку. Тому цифрова трансформація державного управління – першочергова задача уряду у будь якій країні.

Цифрова економіка базується на цифрових комп'ютерних технологіях та інформаційно-комунікативних технологіях, але, на відміну від інформатизації, цифрова трансформація не обмежується впровадженням інформаційних технологій, а докорінно перетворює сфери і бізнес-процеси на базі Інтернету та нових цифрових технологій [1].

Під час війни зростає значення кібербезпеки у формуванні цифрової економіки. В Україні правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки визначає Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (г 2163-VIII від 05.10.2017). В узагальненому вигляді під кібербезпекою розуміють «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [2]. В умовах повномасштабної війни спостерігаються кібератаки не тільки щодо виявлення справжніх і майбутніх стратегій компаній конкурентів з метою їх фінансових, економічних та репутаційних втрат в майбутньому, а й загострилося міждержавне протистояння у кіберпросторі. Об'єктами кібербезпеки все більше становляться критична інфраструктура України, національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності суспільства та держави. Наприклад, Британський національний центр кібербезпеки (NCSC) повідомив, що російські спецслужби намагались проникнути в додатки, якими користуються українські військові, намагались зламати комп'ютери десятків дипломатів, які працюють у посольствах в Україні. Кількість кібератак збільшується на інформаційні системи, які використовують персональні дані фізичних та юридичних осіб, державних органів і приватного сектору. Використання такого вектора кібератак лише зростатиме і надалі.

З огляду на зазначене і враховуючи особливості функціонування економіки і бізнесу в умовах правового режиму воєнного стану в Україні актуальним завданням для держави є гарантування цифрової безпеки та кіберзахисту: своєчасне визначення актуальних загроз національній безпеці України, посилення ефективності заходів протидії подібним викликам і загрозам, навчання, на яких відпрацьовуватимуть дії у відповідь на масштабну кібератаку на органи влади.

Список використаних джерел:

1. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України г 2163-VIII від 05.10.2017. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, г 45, ст.403.
3. РФ намагається викрасти секретні дані в українських військових через шкідливе ПЗ – розвідка Британії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3756716-rf-namagaetsa-vikrasti-sekretni-dani-v-ukrainskih-vijskovih-cerez-skidlive-pz-rozvidka-britanii.html>

СІОРДІЯ Лоріта

*студентка 112 групи факультету №4 Донецького державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ОЗЕРНА Ірина

*завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ: НЕБЕЗПЕКА ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

Проблема дезінформації у сьогодення нажаль є актуальною. В періоди пандемії COVID-19 та війни, ми часто могли та можемо зустріти фейкову інформацію на просторах Інтернету, на телебаченні та просто гортаючи соціальні мережі. Це є проблемою тому, що люди можуть сумніватися у правдивості інформації, а ще гірше – легко повірити у фейки.

Кембриджський словник називає дезінформацію «неправдивою інформацією, яка поширюється з метою введення в оману людей». У Спільній декларації про свободу вираження думки, «фейкові новини», дезінформацію і пропаганду представники ООН, ОБСЄ та інших організацій зазначили, що найчастіше дезінформація спрямована на обман людей і перешкоджання знати, отримувати, шукати, поширювати інформацію. А Спеціальний доповідач із заохочення і захисту права на свободу думок і їхнє вільне вираження (ООН) у доповіді від 13 квітня 2021 року узагальнив поняття дезінформації як «брехливої інформації, навмисне поширюваної з метою заподіяння серйозної соціальної шкоди». У Кодексі практики ЄС щодо протидії дезінформації вказано, що дезінформація має на меті економічні вигоди для поширювача [1].

Дезінформація небезпечна для суспільства, певної особи, функціонування нормальних державних або суспільних процесів. Є сфери, загроза для яких є особливо помітною: це охорона здоров'я, оборонна сфера і національна безпека, політичне життя і демократичні вибори.

На підставі критичного аналізу чинного європейського законодавства автор Роман Черниш доходить висновку про те, що, зважаючи на процеси глобалізації та необхідність організації дієвої протидії поширенню негативних явищ в інформаційній сфері, котрі як впливатимуть на процеси всередині конкретної держави, так і будуть мати геополітичні наслідки, вважається за доцільне на міжнародному рівні шляхом плідної, системної та ефективної співпраці (загальноєвропейський підхід) продовжувати кроки у напрямі розробки законодавства з протидії правопорушенням в інформаційному просторі (за аналогією з тим, як протидіють торгівлі наркотичними засобами, корупції та іншим видам транснаціональної злочинності). При цьому до вказаного процесу потрібно залучати науковців та відповідних профільних фахівців. Вважається, що у процесі розробки профільного законодавства потрібно враховувати те, що, використовуючи лише санкційну систему впливу, не вдасться досягнути бажаних результатів. Співпраця повинна базуватися й на організації дієвої

взаємодії зі світовими інформаційними лідерами (Google, Facebook, Twitter тощо). Беручи до уваги необхідність розбудови в Україні дієвої системи стримувань поширення інформації, яка шкодить національним інтересам, пошук антифейкової стратегії з урахуванням передового європейського досвіду повинен стати пріоритетним у діяльності відповідних державних інституцій [2].

Зі збільшенням усвідомлення загроз, пов'язаних з поширенням дезінформації, держави почали шукати шляхи протидії цьому явищу. Як це трапляється найчастіше, першим заходом з протидії, який спадає на думку можновладцям, є заборона поширення певного типу контенту або ж його блокування. Такі заходи проблемні з багатьох підстав: держави створюють надзвичайно широкі формулювання для відповідних положень законодавства, передбачають надмірні санкції і свавільно застосовують їх для того, аби приглушити критиків уряду або ж керівного режиму, а також не забезпечують належної процедури розгляду відповідних питань у судових чи інших незалежних органах. Нагадаємо, що будь-які обмеження свободи вираження поглядів, відповідно до статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (а у європейському контексті – ще і статті 10 Європейської конвенції про права людини) мають відповідати трискладовому тесту, а саме: передбачатися законом; мати легітимну мету; бути необхідними та пропорційними [3].

Слід згадати, що наклеп як поширення завідомо неправдивих вигадок, які ганьблять особу, в Україні декриміналізовано ще з 2001 року. Тому ця норма, на відміну від законодавства деяких інших країн, точно не могла б бути застосована для притягнення осіб до відповідальності. Водночас боротьба з дезінформацією стала однією з пріоритетних тем для уряду у 2019-2020 роках. Володимир Бородинський, що був міністром культури, молоді та спорту, стверджував про намір запровадити відповідну термінологію до національного законодавства. Ці наміри втілилися у розробленні законопроекту про протидію дезінформації, презентованого в січні 2020 року. Тоді ж цей законопроект обговорили фахівці за участі представників уряду [3].

Мета дезінформації у тому, щоб змінити у людини, громади, суспільства сприйняття реальності, а не саму реальність, і після сприйняття викривленої дійсності підштовхнути їх до зміненого рішення. Адже головне завдання агресора полягає в ухваленні рішення швидше, ніж це робить його жертва, оскільки вона у такому випадку ухвалюватиме рішення в застарілих умовах через їх реальну зміну.

Дезінформація, ховаючись у вирі фактів та їх інтерпретації, стає інформацією, що несе небезпечний ризик подальших впливів, оскільки до неї так і ставляться, виносячи на розгляд, на обговорення, розповсюджуючи її. Для розпізнання дезінформації у такому вигляді потрібні спеціальні знання та вміння, які пересічній людині, можливо й, не потрібні [4].

Список використаних джерел:

1. Богдан Миколайчук. Епідемія дезінформації: чому фейки стали частиною нашого життя і як їх вакцинуватися». URL: <https://cedem.org.ua/analytics/epidemiya-dezinformatsiui/>
2. Роман Черниш. Правовий досвід країн європейського союзу у сфері протидії поширенню фейкової інформації. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/22.pdf>
3. Максим Дворовий, Анна Людв. Протидія дезінформації в інтернеті: куди рухатися Україні? URL: https://dslua.org/wp-content/uploads/2022/01/DSLUA_Disinformation_Ukraine_Report.pdf
4. Роман Сущенко. Закон про дезінформацію: to be or not. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2881524-zakon-pro-dezinformaciu-to-be-or-not.html>

ТАТАРЕНКО Світлана

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики Донецького державного університету внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ НА НАСТУПНОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Вченими-криміналістами досить часто досудове розслідування поділяється на етапи. Як правило, науковці виділяють: початковий [2, с. 417] або першочерговий [1, с. 203] етапи, подальший [3, с. 13] (послідуючий [1, с. 203] або наступний [3, с. 9]) та заключний етап [4, с. 230].

Зважаючи на те, що головним завданням початкового етапу розслідування є виявлення і фіксація інформації, яка має доказове значення та розкриває обставини вчинення кримінального правопорушення та причетність до нього певної особи, основним завданням наступного етапу розслідування є вручення повідомлення про підозру особі, яка вчинила кримінальне правопорушення та проведення його допиту. Науковцями до головних завдань наступного етапу розслідування віднесено:

- 1) формування системи доказів з обвинувачення особи в учиненні кримінального правопорушення (ті, які будуть відображені в обвинувальному акті);
- 2) встановлення всіх співучасників кримінального правопорушення та збір доказів для їх обвинувачення;
- 3) забезпечення відшкодування заподіяних збитків, збір інформації про особистість підозрюваного (обвинуваченого) [3, с. 13].

На наступному етапі доволі часто здійснюється планування розслідування, яке сприяє швидкому і ефективному проведенню слідчих (розшукових) дій та залежить від тієї доказової бази, яка отримана на початковому етапі. Головною метою планування на наступному етапі є вирішення завдань розслідування та здійснення тактичних рішень в залежності від слідчої ситуації, яка склалася у

ході розслідування.

У кожній окремій методиці розслідування на цьому етапі розглядаються типові слідчі ситуації та комплекси слідчих (розшукових) дій, що їм відповідають. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування визначаються позицією, яку займає особа, якій було повідомлено про підозру у вчиненні злочину [3, с. 13].

Наступний етап характеризується вирішенням завдань, спрямованих на перевірку та розширення доказової бази щодо винуватості особи. На ньому можуть скластися такі ситуації:

Ситуація 1. Підозрюваний визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину у повному обсязі висуненої підозри. У цій ситуації слідчий спрямовує зусилля на деталізацію обставин учинення злочинних дій (під час допиту підозрюваного) та перевірку одержаних показань іншими джерелами доказів (документами, висновками експертиз тощо).

Ситуація 2. Підозрюваний визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину частково. У цій ситуації слідчий на підставі аналізу свідчень підозрюваного висуває версії з кожного пункту як визнання вини, так і її заперечення. Із метою перевірки версій проводяться допити свідків, які раніше не були допитані, одночасні допити двох чи більше вже допитаних осіб та інші слідчі (розшукові) дії.

Ситуація 3. Підозрюваний не визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину. Як правило, підозрюваний, заперечуючи свою вину, посилається на алібі або на те, що його дії були вчинені через виробничу необхідність тощо. В указаній ситуації перевіряються версії щодо місця перебування підозрюваного, правомірності його дій за конкретних обставин тощо. Проводяться додаткові обшуки, виїмки документів, судові експертизи, допити свідків, одночасні допити двох чи більше вже допитаних осіб та інші слідчі (розшукові) дії [3, с. 195-196].

Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування залежать від характеру вже наявних матеріалів кримінального провадження та позиції підозрюваної особи у відповідності до яких пропонуємо розглянути такі ситуації:

1. Ситуація 1. Особу правопорушника встановлено, повідомлення про підозру вручено:

- підозрюваний не визнає вину;
- підозрюваний визнає вину повністю;
- з підозрюваним укладено угоду про визнання винуватості.

2. Ситуація 2. Особу правопорушника встановлено, проте факт вчинення ним кримінального правопорушення не підтвердився:

- відсутня достатня доказова інформація для доведення причетності особи до вчинення кримінального правопорушення проти довкілля;
- в діях особи встановлено відсутність ознак складу кримінального правопорушення проти довкілля;

3. Ситуація 3. Особу правопорушника встановлено, повідомлення про підозру вручено; встановлено причетність до вчинення протиправних дій співучасника (співучасників):

- співучасник (співучасники) не визнає вини, причетності до вчинення кримінального правопорушення заперечує;
- співучасник (співучасники) визнає вини повністю;
- відсутня достатня доказова інформація для доведення причетності особи до вчинення кримінального правопорушення проти довілля.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : навч. пос. / В.Д. Берназ, М.В. Салтєвський. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.
2. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.
3. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.
4. Криміналістична техніка, тактика і методика : навчальний посібник / В. В. Копча, Н. В. Копча. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.

ТВЕРЕЗОВСЬКА Крістіна

аспірантка кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

БАРАБАШ Юрій

проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В ПРАВІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Процеси цифрової трансформації та автоматизації стали неабиякою частиною нашого суспільства, швидко вплинувши на всі його аспекти як у всьому світі, так і в Україні, де ця тенденція також стала актуальною [1, с. 5]. У науковій літературі цифровізацію визначають як процес створення суспільства, в якому велика увага приділяється цифровим комунікаціям та медіа. Цей процес має широкий вплив на всі аспекти суспільного життя [2, с. 8].

Діджиталізація в праві означає процес використання цифрових технологій для трансформації різних аспектів правового поля, включаючи юридичні практики, процеси та послуги. Ця цифрова трансформація суттєво вплинула на те, як працюють юристи та як надаються юридичні послуги. Пропонуємо проаналізувати деякі ключові аспекти цифровізації в праві.

Насамперед, електронний документообіг. Юридичні фірми та юридичні відділи перейшли від паперового документообігу до електронних систем документообігу. Це включає цифрове зберігання, пошук і обмін юридичними документами, контрактами, справами та дослідницькими матеріалами.

Електронний документообіг не тільки економить фізичний простір, але й покращує безпеку та доступність документів.

Цифрові інструменти та бази даних зробили революцію в правових дослідженнях. Онлайн-юридичні бази даних, такі як Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів, База даних «Законодавство України», Єдиний реєстр адвокатів України, Єдиний державний реєстр судових рішень забезпечують швидкий доступ до величезних правових ресурсів, прецедентного права, статутів і юридичних коментарів, публічної інформації. Інструменти правового дослідження на базі штучного інтелекту допомагають юристам ефективніше знаходити відповідні справи та прецеденти.

Засоби електронного виявлення (e-discovery) допомагають ідентифікувати, збирати та переглядати електронні дані для судових справ. Ці інструменти використовують розширений пошук і аналітичні можливості для прискорення процесу виявлення.

У юридичній галузі набули популярності онлайн послуги. Наприклад, пропонуються віртуальні юридичні консультації, онлайн-складання документів і автоматизовані судові процеси. Ці платформи роблять юридичні послуги доступнішими та економічно ефективнішими для фізичних осіб і компаній.

Технологія блокчейн використовується для створення безпечних, захищених від втручання цифрових контрактів. Смарт-контракти, самовиконувані угоди з умовами на основі коду, набувають популярності в різних юридичних сферах, наприклад у фінансах і управлінні ланцюгами поставок.

Аналітика даних і машинне навчання використовуються для аналізу правових даних, прогнозування результатів справ і оцінки ефективності правових стратегій. Це допомагає юристам приймати більш обґрунтовані рішення та ефективніше вести справи.

Крім того, із зростанням оцифровки судових процесів кібербезпека та конфіденційність даних стали першочерговими проблемами. Юридичні фірми та юридичні департаменти повинні захищати конфіденційну інформацію клієнтів і дотримуватися правил захисту даних.

Судочинство як процес здійснення правосуддя в умовах цифрової культури та вимушених карантинних заходів відреагувало на виклики сучасності створенням електронного суду та застосуванням і використанням штучного інтелекту [3, с. 84]. Це стало особливо актуальним під час пандемії COVID-19, коли фізичні явки до суду були обмежені. Також, подібна технологія не втрачає своєї актуальності в умовах воєнного стану.

Сектор юридичних технологій (LegalTech) значно зріс, коли стартапи розробляють інноваційні рішення для вирішення різноманітних юридичних проблем, від аналізу контрактів до управління юридичними проєктами.

Отже, цифровізація в праві має потенціал для підвищення ефективності, скорочення витрат, покращення доступу до правосуддя та надання можливості юристам краще обслуговувати своїх клієнтів. Однак це також створює виклики, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних, етичними міркуваннями та потребою юристів адаптуватися до нових технологій і робочих процесів. Оскільки

технології продовжують розвиватися, юридична галузь, швидше за все, побачить подальші трансформації та можливості для інновацій.

Список використаних джерел:

1. Атаманова Н. В., Смирнова М. Д. Діджиталізація державно-правової сфери в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 3–8. DOI <https://doi.org/10.32782/392233>
2. Шмідт Е., Коен Д. Новий цифровий світ. Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя ; пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Літопис, 2015. 368 с.
3. Рудюк В.С. Диджиталізація в сучасному судочинстві. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2. С. 82–85 <https://doi.org/10.33270/02202002>

УДОВИЧЕНКО Олександра

*викладач кафедри організації досудового розслідування факультету №1
Криворізького навчально-наукового інституту,
Донецький державний університет внутрішніх справ*

ЧАС ТА МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО У СТАТТІ 390-1 КК УКРАЇНИ

Проблема домашнього насильства обумовила необхідність встановлення кримінальної відповідальності не тільки за сам факт насильства, а за пов'язані з ним кримінальні правопорушення. Одним з них є невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників (стаття 390-1 КК України).

Окремі питання кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників розглядалися у наукових працях таких вчених, як Д.О. Балабанова, А.А. Вознюк, А.О. Данилевський, О.О. Дудоров, Ю.М. Ковалик, Д.Є. Крикливець, Ю.С. Лимаренко, В.В. Медведська, М.А. Нерода, Л.М. Палюх, О.В. Поштаренко, М.І. Хавронюк, О.В. Чорна, В.В. Шаблистий, М.В. Шепітько, К.В. Юсубов та інші. Проте у їх роботах недостатньо уваги приділяється дослідженню часу та місця цього кримінального правопорушення.

Метою цієї роботи є аналіз місця та часу як ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України.

На думку М.В. Шепітька, обов'язковими ознаками кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України, є час та місце його вчинення. Часом вчинення діяння є строк призначеного судом обмежувального заходу, обмежувального припису або проходження програми для кривдників, а місцем – конкретне місце, яке має бути обмежене відповідним заходом або приписом від активності особи, яка вчинила домашнє насильство, кривдника або третіх осіб [1, с. 688-689]. З таким твердженням важко погодитися з огляду на наступне.

Хоча в літературі і відсутні однозначні визначення часу та місця вчинення кримінального правопорушення, в найбільш загальному вигляді у науковій літературі вони визначаються наступним чином.

Час вчинення кримінального правопорушення зазвичай визначається як означений у законі проміжок часу, впродовж якого може бути вчинено кримінальне правопорушення [2, с. 27]; передбачена диспозицією кримінально-правової норми риса кримінального правопорушення, яка характеризує тривалість його вчинення [3, с. 261].

Під місцем вчинення кримінального правопорушення розуміють територію, інше місце, яке характеризується фізичними, соціальними і правовими критеріями, де було розпочато, продовжено чи припинено кримінальне протиправне діяння [4, с. 133]; саме з вчиненням на такій конкретизованій частині простору суспільно небезпечного діяння кримінальний закон пов'язує наявність певного складу кримінального правопорушення [5, с. 272].

Для того, щоб місце та час вчинення кримінального правопорушення набули характеру обов'язкових необхідно, щоб вони були безпосередньо вказані в законі або їх наявність вимагалася шляхом логічного тлумачення, при цьому без наявності таких ознак немає підстав для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, оскільки відсутній склад кримінального правопорушення. Але у випадку з невиконанням обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходженням програми для кривдників зазначені вимоги недотримані.

Почнемо з часу вчинення кримінального правопорушення. Якщо для невиконання обмежувальних заходів та обмежувальних приписів визначення часу вчинення кримінального правопорушення має певний сенс, оскільки законом передбачено, що такий захід або припис (а відповідно і визначені у ньому обов'язки) встановлюється на певний, визначений законом, строк, впродовж якого особа може вчинити невиконання зазначених обов'язків. Якщо судом строк обмежувального заходу або обмежувального припису не було продовжено, то після закінчення визначеного рішенням суду строку такого заходу або припису особа не може бути притягнутою до кримінальної відповідальності за статтею 390-1 КК України. Проте це не стосується діяння у формі ухилення від проходження програми для кривдників. Закон не визначає, впродовж якого часу особа повинна пройти програму для кривдників, він регламентує лише строк самої програми – від трьох місяців до одного року. Особа може ухилятися від проходження програми для кривдників як до початку строку, визначеному для першого відвідування програми (наприклад, шляхом виїзду за кордон, за межі населеного пункту тощо), так і в процесі проходження самої програми, про що ми вже зазначали раніше. Більше того, навіть притягнення кривдника до відповідальності за непроходження програми для кривдників не звільняє його від обов'язку пройти таку програму (стаття 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»). Таким чином, закон ніяким чином не пов'язує відповідальність за ухилення від проходження програми для кривдників з певними часовими рамками, а

відповідно – час вчинення кримінального правопорушення не може виступати обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого у статті 390-1 КК України. Він має значення тільки для діянь у виді невиконання обмежувального заходу чи обмежувального припису.

Ті самі міркування стосуються і місця вчинення кримінального правопорушення. Дійсно, деякі обов'язки, які містяться у обмежувальному заході або обмежувальному приписі можуть стосуватися певної території, на якій обмежується активність винної особи (наприклад, заборона перебувати в місці спільного проживання чи заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин). З певною натяжкою можна стверджувати, що місцем ухилення від проходження програми для кривдників є певна установа, у якій кривдник повинен пройти відповідну програму. Проте інші обов'язки, які можуть покладатися на особу обмежувальним заходом або обмежувальним приписом ніяк не пов'язані з певною частиною простору. Наприклад, обмеження спілкування з дитиною не має просторових обмежень, а заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб може бути порушена будь-де.

Враховуючи викладене, місце та час вчинення кримінального правопорушення є факультативними ознаками об'єктивної сторони невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або ухилення від проходження програми для кривдників. Вони мають кримінально-правове значення лише для окремих проявів суспільно небезпечної поведінки, відповідальність за яку передбачена у статті 390-1 КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право. 2021. 768 с.
2. Василенко В. Д. Поняття часу вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони складу злочину: порівняльний аналіз. Судова апеляція. 2015. № 1. С. 25-30.
3. Вознюк А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 258-262.
4. Мороз В. Г. Поняття місця вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину. Юридична наука. 2014. № 5. С. 122-136.
5. Брич Л. Місце вчинення злочину і його значення у розмежуванні складів злочинів та відмежування їх від складів інших правопорушень. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. Вип. 52. С. 267-280.

ЧЕРЕЗОВА Тетяна
*аспірантка Київського університету права
Національної академії наук України, адвокатка
Науковий керівник:*

МЕЛЬНИК Ярослав
*доктор юридичних наук, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Спарта Лекс», адвокат*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ЩОДО СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ДЕЯКІ ПАТННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

Постановка проблеми з'ясування понятійного апарату соціальних прав засуджених до позбавлення волі характеризується не тільки теоретико-правовим аспектом, алей практичним сенсом реалізації соціальних прав. Адже від того, наскільки буде подане до праворозуміння чітке, комплексне та повноцінне поняття за конкретним правовим статусом суб'єкта права, настільки й буде вдалим правозастосування соціальних прав. Відтак, настільки буде ефективною реалізація кримінально-карного та кримінально-виконавчого законодавства в контексті його мети та завдання. Тобто, до певної міри реалізація соціальної політики у кримінально-виконавчій та кримінально-карній сфері щодо ствердження верховенства права в Україні.

Так, для початку варто звернути увагу на те, що в юридичній енциклопедії зазначається, що (а) «соціальне право» – є самостійним структурним утворенням, нарівні з такими правовими структурами як приватне і публічне право. До переліку галузей права, які становлять соціальне право, можна віднести: право соціального забезпечення, трудове право, екологічне право, земельне право, медичне право, освітянське право, житлове право; [1, с.707]. Очевидно, що кримінально-виконавче та кримінально-карне право також охоплює частину аспектів правового регулювання соціального права; натомість, (б) «соціальні права» – права людини, необхідні для повноцінної участі її в житті суспільства. Соціальні права стосуються того, як люди спільно живуть і працюють, а також їх основних життєвих потреб. Вони засновані на ідеях рівності й гарантованого доступу до основних соціальних і економічних благ, володінні, користуванні ними та їхньому захисті [1, с.783].

На думку дослідниці О.В. Епель, яка вважає, що конституційні соціальні права людини і громадянина є визначеними та гарантованими Основним Законом, невідчужуваними, невичерпними та такими, що не можуть бути скасовані й мають особливу правову охорону можливостями людини і громадянина здобувати засоби для задоволення своїх найважливіших життєвих потреб, або отримувати такі засоби шляхом соціального утримання у випадку неможливості задовольнити відповідні потреби [2, с.354].

М.І. Іншин та Я.Я. Мельник зазначають, що соціальні права в системі права України займають особливе місце в правовому регулюванні. Їх нормативно-правове закріплення характеризується не системністю, із фрагментарним

вираженням в різних нормативно-правових актах, що входять до систем права приватних та публічних, матеріальних та процесуальних галузей права [3, с.84].

Очевидно, що така ситуація впливає на методологію проблеми до визначення понятійного апарату соціальних прав, засуджених до позбавлення волі. Натомість, у виправданні ідеї соціальних прав та пошуку інструментів для вирішення означеної проблеми, було б доцільно взяти до уваги насамперед питання про предмет «соціального права», власне, на що спрямоване соціальне право та для чого соціальні права в контексті дії режимів, пов'язаних із позбавленням волі? Такий підхід, вважаємо найбільш прийнятним, з огляду на наступне.

Так, в КК України визначає базову, фундаментальні напрямки призначення покарання, які, на наше переконання, закладають засади для формування понятійного апарату соціальних прав засуджених до позбавлення волі. Зокрема, в чч.1, 2, 3 ст. 50 КК України визначено, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого; покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами; покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [4].

Варто враховувати і те, що покарання призначається за рішенням суду (вироком). Це рішення повинно відповідати санкції, яка передбачена відповідною статтею Особливої частини КК України. Відповідно, залишаються питання про обмеження соціальних прав в наслідок засудження особи до позбавлення волі. Залишаються питання про соціальні права, які передбачені Конституцією України та не можуть бути обмежені, як і ті соціальні права, які визначені іншими джерелами права стосовно засуджених до позбавлення волі.

Так, *до прикладу*, в ст.141 КВК України визначено, що при виправних колоніях, в яких відбувають покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі потреби організовуються будинки дитини. Засуджені жінки мають право влаштовувати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років (ч.1); цією статтею закріплено і ряд прав для родичів та дітей засуджених осіб (жінок) до позбавлення волі [5]. Такі права безумовно є соціальними, реалізуються в особливому правовому режимі та за особливих обставин, що узгоджується із соціальними правами, які закріплені в Основному Законі України (Конституції України).

Звертаючи увагу на конституційно-правовий аспект соціальних прав варто звернути увагу позицію О.В. Епель, яка приходить до висновку у дослідженнях, що особливостями конституційних соціальних прав є наступні: (1)соціальні права встановлюються для реалізації соціальних зв'язків та задоволення потреб особи у таких зв'язках; (2)соціальні права відображають невіддільність особи від соціуму та неможливість її існування поза ним; (3)соціальні права покликані забезпечити особі задоволення найважливіших життєвих потреб, без яких неможлива її нормальна життєдіяльність; (4)соціальні права характеризуються як позитивні права, тобто такі, які передбачають здійснення певних дій, а не

утримання від здійснення відповідних дій; (5) хоча соціальні права і обумовлюються соціальною державою, проте діяльність держави по забезпеченню цих прав не є абсолютною і не передбачає забезпечення кожного відповідними благами, вона повинна лише створити умови для можливості отримання відповідних благ; (6) соціальні права залежать від економічних можливостей держави [2, с.354]. На сьогодні, види конституційних соціальних прав людини і громадянина, на думку О.В. Епель, слід поділяти на дві групи: класичні (базові) та спеціальні (змішані). До класичних з позиції О.В. Епель належать: (1) право на соціальний захист; (2) право на житло; (3) право на достатній життєвий рівень; (4) право на охорону здоров'я; (5) право на охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства. Спеціальними конституційними соціальними правами людини і громадянина є: (1) право на працю; (2) право на страйк; (3) право на відпочинок; (4) право на освіту [2, с.355]. За такого підходу, можливо констатувати, що соціальні права засуджених до позбавлення волі є спеціальними правами, оскільки стосуються спеціального режиму їх реалізації; вони гуртуються на спеціальних ознаках, пов'язаними із особливим статусом засудженої особи (інтересами, правами, обов'язками) тощо.

Отож, постає за очевидне, що понятійний апарат включає ознаки, поняття, сутність, правовий статус, правовий режим, комплекс благ (якість життя) тощо.

В межах **висновків**, здалось залишити відкритими певні питання, які в методологічному ключі настановлюють на потребу постановки таких завдань, які

б чітко розкрили проблему понятійного апарату: пошук та інтерпретація поняття «соціальні права засуджених до позбавлення волі» в правовій доктрині;

визначення чіткості окреслення змісту та ознак соціальних прав (внутрішня їх сторона); з'ясування певних специфічних характеристик соціальних прав

засуджених до позбавлення волі (стосовно чоловіків, жінок, дітей; родичів засуджених тощо); диференціація соціальних прав засуджених до позбавлення волі; правовий режим реалізації соціальних прав засуджених до позбавлення волі; статус засуджених осіб до позбавлення волі; строк відбуття покарання (етап відбуття покарання) засудженими до позбавлення волі; рішення суду за яким призначено покарання засудженому до позбавлення волі, тощо.

Варто констатувати і те, що у правовій доктрині питання соціальних прав не є достатньо проаналізованим, системним. Проблему слід пов'язувати із становленням галузі права як соціальне право, а також відсутності понятійного апарату соціальних суб'єктивних прав за конкретним статусом. Адже уявляється, що приналежність соціальних прав одним суб'єктам, має інший потенціал в реалізації залежно від правового режиму в якому можлива така реалізація. Відповідно, правовий статус цієї особи також може мати різні потенціальні спроможності не тільки до реалізації, але й до визначення (окреслення) на понятійно-правовому рівні.

Список використаних джерел:

1. Велика українська енциклопедія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/редкол.: М.І. Іншин (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишенва, Н.М. Вапнярчук. 2020. 912с.

2. Епель О. В. Доктрина захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Епель Оксана Володимирівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2020. 416с.

3. Іншин М.І., Мельник Я.Я. Доктрина соціальної безпеки: монографія. Вид-во «Освіта України». Київ, 2020. 227с.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Верховна Рада України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. Верховна Рада України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

ЧЕХІВСЬКИЙ Ярослав

аспірант І/22-А(д) групи

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

КАДАЛА Віталій

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки факультету №4

Донецького державного університету внутрішніх справ

ДОГОВІР ПІДРЯДУ НА КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО ЯК ОСНОВНИЙ РЕГУЛЯТОР ПРАВОВІДНОСИН ЗІ ЗВЕДЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Будівництво є однією з найважливіших галузей народного господарства України, оскільки остання забезпечує зведення та реконструкцію житлових, громадських і виробничих будівель і споруд фактично створюючи виробничу основу для розвитку всіх інших галузей народного господарства.

Особливо актуальною галузь будівництва, як основний засіб відновлення, постала після початку повномасштабного вторгнення російської федерації та у зв'язку з цим зі знищенням (пошкодженням) значної кількості житлових, громадських і виробничих будівель і споруд, включаючи об'єкти Збройних Сил України.

Як відомо, залежно від форми організації будівництва, виділяється господарський, підрядний та змішаний способи капітального будівництва, основним серед яких є підрядний, при якому будівельні роботи проводяться спеціалізованими професійними організаціями.

Господарський спосіб полягає у виконанні робіт і введенні об'єкта в експлуатацію силами самого забудовника, тобто того підприємства чи організації, яке є розпорядником інвестицій і має затверджену будівельну (проектно-кошторисну) документацію. Будівництво за цього способу здійснюється силами власних будівельних підрозділів певної організації (підприємства) поряд з основною господарською діяльністю. Відносини, що складаються при цьому, є внутрішньогосподарськими [1, с.301].

Підрядний спосіб як спосіб здійснення капітального будівництва ґрунтується на конструюванні підрядних відносин у ході будівництва, а відтак – регулюється договором підряду на капітальне будівництво [2, с.79].

Змішаний спосіб будівництва являє собою синтез господарського та підрядного способів, оскільки частина будівельних робіт виконується самостійно замовником, а інша частина делегується підряднику.

Якщо питання про обрання того чи іншого способу капітального будівництва у приватно-правовій сфері є диспозитивним і залежить в розсуду учасників відповідних правовідносин, то актуальним є питання способу будівництва, який використовується при зведенні об'єктів суб'єктів публічно-правових відносин, зокрема за участі Збройних Сил України.

Так, відповідь на вказане питання досить лаконічно надає п.п. 11.12-11.13 Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 03.07.2013 №448 (далі – Положення), згідно яких виконання робіт із будівництва та капітального ремонту військових об'єктів у ЗС України здійснюється підрядним способом. Під час виконання робіт із будівництва та капітального ремонту військових об'єктів відносини між замовником та підрядником регламентуються укладеним між ними договором підряду [3].

При цьому, здійснюючи системне тлумачення положень ст.1 Закону України «Про оборонні закупівлі» та ст. 1 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України», діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України з закупівель робіт, пов'язаних з будівництвом об'єктів належить до господарської діяльності у Збройних Силах України, а тому на правовідносини сторін, в силу ст. 4 Господарського кодексу України, поширюється господарсько-правовий режим [4; 5].

Так, відповідно до ст. 318 Господарського кодексу України, за договором підряду на капітальне будівництво одна сторона (підрядник) зобов'язується своїми силами і засобами на замовлення другої сторони (замовника) побудувати і здати замовникові у встановлений строк визначений договором об'єкт відповідно до проектно-кошторисної документації або виконати зумовлені договором будівельні та інші роботи, а замовник зобов'язується передати підряднику затверджену проектно-кошторисну документацію, надати йому будівельний майданчик, прийняти закінчені будівництвом об'єкти і оплатити їх.

Договір підряду укладається на будівництво, розширення, реконструкцію та перепрофілювання об'єктів; будівництво об'єктів з покладенням повністю або частково на підрядника виконання робіт з проектування, поставки обладнання, пусконаладжувальних та інших робіт; виконання окремих комплексів будівельних, монтажних, спеціальних, проектно-конструкторських та інших робіт, пов'язаних з будівництвом об'єктів [6].

Надаючи загальну характеристику договору підряду на капітальне будівництво слід зазначити, що останній належить до консенсуальних, двосторонніх, відплатних, взаємних договорів.

Крім того, договір підряду на капітальне будівництво, будучи видом договору підряду, має всі родові ознаки, властиві останньому, а саме:

1) спрямований на виконання робіт відповідно до завдання замовника; 2) спрямований на виконання тільки таких робіт, які передбачають одержання результату, відокремленого від самої роботи; 3) результат робіт має індивідуальний характер [7, с.122].

Крім названих ознак, договір підряду на капітальне будівництво має ряд видових відмінностей, а саме: виконання робіт на об'єкті нерухомості, що нерозривно пов'язаний із землею; виконання робіт, спрямованих на підвищення міцності, стійкості, надійності будинку і спорудження та (або) монтажу обладнання на зазначених об'єктах [7, с.122].

Таким чином, основним способом капітального будівництва у Збройних Силах України є підрядний, а засобом регулювання господарсько-будівельних правовідносин за участю військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України є саме договір підряду на капітальне будівництво, що вказує на актуальність та важливість вказаної тематики.

Список використаних джерел:

1. М.С. Долинська, Г.В. Смолин, О.А. Туркот, Л.В. Хомко, Б.М. Гамалюк; за ред. Г.В. Смолина. Господарське право України. Особлива частина: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 536 с;
2. О. Н. Онищенко. Поняття господарської будівельної діяльності та капітального будівництва. Правова держава. 23'2016. С. 76-80.;
3. Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 03.07.2013 №448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-13#Text>;
4. Закон України «Про оборонні закупівлі» №808-IX від 17.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>;
5. Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» №1076-XIV від 21.09.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-14#Text>;
6. Господарський кодекс України №436-IV від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>;
7. І. А. Слободська, М. В. Стешенко. Договір будівельного підряду як регулятор відносин у сфері будівництва. Юридичний вісник 1 (54) 2020. С. 120-125.

ШЕВЧЕНКО Андрій
*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Державного податкового університету*

Науковий керівник:

РЯБЧЕНКО Олена
*завідувачка кафедри адміністративного права, процесу та митної безпеки,
доктор юридичних наук, професор
Державного податкового університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ NCTS В ПРИЗМІ МИТНИХ РЕФОРМ

Євроінтеграційний курс української держави передусім зумовлює собою належний рівень реалізації взятих на себе зобов'язань з використанням всіх наявних ресурсів. Не виключенням такого виду вищевказаних зобов'язань згідно Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [1] є й економічний напрямок, а саме приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту [2]. Гармонізація українського митного законодавства відповідно до вимог та стандартів міжнародного співтовариства слугує одним із перших кроків до практичного застосування європейських рекомендацій, зокрема початком нових змін в діяльності Державної митної служби. Таким чином, Україна на рівні з іншими тридцятьма п'ятьма країнами Європейського Союзу повністю оновлює національну транзитну систему шляхом приєднання до спільної транзитної системи [3, с.2-3].

Перехід національної митної системи відповідно до зазначеної європейської практики вимагає імплементації Нової комп'ютеризованої транзитної системи "N.C.T.S", використання котрої є невід'ємним компонентом в процесі здійснення митного оформлення договірними сторонами Конвенції про спільний транзит на національному рівні. Зокрема, повна адаптація новітніх інформаційно-комунікаційних технологій передбачає п'ять етапів введення, два останніх з яких відведено безпосередньо комп'ютеризованій системі [4].

Наразі українська держава перебуває на заключному п'ятому етапі переходу на європейські стандарти митного оформлення – "N.C.T.S. Фаза – 5" [5]. Особливості даної "фази" полягають у новітній деталізації даних в митних деклараціях та новими спрощеннями для вітчизняного бізнесу. Таким чином, представники бізнесу матимуть змогу декларувати товарні одиниці не лише як окремий товар, але й деталізувати інформаційну складову про товар на рівні "домашнього" та "мастер" відправлення. Варто вказати, що даний вид спрощення є доречним для консолідованих вантажів, детальний опис котрих зумовлено їх кількістю, що іноді передусє виникненню проявів контрабанди на кордонах. Враховуючи те, що новітній формат митної декларації передбачає внесення елементів інформаційних даних на різних рівнях, таким чином для суб'єктів зовнішньо-економічної діяльності є необхідним розуміння різниці рівневого розподілу інформації про товарну одиницю залежно від обраного маршруту переміщення товару [6].

Зокрема, з метою покращення декларування товарів, нова "фаза" передбачає розширення рівню кількості одночасно задекларованих товарів з 999 одиниць до 99 тисяч одиниць на одну митну декларацію. Проте, така можливість багаторівневого розширення має місце лише при декларуванні товарів на рівні "Домашнього відправлення", що є характерним для збірних або консолідованих вантажів, в яких виступають особами лише один вантажоодержувач або декілька вантажоодержувачів відповідно до кожного з договорів на перевезення. Натомість, особливістю "мастер відправлення" є те, що при такому транзитному відправленні на одну транзитну декларацію вказується лише одне відправлення. Зокрема, при застосуванні рівня "мастер відправлення", вказується інформація котра стосується договору на міжнародне перевезення, укладеного між одним перевізником та відправником або на згідно одного вантажного маніфесту чи вантажної відомості [7].

Зважаючи на те, що будь-які процеси державотворення або запровадження змін до певного виду державної політики зумовлюють необхідність ведення статистичних даних, доцільним є проаналізувати статистичні дані щодо транзитних переміщень за період 11 місяців 2023 року за системою "N.C.T.S" [8]. Таким чином, загальна кількість транзитних переміщень з України за період останніх одинадцяти місяців складає 15 тисяч 725, успішно завершених на території країн-учасниць Конвенції про процедуру спільного транзиту 3 тисячі 762 переміщення розпочатих з України. Зокрема, з метою проходження спрощеного митного контролю та оформлення, надано авторизацію 72 українським підприємствам, з яких 32 підприємства уповноважено на використання загальної гарантії, 33 підприємства уповноважено як об'єкт авторизованого вантажовідправника або вантажоодержувача та 7 підприємств на використання пломб спеціального типу. Включно, наразі зареєстровано 27 загальних та 740 індивідуальних митних гарантій за допомогою електронного цифрового сервісу від уповноважених на гарантування переміщення товарів під процедурою спільного транзиту гарантів.

Таблиця 1

Кількість транзитних переміщень за період 11 місяців 2023 року*

Вид транзитного переміщення	Цифровий показник
Загальна кількість переміщень	15, 725
Успішно завершено переміщень, розпочатих з України	3, 362
Успішно доставлено товарів до митниць на території України	3, 430
Отримано авторизації підприємствами	32

Оформлено митних гарантій для транзитних переміщень	767

*Складено автором на основі даних офіційного порталу Держмитслужби України

Резюмуючи все вищевикладене, доцільно зробити наступні висновки. Поступова адаптація українського законодавства відповідно до європейських стандартів характеризується певною особливістю та супроводжується доволі динамічними заходами технічного, організаційного, зокрема законодавчого напрямку на кожному з етапів. Таким чином, поступовість даного процесу надасть змоги сформувати окремий правовий інститут спільного транзиту, сформувати єдині митні процедури, та поліпшити ведення зовнішньо-економічної діяльності, зокрема підняти рівень до митних органів з-боку громадян. Проте, згідно наявних статистичних показників слід сказати, що вже розпочатий процес використання спільної транзитної системи забезпечує зростання кількості міжнародних переміщень, підвищенням попиту на отримання вітчизняними підприємствами авторизації для спрощеного митного контролю та оформлення, що є позитивним чинником для поповнення державного бюджету, сприяє розвитку міждержавних зовнішньо-економічних відносин, особливо в тяжкий для української держави період.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України №1678-VI від 16.09.2014. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 17.09.2023).
2. Конвенція про процедуру спільного транзиту: Закон України №2555-IX від 01.10.2022. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#Text (дата звернення: 17.09.2023).
3. Брендак А.І., Капітанець С.В. Детермінанти національного застосування нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS). Економіка та суспільство. Міжнародні економічні відносини. Випуск 39. Електронний журнал "Економіка та суспільство", 2022. С. 2. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-39-84
4. Про NCTS. Офіційний портал Державної митної служби України. URL: <http://surl.li/lggdn> (дата звернення: 17.09.2023).
5. NCTS Фаза 5. Нова структура електронної транзитної декларації. Офіційний портал Державної митної служби України. URL: <http://surl.li/lggeek> (дата звернення: 17.09.2023).
6. Окремі особливості заповнення транзитних декларацій NCTS Фаза 5. Офіційний портал інформаційного видання QD Proffesional. URL: <http://surl.li/lggeez>
7. Нова структура електронної транзитної декларації: корисна інфографіка. Офіційний портал новинного видання "Судово-юридична газета в Україні". URL: <http://surl.li/lggfn>

8. За 11 місяців "митного безвізу" оформлено більше 19 тис. транзитних декларацій у системі NCTS (New Computerized Transit System). Офіційний портал Державної митної служби України. URL: <http://surl.li/lggfw> (дата звернення: 17.09.2023).

ШОПНА Ірина

*професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З АНАЛІЗУ ЗАКОНОПРОЄКТІВ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Наукова експертиза та рецензування проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів є нині невід'ємною частиною діяльності кафедр закладів вищої освіти. У Львівському державному університеті внутрішніх справ кількість рецензованих проектів оцінюється як складова частина рейтингу науковця, що свідчить про визнання цієї діяльності такою ж важливою, як і постійне підвищення викладачами своєї кваліфікації та їх участь у наукових дослідженнях.

Аналіз законопроектів – дуже чутлива сфера, в якій, поряд з правовими категоріями, присутні мотиваційні, праксеологічні та етичні фактори, які будуть обумовлювати зміст висновків та пропозицій. Систематична робота з проектами законів на університетському рівні дозволяє виокремити деякі тенденції, притаманні цьому процесу.

Існують традиційні питання, на які звичайно надається відповідь при аналізі законопроектів, зокрема, відповідність Конституції та міжнародним зобов'язанням України, можливість виникнення юридичних колізій, наявність корупціогенних факторів, вплив на права і свободи людини та громадянина. Однак повномасштабна збройна агресія проти України внесла свої корективи в особливості діяльності з аналізу законопроектів. На мою думку, аналіз будь якого законопроекту нині, крім традиційних, має включати пошук відповіді ще на три питання: 1) як це позначиться на ефективності відсічі російській збройній агресії? 2) як це вплине на консолідацію українського суспільства, включаючи довіру громадян до своїх органів влади? 3) як це позначиться на підтриманні зв'язків з громадянами України, які знайшли прихисток в інших країнах?

Спробуємо проілюструвати ці положення за допомогою аналізу однієї з норм проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року» (реєстраційний № 10092). Цей законопроект вже широко обговорюється в освітянській спільноті, зокрема, його норма про внесення змін до Прикінцеві та перехідні положення Закон України «Про вищу освіту», яка передбачає, що з 2024 року не проводиться набір вступників для здобуття ступенів вищої освіти бакалавра та магістра за вечірньою та заочною формами здобуття освіти, а також для здобуття ступеня вищої освіти молодшого бакалавра [1].

Відповідаючи на питання про те, як прийняття законопроекту позначиться на ефективності відсічі російській збройній агресії, слід сказати, що, на жаль, пропозиція скасувати заочну і вечірню форми здобуття освіти з 2024 року не супроводжувалася ані наявністю аналітичного супроводження здійснюваних перетворень, ані широким обговоренням за участі представників органів військового управління. При цьому не було враховано небезпечний наслідок таких змін. Ліквідація заочної та вечірньої форм здобуття освіти, які не дають права на відстрочку від військової служби, може сприяти зниженню ефективності відсічі російській збройній агресії. Це пов'язано з тим, що абітурієнти, які поєднують роботу з навчанням, замість заочної та вечірньої форм здобуття освіти будуть обирати денну і дуальну форми, що звільнить їх від мобілізації відповідно до положень ст.23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [2]. Отже, скасування заочної і вечірньої форм здобуття освіти за умов, коли мобілізаційні плани виконуються територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки на 10-20% від запланованих показників [3], уявлятиме собою штучне необґрунтоване розширення кількості осіб, що користуються відстрочкою від військової служби. За умов активного здійснення мобілізаційних заходів державою-агресором і значного переважання її мобілізаційного ресурсу прийняття означеної норми може становити загрозу для військової та національної безпеки України.

Відповідаючи на питання, як прийняття законопроекту вплине на консолідацію українського суспільства, включаючи довіру громадян до своїх органів влади, слід сказати про надзвичайну чутливість освітянського середовища до процесів реформування системи вищої освіти, що потребує підготовки та обговорення радикальних управлінських рішень. Вказане потребує попереднього оприлюднення аналітичних довідок та звітів про ефективність чи неефективність різних форм здобуття освіти в лонгітюдному аспекті, хоча б за останні 10 років, допомоги у переорієнтації на інші форми навчання, наприклад, дистанційне, розширення застосування якого потребує багаторічної кропіткої роботи з розробки відповідного інформаційного забезпечення. За умов непередбачуваності дій противника і їх впливу на наявність електропостачання, гарантією того, що всі студенти зможуть долучитися до курсу, є напрацювання достатнього інформаційного забезпечення включно з відео лекціями та інтерактивними тестами. При цьому динамічні зміни у законодавстві потребуватимуть регулярного оновлення таких матеріалів. Отже, рішення про скасування заочної та вечірньої форм здобуття освіти мало б базуватися на попередньому експертному опитуванні викладачів та керівництва закладів вищої освіти, врахуванні їх зауважень та застережень.

Що стосується впливу норми про скасування заочної форми здобуття освіти на підтримання зв'язків з громадянами України, які знайшли прихисток в інших країнах, слід зупинити увагу на те, що цю форму охоче обирали у тому числі громадяни України, які не бажали розривати зв'язок з батьківщиною, у тому числі навчаючись в європейських університетах. У сьогоденних умовах освітня сфера виконує велику комунікативну та інтегративну функцію для

мільйонів українських громадян за кордоном. При ліквідації заочної форми навчання варто було б детально проаналізувати цей фактор.

Враховуючи складність правовідносин в освітній сфері, їх нерозривний зв'язок з безпековими, політичними, економічними та іншими умовами існування нашої держави, варто було б надати обговоренням законодавчих новацій більш відкритого характеру, створивши на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України окремого розділу, де узагальнювалися б всі пропозиції та рекомендації щодо змін в освітньому законодавстві, підготовлені університетами. Хотілося б, щоб аналітична робота університетських кафедр з підготовки зауважень та пропозицій мала зв'язок з управлінськими рішеннями у сфері вищої освіти та науки.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2024 року № 10092 від 27.09.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42870>
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
3. На 15 вересня Полтава виконала лише 13% від планових показників мобілізації, які доводить Генштаб. URL: <https://surl.li/lemyj>

ШТЕФАН Анна

*завідувач відділу авторського права
і суміжних прав НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, доктор
юридичних наук, старший дослідник*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Проблематика якості законодавства є однією з найбільш актуальних для української науки, правозастосовної практики і законотворчих процесів. Вона має комплексний характер та охоплює питання методології розробки якісних нормативно-правових актів, критеріїв оцінки якості, способів і засобів забезпечення якості законодавства. Одним з важливих чинників у цьому контексті виступає системний зв'язок нормативно-правових актів, які регулюють одну сферу суспільних відносин. У доктрині не піддається сумніву, що такі акти не повинні суперечити один одному і утворювати колізії. Водночас недостатньо уваги приділено проблематиці внесення одним актом змін в інший акт, що також має істотне значення для забезпечення якості законодавства.

Розглянемо це не такому прикладі. 02 липня 2020 року у Верховній Раді України зареєстрований проект Закону Про медіа [1]. У Прикінцевих та перехідних положеннях проекту серед іншого передбачалося внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, а саме, доповнення переліку випадків вільного використання творів правилом про

свободу панорами у такому формулюванні: «відтворення засобами малювання, фотографування, відеозапису, публічне сповіщення, публічне демонстрування, публічний показ творів архітектури, скульптури та образотворчого мистецтва, що постійно розташовані у громадських місцях, доступних для публіки, у тому числі з комерційною метою». 13 грудня 2022 року було прийнято Закону України «Про медіа» [2], у якому зберіглося наведене положення щодо внесення змін у Закон України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року, із уточненням щодо редакції Закону 2001 року. Цікаво відмітити, що 01 грудня 2022 року було прийнято новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» [3], який замінив собою однойменний Закон 1993 року. І хоча він ще не був чинним станом на 13 грудня 2022 року, коли відбулося прийняття Закону України «Про медіа», на той момент видавалося доволі очевидним, що Закон «Про авторське право і суміжні права» 1993 року у найближчій перспективі вже не діятиме, а тому внесення змін до нього навряд чи було доцільним. Це окрема проблема вітчизняної правотворчої діяльності, яка також заслуговує на увагу, однак дещо виходить за межі теми цього дослідження.

Згідно з преамбулою як проекту, так і прийнятого Закону України «Про медіа» сфера авторського права, винятки і обмеження з майнових авторських прав не є предметом його правового регулювання; жодна норма основного тексту Закону не визначає особливості правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав, які створюються і використовуються у діяльності медіа, і види вільного використання творів в інтересах медіа. Це породжує цілком закономірні питання, чим обґрунтовується внесення змін у нормативно-правовий акт у частині, яка ніяк не пов'язана зі змістом і спрямованістю акту, котрим ці зміни вносяться, і чи має запропонована норма щодо свободи панорами достатній рівень якості, якщо її розроблено спеціалістами у сфері, яка не належить до авторського права?

Випадки, коли новий закон втручається у зміст інших актів і вносить у них зміни, що виходять за межі правового регулювання нового закону, є доволі частими. Враховуючи, що такі зміни стосуються іншої сфери суспільних відносин, ніж закон, котрий їх вносить, вони навряд чи мають належне фахове опрацювання, що може негативно впливати на якість законодавства. Ця проблема існує в Україні весь час з моменту відновлення незалежності і досі не має вирішення, хоча воно могло б мати місце у прийнятому 24 серпня 2023 року Законі України «Про правотворчу діяльність» [4] (станом на 12.09.2023 р. переданому на підпис Президенту України). У ст. 42 Закону визначено порядок внесення змін до нормативно-правових актів, котрий здебільшого стосується технічних аспектів цього порядку і не містить відповіді на питання, чи повинні акт, який вносить зміни, та акт, до якого вносяться зміни, бути поєднаними однією сферою правового регулювання. У ст. 12, ч. 4 ст. 32 Закону, що присвячені закону про внесення змін, відповідь на це питання також не надана. Отже, у цій частині Закон України «Про правотворчу діяльність» має прогалину, яка може перешкоджати забезпеченню якості вітчизняного законодавства, адже можливість внесення змін у нормативно-правові акти не має необхідного й обґрунтованого предметного обмеження.

Віднедавна ця проблема почала вирішуватися в індивідуальному порядку. Зокрема, 02 травня 2023 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до частини другої статті 4 Цивільного кодексу України щодо удосконалення процедури внесення змін до цього Кодексу» [5], яким встановлено, що зміни до Цивільного Кодексу України (у подальшому – ЦК) можуть вноситися виключно законами про внесення змін до ЦК. Ця новела припинила багаторічну практику оновлення норм ЦК через перехідні положення різноманітних законів, що загалом заслуговує на схвальну оцінку. Однак у деяких випадках такий порядок може ускладнювати процес розгляду і прийняття відповідних законопроектів.

Наприклад, новий Закон України «Про авторське право і суміжні права», який набрав чинності 01 січня 2023 року, впровадив низку змін у норми ЦК, присвячені правовій регламентації авторського права, суміжних прав і договорів про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Якби ці зміни вносилися в умовах дії чинної редакції ч. 2 ст. 4 ЦК, це потребувало б їх виділення в окремий законопроект поряд з проектом закону «Про авторське право і суміжні права», послідовне доопрацювання та прийняття обох законопроектів. Така процедура у вітчизняному законодавстві чітко не визначена, тому у разі настання подібного випадку можуть постати питання порядку і узгодженості дій щодо розгляду і прийняття таких взаємопов'язаних законопроектів.

Загалом окреслена проблематика дозволяє виділити два ключових аспекти:

1) спільність сфери правового регулювання акту, яким вносяться зміни, та акту, до якого вносяться зміни; 2) порядок внесення змін в акт, який передбачає, що зміни у нього вносяться окремим спеціальним законопроектом, у разі взаємозв'язку змісту цих змін з іншим законопроектом. У нормах чинного і перспективного законодавства України конкретизація по суті цих аспектів відсутня, теоретичних досліджень у цих напрямках поки що бракує. Тому їх подальший науковий аналіз та вироблення відповідних рекомендацій видаються актуальними, доцільними і такими, що матимуть велике практичне значення.

Список використаних джерел:

1. Про медіа: проект Закону України від 02.07.2020 р. № 2693-д. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3115> (дата звернення: 14.09.2023).
2. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 205.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 196.
4. Про правотворчу діяльність: проект Закону України від 25 червня 2021 р. № 5707. Текст, підписаний Головою Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27182> (дата звернення: 14.09.2023).
5. Про внесення змін до частини другої статті 4 Цивільного кодексу України щодо удосконалення процедури внесення змін до цього Кодексу: Закон України від 02 травня 2023 року № 3081-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 55. Ст. 3061.

ЩЕРБАНЬ Каріна
студентка групи ПМПФ-20-1 ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету
Науковий керівник:
АМЕЛІНА Анна
кандидат юридичний наук, доцент кафедри кримінальних розслідувань

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) визначає терміни "слідчі (розшукові) дії" та "негласні слідчі (розшукові) дії", на жаль, без чіткого їхнього законодавчого визначення. Ця недоречність у тексті законодавства викликала різноманітні інтерпретації серед практикуючих юристів, науковців і навіть законодавців. Це стало наслідком дискусій у юридичних колах щодо переваг та недоліків цього нововведення у кримінальному провадженні.

Різні тлумачення термінів "дії", а також "слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії" мають спільну характеристику: вони спрямовані на виявлення, реєстрацію, збір, перевірку та оцінку інформації уповноваженими державними посадовцями, такими як слідчі, керівники органів досудового розслідування та прокурори.

Отже, процесуальна сила визначення поняття «слідчі (розшукові) дії» полягає в тому, що сторона обвинувачення може проводити слідчі дії, які можуть бути і розшуковими, що, можливо, ефективніше впливатиме на збирання доказів та їхню оцінку. Тобто. це є певний рівень процесуалізації. офіційності результатів розшукових дій [3].

На відміну від слідчих (розшукових) дій, негласні слідчі (розшукові) дії проводяться в умовах конфіденційності та без доступу осіб, які їх стосуються. Це обставина вимагає наявності ефективних гарантій для захисту прав цих осіб та перешкоджання можливому наданню органам державної влади широких і дискримінаційних повноважень [4, с. 264].

Для вирішення цих питань необхідно провести додаткове дослідження, а саме шляхом ефективного аналізу результатів опитування провідних фахівців з кримінального провадження щодо переваг негласних слідчих (розшукових) дій над слідчими діями, узагальнення практики проведення негласних слідчих (розшукових) дій і їх впливу на ефективність досудового розслідування та швидкість передачі кримінальних справ до суду від моменту розпочатку кримінального провадження.

Крім того, доречно проаналізувати недоліки та переваги негласних слідчих (розшукових) дій під час їх використання у судовому розгляді та визначення їх як доказів.

На основі отриманих даних буде зроблено висновок щодо переваг ефективності негласних слідчих (розшукових) дій у виконанні завдань, передбачених статтею 2 КПК України [2].

Таким чином, проведення негласних слідчих (розшукових) дій є невід'ємною частиною кримінального провадження, спрямованого на збір необхідних доказів та встановлення обставин справи. Так, процесуальні проблеми, пов'язані з негласними слідчими (розшуковими) діями в кримінальному провадженні, пов'язані із законністю і обґрунтованістю дій слідчих, захистом прав обвинуваченого під час розшукових дій, недостатньою документацією проведених дій, використанням заборонених методів в розшукових діях, проблемами з отриманням доступу до інформації та співпрацею свідків, затягуванням тривалості розшукових дій, непропорційністю заходів розшуку [1, с. 15].

Для забезпечення справедливості та ефективності кримінального провадження необхідно дотримуватися встановлених законами процедур і прав обвинуваченого, документувати всі дії слідчих та контролювати їх діяльність, а також забезпечувати доступ до справедливого судового процесу для всіх сторін.

Список використаних джерел:

1. Городовенко В. Судовий контроль за проведенням слідчих (розшукових) і негласних слідчих дій. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 15–20.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та інші ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : *Право*. 2012. Т. 1. 768 с.
4. Шерудило В.О. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 264 с.

ЯКУШКО Кристина
студентка 114/2023-(П) -К
Науковий керівник:

ЧОРНА Марина
доцентка кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
кафедри державно – правових дисциплін та публічного управління факультету
№4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
докторка філософія в галузі права.

РОЛЬ МОЛОДІ У ЗБЕРЕЖЕННІ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ: ПРАВОВИЙ ВИМІР

Одним з основних аспектів участі молоді у збереженні суспільної стабільності полягає у поширенні правової культури і популяризації дотримання вимог нормативно – правових актів. Молодь може активно працювати над своєю правовою освітою а також впливати на оточуючих, щоб розуміти і поважати

закони та норми поведінки. Це може бути досягнуто шляхом проведення інформаційних компаній, семінарів, тренінгів та інших освітніх заходів. Держава всебічно сприяє в цьому напрямку молоді шляхом забезпечення їхньої участі у різних прєктах. Частиною другої статті третьої Закону України «Про основні засади молодіжної політики» визначені основні завдання молодіжної політики, зокрема, створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень; підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного потенціалу, у тому числі для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб; формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді [1].

Крім того, молодь може використовувати різні джерела інформації для збирання фактів та обґрунтування своїх позицій. Інтернет, соціальна медіа, книги, наукові дослідження і контакти з аспектами – це всі потенційні джерела знань, які можуть допомагати молоді розібратися у ситуації і зробити об'єктивні висновки.

У той же час, важливо, щоб молодь мала можливість здобувати правдиву і «не перекручену» інформацію з надійних джерел, чому сприяє здобуття належного рівня освіти. Критичне мислення та аналітичне мислення допоможуть у розрізненні достовірної інформації від фейкових новин або пропаганди. Громадянська освіта є частиною політичної освіти, її основою є світогляд активного громадянства. За словами вітчизняної дослідниці Н. Ісхакової, «громадянська освіта спрямована на формування у індивіда певних якостей громадянина. В основі громадянськості — почуття відповідальності, обов'язку, патріотизм (почуття солідарності, причетності до історичної долі своєї вітчизни та її народу), усвідомлення себе як повноцінного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни, зрілість політичної і правової свідомості, повага до прав і обов'язків» [2, С.12].

Також, слід наголосити на тому, що принциповим моментом у збереженні стабільності є активна участь молоді у побутових мирних відносин і першочергових процесів між конфліктуючими сторонами. Через свої інноваційні підходи, енергію та ідеї, молодь може продукувати нові рішення і сприяти змінам у напрямі миру та співробітництва.

Роль молоді у збереженні соціальної стабільності під час конфліктів має вирішальне значення для побудови мирного та гармонійного суспільства. Вони сприяють появі перспектив, енергії та інноваційних ідей, що робить їх цінними учасниками складних ситуацій. Основними способами участі молоді у збереженні соціальної стабільності є:

- адвокація та активізм, які підвищують обізнаність про суспільні проблеми, що мобілізують програму громади та беруть участь у мирних акціях протесту, щоб сприяти змінам і вирішувати конфлікти.

- посередництво та діалог: багато молодих людей навчаються методом вирішення конфліктів і служать посередникам в конфліктах. Молодь сприяє діалогу між конфліктуючими сторонами, сприяючи розумінню, співпраці та

мирному вирішенню.

- соціальна та громадянська участь: молодь бере участь у діяльності з розбудови громади, яка сприяє соціальній стабільності, Вони беруть активну участь у громадських роботах, волонтерській роботі та конструктивних ініціативах, які сприймають рівності та злагоді в суспільстві.

Хоча участь молоді у збереженні соціальної стабільності має вирішальне значення, важливо забезпечити, щоб молодь мала доступ до правової бази, яка підтримує її діяльність. Розширення прав і можливостей молоді, шляхом прийняття відповідних нормативно – правових актів, які визначають її права, надаючи можливості для отримання освіти, є ключовим у забезпеченні її ефективності.

Отже, на нашу думку, важливим є реалізація мети Національної молодіжної стратегії до 2030 року, затвердженою Указом Президента України № 94/2021 від 12 березня 2021 року, яка полягає у створенні можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток [3].

Молодь може відігравати важливу роль у збереженні суспільної стабільності в умовах конфлікту, працюючи з правовим виміром та використовуючи надійні джерела інформації. Їх участь і активність сприяють побудові гармонійного та свідомого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX від 24 квітня 2021 року. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

2. Ісхакова Н. Г. Громадянська освіта як чинник політичної соціалізації молоді у сучасному українському суспільстві / Н. Г. Ісхакова // Політичні науки та методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. — К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — Випуск 5. — С. 10-16.

3. «Національна молодіжна стратегія до 2030 року», затверджена Указом Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#n13>

ЯНКОВСЬКИЙ Валерій

аспірант Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Здійснення діяльності суб'єктів господарювання в сільськогосподарській сфері пов'язане з використанням окремих земельних ділянок для організації сільськогосподарського виробництва, для здавання в оренду або суборенду, для зведення будівель та споруд тощо, в результаті чого виникають певні питання відносно володіння, користування і розпорядження такою землею. Так, при

організації на земельній ділянці сільськогосподарського виробництва необхідно дотримуватися певних вимог щодо екологічного законодавства в частині захисту її від забруднення або проведення рекультивації, при здаванні земельної ділянки в оренду або суборенду у відповідному договорі слід чітко визначати умову її використання за цільовим призначенням, при зведенні на ділянці будівель та споруд виконувати низку інших вимог як сільськогосподарського так і будівельного характеру та ін. Тобто, необхідно визначати питання віднесення певної земельної ділянки до встановленої чинним законодавством категорії земель.

Своєчасне вирішення окреслених питань дозволяє уникнути настання відповідальності за псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами і стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами; розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель; невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням; непроведення рекультивації порушених земель; знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень та ін.

Крім того, поняття земельної ділянки сільськогосподарського призначення є важливим для впорядкування відносин між орендарем та орендодавцем такої земельної ділянки, адже їх відносини опосередковуються за допомогою відповідного договору оренди. Окремі питання земельних відносин в частині використання земельної ділянки сільськогосподарського призначення суб'єктами господарювання у своїй діяльності розглядали А. Мірошніченко, В. Ставнюк, Т. Третяк, В. Кур'ян, А. Барабаш, В. Кравченко та ін. [1 – 4].

Питання, що стосуються поняття земельної ділянки сільськогосподарського призначення, порядку її використання, відновлення, встановлення відповідальності за порушення в сфері земельних відносин постійно стають предметом як наукового так і практичного інтересу.

Разом з тим, враховуючи ретельне дослідження окремих питань користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення, після запровадження механізму обігу земель та змін у цьому механізмі які відбудуться найближчим часом (01.01.2024 року), нещодавно внесених змін у відповідне законодавство в частині можливості вилучення з постійного користування земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності за рішенням Кабінету Міністрів України без згоди державних підприємств, установ, організацій та без згоди органів (організацій), до сфери управління (відання) яких вони належать, і передачі у постійне користування іншим державним підприємствам (27.07.2023 року) набуває актуальності та необхідності проведення дослідження питання про поняття земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

Аналізуючи нормативно-правову базу, що має згадку земельної ділянки сільськогосподарського призначення слід виділити основні законодавчі акти: Земельний кодекс України, Закон України «Про оренду землі», Закон України «Про охорону земель», Цивільний кодекс України та ін. В той самий час, жоден

нормативний акт не містить визначення поняття земельної ділянки сільськогосподарського призначення. Разом з тим, профільне законодавство постійно оперує таким поняттям як земельна ділянка.

В ч. 1 ст. 79 Земельного кодексу України (надалі – ЗК України) визначено, що земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

В ст. 22 ЗК України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей.

Слід погодитися з П.Ф. Кулиничем, який зазначає, що закріплене в Земельному кодексі України визначення поняття земель сільськогосподарського призначення є надто вузьким, суто виробничосільськогосподарським і не відображає всіх функцій даної категорії земель, які вони виконують у сучасних умовах розвитку суспільства [5, с. 208].

В ст. 28 ЗК України згадуються земельні ділянки сільськогосподарських підприємств проте без конкретизації, що входить до їх складу. Ст 37-1 ЗК України визначає особливості використання та розпорядження земельними ділянками, розташованими у масиві земель сільськогосподарського призначення, а також полезахисними лісовими смугами, які обмежують такий масив. В ч.1 першій згаданої статті визначається, що земельні ділянки сільськогосподарського призначення, призначені для ведення особистого селянського господарства, фермерського господарства, розташовані у масиві земель сільськогосподарського призначення, можуть використовуватися їх власником, землекористувачем також для ведення товарного сільськогосподарського виробництва без зміни цільового призначення таких земельних ділянок.

Виходячи з комплексного аналізу зазначених положень законів можна дійти висновку, що чинне законодавство не містить визначення поняття земельної ділянки сільськогосподарського призначення, проте містить певні ознаки, які дозволяють охарактеризувати окремі з властивостей такої ділянки – це земельні ділянки сільськогосподарського призначення, призначені для ведення особистого селянського господарства, фермерського господарства, розташовані у масиві земель сільськогосподарського призначення та можуть використовуватися їх власником, землекористувачем для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

В свою чергу, ст. 130 ЗК України визначає, хто може набувати права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення: громадяни України; юридичні особи України, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади; територіальні громади; держава.

Отже, визначати поняття земельної ділянки сільськогосподарського призначення можна наступним чином – це земельна ділянка визначеної категорії

земель та порядку їх використання, з визначеним колом осіб, які можуть набувати її у власність та користування.

Висновки. Чинне законодавство встановлює певні правила користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення. Разом з тим, таке законодавство не містить визначання поняття земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Поняття земельної ділянки сільськогосподарського призначення та земель сільськогосподарського призначення співвідносяться як частка і ціле, а тому неможна ототожнювати земельну ділянку сільськогосподарського призначення та землі сільськогосподарського призначення. Разом з тим, окремі з питань що стосуються земельної ділянки сільськогосподарського призначення потребують проведення подальших наукових розробок в цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Мірошніченко А.М. Оренда права на земельну частку (пай) як різновид «зобов'язальної» оренди. Актуальні проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 року) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. 352 с. С. 208-211.

2. В. Ставнюк, Т.Третьак. Правова природа оренди земельної ділянки та її вплив на порядок захисту прав орендаря. Юридичні науки № 3 (114)/2020. С. 49 – 59.

3. Вікторія Кур'ян. Особливості використання та розпорядження земельними ділянками, розташованими у масиві земель сільськогосподарського призначення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.agroone.info/publication/osoblivosti-vikoristannja-ta-rozporjadzhennja-zemelnimi-diljankami-roztashovanimi-u-masivi-zemel-silskogospodarskogo-priznachennja/>

4. Барабаш А. Г., Кравченко В. Я. Право землекористування та його види. Південний правничий часопис. №1 (2021). С. 133 – 138.

5. П.Ф. Кулинич. Поняття та юридичні ознаки земель сільськогосподарського призначення. Часопис Київського університету права. 2009. № 2. С. 204-209.

ЯРЕМА Валерій

аспірант кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної Академії управління персоналом

НАПРЯМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Російська повномасштабна збройна агресія проти України поставила на порядок денний питання про оновлення методологічних засад основних видів національно-патріотичного виховання. Військово-патріотичне виховання охоплює формування комплексу цінностей, мотиваційних якостей та моральних

установок, які необхідні громадянину для реалізації положень статті 17 Конституції України. У науковій літературі зустрічається декілька визначень військово-патріотичного виховання, переважно діяльнісного характеру. Так, В. Моїсєєв у структурі національно-патріотичного виховання виокремлює військово-патріотичне виховання, до ознак якого він включає систематичність та системність, які дають змогу впливати на дотичні до формування особистості військовослужбовця явища і процеси, а також їх відображення у його сприйнятті на суб'єктивному рівні; цілеспрямованість, яка дозволяє відстежувати ступінь досягнення поставленої мети. Призначенням вказаних дій автор вважає формування комплексу професійно важливих властивостей особистості, які включають до себе утворення у молодій людини конструктивних ідейно-політичного, морально-психологічного та іншого характеру, потреба в яких обумовлені завданнями, які постають у процесі військової служби, а також оволодіння особою військовою професією, включаючи фізичний рівень, рівень історично-культурних традицій тощо [1, с.186]. Військово-патріотичне виховання уявляє собою складний вид діяльності, спрямований на різних суб'єктів, яких можна диференціювати залежно від виконання ними військового обов'язку. Так, можна розподілити осіб, на яких поширюється заходи військово-патріотичного виховання, на допризовників, робота з якими здійснюється у межах освітніх програм загальної середньої освіти, факультативів та гуртків патріотичного спрямування; призовників; курсантів вищих військових навчальних закладів; слухачів системи підготовки офіцерів запасу, а також осіб, які укладають контракт про проходження військової служби. Кожна з означених категорій має притаманні їй властивості, однак узагальненою метою військово-патріотичного виховання можна назвати формування якостей особистості, які дозволять їй ефективно здійснювати захист територіальної цілісності нашої держави та продуктивно управляти своїми емоційними реакціями, у тому числі в бойових умовах. Одним із наслідків ефективного функціонування системи виховання є формування інтолерантної до корупції особистості військовослужбовця, чому нині приділяється велика увага [2, с.115]. Правовим підґрунтям військово-патріотичного виховання є ст.17 Конституції України, Закони України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про основи національного спротиву», «Про військовий обов'язок і військову службу» та інші.

Духовно-моральне патріотичне виховання є найбільш складним для розуміння та опису видом виховання, оскільки його зміст залежить від великої кількості суб'єктивних факторів. Це пов'язано з тим, що моральні норми звичайно носять неписаний характер і мають значні відмінності у різних соціальних груп [3, с.96]. Відповідно, представники кожної з таких груп вносять елементи свого розуміння у виховну роботу у сфері національно-патріотичного виховання. Виокремлення якихось загальних для кожного з десятків мільйонів громадян України моральних стандартів уявляється достатньо складним, однак саме у системі національного морального виховання можна концентруватися на притаманних українській нації рисах характеру та поведінки, які простежуються у героїчних постатях з української історії, знайомство з біографіями яких

входить до змісту освітніх програм як у системі загальної середньої, так і вищої освіти. Слід сказати, що у правовому ракурсі спроби поєднати правові та моральні норми зроблено у численних кодексах професійної (службової) етики, порушення вимог яких тягне за собою не лише етичні, а й правові санкції.

Екологічне виховання як елемент національно-патріотичного виховання є відносно новим порівняно з іншими його видами, визначеними у програмних документах у цій сфері, однак значущість формування екологічного світогляду громадянина України важко переоцінити, оскільки майбутнє нашої держави залежить від застосування адекватних засобів і заходів захисту та охорони оточуючого середовища. Екологічне виховання має своїм правовим підґрунтям ст.ст.13, 16, 66 Основного Закону, а також ст.9-12 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Слід також сказати, що ратифікована Україною Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська Конвенція) дозволила посилити правове підґрунтя дій громадськості у сфері охорони оточуючого середовища. Разом з тим у сфері екологічного виховання нині ще не спостерігається достатньої системності та структурованості.

Правове забезпечення описаних вище напрямів національно-патріотичного виховання носить доволі еклектичний характер, що обумовлено присутністю в ньому правових актів різних галузей права, які приймалися в різний час становлення нашої держави, мають відмінності у термінології та спрямовані на досягнення принципово відмінних цілей. Своєрідна кристалізація мети та завдань національно-патріотичного виховання здійснюється на рівні усвідомлення суб'єкта виховних впливів, що обумовлює надзвичайно важливу роль суб'єктивних факторів у виховному процесі. Однак це не означає відмову від спроб досягти загальновизнаного у межах держави розуміння змісту національно-патріотичного виховання. Роль консолідуючих чинників тут виконують стратегії та концепції національно-патріотичного виховання, зміст яких суттєво видозмінюється разом зі змінами у національній свідомості.

Правове забезпечення основних напрямів національно-патріотичного виховання в Україні уявляє собою консолідацію правових актів, якими визначено завдання та зміст громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального та екологічного виховання, а також практика правозастосовної діяльності у сфері організації виховання та оцінки ефективності виховних впливів. Особливості правового забезпечення національно-патріотичного виховання включають: а) еклектичний характер, що пояснюється поєднанням в ньому норм конституційного, адміністративного, військового, трудового, екологічного та інших галузей права, що належать як до публічних, так і до приватних; б) переважанням рекомендаційного характеру правового регулювання в досліджуваній сфері, великою кількістю дискреційних правових норм; в) недостатньою сформованістю системи санкцій за порушення правових приписів суб'єктами та об'єктами виховних впливів.

Список використаних джерел:

1. Моїсєєв, В. В. Сутність поняття «військово-патріотичне виховання». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2016. Вип. 239. С. 185–189.
2. Khrystynchenko N., Shopina I., Koropatnik I., Khomiakov D., Zaitsev M. Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*. Vol 11, No 3 (2022). Pp.112-120. DOI: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p112>
3. Онопрієнко С. Функції забезпечення інформаційної безпеки публічного адміністрування в Україні за умов повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. №2. С.95-98. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.95-98>.

СЕКЦІЯ № 3 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

БУРЛАКА Владислав

*начальник відділу Головного слідчого управління Національної поліції України,
кандидат юридичних наук*

НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРИМУСОВОЇ ПАСПОРТИЗАЦІЇ

За минуле десятиліття законодавство України зазнало низки важливих змін щодо реформування правового механізму протидії незаконному позбавленню волі або викраденню людини. Це обумовлено насамперед початком військової агресії на Сході України та анексією Криму, оскільки саме за таких обставин фактично відбувається безконтрольне з боку правоохоронних органів позбавлення волі або викрадення людини, що набуває форми незаконного.

Так, прийнято Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» (зі змінами), який визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти, і забезпечує правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів [1].

При цьому цим же Законом України внесені зміни до Кримінального кодексу (далі – КК) України, оскільки суб'єкт злочину незаконного позбавлення волі або викрадення людини, вчиненого на Сході України або в анексованому Криму, не є загальним, законодавець доповнив КК України статтею 146-1 (Насильницьке зникнення), передбачивши, що таким є арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, зокрема іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місцеперебування. У примітці до цієї статті визначено, що представником держави слід вважати службову особу, а також особу або групу осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави. Водночас здійснено розмежування, оскільки представниками іноземної держави є особи, які діють як державні службовці іноземної держави або проходять військову службу в збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або особи, які обіймають посади в зазначених чи будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства, або які діють за наказом таких осіб, а також представники іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих РФ, а також представники окупаційної адміністрації РФ, яку становлять її державні органи й структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представники підконтрольних РФ самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих

територіях України.

Новими положеннями статті 146-1 КК України здійснено розмежування суб'єкта злочину статей 146 і 146-1 КК України за ознакою службового становища. Наявні статистичні дані за 2022 рік, у яких обліковано 1 120 кримінальних правопорушень за цією статтею, з них 1 направлено до суду з обвинувальним актом [4].

Як усім нам відомо примусовий характер «паспортизації» порушує закони та звичаї війни, визначені положеннями статей 3, 8, 52 Женевської Конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни та статті 75 Додаткового протоколу від 08 червня 1977 року (Протокол I).

Тим не менш, під час військового конфлікту необхідно пам'ятати, що як рф як правонаступниця СРСР, так і Україна ратифікували Женевські конвенції, між іншим, Конвенцію про захист цивільного населення під час війни (далі – Конвенція) [2].

Згідно визначення, особами, що перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є.

Відповідно до статті 31 Конвенції, жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до цих осіб. Таким чином, будь-яке автоматичне обмеження конституційних прав і свобод громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, заборонено міжнародним правом.

Відповідно положення статті 146-1 КК України не охоплюють собою відповідальність за примусову паспортизацію, яка визначено міжнародним гуманітарним правом, зокрема Римським статутом Міжнародного Кримінального Суду.

Звертаючись за міжнародним досвідом слід зазначити, що Кримінальний кодекс Грузії в статті 411 (Умисне порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту) визначає настання кримінальної відповідальності з поміж іншого за необґрунтоване перешкоджання репатріації військовополонених чи цивільних осіб [4].

На сьогодні це питання, на превеликий жаль для України, не нове та той факт, що Офіс генерального прокурора за примусову «паспортизацію» громадян на території ОРДЛО повідомляв про підозру керівництву так званого «управління міграційної служби МВС ЛНР» такі дії «посадовців» кваліфіковано як посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, сприяння діяльності терористичної організації, порушення законів і звичаїв війни (ч. 2 ст. 110, ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 438 КК України) [3].

Слід зазначити, що в науковій спільноті висвітлюються різні думки щодо неможливості застосовувати норми Римського статуту, оскільки згідно з визначеною процедурою не здійснено імплементації його положень у національне законодавство. Україна ще у 2000 році підписала Римський статут, однак до цього часу його не ратифікувала. Першою спробою в указаному питанні є проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. ф 2689), який був ухвалений Верховною Радою України 20 травня 2021 року та який досі не пройшов відповідні регламентні процедури щодо набрання чинності [6].

У той же час на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. ф 7290 від 15.04.2022), який вносить зміни до Кримінального кодексу України з метою гармонізації національного законодавства з гуманітарним правом.

Так законопроєктом запропоновані положення статті 442-1 (Злочини проти людяності) визначаючи відповідальність за примусову депортацію. У наслідок чого громадяни та діти в подальшому будуть притиснутися або в примусовому порядку отримувати громадянство рф.

Ураховуючи масових характер таких дій цілком обґрунтованим є передбачення окремої норми в Кримінальному кодексі України, яка передбачатиме відповідальність за такі дії.

Список використаних джерел:

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин». Закон України від 12 липня 2018 року ф 2505-VIII \ ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>;
2. Конвенцію про захист цивільного населення під час війни\ ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text;
3. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=274524;
4. Кримінальний кодекс Грузії / URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/90034?publication=141>;
5. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>;
6. Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. ф 2689) URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112>.

ГУЛЬТЯЄВА Тетяна

*студентка 112 групи Факультету №4 Донецького державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ШУЛЬГА Андрій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВА ПІДТРИМКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Соціальна підтримка надається у вигляді матеріальної допомоги, соціального обслуговування та різноманітних пільг найменш захищеним категоріям населення в індивідуальному порядку після перевірки наявності у них засобів для існування. Соціальна підтримка в умовах війни є особливо важливою для забезпечення безпеки, благополуччя та ментального здоров'я людей. Війна призводить до зруйнування інфраструктури, зміни родинних та соціальних в'язків, а також до травм та стресових станів, що підривають психічне здоров'я населення. соціальна підтримка може допомогти зменшити відчуття страху та незахищеності серед населення та забезпечити їм необхідну допомогу та підтримку в цей важкий період [1, с.6]

Як зазначив Є. В. Анатолійович, соціальна підтримка є особливо важливою для забезпечення безпеки, і з думкою, зазначеною у цій статті я погоджуюсь, адже на даний момент психологічний стан у нашій країні - це проблема, адже воєнний конфлікт травмував ментальне здоров'я мільйонам людей, що проживають на території України, і ми маємо щось з цим вдіяти. Саме соціальна підтримка це те що ми маємо практикувати у першу чергу з постраждалими.

Найважливішими змінними, які визначають вплив війни на психічне здоров'я молоді є позбавлення основних ресурсів (житло, вода, харчування, освіта, охорона здоров'я тощо); порушені сімейні відносини (через втрату, розлуку або переміщення); стигма та дискримінація (значно впливають на ідентичність); песимістичний світогляд (постійне відчуття втрати і горя, нездатність побачити світле майбутнє) [2, с.54].

Тобто, згідно до статті Л. Лотоцької, яка на мою думку відображає головні причини виникнення психічних розладів, військовий конфлікт призвів до втрати життєвої бази, люди були позбавлені життєвих норм - освіти, житла, харчування, навіть родини і друзів. Подібні втрати несуть за собою серйозний вплив на психічне здоров'я, найчастіше люди страждають на посттравматичний розлад, депресію, безсоння, тривогу, і усе це має компенсуватися підтримкою ментального здоров'я волонтерськими організаціями і проектами.

Для ефективного переосмислення важких для людини подій, що пов'язані з бойовими діями можуть застосовуватись техніки *positum*-підходу, що були запропоновані родоначальниками позитивної психотерапії. Мова йде про 3 основні техніки: 1) позитивна реінтерпретація – трактування психологом

природних реакцій на психотравматичні події, що створюють внутрішній дискомфорт та знижують якість життя клієнта, виключно у позитивному руслі. Метою цієї техніки є розширення погляду клієнта на них та усвідомлення їх функції у своєму житті; 2) використання кроскультурного підходу – залучення досвіду інших людей, культур, епох, героїв фільмів або літературних творів до вирішення наявних у постраждалої від війни людини внутрішньо-невротичних конфліктів; 3) застосування метафор – активізація образного, правопівкульного мислення, що дозволяє абстрагуватись та дистанціюватись від проблеми, подивитись на неї під іншим кутом зору, осмислити її місце у загальному плинні життя клієнта. Техніка реалізується шляхом озвучення психологом наступних питань: На що схожа ваша ситуація? Які приказки, прислів'я, афоризми Ви згадуєте у зв'язку з вашою ситуацією? На яку картину або музичний твір схожа Ваша ситуація [1, с.14].

Н. Ю. Васильович зазначає 3 види психотерапії для постраждалих, і перше що нам було запропоновано це реінтерпретація, а тобто створення дискомфорту шляхом проговорення травматичних для клієнта подій, що має позитивно вплинути на стан пацієнта, але на мою думку цей спосіб не є особливо ефективним. Другий спосіб використовує наявний досвід у вже колись постраждалих від аналогічної ситуації, і використовує це як базу для роботи з проблемою, і це може бути як реально існуюча людина так і персонаж фільму чи вигаданий персонаж. Із зазначеного визначається що ці методи є найефективнішими для переосмислення важких для людини подій, але я не знайшла жодної статистики з цього приводу. Третя техніка базується на питаннях і метафорах що мають викликати у пацієнта резонанс і дають привід замислитись і подивитись на свою ситуацію глибше. Як зазначає автор, це дозволяє абстрагуватись та дистанціюватись від проблеми, подивитись на неї під іншим кутом зору, що в цілому має сенс, і я погоджуюся з його думкою.

Також для психологічної підтримки постраждалих від війни можуть використовуватись техніки деконструкції та екстерналізації, що були розроблені у лоні нарративної психотерапії. Техніка деконструкції являє собою ретельний аналіз висловлювань клієнта, що відображають цілісну структуру його нарративу. Деконструктивне опитування спонукає клієнта побачити травматичні події з різних 15 точок зору, та побудувати інші нарративи для їх оцінювання. Техніка екстерналізації полягає у вербальному відділенні проблеми від людини, її винесення в зовнішню щодо клієнта позицію [1, с.14-15].

Ми вважаємо що Панок В.Г. запропонував доречні методи психотерапії, що можуть бути досить актуальними для постраждалих в умовах військового стану. Методом аналізу (деконструкції) можна більш детально вивчити стан клієнта і як краще з ним працювати, що надає спеціалісту перевагу у роботі з постраждалим. Про техніку екстерналізації написано менш детально, тому я не можу судити раціонально.

Психологи та соціальні працівники відіграють особливо важливу роль у реабілітації жертв воєн та глобальних катастроф. При цьому завше слід враховувати важливість професійної підтримки, психосоціальної оцінки потреб та розробки індивідуальних планів реабілітації для жертв. Слід також ретельно

підходити до різних методів та підходів, які можуть використовуватися психологами та соціальними працівниками для покращення психологічної та соціальної адаптації жертв, включаючи індивідуальну та групову терапію, психосоціальну підтримку, роботу з родинами, надання правової допомоги та розвиток ресурсів спільноти. Однозначно, що при цьому необхідно враховувати індивідуальність самої програми реабілітації для кожної окремої людини, враховуючи, вік, стать, стан здоров'я тощо [3, с.13].

Ми погоджуємося зі статтею О. Германа щодо необхідності надання професійної допомоги постраждалим в наслідок військового конфлікту. Згідно з зазначеним, кожен клієнт або навіть родина потребує індивідуальний підхід для кращої соціальної адаптації. Надання якісної психологічної підтримки надає можливість зберегти нашій країні здорове суспільство наскільки це можливо після повномасштабного вторгнення.

Отже, враховуючи усе вищезазначене ми можемо зробити висновок, що наразі психологи, психотерапевти намагаються покращити свої методи надання необхідної психологічної допомоги, щоб якомога швидше і якісніше співпрацювати з жертвами воєнного конфлікту. Наразі кожен, хто проживає на території, де відбуваються воєнні дії, відчув це на собі, і благодійні організації і спеціальні працівники намагаються надати необхідну психологічну допомогу, щоб покращити якість життя населення наскільки це зараз можливо.

Список використаних джерел:

1. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів», 21 квітня 2023 р. ред. кол. : Андрусик О.О. та ін. Умань. 182 с. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/ЗБІРНИК-VI-Всеукраїнських-психологічних-читань-21.04.2023-р..pdf>

2. Психічне здоров'я молоді в умовах військових конфліктів. Леся Лотоцька, Уляна Лотоцька-Дудик, Юлія Брейдак. URL: [ve305.pdf](https://marszalek.com.pl/ve305.pdf) (marszalek.com.pl)

3. III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки» 13 УДК 159,96 О. Герман, канд. іст. наук, проф.; М. Янусь Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна. URL: [Психологічна та соціальна адаптація постраждалих внаслідок військових конфліктів та техногенних катастроф: проблеми та можливості](https://tntu.edu.ua/) (tntu.edu.ua)

ДЕРЕВЯНКО Богдан

*головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України;
провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»
доктор юридичних наук, професор*

ОКРЕМІ СУПЕРЕЧЛИВІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НА ПРОЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Відкрита і доведена агресія російської федерації проти України розпочалася іще на початку 2014 року – у момент проведення спеціальної операції фсб рф із захоплення та здійснення спроби відторгнення від України Автономної Республіки Крим. Уже тоді серед українців з'явилася доволі значна група населення – внутрішньо переміщені особи (ВПО). У певні роки загострень воєнних дій у Донецькій і Луганській областях України кількість ВПО сягала 1,5 млн. Після 24 лютого 2022 року кількість ВПО в Україні зросла у рази. Також мільйони громадян України виїхали за кордон і отримали статус біженців.

Зрозуміло, що державі із соціальних, економічних та інших причин у рази вигідніше будь-якими способами залишити своїх громадян на території України.

Цим було викликано прийняття ще 1 жовтня 2014 року постанови КМУ «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» [1]. Названа постанова мала певні позитиви, зокрема надавала хоч невелику допомогу громадянам України, які опинилися в інших містах або регіонах. З іншого боку, постанова містила певні суперечливі моменти, які нами критикувалися раніше. Так, недоречною була норма з абзацу четвертого пункту

6, яка стояла на перепоні одержання допомоги у випадку наявності у когось із членів сім'ї ВПО на депозитному банківському рахунку (рахунках) коштів у сумі, що перевищує 25-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб [2, с. 214-215]. Через цю норму банківська система України втрачала певну кількість грошових коштів ВПО, які могли працювати на користь банків та держави. У деяких інших державах відбувається навпаки. Люди, які інвестують в економіку або соціальну сферу цієї держави, отримують певні бонуси. Зокрема, іноземці, які купують житлову чи комерційну нерухомість, у деяких країнах можуть отримати громадянство або посвідку на проживання: в Іспанії – інвестування більш ніж на 500 тис. євро, Андорра – інвестування на 400 тис. євро, Болгарія – інвестування на 300 тис. євро, Латвія – інвестування на 143 тис. євро в Ризі та на 71,5 тис. євро в інших муніципалітетах

Латвії; а п'ятирічний вид на проживання у Латвії можна отримати після відкриття депозитного рахунку в банку Латвії на суму 286 тис. євро [3; 2, с. 215].

У 2022 році названу вище постанову КМУ було замінено постановою КМУ від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги на

проживання внутрішньо переміщеним особам», якою було затверджено відповідний Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам (далі – Порядок) [4]. Порядок також не обмежений недоліків. У тезах доповіді не будемо піднімати проблему нерівності людей за географічною та часовою ознакою (ВПО, які отримали такий статус з 2022 року, мають більш привілейований статус, ніж ВПО, які отримали цей статус з 2014 до 2022 року), оскільки це потребує окремого глибокого дослідження. Зараз слід підняти проблему надання допомоги за положеннями нового Порядку ВПО, які проживають у приміщеннях шкіл, дитячих садочків, приміщеннях закладів позашкільної освіти тощо. Ця проблема складається із трьох частин. Перша полягає у тому, що у переважній більшості такі ВПО проживають великими групами у непристосованих для цього приміщеннях, майже не інтегруються у життя місцевих територіальних громад, практично не працевлаштовуються, не прагнуть знайти достойне орендоване житло, відмовляються від переходу до спеціально підготовлених а то й побудованих у місцевих територіальних громадах спеціальних житлових приміщень. Друга частина проблеми полягає у порушенні режиму роботи закладів дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, а також порушенні конституційних прав на отримання відповідних освітніх послуг дітьми та дорослими переважно із місцевих територіальних громад. Третя частина проблеми полягає у витратах держави або територіальних громад на оплату користування таких ВПО водою, електроенергією, опаленням та іншими комунальними послугами, безкоштовне забезпечення їх дво- або триразовим гарячим харчуванням, а також на надання щомісячної грошової допомоги на основі Порядку.

Спробувати подолати хоча б щось із складу трьох частини проблеми проживання ВПО у приміщеннях закладів дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти можливо навіть після розгляду назви та окремих норм Порядку.

Згідно із пунктом 2 Порядку з 1 серпня 2023 року допомога призначається на шість місяців ВПО, яка вперше звернулася за призначенням допомоги, та виплачується щомісяця ВПО або уповноваженій особі на ВПО у випадку недієздатності отримувача або дитину у такому розмірі:

- для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 гривень;
- для інших осіб – 2000 гривень [4].

Наведені вище грошові суми є неоціненною допомогою для ВПО, які переїхали до інших населених пунктів чи регіонів, орендують житло, працевлаштовуються та навчаються, беруть участь у житті держави та місцевої територіальної громади. Так само ці суми є надмірно витраченими державою коштами, якщо вони виплачуються ВПО, які безкоштовно проживають (включаючи оплату комунальних послуг) у виділених державою приміщеннях. Виходячи із назви Порядку та постанови КМУ:

- Порядок надання *допомоги на проживання* ВПО;

- постанова КМУ від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати **допомоги на проживання ВПО**» (підкреслення і виділення кольором наше – Б.Д.), ця допомога передбачає її сплату повністю чи частково з боку ВПО орендодавцю житла та надавачам комунальних послуг. У зв'язку із цим постає питання: навіщо держава виплачує допомогу на проживання ВПО, якщо вона сама надала безкоштовне місце проживання та ще й оплачує комунальні послуги?

Абзац другий пункту 1 Порядку вказує, що допомога призначається для забезпечення соціальної підтримки ВПО із числа незахищених верств населення та **стимулювання до працевлаштування ВПО працездатного віку** [4] (підкреслення і виділення кольором наше – Б.Д.). Але у поточній редакції Порядку немає прив'язки виплати допомоги із обов'язком ВПО працездатного віку працевлаштуватися. У цьому є відмінність від відповідної постанови КМУ 2014 року, за якою ВПО, які не працевлаштувалися протягом шести місяців, втрачали допомогу і навіть право на її відновлення після працевлаштування (при тому, що у 2014 році у багатьох містах та регіонах ВПО відмовлялися приймати на роботу і навіть надавати в оренду житло).

У пункті 7 Порядку наведено 9 підпунктів із підставами відмови у допомозі ВПО. Наведемо підпункти із сьомого по дев'ятий. Отже, допомога не призначається ВПО, яка вперше звертається за її призначенням, починаючи з 1 серпня 2023 року, якщо протягом трьох місяців перед зверненням:

7) ВПО, яка звертається за допомогою на проживання, перебувала та після переміщення перебуває на повному державному утриманні в будинку дитини, дитячому будинку, дитячому будинку-інтернаті, психоневрологічному інтернаті, будинку-інтернаті для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, спеціальному будинку-інтернаті системи соціального захисту населення;

8) ВПО, яка звертається за допомогою на проживання, перебувала та після переміщення перебуває на повному державному утриманні в школі-інтернаті, закладі спеціалізованої освіти військового (військово-спортивного) спрямування;

9) ВПО, яка звертається за допомогою на проживання, відбуває покарання в місцях позбавлення волі [4].

Вважаємо доцільним і справедливим запропонувати додати до підпункту сьомого пункту 7 Порядку через кому слова «тимчасово обладнаному приміщенні закладу дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти». Відповідно, заощаджені таким чином державні кошти можуть бути спрямовані на потреби ЗСУ або інших соціально незахищених верств населення.

Список використаних джерел:

1. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 505 (втратила чинність). *Офіційний сайт Верховної*

Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF#Text>

2. Bogdan Derevyanko, Yevhen Zozulia and Liudmyla Rudenko (2017). Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 211-217. doi:10.21511/bbs.12(4-1).2017.09

3. Мерцалова А. Золотая виза. 6 стран, дающих вид на жительство при покупке недвижимости. 2013. URL: <http://www.aif.ru/realty/price/935455>

4. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

ДОЛГИЙ Олександр

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ДОЛГИЙ Олександр

*професор кафедри правоохоронної діяльності,
Державний податковий університет*

ВОЄННИЙ СТАН: ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТАХ УКРАЇНИ

1. Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [1] передбачено, що на період дії правового режиму воєнного стану в державі можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII.

2. У вітчизняних наукових дослідженнях (В. Борщевський, О. Василиця, Є. Матвеев та ін.) цілком обґрунтовано вказується на те, що запровадження воєнного стану завжди викликає шоківий вплив на різні сфери життєдіяльності держави та суспільства. Це пов'язано як з інституційно-правовими змінами, що слідують в цьому випадку, так і з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією ззовні. А відтак – і з різкою трансформацією цілої низки неформальних інститутів, що слідує за нею [2, с. 32]. Запобігання негативним наслідкам таких змін є одним з головних завдань держави. Дійсно, під час воєнного стану та у післявоєнний період питання організаційної досконалості побудови і діяльності органів державної влади набувають особливої значимості. Сьогодні ці питання є дискусійними, проте, це не робить їх менш важливими в сучасному, дуже динамічному світі. Від обґрунтованості,

швидкості й якості дій у напрямі досягнення організаційної досконалості залежать: 1) стан і якість відродження й функціонування соціально-економічних, технологічних, інституційних та інших систем країни, що порушені як внутрішніми соціально-економічними та політичними чинниками – корупцією, тіньовою економікою й «гібридизацією влади», так і результатами руйнацій внаслідок війни з росією [3, с. 30]; 2) відповідь на питання, що сьогодні, як чи не головне, ставлять українській владі наші партнери: щодо посилення протидії корупції, в першу чергу – в секторі безпеки і оборони.

3. На наш погляд, після повномасштабного військового вторгнення росії на територію нашої країни 24 лютого 2022 року, на стратегічному рівні державного управління відбулися докорінні зміни у принципах та підходах щодо планування, розробки, вироблення та реалізації у сфері національної безпеки відповідних організаційних, правових, ресурсних та інформаційних заходів тощо. Загалом державне управління переформатовується відповідно до практичних потреб воєнного сьогодення та на найближчу перспективу, переважно – за вектором безпеки і оборони, що, відповідно, відобразилось й на формуванні державно-управлінських рішень та функціональній активності державного управління щодо реалізації таких рішень.

4. Звернемо увагу, що, починаючи з 2019 року в Україні (вже після факту відкритої збройної агресії росії проти України, розпочатої 2014 року), тільки на стратегічному рівні державного управління, а саме – на рівні Глави держави, прийнято низку нормативно-правових актів, що визначають державно-владне бачення майбутнього Української держави, напрями та цілі її розвитку, пріоритети у реформуванні та вдосконаленні вітчизняних державно-владних інституцій, їх організаційно-структурних складових та правових засад функціонування тощо [див.: 4]. Результати оцінки положень цих документів вказують на те, що на рівні Глави держави актуалізувалися наступні питання стратегічного характеру щодо:

- а) безпекової складової та питань гарантування законності;
- б) захисту прав, свобод та інтересів кожного громадянина і всього українського суспільства;
- в) пріоритетних напрямів розвитку інститутів державної влади та механізмів державного управління – в площині зближення України з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору та її державами-членами.

У контексті нашого дослідження, варто також виділити Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. У його положеннях, зокрема, зазначається, що органи правопорядку в ході збройної агресії російської федерації проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед, безпековими, на які довелося оперативно реагувати. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, в тому числі – правоохоронній, після перемоги України. Стратегічно-пріоритетними серед очікуваних змін є [5]:

а) гарантування прав і свобод людини та громадянина;

б) подальша розбудова Української демократичної держави, в якій неухильно забезпечується верховенство права.

5. Насамкінець відмітимо: беручи на себе конкретні зобов'язання щодо виконання під час дії правового режиму воєнного стану тих чи інших запланованих заходів стосовно задоволення потреб сектору безпеки і оборони, на стратегічному рівні державного управління реалізується модель «Україна – правова держава», що підтримується в нормативно-правовому плані та втілюється в життя у державно-управлінській практиці, яка охоплює: належний захист прав, свобод та законних інтересів людини в нашій державі; постійний зв'язок людини та державно-владних інститутів; регламентований правовий статус людини та інститутів державної влади; загальнообов'язковий до виконання всіма закон – як імперативний та невід'ємний елемент існування України виключно як правової держави; існуючий ресурс застосування державно-примусових заходів впливу на забезпечення правового режиму законності тощо.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 19.09.2023).

2. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвеев Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони*. 2022. № 2 (76). С. 30–35.

3. Івашова Л. М., Бондаренко Л. І. Аналіз стану інституційної реформи державного управління й її наслідків за змістовно-функціональним та організаційним критеріями. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 1(36). С. 29–41.

4. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегія воєнної безпеки України «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона», затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021; Стратегія комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 348/2021; Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021; Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 та ін.

5. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від від 11 травня 2023 р. № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 19.09.2023).

PSYCHOLOGICAL EXPERTISE

Abstract

Psychological expertise has become a permanent part of the practice of law enforcement and judicial authorities. Without special knowledge (in this case in the field of psychology), it would not be possible to determine whether the accused is intellectually fit or not, whether his personality is correct or disturbed. The usefulness of the achievements of a non-law field of science in the pursuit of truth is necessary and fully justified.

Keywords: expertise, psychology, personality, mental disorders.

Psychological expertise on the basis of legal science is known as psychological opinions. Evidence from an expert opinion is essential for ongoing proceedings, whether criminal, civil or administrative. There is nothing new or revealing here, because modern processes are largely based on evidence from opinion, experiment or psychiatric observation. The expert opinion is the result of the expert's research activities and must meet scientific criteria. It should be emphasised here that psychological assessments are the ones that raise doubts or objections. The subjects of these investigations are people, in particular suspects (accused) and victims of crime. On the basis of civil law, it is most often decided to conduct psychological examinations in cases of entrustment (or deprivation) of parental authority, establishment of emotional ties between the minor and the parents in cases of establishing contacts with the child of one of the parents, in cases of incapacitation. In the latter case, the psychological opinion is usually a supplement to the psychiatric opinion. The participation of expert psychologists in civil and criminal cases is regulated by the procedural rules. It is not possible to list all possible cases in which an expert report is necessary, mainly due to the limited scope of reporting. The formal requirements of a properly prepared opinion were indicated by the legislator in the Code of Criminal Procedure [1] in Art. 193-206 and in the Code of Civil Procedure in Art. 285[2]. Psychological research is primarily aimed at understanding the level of functioning of the individual in the cognitive, emotional, volitional, motivational and intellectual spheres. Undoubtedly, disorders in the mental sphere can be traditionally divided into psychotic disorders, i.e. psychoses, i.e. disease states in which there are delusions, hallucinations, disturbances of consciousness, significant disturbances of emotions and mood associated with disorders of thinking and complex activity, and non-psychotic disorders including: neuroses and other neurotic disorders (e.g. adaptive reactions), some psychosomatic disorders, impaired mental health. mental disorders, most organic syndromes, personality disorders, substance and alcohol addiction, some sexual deviations. This classification is not strict, as some non-psychotic disorders, e.g. organic syndromes or addictions, may develop psychotic symptoms (e.g. disturbances of consciousness). The task of the psychologist is primarily to determine the level of

intellectual development of the subject. The human intellect determines his cognitive, emotional, motivational and volitional abilities. The literature on the subject emphasizes that the inclusion of certain personality disorders and sexual deviations into the group of mental disorders is controversial, some of which are in fact a variant of the norm [3]. It is impossible not to share this view, primarily because science considers what is proven, indisputable, to be certain. Assuming probability is not a mistake, but in such situations or cases, caution should be exercised in formulating conclusions. In psychological opinions, the element always described is the personality of the subject. From the point of view of psychiatry and forensic psychology, personality disorders are often diagnosed among perpetrators of crimes. Personality disorders can be defined as Michael Haslam did, namely that they are individual and community disorders resulting from a person's lack of social maturity or capacity for empathy [4]. Personality disorders include: dependent, evasive, neurotic, inadequate, schizoid, paranoid, schizotypal, borderline personality, anankastic, passive-aggressive, histrionic, dissociative. All these disorders are extensively described in the literature of the subject [5]. In practice, the most commonly diagnosed personality disorder among offenders is dyssocial personality. In every population, not all individuals are fully intellectually fit. Intellectual disability is synonymous with mental impairment. Mental retardation is, in a sense, a phenomenon. Nearly 1% of the world's population suffers from an intellectual deficit. According to Lidia Cierpiąłowska, mental impairment is a condition in which there is a decrease in the level of development of cognitive processes and functions, which is reflected in the level of intelligence and in the ability of the individual to adapt to social and cultural conditions [5]. Intellectual disability is a progressive state (four degrees). These are: light, moderate, significant and deep. The etiology of mental impairment is extremely broad, which is emphasized in numerous scientific works [6]. Mental impairment is characterized by an intellectual deficit, which is also a determinant of the degree of disability. The lower the IQ, the deeper the degree of impairment. It should also be made clear that individuals with this type of disability will never reach a higher intellectual level than they have been diagnosed. Individuals with mild mental disabilities are educated and taught, which means they are able to assimilate knowledge (albeit to a limited extent) as well as social norms.

In forensic-psychological opinions, neurosis are relatively often recognized. Anna Krzos states that they include problems of very different nature and symptoms. They can manifest themselves in the form of behavioural disorders (invasive activities such as hand washing), mental processes (obsessive thoughts), emotions (anxiety disorders, depression), and problems with the functioning of the organs of the body (e.g. numbness, pain) [7]. The quoted author, referring to Antoni Kępiński, gives axial symptoms of neurosis, namely: anxiety, egocentrism, vicious circle, vegetative disorders. Such symptoms are often observed in victims of violence. In addition to intellectual disability, forensic and psychological opinions increasingly describe the characteristic features of the behavior of an addict. In the course of alcoholic disease there are changes in the central nervous system. Alcohol addiction is one of the most common in modern societies in the world. In the literature, both alcohol dependence, alcoholism and alcoholic illness are considered to be equivalent terms [8]. It is impossible not to emphasize that both psychosis, mental impairment and disorders of

other mental activities on the basis of Polish criminal law are prerequisites for insanity of the offender. In turn, from the perspective of civil law they are prerequisites for empowerment. Necessary to establish or exclude abnormalities in the sphere of the psyche requires psychological-psychiatric diagnosis, and in some cases also sexological diagnosis. Without specialist research, this would not be possible. Psychological expertise (opinion) is subject to the free assessment of the prosecuting authority, like any evidence in the case. The expert requires a high level of professionalism, a careful description of the interview with the subject, a presentation of the research methods used by the researcher and a thorough description of the results along with their interpretation. The latter element raises many doubts, first of all because, as a rule, interpretation is an expression of a certain position. In practice, this results in an allegation of so-called arbitrary assessment, which is not equivalent to free assessment. We consider it particularly important that, in fact, psychological examinations are only auxiliary to psychiatric ones. The involvement of a psychologist in legal proceedings involving the victimized minor is permanently inscribed in the case of crimes against sexual freedom. As a result of this activity, he/she is obliged to prepare documentation containing observations about the psychological state of the interviewee, without excluding the level of intellectual development in conjunction with age or the occurrence of other symptoms, including confabulation, apathy, elevated mood or psychomotor agitation. The forensic psychologist may not go beyond the scope of the examination that has been defined by the judicial body appointing him to give an opinion. Psychology has become a permanent part of penal science. The Polish bibliography of the subject includes forensic psychology [9], criminal profiling [10], and forensic profiling [11]. Such progress in this respect testifies to the significant role of other fields of science in contemporary criminal and civil proceedings.

Bibliography:

1. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego [Dz.U.97, Nr 88, po.555]
2. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego [Dz.U. 64, Nr 43, poz.296]
3. S. Pużyński, Choroba psychiczna – problemy z definicją oraz miejscem w diagnostyce i regulacjach prawnych (w:) *Psychiatria Polska* 2007, tom XLI, nr 3, s. 305 [z powołaniem na : S. Pużyński (red.) *Leksykon psychiatrii*, PZWL, Warszawa 1993]
4. M. Haslam, *Psychiatria*, Wydawnictwo Zysk, Poznań 1997, s. 349
5. L. . Cierpiałkowska, *Psychopatologia*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2011
6. E. Żywucka – Kozłowska, *Upośledzenie umysłowe w perspektywie prawa karnego*. Monografie KPP, Olsztyn 2018
7. A. Krzos, Zaburzenia nerwiczne [http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/135-zdrowie-i-choroba/1493-zaburzenia-nerwiczne-anna-krzos.html] dostępne 19.08.2023
8. A. Bilikiewicz, J. Landowski, P. Radziwiłłowicz, *Psychiatria. Repetytorium*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2006, s. 192

9. B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2006

10. I. Malinowska, *Profilowanie kryminalne w Polsce*. Рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол № 4 від 29.12. 2022)

11. E. Żywucka-Kozłowska, *Kryminalistyczny profil człowieka –prawda czy mit?*. Рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол № 10 від 27.06. 2022)

ŻYWUCKA – KOZŁOWSKA Elżbieta

Asssoc Prof. University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Faculty of Law and Administration

MALINOWSKA Irena

Dr Higher School of Vocational Education in Wrocław

THE RIGHT TO LIFE AND FREEDOM AND WAR

War today, legally referred to as armed conflict, is nothing another than the greatest failure of human civilization. According to Anna Michalska, All international instruments aimed at protecting or promoting human rights place the right to life at the top of the list of guaranteed rights. [1.] This is the inalienable, most important right of every human being, as is the right to be free. According to Jan Woleński, freedom has at least two aspects: ontological and ethical.

The first has to do with the dispute between determinism and indeterminism, and the second with the problem of responsibility. [2] Quite apart from disputes in fields other than legal science, it should be stressed that freedom is the unrestrained will of man to self-determination, taking into account the social norms in which legal norms are placed. In his analysis of the term 'freedom', Walery Pisarek cited the meaning of freedom, namely '1. liberty, independence of one country from other countries in internal affairs and external relations; independence, sovereignty'; 2. 'the ability to make decisions according to one's own will, to act freely, conditioned by the totality of socio-moral factors; personal independence, freedom; the totality of conditions, relationships outside prison, confinement ...'; 3. 'citizens' rights as defined by the common good, the national interest and the rule of law' [3]. The definitions provided by the cited author were taken from the Dictionary of the Polish Language [4].

Both freedom and life are the values most valued by people. These values are legally protected in every civilized country, although in fact in many they have only a theoretical dimension. Autocratic states do not respect any human rights, examples of which are the Russian Federation, China, North Korea, not to mention anti-states understood as self-proclaimed political and religious organizations, in particular the so-called Islamic state. War as a state or phenomenon has been known for centuries. The Polish encyclopedia indicates that "the concept of war has been given various meanings; in modern Polish it is most often defined as organized armed struggle between states, nations or social groups; in international law, a broader term - armed

conflict - is increasingly used. An even broader concept than war and armed conflict, used in international law, is the use of force, which is used in the United Nations Charter; "it covers not only cases in which an armed clash between two or more opponents takes place, but armed actions that do not encounter armed resistance, as is often the case with armed interventions" [5]. This understanding has a wide scope, including the legal aspect.

Taking into account both titular rights: to life and freedom, war appears as a destructive element, destroying the basic values of humanity. War spares no one. While the loss of life or health is somehow part of the tasks of soldiers, it does not apply to civilians who do not take part in hostilities. It's the same with freedom. The occupied areas limit the freedom of civilians, who, as the history of wars not only of the past but also of very modern ones proves, practically constitute enslavement. A classic example of the violation of the right to life and freedom during war are the German concentration camps during World War II, where prisoners of various nationalities were mass murdered [6]. It was similar in Bosnia, and now in Ukraine [7]; [8] In addition to these, acts of bestiality and cruelty are currently taking place in Ukraine against Ukrainian soldiers taken captive. In the public and media space, one can easily find descriptions of killings of prisoners, deliberate mutilation, torture and detention in inhumane conditions contrary to international law. Some military systems are based on the cult of violence, nurturing and rewarding values such as physical strength, aggressiveness and masculinity[9]. Such a doctrine leads to the violation of the fundamental rights of every human being. It should also be remembered that the theory of the means of war, *ius in bello*, i.e. the law of war, is the contemporary international humanitarian law of armed conflicts, which formulates three essential conditions for the conduct of armed actions: the condition of minimum force to achieve the intended objective, the condition of proportionality of the means, the condition of diversification[10]. This thesis concerns events in which sides of the conflict comply with the principles of international law. Violation and violation of the right to life and the right to freedom are the most serious war crimes. Both human life and freedom are inherently linked to human dignity [11].

Whereas recognition of the inherent dignity and the equal and inalienable rights of all members of the human community is the foundation of freedom, justice and peace in the world; whereas disrespect for and disrespect for human rights have led to acts of barbarism which have shocked the conscience of mankind; and the goal of mankind to build a world in which people will enjoy freedom of speech and belief and freedom from fear and want, Whereas it is necessary to safeguard human rights by the rule of law, lest he be compelled to resort as a last resort to rebellion against tyranny and oppression, Whereas it is necessary to encourage the development of friendly relations among nations, the dignity and worth of the individual, and the equal rights of men and women, and expressed their determination to promote social progress and better standards of life in larger freedom, (...) Therefore, the General Assembly solemnly proclaims the present Universal Declaration of Human Rights as the common supreme goal of all peoples and all nations, that all individuals and all organs of society, always mindful of the present Declaration, may strive by teaching and educating to ensure, by progressive measures of national and international scope, the universal and effective

recognition and application of the present Declaration, both among the Member States and among the peoples inhabiting the territories under their authority^l [12]. Acts of law are one thing, man's behavior is another. It is none other than man who writes laws for good.

However, there are people who do not recognize such rights, do not respect them, and make every effort to destroy all that is precious to a different-minded individual. Violence, acts of cruelty are the simplest forms of activity of aggressors during war. For them, this time is the moment when they are free to do anything, because war is war, a time governed by its own barbaric laws. Killing, enslavement is the basis for achieving the goal at the cost of other people's lives and freedom. In the civilized world, there is no room for such behavior that leads to savagery and domination of one over another.

Bibliography:

1. Michalska A. (1984). Prawo do życia w traktatach międzynarodowych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, rok XLVI, zeszyt 3, s. 74
2. Woleński J. (1996). Wolność, determinizm, indeterminizm, odpowiedzialność. *Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne*, 29, 176-179.
3. Pisarek W. Wolność słowa a wolność prasy. *Zeszyty Prasoznawcze*, 2002, 1.2: 7-17.
4. Szymczak M., (red.) *Słownik języka polskiego*, t. 1–3, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978–1981.
5. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wojna;3997437.html> [dostęp 29 września 2023].
6. Zawodna-Stephan, M. (2023). Strefy umierania w systemie niemieckich nazistowskich obozów koncentracyjnych na przykładzie Małego Obozu w Buchenwaldzie. *Kultura I Społeczeństwo*, 67(1), 59-87. <https://doi.org/10.35757/KiS.2023.67.1.3>
7. Clark, J. N. (2009). Genocide, war crimes and the conflict in Bosnia: Understanding the perpetrators. *Journal of Genocide Research*, 11(4), 421-445.
8. Żywucka-Kozłowska E. (2022). War crimes. Prosecution of perpetrators of war crimes during the war. Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № 15 від 29 червня 2022 р.), 129.
9. Corrin C., *Rethinking Citizenship: Analyses and Activism in Central and Eastern Europe*, w: *Gender and Identity in Central and Eastern Europe*, red. idem, Routledge, London 1999, s. 73.
10. Grabowska-Bacza, A. (2015). Prawa człowieka w czasie wojny. *Studenckie Zeszyty Naukowe*, 18(26), 38-53.
11. Zajadło J., Godność jednostki w aktach prawa międzynarodowej ochrony praw człowieka; *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, 1995, nr 3, s. 106
12. http://www.unesco.pl/ileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka [dostęp 29 września 2023 roku]

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України, визначене Президентом пріоритетним завданням на найближчі чотири роки не можливе без унормування підходів до спрощення процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень. Одним із способів виконання цієї мети є удосконалення інституту спеціальних знань, зокрема – шляхом вирішення юридичних конфліктів, які виникають під час залучення спеціаліста та експерта до участі у кримінальному провадженні. Більшість таких конфліктів знаходяться в площині наявної сукупності ризиків та загроз конституційно та процесуально закріпленим правам та свободам сторін та інших учасників кримінального провадження. Зокрема, це також безпосередньо стосується і суб'єктів спеціальних знань, якими є спеціаліст та експерт. Варто зауважити, що протягом останніх років тенденції кримінально-правової та кримінальної процесуальної політики призвели до появи нових форм процесуальних відносин, а також розширення меж, в яких вони функціонують. Найбільш вагомого значення, серед іншого, набуло введення до національного законодавства інституту кримінальних проступків, що мало наслідком розширення переліку прав та обов'язків суб'єктів спеціальних знань.

Водночас, аналіз норм вітчизняного кримінального процесуального законодавства надає підставу для констатації, що більшість конституційних прав людини забезпечується шляхом визначення загальних засад, яким має відповідати форма та зміст кримінального провадження. Ці засади знайшли нормативно-правове закріплення в ст. 7 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Зокрема, в ч. 1 цієї статті вказано, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними

засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження [1]. Відповідно до судової та правоохоронної практики можна диференціювати захист прав людини під час застосування спеціальних знань за такими критеріями: 1) захист прав підозрюваного/обвинуваченого на всіх стадіях кримінального провадження шляхом забезпечення можливості брати повноцінну участь у досудовому розслідуванні, зокрема – знайомитись з результатами експертного дослідження речових доказів, заявляти відвід учасникам кримінального провадження (це також стосується і спеціаліста та експерта), користуватись технічними засобами та консультацією спеціаліста. В цьому ж контексті також необхідно відмітити низку процесуально визначених випадків, коли слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитись виключно за участі спеціаліста; 2) захист прав потерпілих осіб, зокрема під час проведення дій, до яких залучається суб'єкт спеціальних знань; 3) забезпечення захисту безпосередньо спеціаліста та експерта шляхом визначення в кримінальному процесуальному законодавстві їх прав та обов'язків; 4) забезпечення принципу змагальності в частині проведення експертиз шляхом забезпечення можливості стороні обвинувачення та захисту призначати повторні, додаткові, комплексні та комісійні експертизи.

Особливої уваги також заслуговує забезпечення належної участі спеціаліста та експерта шляхом визначення вимог до обсягу їх знань в КПК України та Законі України «Про судову експертизу». Так, в ст. 3 наведеного законодавчого акту зазначено, що судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. В ст. 4 передбачено, що незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються: визначенням законом порядком призначення судового експерта; заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду; створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням; кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; можливістю призначення повторної судової експертизи; присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи [2]. В кримінальному процесуальному та кримінальному законодавстві України також визначено межі відповідальності суб'єктів спеціальних знань за надання завідомо неправдивого висновку та відмову від виконання покладених обов'язків. Права та свободи спеціаліста та експерта також захищені кримінально-правовою заборонаю на втручання в діяльність судового експерта, перешкоджання з'явленню експерта та спеціаліста та примушування їх до відмови від давання висновку.

Забезпечення прав і свобод людини під час застосування спеціальних знань також реалізовано в ч. 2 ст. 242 КПК України, в якій передбачено підстави обов'язкового призначення експертизи: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення

психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 6) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [1]. Такий підхід зумовлений необхідністю забезпечення належної та правильної кваліфікації кримінального правопорушення та встановлення об'єктивних меж кримінальної відповідальності особи.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для висновку про наявність взаємоузгодженого механізму нормативно-правового захисту сторін та учасників кримінального провадження як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Зокрема, це забезпечується шляхом гарантування прозорості та об'єктивності процесу пізнання, встановленню кримінального процесуального порядку застосування спеціальних знань, а також кримінально-правовою охороною прав сторін та учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

ЛІСОВСЬКА Анастасія

студентка 1 го курсу факультету № 4

Донецький державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,

доктор юридичних наук

Донецький державний університет внутрішніх справ

МОЛОДІЖНИЙ ВОЛОНТЕРИЗМ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

У складні повоєнні часи актуальним та архіважливим питанням державної політики щодо молоді є формування серед молодого покоління якостей, які допомогли країні вистояти у перші найскладніші дні та тижні з початку повномасштабної агресії російської федерації. Високий патріотичний дух та самопожертва всіх небайдужих до долі Української держави допомогли вистояти і рухатися далі до Перемоги. Важко й переоцінити роль волонтерського руху та вклад волонтерів у зміцненні обороноздатності країни.

Законодавча основа, яка була сформована до початку війни в Україні 24 лютого 2022 року у питаннях волонтеризма, а так само і в системі патріотичного виховання молоді, була і залишається не системною та фрагментарною. Проте потреба у формуванні чітких принципів та механізмів функціонування волонтеризму та підвищення на якісно новий рівень патріотичного виховання молоді є актуальним питанням, адже незначна частина молоді у державі сьогодні це 100 % її потенціалу завтра. За таких умов варто розкрити філософський зміст та визначити основні риси правової сторони вказаних категорій.

Слово «волонтер» походить від французького *volontaire* (доброволець), яке в свою чергу запозичено з латинського *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір). Тобто волонтерство — добровільна безкорисна суспільно важлива діяльність [1].

Отже можна сказати, що волонтерство є одним з видів благодійності. Волонтери безкорисливо та безоплатно віддають свій час задля створення позитивних змін. Вони вкладають свої вміння та сили для допомоги і створюють можливості підтримки для інших. Волонтерство в контексті формування громадянського суспільства це хороша можливість відчути свою приналежність до суспільства та творення змін у своєму оточенні, місті, країні. Наразі Україна входить у Топ-7 країн Європи, де волонтерство динамічно розвивається.

Правове регулювання волонтерської діяльності здійснюється відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» (Далі – Закон) [2].

Відповідно до статті 1 Закону волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога - роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності.

Вказаним Законом встановлено загальні засади та принципи волонтерства. Проте, не зважаючи на те, що Закон прийнято ще в 2011 році, з настанням війни та збільшенням обсягів та напрямків волонтерства в Україні були викриті значні прогалини регулювання волонтерської діяльності. При цьому, законодавство про волонтерство не встановлює особливостей молодіжного волонтерства. Хоча світова, і в тому числі, європейська нормативна та адміністративна практика заохочує та стимулює молодь до волонтерства, адже це найбільш енергійна, креативна та ініціативна частина суспільства. А тому відповідні практики після Перемоги та настання Миру в Україні мають бути впровадженні в діяльність публічних адміністрацій та має стати самостійним напрямком у молодіжній політиці країни.

Щодо патріотичного виховання маємо зауважити, що це є важливим аспектом в країні в умовах військового конфлікту.

Патріотизм (від латинського *patria* – країна, вітчизна, батьківщина) – це любов і відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Історичне джерело патріотизму – це формування зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою [1].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів,

сі громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю. Як зазначав великий український педагог В.О. Сухомлинський, «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується» [3].

В той же час, нормативна основа молодіжної стратегії до 2030 року [4] лише поверхнево торкається питань патріотичного виховання. На наше глибоке переконання системні та глибинні прогалини у патріотичному вихованні молоді, особливо у східних регіонах та в АР Крим багато в чому обумовили високий рівень сепаратистських настроїв серед молоді.

Узагальнюючи зазначимо, що державна політика щодо молодіжних рухів як то волонтеризм, благодійництво, розвиток національних традицій та патріотичного виховання мають отримати більшу увагу держави через формування чітких векторів законодавчого та бюджетного закріплення вказаних пріоритетів.

Список використаних джерел:

1. Онлайн бібліотека. URL: <https://goroh.pp.ua>;
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 26.09.2023);
3. Сухомлинський В.О. // Вибрані твори: У 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.;
4. Національна молодіжна стратегія до 2030 року: затверджена Указом Президента України 12 березня 2021 року № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 22.09.2023).

МАРКО Сергій
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1
інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Дотримання й ефективне забезпечення екологічних прав і свобод людини – невід’ємна складова правової, демократичної держави, що має надзвичайно важливе значення не тільки для України, а й для всіх цивілізованих демократичних країн [1, с. 56]. Проблема забруднення довкілля на сьогодні має світовий масштаб, стоїть дуже гостро та є предметом бурхливих дискусій вже не одне десятиліття. Перед загрозою загальної екологічної катастрофи проблема реалізації права кожного індивіда на життя у сприятливих природних умовах поступово висувається на чільне місце. На сучасному етапі проблема вдосконалення механізму реалізації екологічних прав громадян залишається важливою та актуальною.

Початок формування міжнародних стандартів щодо прав людини на сприятливе довкілля було покладено прийняттям таких найважливіших міжнародно-правових документів, як Стокгольмська декларація про навколишнє середовище людини 1972 р., Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів на природне середовище 1976 р., Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р., резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Про історичну відповідальність держав за збереження природи Землі для нинішнього та майбутніх поколінь» 1981 р. та ін.

Особливу роль у розвитку міжнародних стандартів у цій галузі відіграла Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку, що проходила в Ріо-де-Жанейро 1992 р., де було взято курс на реалізацію так званої концепції сталого розвитку, що передбачає задоволення потреб сьогодення, при цьому не наражаючи на загрозу можливість наступних поколінь задовольняти свої потреби [2].

Дані акти встановлюють певний стандартний перелік екологічних прав людини: перебувати в оптимальних, придатних для нормальної життєдіяльності природних умов; вимагати від своєї держави прийняття відповідних організаційних, економічних та правових заходів для забезпечення реалізації права особи на сприятливе довкілля; звертатися за захистом, зокрема міжнародно-правовим, у разі порушення права особи на сприятливе довкілля; на компенсацію шкоди, заподіяної особі в результаті порушення її права на сприятливе навколишнє середовище; на отримання повної та достовірної інформації про стан довкілля; право на об’єднання в різні суспільні, неформальні організації екологічного характеру.

Конституції багатьох країн проголошують, що право людини на охорону довкілля є так само невід'ємним, як і право на життя, свободу, особисту недоторканність та інші основні права та свободи людини. Зокрема, ст. 50 Конституції України закріплює право кожної людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля [3]. Отже, екологічні права належать до основоположних, невідчужуваних, природних прав громадян України.

Сучасний стан розвитку щодо регулювання екологічного права в Україні характеризується наявністю розгалуженої системи законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини в сфері використання природних ресурсів, їх відтворення, охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Відповідно до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення збалансованого (сталого) розвитку [4].

Причини нинішнього незадовільного стану у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища багаточисельні та неоднозначні. До таких, зокрема, законодавець відносить: підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності; неврахування наслідків для довкілля у законодавчих та нормативно-правових актах; переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля; фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки; неефективну систему державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів [4]. Саме тому метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямків соціально-економічного розвитку України.

За останні роки Україна зіткнулася з безліччю проблем, пов'язаних із стрімким погіршенням екологічної ситуації у країні. Окупанти нанесли удари по цивільній та промисловій інфраструктурі, що становить загрозу життю і здоров'ю людей. Захоплення російськими військами Чорнобильської та Запорізької АЕС може спровокувати порушення режиму функціонування даних об'єктів. Забруднення води, повітря позначається на здоров'ї людей, що порушує екологічні права громадян України [1, с. 60].

За таких умов, однією із основних засад державної екологічної політики має стати запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Звідси випливає обґрунтування необхідності не лише охорони довкілля у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, що може спричинити негативний вплив на довкілля, а й проведення оцінки впливу на довкілля як складової функціонально-правового забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Підсумовуючи, зазначимо, що екологічні права є невід'ємною частиною всесвітніх суспільних цінностей, адже без їх реалізації жодна країна не може бути по-справжньому демократичною, соціальною та правовою державою. В умовах війни в Україні, коли внаслідок бойових дій та хаотичних обстрілів її території країною-агресором зростає гуманітарне та екологічне руйнування, має бути максимально активізована система моніторингу стану довкілля, вироблено та запроваджено ефективні механізми звернення до Міжнародного суду ООН та Міжнародного кримінального суду, що розглядає військові злочини та злочини військової агресії, злочини проти людяності, зокрема, злочини проти довкілля.

Список використаних джерел:

1. Зигрій О., Кійко К, Мацук С. Інтерпретації та захист екологічних прав людини: міжнародні стандарти та українські реалії. Актуальні проблеми правознавства. Вип. 1 (29). 2022. С. 55-62.
2. Принцип 10 Ріо-де-Жанейрської декларації щодо навколишнього середовища та розвитку (1992 р.) Програма ООН по навколишньому середовищу (ЮНЕП) Цілі та принципи оцінки впливу на навколишнє середовище, принцип 7 (1987 р.). URL: <https://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163> (дата звернення: 09.09.2023).
3. Конституція (Основний Закон) України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. Урядовий кур'єр. 2019. 6 квіт. (№ 67). С. 8–10.

НАЗАРЕНКО Павло

*доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права,
Національного університету «Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

День 24 лютого 2022 р. став переломним моментом для всього українського суспільства. Розпочата Росією війна проти України вплинула на всі сфери соціального життя нашого народу. І, якщо для Росії неважливими є правові аспекти знищення українців, порушення територіальної цілісності України, її суверенітету (на що вказують як методи ведення війни російською армією, так і сам характер війни – загарбницька, фактичне ігнорування вимог міжнародного права, у тому числі й міжнародного гуманітарного права), то Українська держава і далі виконує взяті на себе міжнародні зобов'язання (до цього варто додати і подання Україною заявки на вступ до Європейського Союзу за спеціальною спрощеною процедурою), а також норми національного законодавства.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Стаття 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини [1]. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану.

Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 в Україні введено воєнний стан [2]. Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» декларує, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Питання конституційних меж та обмежень під час дії воєнного стану постає у різних категоріях справ, зокрема у справах про заборону діяльності політичних партій на підставі закону, які створювали загрозу національній безпеці країни; про оптимізацію трудових прав людей, внаслідок чого відбувається скорочення людей з публічної служби та різних соціальних гарантій; про обмеження пересування людей; про нарахування та виплату матеріальної допомоги; про накладення санкцій на фізичних і юридичних осіб; про свободу слова, доступу до публічної інформації, документів тощо.

Права особи мають абсолютно захищений основний зміст на рівні Конституції України і багатьох міжнародних документів. Без цього вони втратили б сенс свого існування і тому продовжують гарантуватися в усіх ситуаціях, у тому числі під час дії воєнного стану.

Суд в умовах війни виконує свій конституційний обов'язок щодо захисту індивідуальних прав і свобод. Відповідно до статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і

свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

На думку Корнієнко М.В. права людини можуть бути обмежені (окрім тих, що не піддаються обмеженням відповідно до Конституції) лише протягом обмеженого часу і лише в тих межах, які не вплинуть на їх сутнісний зміст (виходячи з їх фундаментальності). Наведене також указує на неімперативний характер припису про обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Так, публічна влада у кожному конкретному випадку, який вимагає введення воєнного стану, має визначати ті права, які будуть обмежені за даних умов [4, с. 29]

Розділяємо позицію судді Верховного суду, д.ю.н. Мирослави Білак, що обмеження прав особи не є тотожним з порушенням її прав. Різниця між законодавчими обмеженнями прав і свобод особи для захисту фундаментальних суспільних інтересів і порушенням прав і свобод особи визначається за допомогою перевірки судом дотримання державою критеріїв, які є частиною принципів правовладдя (верховенства права) [5].

Таким чином, законодавство України передбачає, що у період дії воєнного стану права та свободи людини і громадянина можуть бути обмежені лише в тій мірі, в якій це необхідно для безпеки держави, населення та оборони країни.

Тому встановлення певних заборон, викликаних зазначеним правовим режимом, повинно носити виключно тимчасовий характер. Такі заборони діють до періоду поки не будуть усунені обставини, які спричинили введення воєнного стану.

Варто також зазначити, що обмеження спричинені воєнним станом не повинні викликати дискримінацію осіб за ознакою статі, мови, національності, раси, походження, місця проживання, переконань та за іншими ознаками.

За захистом своїх законних прав та інтересів в умовах воєнного стану слід звертатися до правоохоронних органів – підрозділів Національної поліції України, прокуратури, Служби безпеки України, а також до органів виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, центрів з надання безоплатної правничої допомоги, та інших суб'єктів (в рамках права на безоплатну первинну правничу допомогу), які продовжують працювати у даній місцевості, а також до суду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Основний Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 27.09.2023)
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>. (дата звернення 27.09.2023)
3. Про правовий режим воєнного стану : Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення 27.09.2023)

4. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис.*, 2022, № 1-2 С. 27-31.

5. Мирослава Білак. Fair Procedures в умовах війни : як збалансувати інтереси військової необхідності та індивідуальної свободи. URL: <https://pravo.ua/fair-procedures-v-umovakh-viiny-iak-zbalansuvaty-interesy-viiskovoi-neobkhidnosti-ta-individualnoi-svobody/> (дата звернення 27.09.2023)

НЕСТЕРЕНКО Марина

*курсантка 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування*

*Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

МАКОВІЙ Віктор

*кандидат юридичних наук, доцент завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНТЕРНЕТІ

Сьогоднішнє суспільство надзвичайно швидко розвивається, у результаті такого прогресу з'являється потреба у створенні нових технологій. Внаслідок швидкого інформаційного та комунікаційного розвитку, з'являється потреба забезпечення інформаційної безпеки. Зокрема, це пов'язано зі злочинами у сферах використання комп'ютерів, їх систем, мереж електрозв'язку тощо.

Глобальна комп'ютерна мережа, під назвою «Інтернет», з кожним днем стає невід'ємною частиною у всіх сферах життя людини – починаючи від особистих стосунків та щоденних справ аж до навчання та участі в керуванні державою.

Саме тому 16 квітня 2014 року Комітет міністрів Ради Європи схвалив Рекомендацію щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів та Пояснювальний меморандум. У даному посібнику надається роз'яснення про права користувачів в Інтернеті, можливості їх обмеження та засоби й методи правового захисту.

Міжнародні стандарти у сфері надання захисту та відновлення прав і свобод людини онлайн:

- Доступ до інформації;
- Відсутність дискримінації у всіх її проявах;
- Свобода у вираженні різноманітних поглядів та інформації;
- Зібрання, об'єднання та участь;
- Право на приватне життя та його анонімність;
- Право на захист даних;
- Свобода наук, дисциплін. Рівне право на освіту;
- Молоде покоління;

- Ефективні засоби для здійснення правового захисту; [1, с.7-13]

Що стосується нашої держави, то існує низка нормативно-правових актів, які регулюють поширення інформації в глобальній комп'ютерній мережі. Зокрема:

- Конституція України;
- Цивільний кодекс України;
- Закон України «Про телекомунікацію»;
- Закон України «Про авторське право і суміжні права»;
- Закон України «Про інформацію»;
- Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»;
- Закон України «Про телебачення і радіомовлення»;
- Закон України «Про інформаційні агентства»;
- Закон України «Про захист персональних даних»;
- Закон України «Про доступ до публічної інформації» тощо. [2]

Стаття 13 Міжнародної конвенції про захист прав та основоположних свобод людини закріплює за особою право для ефективного засобу юридичного захисту: «Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження». [3, с. 73]

У Конституції України прописано Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», що містить у собі всі загальні положення міжнародних нормативно-правових актів з прав людини. Але в Основному Законі нашої держави не зафіксовано ні слова про захист прав в онлайн середовищі. Крім цього, в ст. 55 Конституції закріплено право людини звернутися за захистом своїх прав до омбудсмена.

7 квітня 2015 року омбудсмен звернувся до СБУ із запитом, в якому повідомив про виявлення факту розголошення та розповсюдження особистих даних громадян України (це були їхні імена та дати народження) щодо відкритих у доступі джерелах у глобальній мережі Інтернет. [3, с.75]

Задля забезпечення регулювання та управління у сфері телекомунікацій, інформації, використання радіочастот, а також надання різноманітних послуг поштового зв'язку було утворено спеціальний колегіальний орган – Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ). [4, с. 2]

Стрімко набирає обертів кіберзлочинність. Оскільки, крім національних засобів захисту прав людей в Конституції передбачено використання міжнародних механізмів, то Україна стала учасницею Конвенції про кіберзлочинність.

Усі ми добре пам'ятаємо, як у 2017 році в Україні відбулася масштабна атака вірусом Petya: були уражені енергетичні компанії, українські банки, аеропорт "Бориспіль", аеропорт Харкова, Чорнобильська АЕС, урядові сайти, київський метрополітен тощо. Такого безпрецедентного масштабного

вторгнення в сервери вітчизняних компаній наша країна ще не зазнавала. За даними експертів Міжнародного валютного фонду, економічні втрати від атаки вірусу Petya становили майже 850 млн доларів. Водночас заяви постраждалих компаній до кіберполіції про втрату даних часто залишались без відповіді, адже знайти та притягти до відповідальності зловмисника в цьому разі виявилось неможливо.

У Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кібербезпеку визначено як захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України в кіберпросторі. [5, ст. 1].

Отже, забезпечення захисту прав людини в інтернеті є актуальною та важливою проблемою в сучасному інформаційному суспільстві. Для досягнення цієї мети потрібні комплексні заходи на правовому, технічному та організаційному рівнях. Гарантії захисту прав людини в інтернеті повинні бути підкріплені суворими правовими нормами, ефективними технічними рішеннями та активною роботою урядових та громадських організацій. Забезпечення прав людини в онлайн просторі здійснюється в основному на міжнародному рівні такими структурами як Рада ООН з прав людини, Генеральна Асамблея ООН, Європейський суд з прав людини тощо.

Список використаних джерел:

1. Лесін М.В. Посібник з прав людини для Інтернет-користувачів та Пояснювальний меморандум: практ. посіб. Київ: Право 2014. 7-13 с. (дата звернення: 17.09.2023) <https://rm.coe.int/16802e3e96>
2. ГО «Платформа прав людини», 1-Свобода слова в Інтернеті, розділ «Міжнародні та національні стандарти свободи слова в Інтернеті» (дата звернення: 17.09.2023) <https://www.ppl.org.ua/bibliotech/mizhнародni-ta-nacionalni-standarti-svobodi-slova-v-interneti>
3. Пазюк А.В., Кирилюк О.В., Кориневич А.О., Куковський В.В. Правові засоби захисту та відновлення прав користувачів інтернету в Україні, Київ, 2015. 73-75 с. (дата звернення: 17.09.2023) <https://rm.coe.int/1680599465>
4. Указ Президента України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації», 2011. 2-5 с. (дата звернення: 17.09.2023) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067/2011>
5. Газізова Ю., Кіберзлочинність в Україні. Ера цифрових технологій – ера нових злочинів, 2023. (дата звернення: 17.09.2023) https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA013606

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Право на життя є фундаментальним правом людини та повинно перебувати під максимальним правовим захистом. Право зобов'язане захищати та охороняти життя будь-якої людини, незважаючи на її стать, вік, расову та національну належність, незважаючи на її місце та роль у суспільстві та ін. Проблема забезпечення охорони права на життя завжди знаходилася у центрі уваги всієї світової спільноти. І це не дивно, оскільки реальне забезпечення права на життя, яке очолює всю існуючу у сучасному суспільстві систему прав особи, є одним з найважливіших показників рівня демократичності держави.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації (далі – рф) на територію нашої держави у лютому 2022 року, ми спостерігаємо масове порушення прав і свобод людини. Прикро констатувати, але найнезахищенішим виявилось саме право на життя. Огляд узагальнених офіційних даних Офісу Генерального прокурора України та Державної судової адміністрації України щодо облікованих кримінальних правопорушень за ст. 115 КК України, наприклад, за період з 2019 по 2022 роки просто вражає. Так, у 2019 році було обліковано 5465 таких правопорушень, у 2020 – 3809, у 2021 – 3230, а у 2022 ми бачимо страшну цифру – 22083 [1]. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини втрати серед цивільних осіб із 24 лютого 2022 року, коли рф розпочала війну проти України, до 15 лютого 2023 року сягнули 21 293 цивільних (на 12 лютого – 18 955), зокрема 8006 загиблих (7199) [2].

Особливо болісними є дані щодо дітей, які постраждали в Україні внаслідок дій рф. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини станом на 15 лютого 2023 року загинуло 487 дітей, ще 954 дитини було поранено. Серед загиблих дітей кількість тих, кому було п'ять років і менше, – 90, шість-дев'ять років – 74, 10-13 років – 108, 14-17 років – 169 [2]. Дещо відрізняються, але незначно, дані, оприлюднені Офісом генерального прокурора України – станом на ранок 8 квітня 2023 року більше ніж 1413 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 467 дітей загинуло та понад 946 отримали поранення різного ступеню тяжкості [3].

Підкреслимо, що це лише офіційні дані, які не є остаточними. Реальна ж кількість випадків загибелі або поранення цивільних осіб, вочевидь, є значно більшою, оскільки багато повідомлень про ймовірні випадки загибелі або поранення цивільних осіб із деяких місць (ведення активних бойових дій, тимчасово окупованих, «сірої зони») усе ще очікують підтвердження.

Право на життя знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Проте, це основоположне право має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може

бути правомірно обмеженим. Як свідчать історичні факти, головною загрозою і перешкодою для реалізації права на життя є збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави.

Право на життя закріплене статтею 3 Загальної декларації прав людини. Ширше поняття права на життя визначене у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) закріплює, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Разом з тим, позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Умови відступу від зобов'язань за цією Конвенцією під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, закріплено статтею 15 ЄКПЛ, що передбачає можливість будь-якої Високої Договірної Сторони вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

Проте, це положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7 [4].

Специфіка зобов'язань держави стосовно захисту права на життя в умовах воєнного конфлікту включає: питання юрисдикції в умовах окупації території; перелік зобов'язань держави під час збройного конфлікту; межі необхідності застосування сили при правомірних воєнних діях, в умовах необхідності протидії терористичним актам, здійсненні спеціальних операцій; особливості розслідування фактів позбавлення життя.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), як міжнародний орган, що захищає основоположні права та свободи людини, на сьогодні не застосовував підставу відступу від права на життя «через правомірні воєнні дії» у своїй практиці. Права людини і Європейська конвенція з прав людини продовжують діяти під час війни, тому права людини зберігають своє значення. Держави зобов'язані не порушувати права людини під час війни і збройного конфлікту. Кожна людина має можливість наполягати на тому, щоб її права дотримувалися і має можливість звертатися до ЄСПЛ із заявою про можливе порушення державою її зобов'язань у контексті війни. ЄСПЛ є відкритим до заяв людей, які постраждали від збройного конфлікту, права яких неможливо відновити чи вони вважають, що не можуть їх відновити за допомогою національних засобів правового захисту.

Ще з початку агресії РФ проти України в лютому 2014 року звернення до ЄСПЛ з міждержавними заявами проти уряду російської федерації стало одним із пріоритетних напрямів захисту інтересів України. Проте **ЄСПЛ почав дуже**

серйозно змінюватися лише після повномасштабного вторгнення рф в Україну, як і змінюється Рада Європи, інші міжнародні організації та загалом вся Європа [5]. Адже ЄСПЛ доведеться вирішити, як саме діяти стосовно тих тисяч заяв, які наразі є нерозглянутими проти рф, має бути обрана відповідна стратегія. Є сподівання, що ЄСПЛ буде скорочувати відставання і швидше ухвалювати ключові рішення.

Список використаних джерел:

1. Протидія злочинності в Україні: інфографіка. Версія 2.0. URL: <https://ioyfgl-nikolay-karchevskiy.shinyapps.io/ukraine2022/>
2. ООН внесла до даних про жертв війни в Україні одразу понад 800 загиблих і 2300 поранених. *Interfax-Україна*. 21.02.2023 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/892925.html>
3. Від початку повномасштабного вторгнення Росії загинуло 467 дітей – Офіс генпрокурора. *Радіо Свобода*. 08 квітня 2023 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dity-viyna-zhertvy-rosiya-prokuratura/32354918.html>
4. Європейська конвенція з прав людини 1950 р. Ратифіковано 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Оксана Бунчук Право на життя в умовах війни?! *Chernivtsi Law School*. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>

СВИСТУНОВА Олена

*аспірантка кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»*

МІСЦЕ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В СИСТЕМІ ОСНОВНИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА

Сьогодні в юридичній науці спостерігається швидке зростання інтересу до осмислення місця права на соціальний захист в системі основних конституційних *прав* і свобод людини й громадянина. Аналіз юридичної літератури з питання місця права на соціальний захист в системі основних соціальних прав в Україні свідчить про існування суперечливих, а іноді й діаметрально протилежних точок зору з означеної проблематики.

Для з'ясування місця права на соціальний захист в системі основних конституційних *прав* і свобод людини й громадянина необхідно визначити сутність поняття «соціальний захист». У юридичній літературі існує два підходи щодо сутності цього поняття, а саме: економічний та соціально-правовий. Економічний підхід передбачає, що соціальний захист постає в якості діяльності уповноважених суб'єктів за допомогою якого задовольняються виключно чи переважно матеріальні потреби людини. Звісно держава реалізує свою соціальну функцію у контексті соціального захисту шляхом задоволення комплексу потреб

людини, що формує стан соціальної захищеності, а отже – розкриває для такої особи широту можливостей вийти з соціально вразливого становища та жити повноцінним соціальним життям. Соціально-правовий підхід складається у діяльності уповноважених суб'єктів за допомогою якого задовольняється комплекс матеріальних і духовних потреб людини, котра опинилась в соціально вразливому стані й таким чином відновлюється необхідний рівень соціальної безпеки такої людини. Ми підтримуємо твердження О.В. Павліченко, що соціальним захистом слід вважати «одну з основоположних функцій держави та недержавних громадянських інституцій, спрямовану на забезпечення матеріального та духовного благополуччя людини в державі та гарантування її прав на вільний розвиток і реалізацію своїх прав» [1, с. 72].

Зрозуміло, що конституційне право на соціальний захист буде завжди основним правом людини. Це право є загальним, гарантується законами держави та займає чільне місце у системі конституційно-правових норм. У науковій літературі є його класифікація за сферою суспільних відносин, де за основну кваліфікуючу ознаку беруться сфери життєдіяльності людини або, як іноді кажуть, соціальне призначення цих прав, тобто, ті сфери суспільного життя, де вони виникають та реалізуються.

П. Рабінович, О. Сосніна вважають, що необхідно відмовитися від назви «соціальні права», аргументуючи свою позицію тим, що всі без виключення права людини є соціальними за своєю природою, за своїм змістом та за способом їх здійснення, тобто, «несоціальних» прав людини взагалі існувати не може. На їх думку, права людини та громадянина за змістом (характером) людських потреб слід поділити на фізичні (життєві або вітальні) права, особистісні права, культурні (гуманітарні) права, економічні права, політичні права, при цьому ті права, які традиційно відносять до соціальних, у тому числі й право на соціальний захист, будуть відноситись або до фізичних, або до особистісних, або до економічних прав [2, с. 15]. Цілком зрозуміло, що за такою класифікацією соціальних прав, у тому числі й прав на соціальний захист, неможливо розкриття їх змісту та особливостей.

Класифікація конституційного права на соціальний захист за таким критерієм як по колу суб'єктів теж є дискусійним. Традиційно це право поділяють на права людини та права громадянина. Науковий аналіз норм Конституції України вказує на те, що це право наразі визначено як права громадянина (громадян). П. Рабінович вважає, що у разі використання слова «людина» замість терміну «громадянин» («громадяни»), зокрема у частині першій статті 46 Конституції України, коло носіїв цього права стане ширшим порівняно з тим, яке визначено у нинішньому тексті [3]. Інші науковці вважають, що «між правами людини, громадянина і особи не має абсолютної межі», оскільки природні права людини вже давно визнані всіма розвинутими демократичними державами і, таким чином, виступають одночасно і в якості прав громадянина [4, с. 30].

Отже, конституційне право на соціальний захист займає чільне місце в системі основних конституційних *прав* і свобод людини й громадянина та відображає реальне або бажане становище людини в українському суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Павліченко О.В. Доктрина соціального захисту жінок в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2020. 392 с.
2. Рабінович П.М. Основні права людини: поняття, класифікації, тенденції. *Український часопис прав людини*. 1995. № 1. С. 14–32.
3. Рабінович П.М. Конституційне забезпечення прав людини і громадянина в Україні: основні напрямки удосконалення. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2008. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/546/Rabinovich_P_M_Konst_zabezprav_lyudini.pdf?sequence=1 (дата звернення: 25.09. 2023).
4. Кириченко Ю.В. Класифікація прав і свобод людини і громадянина за Конституцією України: теоретичні та практичні аспекти. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди*. Серія Право. Випуск 21. 2014. С. 26–32.

СОЛОМОНОВА Карина

*студентка 4 курсу факультету історії та права,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди
Науковий керівник:*

МАРЧЕНКО Володимир

*доктор юридичних наук, професор кафедри
державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу.*

ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ВИЗНАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

З 24 лютого 2022 року Україна втягнута в повномасштабну війну, розпочату Російською Федерацією, коріння якої сягає 2014 року. В юридичній та науковій спільноті триває дискусія щодо правових підстави для характеристики дій Росії, які відверто суперечать основним принципам міжнародного права, як геноцид українського народу. Наразі офіційного визнання геноциду не було, оскільки це надскладний і тривалий процес, який потребує всебічного вивчення фактів і доказів. Як правило, таке визнання передбачає офіційне рішення відповідних державних органів або міжнародних судів.

Правова основа для визнання цієї ситуації геноцидом закладена в Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році [1]. Відповідно до цієї Конвенції геноцид охоплює кілька фундаментальних елементів: навмисне вбивство членів групи; заподіяння значних фізичних, психічних чи моральних страждань членам групи; навмисне завдання серйозної шкоди групі, фізичної, економічної чи релігійної, з наміром знищити групу; здійснення заходів, спрямованих на запобігання народженню дітей у групі; примусове переведення дітей із групи в іншу.

Для визнання війни геноцидом необхідно встановити, що зазначені злочини були вчинені з метою знищення українського народу як національної, етнічної, расової чи релігійної групи.

Процес визнання війни геноцидом складний і тривалий. Для здійснення цього процесу необхідно вжити низку заходів, а саме:

- 1) зібрати достатні докази злочинів, які можуть підтвердити намір знищити український народ як групу;
- 2) провести ретельне дослідження цих доказів та виявить потенційних винних;
- 3) підготувати та подати заяву про визнання війни геноцидом українського народу до міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй чи Міжнародний кримінальний суд;
- 4) заручитися міжнародною підтримкою та співпрацювати з іншими країнами та міжнародними організаціями для посилення тиску на визнання війни геноцидом українського народу.

Одним із найвідоміших юридичних випадків визнання війни геноцидом і винесення вироків через міжнародний трибунал є Нюрнберзький процес після Другої світової війни. Нюрнберзький трибунал був створений для судового переслідування країн Осі за злочини проти миру, включаючи геноцид, злочини проти людства та військові злочини.

У рамках цього судового процесу нацистські лідери були звинувачені у злочинах проти людяності, зокрема геноциді євреїв, ромів та інших етнічних груп населення. Четверо засуджених нацистів – Герман Герінг, Юліус Штрайхер, Альфред Розенберг і Ганс Франц – були засуджені до смертної кари через повішення за геноцид та інші злочини проти людства. Це стало першим визнанням геноциду злочином проти людства в анналах міжнародного права [2,3].

Іншим прикладом є геноцид, який стався в Руанді в 1994 році, під час якого було вбито близько мільйона представників етнічної групи тутсі. Згодом Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді засудив багатьох осіб за злочини проти людства та геноцид. Злочини проти людяності, вбивства, насильство, зґвалтування, знищення майна визнані правопорушеннями за міжнародним правом [4,5].

Рішення, винесені міжнародними трибуналами, мають ключове значення для визнання та засудження геноциду, а також для встановлення прецедентів і норм у міжнародному праві для захисту прав людини та запобігання майбутнім злочинам проти людяності.

Важливо визнати, що процес визнання війни геноцидом може бути ускладнений через політичні міркування та інтереси різних країн. Проте дотримання норм міжнародного права та демонстрація впевненості в достовірності доказів допускає можливість визнання війни в Україні геноцидом. Кінцевий результат такого визнання залежатиме від результатів необхідних заходів і підтримки інших країн. Тому для офіційного визнання конкретної ситуації геноцидом необхідно обґрунтувати наявність цих елементів і мати достатні докази їх вчинення. Це може вимагати проведення розслідування

незалежними міжнародними організаціями, вивчення свідчень очевидців і експертів, а також аналізу інших документальних доказів.

Такий процес, як показує міжнародна практика, може бути тривалим і наразі неможливо дати остаточну оцінку подіям в Україні 2022 - 2023 років за критеріями геноциду.

Якщо війну остаточно визнають геноцидом, це може призвести до таких наслідків, як відповідне покарання винних, відшкодування завданої шкоди та встановлення істини щодо скоєних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про запобігання та покарання злочину геноциду. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm> (дата звернення 11.09.2023 р.)
2. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201 (дата звернення 12.09.2023 р.)
3. Нюрнберзький процес. URL: https://leksika.com.ua/17130524/legal/nyurnberzkiy_protses (дата звернення 12.09.2023 р.)
4. Статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU94682> (дата звернення 13.09.2023 р.)
5. Цього дня - 7 квітня 1994 р. – розпочався геноцид у Руанді. URL: <https://jmh.org.uk/news-list/974-ts-ogo-dnya-7-kv-tnya-1994-r-rozpochavsya-genotsid-u-ruand> (дата звернення 13.09.2023 р.)

ТКАЛІЧ Марія

студентка 1-го курсу факультету № 4

Донецький державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
доктор юридичних наук Донецький державний університет внутрішніх справ*

ЗАХИСТ ПРАВ МОЛОДІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Підвищення добробуту, рівня забезпеченості, виховання та забезпечення реальних перспектив молоді є однією із головних задекларованих елементів молодіжної політики багатьох держав світу демократичного спрямування. Напрочуд актуальним для України в сучасних умовах, в умовах збройного нападу російської федерації на Україну, постало питання захисту прав молоді, насамперед в частині права молоді на життя. В довоєнний період в Україна прийнято низку нормативних актів, спрямованих на забезпечення прав молоді [1, 2]: від належної імплементації в національне законодавство міжнародних норм у цій сфері, - до удосконалення процедури впровадження цих норм в життя.

Не випадково в міжнародному праві приділяється значна увага захисту прав дітей. Передусім, доречно вказати на базові акти міжнародного права прав

людини – Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод, Конвенцію ООН про права дитини та ін. Однак в умовах війни пріоритетним стає міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), яке передбачає не тільки загальний захист прав дітей як частини цивільного населення, але й спеціальний. Так, Женевською конвенцією 1949 року про захист цивільного населення під час війни (далі – ЖК IV) та Додатковим протоколом до Женевських конвенцій 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі – ДП I) заборонено напади на цивільних осіб, невибіркові напади та використання зброї невибіркової дії. Спеціальні норми МГП щодо захисту прав дітей містяться у статті 77 (заходи для захисту дітей) ДП I: «діти користуються особливою повагою, їм забезпечуються захист і допомога, які потрібні з огляду на вік чи з будь-якої іншої причини, а також захист від будь-якого роду непристойних посягань» [3, ст. 77]. Спеціальні норми міжнародного гуманітарного права визначають заходи щодо захисту дітей під час евакуації, створення безпечних зон і місцевостей (статті 14, 17, частина 1 статті 24 ЖК IV, частина 1 статті 70, стаття 78 ДП I), під час догляду (піклування) за ними та здійснення освітньої діяльності (стаття 23, частина 1 статті 24, стаття 18 50 ЖК IV), під час встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків (статті 24-26, частина 2 статті 50 ЖК IV, стаття 74 ДП I).

Розглядаючи правову суть питання, слід зазначити, що нещодавно до Закону «Про охорону дитинства» внесли нову категорію дітей: дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні», а також доповнили зазначений Закон статтями 30 «Заборона участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах» та 30-1 «Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів» [4]. Разом з тим, наразі законодавством не визначено питання щодо пільг дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Оскільки статус має право отримати дитина, яка зареєстрована як внутрішньо переміщена особа, то всі права, що визначені Законом «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [5] розповсюджуються на дітей цієї категорії. Крім того, не вирішено питання дітей, які проживають (перебувають) на підконтрольній Україні території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 вищевказаного Закону: «негативні наслідки збройного конфлікту, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушень прав людини та надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру». Крім того, отримання зазначеного статусу пов'язано з численними бюрократичними перепонами і враховуючи відсутність його змістовного наповнення, зрозумілими стають причини небажання осіб отримувати статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Також цим статусом не охоплюються всі аспекти шкоди, від яких може потерпати дитина, яка знаходиться на території збройного конфлікту.

Узагальнюючи вище зазначене, вказуємо що захист прав молоді та дітей актуальне питання сьогодення, і особливо в час війни. Розробка та удосконалення механізмів забезпечення прав дітей/молоді як на внутрішньо національному, так і на рівні міжнародно-правових актів потребує системного переосмислення, адже події в Україні показали, що чинна система гарантій прав людей під час війни не ефективна.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 28. ст.233.
2. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1281-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 11. ст.144.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. ст.142.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII // Відомості Верховної Ради. 2015. № 1. ст.1.

ЯЛІ Анастасія

аспірант Донецького державного університету внутрішніх справ, старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи, лейтенант поліції.

Науковий керівник:

НАЗИМКО Єгор

Перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, майор поліції.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема захисту прав дитини завжди вирішувалась на законодавчому рівні в Україні та інших країн. Одним із гострих питань було і є питання «торгівлі дітьми». Так, на виконання цілей Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності ще 25 вересня 1999 року Кабінет Міністрів України затвердив Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми [1].

У ст. 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності закріплено, що «торгівля людьми означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою, або її застосування, або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум,

сексуальну експлуатацію в різних формах, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів» [6].

Окрім цього, питання захисту прав дітей регулюється: Конституцією України (наприклад, відповідно до ст. 52 Конституції України «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом»); Сімейним кодексом України; Законом України «Про охорону дитинства» тощо [5]. Слід уточнити, що «термін «дитина» означає будь-яку особу, що не досягла 18-літнього віку» [3]. Також особливий статус дитини і необхідність її правового статусу закріплено в міжнародному законодавстві.

Під час війни загострилась проблема примусової депортації громадян України, зокрема дітей, до рф. За даними Мінсоцполітики лише за перші 7 місяців ведення активних бойових дій (з 24 лютого до 1 жовтня 2022 року) 4661 дитина втратили батьків – батьки загинули або вважаються безвісти зниклими. Цей факт є каталізатором зростання кількості дітей, які стали жертвами торгівлі людьми.

Згідно з даними порталу «Діти війни» станом на 21 вересня 2023 року незаконно депортованими вважаються 19 546 українських дітей, 1240 – зниклими безвісти [2]. Але завдяки спільній роботі правоохоронних органів України, громадських організацій та ін. до України вдалось повернути 386 дітей, знайти – 17911.

Важливим є той факт, що «примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України» [4]. Тобто всі злочини, жертвами яких стали діти, перебуваючи на тимчасово окупованій території, мають бути розслідувані згідно з Кримінальним кодексом України і Кримінальним процесуальним кодексом України.

Другим напрямом зростання кількості злочинів, пов'язаних з торгівлею дітьми – є потрапляння громадян України до країн ЄС без документів, без володіння мовою країни, в якій вони опинились. Зі слів старшої координаторки з питань захисту Представництва МОМ в Україні Чесі Мюллер за результатами опитувань «15% молоді віком від 15 до 22 років прийняли б від незнайомих людей пропозиції щодо, наприклад, переїзду в нові місця проживання» [7].

Проаналізувавши дані щодо кількості жертв торгівлі дітьми і дітей, які стали жертвами примусової депортації, не викликає сумніву той факт, що під час воєнних дій дуже важливим і необхідним є вдосконалення механізму запобігання порушення прав дитини, зокрема оновлення механізму запобігання і протидії торгівлі дітьми.

Необхідно враховувати, що зазначена проблема є не національною, а визнана міжнародною, тому вимагає співробітництва міжнародних організацій і правоохоронних органів різних країн.

Як превентивна діяльність у боротьбі з торгівлею дітьми можуть використовуватися евакуаційні механізми дітей з тимчасово окупованих територій. Це можливо за умови домовленості між військовослужбовцями щодо

створення «зелених коридорів». Однак у цій ситуацію не слід відкидати загрозу життю і здоров'ю дітей у разі не дотримання «режиму тиші». Мінімізувати вірогідність обстрілу можливо за участі в процесі евакуації представників різних міжнародних організацій.

Також одним із напрямів протидії торгівлі дітьми має стати високий рівень знання дитиною алгоритму дій у разі потрапляння нею до такої ситуації.

Для дітей, які вже стали жертвами торгівлі людьми і повернулись до України, дуже важливими є надання медичної та психологічної допомоги від висококваліфікованих фахівців, які спеціалізуються на роботі з дітьми, враховуючи особливості розвитку дитини за віком та розмір завданої дитині шкоди. Також дуже важливою є соціальна і правова допомога та підтримка.

У разі відсутності батьків та/або законних представників, які будуть опікуватись дитиною, ці обов'язки повинна взяти на себе держава для забезпечення їй прав, які гарантуються Конституцією України (прав на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку; кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку, кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності) [5].

Під час воєнного стану постійно порушуються права дітей на життя і захист від катувань, свободу і волю, особисту недоторканність, захист честі і гідності, захист від сексуального насильства та ін. На жаль, усі ці злочини не мають зворотної дії, однак, на наш погляд, державі необхідно вжити всі можливі заходи для притягнення винних до кримінальної відповідальності і для відновлення фізичного і психологічного стану дітей для якнайшвидшого повернення їх до здорового життя.

Список використаних джерел:

1. Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.09.1999 р. № 1768. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8#Text> (дата звернення 21.09.2023);
2. Портал «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення 21.09.2023).
3. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення 21.09.2023).
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://minre.gov.ua/2022/12/22/pro-zabezpechennya-prav-i-svobod-gromadyan-ta-pravovyj-rezhym-na-tymchasovo-okupovaniy-terytoriyi-ukrayiny/> (дата звернення 21.09.2023).

5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8#Text> (дата звернення 21.09.2023).

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення 21.09.2023);

7. Брифінг на тему: «Протидія торгівлі людьми в умовах війни: захист українців в ЄС та ситуація з примусово переміщеними в РФ громадянами». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3625615-protidia-torgivli-ludmi-v-umovah-vijni-zahist-ukrainciv-v-es-ta-situacia-z-primusovo-peremisenimi-v-rf-gromadanami.html> (дата звернення 22.09.2023).

СЕКЦІЯ № 4

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ТА ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

АНДОН'ЄВА Вікторія

студентка четвертого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультету історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Науковий керівник:

СКЛЯРЕНКО Ігор

старший викладач Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, доктор філософії зі спеціальності 081 Право

ВІДВІД СЕКРЕТАРЯ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЯК ГАРАНТІЯ НЕУПЕРЕДЖЕНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Секретар судового засідання – це працівник суду, на якого покладається організаційне забезпечення судового процесу.

Частина 1 статті 38 ЦПК України визначає, що секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у розгляді справи та підлягають відводу (самовідводу) з підстав, зазначених у статті 36 Цивільного процесуального Кодексу.

Секретар судового засідання не може брати участі в розгляді цивільної справи та підлягає відводу з підстав, зазначених у ст. 36 ЦПК України, а саме якщо:

- 1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;
- 2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;
- 3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;
- 4) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності секретаря судового засідання [1].

Наведений перелік підстав для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання сформульований завдяки буквальному розумінню ст. 36 ЦПК України.

Отже, першою підставою для відведення є родинні зв'язки секретаря судового засідання, які можуть вплинути на його об'єктивність та нейтральність під час розгляду справи. Ця підстава відводу секретаря судового засідання також застосовується у справі, коли члени сім'ї або родичі вступили в справу після початку її розгляду [2, с. 42].

Другою важливою підставою, яка обумовлює неможливість участі

секретаря судового засідання в розгляді справи і вимагає його відводу (самовідводу), виявляється в тому, що якщо він брав участь у попередньому вирішенні цієї справи в якості судді, експерта, спеціаліста, перекладача або представника, то він не може брати участь у розгляді цієї ж справи, але в іншій ролі. Законодавець встановлює це правило, оскільки попередня участь у справі в певній процесуальній ролі може негативно вплинути на об'єктивність та нейтральність учасника в даній справі [2, с. 40].

Третьою підставою для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання є його пряма або опосередкована заінтересованість у результаті розгляду справи. Ці підстави для відводу допомагають забезпечити незалежність та об'єктивність учасників цивільного процесу та зберегти довіру до судової системи.

Остання і найбільш загальна підстава для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання передбачає наявність інших обставин, що створюють сумніви щодо його об'єктивності та неупередженості. Включення цієї загальної основи в законодавство означає, що перелік конкретних положень для відводу не є вичерпним, і можуть існувати будь-які інші фактори, які можуть піддавати сумніву об'єктивність та неупередженість секретаря судового засідання [2, с. 42]. Дана норма має сенс, оскільки суспільні відносини, зокрема цивільно-процесуальні, постійно змінюються і розвиваються, тому навести чіткий перелік підстав для відводу секретаря судового засідання недоцільно і неможливо.

У відповідності до ч.10 ст. 40 ЦПК України питання про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає надати пояснення, а також думку учасників справи. Неявка особи, якій заявлено відвід, у судове засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід [1].

Відвід повинен бути вмотивованим і заявленим протягом десяти днів з дня отримання учасником справи ухвали про відкриття провадження у справі, але не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Самовідвід може бути заявлений не пізніше початку підготовчого засідання або першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Відповідно до ст. 67 ЦПК України секретар судового засідання: здійснює судові виклики і повідомлення; перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головуючому; забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції; забезпечує ведення протоколу судового засідання; забезпечує оформлення матеріалів справи; виконує інші доручення головуючого, що стосуються розгляду справи. Секретар судового засідання може уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в протоколі судового

засідання. Секретар судового засідання виконує обов'язки судового розпорядника у випадку його відсутності.

Відповідно до ч. 4 ст. 36, ч. 1 ст. 38 ЦПК України незгода сторони з процесуальними рішеннями секретаря судового засідання, висловлена публічно думка секретаря судового засідання щодо того чи іншого юридичного питання не може бути підставою для відводу.

Неупередженість секретаря судового засідання в Україні гарантує справедливий та об'єктивний судовий процес. Секретар судового засідання в Україні має виконувати свої функції відповідно до закону та стандартів професійної етики. Секретар судового засідання забезпечує контроль за фіксуванням судового засідання технічними засобами та веде журнал судового засідання та виконує інші доручення головуєчого по справі, тому неупередженість є важливою гарантією справедливого судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 26.09.2023).
2. Петрик В.В. Загальні підстави відводу в цивільному процесі. Адвокат. 2012. № 7. С. 40-44.
3. Харитонов Є.О. Цивільний процес України: [навч. посібник]. К. Істина. 2012. 472 с.

АНТОНЕНКО Дар'я

*студентка другого курсу 213 групи факультету №4,
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОЛЕСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного трудового права
та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

РІВНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Враховуючи нестабільну соціально-політичну ситуацію в Україні, підвищення рівня безробіття, що передусім пов'язані з релокацією підприємств, збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій, важливого значення набувають питання дотримання прав людини, зокрема її трудових прав. Рівність трудових прав громадян України є важливою складовою правового та соціального простору країни і визначена законами, міжнародними договорами та конституційними нормами. Принцип рівності прав і можливостей як фундаментальний принцип у сфері праці знайшов закріплення у національному законодавстві. Конституція України закріплює конституційно-правові норми загального характеру, що є основоположними для конституційно-правового регулювання [1]. А тому принцип рівності прав і

свобод, закріплений Основним Законом України, є основоположним для формування всієї системи правового статусу особистості.

Принцип рівності трудових прав регламентується як на національному так і на міжнародному рівні. Так у ст. 21 Хартії основних прав Європейського Союзу встановлено заборону дискримінації будь-якого виду, зокрема, за ознаками статі, раси, кольору шкіри, етнічного чи соціального походження, генетичних характеристик, мови, релігії, політичних або інших поглядів, приналежності до національної меншини, майнового стану, походження, обмеженої працездатності, віку або сексуальної орієнтації [2]. Пунктом 12 Директиви Європейського Союзу № 2000/78/ЄС щодо встановлення загальних рамок для рівного поводження у сфері трудових відносин та зайнятості передбачено заборону прямої або непрямой дискримінації на основі релігії або віросповідання, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації в сферах, охоплених цією Директивою [3].

Відповідні гарантії рівності трудових прав закріплено також визначені у ст. 2-1 Кодексу законів про працю України, якою встановлено, що Україна забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин [4]. КЗпП України визначає рівність трудових прав за широким переліком ознак у сфері праці та поширюється на всі правовідносини. Задекларована рівність трудових прав закріплюється через визнання принципу рівності прав і можливостей працівників, запровадження якого забезпечує заборону дискримінації.

Для належного забезпечення рівності трудових прав громадян України необхідно враховувати положення Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», згідно з п. 2 ч. 1 ст. 1 якого дискримінація - це рішення, дії або бездіяльність, спрямовані на обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, якщо вони унеможливають визнання і реалізацію на рівних підставах прав і свобод людини та громадянина. При цьому, враховуючи положення ч. 2 ст. 6 Закону, забороняються будь-які форми дискримінації осіб та/або груп осіб за їх певними ознаками не лише з боку державних органів, органів влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а й з боку юридичних та фізичних осіб [5].

Заборона дискримінації гарантується Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідно до ст. 14 «...користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою» [6].

В умовах переходу до ринкової економіки дане питання загострилось, оскільки становище певної категорії жінок погіршилось. Зараз вже відомі такі

визначення, як "фемінізація безробіття". Саме тому в статті 24 Конституції України перелічена велика кількість вимог, які, на думку законодавця, мають допомогти розв'язати питання щодо вкрай складного становища, в якому опинилася жінка в нашому суспільстві.

Враховуючи вище викладене, можна зазначити, що наше законодавство зазнає значних змін, для створення належних умов праці. Створення нових законів, внесення зміни до нормативно-правових актів, співпраця з міжнародними організаціями – це все свідчить про те, що держава створює всі необхідні умови для забезпечення рівності трудових прав громадянина. Отже, сьогодні важливо вжити заходів, з одного боку, щодо посилення юридичних гарантій трудових прав працівників, а з іншого – щодо забезпечення ефективної діяльності уповноважених державних органів із реалізації існуючих гарантій відповідних прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Хартія основних прав Європейського Союзу. Урочиста прокламація: від 07.12.2000р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303>
3. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text
4. Кодексу законів про працю України: від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 30.05.2014р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

АМЕЛІНА Анна

*доцент кафедри приватного права Державний податковий університет
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

На сьогоднішній день досить поширеним є договір прокату, що пов'язано з зростанням попиту на речі побутового призначення.

Теоретичні питання договору прокату розглядали такі вчені, як: В.В. Мартин, А.А. Телестакова, Н.В. Хащівська, Г.А. Осетинська, Л.Л. Тарасенко та інші.

Як відомо, договір прокату відноситься до договорів про передачу майна у користування. Тобто його правовою метою є надання майна у тимчасове користування наймача, а тому право користування – основна правомочність у структурі правовідношення, яке виникає за цим договором [1, с. 139].

Погоджуємося із думкою А.В. Федорончука про те, що «на сьогодні договірні правовідносини щодо прокату дуже різноманітні й набувають інколи

таких форм, що достатньо складно визначити прокат це чи специфічна послуга»[1, с. 139]. На практиці він достатньо часто носить не самостійний характер, а входить в основну послугу або доповнює її. Наприклад, лежачи, парасолі надаються у прокат під час відпочинку у готелях. Що здійснюється на підставі про туристичне обслуговування, який є різновидом договорів про надання послуг; прокат будівельного устаткування здійснюється будівельними організаціями і т.д. А тому логічно виникає запитання, чи можна розглядати» «прокат» як один із видів «побутових послуг», чи ж все ж таки він є самостійною правовою метою [1, с. 140].

Договір прокату є різновидом договору найму. Виділення його в особливий вид зумовлене специфікою, пов'язаною з цілями цього договору, складом його учасників і колом орендованих об'єктів. Як наймодавці за договором прокату виступають організації, для яких здача майна у найм є постійною підприємницькою діяльністю (у більшості випадків - це спеціалізовані служби прокату) [2, с. 477].

Договір прокату належить до категорії публічних договорів. Згідно зі ст. 633 Цивільного кодексу України публічним визнається договір, що укладається комерційною організацією, що спеціалізується на продажі товарів, виконанні робіт або наданні послуг широкому колу споживачів, що у силу характеру своєї діяльності зобов'язана їх надавати будь-якій зацікавленій особі [3].

У цьому зв'язку організація-наймодавець не вправі, при наявності можливості, не надати відповідні речі в користування, відмовляти будь-кому в укладенні договору, не повинна віддавати перевагу одній особі перед іншою, у тому числі при визначенні розмірів плати за користування предметами прокату й інших умов (вони для всіх користувачів мають бути однаковими). Винятком є лише випадки, коли законом чи іншими правовими актами допускається надання пільг для окремих категорій споживачів [2, с. 448].

За договором прокату наймач одержує майно не у власність, а лише в тимчасове користування. Такою ознакою цей договір відрізняється від договорів купівлі-продажу, міни, за якими покупець майна стає його власником. Оскільки наймач є лише тимчасовим користувачем майна, після закінчення терміну договору чи у випадку його дострокового розірвання він зобов'язаний повернути взяте у найм майно наймодавцю у справному вигляді .

Предметом прокату може бути тільки рухоме майно, надане в тимчасове володіння і користування за плату. В основному це речі, використовувані у споживчих цілях: предмети побутової техніки, радіо - і телеапаратура тощо. Об'єктом прокату можуть бути й інші речі, наприклад прилади і деякі види устаткування, використовувані, зокрема науково-дослідними організаціями, невеликими підприємствами, будівельними й іншими організаціями. Як правило, це дорога техніка, купувати яку не вигідно, тому що потреба в ній може виникати в різних організацій чи громадян-підприємців на порівняно нетривалий термін. При видачі предметів прокату наймодавець ознайомлює наймача з правилами їх експлуатації або видає йому керівництво з експлуатації [2, с. 448].

Окрім того, предметом договору прокату можуть бути тільки індивідуально-визначені, неспоживні речі (нежитлові приміщення,

устаткування, машини тощо), незнищені у процесі їхнього використання, адже здане у найм майно підлягає поверненню. За цією ознакою даний договір відрізняється від договору позики, за яким позичальник набуває майно у власність, і він зобов'язується повернути позикодавцю таку ж кількість речей того ж роду. Грошові кошти не можуть бути предметом орендних зобов'язань, бо поверненню підлягає певна грошова сума, а не конкретні купюри. Передача грошей або іншого споживаного майна з обов'язковим поверненням тієї ж кількості матеріальних цінностей оформляється зобов'язаннями позики, в яких майно переходить у власність позичальника [2, с. 448].

Законодавець у ст.791 Цивільного кодексу України зазначає наступні особливості договору прокату, серед яких: 1) наймач не має права на укладення договору піднайму; 2) наймач не має переважного права на купівлю речі у разі її продажу наймодавцем; 3) капітальний і поточний ремонт речі здійснює наймодавець за свій рахунок, якщо він не доведе, що пошкодження речі сталося з вини наймача [3].

Щодо порядку укладення договору прокату, то слід зазначити, що договір прокату може бути укладений виключно на підставі публічної оферти підприємця, яка у свою чергу, може бути зроблена у письмовій формі, усній формі або за допомогою електронного зв'язку. Головна умова оферти – дотримання принципу «рівних умов» договору для всіх споживачів. Форма оферти має бути усталеною та стандартною, а її характер – ультимативним.

Офертою при укладенні договору прокату є пропозиція, зроблена стороною, що пропонує договір до приєднання, яка містить істотні умови договору, виражає намір особи вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття та звернена до невизначеного кола осіб.

Що стосується акцепту договору прокату, то він повинен бути повним, безумовним та незмінним, оскільки укладення договорів шляхом приєднання не допускає можливості дати відповідь на інших умовах, ніж це запропоновано в оферті [4, с. 76].

Список використаних джерел:

1. Федорончук А.В. Правова природа та законодавче регулювання відносин за договором прокату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Серія Право, Випуск 19. Том 2. С. 138-142.

2. Цивільний кодекс України: Науковий практичний коментар / за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. 740 с.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356 (дата звернення: 19.02.2022 р.).

4. Федорончук А.В. Порядок укладення договору прокату. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2015. С. 74- 77.

БАГРІЙ Вікторія
студентка групи 113/22-(П)-К факультету №4 Донецького державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
БОНДАРЕНКО Ольга
доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального
забезпечення Донецького державного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТИ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ЯК ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ

Після обрання Україною європейського шляху розвитку, законодавство нашої країни почало оновлюватися відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій. Під час цього процесу складно оминати акти Міжнародної Організації Праці, що займають особливу роль у регулюванні трудових відносин та є одними з джерел трудового права.

Відповідно до ст. 8-1 Кодексу законів про праці, якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в яких бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди. Таким чином міжнародні акти є важливими для правового регулювання трудових відносин.

Слід зазначити, що основними стратегічними цілями МОП є сприяння реалізації основоположних принципів та прав у сфері праці, створення ширших можливостей для працівників з метою забезпечення гідної зайнятості та отримання належної заробітної плати, підвищення ефективності соціального захисту для всіх верств населення, а також зміцнення трипартизму та соціального діалогу.[2]

Наголошуємо на відмінності МОП від інших міжнародних організацій своєю тристоронністю (трипартизмом), що безпосередньо впливає на зміст та напрям її активів. Зазначені акти у формі конвенцій та рекомендацій приймаються Міжнародною конференцією праці, що скликається щорічно та на якій присутні по 4 делегати від країн-членів МОП, їхні технічні радники, спостерігачі. Міжнародна конференція праці не тільки встановлює міжнародні трудові норми, але й затверджує бюджет МОП, шкалу внесків членів, раз на три роки обирає адміністративну раду та членів Міжнародного бюро праці [3].

МОП має понад сотню рекомендацій та конвенцій, але ми звернемо увагу лише на важливі, на нашу думку акти, що суттєво розкривають діяльність цієї організації.

Так, Конвенція МОП 1930 року «Про примусову чи обов'язкову працю» №29 визначає примусову чи обов'язкову працю як будь-яку роботу, чи службу, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг. Даним документом визначаються строки, на які може застосовуватись примусова праця, а також

вказується, яка праця не вважається примусовою.[1]

У Конвенції МОП 1949 року «Про захист заробітної плати» ґ95 дається визначення поняття «заробітна плата», визначається порядок виплати заробітної плати, умови виплати зарплати у натуральній формі. Ст. 14 Конвенції передбачає, що, якщо є потреба, то слід вжити заходи, щоб у зручний і легко зрозумілий спосіб інформувати працівників: а) про умови нарахування належної їм заробітної плати до того, як вони стануть на роботу, і щоразу, коли ці умови змінюватимуться; б) під час кожної виплати про складові елементи заробітної плати за кожен період, такою мірою, якою ці елементи можуть змінюватися.

Також у сучасних умовах, зумовлених зокрема поширенням COVID-19 та оголошенням воєнного стану, актуальності набуло застосування надомної та дистанційної праці. Поняття надомної праці визначено Конвенцією ґ 177 надомна праця. Зазначаємо, що у ст. 4 Конвенції закріплено право на рівність у ставленні між надомниками та іншими найманими працівниками. [2]

Акти МОП можуть конкретизувати положення актів ООН про рівність у здійсненні трудових прав і свобод людини та заборону дискримінації в праці й зайнятості (Конвенція ґ 100 про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю рівної цінності (1951 р.), Конвенція ґ 111 про дискримінацію в галузі праці (1958 р.) та ін.). Конвенція ґ 111 закликає до проведення національної політики, спрямованої на усунення дискримінації при трудовому наймі, професійній підготовці, відносно умов праці за ознакою раси, кольору шкіри, статі, віри, політичних поглядів, національного або соціального походження, на сприяння рівності можливостей і обігу.[3]

Отже, Міжнародна Організація Праці – це спеціалізована міжнародна організація, що сприяє реалізації основоположних принципів та прав у сфері праці. Саме вона займає основоположне значення у міжнародно-правовому регулюванні цієї галузі права та вчиняє правотворчу діяльність, яка сприяє закріпленню сучасних соціально-трудова прав людини.

Список використаних джерел:

1. Гринишин В. Акти МОП як джерела трудового права. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді* : зб. тез доп. І Міжнар. студ. наук. конф. (м. Тернопіль, 3-4 квіт. 2017 р.) URL:<http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/19832>

2. Слома В.М. Акти МОП як джерела трудового права. *The 1th International scientific and practical conference “Current issues of science and integrated technologies”* (January 10-13, 2023) Milan, Italy. International Science Group. 2023. С. 229-232 URL:https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=qeKmEAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA229&dq=info:O1Er_44IOKoJ:scholar.google.com/&ots=0pKD4IzPoP&sig=b2zcD_RoVF2mUgdKPkt1cqXY5A&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

3. Тішко Д. А. Акти Міжнародної організації праці як джерела міжнародно-правового регулювання праці. *Актуальні проблеми держави і права.*

БОНДАРЕНКО Ольга

*доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального
забезпечення факультету №4 Донецького державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОГОВОРУ ПРО НАМІРИ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Нормами чинного цивільного законодавства України закріплено цілу низку договорів, які покликані регулювати правовідносини, що виникають між сторонами, встановлювати зобов'язання та відповідальність за їх невиконання. Однак, коли мова йде про такий правочин як договір про наміри, то цивільне законодавство обмежилось встановленням можливості укладення такого договору, однак жодним чином не визначає умови, які він повинен містити. У зв'язку із цим, на практиці з такими договорами виникає ціла низка проблем в правозастосуванні.

Так, згадування договору (протоколу) про наміри зустрічається у чинному ЦК України у ч. 4 ст. 635, в якій вказано, що договір про наміри (протокол про наміри тощо), якщо в ньому немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором [1]. Однак, з огляду на вказане договір (протокол) про наміри є радше «фантомом» цивільного законодавства ніж дієвим засобом регламентації цивільних правовідносин, з огляду на наступне. По-перше, норми цивільного законодавства України, не містять ані легального визначення договору (протоколу) про наміри, ані переліку умов, які повинен містити вказаний договір. Варто зазначити, що законодавець, під час формулювання даної правової норми обмежився лише зауваженням про те, що договір (протокол) про наміри «...якщо в ньому немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором...». Однак, питання, що саме слід вважати вказаним «...волевиявлення сторін...» залишається відкритим і на сьогодні.

Внаслідок логічного та системного аналізу норм чинного ЦК України, можна прийти до висновку про те, що договір (протокол) про наміри має подібну природу до попереднього договору, якому до речі присвячено цілих три частини ст. 635 ЦК України. Однак, особливістю і однією з найголовніших проблем договору (протоколу) про наміри є те, що він не обов'язково породжує для сторін зобов'язання в майбутньому укласти основний договір, що в свою чергу призводить до того, що одна сторона користуючись необізнаністю іншої сторони, шляхом введення в оману, укладає договір, називаючи його протоколом про наміри, встановлює норми про забезпечення його виконання, а від виконання договору про наміри в подальшому відмовляється. Варто також зазначити, що невиконання договору (протоколу) про наміри, не тягне жодних юридичних

наслідків, і охороняється виключно на рівні норм моралі. По-друге, внаслідок відсутності регламентації, легального визначення і обов'язкових умов даного договору, на практиці виникають ситуації, коли неможливо розмежувати договір (протокол) про наміри та попередній договір.

Відповідно до ч. 1 ст. ст. 635 ЦК України, попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором [1]. Саме через те, що законодавцем не визначено, що саме мається на увазі під формулюванням «...волевиявлення сторін...», мають місце випадки коли особи, укладаючи по суті попередній договір, тобто встановлюючи строк укладення основного договору та умови на яких він повинен бути укладений, називають його протоколом про наміри. При цьому, вирішуючи спори, що виникають із правовідносин щодо укладення таких договорів, суди першої інстанції вказують, що для того, щоб договір, який має назву протокол про наміри вважався попереднім договором, він повинен містити конкретну вказівку на це у тексті договору, що і є в їх розумінні «...волевиявленням сторін...». На нашу думку, такий підхід є помилковим, а тлумачення умов договору необхідно здійснювати виходячи із сукупності всіх його положень.

Відповідно до частини першої статті 637 ЦК України тлумачення умов договору здійснюється відповідно до статті 213 ЦК України. У частинах третій та четвертій статті 213 ЦК України визначаються загальні способи, що застосовуватимуться при тлумаченні, які втілюються в трьох рівнях тлумачення. Перший рівень тлумачення здійснюється за допомогою однакових для всього змісту правочину значень слів і понять, а також загальноприйнятих у відповідній сфері відносин значення термінів. Другим рівнем тлумачення (у разі, якщо за першого підходу не вдалося витлумачити зміст правочину) є порівняння різних частин правочину як між собою, так і зі змістом правочину в цілому, а також з намірами сторін, які вони виражали при вчиненні правочину, а також з чого вони виходили при його виконанні. Третім рівнем тлумачення є врахування: (а) мети правочину, (б) змісту попередніх переговорів, (в) усталеної практики відносин між сторонами (якщо сторони перебували раніш в правовідносинах між собою), (г) звичаїв ділового обороту; (г) подальшої поведінки сторін; (д) тексту типового договору; (е) інших обставин, що мають істотне значення [2].

Вказану позицію, щодо тлумачення умов спірного договору про наміри і встановлення волевиявлення сторони щодо надання йому сили попереднього договору підтримано Верховним Судом, який вказав, що «...при укладенні попереднього договору необхідно погодження всіх його істотних умов, до яких належать всі істотні умови основного договору, оскільки відсутність хоча б однієї з істотних умов майбутнього договору виключає можливість кваліфікувати відносини між сторонами як договірні. Угоди про наміри, протоколи про наміри, меморандуми тощо не є договорами і не породжують зобов'язання укласти в майбутньому основний договір. Тобто різниця між попереднім договором та угодою сторін про наміри полягає в тому, що угода про наміри, на відміну від попереднього договору, фактично не породжує для сторін ніяких правових наслідків...» [3]. Таким чином, під час встановлення виду

спірного договору та наявності в ньому волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, в першу чергу варто виходити із системного тлумачення змісту всіх його положень.

Отже, можна відзначити, що договір (протокол) про наміри не повинен містити жодних істотних умов, які притаманні певному виду договору, а просто повинен висловлювати наміри сторін щодо можливості укладення основного договору в майбутньому, предмет якого має бути неконкретизований і визначений тільки родовими ознаками. Також слід відзначити, що договір (протокол) про наміри не має, ані чітко визначеної форми та змісту, ані конкретного призначення та сфери застосування, що дає можливість за допомогою такої нормативної форми визначити у подальшому наміри сторін співпрацювати без значної деталізації прав і обов'язків.

Список використаних джерела:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 04.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду по справі № 753/11000/14-ц від 18.04.2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73500675>.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/12018/17 від 26.06.2018 року URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75081755>

БОСА Ірина

аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИЗУЮЧІ ОЗНАКИ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В умовах реформаційного сьогодення, триваючих євроінтеграційних процесів всіх без виключення інституцій в Україні, сфера надання професійної правничої допомоги також зазнала певних змін, що проявляється в перерозподілі ролі між правовими інститутами, які функціонально покликані здійснювати реалізацію функцій держави щодо захисту конституційно гарантованих прав і свобод людини й громадянина. Адвокатура, виступаючи одним із складових елементів системи правосуддя, потребує нагального застосування реформаційних заходів, покликаних забезпечити дотримання гарантій адвокатської діяльності з боку державних інституцій.

Відповідно нормі статті 5 «Адвокатура і держава» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI, адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності [1].

Гарантії адвокатської діяльності України виражаються, насамперед, у нормах чинного законодавства, що конкретизують механізм захисту професійних прав адвокатів. Однак далеко не всі правові норми є правовими гарантіями адвокатської діяльності, а лише ті з них, що містять визначені умови та засоби, за допомогою яких досягається безперешкодне користування адвокатом професійними правами й виконання обов'язків при наданні правничої допомоги [2, с. 88].

Правовий статус адвоката та відсутність втручання в його роботу з боку державних інституцій є певним показником розвитку суспільства, його демократичності та правового рівня. Професійна правова допомога адвоката може мати високий рівень ефективності лише за умови відсутності будь-яких перешкод з боку держави та її органів в ході провадження ним своєї діяльності по захисту інтересів клієнта.

Гарантії – це система соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють рівні можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод та інтересів [3, с. 311].

Автори тлумачного словника визначають «гарантом» державу, організацію чи особу, які гарантують що-небудь; «гарантувати» - давати гарантію у чому-небудь, від чого, захищати; «юридичні гарантії» - законодавчо закріплені засоби охорони суб'єктивних прав громадян і організацій, способи їх реалізації, а також засоби забезпечення законності і охорони правопорядку, інтересів особистості, суспільства і держави [4, с. 222].

Гарантії виступають основоположним елементом будь-якої діяльності та правового статусу, зокрема адвоката як процесуального учасника та адвокатської діяльності в цілому.

Правові норми самі по собі безсилі, необхідні якісь правові гарантії, тобто інші правові норми, для того, щоб перші могли б бути застосовані і реалізовані на практиці [5, с. 78-79].

Гарантії адвокатської діяльності в правовому суспільстві, за умови їх належної реалізації і дотримання, мають неоціненне значення. Інститут адвокатури, виступаючи гарантом законності у відносинах між державою та особою, виконує ряд надважливих завдань.

Під гарантіями адвокатської діяльності слід розуміти один із елементів правового статусу адвоката, який являє собою сукупність умов, способів та засобів передбачених законодавством про адвокатуру, що спрямовані на забезпечення належної реалізації всіх інших елементів такого статусу, з метою створення відповідних умов надання професійної правничої допомоги [6, с. 146].

Правові гарантії адвокатської діяльності - встановлені нормами закону засоби та умови, які спрямовані на забезпечення можливості здійснення та реалізації адвокатом його професійних повноважень з метою надання ефективної правової допомоги своєму клієнту [7, с. 160].

В юридичній літературі визначено характерні для гарантії адвокатської діяльності ознаки, до яких віднесено: політична значущість; загальний характер; вираженість у праві; спрямованість на досягнення одного з таких завдань: а)

забезпечення реалізації якогось інтересу; б) захист інтересу від посягань на нього; в) сприяння ліквідації посягань та їх негативних наслідків; наявність чітко визначеного предмета і ясно вираженої спрямованості впливу [8, с. 104-105].

Вважаємо за необхідне розширити наведений перелік характеризуючих гарантії адвокатської діяльності ознак.

По-перше, гарантіям адвокатської діяльності має бути притаманна ефективність. Саме дана ознака сприятиме дієвості гарантій і допоможе уникнути їх декларативності, адвокат повинен отримати реальну можливість повноцінно користуватись наданими йому правами під час надання професійної правової допомоги клієнту.

По-друге, гарантіям адвокатської діяльності притаманний універсальний характер, оскільки коло суб'єктів, які відповідно до чинного законодавства зобов'язані або вчинити певну дію або навпаки утриматися від вчинення дії яка суперечить законодавству та перешкоджає належному виконанню обов'язків адвоката, є невизначеним.

По-третє, гарантіям адвокатської діяльності властива беззаперечність, тобто світова спільнота визнає гарантії основоположною умовою функціонування інституту адвокатури, як важеля протистояння інтересів особи інтересам держави, про що свідчить наявність міжнародних нормативних актів в цій сфері, які Україна ратифікувала, надавши їм статус джерела права.

Досліджуючи механізм реалізації гарантій адвокатської діяльності, який має важливе значення для забезпечення дотримання встановлених гарантій, відзначимо що він включає в себе ряд взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів: 1) правова форма регламентації гарантій – тобто закріплення на рівні закону способів та умов провадження адвокатської діяльності, які забезпечують повноцінну реалізацію професійних та соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; 2) ефективність дієвості механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності залежить від кола суб'єктів, які застосовують гарантії та покликані забезпечити дотримання цих гарантій; 3) важливим елементом функціонування механізму є – повноваження суб'єктів, які застосовують гарантії та покликані забезпечити дотримання цих гарантій а також процедура реалізації цих повноважень.

Система гарантій адвокатської діяльності побудована з урахуванням міжнародних нормативних актів, судової практики та запроваджених світових стандартів функціонування інституту адвокатури. Рівень повноти дотримання гарантій адвокатської діяльності безпосередньо пов'язані із рівнем розвитку правової свідомості суспільства та досконалістю політичної системи, саме ці складові чинять основний вплив на ступінь розвитку інституту адвокатури та рівень професійності адвокатів.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Дата опублікування 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

2. Козлов О.О. До питання щодо визначення ознак гарантій адвокатської діяльності. Юридичний бюлетень. 2018. Випуск 7 Ч. 1. С. 86-91. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/14.pdf
3. Теорія держави і права. Підручник. Скакун О.Ф. Харків. Консум. 2001. 654.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
5. Братусь С.Н. Юридична відповідальність та законність. К.: Юрид.літ., 1976. 216 с.
6. Заборовський В.В., Манзюк В.В. До дефініції поняття «гарантії адвокатської діяльності». Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 15-16 лютого 2019 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет. 2019. С. 144-147. URL: <https://cutt.ly/mwhUkpcU>
7. Бедюк Н.А. Гарантії адвокатської діяльності в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки: матеріали наукової конференції, (м. Івано-Франківськ, 20-21 березня 2015 р.). Івано-Франківськ, 2015. С. 158-161
8. Вітрук Н.В. Процесуальні форми реалізації та охорони прав і обов'язків громадян. Юридична процесуальна форма / під ред. П.Е. Недбайло и В.М. Горшенєва. 1976. 279 с.

ВАГАНОВА Ірина

доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського Національного університету ім. Семе́на Кузне́ця кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРАВОВІ РИЗИКИ ПРИ УКЛАДАННІ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ

Для більшості громадян України процес укладання договору купівлі-продажу нерухомості є доволі складним процесом і потребує значного часу та правового супроводу. Правильність складання договору, перевірки сторони продавця та покупця, збір необхідної документації є запорукою та захистом від негативних наслідків сторін чи взагалі визнання такого договору недійсним. Для того, щоб даний процес став простішим, потрібно знати як підготуватися для укладання договору.

Згідно ст. 657 Цивільного кодексу договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, крім договорів купівлі-продажу майна, що перебуває в податковій заставі [1]. З даної норми випливає, що ключовою особою при укладанні договору купівлі-продажу нерухомості є нотаріус.

Порядок посвідчення нотаріусами договорів купівлі-продажу нерухомості регламентовано ЗУ «Про нотаріат» [2] та Наказу Міністерства юстиції України № 296/5 Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [3]. У ст. 42 ЗУ «Про нотаріат» зазначено, що нотаріальні дії вчиняються

після їх оплати, а також у передбачених законом випадках після сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб та в день подання всіх необхідних документів [2].

Розглянемо основні проблеми з якими стикаються нотаріуси при укладенні договору купівлі-продажу нерухомості.

1. Нотаріус здійснює перевірку дієздатності та правоздатності сторін, що укладають цей договір. Під час такої перевірки нотаріус має право, проте, не зобов'язаний, вимагати будь-які довідки у сторін. Особливої уваги заслуговує саме особа Продавця. Оскільки в Україні не існує єдиного реєстру недієздатних чи обмежено дієздатних осіб і жодної іншої довідки нотаріус зазвичай не вимагає. Отже, така перевірка носить досить формальний характер та не ґрунтується на жодних документальних доказах, а лише на внутрішній оцінці стану продавця нотаріусом. Таким чином, завідомо недобросовісний продавець, маючи відповідний статус обмежено дієздатної особи може ввести нотаріуса в оману і останній буде не в змозі це належно перевірити. З'ясування цих обставин є важливим моментом, оскільки це може вплинути на визнання договору купівлі-продажу нерухомості недійсним.

2. Важливим етапом підготовки до укладення договору є перевірка нотаріусом повноважень представника фізичної або юридичної особи. Нотаріус зобов'язаний ознайомитися з установчими документами, витягом з ЄДРПОУ цієї юридичної особи, перевірити необхідність отримання згоди загальних зборів Товариства або згоди другого з подружжя, перевірити дійсність, форму та зміст довіреності і перевірити, чи відповідає нотаріальна дія, яка вчиняється, обсягу цивільної правоздатності та дієздатності. Нотаріус має право затребувати додаткові документи. Зокрема, при купівлі нерухомості, власником якої є Товариство, завжди необхідно наполягати на отриманні копії рішення загальних зборів про надання дозволу директору на укладення відповідного правочину, незважаючи на відсутність обмежень повноважень останнього в Статуті чи реєстрі. Бажано, надати покупцю можливість залишити в себе всі копії документів продавця, зокрема довіреність, статuti, протоколи та інші релевантні документи.

3. При посвідченні договору купівлі-продажу нотаріус встановлює дійсні наміри кожної зі сторін до вчинення правочину, який він посвідчує, а також відсутність у сторін заперечень щодо кожної з умов договору купівлі-продажу. Нотаріус пересвідчується, що як покупець, так і продавець однаково розуміють положення договору купівлі-продажу та наслідки, пов'язані з його укладенням.

4. Безпосередньо перед посвідченням договору купівлі-продажу нотаріус також перевіряє таку інформацію стосовно наявності будь-яких обтяжень з приводу нерухомого майна, яке є об'єктом купівлі-продажу. Це дуже важлива частина, що частково може бути перевірена і самим покупцем, зважаючи на відкритий доступ до електронних реєстрів, а саме до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Така інформаційна довідка формується з використанням відомостей, що міститься у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, Реєстрі прав власності на нерухоме майно, Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державному реєстрі іпотек.

Але у зазначених реєстрах відсутня інформація про зареєстровані до 01.01.2013 права на земельні ділянки, реєстрація яких проводилась органами земельних ресурсів. Крім того, досить тривалий період реєстратори БТІ проводили реєстрацію прав власності на об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельних ділянках, на паперових носіях, які досі зберігаються в БТІ.

Разом з цим, більш повну інформацію може надати саме нотаріус, який зможе перевірити наявність додаткових обтяжень як щодо об'єкту купівлі-продажу, так і щодо самого продавця, зокрема інформацію про заборону вчинення дій та іншу інформацію, що міститься у так званих спеціальних розділах чи інших розділах, а також можливість доступу до інших реєстрів, які є закритими, але містять досить корисну інформацію для перевірки особи Продавця.

Після того, як нотаріусом проведено описані вище дії та за відсутності відповідних обтяжень, відповідний договір купівлі-продажу може бути укладено та нотаріально посвідчено, а відповідні дані про нового власника внесено в Державний реєстр речових прав на нерухоме майно.

5. Дуже важливим є зазначення у договорі реальної суми правочину. Не можна допускати її заниження, оскільки Покупець має розуміти, що коли договір за якимись підставами потрапить до суду та його буде визнано недійсним, покупець отримає не ту суму, яку передав, а саме ту, яка зазначена у договорі. Звісно, продавець як правило наполягає на заниженні або пропонує покупцю доплатити різницю між сумами відповідних податків та мит, що нараховувалися б при зазначенні оціночної вартості в договорі, а не вищої, реальної. Проте, така економія у випадку спору може обернутися вкрай високими втратами. Ці ризики не є оправданими.

Таким чином, Покупцю варто обрати «добросовісного» нотаріуса, який все детально перевірить, не дасть покупцю беззастережно підписати «шаблонний» договір, навіть за умови, що вартість об'єкту не велика. Договір купівлі-продажу повинен відображати реальні обставини операції, стан об'єкта, суму та порядок розрахунків, застереження та запевнення, які було зазначено продавцем та інші узгоджені сторонами умови. Для цього такий договір необхідно належно описувати та вивчати заздалегідь до проведення угоди, для того, щоб узгодити текст із сторонами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 3 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII : станом на 9 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 : станом на 2 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 20.09.2023).

ГЕРДОВ Олександр
*студент 112 групи факультету №4 Донецького державного
університету внутрішніх справ*
Науковий керівник:

ШУЛЬГА Андрій
*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Сучасні реалії в Україні, зумовлені збройною агресією Російської Федерації, надають особливого значення ролі громадських організацій у захисті прав та інтересів молоді. Перебіг подій останніх років вимагає систематичної та ефективної діяльності цих організацій з метою забезпечення відповідних умов для розвитку та самореалізації молоді, а також їхньої захищеності.

На сьогоднішній день в Україні працює велика кількість громадських організацій, що функціонують для захисту прав та інтересів молоді. Перелік таких організацій включає, але не обмежується ним, наступними:

Українська асоціація «Міжнародна Амністія»: Заснована на принципах захисту прав людини та гуманітарних цінностей. Під час збройного конфлікту в Україні, «Міжнародна Амністія» активно моніторить порушення прав людини в регіонах зі збройним конфліктом, документує факти інцидентів і залучає увагу до цих проблем шляхом інформаційних кампаній. Додатково, вони працюють над підвищенням обізнаності молоді щодо їхніх прав та свобод у контексті конфлікту [1].

Міжнародний фонд «Відродження»: Організація спеціалізується на допомозі дітям і молоді, постраждалим внаслідок збройного конфлікту. Надає правову підтримку, освіту та матеріальну допомогу з метою покращення їхнього життя та благополуччя [2].

Всеукраїнська фундація захисту прав і свобод людини: Спеціалізується на наданні юридичної допомоги та захисті прав громадян, включаючи молодь, в умовах збройного конфлікту. Організація проводить правову освіту та консультування, сприяючи інформованості та здатності молоді захищати свої права [3].

Богдана Чернявська стверджує, що на сучасному етапі громадські організації активно взяли на себе великий об'єм завдань, особливо в соціальній сфері, які раніше переважно виконували державні інституції. Відзначаючи їхню активну роль, авторка вказує на те, що громадські організації мають потенціал надавати всі суспільні послуги набагато швидше та ефективніше, використовуючи матеріальні й інші ресурси суспільства [4].

У контексті військового конфлікту, громадські організації відіграють суттєву роль у підтримці молоді, допомагаючи їй здійснювати свої права та свободи, які часто стають об'єктом порушень під час воєнних дій. Важливою

складовою цієї підтримки є пояснення молоді основних правових принципів, які стосуються їхньої безпеки та добробуту в умовах конфлікту.

Військовий конфлікт створює складну та потенційно небезпечну ситуацію, яка серйозно піддає сумніву права та безпеку молоді. Однією з найбільших загроз, пов'язаних із військовими конфліктами, є порушення фундаментальних прав на життя та особисту недоторканність, які ґрунтуються на принципах гуманності та справедливості. Це відображено в законодавстві України, зокрема в Конституції України (стаття 3), де гарантується право на життя та особисту недоторканність кожного громадянина України [5].

З огляду на важливість громадських організацій у захисті прав на недоторканність та безпеку молоді під час військового конфлікту, слід відзначити, що ця діяльність підтримується законодавством України. Закон України "Про громадські об'єднання" надає громадським організаціям право діяти у сфері захисту прав та інтересів громадян. Таким чином, громадські організації, спрямовані на захист молоді в умовах військового конфлікту, діють у відповідності з законодавчими нормами, забезпечуючи необхідний захист та підтримку [6].

Для ефективного вирішення проблем громадських організацій, що захищають права та інтереси молоді в умовах збройних конфліктів, необхідно ретельно узгоджувати їхню діяльність з міжнародними стандартами прав людини, зокрема з Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про права дитини [7]. Українське законодавство, включаючи інші нормативні акти, надає правову основу для функціонування цих організацій. Рекомендації для досягнення успіху в цьому напрямку включають підвищення правового середовища, сприяння вдосконаленню національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів, міжнародну співпрацю та залучення міжнародних організацій для підтримки діяльності громадських організацій. Покращення організаційних здібностей, включаючи управління, фінансовий контроль та стратегічне планування, громадську освіту молоді щодо їхніх прав та обов'язків, відповідно до міжнародних стандартів, а також систематичний моніторинг та публікацію звітів про порушення прав молоді для залучення уваги до проблеми та вимагання відповідальності за їхнє порушення. Такий комплексний підхід сприятиме належному захисту прав та інтересів молоді, відповідатиме вимогам міжнародних стандартів прав людини та стане основою для створення безпечного та справедливого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Українська асоціація "Міжнародна Амністія" URL: <https://www.amnesty.org.ua/prava-lyudyny-v-ukrayini-dopovid-amnesty-international-za-2022-rik/>
2. Міжнародний фонд "Відродження" URL: <https://www.irf.ua/report-2022-ua/>
3. Всеукраїнська фундація захисту прав і свобод людини. Соціальна мережа "Facebook". URL: <https://www.facebook.com/foundation.ua/>
4. Чернявська Богдана (2018). "Забезпечення державою права на

об'єднання у громадські організації волонтерського та благодійницького спрямування під час воєнного стану в Україні: адміністративно-правовий аспект." URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/256/7185/14940-1?inline=1>

5. Конституція України (Документ 254к/96-ВР). (Поточна редакція — Редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Закон про громадські об'єднання (Документ 4572-VI). (Поточна редакція — Редакція від 27.07.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

7. Конвенція про права дитини (Документ 995_021). (Поточна редакція — Редакція від 20.11.2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

ГУЗЕНКО Олена

доцент кафедри господарсько - правових дисциплін та економічної безпеки факультету № 4 ДонДУВС, кандидат економічних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ

Діяльність юридичних клінік в Україні набирає більш широкого масштабу, з кожним роком збільшується не лише їх кількість, а й підвищується їх статус та довіра населення зростає. Разом з тим, гостро постає питання удосконалення законодавчого забезпечення діяльності юридичних клінік. Особливо проблематичним аспектом вважається відсутність законодавчого врегулювання питання включення їх до складу організацій котрі отримали право надавати правову допомогу. На момент проведення дослідження питання залишається відкритим. Разом з тим, законодавчо лише рекомендується процедура фінансування діяльності юридичних клінік, проте правова процедура його проведення відсутня. У зв'язку з цим, вищі навчальні заклади на свій розсуд вирішують дане питання, а єдиний підхід відсутній.

Як показують прикладні дослідження юридична клініка використовується вищими навчальними закладами з позиції двох значеннях. У першому значенні юридична клініка виступає структурним підрозділом, в якому майбутні правники напрацьовують практичні навички, тобто навчаються правильно опитувати клієнтів, кваліфіковано їх консультувати, технічно точно складати позовні заяви та інші юридичні документи, вирішувати складні етико-професійні проблеми тощо.

Водночас, у другому значенні юридична клініка виконує роль навчальної програма, мається на увазі саме освітня програма професійної підготовки соціально зорієнтованих юристів.

За результатами дослідження встановлено, що діяльність вітчизняних юридичних клінік має певну законодавчу платформу, котра регламентує проведення безоплатних правових консультацій. Одним з ключовим правовим

регулятором виступає Конституція України[1]. Так, ст. 59 Конституції України законодавець гарантує право кожного на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом. Однак на погляд юристів практиків положення цієї статті, в частині можливості одержання правової допомоги безкоштовно, реалізовані на даний час не достатньо. Водночас, варто звернути увагу на той факт, що таке положення значною мірою є декларативним, адже не знаходить своєї реалізації в законах, що містили б гарантії його застосування.

Натомість, з моменту закріплення у Конституції України[1] та деяких спеціальних законах України права на безоплатну правову допомогу осіб реалізація такого права в повному обсязі була неможливою через відсутність єдиної законодавчо визначеної політики у сфері надання правової допомоги коштом держави. З метою вирішення даної проблеми Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу»[2], який набрав чинності 9 липня 2011 року, дозволило Україні отримати правову базу та інституціональний механізм для реалізації як закріпленого статтею 59 Конституції України[1] права кожного на правову допомогу, зокрема, у випадках, коли вона відповідно до закону повинна надаватись безоплатно, так і зобов'язань за низкою міжнародних договорів, які містять положення щодо надання правової допомоги і учасником яких є Україна.

Важливо наголосити на тому, що прийнятий Закон України «Про безоплатну правову допомогу»[2], визначив порядок і підстави надання безоплатної правової допомоги, суб'єктів її надання, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги, повноваження органів виконавчої влади у цій сфері, порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з питань надання безоплатної правової допомоги. Такий підхід, став поштовхом для врегулювання ситуації з питань надання безоплатної юридичної допомоги юридичними клініками.

Нагадаємо, що діяльність юридичних клінік регламентована Наказом Міністерства освіти та науки України від 03.08.2006 р. № 592. «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України»[3]. Законодавець регламентував основним завданням юридичних клінік саме надання безоплатної правової допомоги соціально вразливим верствам населення, шляхом залучення студентів-правників до професійної практичної діяльності. При цьому, законодавець запропонував у роботі юридичних клінік задіяти науково-педагогічні працівники, які мають практичний досвід професійної діяльності та можуть надавати юридичну, методичну, практичну і теоретичну допомогу майбутнім правникам. Разом з тим, питання надання студентами клініцистами безоплатної правової допомоги мало захищеним верстам населення залишалося відкритим. Серед установ, котрі отримали дане право, у відповідності з Законом України «Про безоплатну правову допомогу»[2], юридичні клініки не було включено. виправити дану ситуацію законодавець вирішив розробкою проекту Закону України № 9295 від 02 грудня 2011 року[4]. У Пояснювальній записці[5]до даного законопроекту

законодавець чітко констатував наступне: визначити юридичні клініки вищих навчальних закладів III - IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямками «Правознавство», «Правоохоронна діяльність», суб'єктами надання безоплатної правової допомоги. На погляд законодавця саме прийняття даного законопроекту сприятиме розширенню можливостей реалізації конституційного права громадян на безоплатну правову допомогу, зокрема соціально вразливих верств населення.

Як показує досвід роботи юридичних клінік їх функції напряму взаємопов'язані між собою, адже виконуючи свою навчальну функцію, тобто практичне навчання студентів клініцистів, юридична клініка надає юридичні послуги малозабезпеченому населенню, тобто здійснює соціальну функцію. Основною, звісно ж, є навчальна функція, адже юридична клініка і була створена для навчання студентів – клініцистів.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що законодавче регламентування діяльності вітчизняних юридичних клінік потребує удосконалення. Враховуючи рольовий аспект юридичних клінік, обсягу надання безоплатної правової допомоги населенню за період функціонування, стає зрозуміло, що першочерговим питанням має стати законодавче регулювання процедури фінансування юридичних клінік. Такий підхід надасть можливість отримати вищим закладам освіти правовий інструмент фінансування юридичних клінік та проводити заходи удосконалення їх роботи в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.08.2023).
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI . URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>. (дата звернення: 22.08.2023).
3. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : наказ Міністерства освіти та науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 23.08.2023).
4. Про внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо юридичних клінік: проект Закону України № 9295 від 02 грудня 2011 року. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9525&skl=7 (дата звернення: 07.07.2023).
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 29.11.2011 № 9525 «Про внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу»(щодо юридичних клінік). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GF7CL00A?an=16>(дата звернення: 23.08.2023).

ДАНИЛОВА Ірина
старший викладач кафедри
Приватно-правових дисциплін і морського права
ННМГІ Одеський національний морський університет
ВАСИЛЕВИЧ Марина
здобувач 3 курсу
спеціальності «Право»
ННМГІ Одеський національний морський університет

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Обрана тема вкрай актуальна через поточну ситуацію в Україні, яка обумовлена війною. Внаслідок агресії з боку Російської Федерації та окупації частини українських територій, люди змушені радикально змінювати своє життя, покидаючи рідні міста та домівки. В результаті цього наші співвітчизники стають внутрішньо переміщеними особами. Фактично, внутрішньо переміщені особи є тими, хто може бути визнаний "вимушеними переселенцями," але, поки залишаються в межах своєї країни громадянства, вони зберігають свої права та можуть розраховувати на захист від держави.

Законодавча база, яка стосується внутрішньо переміщених осіб, базується на різних нормативних документах та законах, таких як: Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» і Закон України «Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»[1]. Важливим для роз'яснення сутності поняття «внутрішньо переміщена особа» у контексті міжнародно-правових норм і стандартів у ході дослідження став «Довідник по захисту внутрішньо переміщених осіб»[2].

Довгострокові дослідження ситуації в Україні підтверджують, що найважливішим аспектом соціальної політики стосовно внутрішньо переміщених осіб є їх адаптація та соціально-економічна інтеграція в життя країни. Цей процес залежить від кількох об'єктивних факторів, таких як наявність ефективного законодавства, інноваційних методик, можливість їх впровадження і професійний рівень соціальних працівників та інших фахівців.

Поява нових соціально вразливих верств населення внаслідок внутрішнього переміщення осіб вимагає уваги до питань соціального забезпечення та соціального захисту цієї категорії громадян. Для цього використовуються можливості різних державних та неурядових інституцій з метою створення умов для їх соціальної адаптації. З цією метою розробляються конкретні напрями соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Перше напрямом є трудова та професійна адаптація, яка включає в себе кілька важливих аспектів. Ця сфера врегульовує питання щодо працевлаштування біженців і вимушених переселенців з урахуванням їх наявної кваліфікації та потреб ринку праці на новому місці проживання. Вона також

включає в себе розвиток системи самозайнятості для цих осіб і організацію підготовки та перепідготовки професійних іммігрантів.

Крім трудової та професійної адаптації, важливим аспектом є вирішення питань матеріального відшкодування збитків, завданих біженцям та вимушеним переселенцям під час їхнього аварійного виїзду з місця походження. Ця сфера включає в себе організацію роботи щодо забезпечення переселенців житлом, надання необхідної медичної допомоги, визначення розміру завданої шкоди, призначення та виплату встановлених законом компенсацій, а також створення базових умов для подальшої психосоціальної та соціальної реабілітації та відновлення цих осіб.

Третій напрямок - це формування і подальший розвиток гармонійної системи взаємин з місцевим населенням. Реалізація даного напрямку діяльності передбачає, що переселенці повинні докласти великих зусиль, щоб подолати або уникнути негативної реакцію місцевих жителів і сприяти їх адаптуванню у нові правила, традиції та спосіб життя. Тут важлива робота з організації груп самодопомоги.

На сьогоднішній день в Україні існує система надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, яка регулюється відповідним законодавством та програмами соціальної підтримки. Згідно з Порядком надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 (зі змінами)[3]. У 2022 році понад 2,3 млн внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд гривень. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 214 "Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг у період воєнного стану" (зі змінами), виплата призначених державних допомог і пільг не припиняється в період воєнного стану і виплачується в період дії воєнного стану та протягом місяця після його закінчення [4].

Щоб підтримати сім'ї з дітьми в умовах воєнного стану, Міністерство соціальної політики України спільно з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) розробили проект для надання нових заходів соціальної підтримки найбільш вразливим категоріям населення. Цей проект спрямований на полегшення життя сімей з дітьми, які опинилися в складних умовах через воєнні події та конфлікти. Урядом прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 405 «Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення» [5].

Також хочу зазначити, що, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану» (зі змінами), під час воєнного стану продовжується виплата призначених державних допомог та пільг і яка виплачуватиметься у період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення [6].

Важливо зазначити, що внутрішньо переміщені особи, які належать до

категорій пенсійного віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших осіб із складними життєвими обставинами, не залишаються без уваги в Україні. Вони мають право на соціальну підтримку та послуги відповідно до чинного законодавства України. Це означає, що ці особи можуть отримувати соціальні послуги, такі як пенсії, медична допомога, підтримка в наданні житла та інші види соціальної підтримки, залежно від їхніх потреб та фактичного місця проживання чи перебування. Законодавство передбачає механізми для надання цих послуг та гарантує права внутрішньо переміщених осіб на адекватну соціальну підтримку.

Відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [7] соціальний захист малозабезпечених внутрішньо переміщених сімей, в тому числі, багатодітних, забезпечується шляхом надання їм допомоги.

На мою думку, соціальна підтримка повинна проявлятися переважно через забезпечення прав та регулювання ситуації внутрішньо переміщених осіб, спрямовуючи їх на шлях незалежності від гуманітарної допомоги, де це можливо. Найкращим варіантом, на мою думку, було б відновлення трудового потенціалу цих осіб та відновлення їх соціокультурних і суспільних зв'язків.

Отже, з усього вищесказаного можна зробити один висновок: забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб є однією з основних проблем в Україні сьогодні. Часто виникають труднощі, пов'язані із соціальними виплатами, послугами (наприклад, медичними), відновленням документів, отриманням субсидій, працевлаштуванням та наданням житла, і це завдання, яке наша держава повинна вирішувати, оскільки вона несе відповідальність за захист прав внутрішньо переміщених осіб.

Вивчення ситуації в Україні підтверджує важливість та пріоритетність соціальної політики та допомоги внутрішньо переміщеним особам. Головним завданням у цьому контексті є їх адаптація та соціально-економічна інтеграція. Ці процеси значною мірою залежать від ряду об'єктивних факторів, таких як наявність ефективного законодавства, використання інноваційних методик та підходів, можливість їх реалізації, а також професійний рівень соціальних працівників та інших спеціалістів.

Список використаної літератури:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: закон України від 20.10.2014 р. № 1706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення 25.09.2023 р.).

2. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Довідник ВПО. URL: <https://minre.gov.ua/informacziya/korysna-informacziya/korysna-informacziya-dlya-vpo/dovidnyk-vpo/> (дата звернення 25.10.2023).

3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова КМУ від 01.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.09.2023).

4. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: постанова КМУ від 07.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.09.2023).

5. Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення: постанова КМУ від 05.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.09.2023).

6. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: постанова КМУ від 30.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.09.2023).

7. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: закон України від 16.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> (дата звернення 25.09.2023)

ДОПІЛКА Владислав

*доцент кафедри «Приватно-правові дисципліни і морське право»,
Одеський Національний Морський Університет,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСИПЕНКО Оксана

*магістр 2 курсу Навчально-наукового Морського Гуманітарного
Інституту, Одеський Національний Морський Університет*

ЛІНІЙНЕ МОРСЬКЕ СУДНОПЛАВСТВО: ПРАВОВА ПРИРОДА І ЗМІСТ

Глобальні тенденції взаємодії міжнародних транспортних процесів, що сприяють зниженню собівартості мультимодальних контейнерних перевезень, значно посилюють вплив цінової конкуренції при стабільно високій якості надаваних продуктів. [1, с. 162]

Лінійне судноплавство з'явилося в зв'язку з потребою регулярних океанських перевезень цінних генеральних вантажів, промислового обладнання, предметів широкого споживання і інше. Необхідність в таких перевезеннях з'явилася на початку XIX століття на Північній Атлантиці в результаті швидкого промислово-економічного розвитку США і країн Європи [2, с. 34].

В даний час міжнародне лінійне судноплавство є основною формою організації морських перевезень, що дозволяє виконувати швидко доставку вантажів морським шляхом. На його частку припадає близько 70% вартості всіх вантажів, що перевозяться морським транспортом. Роль лінійного судноплавства ще більше зростає в умовах глобалізації світової економіки, що обумовлює

розширення і поглиблення міждержавних торговельних зв'язків, коли нерідко напівфабрикати або комплектуючі вироби виробляються в одному місці, а готовий продукт - по інший бік океану. Тобто морський транспорт стає неодмінним учасником виробничого процесу, від надійної і ритмічної роботи якого залежать кінцеві результати виробництва. У свою чергу, це вимагає від лінійних компаній високого ступеня організації руху суден, використання систем логістичного обслуговування.

Лінійне судноплавство – форма організації перевезень вантажів, при якій судновласник (лінійний оператор) забезпечує виконання п'яти обов'язкових умов: 1) регулярний рух названих судів; 2) за заздалегідь оголошеним розкладом; 3) між встановленими портами; 4) на основі типового договору морського перевезення - коносамент лінії; 5) з оплатою перевезення за стабільними тарифами [3, с. 201].

Розрізняють такі види ліній: а) односторонні, експлуатовані одним судновласником; б) спільні, які обслуговуються кількома транспортними компаніями; в) конференціальні, які організовуються і діють на основі угод конференцій (об'єднань) судновласницькі компаній.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) розробила в 1974 році Кодекс поведінки лінійних конференцій, за яким лінійною конференцією визнається група, що складається з однієї або більше судноплавних компаній, що експлуатують судна, які надають послуги з міжнародних лінійних перевезень вантажів на певному напрямку і мають угоди про загальні тарифні ставки, права та обов'язки членів конференції та інші умови.

Кодекс затвердив концепцію відкритих лінійних конференцій з переважним правом участі національних судноплавних компаній країн, торгівля яких обслуговується лінійною конференцією, а також реалізують принципи розподілу обсягу перевезень і фрахту. Судноплавні компанії третіх країн мають право на участь у перевезеннях в розмірі не більше 20% від загального вантажопотоку.

Однак сьогодні в світі принципи Кодексу поширюються лише на 17-18% лінійних перевезень. Основні витрати лінійні конференції понесли при організації перевезень вантажів в змішаних повідомленнях, де за спрощеним варіантом «порт-порт» виконується тільки одна третина перевезень вантажів в контейнерах.

Регулярні судноплавні лінії (Regular Shipping Lines) передбачають: певний маршрут і напрямок проходження, а саме - базові порти, в які обов'язково заходять судна даної лінії, і факультативні порти, в які можливий заходження суден; певну частоту відходу суден (зазвичай 2-3 відходи в місяць з розподілом по декадах або тижнях); категорії вантажів, включаючи обмеження по масі партії відправки і габаритам вантажних місць; тарифи на перевезення вантажів між парами портів.

З регулярних судноплавних ліній виділилися контейнерні і ролкерні лінії (Container Lines; Ro-Ro Lines). Їх назвали терміновими, оскільки судна, що працюють на цих лініях, витримують розклад заходів в порти з точністю до - дати місяця або дня тижня.

Для забезпечення перевезень вантажів на термінових лініях створюються фідерні транспортно-технологічні системи, які передбачають використання судноплавними компаніями невеликих суден - фідерів (Feeder Ship) для транспортування вантажів на додаток до магістральних суден. При цьому великі партії контейнерів або генеральних вантажів, що доставляються по основних магістралях швидкісними судами, концентруються в 2-4 базових найбільших портах, оснащених високоомеханізованими терміналами, на яких здійснюється перевалка вантажів на транспортні засоби інших видів транспорту і відіграють роль міжнародних центрів перевалки - розподільних центрів (Distribution Centers). Далі фідерні судна переміщують контейнери і генеральні вантажі на малі і середні відстані невеликими партіями, обслуговуючи райони, що тяжіють до розподільного центру. Такими центрами є Гонконг, Сінгапур, Гамбург, Нью-Йорк, Роттердам, Йокогама і інші аналогічні порти [4, с. 56].

Договірні відносини між продавцями і покупцями будуються звичайним чином на основі зовнішньоторговельних контрактів купівлі-продажу. Виробники або продавці дрібних партій цінних вантажів не в змозі самостійно організовувати і контролювати транспортування кожної окремої партії, так як товари продаються і відправляються щоденно багатьма партіями на різні напрямки різними видами транспорту. Тому участь у транспортному процесі експедитора в лінійному суднопластві є обов'язковим для вантажовідправника, і він є найважливішою фігурою в міжнародних перевезеннях його товарів. Експедитор укладає договори транспортної експедиції з багатьма вантажовідправниками, концентрує і контролює великі потоки цінних, в тому числі контейнерних, вантажів на основних світових напрямках перевезень.

Лінійний перевізник, як було вже сказано вище, організовує лінію, оголошує розклад і працює незалежно від попередніх контрактів з власниками вантажу.

Головним завданням лінійного перевізника є залучення вантажів на судна лінії у всіх портах заходу. Це завдання покладається на лінійного агента (Liner Agent), який в цьому аспекті виступає як агент з продажу - він продає транспортні послуги судновласника в певному географічному регіоні. Агентська угода носить довгостроковий характер і покладає на агента великі обов'язки і повноваження, ніж агентська угода портового обслуговування в трамповому суднопластві. Необхідні для обслуговування судна послуги фірм надаються агентом в звичайному порядку.

Організація і техніка укладання договору морського перевезення в лінійному суднопластві наступна [5, с. 231]: 1) обов'язком експедитора є пошук морського перевізника та укладання з ним договору від імені та за рахунок вантажовідправника; 2) в обов'язки лінійного агента входить пошук і залучення вантажу на лінію і укладення договору морського перевезення від імені перевізника.

Експедитор і агент встановлюють ділові контакти і від імені своїх принципалів (вантажовідправника і судновласника) укладають договір морського перевезення, який спочатку оформляється заявкою вантажовідправника - букингнотом, а після його акцепту і фактичного прийому

вантажу підтверджується коносаментом. [6, с. 664]

Довгострокові контракти - стивідорні угоди з операторами терміналів в кожному порту заходу лінійних судів укладає судновласник. Великі лінійні компанії прагнуть контролювати операторів терміналів або мати власні причали і перевантажувальні комплекси в портах.

Список використаних джерел

1. Кузнецов С.О., Пашковська Л.І. Морське право: підруч. Одеса : Фенікс, 2012. 236 с.
2. Аверочкіна Т.В., Гаверський В.В. Морське право. навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс. 2021. 162 с.
3. Микита І.П. Універсальна та регіональна уніфікація у сфері міжнародного морського перевезення вантажів. *Приватне право і підприємництво*. 2018. № 18. С. 198-205.
URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pprip_2018_18_46
4. Ніколаєва Л.Л. Форми договору морського перевезення : навч. посіб. Київ : "Фенікс", 2007. 238 с.
5. Довгерт А. С. Договір у міжнародному приватному праві. *Право України*. Київ : 2012. № 9. С. 226-235.
6. Зеркалов Д.В. Транспортно-експедиторська діяльність : монографія. Зеркалов. К. : Основа, 2012. 1009 с.
URL:http://www.zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/transportno-ekspeditorska_diyalnist._monografiya.pdf

ЄРОФЄЄНКО Лариса

*доцент Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.

Життя всіх українців змінилося від тоді, коли російські війська вторглися на нашу територію повномасштабною війною. Люди були вимушені покидати свої домівки заради збереження свого життя та життя своїх близьких і дітей.

Багато підприємств було знищено, деякі з них релакували у більш безпечні місця та території нашої країни, а деякі вимушено припинили свою діяльність через неможливість її продовження із-за постійних обстрілів.

Та, дякуючи Збройним Силам України, які стійко боронять наші території, виганяючи окупантів з рідної землі, українці почали прилаштовуватися до ситуації і подій, що відбуваються в Україні. Багато родин повернулися із-за кордону, бізнес потихеньку почав відроджуватися, починають працювати підприємства, установи.

Російська агресія створила нові виклики для захисту прав у різних сферах не тільки українців, а й всього цивілізованого людства.

Так, інтелектуальна власність, яка й до цього ставала досить часто об'єктом протиправних дій та зловживань, з повномасштабною війною ще більше потребує належного рівня захисту від порушень або загрози порушень. Також через війну вже багато втрачено надбань культурних установ: галерей, музеїв, бібліотек, а це є великим авторським пластом. Якись об'єкти, звичайно, можна відтворити, а якість ні, бо вони або знищені, або розбомблені, або вкрадені та вивезені окупантами. І, хоча інтелектуальна власність викликає значно менше занепокоєння порівняно з втратою життів, руйнуванням міст і кризою біженців, спричинених російською агресією в Україні, але ігнорування міжнародної системи прав інтелектуальної власності РФ є додатковою демонстрацією неповаги та нівелювання цією державою встановлених міжнародних правових норм.

Як зазначають експерти у сфері інтелектуальної власності, що під час воєнного стану значно знизилася подача заявок до Національного офісу інтелектуальної власності (далі НОІВ) про реєстрацію або зміни в реєстрації об'єктів інтелектуальної власності. А треба зазначити, що саме інтелектуальна власність є складовою ВВП країни, який в свою чергу визначається як сукупна вартість всіх товарів та послуг, які виробляються в країні протягом певного періоду часу.

Патенти, авторські права, права на знаки для товарів і послуг та інші права інтелектуальної власності, можуть бути важливими компонентами виробництва товарів та послуг. Наприклад, патентовані технології можуть допомогти підприємствам збільшити продуктивність та знизити витрати, що в свою чергу збільшує валовий внутрішній продукт. В умовах війни стає актуальним розвиток оборонної сфери, створюються нові види озброєння, а це породжує нові винаходи та корисні моделі. Також створюються нові комп'ютерні програми в оборонній сфері, науковці пишуть статті, промови, розвивається духовна діяльність населення через створення художніх та музичних творів, соціальної реклами. Багато українських виконавців пишуть патріотичні пісні, художники пишуть картини – і все це є об'єктами авторського права та суміжних прав та потребує належного законодавчого захисту.

Отже, інтелектуальна власність має значний вплив на економіку країни, її оборону. І звісно, що військові дії суттєво вплинули на розвиток цієї галузі.

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан, [1] який, в свою чергу, передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [2].

Верховна Рада України працює над змінами законодавства, в тому числі й у сфері інтелектуальної власності. Це пов'язано не тільки з війною, а й в рамках руху в нашому євроінтеграційному процесі. В Україні є зобов'язання, в тому числі і в сфері інтелектуальної власності, і за угодою про асоціацію з ЄС. Законотворці досліджують різні європейські директиви, та аналізують наскільки

їх норми імплементовані в національне законодавство.

13 квітня 2022 року набув чинності Закон України 2174-IX від 01.04.2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» (далі Закон). [3] Відповідно до цього закону встановлено, що на період воєнного стану перебіг строків, пов'язаних із охороною прав ІВ, зупиняється. Якщо на період, починаючи з 24 лютого 2022 року та протягом дії воєнного стану, припадає закінчення строку правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності, в цьому випадку існує можливість здійснити дії, необхідні для продовження дії охоронних документів (свідоцтв, патентів), протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за пропуск відповідних строків. Протягом всього строку дії воєнного стану відповідні права залишаються чинними, і можуть бути поновлені у загальному порядку після скасування дії воєнного стану. [3]

Також в цьому Законі зазначено строки щодо яких зупиняється дія на період воєнного стану. Серед них: строки, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності; строки щодо процедур набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності; строки подання заперечення проти заявки або міжнародної реєстрації на території України; строки оскарження НОІВ у судовому порядку або до Апеляційної палати про визнання прав на винахід недійсними; строки, протягом яких можливі поновлення пропущених строків (крім – строків, встановлених для здійснення дій НОІВ). [3]

Перебіг строків продовжується з дня, наступного за днем скасування воєнного стану, з урахуванням часу, що минув до їхнього зупинення. Всі необхідні заяви, клопотання, заперечення, відповіді, подання яких передбачено відповідними профільними законами – також можуть бути подані протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за поновлення, подовження або продовження строків. [3]

У зв'язку з уточненням позиції удосконалення механізму захисту прав інтелектуальної власності, 20.03.2023 року Верховною Радою було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності». [4]

Відповідно до цього Закону було внесено зміни до Цивільного кодексу України які стосуються застосування способів захисту права інтелектуальної власності. Зокрема, додано пункт, який дозволяє замінити способи захисту разовим грошовим стягненням за умови ненавмисного і безнедбального порушення права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається судом як розмір винагороди, яка була б сплачена за надання дозволу на використання права інтелектуальної власності, з приводу якого виник спір, і є обґрунтовано задовільним для позивача. Також замінено термін «разового грошового стягнення» на «компенсацію», також визначено спосіб оприлюднення інформації про порушення права інтелектуальної власності. [4]

У господарському процесуальному кодексі України додано статтю, яка надає можливість суду призначити ухвалу про витребування інформації стосовно походження та мережі розповсюдження товарів або послуг, що

порушують права інтелектуальної власності, на вимогу позивача. Така інформація повинна включати повне найменування та адресу осіб, які вважаються виробниками, розповсюджувачами чи попередніми власниками таких товарів або послуг. Клопотання позивача повинно стосуватися виключно необхідної для встановлення походження і мережі розповсюдження товарів або послуг інформації.

Відповідно до змін, внесених до Цивільного процесуального кодексу, суд може видати ухвалу про витребування інформації про походження та розповсюдження товарів чи послуг, що порушують права інтелектуальної власності, за запитом позивача, якщо існують достатні підстави вважати, що такі товари або послуги порушують права інтелектуальної власності. Клопотання позивача повинно стосуватися виключно необхідної інформації про походження та розповсюдження товарів або послуг, що порушують права інтелектуальної власності, та має включати інформацію про осіб, що здійснюють їх виробництво, розповсюдження та торгівлю. [4]

Основна мета цього Закону полягає у поліпшенні механізму захисту прав інтелектуальної власності шляхом уточнення позиції та внесення змін до законодавства та норм.

Для ефективного захисту своїх прав на інтелектуальну власність Україні потрібно приділяти більше уваги з вдосконалення внутрішнього законодавства, посиленні контролю за порушенням прав та проведенні адекватної реакції на порушення. Взагалі, захист прав на інтелектуальну власність є важливим елементом розвитку економіки та культури країни. Тому, Україні потрібно приділяти більше уваги цьому питанню, забезпечувати ефективний захист прав на інтелектуальну власність та залучати міжнародну спільноту до співпраці у цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 16.09.2023 р.)
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 16.09.2023 р.)
3. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення 16.09.2023 р.)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.2023 р. № 2974-IX : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> (дата звернення 16.09.2023 р.)

PROGRESS IN OCCUPATIONAL SAFETY

The European Union is an economic and political organisation. This organization covers many different policy areas – from climate, environment and health, to external relations and security, labor and justice and migration. The legal basis for systemic solutions are the acts of EU law. Occupational health and safety is one of the areas where the EU has had the greatest impact, with a robust legal framework that covers as many risks as possible with as few rules as possible. Since the 1980s, the EU has attached great importance to improving health and safety at work. Legislation adopted at European level sets minimum standards for basic standards of worker protection, with Member States being free to maintain or introduce stricter measures. Following the entry into force of the Treaty of Lisbon, the Charter of Fundamental Rights of the European Union became a legally binding instrument, thereby increasing the importance of occupational safety and health policy in EU legislation. A number of research programmes in the field of occupational safety and health (OSH) have been carried out under the auspices of the European Coal and Steel Community (ECSC). The need for a holistic approach became apparent when the European Economic Community (EEC) was established in 1957. In 1974, the Advisory Committee on Public Health and Consumer Protection was established. Safety, Hygiene and Health Protection at Work, which is responsible for assisting the Commission (Council Decision 74/325/EEC). Minimum OSH requirements were needed to complete the European Single Market. A number of directives have therefore been adopted, such as Directive 82/605/EEC (replaced by Directive 98/24/EC) on the protection of workers against the risks related to lead, Directive 83/477/EEC (as last amended by Directive 2009/148/EC) on asbestos and Directive 86/188/EEC (as last amended by Directive 2003/10/EC) on noise. With the adoption of the Single European Act in 1987, health and safety at work appeared for the first time in the EEC Treaty in an article laying down minimum requirements and authorising the Council to adopt directives on safety and health at work by qualified majority. This was aimed at: improving the safety and health of workers at work; harmonising working conditions; preventing "social dumping" once the internal market has been completed; and preventing companies from relocating to areas where the level of protection is lower for the sole purpose of gaining a competitive advantage.. The Amsterdam Treaty (1997) strengthened the status of employment by introducing a title on employment and a social agreement. For the first time, directives laying down minimum requirements for safety, hygiene and working conditions have been adopted by Parliament and the Council under the co-decision procedure.

The legal acts of the European Union do not include the concept of labour protection. It is not used in the Treaties or in Community directives. Legislators often use terms in legislation relating to health and safety at work, although they are not synonymous, they are often used interchangeably, even by health and safety specialists

who assess the state of the working environment. Most often, this applies particularly to: harmful, burdensome, hazardous and work under special conditions or of a special nature. Under Principle 10 of the European Pillar of Social Rights, workers have the right to a high level of protection of health and safety at work. The EU and Member States have developed an advanced regulatory framework to establish preventive and protective measures to address occupational risks. Secondly, the framework is based on a tripartite approach of closely involving workers, employers and governments in the design and implementation of these OSH measures at EU and national level. In addition, continued support, in particular for micro-enterprises and SMEs, contributes to the correct application of OSH rules.¹ EU legislation on health and safety at work (OSH) is crucial to protect the health and safety of workers. Protecting people from risks to health and safety at work is a key element in ensuring sustainable decent working conditions for all workers. Protection of the health and safety of workers enshrined in the Treaties [2]² and the Charter of Fundamental Rights ³ is one of the most important components of the EU economy. It must be pointed out here that, in addition to the above-mentioned legal acts of that organisation, there are also others, namely: regulations, directives, decisions, recommendations and opinions. The Regulation is a binding act and applies throughout the European Union. Directives are legislative acts that set a goal that all EU countries must achieve. However, the way in which this is achieved is determined by individual countries through their own legislation. Decisions are binding on those to whom they are addressed (e.g. an EU country or an individual company) and are directly applicable.

An opinion, on the other hand, is an act by which the institutions may issue a non-binding statement, in other words one which does not impose any legal obligations on the parties to whom it is addressed. The opinion is not binding. Opinions may be issued by the EU institutions (Commission, Council, Parliament), the Committee of the Regions and the European Economic and Social Committee. The framework of the study limits the presentation of all legal solutions in this area, therefore only selected regulations in force in EU law will be presented.. Directive 89/654/EEC lays down minimum requirements for the protection of the health and safety of workers at work; it lays down minimum requirements for the protection of the health and safety of workers at work. Complements the general provisions laid down in Directive 89/391/EEC⁴ on health and safety at work. This Directive (89/391/EEC) — introduces measures to improve the safety and health of workers at work and applies to all sectors of activity, both public and private (industrial, agricultural, commercial, administrative, service, educational, cultural, leisure, etc.). It should be emphasised that, under the terms of the Directive, every worker is responsible, as far as possible, for his own health and safety and for the health and safety of his colleagues.

¹ Strategiczne ramy UE dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy na lata 2021–2027. Bezpieczeństwo i higiena pracy w zmieniającym się świecie pracy. Komunikat komisji do parlamentu europejskiego, rady, europejskiego komitetu ekonomiczno-społecznego i komitetu regionów EMPT; COM(2021) 323 final

² Traktat o Unii Europejskiej [Dz.U. C 202 z 7.6.2016]; Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [Dz.U. C 202 z 7.6.2016]

³ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej [Dz.U. C 326 z 26.10.2012, s. 391.]

⁴ Dyrektywa Rady 89/391/EEG — wprowadzenie środków w celu poprawy bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w miejscu pracy

The employer has an obligation to provide special protection to workers who may be particularly exposed to potential hazards and hazards at work. An important provision of this legal act is that it does not apply to some services of general interest, such as the police, the armed forces, or to certain areas of activity related to civil protection services. EU legislation on OSH is developed in close cooperation with the Advisory Committee on Safety and Health (ACS). Occupational Safety and Health ⁵, a tripartite body made up of representatives of national governments, trade unions and employers' organisations. The European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA) provides guidance and tools that, combined with similar national online tools, (i) provide sector-specific information specifically targeted at small and medium-sized enterprises (SMEs), as they employ the majority of workers in the EU and often face the greatest obstacles to ensuring health and safety at work, and (ii) guide employers through all steps of the risk assessment process. Committee of Senior Labour Inspectors ⁶ issues opinions on the enforcement of EU OSH legislation and promotes knowledge sharing on labour inspection practices. EU health and safety legislation already takes into account many of the risks posed by changing sectors, equipment and jobs. Four directives on health and safety have been updated in recent years, covering protective equipment, medical care on board vessels, biological agents at work, chemical agents at work, etc. ⁷. The Commission has also proposed a revision of the Machinery Directive ⁸ on the risks arising from the digital transformation and the use of machinery, which are also important for the health and safety of workers.

The directives on the protection of young people and pregnant women at work are important.⁹ Moreover, European Union legislation regulates in a very detailed way the performance of work in certain economic sectors.¹⁰ Mandatory safety signs have been introduced (by Council Directive 92/58/EEC of 24 June 1992 on the minimum requirements for safety and/or health signs at work (ninth individual Directive within the meaning of Article 16(1) of Directive 89/391/EEC)).

When analysing the provisions of EU law on the performance of work, one cannot fail to see extremely detailed solutions. Some of the directives cover not only

⁵ Decyzja Rady z dnia 22 lipca 2003 r. ustanawiająca Komitet Doradczy ds. Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Miejscu Pracy (2003/C 218/01), Dz.U. C 218 z 13.9.2003, s. 1.

⁶ Reprezentujący organy inspekcji pracy państw członkowskich.

⁷ Wyposażenie ochronne (dyrektywa Rady 89/656/EWG); opieka medyczna na statkach (dyrektywa Rady 92/29/EWG); działanie czynników biologicznych w miejscu pracy (dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/54/WE); piąty wykaz wskaźnikowych dopuszczalnych wartości narażenia zawodowego (dyrektywa Komisji 2019/1831).

⁸ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/2019-Machinery-Directive-revision_pl [dostęp: 17.02.2023]

⁹ Dyrektywa Rady 94/33/WE z dnia 22 czerwca 1994 r. w sprawie ochrony pracy osób młodych; Dyrektywa Rady 92/85/EWG z dnia 19 października 1992 r. w sprawie wprowadzenia środków służących wspieraniu poprawy w miejscu pracy bezpieczeństwa i zdrowia pracownic w ciąży, pracownic, które niedawno rodziły, i pracownic karmiących piersią (dziesiąta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG).

¹⁰ Przykładowo: Dyrektywa Rady 92/91/EWG z dnia 3 listopada 1992 r. dotycząca minimalnych wymagań mających na celu poprawę warunków bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników w zakładach górniczych wydobywających kopaliny otworami wiertniczymi (jedenasta szczegółowa dyrektywa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG); Dyrektywa Rady 2010/32/UE z dnia 10 maja 2010 r. w sprawie wykonania umowy ramowej dotyczącej zapobiegania zranieniom ostrymi narzędziami w sektorze szpitali i opieki zdrowotnej zawartej między HOSPEEM a EPSU (Tekst mający znaczenie dla EOG).

the conditions for the manual movement of weights or exposure to carcinogens.¹¹ Progress in labour law is very clear, particularly in the area of occupational safety (employment and safe performance of work). As already pointed out, the framework of the study does not allow for a broad presentation and analysis of legal solutions concerning human labour, which are in force in the European Union. It can also be assumed that EU legislation in this area will evolve, although it is difficult to determine the direction of future changes.

Bibliography:

1. Council Decision of 22 July 2003 setting up an Advisory Committee on Safety and Health at Work (2003/C 218/01), OJ C 218, 13.9.2003.
2. Council Directive 89/391/EEC — the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work
3. Council Directive 92/91/EEC of 3 November 1992 concerning the minimum requirements for improving the safety and health of workers in mineral-extracting undertakings through boreholes (eleventh individual Directive within the meaning of Article 16(1) of Directive 89/391/EEC).
4. Council Directive 2010/32/EU of 10 May 2010 implementing the Framework Agreement on prevention from sharp injuries in the hospital and healthcare sector between HOSPEEM and EPSU (Text with EEA relevance).
5. Directive 2004/ 77/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the protection of workers from the risks related to exposure to carcinogens or mutagens at work (Sixth individual Directive within the meaning of Article 16(1) of Council Directive 89/391/EEC) (codified version) (Text with EEA relevance).
6. Council Directive of 29 May 1990 on the minimum health and safety requirements for the manual movement of loads in the event of a possible risk, particularly of back injury to workers (fourth individual Directive within the meaning of Article 16(1) of Directive 89/391/EEC)
7. Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work.
8. Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (10th individual Directive within the meaning of Article 16(1) of Directive 89/391/EEC).
9. Charter of Fundamental Rights of the European Union [OJ C 326, 26.10.2012]
10. The EU Strategic Framework on Health and Safety at Work 2021-2027. Occupational health and safety in a changing world of work. Communication from the

¹¹ Dyrektywa 2004/ 77/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r w sprawie ochrony pracowników przed zagrożeniami związanymi z narażeniem na działanie czynników rakotwórczych lub mutagenów w pracy (szósta dyrektywa szczegółowa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy Rady 89/391/EWG) (wersja skodyfikowana) (Tekst mający znaczenie dla EOG); Dyrektywa Rady z dnia 29 maja 1990 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących ochrony zdrowia i bezpieczeństwa podczas ręcznego przemieszczania ciężarów w przypadku możliwości wystąpienia zagrożenia, zwłaszcza urazów kręgosłupa pracowników (czwarta szczegółowa dyrektywa w rozumieniu art. 16 ust. 1 dyrektywy 89/391/EWG)

Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions EMPTY; COM(2021) 323 final

11. Treaty on European Union [OJ C 202, 7.6.2016]; Treaty on the Functioning of the European Union [OJ C 202, 7.6.2016]

12. Protective equipment (Council Directive 89/656/EEC); medical care on board vessels (Council Directive 92/29/EEC); exposure to biological agents at work (Directive 2000/54/EC of the European Parliament and of the Council); fifth list of indicative occupational exposure limit values (Commission Directive 2019/1831).

13. https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/2019-Machinery-Directive-revision_pl [access: 13.03.2023]

ЖЕРЕБКО Валерія

здобувач Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

МАКОВІЙ Віктор

кандидат юридичних наук,

доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ НА СЛУЖБОВІ ТВОРИ

У сучасних умовах значне, якщо не переважне, число прав інтелектуальної власності створюється авторами (творцями) в процесі їх трудової діяльності. Складна предметна суб'єктна структура правовідносин між авторами і роботодавцем визначається різними рівнями і галузевими правовими нормами, що ускладнює їх тлумачення та застосування. Кожна сторона застосовує лише положення закону, які підтверджують дійсність її власних прав на ІВ, намагається визнати недійсними інші положення. Спори про такі права виникають через те, що учасники правовідносин не мають чіткого розуміння своїх взаємних прав обов'язків, їх межі обсягу. Необхідність захисту прав і інтересів сторін у складній взаємодії і знаходження розумного балансу між ними робить доцільним проведення наукових досліджень з цієї проблеми [1, с.45].

Відносини у сфері інтелектуальної власності регулюються Цивільним кодексом України, який вперше об'єднав норми, що гарантують охорону прав на результати творчої інтелектуальної діяльності, в окрему книгу. Такий крок вважається позитивним, як і включення положень про наслідки порушення прав інтелектуальної власності та їх захист до загальних норм Цивільного кодексу України. Серед законодавчих актів національного значення, які є джерелами правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної діяльності, слід виділити Закон України: «Про охорону прав на сорти рослин»; «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі»; «Про охорону прав на промислові зразки»; «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»; «Про племінне тваринництво»; «Про авторське право і суміжні права»; «Про видавничу справу». Важливе значення у сфері правового регулювання відносин

інтелектуальної власності посідають і міжнародні акти, двосторонні договори, учасницею яких виступає Україна. До них належать: Всесвітня (Женевська) конвенція по авторському праву (1952 р.); Стокгольмська конвенція про створення всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.); Женевська конвенція по охороні інтересів виготовлювачів фонограм (1971 р.) [2. с.22].

Цивільний кодекс України передбачає, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт права інтелектуальної власності, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать спільно працівникові, який створив цей об'єкт та юридичній або фізичній особі, у якої працівник працює чи працював, якщо інше не встановлено договором. Однак особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути визнані законом [3].

Якщо роботодавець не має трудового договору або цивільно-правової угоди з працівником і процес створення інтелектуальної власності неоформлений належним чином, працівник може подати позов:

- на спільне з роботодавцем використання ОІВ, створених їх творчою працею, якщо такий об'єкт буде віднесений до ОІВ, створених у зв'язку з виконанням трудового договору

- на всі виключні майнові права на ОІВ, якщо він буде визначений як такий, що створений не у зв'язку з виконанням трудового договору [4. с.436].

Питанням у сфері трудової ІВ, яке немає чіткого законодавчого визначення і викликає багато запитань на практиці, є виплата винагороди працівникам за створення або використання об'єктів права ІВ. Заробітна плата, що виплачується працівникові за виконання трудових обов'язків, пов'язаних зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності, також включає в себе винагороду за створення об'єктів права інтелектуальної власності, а це означає, що ніякої додаткової, окремої винагороди працівникові виплачуватися не може. Працівники мають право вимагати від роботодавця виплати винагороди за створення або використання об'єктів інтелектуальної власності. Хоча закон прямо не забороняє включати таку винагороду до складу заробітної плати, аналіз відповідного законодавства дозволяє зробити висновок, що винагорода не є тотожною заробітній платі і що її виплата не залежить від того, кому належать виключні майнові права на об'єкт інтелектуальної власності. Розмір такої винагороди та критерії її розрахунку законом не встановлені. Сторони можуть самотійно домовитися орієнтуватися на мінімальну ставку винагороди, встановлену чинним законодавством для різних об'єктів права інтелектуальної власності, якщо вигода від використання конкретного об'єкта права інтелектуальної власності є (або не є) істотною, або на розмір отриманої вигоди, якщо вона є істотною. Такий підхід загалом узгоджується з вимогами спеціального законодавства у сфері промислової власності, згідно з якими розмір винагороди має бути співмірним з економічною цінністю об'єкта інтелектуальної власності або іншими вигодами, які роботодавець може отримати або вже отримав. Українське законодавство передбачає певний ступінь свободи розсуду, тобто можливість роботодавця і працівника домовитися у відповідному договорі про

розподіл виключних майнових прав, відмінний від передбаченого законодавством. Така можливість передбачена як спеціальним законодавством про інтелектуальну власність, так і цивільним законодавством. За допомогою цього варіанту сторони можуть домовитися про те, що роботодавцю належать усі виключні майнові права інтелектуальної власності на об'єкт інтелектуальної власності з моменту його створення [4. с.437].

Щодо питань правового регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні, О. Орлюк зазначає, що загалом сучасне українське право у сфері інтелектуальної власності є специфічним регулюванням суспільних відносин, пов'язаних зі сферою творчої, інтелектуальної діяльності, що характеризується як певною самостійністю, так і чітким взаємозв'язком з нормами інших правових галузей. На цьому наголошується, що це право може характеризуватися наявністю ознак складної системи нормативно-правових актів з різною юридичною силою, що регулюють відповідні суспільні відносини. Водночас можна поставити питання про те, що законодавство ІВ - це складна, внутрішньо обумовлена єдність законів і підзаконних актів, об'єднаних предметом регулювання і правового контролю (сферою інтелектуальної діяльності), узгодженістю імперативного і диспозитивного впливу на суспільні відносини, що виникають у зв'язку з правовою охороною і здійсненням прав ІВ, та своєрідною систематизацією через ієрархію правових норм у сфері ІВ [5. с.17].

Законодавство деяких країн передбачає певні обмеження майнових прав, пов'язаних із використанням службових творів, як для автора такого твору, так й для роботодавця. В Грузії, якщо впродовж трьох років після передачі службового твору роботодавець не використовує такий твір або якщо припиняється використання твору без поважних підстав впродовж двох років, виключне право на використання твору без поважних підстав впродовж двох років, виключне право на використання твору переходить до автора, проте строки можуть бути змінені за згодою сторін (ст. 16 Закону Грузії «Про авторське право і суміжні права» від 09.09.1999 р.). Іноземне законодавство може передбачати можливість повернення майнових прав автору твору, який був переданий у найм. Наприклад, у Грузії після закінчення п'яти років з моменту передачі роботодавцем службового твору виключне право на використання твору переходить до автора [6 с.108].

На мою думку, за наявності певних неузгодженостей у законодавстві у сфері регулювання майнових прав роботодавців на трудову ІВ, створену працівниками у зв'язку з виконанням трудового договору, важливо мати це на увазі при оформленні трудових відносин з відповідним працівником. Ця рекомендація є актуальною для компаній, основним активом яких є трудова ІВ, оскільки не приділення уваги цьому питанню на етапі встановлення трудових відносин може в подальшому суттєво ускладнити використання роботодавцем ІВ, створеної у зв'язку з виконанням трудового договору, за рахунок коштів працівника, а також може спричинити обтяжливі переговори та судові спори з працівником.

Отже, сучасне українське право у сфері інтелектуальної власності є специфічним регулюванням суспільних відносин, пов'язаних зі сферою творчої,

інтелектуальної діяльності, що характеризується як певною самостійністю, так і чітким взаємозв'язком з нормами інших правових галузей. Спеціальне та цивільне законодавство дуже по-різному регулюють розподіл майнових прав інтелектуальної власності, створеної у зв'язку з виконанням трудового договору між роботодавцем та працівником. Ця нормативна "різниця" ще більше ускладнюється спеціальними правилами здійснення майнових прав інтелектуальної власності на окремі категорії об'єктів права інтелектуальної власності, але оскільки Цивільний кодекс є актом, що стоїть у правовій ієрархії вище за інші закони, що регулюють цивільні відносини, і оскільки він був прийнятий пізніше, ця колізія, на мою думку, має бути вирішена на користь Цивільного кодексу в принципі, з урахуванням спеціальних норм щодо захисту прав інтелектуальної власності на окремі категорії об'єктів права інтелектуальної власності. Норма, яка регулює окремий випадок створення об'єкта права інтелектуальної власності, у творчій інтелектуальній діяльності, вимагає від осіб як працівників належної підготовки для виконання такої творчої, інтелектуальної роботи, пов'язаної з виконанням обов'язків. Йдеться про те, що працівник як автор створює об'єкт інтелектуальної власності не за власної ініціативи, а в процесі виконання своєї трудової функції, яка носить творчий, інтелектуальний характер.

Список використаних джерел:

1. Дмитришин В.С. Набуття та передання права на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2022. №2. С.45
2. Кузнєцова Н., Кохановська О. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Право України*. 2011. № 3. С. 22
3. Цивільний кодекс України: офіц. текст. Київ: ВРУ від 16.01.2003 №435-IV
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Наталія Спиридонова. Проблемні питання прав інтелектуальної власності роботодавця на об'єкти інтелектуальної власності, створені працівниками.
«Юридична газета». 2014. №42. С.436-437
5. Орлюк О. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи. *Право України*. 2011. № 3. С. 17
6. Штефан О.О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору. *Приватне право і підприємство: збірник наукових праць*. 2009. №8. С.105-108

ЖИЛАОлександр
*доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального
забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИКОНАННЯ ПОРУЧИТЕЛЕМ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЗАБЕЗПЕЧЕНОГО ПОРУКОЮ

В сучасних умовах розвитку ринкової економіки все більше зростає значення регресних зобов'язань. При цьому законодавство не містить поняття регресного зобов'язання, не розкрита суть регресного зобов'язання, а також правове положення учасників регресного зобов'язання, що утрудняє практичне застосування регресу з причини його частого змішення з суброгацією. Одним з найбільш дискусійних питань у цій сфері є питання щодо правової природи вимоги поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою. Деякі вчені вважають таку вимогу регресною, інші говорять про те, що в даному випадку має місце суброгація.

Разом із тим різниця між регресом і суброгацією принципова. Сутнісна відмінність полягає в тому, що регрес припускає існування двох зобов'язань: перше - основне (головне), що виконує третя особа, і друге - виникаюче на основі, у зв'язку з виконанням першого, похідне (регресне) зобов'язання. Такий характер регресного зобов'язання обумовлює і момент його виникнення: тільки після виконання якогось іншого зобов'язання. Тому дуже важливим є визначення, що саме має місце в тому чи іншому випадку.

Нашою метою є аналіз законодавчих положень щодо прав поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, та пошук відповіді на питання, що має місце в даному випадку – регрес чи суброгація.

ЦК України пропонує конструкцію суброгації.

Так, відповідно до ст. 554 ЦК України у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя.

Тобто, з першого погляду, ми можемо говорити про виникнення права регресу з виконання солідарного обов'язку, як і в інших випадках відповідальності у солідарних зобов'язаннях.

У відповідності до ст. 556 ЦК України після виконання поручителем зобов'язання, забезпеченого порукою, кредитор повинен вручити йому документи, які підтверджують цей обов'язок боржника. До поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні, у тому числі й ті, що забезпечували його виконання.

Натомість у ст. 544 ЦК України йдеться про те, що боржник, який виконав солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або законом, за вирахуванням частки, яка припадає на нього.

Тобто не автоматично переходять права кредитора, а він має право регресу – зворотної вимоги, до солідарного співборжника.

Формулювання ст. 556 ЦК України «переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні» наводить на думку про перехід прав кредитора як інститут цивільного права відмінний від права регресу.

Ця теза підтверджується формулюванням ст. 512, що має назву «Підстави заміни кредитора у зобов'язанні». Так, кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок:

- 1) передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги);
- 2) правонаступництва;
- 3) виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем);
- 4) виконання обов'язку боржника третьою особою.

Тобто ЦК України прямо вказує на приналежність права вимоги до боржника при виконанні його обов'язку поручителем до права, що не виникає знову (як у регресному зобов'язанні), а переходить до іншої особи (поручителя). Поручитель стає кредитором не у новому (регресному) зобов'язанні, а до нього переходять права кредитора у існуючому зобов'язанні.

Аналогічними до ст.ст. 527, 518 ЦК України (статтей, що стосуються заміни кредитора) є правила ст.ст. 555, 556 ЦК України (статтей, що стосуються поруки), так, відповідно до ст. 554 ЦК України у разі одержання вимоги кредитора поручитель зобов'язаний повідомити про це боржника, а в разі пред'явлення до нього позову - подати клопотання про залучення боржника до участі у справі. Якщо поручитель не повідомить боржника про вимогу кредитора і сам виконає зобов'язання, боржник має право висунути проти вимоги поручителя всі заперечення, які він мав проти вимоги кредитора. Поручитель має право висунути проти вимоги кредитора заперечення, які міг би висунути сам боржник, за умови, що ці заперечення не пов'язані з особою боржника. Поручитель має право висунути ці заперечення також у разі, якщо боржник відмовився від них або визнав свій борг.

Ці відносини ми вважаємо суброгацією – що є заміною кредитора у зобов'язанні (перехід прав кредитора до іншої особи) в існуючому зобов'язанні, тобто між поручителем і боржником не виникає нове зобов'язання, а має місце перехід прав кредитора до третьої особи на підставі закону (власне саме перехід права на підставі закону, а не правочину і основною відмінністю між суброгацією і цесією).

При регресі одне зобов'язання замінює інше, а при суброгації здійснюється лише заміна кредитора, а саме зобов'язання зберігається.

Стосовно порядку придбання й обсягу прав, які одержує поручитель, що виконав зобов'язання, можна зробити висновок, що з виконанням поручителем його обов'язку перед кредитором до нього переходить право вимоги до боржника разом з додатковими, забезпечувальними правами кредитора як заставоутримувача й правами вимоги кредитора, що виникли з іншого забезпечення.

Таким чином, якщо вважати, що виконання поручителем його обов'язку припиняє основне зобов'язання, тоді до поручителя не може перейти право кредитора в частині забезпечення після припинення самого забезпечуваного зобов'язання.

Але з цього приводу маємо пряму норму закону. Так, у відповідності до ст. 556 ЦК України після виконання поручителем зобов'язання, забезпеченого порукою, кредитор повинен вручити йому документи, які підтверджують цей обов'язок боржника. До поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні, в тому числі й ті, що забезпечували його виконання.

В силу закону поручитель набуває прав кредитора і в акцесорних зобов'язаннях. Дане правило повинне застосовуватися, наприклад, і тоді, коли основне зобов'язання забезпечувалося крім поруки заставою майна (майнових прав) боржника. Поручитель у цьому випадку вправі одержати відшкодування своїх вимог з вартості предмета застави.

Таким чином, поручитель набуває права, що забезпечують виконання основного зобов'язання, у зв'язку з тим, що він є правонаступником кредитора за основним зобов'язанням. Це свідчить не про припинення такого зобов'язання в результаті виконання поручителем свого обов'язку перед кредитором і виникненні на стороні поручителя нового, регресного права вимоги до боржника, а про те, що реалізація поруки приводить до суброгації прав кредитора до поручителя, що виконав свій обов'язок.

Це має велике практичне значення, хоча б тому, що до цих вимог застосовується різний строк давності. Отже, стосовно до вирахування строку позовної давності варто керуватися положеннями закону про те, що зміна осіб в зобов'язанні не тягне зміни строку позовної давності й порядку його вирахування. Відповідно строк позовної давності у відношенні права вимоги поручителя до боржника повинен обчислюватися з моменту порушення боржником забезпечуваного порукою зобов'язання, а не з моменту виплати поручителем вимог кредитора [5, с. 67].

Таким чином, такий перехід права не слід змішувати з регресною вимогою, що виникає в третьої особи після виконання ним зобов'язання. На відміну суброгації (і від заміни кредитора у зобов'язанні цілому) регрес є наслідком припинення зобов'язання (через його виконання), а не заміни кредитора, у зв'язку із чим до нього незастосовні правила про цесію.

У підсумку зазначимо, що аналіз законодавчих положень щодо прав поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, дозволяє дійти висновку, що реалізація поруки приводить до суброгації прав кредитора до поручителя, що виконав свій обов'язок. Такий перехід права не слід змішувати з регресною вимогою, що виникає в третьої особи після виконання нею зобов'язання. На відміну суброгації (і від заміни кредитора у зобов'язанні цілому) регрес є наслідком припинення зобов'язання (через його виконання), а не заміни кредитора, у зв'язку із чим до нього незастосовні правила про цесію.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України, 2003, № 40-44, ст.356 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Цивільне право в Україні. Ч1. Загальна частина. Підручник. Видання 3-тє / За ред.. Шишка І. Р. Національного університету «Одеська юридична академія». 2022 796 с.
3. Иоффе О.С. Обязательственное право / О.С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1975. – 880 с.
4. Борисов Д. Договор поручительства: регресс и суброгация / Д. Борисов // Хозяйство и право. Приложение к ежемесячному юридическому журналу. – 2009. – № 1. – С. 64-67.

ЗИГАНГІРОВ Костянтин

*курсант 3-го курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування*

Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

МАКОВІЙ Віктор

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗІРВАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

23 лютого 2022 року почалася так звана «Спеціальна операція» з боку Російської Федерації (далі – РФ) на території України, що спричинило запровадження військового стану, який у свою чергу супроводжувався обмеженням тих чи інших прав громадянського суспільства, що регламентуються нормами Конституції України (далі - КУ). Особлива увага зараз приділяється працездатному стану населення, яке, у зв'язку з вищезгаданих обставин, мобілізується (для захисту суверенітету, територіальної цілісності та незалежності нашої Батьківщини) або виїжджає за територію нашої держави, з метою продовжити своє подальше існування на більш безпечних територіях (з цих обох явищ – останнє переважає над першим). Один із факторів, що впливає і спонукає на виїзд громадян за територію України – розірвання трудового договору.

Так, на ґрунті вищезгаданих подій, законодавець ухвалив Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року (далі – Закон), який у свою чергу обмежує права громадян, які регламентуються ст.ст. 43, 44 КУ [3]:

- свободу вибору професії, яку може вибрати собі людина для подальшого забезпечення свого існування;

- використання робочої сили жінок та неповнолітніх дітей на підприємствах, що можуть загрожувати життю та здоров'ю вищезазначених особин, яке має бути заборонено;
- право на страйки, що захищають економічно та соціальні відносини у сфері трудових відносин між роботодавцем та робітником;
- та інше [1].

Розглядаючи цей Закон, слід, на мою думку, акцентувати особливу увагу на норми, які можуть ввести в оману роботодавця та працівника у зв'язку із своєю неоднозначністю і неможливістю його правильного трактування такими суб'єктами:

1. Ч. 3 ст. 1 Закону регламентує нам, що на період його дії – не функціонують норми інших нормативно-правових актів (далі – НПА), що регулюють відносини у сфері трудової діяльності, аналогічних за значенням цього Закону. Виходить, що норма Закону буде переважати предмет відносин відповідної норми іншого НПА (навіть вищої юрисдикції) без фіксації певного механізму їх реалізації. Далі не зрозуміло в якому розмірі він робить норму недійсною: повністю чи певну частину? Якщо ж все-таки частина, то яку саме можна буде використовувати для регуляції відповідних питань, щоб норми співіснували в так званому тандемі?

2. Ч. 2 ст. 5 Закону говорить про обмеження можливості профспілки розглядати справи щодо звільнення звичайних робітників, зазначених у ст. 43 КЗпПУ, крім тих, які пов'язані із звільненням працівника підприємства, установи, організації обраних до профспілкової організації. Так, якщо такий суб'єкт не є делегатом такого представництва, то роботодавець за власною ініціативою вирішуватиме питання про розірвання трудового договору з будь-яким учасником профспілки (не враховуючи делегата) або звичайним робітником. Так, наприклад, у справі ґ 511/960/22 Одеського апеляційного суду зазначається, що Акціонерне товариство «Українська залізниця» розірвало трудовий договір з робітником, який перебував у профспілці відповідної особи, без її об'єктивного розгляду справи та подальшого ухвалення рішення. Якщо така особа була б делегатом, то профспілка мала б право на розгляд цього питання, що є суперечливим, адже цей союз був створений для представлення інтересів меншості (працівників), а не його делегатів, що вельми нелогічно з боку законодавця. Складається враження, що законодавця цікавить збереження нинішнього політичного устрою в особі первісних представників інтересів, а не інтересів самих громадян у забезпеченні їхніх соціальних благ (цікавим є те, що взаємозв'язок між цими обмеженнями: Законом і ст.ст. 43, 44 КУ – явно не виявляється).

3. У ч. 1 ст. 5 Закону йдеться про звільнення працівника за ініціативою роботодавця у разі неієздатності чи перебування такої особи у відпустці. Практика розгляду таких справ, зареєстрованих в ЄДРСР, дуже мала, оскільки більшість роботодавців не наважуються звільнити працівника під час відпустки або неієздатності через ранню заборону таких дій, зазначених у КЗпПУ. Також Законом не передбачено процесу і підстав для такого розірвання трудового

договору. Постає питання: як простому громадянину захищати свої права, а роботодавцю розривати трудові договори з такими людьми, якщо немає точного механізму та регламентованого процесу реалізації відповідної норми?

4. Ще одна норма, яка досить часто використовується роботодавцями з метою не надання заробітної плати працівникам за їхню працю та її подальше звільнення – це ст. 13 Закону. Вона регламентує зупинення забезпечення працівника роботою та зупинення працівника у виконанні своєї роботи у разі неможливості діяти відповідно до обов'язків трудового договору під час військового стану. Найчастіше цю норму використовують із ч. 1 ст. 40 КЗпПУ як привід. Хоч і позивач в особі працівника доводить свою правоту про незаконне звільнення з подальшим поновленням на посаді та компенсацією за примусовий прогул, проте з урахуванням військового стану в країні, час, витрачений на вирішення такого питання, може коштувати або мобілізації такого суб'єкта до ЗСУ чи будь-якої іншої військової служби (що за своєчасною практикою не є перспективою для більшості громадян), або не бажання звертатися до суду з позовом про порушення його прав та поновлення його на посаді, а спробувати виїхати за територію держави тим чи іншим способом. Так у справі № 501/3693/22 в Іллічівському міському суді Одеської області Особа 1 була звільнена з компанії «Морський торговельний порт «Чорноморськ» на підставі скорочення штатів, а передувало цьому було призупинення трудового договору без речових причин та схвалення Особою 1 такого рішення, оскільки, як зазначається у рішенні суду: *головною умовою призупинення трудового договору з працівником, є абсолютна неможливість роботодавця надати роботу, а працівника - виконувати її* [5] – що має бути в синергії один з одним. В іншому випадку, за відсутності однієї з складових частин тягне за собою незаконність прийняття рішення роботодавцем. Як висновок, суд поновив Особу 1 у посаді.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, слід зазначити, що проблема щодо подальшого врегулювання питань з приводу працевлаштування на території України упродовж дії воєнного стану – досить суттєва через вельми неоднозначне та недосконале законодавство (його суті та трактування), а також самого по собі механізму та процесу реалізації Закону в галузі таких відносин. Рішення роботодавців про розірвання трудового договору здебільшого не залишається так просто без розгляду уповноваженим органом та, у більшості випадків, вирішуються на користь позивача (працівника, з яким було розірвано такий договір). Внаслідок збільшення частоти розриву трудових договорів на підставі такого Закону наступними суб'єктами: державні служби, органи місцевого самоврядування, організації, підприємства, установи – такі дії призводять до зниження показників трудової діяльності та ефективності продуктивності підприємств, що суттєво позначається на сумарному показнику ВВП нашої держави. Вищезгадані структури ліквідуються чи реорганізуються через низьку чисельність штату чи бюджету, тим самим падають показники тієї чи іншої ресурсної складової нашої держави, залежно від роду діяльності таких юридичних осіб. Люди виїжджають за територію України через несприятливі умови життя та неможливістю працевлаштування або, у проміжку між таким звільненням та поданням позову до суду, відповідні служби мобілізують для

участі у бойових діях громадян України проти агресора в особі РФ, внаслідок чого знижуватиметься головний та цінний ресурс держави – народ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. №254к/96-ВР. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР> (дата звернення 24.09.2023).
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 23 лип. 1996 р. №322-08. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/ed20230730#Text> (дата звернення 27.09.2023).
3. Про організація трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 берез. 2022 р. №2136-ІХ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 23.09.2023).
4. Постанова Одеського апеляційного суду № 511/960/22 від 5 верес. 2023 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113314013> (дата звернення 27.09.2023).
5. Рішення Іллічівського міського суду Одеської області № 501/3693/22 від 24 лип. 2022 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/112366710> (дата звернення 28.09.2023).
6. Луценко О. Призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-сем., (м. Кривий ріг, 29 квіт 2022 р.). Кривий ріг, 2022, С. 426-428 (дата звернення 26.09.2023).
7. Федосєєва К., Сабельнікова Т. Особливості трудових відносин під час воєнного стану. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-сем., (м. Кривий ріг, 29 квіт 2022 р.). Кривий ріг, 2022, С. 452-454 (дата звернення 26.09.2023).

ІВАНЕНКО Дмитро

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні триває формування ринку нерухомого майна. Його функціонування забезпечують різноманітні суб'єкти що надають банківські, девелоперські, землевпорядкувальні, кредитні, нотаріальні, реєстраційні, ріелторські, страхові, оцінювальні послуги.

Норми чинного законодавства України виокремлюють наступні об'єкти нерухомого майна – земельні ділянки, об'єкти житлової та нежитлової нерухомості.

Залежно від правомочностей володіння, користування та розпорядження нерухомим майном, ринок нерухомого майна поділяється на два головні

сегменти: 1) ринок прав власності; 2) ринок прав користування.

У таких умовах важливого значення набуває питання технічного обліку нерухомого майна та юридичних прав щодо нього, зберігання технічних та юридичних відомостей у Єдиних державних реєстрах, використанні таких відомостей юридичними та фізичними особами.

Основою інфраструктури ринку нерухомого майна в Україні є Державний земельний кадастр (надалі – ДЗК). Відомості ДЗК використовуються для потреб діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання. Закон України «Про Державний земельний кадастр» визначає правові, економічні та організаційні основи формування, зберігання та використання відомостей ДЗК. Як єдина державна геоінформаційна система, ДЗК містить консолідовані відомості про землі, їх цільове призначення, обмеження використання, дані про кількісну та якісну характеристику земель, оцінку, розподіл земель між власниками та користувачами, меліоративні мережі та їх складові [1].

З метою упорядкування процесу будівництва в Україні було створено Єдину державну електронну систему у сфері будівництва (надалі – ЄДЕССБ). Правовою основою функціонування ЄДЕССБ є Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [2] та Порядок ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва [3]. Як загальнонаціональна інформаційна система, ЄДЕССБ спрямована упорядкувати процес будівництва в Україні шляхом забезпечення публічності інформації від моменту отримання містобудівних умов та обмежень до введення в експлуатацію.

Державний реєстр речових прав на нерухоме майно (надалі – ДРРП), як елемент інфраструктури ринку нерухомого майна в Україні, забезпечує юридичний облік прав та обтяжень щодо нерухомого майна. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» врегульовує правовідносини у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, спрямований забезпечити визнання та захист державою таких прав. Як єдина державна інформаційна система, ДРРП забезпечує обробку, збереження та надання відомостей про зареєстровані права та обтяження щодо нерухомого майна [4].

Важливим елементом інфраструктури є оцінка нерухомого майна. Правовий режим діяльності суб'єктів оцінки врегульовано нормами Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [5]. Закон визначає правові засади оцінки майна, майнових прав, професійної оціночної діяльності, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів у сфері оцінки майна, майнових прав та використанні її результатів.

Крім того, з інфраструктурою ринку нерухомого майна тісно пов'язана діяльність щодо надання ріелторських, страхових, кредитних, девелоперських, реєстраційних, довірчих, нотаріальних послуг що врегульовано нормами спеціалізованого законодавства. Тому сучасне формування державної політики у сфері створення інфраструктури ринку нерухомого майна спрямоване на налагодження інформаційної електронної взаємодії Єдиних державних реєстрів,

формування достовірних технічних та юридичних відомостей, зниження адміністративних витрат, подоланні корупційних ризиків, забезпечення належного рівня захисту прав власників та користувачів нерухомого майна.

Отже, тільки комплексне формування інфраструктури ринку нерухомого майна, як цілісної системи інститутів, синхронізація їх функціонування зможе забезпечити їх ефективну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення: 04.09.2023).

2. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 04.09.2023).

3. Деякі питання забезпечення функціонування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 23.06.2021 № 681. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/681-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.09.2023).

4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#n66> (дата звернення: 04.09.2023).

5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 04.09.2023).

ІЛЬЧЕНКО Маргарита

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 081 Право
Одеський національний морський університет*

КОСТРИЦЬКИЙ Віталій

*старший викладач кафедри Приватно – правових дисциплін і морського права
Одеський національний морський університет,
кандидат юридичних наук*

ВИЗНАННЯ ОБМЕЖЕНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРОБЛЕМИ З АЗАРТНИМИ ІГРАМИ

В сучасному світі азартні ігри стали неодмінною частиною розважальної індустрії, що пропонує величезний асортимент способів розваження та відпочинку. Азартні ігри можуть призвести до серйозних проблем, включаючи фінансові труднощі, психічні страждання, руйнування сімейних відносин тощо. Відповідно до чинного законодавства, суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає азартними іграми і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище [1, ст. 36]. У цьому контексті питання обмеження

цивільної дієздатності осіб, маючих проблеми з азартними іграми, буде становити актуальність нашого дослідження.

Насамперед, цивільна дієздатність фізичної особи – це її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, відповідно до статті 30 Цивільного кодексу України [2, с. 341].

Ігроманія (ігрова залежність, лудоманія, гемблінг) - захворювання, яке характеризується великою і невтомною патологічною тягою до азартних ігор. Лудоманія - це хвороба (офіційний медичний діагноз), яка внесена в DSM IV - Міжнародний довідник класифікації захворювань [3, п. 5].

Відповідно до рішення Всесвітньої організації охорони здоров'я до переліку психічних захворювань під міжнародним кодом F63.0 було включено лудоманію (гемблінг) та схильність до азартних ігор. Основною ознакою лудоманії є постійно повторювана участь в азартних іграх, яка тягне за собою формування стійкої залежності та з часом призводить до неможливості особи відмовитись від участі у таких іграх [4, с. 6-7; 5].

Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» під азартною грою пропонують розуміти будь-яку гру, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця [6, ст. 1]. Відповідно до вимог ст.ст. 36-37 Цивільного Кодексу України суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище [1, ст. 6].

Порядок обмеження цивільної дієздатності такої фізичної особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України. Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника, особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, та представника органу опіки та піклування [7, ст. 299].

Якщо розглядається справа про обмеження дієздатності особи суд, встановивши, що існують достатні дані, які свідчать про психічний розлад, призначає судово-психіатричну експертизу для встановлення психічного стану особи [7, ст. 298]. Такими даними можуть бути довідка про стан здоров'я, виписка із історії хвороби та інші документи, видані лікувально-профілактичними закладами [8, п. 3]. Як зазначено у ст. 7 Закону «Про психіатричну допомогу», забороняється визначати стан психічного здоров'я особи та встановлювати діагноз психічних розладів без психіатричного огляду особи, крім випадків проведення судово-психіатричної експертизи посмертно [9].

Отже, на підставі проведеного аналізу можливо прийти до наступних висновків. Ігрова залежність - захворювання, яке характеризується великою і невтомною патологічною тягою до азартних ігор. Суд може обмежити цивільну

дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Порядок обмеження цивільної дієздатності такої фізичної особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Верховна Рада України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Карпенко Р.В., Мосякіна О.А. Цивільна правоздатність та цивільна дієздатність фізичної особи. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лютого 2022 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2022. С. 340-343. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/9374>
3. Довідка про дотримання законодавства у сфері захисту суспільної моралі при обігу комп'ютерних ігор на території України № 1 від 09.04.2013. Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі, 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr001623-13#Text>
4. Андрюшкова А. Поняття та підстави обмеження цивільної дієздатності фізичної особи за законодавством України та зарубіжних країн. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2012. Вип. 19. С. 195-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_pravo_2012_19_34.
5. Розлади звичок і потягів (F63). МКБ-10 Міжнародна класифікація хвороб 10-го перегляду. 2019. URL: <https://mkb-10.com/index.php?pid=4345>.
6. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України № 768-IX від 14.07.2020. Верховна Рада України. 2020.
7. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004. Верховна Рада України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
8. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним: Постанова Пленуму Верховного суду України №3 від 28.03.72. Верховний Суд України. 1972. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72#Text>.
9. Про психіатричну допомогу: Закон України № 1489-III від 22.02.2000. Верховна Рада України. 2000. № 19. Ст. 143.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СТУДЕНТАМИ КЛІНІЦИСТАМИ КЛІЄНТІВ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК

В умовах сьогодення актуалізуються питання діяльності юридичних клінік, котрі здатні розширити мережу надання безоплатної правової допомоги. В Україні відбуваються воєнні дії, а як наслідок збільшується кількість осіб, які потерпають від їх наслідків та потребують безоплатної правової допомоги. Не дивлячись на значну кількість відкритих Центрів по наданню первинної та вторинної правової допомоги населенню, задовільнити велику кількість осіб, що звертаються по допомогу та потребують юридичних консультацій доволі складно. У цьому випадку, саме студенти-клініцисти мають можливість в певній мірі забезпечити вирішення проблеми, що постала. Разом з тим, якісний рівень консультаційної роботи залежить від правильно обраних організаційних сегментів, що і обумовило напрямок дослідження.

Беручи до уваги досвід практичної роботи юридичних клінік стає зрозумілим, що студенти – майбутні правники отримують дієву платформу для напрацювання практичних навичок в контексті юридичної консультативної роботи. Зокрема, консультант в перекладі з латини означає – радник, тобто фахівець, службовим обов'язком якого є давати поради, висновки з питань його спеціальності. Виходячи із зазначеного, юридична консультативна діяльність представляє собою професійну діяльність юристів, тобто фахівців з різних галузей права, основною функцією яких є правове забезпечення різноманітних форм та методів діяльності тієї організаційної структури, яка користується правовими послугами юрисконсульта.

У контексті роботи юридичної клініки консультантом виступає студент-клініцист, який включається в процедуру консультування у відповідності з встановленими організаційними аспектами. Організаційний аспект ґрунтується на правовій основі, котру викладена у Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України [1]. При цьому головною метою цього положення є поєднання інтересів громадян, що потребують правової допомоги і неспроможних оплатити послуги юриста, та студентів-клініцистів, зацікавлених в отриманні практичних знань та набутті навичок процесуальної діяльності, які сприятимуть їх майбутньому працевлаштуванню і кар'єрі.

У відповідності з п. 4.6.р.4 Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України[1] окреслено вимоги до організації роботи юридичних клінік. До їх складу було включено: забезпечення керівництвом вищого навчального закладу належних умов для функціонування юридичних клінік; інформування про роботу юридичної клініки та Положення про юридичну клініку вищого навчального закладу оприлюднюються у місцевих

засобах масової інформації, а також розміщуються у приміщенні, у якому розташована юридична клініка, у місцях, зручних для вільного огляду громадян; юридична клініка повинна надати клієнту інформацію про прийняття його звернення до розгляду чи обґрунтовану відмову у такому прийнятті; юридична безоплатна допомога, надається безпосередньо при розгляді звернення; клієнту юридичної клініки повинна бути забезпечена можливість подати її керівнику свій відгук про якість надання йому правової допомоги.

Сам процес організації консультаційної роботи складається з декількох етапів. На початковому етапі встановлюється кількість звернень громадян, котра має бути відображена в журналі обліку, проводиться встановлення напрямку необхідних консультацій та керівником юридичної клініки призначаються викладачі-куратори та студенти-клініцисти, які закріплюються за певним напрямком звернення громадян. Консультаційний етап включає: зустріч з клієнтом юридичної клініки студента-клініциста та викладача куратора у відповідності зі змістом звернення; проводиться бесіда з клієнтом юридичної клініки з метою уточнення окремих питань по зверненню, надається безоплатна правова допомога з обов'язковим уточненням нормативно-законодавчого регламентування вирішення проблеми, котра озвучена у зверненні. Заключний етап охоплює оцінку роботи студента-клініциста з позиції клієнта юридичної клініки, викладача куратора та керівника клініки. Обов'язковим елементом зазначених етапів консультаційної роботи є ведення документообігу за допомогою журнальної форми реєстрації.

Варто звернути увагу на той факт, що п. 5.1. – 5.3 р. 5 Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України[1] закріплено права та обов'язки студентів-клініцистів. Крім того, при розробці Положення про юридичну клініку вищого навчального закладу пропонуються використовувати ключові напрямки викладені в Типовому положенні про юридичну клініку Національної академії внутрішніх справ [2]. Зазначене Положення більш деталізовано розкриває організаційно-правову структуру та штат юридичної клініки, а також у р. 4 розкривається порядок надання безоплатної правової допомоги. Цінність даного правового документу полягає в тому, що більш деталізовано викладено дії студента-консультанта при отриманні дозволу працювати над зверненням громадян.

Так, п. 4.11. р.4. Типового положення про юридичну клініку Національної академії внутрішніх справ[2] пропонується алгоритм дій студенту-клініцисту з позиції плану роботи над зверненням громадянина, а саме: вивчення та аналіз норм чинного законодавства, які врегульовують правовідносини згідно тематики запиту клієнта юридичної клініки; вивчення існуючої судової практики з проблеми, котра висвітлена в зверненні клієнта юридичної клініки; перелік ймовірних доказів, які необхідно отримати у клієнта юридичної клініки у відповідності зі зверненням; перелік питань, які необхідно з'ясувати з метою встановлення обставин подій, відомості про учасників подій, часу та місця події та інші обставини, що вказують на мотив існуючого правопорушення.

Викладене вище дає підставу для таких висновків. На даний час, вітчизняні юридичні клініки потребують додаткового врегулювання в питаннях

організаційних циклів, котрі забезпечують надання юридичних консультацій студентами-клініцистами. Відсутність повного правового регламентування проведення організаційного циклу консультаційної роботи призводить до того, що юридичні клініки вирішують проблему самостійно, що призводить до обмеження можливостей підвищення якісного рівня. Встановлено, що участь студентів-клініцистів у консультаційній роботі призводить не лише до напрацювання ними певного рівня практичних навичок юридичної роботи, а й надає можливість спілкування з досвідченими правниками у питаннях юриспруденції. Разом з тим, беручи участь у юридичних консультаціях студенти-клініцисти набувають навичок спілкування з різними соціальними групами та вчать роз'яснювати складні правові питання простими для аудиторії словами, допомагаючи правильно зрозуміти суть усього сказаного. З метою підвищення рівня надання безоплатної правової допомоги студентами-клініцистами необхідно, з одного боку, вдосконалити відповідні регулятори, з іншого боку, ввести правила постійного моніторингу за результативністю їх роботи з клієнтами юридичних клінік взагалі.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти та науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>.
2. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку Національної академії внутрішніх справ: наказ МВС України Національної академії внутрішніх справ від 22.12.2014 року № 1967. <https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diialnist/normativna-baza/pologen-ur-kliniku16.pdf>.

КОВАЛЕНКО Олена

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О.І. Процевського Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗМІНИ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ» ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема соціального захисту в умовах воєнних дій, що відбуваються на теренах України, має надзвичайну актуальність, адже саме розпочата війна в Україні стала тим фактором, який суттєво знизив рівень соціальної захищеності українців і вивів на перший план і без того гострі проблеми цієї площини, додавши нових, пов'язаних із втратою українцями своїх домівок.

Українська держава, що за Конституцією України визначила себе як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову зіштовхнулася із необхідністю не тільки відстоювати свою незалежність, але й всіляко захищати свій народ, що постраждав від ворога, через систему соціального захисту.

Рада Європи у межах проєкту «Подальша підтримка розвитку соціальних

прав людини в Україні» підготувала звіт про оцінку потреб «Соціальні права в Україні під час війни», де зазначила: «Одним з викликів для України в умовах надзвичайно складної економічної ситуації, спричиненою збройною агресією Росії, залишається належне функціонування системи соціального захисту та підтримка постраждалих від війни осіб. З початку її повномасштабного вторгнення в Україну перед системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, а також надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від збройної агресії» [1].

Право на соціальний захист закріплено на рівні Конституції України у її ст.46 [2]. Піднесення даного права на конституційний рівень вже означає його непересічність і надзвичайну актуальність для нашого суспільства. Адже саме визнання та забезпечення державою цього права має іманентною складовою політики сучасної демократичної держави.

Ст. 46 Конституції України визначила: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [2].

І тут доречно підкреслити, що саме війна обумовила поширення таких підстав, які не вказані в Конституції, але, безумовно, визнаються державою тими випадками, що зумовлюють виникнення у особи права на соціальний захист. мова йде про статус переміщених осіб. Саме війна запустила нову хвилю появи внутрішньо переміщених осіб. Саме внаслідок війни в Україні кількість застосування випадків реалізації права на соціальний захист збільшилась. І відбулося це через страшні події російського нападу.

Статистика визначає підвищені запити на соціальний захист саме з боку внутрішньо переміщених осіб, поява яких обґрунтована саме бойовими діями в країні. «В умовах надзвичайних викликів, що постали під час війни, значне навантаження на держбюджет, виникнення у громадян цілого спектру нових потреб, які потребують своєчасного й ефективного реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування, Урядом вживаються заходи для забезпечення ефективного функціонування існуючої системи соціальної підтримки населення. Запроваджено надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам згідно з Порядком надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 (зі змінами). У 2022 році понад 2,3 млн внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд гривень» [3].

Також варто наголосити на важливій особливості сучасного періоду: якщо раніше, у мирний час, соціальний захист сприймався як комплекс, система заходів від негативних наслідків економічного характеру, що позначався на соціально незахищених категоріях населення, то зараз, під час війни і після, очевидно, що ризик потрапити до тих категорій, хто потребує соціального

захисту має кожен українець незалежно від його економічного стану, його статків. І ці ризики більші, страшніші ніж це стосувалося економічних негараздів у мирний час, бо прорахувати їх неможливо і кожної секунди ворожа ракета може вбити, скалічити, позбавити годувальника, сім'ї, позбавити житла тощо, чим створити підстави для реалізації права на соціальний захист для будь-кого.

Хоча звичайно, не варто випускати з поля зору і той факт, що саме внаслідок війни погіршилося і матеріальне становище українців: багато хто втратив роботу, бізнес і опинився за лінією малозабезпеченості, а отже і отримав право на отримання соціальної допомоги, яка призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України та з поважних або незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для сім'ї.

А тому, як бачимо, в законодавстві і було розширено можливості щодо реалізації права на соціальний захист за рахунок розширення соціальних ризиків. Разом із тим, розширення категорій громадян, які мають право на соціальний захист здійснилося і за рахунок збільшення кількості громадян, що стали на захист нашої країни, виконуючи свій військовий чи посадовий обов'язок, наражаючи себе на небезпеку (але, знов-таки, через війну).

Мова йде про поліцейських, які під час дії воєнного стану для здійснення поліцейської діяльності отримали додаткові повноваження: «у межах визначеної законодавством компетенції здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень» [4, п.39 ч.1 ст.23], «здійснює техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху» [4, п.41 ч.1 ст.23].

Очевидно, що війна також через розширення повноважень поліцейських під час виконання поліцейської діяльності і відповідно підвищення ризиків для їх життя і здоров'я внаслідок поводження із небезпечними об'єктами прямо пропорційно збільшила ризики соціальні. Таким чином це збільшило ризики внаслідок яких поліцейські отримують право на соціальний захист у вигляді медичного, грошового, житлового забезпечення.

Отже, саме збройна агресія росії проти України загострила ще більше існуючі проблеми щодо здійснення заходів підтримки українців через зростання підстав і кількості соціальних ризиків до цього не існувавших у мирний період чим змінила концепт права на соціальний захист, змістивши акценти першопричин з економічних на причини воєнного характеру, які ще довгий час після війни будуть зумовлювати виникнення права на соціальний захист у більшості з громадян України.

Список використаних джерел:

1. У Києві відбувся круглий стіл, присвячений соціальному захисту під час війни. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/05/u-kyievi-vidbuvsya-kruglyj-stil-prysvyachenyj-soczialnomu-zahystu-pid-chas-vijny/>.
2. Конституція України. Верховна Рада України. Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>.
4. Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану. Верховна Рада України. Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

КОЛЕСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
цивільного трудового права та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНОГО РОЗРИВУ У СФЕРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Процес соціально-економічної перебудови в Україні супроводжується посиленням диференціації суспільства. Одним з її проявів є гендерна нерівність, що нині притаманна більшості країн, незалежно від політичного устрою та рівня соціально-економічного розвитку, і виявляється в нерівних можливостях жінок і чоловіків. Специфіка гендерних проблем України в загальних рисах відображає невідповідності, що спричинені певними стереотипами, а також глибокими системними проблемами, до яких належать застарілі системи соціального захисту, слабкий потенціал національного механізму щодо поліпшення становища жінок.

Впродовж перехідного періоду на ринку праці України спостерігається посилення гендерної професійної сегрегації внаслідок переходу від регульованої політики зайнятості до ринкової системи з жорсткішим конкурентним середовищем. Розрахунки показників сегрегації за видами економічної діяльності показують, що для досягнення гендерного паритету понад третина жінок або чоловіків в Україні мали б змінити свою професію за умови, що представники іншої статі залишаться на своїх робочих місцях. Це в загальних рисах відповідає тенденціям регіону з перехідною економікою, проте вище, ніж у розвинутих країнах.

Гендерний розрив в оплаті праці (*pay gap*) – це один з ключових маркерів поширених форм дискримінації на ринку праці. Він показує, чи мають жінки і чоловіки та загалом різні групи населення рівний доступ до різних професій, у тому числі високооплачуваних, рівні можливості для професійної реалізації.

Наразі, незважаючи на переломний період стереотипів, жінок очікують на тих роботах, які традиційно марковані як «більш жіночні», а чоловіків – на «більш чоловічих». Отже, перший механізм розриву в оплаті праці жінок і чоловіків – створені ринком праці окремі «ніші» для наповнення переважно жінками чи чоловіками (горизонтальна гендерна сегрегація), які характеризуються нерівним доходом, нездатністю освіти надавати можливість отримати кращі ресурси.

Гендерну нерівність в оплаті праці важко подолати, адже вона має глибокі історичні корені, підживлюється обмеженим доступом до ресурсів та можливостей, що перешкоджає свободі здійснення прав і фактично створює дискримінаційні умови для жінок та дівчат. Навіть широка світова підтримка **Конвенція МОП про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100 (ратифіковано в Україні 10 серпня 1956 р.) в якій регламентується термін «рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності»** стосується ставок винагородження, котрі визначаються без дискримінації за ознаками статі, виявилася нездатною забезпечити її швидке практичне втілення [1]. Задля постійного збереження фокуса уваги на цій проблемі, досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок та дівчат було визначено ООН ключові вектори у Стратегії Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року – стратегічна ціль **ґ5 ґЗабезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат** [2]. З метою створення умов для ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат необхідно проаналізувати нормативно-правові акти у різних сферах життєдіяльності суспільства та внести пропозиції щодо удосконалення чинного правового поля. Як свідчать статистичні данні за останні сім років розрив в оплаті праці жінок та чоловіків в Україні скоротився на 7,4% і на сьогодні він складає 18,6%. Цей показник є більшим, ніж в багатьох країнах ЄС.

Слід зазначити, що в 2020 році Україна приєдналася до міжнародного **ґПартнерства Біаррі** за ініціативи першої леді України Олени Зеленської. Воно передбачає багато різних викликів із створення рівності в країні і одне із них, це якраз зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків. Уряд України взяв на себе це зобов'язання коли розрив в оплаті праці між чоловіками і жінками був в середньому 20,4 відсотків. Впродовж наступного року його трохи, але вдалося скоротити – до 18,6 відсотків.

Для того, щоб врахувати максимум факторів, які впливають на різницю в оплаті праці, виділяють дві форми вимірювання, такі як нескорегована та скорегована різниця. Нескоригована (неуточнена) різниця в оплаті праці – це різниця у розмірі заробітної плати між усіма працевлаштованими жінками та чоловіками. Вона не враховує галузь, відпустку по догляду за дитиною, різний час виходу на пенсію і т.д. Скоригована (уточнена) різниця в оплаті праці – це метод, при якому дослідники намагаються врахувати усі фактори, які впливають на роботу жінок і чоловіків. Наприклад, те, що жінки в середньому частіше працюють неповний робочий день, щоб доглядати за дітьми. У такому випадку, коли чоловік та жінка знаходяться у рівних умовах, різниця в оплаті зменшується. Наприклад, у США неуточнена різниця складає 21%, а уточнена –

лише 5%. Це означає, жінки досі не мають рівних можливостей з чоловіками.

Принагідно відзначити, що останні роки Україна активно працює над подоланням розриву в оплаті праці між чоловіками і жінками. Результатом плідної роботи є схвалення Кабінетом Міністрів України Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки [3]. Відповідне рішення було ухвалено на засіданні Уряду 15 вересня 2023 року. **План реалізації Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці в Україні на період до 2030 року, зокрема, передбачає:**

1. Подолання стереотипів і дискримінації за ознакою статі.
2. Удосконалення законодавства про рівну оплату праці.
3. Створення умов для зручного поєднання сімейних та професійних обов'язків.

Резюмуючи викладене слід зазначити, що реалізація **Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці** ставить нові виклики як для держави так і для суспільства, що в свою чергу потребує комплексного і послідовного впровадження у практику рекомендацій Ради Організації економічного співробітництва щодо забезпечення гендерної рівності в частині оплати праці жінок і чоловіків; розроблення та затвердження рекомендацій щодо забезпечення прозорості в оплаті праці за гендерним критерієм; запровадження гендерного квот в органах управління та на керівних посадах.

Список використаних джерел:

1. Конвенція МОП про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text
2. Цілі сталого розвитку України: національна доповідь URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
3. Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 р. № 815-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text>

КЛЕМПАРСЬКИЙ Микола

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

КУЦЕНКО Тетяна

доктор філософії, Дніпровський Апеляційний суд, суддя

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ СУДДІ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА

За часів незалежності України була проведена не одна реформа судової системи та прийнято велика кількість законів у сфері судоустрою України.

Однак, часті зміни та реформування не завжди позитивно впливали на процес трудової діяльності суддів, а навпаки, в окремих випадках створювали неможливість прогнозування суддями свого професійного майбутнього. З іншого боку, запровадження великої кількості соціальних та економічних гарантій для суддів призвели до того, що у суспільстві зменшився рівень довіри до трудової діяльності судді та виникли питання з приводу зловживання суддею своїм службовим становищем.

Слід зауважити, що враховуючи особливості правового статусу суддів та особливості правового регулювання їх трудової діяльності, то юридичні гарантії реалізації трудових прав судді як спеціального суб'єкта трудового права слід поділити на загальні та спеціальні. У працях науковців є міркування щодо систематизації юридичних гарантій суддів в процесі їх трудової діяльності. Так, наприклад, аналіз загальних юридичних гарантій в своїй науковій роботі проводив В.М. Кравчук, який зазначав, що до загальної системи гарантій прав та свобод суддів зараховуються: заходи стимулювання ефективного вчинення правосуддя, заходи профілактики правопорушень, заходи відновлення порушених прав для суддів, встановлення процедурних форм реалізації прав, наявність конституційного контролю за виконанням обов'язків [1, с. 94]. Разом з тим, на міжнародному рівні Г.А. Зуб визначав, що до юридичних гарантій трудової діяльності суддів відносять: безпека суддів, належна винагорода та умови служби, розмір пенсії та вік виходу на неї, строк повноважень суддів. Підвищення суддів повинно відбуватись на підставі об'єктивних чинників (моральних якостей, досвіду тощо) [2, с. 117]. Таким чином, ми прийшли до висновку, що систему трудових юридичних гарантій діяльності суддів можна розглядати в контексті його правової діяльності та матеріальної (фізичної) стабільності.

Таким чином, загальні гарантії визначають умови самостійності, неупередженості та незалежності суддівської діяльності. До таких гарантій, на нашу думку, слід віднести: а) забезпечення суддею, під час своєї трудової діяльності принципів верховенства права, принцип розподілу державної влади, тощо; б) забезпечення трудової діяльності суддів повинна відбуватись за рахунок розвитку демократії в суспільстві, формуванню правової держави, стабільності та євроінтеграції в сфері законодавства, забезпеченості якості та доступності правосуддя; в) наявність високого професійного рівня знань та правової культури у суддів, а також високих моральних та культурних цінностей.

Разом з тим, всі загальні гарантії трудової діяльності суддів можна поділити на три головні групи, а саме: політичні гарантії, економічні та духовно-культурні гарантії, які виникають під час трудової діяльності суддів, як спеціальних суб'єктів трудового права. За допомогою загальних юридичних гарантій формуються засади необхідних умов трудової діяльності суддів та забезпечується дотримання законодавства під час здійснення правосуддя.

Проте, трудова діяльність суддів забезпечуються не тільки загальними юридичними гарантіями, а й спеціальними. Так, наприклад, А.О. Шевчук під поняттям спеціальних гарантій суддівської діяльності розуміє не тільки ті гарантії, які поширюються на суддю, але й гарантії які стосуються його членів

сім'ї [3, с. 269]. Визначення та закріплення спеціальних юридичних гарантій трудової діяльності суддів пов'язані із недопущенням здійснення тиску на суддю чи членів його сім'ї у зв'язку з виконанням ним своїх трудових обов'язків. Такі гарантії мають на меті забезпечити належне та достатнє матеріальне та соціальне забезпечення трудової діяльності суддів, як спеціального суб'єкта трудового права; здійснення превентивних заходів охорони та захисту суддів та членів їх сімей; визначення та забезпечення компенсаційних виплат за шкоду завдану у зв'язку з виконанням суддею своєї професійної діяльності.

Таким чином, до спеціальних юридичних гарантій реалізації трудових прав судді як спеціального суб'єкта трудового права необхідно віднести: 1) спеціальні гарантії фінансового забезпечення суддів; 2) спеціальні гарантії відпочинку для суддів; 3) спеціальні гарантії соціального страхування суддів; 4) спеціальні гарантії щодо надання державою службового житла для суддів; 5) спеціальні гарантії пенсійного забезпечення суддів; 6) спеціальні гарантії що забезпечують безпеку життя та здоров'я не тільки суддям, але і членам їх сімей.

Розглянемо окремі з них. Так, спеціальні гарантії фінансового забезпечення суддів – це особлива гарантія професійної трудової діяльності суддів, яка надається у вигляді суддівської винагороди обчислену у грошовому виразі за професійну діяльність та доплати до посадового окладу судді. Оплата праці суддів є гарантією їх трудової діяльності, яка полягає у здійсненні законного, неупередженого та об'єктивного правосуддя. Дана гарантія забезпечує працівникам суддівського органу гідний рівень життя, у відповідності до можливостей держави, та обмеження стороннього фінансового впливу на суддю.

Наступним видом спеціальних юридичних гарантій трудової діяльності суддів є спеціальні гарантії відпочинку для суддів, як спеціальних суб'єктів трудового права. **Відповідно до ст. 136** Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року **§1402-VIII** суддям надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів з виплатою, крім суддівської винагороди, допомоги на оздоровлення в розмірі посадового окладу. Суддям, які мають стаж роботи більше 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів [4].

З урахуванням того, що праця суддів є стресонебезпечною їм гарантується як основна так і додаткова відпустки. Оскільки трудові вимоги до професійної діяльності суддів значно підвищені порівняно з іншими працівниками, судді отримують гарантії додаткових пільг та гарантій, які не визначені в законодавстві про працю. Як додаткова спеціальна гарантія є надання додаткової відпустки суддям, які мають стаж роботи понад 10 років. Це пов'язано з тим, що з віком негативні наслідки від трудової діяльності для здоров'я судді стають більшими, і саме для їх зменшення впливу таких наслідків суддям дають більше часу для відновлення сил, здоров'я та трудового натхнення.

Третім видом спеціальних юридичних гарантій для суддів є гарантії соціального страхування суддів в процесі їх трудової діяльності. Так, згідно зі ст. 141 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року §

1402-VIII: «обов'язкове державне страхування життя і здоров'я суддів здійснюється за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4]. Пункт 6.3 Європейської хартії «Про статус суддів» 1998 року закріплює положення щодо гарантій захисту суддям, що виконують свої професійні, від соціальних ризиків, пов'язаних з хворобою, материнством, інвалідністю, похилим віком та смертю [5]. Дані правові положення враховані у законодавстві нашої держави, а тому держава створила гарантії для професійних суддів від соціальних ризиків. Також соціальні гарантії суддів не повинні звужуватись незалежно від нормативно-правових змін у державі. Дану правову позицію підтримує й Конституційний Суд України, який зазначає, що забороняється скасування або звуження досягнутого рівня незалежності суддів, у тому числі заходів їх правового захисту та матеріального і соціального забезпечення при прийнятті нових законів та інших нормативних актів, внесенні змін до них [6].

Наступним видом спеціальної гарантії трудової діяльності суддів є гарантії їх спеціального пенсійного забезпечення. Матеріальне забезпечення суддів проявляється у вигляді щомісячного грошового утримання та у вигляді пенсії. А тому дану гарантію слід розглядати як вибір судді між двома видами матеріального забезпечення. Дане положення закріплюється у ч. 1 ст. 142 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII, де встановлено, що судді, який вийшов у відставку, після досягнення чоловіками віку 62 років, жінками - пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплачується пенсія на визначених умовах або за його вибором щомісячне довічне грошове утримання [4]. Частина друга даної статті визначає, що суддя у відставці, який не досяг пенсійного віку має право отримувати лише щомісячне довічне грошове утримання. Фінансування таких видів виплат відбувається за рахунок державного бюджету – у випадку щомісячного грошового утримання, чи за рахунок Пенсійного фонду України – якщо це пенсія.

Пенсія суддів знаходить в прямій залежності від розміру суддівської винагороди а тому судді мають право і на перерахунок своїх пенсій. Механізм перерахунку пенсій недосконалий через наявність таких причин: а) дія різних законів щодо судоустрою та статусу суді, що призводить до пристосування до кожного окремого пенсіонера пенсійної системи; б) різні способи нарахування пенсій; в) наявність право на перерахунок чи його відсутність; г) різний розмір пенсійного забезпечення тощо.

Наступним спеціальними юридичними гарантіями трудової діяльності суддів як спеціального суб'єкта трудового права є гарантії щодо безпеки життя та здоров'я не тільки суддів, але й членів їх сімей. Необхідність захисту життя та здоров'я не тільки суддів, а й членів їх сімей пов'язані з особливостями їх трудової діяльності та можливими погрозами що можуть виникати. З метою забезпечення безпеки життя, здоров'я та майна судді та членів його сім'ї можуть бути використані такі запобіжні заходи безпеки: а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про

небезпеку; в) встановлення телефону за місцем проживання; г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту; є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, персональних та/або біометричних даних, переселення в інше місце проживання [7]. Більшість з вище перелічених заходів суддя може здійснювати самостійно, проте вони потребують значних матеріальних ресурсів (отримання дозволу на носіння та придбання зброї, переведення до іншого місця роботи тощо). Проте, у випадку самостійного захисту суддею свого життя, здоров'я та майна призведе до ускладнення виконання ним його професійних обов'язків та погіршить стан здійснення правосуддя. Тому, держава повинна на постійній та безоплатній основі гарантувати безпеку трудової діяльності суддів задля запобігання виникнення бажання звільнення у суддів та забезпечення всіх необхідних умов праці для судді.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В.М. Інституційні (галузеві) нормативно-правові гарантії діяльності суддів в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. № 28. С. 92-95.
2. Зуб Г.А. Соціальний захист суддів: міжнародно-правові стандарти. Держава та регіони, 2019. № 3. С. 116-122.
3. Шевчук А.О. Правовий статус професійного судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №2. С. 268-271.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 41. Ст. 1468.
5. Європейська хартія про статус суддів від 10 липня 1998 р. Судові та правоохоронні органи європейських країн: навч. метод. посіб. Одеса: Юрид. літ., 2005. С. 49–60
6. Рішення Конституційного Суду України у справі про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання від 11 жовтня 2005 р. № 8-рп. *Офіційний вісник України*. 2005. № 42. Ст. 2662.
7. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №11. Ст. 50

КРОЙТОР Володимир

*професор кафедри цивільного права та процесу, доктор юридичних наук,
професор, Харківський національний університет внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Інститут судової правотворчості є тим універсальним процесуально-правовим явищем, яке по суті обумовлює новий напрямок розвитку процесуальної

науки і практики, незалежно від того чи іншого виду правосуддя. Його особливість полягає в тому, що розвиток як матеріального, так і процесуального права сьогодні відбувається насамперед за рахунок «живої» судової практики, модератором якої являються насамперед суди загальної, адміністративної чи господарської юрисдикції, і в першу чергу – Верховний Суд.

Безумовним фактом є те, що судова правотворчість є наслідком того, що як виявляється, неможливо урегулювати безпосередньо всі існуючі відносини в суспільстві за рахунок наявних норм права, оскільки такі норми відсутні або іноді являються неповними, неточними, нечіткими чи суперечливими. Таким чином, суди під час правозастосовчого процесу доволі часто намагаються за рахунок тлумачення наявних норм права розширити горизонт змістовно-правової сутності таких норм з тим, щоб осучаснити їх зміст і в такий спосіб урегулювати спірні відносини. В інших випадках суди для урегулювання спірних відносин застосовують аналогію в праві, яка також потребує певного роду правотлумачення. Практика показує, що в таку правозастосовчу діяльність суди привносять певного роду правову новизну, яка і характеризується як судова правотворчість. Безумовним фактом є те, що судова правотворчість набуває більшого свого змісту у випадках, коли ні за рахунок правотлумачення норм права, ні за рахунок урегулювання спірних відносин правовою аналогією не вдається урегулювати спірні відносини. В таких випадках судді починають «творити право», оскільки вони не можуть чекати коли законодавець змінить, уточнить чи доповнить законодавство тією чи іншою нормою права. Таким чином, як для правотлумачного процесу, так і для процесу судової правотворчості спільним є «творчий елемент, який дає можливість остаточну правову визначеність правозастосування в питаннях неповноти, нечіткості, суперечливості змісту норм права, що створює нову правову реальність»[1, с. 37-40]. Зазначене й підкреслює актуальність звернення в наукових дослідженнях до розгляду проблем судової правотворчості в цивільному судочинстві України.

Кожен судовий процес – це в першу чергу процедура, яка з одного боку урегульована цивільним процесуальним законодавством, а з іншого – вона обумовлена цілим рядом не врегульованих цивільним процесуальним законодавством дій суду, оскільки саме суд здійснює всі організаційну, дослідницьку та правозастосовчу функції, які дають можливість кожному судді ухвалювати судові рішення на основі справедливості та розумності.

Якщо такі рішення вступають у законну силу, то вони по суті набувають ознак закону. Саме з цих підстав в судовій практиці існує правовий парадокс, коли «закон, на підставі якого суд ухвалив рішення, втрачає свою чинність, а судові рішення продовжують існувати в часі і просторі, не втрачаючи при цьому своєї законності та своєї юридичної сили»[2, с. 48]. Таким чином, судді, відправляючи правосуддя, по суті здійснюють державну діяльність, оскільки лише вони мають право діяти від імені України та її іменем, самостійно трактуючи та тлумачачи змістовно-правову суть всіх без виключно норм права. Якщо ж прискіпливо розглянути механізм правового тлумачення суддями норм права в цивільному судочинстві, то ми можемо відслідкувати певну закономірність, яка полягає в тому, що кожен суддя здійснює тлумачення одних і тих же норм права в однотипних

справах по різному. Це має місце тому, що всі судді в тій чи іншій мірі мають різний професійний та життєвий досвід, різні знання судової практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. При цьому, вони по різному оцінюють представлені в суді засоби доказування і на цій основі по різному тлумачать зміст одних і тих же норм права в однотипних справах. Таким чином, вважаємо, що суддя привносить в кожен правотлумачний процес певну частку правової новизни. Це означає, що сутність тлумачення може мати різний зміст щодо одних і тих же слів (словосполучень), але правова логіка суджень при цьому буде наближеною одна до одної. Різниця ж буде критися саме в тій ледь помітній долі правової новизни, яку привнесе кожен суддя у правозастосовчу сферу за рахунок саме своїх правових суджень. Таким чином, кожен суддя під час правотлумачення норм права по суті займається судовою правотворчістю, хоча зміст такої правотворчості завжди буде обмежуватись «горизонтом змістовно-правової суті кожної норми права»[3, с. 142-148] та тими процесуальними принципами, які посилюють їх змістовно-правову суть. Разом з тим, процес правотлумачення має місце і при застосуванні правової аналогії. Це є доречним тоді, коли необхідно за рахунок застосування правової аналогії (аналогії закону) охопити предмет спірних відносин, які неурегульовані «прямими» нормами права, але в наявності є подібні за своїм правовим змістом норми права як в межах однієї і тієї ж галузі права, так і на міжгалузевому рівні. Практика проказує, що в такий процес правотлумачення судді доволі часто привносять певну кількість «удосконалених» ними правових понять за рахунок яких вони намагаються розширити «горизонт змістовно-правової суті» таких норм права з тим, щоб змістовно охопити предмет спору і в такий спосіб урегулювати спірні відносини[3, с.146-147]. Звісно, такий процес не може характеризуватись своєю безмежністю, оскільки не дивлячись на привнесення в його зміст можливо і нових уніфікованих понять, але їх зміст не може виходити за межі визначених процесуальними принципами, завданнями правосуддя, способами захисту та Конституцією України.

В цьому плані аналогія права має більш ускладнений механізм правозастосування, оскільки вона може мати місце лише при неможливості застосування як «прямої» норми права, так і відсутності подібних за своїм змістом норм права (застосування аналогії права чи аналогії закону). Такий правозастосовчий процес, безумовно, потребує більшої частки правотворчої матерії, яку повинен продукувати суддя, оскільки такий вид правозастосування потребує не лише теоретико-прикладного аналізу процесуальних та матеріальних принципів права, способів захисту, завдань правосуддя, а і певних нових правових положень чи правил за рахунок яких суддя мав би можливість заповнити ті чи інші законодавчі прогалини, які з тих чи інших причин допустив законодавець. При цьому, суд не має можливості відмовити особі в праві на судовий захист з тих підстав, що в системі законодавчих норм права ті чи інші спірні відносини неурегульовані нормами права. В цій частині законодавець зазначає, що судам «забороняється відмовляти особі у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості чи суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини» (ч. 10 ст. 10 ЦПК).

Безумовно, що наявність законодавчих прогалин у вигляді відсутності,

неповноти, нечіткості чи суперечливості норм права або остаточній їх застарілості у зв'язку із змінами, які постійно відбуваються у цивільних, трудових, житлових, земельних відносинах, останні потребують постійного свого оновлення. Законодавець же, не дивлячись навіть на «турбо» режим у сфері правотворення, не має реальної можливості вчасно відновити, змінити чи доповнити поточне законодавство, яке на сьогодні за словами Р. О. Стефанчука налічує більше одного мільйона законодавчих актів[4, с.11-12]. Це означає, що на суд покладається доволі складна правозастосовча (у вигляді судової правотворчості) робота, яка потребує професійного законотворчого процесу з тим, щоб оперативно подолати ті чи інші законодавчі прогалини, які виникають під час правозастосовчої практики. Звісно, що суди не творять право, оскільки це не є їх функцією.

Сьогодні цивільне процесуальне законодавство, яке завжди характеризувалося своїм консерватизмом, змінюється доволі швидко. Безумовно, це впливає і на розвиток доктрини цивільного процесуального права. Саме такий теоретико-правовий симбіоз дає можливість до впровадження реальних процесуально-правових новацій, які відкривають нові напрями наукових досліджень. Так, зокрема, Верховний Суд в особі Великої Палати при наявності «виключної правової проблеми» (ч. 5 ст. 403 ЦПК) має можливість «розвивати право», долаючи в такий спосіб наявність законодавчих прогалин, формуючи при цьому «єдність правозастосовчої практики» (ч. 5 ст. 403 ЦПК). Таким чином, законодавець в такій, поки що не уточненій формі, надає можливість Великій Палаті Верховного Суду право на судову правотворчість, яка гарантує законодавцю правову підтримку на випадок наявності «виключної правової проблеми». Це по суті є першим кроком відходу нашого правосуддя, а відповідно і наукових досліджень від виключно позитивістської теорії права, де норма права як джерело є основою всього як регулятивного, так і правозастосовчого механізму в цивільному судочинстві, не дивлячись на те, що право в цілому не є статичною категорією. Воно розвивається, уточнюється, змінюється і за рахунок таких новацій вона «встигає» за розвитком суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Ясинок М. М. Судове тлумачення та судова правотворчість: поняття та взаємодія. Мат. міжн. наук.-практ. конф. (Дніпро, 14–15 січня 2022 р.). Дніпро. 2022. С. 37–40.
2. Ясинок М. М. Психологія судового процесу (психолого-правовий аналіз): Науково-практичний посібник. К.: Алерта, 2017. С. 48.
3. Ясинок Д. М. Судова правотворчість як спосіб подолання «виключної правової проблеми» в континентальному та загальному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. № 75. С. 142–148.
4. Стефанчук Р. О. Про засади правового регулювання правотворчої діяльності в Україні. *Право України*. 2021. № 12. С. 11–12.

СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЮРИСТА

Відповідно до чинних Стандартів вищої освіти в галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» першого (бакалаврського) [1] та другого (магістерського) [2] рівнів вимоги, які висуваються до фахівців (бакалаврський рівень) та професіоналів (магістерський рівень) у сфері права, зазвичай формулюють загальним фразами. Наприклад, «здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, в ситуаціях правової невизначеності; здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосовування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції; здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності; здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості» [2].

«Додаткове регулювання доступу до правничих професій чітко простежується в процедурах конкурсного відбору на посади в органах влади та порядку, наприклад, отримання права на заняття адвокатською або нотаріальною діяльністю. Але якщо проаналізувати зміст нормативних актів, що забезпечують додаткове регулювання доступу до правничих професій у комплексі зі стандартами вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», то стає очевидним розрив між вимогами, що висуваються до студентів-випускників, та вимогами щодо осіб, які претендують на заняття конкретних посад, та осіб, які виявили бажання отримати право на заняття адвокатською або нотаріальною діяльністю. Цей незбіг полягає в тому, що для студентів-юристів висуваються вимоги загального змісту, де визначення програмних результатів навчання за освітньо-професійними програмами закладів вищої освіти сформульовано залежно від інтегральної та загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей» [3]. Професійна кваліфікація правника визначається рівнем його здатності розв'язувати правові задачі й проблеми, але ж ми усвідомлюємо, що успішність у розв'язанні проблеми, якість правозастосування чи підготовки правових (процесуальних) документів залежить також від наявного досвіду роботи, що й впливає з вимог до наявності професійного (спеціального) стажу роботи для провадження незалежної професійної діяльності (адвокат, нотаріус) та/чи обіймання посади судді, прокурора й т.п.

У зв'язку з цим варто звернути увагу на програму єдиного державного кваліфікаційного іспиту (далі – ЄДКІ) за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» на другому (магістерському) рівні вищої освіти, який

охоплює 12 розділів, зокрема: Конституційне право України; Адміністративне право України; Адміністративне судочинство в Україні; Міжнародне публічне право, міжнародний захист прав людини; Цивільне право України; Цивільне процесуальне право України; Трудове право України; Міжнародне приватне право; Кримінальне право України; Кримінальне процесуальне право України; Міжнародне кримінальне право, включаючи міжнародне співробітництво у сфері запобігання злочинності; Загальні етичні вимоги правничої професії. Якщо звернутися в програмі до змісту розділів у межах галузей права, то стає зрозумілим, що когнітивний рівень знань за цими темами відрізняється. Більше того, у розділах програми ЄДКІ стосовно визначених галузей, що виносяться на оцінювання, охоплено не всі інститути [4].

На наше переконання, це свідчить про те, що когнітивний рівень випускників-юристів повинен бути таким, щоб у подальшому здобути в процесі навчання знання, вміння й навички можна було істотно розвинути й у разі бажання особи довести до такого рівня, який дозволяє успішно скласти потрібний кваліфікаційний екзаме́н чи то пройти конкурсний відбір на відповідні посади.

У підсумку можна стверджувати, що професійна кваліфікація правника (юриста) як здатність виконувати роботу тієї чи іншої складності за фахом (право) залежить від двох складників:

- 1) наявності відповідного рівня освіти, а саме, вищої юридичної освіти (спеціаліст, магістр);
- 2) наявності досвіду практичної роботи – професійного (спеціального) стажу.

Додаткове ж регулювання доступу до правничих професій полягає у встановленні диференціації доступу до професії на підставі тривалості професійного (спеціального) стажу роботи й здобутих у процесі навчання й праці професійних знань, вмінь та навичок. Диференціація доступу до правничої професії закріплюється законодавством і визначає конкретні вимоги до претендентів на посади чи до отримання права на заняття незалежною професійною діяльністю.

Отже, перед закладами вищої освіти, що здійснюють підготовку здобувачів освіти за спеціальністю 081 «Право», постає практичне завдання – підготувати такого професіонала, який не просто знає зміст чинного законодавства, а й здатний до саморозвитку і вдосконалення професійних вмінь та навичок на основі світогляду, професійного мислення, що забезпечує розуміння природи права та його властивостей, а також спроможний надавати прогнозованого характеру суспільним відносинам.

Список використаних джерел:

1. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право: Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022. № 644 (зі змінами). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha->

osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf

2. Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право: Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 № 643. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-magistr-zizminami-643-20032023.pdf>

3. Костюченко О.Є. Професійні стандарти як основа визначення змісту підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 081 «Право». *Нове українське право*. 2021. Вип. 6. С. 149.

4. Про затвердження програми єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальностями «Право» та «Міжнародне право» на другому (магістерському) рівні вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2021 № 1076. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-programi-yedinogo-derzhavnogo-kvalifikacijnogo-ispitu-za-specialnostyami-pravo-ta-mizhnarodne-pravo-na-drugomu-magisterskomu-rivni-vishoyi-osviti>

МАРТИНЮК Олександра

*студентка другого курсу 213 групи
факультету №4, Донецького державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОЛЕСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного трудового права
та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану особливої актуальності набуває питання реалізації права на працю. Це право визначає здатність забезпечувати собі і своїй родині гідний рівень життя за рахунок роботи і професійного розвитку. Однак у разі військових конфліктів, що виникли внаслідок окупації певних територій України, це право обмежене і потребує особливої уваги як з боку держави так і суспільства.

Оголошення воєнного стану в країні Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року "Про введення воєнного стану в Україні" [1] стало серйозним викликом для населення та держави. Фактично всі сфери суспільства потребували перезапуску для відновлення економіки. До цього часу трудове законодавство України, зокрема Кодекс законів про працю України, не містив положень, що регулювали б трудові відносини у воєнний час. Поява нової реальності змусила законодавця швидко реагувати на виклики. В умовах війни

основою для законодавчого регулювання трудових відносин став Закон України № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2], яким визначено, що норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих прийнятим Законом, не застосовуються, а окремі конституційні права громадян можуть бути обмежені протягом усього періоду дії воєнного стану. Закон визначає основні аспекти правового регулювання процесів укладення, розірвання трудового договору, встановлення та обліку часу роботи і відпочинку працівників, оплати праці, відпустки і призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану.

Нововведенням у сфері трудового законодавства під час воєнного стану є запровадження поняття призупинення трудового договору, що означає тимчасове примусове припинення цього правочину. У період призупинення трудового договору трудові відносини відповідно не припиняються, але перебувають у стані "вимушеної пасивності" трудових відносин. Слід зауважити, що призупинення трудового договору може бути ініційоване як роботодавцем, так і працівником. Законодавець чітко визначив максимальну тривалість такого призупинення (період воєнного стану), допустив можливість дострокового припинення призупинення та передбачив строк попередження за 10 днів. Відповідно п. 2 ч. 1 ст. 13 Закону України "Про регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану" – відсторонення від роботи може бути скасоване роботодавцем.

Одним з важливих аспектів реалізації права на працю в умовах воєнного стану є стандарт охорони праці та гарантія права на працю для людей, які продовжують працювати та підтримувати економічний розвиток держави. Відповідно до даних Міжнародної організації праці ще станом на травень 2022 року національна економіка надзвичайно постраждала від війни з боку російської федерації. З початку агресії втрачено майже 5 мільйонів робочих місць, понад 5,2 мільйона українців змушені були виїхати за кордон. Серед біженців переважають жінки з дітьми, багатодітні сім'ї, люди віком понад 60 років. Експерти підрахували, що зі складу біженців з України близько 2,75 мільйона людей належать до працездатного віку (43,5% або 1,2 мільйона мали роботу і її через війну або залишили, або втратили). Ескалація та руйнування можуть призвести до збільшення втрати робочих місць і ці показники становитимуть близько 7 мільйонів. У випадку звершення війни із незначними руйнуваннями прогнозується можливість відновити 3,4 мільйона робочих місць, що зменшить показник по втраченій зайнятості на 8,9 відсотка [3]. Враховуючи наявну ситуацію на сьогодні, українські території поступово звільняються від агресора, проте відновлення робочих місць потребує значних затрат часу та коштів.

Наразі, важливо підтримувати та інформувати громадян, які втратили роботу та були змушені покинути свої місця проживання через руйнування та релокації завдані агресором. Умови воєнного стану значно ускладнили та обмежили реалізацію конституційних прав і свобод. Особливий вплив на рівень зайнятості під час війни має мобілізація, а тому окрема увага в актуальному

законодавстві приділена питанням регулювання взаємодії роботодавців із особами, що були мобілізовані.

Ціннісний людський ресурс, а також ефективна комунікація між державою, бізнесом і громадянами набувають в умовах воєнного стану, коли кожне людське життя перебуває під загрозою, а вихід держави із пост-воєнної нестабільності неможливий без продуктивної праці, максимальної віддачі громадян своїй професії. Реалізація права на працю в умовах воєнного стану вимагає спеціальних правових і соціальних інституцій для забезпечення гідного життя громадян і відновлення стабільності ринку праці. З цією метою доцільно розробити регіональні програми щодо відновлення економічних і соціальних структур розбудови інфраструктури та стимулювання підприємницької діяльності. держави із пост-воєнної нестабільності

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 21.09.2023 р.).
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 22.09.2023 р.).
3. Коваленко О.О. Про реалізацію права на працю та права на оплату праці у період режиму воєнного стану в Україні: проблемний аспект сучасності і майбутнього / Публічне управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності: матеріали V всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., Львів, 2 черв. 2022. Львів : Галиц. вид. спілка, 2022. С. 33–35.

МИРЗА Світлана

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЛАСТОВЧЕНКО Єлизавета

студентка 2-курсу факультету права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія російської федерації проти Української незалежної держави поставила перед нашою країною численні виклики, серед яких актуальними стали питання щодо процедури усиновлення в умовах воєнного конфлікту. Внаслідок ворожих обстрілів, які спрямовані на мирне населення зі сторони противника, на жаль, багато дітей втратили батьків.

Перші зміни до процедури усиновлення в контексті повномасштабної війни були внесені Постановою Кабінету Міністрів України № 618 від 24 травня 2022 року [1]. Згідно з цією постановою, у разі коли усиновлена дитина тимчасово евакуйована за межі України під час введення на території країни надзвичайного або воєнного стану, усиновлювачі мають виконати ряд

обов'язкових дій. По-перше, пред'явити копію рішення суду про усиновлення та документи, що підтверджують їх особистість. По-друге, подати письмове погодження Національної служби з питань дітей, яке було узгоджене з службою у справах дітей, відповідальною за висновок про доцільність усиновлення та відповідність цьому інтересам дитини [2, с. 241]. У випадку, якщо ця служба не може виконувати свої повноваження через обставини воєнних дій, погодження надається службою у справах дітей обласної, міської військової адміністрації за місцем реєстрації дитини. Письмове погодження має бути надане протягом трьох робочих днів [3, с. 25].

У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне вказати на забезпечити зобов'язання щодо взяття дитини на консульський облік в державі тимчасового перебування (евакуації) дитини. Це зобов'язання має бути нотаріально засвідчене і адресоване консульській установі України. Також, у зобов'язанні повинна бути зазначена держава тимчасового перебування дитини і обґрунтування необхідності її переміщення до цієї держави. Якщо усиновлювачі планують повернення до України після припинення чи скасування надзвичайного або воєнного стану, їм також необхідно надати копію цього зобов'язання Національній службі з питань дітей [3, с. 26].

Подати зобов'язання щодо взяття дитини на консульський облік в державі тимчасового перебування (евакуації) дитини. Це зобов'язання має бути нотаріально засвідчене і адресоване консульській установі України.

Після передачі усиновленої дитини усиновлювачам посадовою особою консульської установи України у присутності усиновлювачів, складається акт про передачу дитини. У цьому акті вказується факт прийняття дитини усиновлювачами, інформація про особу, яка забезпечувала дитину до її передачі усиновлювачам, а також інші деталі, необхідні для визначення статусу усиновленої дитини.

Акт про передання усиновленої дитини складається у трьох примірниках, з яких один залишається в консульській установі України в державі тимчасового переміщення (евакуації) дитини, другий протягом одного робочого дня передається Національній службі з питань дітей, а третій - невідкладно усиновлювачам.

Особи, які виразили бажання усиновити дитину під час воєнного стану, повинні відповідати наступним вимогам: мати українське громадянство; перебувати в безпечному місці на території України; забезпечити безпеку дитині, забезпечити її харчування, одяг, доступ до медичних послуг та освіти, враховуючи індивідуальні потреби та вік дитини; мати фінансову спроможність забезпечити дитину всім необхідним; мати житло, яке не знаходиться близько до стратегічних або військових об'єктів; мати у житлі відведене місце для сну та відпочинку дитини.

Звертаємо увагу на те, що в умовах воєнного стану можуть виникнути ситуації, коли усиновлення дитини стає неможливим. Однак в Україні існують різні альтернативні шляхи надання допомоги, оскільки закон передбачає різні форми прийняття дитини до своєї сім'ї, поки не будуть знайдені її біологічні батьки. Дитину, яка має статус сироти, можна, зокрема, взяти до прийомної сім'ї

або в дитячий будинок сімейного типу [2, с. 244].

Сучасні технології також надають можливість скористатися чат-ботом «Дитина не сама», щоб надати допомогу у випадках, коли ви бажаєте тимчасово прихистити дитину у своїй сім'ї, ваша дитина загубилася, ви знайшли дитину без супроводу дорослих або маєте інші питання, що стосуються дітей.

Отже, під час воєнного стану процедура усиновлення осіб не підлягає радикальним змінам. Держава забезпечує захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, враховуючи, щоб особи, які беруть дітей на усиновлення, мали безпечне місце проживання та фінансову здатність забезпечити дітей необхідним. У регіонах, де тривають бойові дії, процедура усиновлення може бути обмежена з огляду на неможливість дотримання всіх процедур, і органи, що відповідають за ці справи, можуть тимчасово не виконувати всі свої повноваження.

Список використаних джерел:

1. Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2022 № 618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

2. Ільгова А.О. Процедура усиновлення в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 17 травня 2023 р.). Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 241-244.

3. Белуга Ю.М. Основні аспекти, пов'язані з усиновленням в умовах воєнного стану. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2022. С. 25-28.

МИРЗА Світлана

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ГРОЗДЄВА Олександра

студентка 2-курсу факультету права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в Україні воєнного стану вплинуло на всі сфери суспільних відносин. Особливо це стосується питань, пов'язаних із спадковими правами, які щоденно ставляться перед сотнями тисяч людей. Держава повинна ефективно реагувати на ці зміни в країні, щоб гарантувати захист та реалізацію прав людини і громадянина. Вже з початку військової агресії були прийняті відповідні нормативно-правові акти, що регулюють спадкові права. Зокрема, нотаріальні дії повинні виконуватися з урахуванням положень постанови Кабінету Міністрів

України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 164, в якій визначено питання спадкування [1]. Також слід відзначити наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11 березня 2022 року № 1118/5 [2].

Аналіз цих актів дозволяє виділити ключові аспекти регулювання спадкових відносин в умовах воєнного стану в Україні. Вважаємо за необхідне, для більш глибокого розуміння цієї теми розглянути поняття «спадкування». Згідно зі статтею 1216 Цивільного кодексу України, спадкування - це передача прав і обов'язків (спадщини) від покійної особи (спадкодавця) іншим особам (спадкоємцям).

Це поняття залишається актуальним і в умовах воєнного стану в Україні. Щодо змін, внесених у спадкові відносини, слід вказати на терміни для прийняття спадщини або відмови від неї. Загальні терміни залишаються незмінними і становлять шість місяців з моменту смерті особи. Проте в умовах воєнного стану строк для прийняття спадщини або відмови від неї призупиняється. Згідно з пунктом 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 164, строк для прийняття спадщини або відмови від неї призупиняється на період дії воєнного стану, але не більше чотирьох місяців [2]. Свідectvo про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.

У попередніх дослідженнях ми вказували на те, що до введення воєнного стану, у випадку смерті особи і пройдених шести місяців з моменту її смерті нотаріус міг видати свідectvo про право на спадщину [2]. Тепер, якщо особа померла після оголошення воєнного стану, строк розпочинається з моменту завершення воєнного стану. Щодо осіб, які померли до введення воєнного стану, інший момент стає важливим: шестимісячний строк продовжується на той термін, який залишився на момент введення воєнного стану. Наприклад, якщо особа померла 3 січня 2022 року, то ті, хто має право на спадщину, мають 5 місяців після закінчення воєнного стану, щоб визначити свої права [4].

Призупинення строків для відкриття спадщини пояснюється тим, що заявникам може бути важко отримати всі необхідні документи через бойові дії, які ускладнюють доступ до них. Крім того, обмежений доступ до державних реєстрів може ускладнити роботу нотаріусів.

У відповідності із зазначеним зупинення строків у цих обставинах є необхідною умовою для забезпечення реалізації спадкових прав. Іншою важливою зміною є місце, де можна відкрити спадщину. Згідно з Цивільним кодексом України, місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Проте наказом Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 296/5 введено зміни, які дозволяють відкривати спадкову справу без прив'язки до місця відкриття спадщини. Ця зміна має велике значення, оскільки в умовах війни багато громадян були вимушені покинути свої домівки і переїхати в інші регіони. Таким чином, можливість відкривати спадкові справи без прив'язки до місця відкриття спадщини допомагає забезпечити права кожної

особи на врегулювання їхніх спадкових прав [4].

На нашу думку, варто відзначити також наступні зміни, що були внесені у регулювання спадкових відносин:

1) У випадках, коли немає можливості отримати доступ до Спадкового реєстру, що часто стається під час воєнного стану, нотаріус може розпочати процес спадкової справи без використання реєстру. Проте, він зобов'язаний перевірити наявність раніше зареєстрованої справи, заповіту та спадкового договору протягом 5 днів після відновлення доступу до реєстру;

2) реєстрація спадкової справи в Спадковому реєстрі можлива лише після перевірки відомостей, що містяться в реєстрі щодо раніше заведеної справи;

3) у випадку відсутності доступу до Спадкового реєстру під час воєнного стану, реєстрація інформації про спадкові договори, їх зміни, заповіти, скасування заповітів, видача свідоцтв про право на спадщину та їх копій, розірвання спадкових договорів повинні бути здійснені протягом 5 робочих днів після відновлення доступу;

4) забороняється видавати свідоцтва про право на спадщину у справі, яка була заведена без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі [2].

Щодо інших положень, що регулюють спадкові відносини та спадщину, вони залишаються незмінними і застосовуються в тому ж порядку, як і до введення воєнного стану в Україні. Отже, цивільне законодавство України щодо спадкових правовідносин містить внесення відповідних змін, що допомагають врегульовувати зазначені відносини у складні для Української незалежної держави часи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.09.2023).

2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінет Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

МІЧУРІН Євген

професор кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, доктор юридичних наук, професор

ПРО ЛІЦЕНЗУВАННЯ КРИПТВАЛЮТНИХ БІРЖ

Наразі спеціальне правове регулювання ринку криптовалют в Україні ще лише розробляється. Утім фізичні та юридичні особи вже беруть активну участь

у купівлі та продажі криптовалют. За даними глобальної сервісної ІТ-компанії Triple-A, Україна посідає одне з перших місць за рейтингом країн, де є найбільше власників криптовалют стосовно усього населення Землі. Так, в Україні мають криптовалюту 12,7% населення – 5,6 млн осіб [1].

Купівля-продаж криптовалют не суперечить законодавству України. Адже згідно до ст. 6 ЦК України сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. Оскільки продаж криптовалют не суперечить загальним засадам цивільного законодавства, відповідні правочини можуть укладатися, вони є законними.

У науці вже були освітлені проблеми криптовалют як об'єкту цивільних прав [2, с. 46-53]. Відсутність спеціального правового регулювання криптовалют в Україні породжує низку проблем правозастосування, які мають бути вирішені відповідним унормуванням вказаних правовідносин у майбутньому.

Коли нова криптовалюта як товар з'являється на крипторинку, її розміщують у ICO Initial Coin Offering (первісне розміщення токенів), своєрідній криптобіржі. Це робиться для залучення подальших інвестицій у цю криптовалюту, визначає її подальшу цінність на ринку криптовалют [2, с. 47].

Однією з проблем є захист прав набувача криптовалют. Так, у літературі наведено факт відмови суду захищати права особи на криптовалюту через те, що нею було обрано неправильний спосіб захисту порушеного права, оскільки не можна вимагати передачі віртуальних речей, що не мають ознак матеріального світу. Проблемою є небажання судів задовольняти позови щодо криптовалют збережеться аж до їхньої правової регламентації [3, с.42]. Таке припущення має сенс. Адже суд є правозастосовним органом та має спиратися на розроблену законодавчу базу.

Наступною проблемою є можливість стягнення криптовалют з боржника. Адже криптовалюта є оборотоздатним, таким, що має цінність благом, що може бути відчуженим. Утім проблематичним наразі є стягнення криптовалют з боржника через можливість її швидкого відчуження особою та неможливість накладення заборони стягнення на неї (відсутність відповідних механізмів). Це обмежує можливості заблокувати криптовалютні рахунки для забезпечення позовів майнового характеру та інших вимог.

Наблизить до вирішення вказаних проблем ліцензування криптовалютних бірж в Україні. Згідно до цього здійснювати посередницькі (брокерські) операції з криптовалютою вправі будуть лише суб'єкти підприємницької діяльності, які одержать відповідну ліцензію на таку діяльність. Ліцензованою діяльністю має стати надання онлайн-сервісів обміну цифрових валют в системі блокчейн, посередницька діяльність з обміну криптовалют, зокрема, через Cryptomat (біткоін банкомати) в Україні. Ліцензування цієї діяльності має здійснювати Національний банк України. Останній наразі надає ліцензії банкам.

Крім доходів до бюджету із надходжень за видачу ліцензій такий підхід дозволить у разі необхідності блокувати криптовалютні рахунки для забезпечення позовів майнового характеру, звертати на криптовалюту стягнення через державну виконавчу службу (приватних виконавців). Адже останні, маючи

список ліцензованих учасників криптовалютного ринку – криптовалютних бірж зможуть надавати їм в межах виконавчого провадження запити щодо наявності криптовалют в певної особи. Криптовалютна біржа зможе згідно для закону за запитом державної виконавчої служби блокувати відповідні суми криптовалют на рахунку для забезпечення виконавчого провадження і задоволення вимог кредиторів.

Вказане вище унормування діяльності учасників ринку криптовалют дозволить краще врегульовувати вказані питання. Зокрема, надасть можливість стягнення криптовалют з боржників у примусовому порядку, забезпечить цивілізований обіг криптовалют в Україні. Крім того, учасники правочинів з криптовалютами – фізичні особи зможуть за наявною ліцензією переконатися, що їхні права будуть дотримані через участь на ринку перевірених та фахових суб'єктів підприємницької діяльності, які займаються посередництвом на ринку криптовалют.

Список використаних джерел:

1. Частка власників криптовалюти в Україні – найбільша у світі. Фінанси. 2021, 13 жовтня. <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/13/infografika/finansy/chastka-vlasnykiv-kryptovalyuty-ukrayini-najbilsha-sviti>
2. Мічурін, Є. О., Мічурін, І. Є. (2021). Криптовалюта в Україні: проблеми визнання, визначення правової природи та обмежень. Форум Права, 67(2), 46–53. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650275>.
3. Некіт К. Г. Правовий статус криптовалют в Україні та світі. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. №1. С. 40–42.

ПЕТРОВ Євген

суддя КЦС ВС

доктор юридичних наук, професор

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ, АКТУАЛЬНА СУДОВА ПРАКТИКА

Традиційно у цивілістичній науці заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки вважають деліктним зобов'язанням, тобто зобов'язанням, що виникає внаслідок заподіяння шкоди. Це не договірні правовідносини, що виникають внаслідок порушення майнових (немайнових) прав потерпілого, через що, відповідальна за завдану шкоду особа, зобов'язана її відшкодувати, а потерпіла або інша особа, у разі смерті потерпілої особи, має право на відшкодування шкоди в повному обсязі, якщо інше не передбачено законом. Особливістю відшкодування шкоди, яка завдана джерелом підвищеної небезпеки, є те, що таке відшкодування реалізується за принципом «об'єктивної відповідальності». Тобто, наявність вини власника джерела підвищеної небезпеки не встановлюється для відшкодування вищезазначеної шкоди. Ознакою виникнення таких зобов'язань є механізм завдання шкоди, шкода завдається не будь-якими діями, а саме джерелом підвищеної небезпеки.

В своєму виступі вважаю за необхідне звернути увагу саме на актуальних

позиціях у практиці Верховного Суду.

Так, необхідно звернути увагу, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб (частина перша статті 1187 ЦК України).

Перелік видів діяльності, що створює підвищену небезпеку, який наведений у частині першій статті 1187 ЦК України, не вичерпний (див. постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05 грудня 2022 року в справі № 214/7462/20. Відповідно, з розвитком технічного прогресу можуть виникнути питання, коли суд визначає вид діяльності, що створює підвищену небезпеку, і надає відповідну правову оцінку.

Останнім часом кількість електросамокатів на дорогах загального користування значно зросла, і як наслідок зросла кількість дорожньо-транспортних пригод, учасниками яких стають власники (орендарі) зазначених засобів пересування (наїзд на пішоходів, завдання шкоди автомобілям на стоянці тощо). Відповідно при розгляді справ з відшкодування шкоди постало питання – чи необхідно встановлювати вину володільця електросамоката, чи є використання електросамоката діяльністю, що створює підвищену небезпеку.

Прикладом, коли суд, з урахуванням всіх обставин справи, визнав діяльність такою, що створює підвищену небезпеку є правовий висновок по справі з відшкодування шкоди (Постанова КЦС ВС від 15.03.2023 у справі № 127/5920/22).

Верховний Суд виснував, що тлумачення статті 1187 ЦК України свідчить, що:

джерелом підвищеної небезпеки слід вважати діяльність, що здійснюється з тим чи іншим залученням/використанням предметів матеріального світу та/або природних (фізичних) процесів, які за певних умов часу та місця в силу своїх якісних та кількісних характеристик об'єктивно створюють в процесі володіння ними (незалежно від факту їх експлуатації) підвищену порівняно із звичайними життєвими обставинами небезпеку завдання шкоди;

використання електросамоката чи іншого подібного засобу (моноколеса, сегвея тощо) для переміщення особи як учасника дорожнього руху є джерелом підвищеної небезпеки в розумінні статті 1187 ЦК України, якщо в конкретному випадку такий засіб приводився в рух за допомогою встановленого на ньому електричного двигуна;

для кваліфікації діяльності, пов'язаної з таким використанням електричного самоката, характеристика електросамоката як механічного транспортного засобу з урахуванням потужності електродвигуна, встановленого на ньому, значення не має.

Отже, при вирішенні спорів з відшкодування шкоди за участі елетросамоката, суд повинен керуватись статтями 1187, 1188 ЦК України, з відповідними висновками.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України, 2003, *ГГ* 40-44, ст.356
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

КОЗІЙ Ілона

студентка 112/23 групи факультету №4

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

КОНАРЄВА Ганна Олегівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету №4 Донецького державного університету

внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Україна перебуває в складних умовах військового конфлікту, що має великий вплив на життя людей. Молодь є однією з найвразливіших груп населення в умовах війни. У зв'язку з цим соціальний захист молоді є надзвичайно важливою та актуальною темою в Україні. На жаль, недостатня увага приділяється проблемам, з якими стикається молодь в цій складній ситуації.

Варто зазначити, що законодавче регулювання правового статусу молоді має важливе значення, а також визначення обов'язків держави щодо соціального захисту молоді. Принципи та стандарти, закріплені у нормативно-правових актах, гарантують соціальні права молоді та забезпечують їхню захищеність у період війни.

Як зазначає О.О. Кочемировська, українське законодавство забезпечує соціальний захист молоді в умовах військового конфлікту, зокрема, Закон України «Про захист прав та свобод громадян під час проведення антитерористичної операції», Закон України "Про державну підтримку молодіжних ініціатив та програм" та Конституція України. Збройний конфлікт на сході України різко погіршив стан у сферах, де Україна досягла значних успіхів (фактичне подолання безпритульності, розвиток усиновлення та прийомних сімей, підтримка матерів і дітей у складних життєвих обставинах тощо) та загострив ті проблеми, які ще не були вирішені (поширення соціально небезпечних та інфекційних хвороб, скорочення програм імунізації, загострення жорстокості та насильства щодо дітей та у дитячому середовищі, погіршення доступу до послуг освіти, охорони здоров'я та соціальної сфери). Підвищився ризик зростання соціального сирітства [1].

Незважаючи на наявність різних документів та заходів, спрямованих на забезпечення соціального забезпечення молоді в умовах військового конфлікту, існують деякі чинники, які перешкоджають вирішенню проблем у сфері соціального захисту молоді:

1. Нестача фінансових і матеріальних ресурсів та державних програм для соціального захисту молоді;
2. Низький рівень інформаційного забезпечення щодо програм у сфері соціального захисту молоді.

Практика доводить, що численні документи міжнародного гуманітарного права, в тому числі Конвенція про права дитини 1989 р. і Факультативний протокол до неї 2000 р., не є тією нормативною базою, яка забезпечувала б ефективний захист прав дитини під час збройних конфліктів [2, с. 77].

Дослідження питання соціального захисту молоді означає більш ефективний підхід при забезпеченні їхнього соціального становища, підвищенню якості та доступності освіти, а також розвитку політики підтримки, що спрямована на їхнє майбутнє.

Як вказує А.Р. Черниш, за молоддю – майбутнє кожної держави, а отже – соціальний захист та забезпечення сприятливих умов для розвитку молоді є запорукою подальшого становлення як сьогоденного суспільства, так і наступних поколінь [3, с.113]. Це знайшло відображення у положеннях ст. 3 порівняно нового Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року № 1414-ІХ, згідно з якими «держава у визначеному законом порядку сприяє створенню умов для забезпечення соціальних гарантій, створення механізмів соціалізації та інтеграції молоді в суспільні процеси, соціального захисту та підтримки молодих осіб» [4] та в Національній молодіжній стратегії до 2030 року, затвердженій Указом Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021, розробленій з метою «створити додаткові можливості для становлення, розвитку та підвищення рівня конкурентоспроможності молоді, реалізації її конституційних прав і свобод, утвердження у молодіжному середовищі здорового способу життя, сприяння ініціативі та активності молодих громадян в усіх сферах життєдіяльності суспільства й держави» [5].

Перш за все, необхідно забезпечити безпеку та фізичний захист молоді від воєнних небезпек. Молодь має право на життя, недоторканність та безпеку, навіть в умовах конфлікту. Право молоді на захист від наслідків воєнних дій повинно бути забезпечено шляхом відповідних законодавчих актів та заходів.

Другим важливим аспектом є доступ молоді до освіти. Військовий конфлікт може призвести до закриття шкіл та вищих навчальних закладів, що загрожує освітньому розвитку молоді. Тому необхідно створювати спеціальні умови для забезпечення освіти в умовах війни, зокрема, шляхом забезпечення високого рівня організації дистанційного навчання.

Третім аспектом є право на участь у прийнятті рішень. Молодь повинна мати можливість брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їхнього соціального захисту в умовах військового конфлікту. Держава повинна сприяти активній участі молоді в суспільному житті.

Четвертим аспектом є економічне та соціальне забезпечення молоді та їх родин. Втрата роботи, житла та інших ресурсів під час воєнного стану може підірвати їхню соціальну стабільність. Правові норми мають гарантувати доступ молоді до соціальних послуг, медичної допомоги та інших форм соціальної підтримки.

Усі ці аспекти соціального захисту молоді в умовах військового конфлікту мають важливе значення для забезпечення їхнього розвитку та соціальної стабільності. Загалом, військовий конфлікт не може виправдовувати обмеження прав і можливостей молоді. Забезпечення їхнього соціального захисту в цих умовах вимагає вдосконалення законодавства та впровадження ефективних заходів, спрямованих на забезпечення їхнього добробуту і безпеки. Держава має нести відповідальність за забезпечення цих прав та розвивати відповідну законодавчу базу та програми для їхньої реалізації.

Слушною є позиція О.О. Кочемировської, яка зазначає, що найкращим способом захистити права та інтереси дітей є повне припинення військових дій на території України. Втім навіть за таких умов негативний вплив збройного конфлікту на дітей зберігатиметься у коротко-, середньо- та довгостроковому періоді. Держава має докласти зусиль щодо захисту дітей та зниження цього впливу, забезпечивши дотримання міжнародних і регіональних норм, стандартів у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права[1].

Список використаних джерел:

1. Кочемировська О.О. Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.Niss.gov.ua/articles/1660/>

2. Шобей Л.М. Теоретичні аспекти щодо правових проблем захисту прав дитини в Україні в умовах військової агресії. *Захист прав дітей в умовах війни*. Збірник матеріалів круглого столу до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця, 2022. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/kruglii_stil_17_travnnya_2022.pdf

3. Черниш А.Р. Поняття та ознаки соціального забезпечення молоді. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №3. С. 112-117. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264921/260905>

4. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text.3>

5. Про молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>

КУЗНІЧЕНКО Оксана
завідувачка кафедри Приватно-правових дисциплін і морського права ННМГІ
кандидат юридичних наук, доцент,
Одеського національного морського університету
УЗУН Аліна
здобувачка 3 курсу спеціальності 081 Право
Одеський національний морський університет

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Актуальність теми зумовлена соціально та економічно нестабільним становищем ВПО в Україні. Наразі військові дії на території України через збройну агресію ворога вимушують українців покидати домівки, роботу, країну.

Спричинена міграція на території нашої країни створює низку проблем, серед широкого спектра невирішених питань для внутрішньо переміщених осіб, а також і для суспільства загалом. Сьогодні таким особам надається медична допомога та юридичні, адміністративні, соціальні та психологічні послуги, які спрямовані на адаптацію внутрішньо переміщених осіб і забезпечення оптимальних умов життя.

Базова оцінка території зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) надає вичерпну інформацію про кількість і географічний розподіл офіційно зареєстрованих ВПО. Дані для 20-го туру базової оцінки території були зібрані з 1 по 31 січня 2023 року у 23 областях та місті Києві, де була врахована кількість зареєстрованих ВПО у всіх 107 районах і 967 громадах (що становить 67% від усіх громад в охоплених областях). За результатами виявлено 3621723 зареєстрованих ВПО станом на 31 січень 2023 [1].

Зараз в Україні запроваджено надання допомоги на проживання ВПО, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.07.2023р. «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану» [2]. Ще з 2022 року понад 2,3 млн ВПО отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд гривень. Також, виплата державних допомог і пільг, які призначені не припиняється в період воєнного стану і виплачується в період дії воєнного стану та протягом місяця після його закінчення.

Відповідно до Закону України № 1706 для особи, яка взята на облік як ВПО «реалізація прав на зайнятість і державне соціальне страхування у разі безробіття реалізується відповідно до законодавства України» [3].

Згідно з останнім дослідженням Міжнародної організації з міграції (МОМ): «майже половина осіб працездатного віку серед ВПО (44%) зараз не мають стабільного доходу. Лише одна третина зазначає, що заробітна плата є їхнім основним джерелом доходу після переміщення, а 24% покладаються на державну підтримку. Це призвело до того, що багато домогосподарств зменшили витрати (70%), включаючи витрати на їжу, і третина змушена була брати позики» [4].

Слід зазначити, що не менш важливою проблемою є стан житла ВПО, бо це питання стає ще більш проблематичним. 22% опитаних МОМ вказують, що їхнє житло не підходить для зимових умов в Україні. Більше третини не можуть знайти прийнятне житло, переважно через відсутність фінансових можливостей. До того ж 30% з ВПО, які проживають у селах (приблизно 2 мільйони осіб), не мають доступу до медичних послуг.

Серед найбільш нагальних потреб на всій території України наразі є фінансова допомога, медикаменти та матеріали для ремонту та будівництва. Приблизно 60% переміщених осіб, повернулися вдома або залишилися у своїх домівках, потребують грошової допомоги. Також висловлюють потребу в ліках та будівельних матеріалах, переважно ті, хто повернувся, і непереселене населення (по 7%). Коли офіційна кількість працездатних ВПО - близько 2,1 мільйона, до центрів зайнятості звернулися менше 7%.

Законодавство, у свою чергу, містить спеціальні права і додаткові можливості для ВПО.

В той же час, нагальним є питання стосовно компенсації витрат на працевлаштування. Кожен роботодавець, який влаштував на робочі місця ВПО, має право на компенсацію витрат на оплату праці такої категорії громадян за державною програмою підтримки, яка передбачена постановою КМУ від 09.06.2023 «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» [5].

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України виділяє кошти для зареєстрованих безробітних серед ВПО, яким надається компенсація фактичних транспортних витрат на переїзд в іншу адміністративно-територіальну одиницю місця працевлаштування, а також витрат для проходження за направленням центру зайнятості попереднього медичного огляду. Держава вже виплатила 147 млн грн компенсації підприємцям, які взяли на роботу внутрішньо переміщених осіб. Понад 8 тисяч підприємців отримали від Уряду компенсацію за працевлаштування 13200 українців, які змушені були переїхати з небезпечних регіонів країни.

За рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України відбувається і компенсація виплати особі заробітної плати у разі безробіття та проводиться компенсація витрат роботодавця на оплату праці за працевлаштування зареєстрованих безробітних серед ВПО на умовах строкових трудових договорів тривалістю не більш ніж півроку. Водночас роботодавець зобов'язаний зберегти зайнятість такої особи впродовж періоду, що перевищує тривалість виплати вдвічі.

Порядок реалізації зазначених заходів сприяння зайнятості ВПО визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 30.01.2023 «Порядок здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб» [6].

Тривалі дослідження реальної ситуації в Україні показали, що першочерговим для соціальної політики щодо ВПО має бути їх адаптація та

соціально-економічна інтеграція у процеси країни, яка залежить від низки об'єктивних чинників, а саме: за наявності та фактичного наслідування ефективного законодавства, інноваційних методик, можливості їх впровадження та професійного рівня соціальних працівників та інших фахівців.

Основними невирішеними питаннями зараз залишаються, питання щодо формування Фонду. У Фонді неодмінною умовою є наявність коштів на будівництво та придбання об'єктів належного стану, для передачі їх внутрішньо переміщеним особам. Водночас, головною перешкодою для ефективного функціонування цього процесу може стати недостатнє фінансування створення житлового фонду з боку влади. У такому випадку малоімовірно, що цей процес принесе користь переселенцям. Але в той час, за наявності відповідних ресурсів, нова процедура та передбачені нею механізми можуть стати одним із способів вирішення житлових проблем, з якими наразі стикаються тисячі людей внаслідок збройної агресії з боку РФ.

Отже, якщо виділити найголовніше з вище зазначеного – можна зробити один висновок, що забезпечення прав ВПО осіб є однією з важливих проблем в Україні сьогодні, тому що часто виникають труднощі, пов'язані із соціальними виплатами, соціальними послугами (наприклад, медичними), відновленням документів, отриманням субсидій, працевлаштуванням, наданням житла, які наша держава повинна вирішувати, оскільки саме вона відповідальна за захист прав ВПО.

Список використаної джерел:

1. Базова оцінка території зареєстрованих ВПО - підсумки 20 туру (січень 2023). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-bazova-ocinka-teritorii-zareestrovanih-vpo-pidsumki-20-turu-sichen-2023> (Дата звернення: 26.09.2023)
2. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: постанова КМУ від 11.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 26.09.2023)
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: закон України від 03.08.2023 р. № 1706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Дата звернення: 26.09.2023)
4. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення Раунд 8, 17-23 серпня 2022 року. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-8-17-23?close=true> (Дата звернення: 26.09.2023)
5. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: постанова КМУ від 09.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 26.09.2023)
6. Порядок здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб: постанова Кабінету Міністрів

КУЗЬМЕНКО Сергій

*доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук,
професор, професор кафедри цивільного, трудового права та
права соціального забезпечення факультету №4 Донецького державного
університету внутрішніх справ*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРАВОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

На процес змін в законодавстві (його правову трансформацію) безумовно впливають процеси, що проходять у світі, в тому числі, безперечно це уніфікація правових систем країн Європейського Союзу. Індивідуальність національних правових систем раніше визнавалася безапеляційною та взагалі не допускала можливості імплементації норм законодавства в систему іноземного права. Але зараз, така трансформація права, перш за все, характеризує специфіку виникаючих соціальних конфліктів. Аналіз трансформації суспільних відносин, з яких складається те чи інше право, доводить, що вони зумовлені, перш за все, змінами ціннісних орієнтирів в сучасному суспільстві, уніфікації права, захисту прав і свобод тощо [1].

Вітчизняна юридична наука, в тому числі й наука цивільного права, в умовах трансформаційних процесів, які пов'язані з процесами євроінтеграції та тенденцією розвитку і наближення європейських правових систем, розвитком ринкових відносин та ускладненням їх правової регламентації, переживають період свого оновлення. В цих умовах питання науки цивільного права (цивілістики) являє собою вчення про суб'єктивні цивільні права і про цивільне право, як галузь права і законодавства, які об'єднані у систему понять, категорій, ідей, концепцій, теорій [2].

Так, предметом науки цивільного права (цивілістики) є концепція приватного і цивільного права; норми цивільного законодавства; правове положення приватної особи; цивільні відносини; юридичні факти (обставини), завдяки яким ці відносини перетворюються в правовідносини; умови і порядок реалізації цивільних прав і обов'язків; тлумачення і практика застосування норм цивільного законодавства [2].

Як бачимо, звільняючись від застарілих підходів до визначення сутності різноманітних явищ, сучасна юридична наука виходить на нові рубежі досягнення свого предмета, визначаючи тим самим нові орієнтири досліджень, які націлені на пошук оптимальних моделей розвитку сучасної правової системи [3].

Певний досвід правотворення свідчить про те, що трансформація законодавства взагалі та цивільного права зокрема, мають такий самий постійний характер, як і розвиток суспільства. При цьому, розвиток законодавства і права може проходити: як в якості окремих реформ, так і через

призму змін в суспільних відносинах. Тобто, для досягнення оптимального результату, в напрямку трансформації, необхідне систематичне вдосконалення законодавства, спрямоване на забезпечення відповідності законодавства процесу зміни права та правовідносин [1].

Вважаємо, що удосконалення права є безперервним процесом. Так, початком такого процесу є виникнення об'єктивних суспільних закономірностей, що потребують правового врегулювання. Відповідно цей процес обов'язково проходить через суспільне обговорення та інститути держави. Далі він реалізується законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади в тих формах, в яких вони на сьогодні існують, а також наближує право до якісно нового вигляду. Але трапляються непоодинокі випадки, коли державна влада сама послаблює свій авторитет, знижує ступінь суспільної довіри коли депутатами приймаються, так звані «мертвонароджені» закони, в яких, від самого початку, немає ніяких шансів прижитися в суспільстві та стати надійним механізмом захисту прав та інтересів громадян. А іноді буває й таке, коли вони взагалі протирічать один одному та суспільним нормам в цілому [1].

Повертаючись до інтеграційних процесів, які зараз проходять у світі, необхідно визначити правову інтеграцію та її характер. Так, процес формування нової, загальносвітової системи норм, які забезпечують глобальне міждержавне взаємопроникнення в різних сферах життя сучасного суспільства і держави – це правова інтеграція. Відповідно, характер правової інтеграції визначається, з одного боку, участю держав в справах світової спільноти, а з іншого – ступенем сприйняття країнами тих чи інших аспектів права інших держав [3].

Згадуючи загальні тенденції розвитку приватного права в умовах інтеграції слід враховувати, що вдосконалення правового регулювання норм чинного цивільного законодавства України неможливе без визначення механізму реалізації прав та свобод учасників відповідних правовідносин в зазначеній площині. Інтегративність національної правової системи – це спроможність повністю замінювати частини національного законодавства на запропоновані уніфікуючі нормативно-правові моделі. Крім того, для України, яка поки що, не є членом інтеграційного угруповання (ЄС), така інтегративність національної правової системи – це, ще й можливість добровільно рецептувати не тільки нові нормативні акти, а й частини вже сформованого права інтеграційного об'єднання яким є Європейський Союз, тобто акти, норми та принципи права ЄС, уже розроблені, прийняті та призначені для використання державами членами ЄС [3].

Така уніфікація правил поведінки, встановлених і санкціонованих державою, має відбуватись, перш за все, після поглибленого вивчення, аналізу та усвідомлення принципів, понять та модельних правил європейського приватного права, адже гармонізація приватного права сприяє інтеграції економіки і взаємодії між людьми [3].

Після підписання договору про асоціацію з ЄС Україна вкотре отримала шанс підтвердити свою приналежність до Європи, визнання та прийняття європейських цінностей, інституцій та концептів, одним з найважливіших поміж яких є приватне право [3]. Дуже важливим чинником розвитку розуміння концепту приватного права у Європі у контексті євроінтеграції стало

формування «Європейського права», котре, на нашу думку, слід розглядати не як сукупність юридичних норм, створюваних у зв'язку з утворенням Європейських Співтовариств і Європейського Союзу, але, як систему визначальних гуманітарних цінностей, що ґрунтуються на правосвідомості учасників відносин у приватній сфері та забезпечуються нею [3].

Висновки. На наш погляд, процес трансформації права, його подальшого розвитку та вдосконалення законодавства для учасників відносин у приватній сфері, залежить, перш за все, від створення наукової та логічно обґрунтованої системи внутрішнього законодавства України. Для цього не треба створювати закони, в яких немає шансів на існування в українському суспільстві, які протирічать один одному та суспільним нормам в цілому. Крім того, необхідне поглиблене вивчення, аналіз та усвідомлення принципів, понять та модельних правил європейського приватного права, що дасть змогу Україні підтвердити свою приналежність до Європи, визнання та прийняття нею європейських цінностей, інституцій та концептів.

Список використаних джерел:

1. Римарчук Р. Шляхи удосконалення цивільного права та процесу в сучасних умовах правових трансформацій. URL:
<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25424/33.pdf>
2. Сучасні проблеми цивілістики і методологія їх дослідження : навч.-метод. посібник / [Є.О. Харитонов, К.Г. Не- кіт, І.В. Давидова, О.І. Сафончик] – Одеса : Фенікс, 2017. – 92 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»). URL:
http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16121/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Павлюк Н.М. Доктрина цивільного права як теоретичне підґрунтя модернізації цивільного законодавства України. URL:
http://www.lsej.org.ua/6_2021/19.pdf

ЛЕОНОВА Дар'я

*Студентка 2 курсу Одеського Національного Морського університету
Спеціальність 194 Гідротехнічне будівництво,
водна інженерія та водні технології*

ДАНИЛОВА Ірина

*Ст. викладач кафедри "Приватно- правових дисциплін та морського права",
ННМГІ ОНМУ Одеський Національний Морський Університет*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Нормативно-правовим актом, що визначає правовий статус ветеранів війни та сприяє: створенню належних умов для їх життя, є гарантом поважного ставлення до них є Закон Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального

захисту». [1, стаття 1]

Згідно із 4 статтею цього закону до ветеранів війни відносять: учасників бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. [1, стаття 4]

Учасниками бойових дій визнано осіб, які брали участь у виконання бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів як у воєнний, так і у мирний час. [3, стаття 5]

З 7 статті до осіб з інвалідністю відносять: осіб з числа військовослужбовців діючої армії (флоту, партизанів тощо) інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних при захисті Батьківщини, або захворювання, що виникла у результаті перебуванням на фронті. [3, стаття 7]

Соціальна допомога ветеранам війни, та пільги для них визначено у 12, 13 та 14 статтях Закону України про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту[3, статті 12, 13, 14]. За цим законом учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, учасникам війни можуть бути надані наступні пільги:

- Пільги, що дають дозвіл на безкоштовне лікування (госпіталізацію, лікування в санаторіях тощо), а також безкоштовне забезпечення ліками та лікарськими засобами, у разі необхідності протезування.

- Пільги із допомоги з забезпеченням житла: про першочергове надання жилої площі, та знижок (75% вартості – для ветеранів війни; 100% вартості – для людей з інвалідністю та 50% вартості – для учасників війни) на квартплату, плати за користування комунальними послугами, палива, в тому числі рідкого, в межах норм, у разі якщо місто проживання не має центрального опалення. Позачергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва;

- Для ветеранів та людей з інвалідністю безкоштовний проїзд міським транспортом, поїздами та водним транспортом приміських сполучень(1 раз на рік знижка 50% на транспорт міжміських сполучень) , автобусам міжміських сполучень. Для людей третьої та другої групи інвалідності дозволяється один раз на два роки безкоштовний проїзд міжміським транспортом(туди і сюди), для осіб першої групи (та їх супроводжуючого) один раз на рік.

- Виплати допомоги у разі тимчасової непрацездатності; Додаткова відпустка строком 14 календарних днів на рік; право залишення на роботі у разі скорочення штату, у випадках ліквідації підприємства – право на працевлаштування. Річна грошова допомога до 5 травня.

- Для працюючих інвалідів допомоги по тимчасовій непрацездатності до 4 місяців підряд або до 5 місяців протягом календарного року;

- Допомога зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;

- Позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів. Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів;

- позачергове обслуговування закладами та установами, що надають соціальні послуги з догляду;

- людей з інвалідністю звільняють від орендної плати за нежиле приміщення.

- Можливість безкоштовного одержання освіти ветеранам, або їх дітям у віці до 23 років

Військовослужбовцям з інвалідністю також надається пенсія.[2, стр 15] Призначається вона якщо інвалідність настала під час служби, або не пізніше трьох місяців після її закінчення. У разі коли інвалідність настала пізніше тримісячного терміну, але виникла як наслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва тощо), періоду проходження військової служби чи під час перебування в полоні або заручником пенсію теж уде призначено. Зважаючи на різні причини інвалідності, виділяють інвалідність, що була спричинена травмою під час виконання службових обов'язків та інвалідність внаслідок каліцтва, одержаного в результаті нещасного випадку не пов'язаного з виконанням обов'язків служби.

У якості пенсії особам з інвалідністю внаслідок війни виплачується грошова підтримка у якості: інвалідність I групи - 50% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність; відповідно для II групи – 40%, для III групи – 30%.[2, стр 16]

Також існує можливість отримання одноразової грошової допомоги у розмірі від 70-кратного позиточного мінімуму до 400-кратного в залежності від статусу особи.

Призначення і виплати одноразової грошової допомоги встановлені кабінетом Міністрів України від 25.12.2013 № 975 ФПро затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 № 336 ФДеякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей». [2, стр 17]

З цієї постанови, до осіб, що мають право на отримання одноразової грошової допомоги відносять[4]:

- військовослужбовці (резервісти, військовозобов'язані, добровольці Сил територіальної оборони) Збройних Сил, Національної гвардії, СБУ тощо, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади, інших утворених відповідно до законів військових формувань, які захищали незалежність України.

- особи, які отримали інвалідність у результаті служби.

- особи, які добровільно залучилися до проведення антитерористичної операції

- члені сімей осіб, які, перебуваючи у складі добровольчих формувань, отримали інвалідність, загинули, або пропали безвісти.

Список використаних джерел:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.93 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 20.09.23 р.)
2. Довідковий матеріал з питань соціального захисту ветеранів війни. URL: <https://ssu.gov.ua/sotsialnyi-zakhyst-veteraniv-viiny> (дата звернення 20.09.23 р.)
3. Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів сімей Захисників і Захисниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2016 р. № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.09.23 р.)

ЛИСИЦЬКИЙ Андрій

*здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди*

Науковий керівник:

ОЛІЙНИК Олександр

*завідуючий кафедри теорії і методики викладання суспільно-правових
ХНПУ імені Г.С. Сковороди
кандидат юридичних наук, доцент*

ВПРОВАДЖЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЯК ПРОЯВ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Захист людських та громадських прав у правовій державі можливий лише в умовах належної роботи судової влади. До важливих напрямків судово-правової реформи відноситься впровадження суду присяжних в Україні. У державах із розвиненими змагальними засадами кримінального процесу народ приймає безпосередню активну участь при здійсненні правосуддя в кримінальних справах як через суд присяжних, так і через суд шеффенів.

Конституція України стала правовою основою для суду присяжних в незалежній Україні, яка відразу в трьох статтях вказує можливість реалізації правосуддя колегією присяжних. У ст. 124 передбачена безпосередня участь народу в реалізації правосуддя при допомозі присяжних, ст. 127 описує здійснення правосуддя за допомогою присяжних у певних означених законом випадках, ст. 128 вказує, що судочинство здійснюється одноособово суддею або колегією суддів чи судом присяжних [1].

За більше ніж тридцять один рік незалежності України було проведено низку судових реформ, щодо запровадження та функціонування діяльності суду присяжних. Наразі діє Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 р.[51]. Ст. 63-68 Розділу III розкривають статус, вимоги до присяжних, процедура затвердження переліків присяжних, їх обов'язки, строк дії повноважень, підстави та порядок їх звільнення від виконання обов'язків, гарантії їх прав.

Правосуддя через суд присяжних реалізується у формах цивільного, кримінального, господарського, адміністративного судочинства та в формі розгляду справ про адміністративні порушення. Завдання цивільного

судочинства – справедливий, неупереджений, своєчасний розгляд та вирішення цивільних справ, що переслідує мету ефективного захисту прав, що були порушені, невизнані або оспорювані, свобод або інтересів фізичних осіб, прав й інтересів юридичних осіб, державних інтересів. Щодо цивільного судочинства, то у 2004 р. був прийнятий новий Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК України), що запровадив можливість громадян приймати участь в суді в якості народних засідателів [2].

У 2012 р. було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України), що запровадив можливість громадян приймати участь в розгляді кримінальних справ в якості народних засідателів [3].

2 червня 2016 р. до Конституції України було прийнято зміни: інститут народних засідателів було скасовано, але положення, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних лишилося [1]. Через це у 2017 р. було відповідно змінено ЦПК України, і народні засідателі були замінені присяжними. Зараз ЦПК України передбачає, що цивільні справи щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, усиновлення, надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу у судах першої інстанції розглядає колегія з одного судді та двох присяжних, якщо під час здійснення правосуддя мають всі правами судді. Це дозволяє стверджувати, що в українському законодавстві передбачена участь присяжних в процесі розгляду окремих категорій цивільних та кримінальних справ. Присяжні в цей час разом із суддями займаються вирішенням майже усіх питань судочинства.

Присяжні при розгляді та вирішенні справ виконують повноваження судді. До їхніх обов'язків входять: своєчасне, справедливе і безстороннє вивчення справи, вирішення судової справи відповідно до закону з дотриманням засад та правил судочинства; виявлення поваги до усіх учасників процесу; не розголошення таємних даних, враховуючи таємницю нарадчої кімнати та закритого судового засідання.

На усіх присяжних діють гарантії незалежності та недоторканності суддів, регламентовані законом, на період виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя. При обґрунтованих клопотаннях присяжних заходи безпеки щодо нього можуть уживатися навіть після закінчення виконання цих обов'язків.

Так, усі питання, пов'язані з судовим розглядом, окрім питання, що передбачено ч. 3 ст. 331 КПК, судді і присяжні вирішують спільно [3].

Однією із особливостей справ, які можуть розглядати за участі присяжних, є чимала кількість заборонених до оприлюднення документів, через що їх аналіз був неможливий.

Проте, як працює на практиці суд присяжних, упродовж останніх 10 років спостерігають професійні адвокати. Співголова Харківської правозахисної групи Євген Захаров вважає модель суду присяжних у КПК такою, що не відповідає сучасним вимогам. За його словами, існуюча модель не є судом присяжних, а більше схожа на пародію на нього. Вона нагадує модель, що існувала за

радянських часів, де також був суддя з двома присяжними засідателями, яких в народі прозвали «кивалами», адже вони постійно підтакували судді та не здійснювали впливу на роботу суду [4, с. 104].

У 2019-2020 рр. до Верховної Ради України було подано 3 законопроекти «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення участі громадян України у здійсненні правосуддя», «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних», «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення участі громадян України у здійсненні правосуддя» [5]. Вони направлені на впровадження англо-саксонської моделі суду присяжних, принциповою відмінністю якої є те, що присяжними виноситься вердикт без участі професійного судді, тобто самостійно. Подані законопроекти було направлено на корегування.

Переваги запровадження суду присяжних: його демократичність, забезпечення змагальності судового процесу, зміцнення ролі захисника (адвоката) в процесі, покращення професійного рівня усіх сторін при розгляді справи в суді.

Також необхідно відмітити що наявна система суду присяжних в Україні дійсно потребує змін. Більшість юристів пропонують реформувати модель суду в бік класичної англо-американської. Але необхідно підлаштувати ці зміни відповідно до нашої культури та суспільства. Та не зважаючи на те, що ця ініціатива містить в собі багато нюансів і потребує вагомого доопрацювання, головний напрямок реформ є правильним і веде до позитивного результату.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Урядовий кур'єр* від 14.07.2004. № 130.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Урядовий кур'єр* від 06.06.2012. № 99.
4. Татулич І. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 67-72. URL.: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/14.pdf>.
5. Савва М. Україні потрібен суд присяжних: аналітична довідка до законопроектів 4190, 4191, 4192 щодо впровадження суду присяжних / Центр Громадських Свобод. URL.: <https://ccl.org.ua/posts/2021/12/analytychna-dovidka-do-zakonoproektiv-4190-4191-4192-shhodo-vprovadzhennya-sudu-prysyazhnyh/>.

ЛУЦЕНКО Юлія

*студентка четвертого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081
Право факультету історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського
державного університету імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник:

СКЛЯРЕНКО Ігор

*старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності факультету
історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка, доктор філософії в галузі права*

РОЛЬ ЕКСПЕРТА В ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ

Цивільне судочинство є багатоаспектним явищем, у здійсненні якого беруть участь різноманітні суб'єкти. Справедливий та об'єктивний розгляд справи неможливий без участі експерта, який допомагає суду приймати обґрунтовані рішення.

Питання, що стосуються проведення судових експертиз у цивільних справах, а також визначення терміну «експерт», його ролі в системі учасників цивільного процесу завжди важливі та обговорювані під час процесу реформування цивільного процесуального законодавства в Україні.

Станом на сьогодні, правовий статус експерта, зокрема судового, регулюється Законом України «Про судову експертизу», Цивільним процесуальним кодексом України, а також підзаконними нормативними актами - Наказом Міністерства юстиції України від 12.12.2011 № 3505/5 «Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах», та Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень.

Відповідно до ч. 1 ст. 72 ЦПК України експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи [1]. Зазначене положення відповідає за змістом ч. 1 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань [2].

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «експерт» визначено так: «експерт – це фахівець у будь-якій галузі, що проводить експертизу та здатний на підставі своїх знань та досвіду надавати кваліфіковану консультацію» [6, с. 340].

Ж. Васильєва-Шаламова у своїй роботі, безпосередньо присвяченій судовій експертизі в цивільному процесі, вважає, що експерт – це фізична особа, яка володіє спеціальними знаннями, має незалежний і самостійний

процесуальний статус, є компетентною в проведенні необхідного дослідження за дорученням суду, результати якого сформульовані у висновку експерта [7, с. 9].

З приводу наявності спеціальних знань, є доречний висновок видатного вченого М.Й. Штефана, який зазначив, що спеціальними знаннями треба вважати такі знання, які знаходяться за межами правових знань, загальновідомих узагальнень, які випливають з досвіду людей, тобто тих, якими володіє лише вузьке коло фахівців [3, с. 270].

Значення експерта в підготовчому провадженні цивільної справи є дуже важливою з декількох причин:

1. Об'єктивність і незалежність: Експерт має бути незалежною стороною, яка досліджує факти і надає об'єктивні висновки. Це важливо для забезпечення справедливості в судовому процесі.

2. Спеціалізовані знання: Експерт має спеціалізовані знання і навички у певній галузі, які дозволяють йому чітко розуміти та аналізувати питання, пов'язані з справою.

3. Доказова база: Експерт може збирати докази, виконувати експертизу і підготовлювати висновки на основі наукових методів і досліджень, що допомагає сторонам справи і суду мати належну інформацію для розгляду справи [5, с. 213]. Відзначимо, що основною функцією експерта є проведення судової експертизи, яка призначається судом (ухвалою) на стадії підготовчого провадження або він залучається для цього учасником справи (на основі договору) для надання обґрунтованих та об'єктивних відповідей на поставлені йому питання [4, с. 18].

Експерту у цивільному судочинстві надаються певні права і обов'язки, оскільки це важлива професійна роль у судовому процесі. Права та обов'язки судового експерта визначені Законом України «Про судову експертизу» та Цивільним процесуальним кодексом України.

Відповідно до ч.6, ст. 72 ЦПК, експерт наділений такими правами, як:

- 1) ознайомлення з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
- 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України "Про судову експертизу";

7. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду [1].

Обов'язки експерта конкретизує стаття 12 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої:

1. Експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.

2. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи.

3. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що залучення експертів до цивільного судочинства відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості та об'єктивності судового процесу. Відкритість і прозорість використання експертних досліджень сприяють підвищенню довіри громадськості до судової системи, оскільки рішення суду підкріплюються об'єктивними експертними доказами.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року . URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 24.09.2023)

2. Закон України «Про судову експертизу» № 4038-XII від 25.02.1994 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 24.09.2023)

3. Штефан М.Й. Цивільний процес : підручник. Київ. : Ін Юре. 1997. 595.

4. Штефан А.С. Висновок експерта у цивільному судочинстві. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. № 2/2018. С. 16-28.

5. Целуйко О.В. Експерт у цивільних справах: правовий аспект. Часопис Київського університету права. 2012. №1. С. 211-214.

6. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

7. Васильєва-Шаламова Ж.В. Судова експертиза в цивільному процесі : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ.2009. 15 с.

ТАРАН Світлана

студентка IV курсу спеціальності 081 «Право», Роменського фахового коледжу КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник:

ЛОГВИНЕНКО Микола

кандидат юридичних наук, доцент, викладач Роменського фахового коледжу КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІКАЦІЙНИХ ВИМОГ ДО ПОСАДИ МЕДІАТОРА

Останнім часом в Україні спостерігається неабиякий інтерес до позасудових способів урегулювання спорів. Одним із найпопулярніших та поширених способів є медіація, яка передбачає структуровану, добровільну та конфіденційну процедуру позасудового врегулювання спору, в якому ключовим учасником процесу є медіатор, який допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйнятого рішення.

Медіатором за умов успішного проходження спеціальної підготовки може

стати будь-яка людина. В Україні більшість медіаторів, як правило, мають вищу освіту (психологічну, педагогічну, юридичну, медичну тощо) і додатково до неї проходять спеціальну підготовку. Донедавна достатнім для початку практикування медіації обсягом підготовки вважалося 40 годин теоретичного та практичного навчання базовим навичкам медіатора [1]. На сьогодні медіаторська спільнота України в ході роботи над відповідними законопроектами, етичними засадами діяльності та стандартами навчання медіаторів дійшла згоди про необхідність підвищення мінімально необхідного обсягу підготовки фахівців до 90 годин, з яких не менше половини має складати практичне навчання [5, с. 168].

В свою чергу, медіатором не може бути особа, яка має судимість, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

Слід зазначити, що медіатора як висококваліфікованого спеціаліста характеризують такі якості, як загальна обізнаність і висока правова культура, уміння слухати, задавати потрібні питання, дотримуватися правил конфіденційності та секретності, логічно мислити й аналізувати отриману інформацію, давати вихід негативним емоціям у сторін, трансформуючи їх у позитивні та одне з важливих – компетентність і постійне підвищення кваліфікації [3, с. 84].

Крім цього, варто зазначити, що нині медіація імplementована в низці нормативно-правових актів, таких як: Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України; закони України: «Про безоплатну правову допомогу», «Про соціальні послуги», Закон України «Про концесію», Закон України «Про державно-приватне партнерство» та інші.

Проаналізувавши законодавчі акти, які визначають загальні засади професії медіатора у різних країнах світу, можна виділити загальні вимоги, які висуваються до посередників:

1. Вища освіта. Особа, яка бажає зайняти посаду медіатора, повинна мати вищу освіту або еквівалентну їй. Варто відмітити, що вища освіта не обов'язково має бути юридичною.

2. Віковий ценз. У більшості держав до медіаторів не застосовуються вікові обмеження, проте у деяких країнах, середній вік, з якого особа може займатися посередницькою діяльністю складає 25-28 років (наприклад, 28 років в Австрії).

3. Базова підготовка. Вимога проходження навчання є загальною та основною, і висувається до осіб, що бажають займатися медіацією, в усіх аналізованих нами країнах.

4. Кваліфікаційний іспит. Як правило, такий іспит складається з теоретичної частини та практичного завдання, яке полягає у проведенні медіаційної сесії. Контроль за її проведенням здійснюють професійні посередники, які оцінюють рівень знань та здобутих протягом навчання навичок вирішення конфліктів.

5. Професійний досвід. У практиці деяких держав, особа, яка претендує на посаду медіатора має мати стаж роботи у певній галузі права (наприклад, трудового, сімейного тощо) [9, с.190].

Одним із головних обов'язків, який покладається на дану особу є

дотримання принципів медіації в цивільно-правових відносинах. Крім того, кожен із принципів покладає на медіатора певні зобов'язання. Наприклад, принцип нейтральності передбачає, що посередник може брати участь лише в тих процедурах, в яких його ставлення є нейтральним та безстороннім [2]. До обов'язків і заборон, які передбачені цим принципом, належать такі: не віддавати перевагу жодній зі сторін конфлікту; забезпечувати рівність сторін у медіації; не дозволяти собі висловлювань або дій, які б створювали враження упередженості [4, с. 212]. На погляд авторів, концепція безсторонності медіатора є центральною в процесі медіації. Адже, безсторонність означає свободу від фаворитизму та неупередженість. Медіатор не приймає подарунки, послуги або інші блага, отримання яких може викликати сумніви в тому, що медіатор неупереджений.

Крім того, медіатор також має виконувати функцію генерації ідей щодо варіантів рішення спорів. Він не має права пропонувати сторонам варіанти рішень, але спонукає їх до самостійного пошуку істин. Адже, у досвіді деяких держав (Німеччина, Австралія, США) пошук варіантів рішень керується принципом «кількість ідей краще за якість» [7, с. 68].

Взагалі, процедура медіації є дуже поширеним способом вирішення спорів у всьому світі, не тільки в англосаксонській системі права, а й у країнах романо-германської правової сім'ї. Законодавство різних європейських держав закріплює різний обсяг (у годинах) професійної підготовки медіатора – від 60 (Болгарія, Угорщина) до 500 (Австрія), при цьому навчання охоплює і теоретичну, і практичну частини. Директива 2008/52/ЄС рекомендує державам-членам заохочувати початкове професійне навчання медіаторів і підвищення їх кваліфікації, щоб медіація проводилася ефективно, неупереджено та компетентно до сторін [8; с. 121]. Законодавство європейських держав передбачає здійснення повноважень медіатора як на професійній, так і непрофесійній основі. Як приклад, автори пропонують розглянути судову практику США, яка орієнтована на те, щоб більшість спорів вирішувалися добровільно до судового засідання, а суддя може перервати суд і порадити сторонам попрацювати з медіатором. Без медіаторів у сфері економіки, політики, бізнесу в цій країні не проходить жоден серйозний переговорний процес [6, с. 211].

Варто зазначити, що у практиці багатьох країн окрім встановлених законом загальних вимог до медіаторів, додаткові вимоги можуть також встановлюватися державними органами або організаціями, які надають послуги з медіації та здійснюють акредитацію посередників шляхом власної системи підготовки та сертифікації.

Отже, підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що у відповідності до Закону України «Про медіацію» відбувається фактичне визнання державою цього виду альтернативного способу вирішення спорів. Подальший розвиток та підтримка цього процесу мають відбуватися шляхом офіційного визнання професії медіатора. Багаторічний розвиток медіації в Україні, до ухвалення Закону, дозволив сформулювати етичні й особистісні вимоги до медіаторів. Мінімальні кваліфікаційні вимоги, закріплені законом, та надання права медіаторській спільноті встановлювати такі вимоги свідчать про

автономність професії медіатора і надання можливості медіаторам самостійно визначити вимоги для доступу до професії. Адже медіатори – це люди, які допомагають своїм клієнтам домовлятися, побачити відмінності в поглядах, знайти інтереси, які насправді стоять за їхніми діями, позиціями та баченнями, зрозуміти, що важливо для кожної зі сторін, і знайти точки перетину, на яких можна побудувати спільне взаємовигідне рішення. Отже, фокус уваги медіатора, на відміну від судді, арбітра чи юриста, зосереджено на інтересах сторін і на способах їх задоволення, а не на юридичних нюансах регулювання спірного питання.

Допоки в Україні існує законодавча невизначеність у сфері медіації, дослідження цього інституту не втрачає актуальності. Євроінтеграційний напрям розвитку України зумовлює необхідність урахування європейських стандартів медіації, зокрема тих, які стосуються правового статусу медіатора. Автори зазначають, що дії особи, яка дійсноє функцію медіатора, повинні відповідати загальноновизнаним етичним нормам медіації. Найважливішими характеристиками медіатора є репутація та професіоналізм. При формуванні в Україні національної моделі медіації варто орієнтуватися на досвід функціонування інституту медіації в європейських державах, адаптуючи його до українських реалій.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону «Про медіацію» № 1875-IX від 16 грудня 2021. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення 09.09.2023).
2. Про медіацію. Сайт Українського центру медіації. URL: http://ukrmediation.com.ua/ru/about_center/about_mediation/ (дата звернення: 10.09.2023).
3. Біцай Андрій Миколайович. Участь адвоката в медіації у кримінальному провадженні у контексті реалізації права на справедливий суд. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 2. 170 с.
4. Вошколуп Григорій Юрійович. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх фахівців. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2018. № 1. 210 с.
5. Заборовський В'ячеслав Ігорович. Незалежність та самостійність адвоката: проблеми розмежування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. Випуск 42. 246 с.
6. Білик Тетяна, Гаврилюк Роман, Городиський Іван. Медіація у професійній діяльності юриста. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 456 с.
7. Белінська Алла Іванівна. Основні критерії психологічного профілю медіатора. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2012. Випуск 18. 230 с.
8. Кравчик М. Б. Світовий досвід функціонування медіації. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 10. С. 119–123.

URL: http://lsej.org.ua/10_2021/30.pdf (дата звернення: 12.09.2023).

9. Логвиненко М.І., Кордунян І.В. Шлях до медіації. Суми, видавничо-виробниче підприємство "Мрія", 2022. 336 с.

РОВНА Катерина

*студентка другого курсу 213 групи
факультету №4, Донецького державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОЛЄСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного трудового права
та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Теоретики і практики в своїх наукових дослідженнях неодноразово стверджували, що для побудови правової держави та утвердження принципу верховенства права необхідно, щоб у відносинах між людиною і державною владою вирішальне значення мали природні, невід'ємні права і свободи людини, а верховенство Основного закону було однією з вирішальних складових правової держави. Реалізація особою права на працю, як конституційного права кожної людини вимагає особливих правових механізмів його забезпечення, якими є юридичні гарантії.

Під гарантіями права на працю варто розуміти сукупність політичних, економічних, соціальних і правових засобів, способів і умов, за допомогою яких забезпечується безперешкодне, реальне здійснення громадянами свого права на працю [1, с. 139]. Пріоритетним вважається забезпечення правових гарантій, адже вони є базисом для ефективного регулювання трудових відносин. Конституція України гарантує кожному право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, право на належні, безпечні і здорові умови праці, право на соціальний захист у разі безробіття з незалежних від них обставин. У 5¹ Кодексу законів про працю (далі – *КЗпП України*), передбачені загальні гарантії забезпечення права громадян на працю. До них належать: вільний вибір виду діяльності; безплатне сприяння державними службами зайнятості у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб; надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до їх попередньо поданих заявок роботи за фахом випускникам державних вищих навчальних, професійних навчально-виховних закладів; безплатне навчання безробітних нових професій, перепідготовку в навчальних закладах або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії; компенсацію відповідно до законодавства матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу

місцевість; правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи [2]. Статтею 22 КЗпП України закріплено гарантії при укладенні, зміні та припиненні трудового договору, які виражаються через заборону. У статті 51 КЗпП України, наприклад, закріплено встановлення скороченого робочого часу для окремих категорій працівників як юридична гарантія реалізації права на працю компенсаційного характеру.

Варто відмітити, що низку гарантій реалізації права на працю передбачено міжнародними актами. Наприклад, як зазначив В. Л. Костюк, «концептуальною рисою Європейської соціальної хартії (переглянутої) є те, що у ній визначено трудові права та принципи їх гарантування», так і самі гарантії здійснення трудових прав [3, с. 50]. Слід зазначити, Україна також ратифікувала Конвенцію про захист прав людини, що регламентує: право на справедливі умови праці, право на безпечні та здорові умови праці, право на справедливую винагороду за працю, право на свободу об'єднання в організації з метою захисту своїх трудових прав, гарантії для працюючих матерів, гарантії захисту від необґрунтованого звільнення або відмови в прийнятті на роботу та ін [4]. Безумовно, зазначені вище гарантії спрямовані на створення комфортних умов для працевлаштування та вільного вибору професії. Кожна людина має гарантії безпечної роботи та робочого місця, належної оплати за працю та соціальний захист.

Слід зауважити, що в умовах воєнного стану деякі конституційні права можуть бути обмежені, це безумовно стосується і статті 43 Конституції України в якій закріплено право на працю. Отже, з урахуванням вищевикладеного під час дії воєнного стану до набрання чинності Закону № 2136-IX (з 24.02.2022 до 23.03.2022 – включно) до трудових відносин застосовувалися норми законодавства про працю (норми Кодексу законів про працю України та інших актів законодавства України, прийнятих відповідно до нього), а під час дії воєнного стану пріоритетним є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [6].

Резюмуючи викладене слід зазначити, що сьогодні є необхідність у запровадженні гнучкості у регулюванні трудових відносин. З одного боку внесенні зміни суттєво обмежують трудові права працівників (запровадження можливості збільшення тривалості робочого часу на критичній інфраструктурі, розширено перелік підстав для звільнення працівника з ініціативи роботодавця, змінено підходи у регулюванні права на відпустки тощо), з іншого боку вони вкрай необхідні для гарантування функціонування економіки та забезпечення робочими місцями в умовах повномасштабної війни.

Список використаних джерел:

1. Яцкевич І. І. Поняття та ознаки юридичних гарантій у трудовому праві. Публічне право. 2014. № 3. С. 138-144.
2. Конституція України: від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кодексу законів про працю України: від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

4. Костюк В. Л. Європейська соціальна хартія (переглянута): тенденції удосконалення правового становища суб'єктів трудового права. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 48–53.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

САВІЦЬКА Єлизавета

*студентка 2 курсу спеціальності «Соціальне забезпечення»,
Державний університет «Житомирська політехніка».*

ОКСЮТОВИЧ Марина

*кандидат філософських наук,
завідувач кафедри психології та соціального забезпечення,
Державний університет «Житомирська політехніка»*

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

У Конституції незалежної України визначено: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених цим законом» [1]. Відтак, у сучасних умовах розвитку України та її регіонів важливо вивчати, узагальнювати та розробляти рекомендації для створення ефективної системи соціального захисту населення. Держава вже вживає певних заходів для впровадження соціальної політики, але великі соціальні витрати призводять до неефективного використання ресурсів [2].

Сучасні механізми соціального захисту повинні адаптуватися до умов ринку. Способи інформаційного поширення, які колись використовувалися владою і громадськістю, вже не задовольняють потреби сьогодення. Це сталося через глибокі зміни відносин між роботодавцями та працівниками, громадянами та державою, а також між різними соціальними групами населення. Такі відносини призводять до нових проблем, які потрібно вирішувати за допомогою системи соціального захисту. Але, на жаль, в Україні існує серйозний розрив між Конституцією, яка закріплює статус нашої країни як держави загального добробуту, і безпосередньою реалізацією цих конституційних норм.

Аналіз систем соціального захисту в країнах світу вказує на те, що через унікальні умови розвитку України, не можна просто копіювати досвід розвинених країн у цій сфері. Це зумовлено тим, що ці системи спроектовані для країн з розвиненими економіками та стабільними ринковими умовами.

Україна повинна розглядати цю проблему у більш широкому контексті, як можливість здійснення конструктивних змін у системі соціального захисту

населення. Ці зміни вимагають, з одного боку, перегляду правових основ цієї системи на державному рівні і, з іншого боку, урахування децентралізації та регіоналізації економіки. Особливо важливо враховувати, що влада на рівні місцевого самоврядування отримує відповідальність за розв'язання широкого спектру соціально-економічних проблем. Це вимагає творчого та нестандартного підходу до реформування сфери соціального захисту населення. [3, с. 141].

Діяльність установ системи соціального захисту визначається адміністративними механізмами та відображає їхні індивідуальні принципи. Саме трансформація соціального захисту населення України з урахуванням набутого світового досвіду потребує комплексного підходу до зміни засад його побудови, виходячи з ринкових реалій національного розвитку.

Ми цілком поділяємо думку, що серед основних принципів, на яких повинна базуватися система соціального захисту України, найважливішими є:

1. Загальність і диференційований підхід до різних демографічних груп населення. Загальність означає, що соціальні гарантії мають охоплювати всіх громадян, незалежно від їхнього виду зайнятості, статі, національності і рівня доходів. Система повинна діяти протягом усього життєвого циклу людини та захищати права і інтереси всіх вікових груп, включаючи дітей, молодь, працездатних громадян і людей похилого віку.

Проте, варіанти надання соціального захисту можуть відрізнятися для окремих груп громадян, і це є суттєвим аспектом принципу диференційованого підходу. Для працездатних громадян, наприклад, політика соціального захисту реалізується через забезпечення основних прав людини у сфері праці права на працю, відпочинок, нормальні умови праці та отримання прибутку від своєї діяльності. Головною для соціально уразливих верств населення є гарантована перевага в користуванні державними фондами споживання. Безпосередню матеріальну допомогу мають отримувати лише непрацездатні громадяни;

2. Інтеграція в єдину систему гарантій соціального захисту на всіх рівнях: державному та регіональному, рівні окремого трудового колективу з чітким визначенням прав, відповідальності і функцій кожного із цих рівнів, а також джерел ресурсного забезпечення. На державному рівні мають установлюватися мінімальні розміри соціальних гарантій, так би мовити нижні межі захисту всіх громадян та окремих соціально уразливих верств населення.

3. Значне підвищення ролі особистих доходів у забезпеченні високого рівня життя. Фінанси із державних фондів споживання мають більшою мірою спрямовуватися на підтримку соціально уразливих груп населення;

4. Використання науково обґрунтованих соціальних нормативів при розробці державних та регіональних програм соціального розвитку. Згідно з цими нормативами держава забезпечує гарантований доступ громадян до освіти, охорони здоров'я та житла, з чітко визначеними розмірами та областями дії. Послуги, що виходять за межі цих нормативів, мають бути оплачені громадянами. Це сприяє стимулюванню праці, залученню особистих доходів для соціальних потреб та сприяє підтримці соціально вразливих верств населення за рахунок державних ресурсів.

5. Гнучкість системи соціальних гарантій. Захист та підтримка населення мають будуватися з урахуванням динаміки соціально-економічних процесів в умовах ринку та запобігати можливим причинам соціального напруження, соціально негативним явищам та тенденціям [2].

Сучасний розвиток системи соціального захисту в Україні потребує комплексного підходу, який враховуватиме ринкові реалії. Зміни у принципах цієї системи передбачають впровадження соціального обслуговування, спонсорства та стимулювання надання послуг через фінансування з бюджету та залучення недержавних організацій. Це сприятиме підвищенню соціальних стандартів та поліпшенню матеріальних умов для мало захищених верств населення.

Узагальнення отриманих результатів, удосконалення наявної системи соціального захисту та досвід України в її реформуванні свідчать про ефективність запровадження таких механізмів, як замовлення соціальних послуг, соціальне обслуговування, соціальне спонсорство, стимулювання надання послуг за рахунок прямого бюджетного фінансування та фінансування збоку не урядових організацій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Бичков С. І. Сучасна система соціального захисту в У/ С. І. Бичков. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2011. - № 12. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_12_12
3. Дехтяренко Ю. Ф. Концептуальні засади розвитку регіональної системи соціального захисту населення в Києві / Ю. Ф. Дехтяренко, Н. М. Гринчук // Упр. сучас. містом. – 2002. – № 7–9 (7). – С. 140–143.

СИРОТЮК Вероніка

*студентка другого курсу 213 групи факультету №4,
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

КОЛЕСНИК Тетяна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного трудового права
та права соціального забезпечення
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ДИСТАНЦІЙНА ЗАЙНЯТІСТЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному світі, де інформаційні технології та зв'язок розвиваються з блискавичною швидкістю, робота в дистанційному режимі, особливо в останні роки, стає все більш поширеним явищем [1]. В Україні таке зростання

популярності дистанційної зайнятості спочатку стало результатом пандемії COVID-19, а сьогодні така практика набирає значних обертів в умовах повномасштабної війни за нашу незалежність. Ця тенденція в нашій державі відповідає загальному світовому тренду і продовжує розвиватися як специфічний спосіб працевлаштування, що відповідає сучасним потребам співробітників і роботодавців та сприяє розширенню ринку праці.

Відповідно до статті 60² Кодексу законів про працю України (*далі – Кодекс*), дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікативних технологій. При дистанційній роботі працівник розподіляє робочий час на власний розсуд, на нього не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором. При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених ст. 50 та ст. 51 Кодексу. Працівнику, який виконує дистанційну роботу, гарантується період вільного часу для відпочинку (період відключення), під час якого працівник може переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з роботодавцем, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Період вільного часу для відпочинку (період відключення) визначається у трудовому договорі про дистанційну роботу [2].

Згідно з законодавством роботодавець має право на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру запроваджувати дистанційну роботу (наказом чи розпорядженням) без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі [3]. З таким наказом (розпорядженням) працівник ознайомлюється протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної роботи. У такому разі норми ч. 3 ст. 32 Кодексу не застосовуються. При цьому роботодавець зберігає за собою право відмовити працівнику у переведенні на дистанційну роботу.

Серед ключових аспектів дистанційної зайнятості можна виділити наступні:

1. Робоче місце на віддаленій локації. Процес праці відбувається поза традиційним офісом, це може бути будинок, інша країна або будь-яке інше місце з доступом до Інтернету.

2. Використання інформаційних технологій. Зазвичай дистанційні працівники користуються комп'ютерами, смартфонами, програмами для відеозв'язку, інструментами спільної роботи та іншими технологіями для виконання своєї роботи та комунікації з командою та роботодавцем.

3. Гнучкий графік роботи. Багато людей, які працюють віддалено, мають можливість самостійно встановити графік роботи, що дозволяє їм краще враховувати власні потреби та особисті обставини [4].

Дистанційна зайнятість в Україні, як і в багатьох інших країнах, стикається

з рядом сучасних викликів та питань, які потребують уваги та правового регулювання. Однією з таких проблем є забезпечення безпеки даних та конфіденційності. У випадку, коли багато дистанційних працівників мають доступ до конфіденційної інформації компанії, забезпечення безпеки даних стає критично важливим завданням. Це стосується як захисту внутрішньої інформації від зловмисників, так і контролю доступу до баз даних в цілому. Також важливо приділяти достатню увагу правовим питанням та їх регулюванню. Варто врахувати, що в умовах воєнних дій можливі відключення комунікацій, які дозволяють виконання дистанційної роботи – електроенергія та мережа Інтернет. За таких умов не може розглядатись як порушення трудової дисципліни неможливість виконання працівником дистанційної роботи у зв'язку з відсутністю відповідних комунікацій.

Таким чином, роботодавці повинні дотримуватися відповідних норм та правил, які стосуються дистанційної зайнятості, а працівники в свою чергу виконувати обов'язки, що покладені на них відповідно до положень трудового договору.

В актуальних дослідженнях та дискусіях про дистанційну працю лунають як аргументи щодо переваг, так і щодо недоліків або проблем, пов'язаних із виконанням роботи поза робочим місцем. Враховуючи вище викладене слід зазначити – всі окреслені фактори свідчать, що дистанційна зайнятість працівників є надзвичайно потрібною формою трудових відносин в сучасних умовах. Дистанційна зайнятість несе собою позитивні зміни як для окремих громадян, так і для суспільства в цілому, сприяє розвитку нових форм трудових відносин, стабілізації економіки, підвищує рівень життя населення.

Список використаних джерел:

1. Вонберг Т. В. Дистанційна зайнятість працівників: нові виклики та можливості. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 259–265.
2. Кодексу законів про працю України: від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 19.07.2022 № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
4. Минюк О. Ю., Минюк Д. І. Дистанційна зайнятість в Україні: поняття та проблеми правового регулювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 162–165.

ПОНЯТТЯ ВІДОКРЕМЛЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

Справи про банкрутство характеризуються певною особливістю і специфікою. У науковій літературі дискутується питання щодо відокремленого провадження у процедурі банкрутства. Вчені підкреслюють, що модифікація позовного провадження окремих видів судочинства (господарського, цивільного та адміністративного) та власне провадження у справі у банкрутство сприяли виникненню самостійного виду провадження у процедурах банкрутства – відокремленого [1, с. 34]. У законодавстві поняття відокремлене провадження не містить офіційного тлумачення, тому виникає потреба у його дослідженні та визначенні. Роль і значення процесуальної форми полягає у тому, щоб забезпечити захист дійсно існуючих прав як суб'єктів господарювання, так і інших учасників господарських відносин, гарантувати ухвалення законних та обґрунтованих рішень [2, с. 11–12]. Необхідність існування відокремленого провадження зумовлено необхідністю акумулювання господарським судом в межах процедури банкрутства спорів, пов'язаних з майновим станом неплатоспроможного боржника.

Частина 1 ст. 2 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КзПБ) закріплює його примат: «Провадження у справах про банкрутство регулюється Кодексом України з процедур банкрутства, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами» [3].

Щодо думок вчених відносно визначення поняття відокремлене провадження, то В. Радзивілюк та Р. Поляков відзначають, що такі спори вирішуються у межах справи про банкрутство (відокремлене провадження) за правилами ГПК України [4, с. 152]. При цьому законодавець не вживає термін «відокремлене провадження», на яке вказують автори, а обмежується невичерпним переліком спорів, що вирішує господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство: «...всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника» (ч. 2 ст. 7 КзПБ).

Б.М. Поляков розглядає відокремлене провадження як процес, у якому вирішуються певні спори, результати розгляду яких впливають на основну справу. До таких спорів науковець відносить розгляд спорів із вимогами до боржника, розгляд заяв конкурсних і поточних кредиторів, визнання недійсними

правочинів (договорів) і спростування майнових дій боржника, здійснених у «підозрілий» період, вирішення спорів про визнання мирової угоди недійсною або її розірвання тощо [5].

Слід підкреслити, що відокремлене провадження у процедурі банкрутства має міцні зв'язки з основним провадженням у такій справі, проте відзначається самостійністю та специфікою. Причому такий зв'язок проявляється через поєднання підстави виникнення, учасників справи та наслідків, в тому числі як матеріальних, так й процесуальних. Водночас відокремлене провадження має здатність визначати подальший розвиток основного провадження у справі про банкрутство.

Провадження у справі про банкрутство, яке можна тлумачити як основне провадження стосується розгляду господарським судом питань щодо застосування визначених КзПБ судових процедур, а саме: розпорядження майном боржника, санація, ліквідація, закриття справи про банкрутство. Особливістю відокремленого провадження є те, що воно спрямовано на застосування у конкретній справі всіх можливих заходів впливу на вищевказані судові процедури. Застосування у відокремлених провадженнях при розгляді справи всіх можливих питань, перелік яких невичерпний максимально надасть можливість здійснити належний захист суб'єктивних прав учасників справи про банкрутство. Тут доречним є твердження Б. М. Полякова, що процедура банкрутства охоплює всіх кредиторів і все майно господарюючого суб'єкта-боржника [6, с. 81].

На підставі зазначеного можна визначити, що відокремлене провадження у процедурі банкрутства – це сукупність взаємопов'язаних процесуальних дій та правовідносин, що складаються у процедурі банкрутства між учасниками справи про банкрутство та іншими зацікавленими особами, в тому числі господарським судом стосовно розгляду визначених вимог до боржника.

Список використаних джерел:

1. Антошук С. І. Щодо поняття та правової природи відокремленого провадження у процедур банкрутства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 54. Т. 2. С. 34-38.
2. Рєзнікова В. Доктрина господарського процесуального права: вступне слово. Право України. 2020. № 7. С. 11–12.
3. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
4. Радзивілюк В., Поляков Р. Проблеми застосування господарсько-процесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). Право України. 2020. № 7. С. 147–158.
5. Поляков Б. Зона разрешенія. Юридическая практика. 2017. № 24(1016). URL: <https://pravo.ua/articles/zona-razreshenija/>.
6. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підручник. Київ : Ін Юре, 2011. 560 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ І ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

В Україні набула широкого розголосу дискусія навколо проекту Трудового кодексу, де одним з основних зауважень висунуто тезу: «Заміна Кодексу, який діє на цей момент, на неоліберальний документ, що орієнтується тільки на потреби роботодавців, призведе до соціальної нестабільності та відповідних негативних тенденцій для економіки країни, тому що буде втрачатися людський потенціал» [1]. При цьому, бізнесмени в Україні не здатні забезпечити умови праці з високими заробітними платами, у порівнянні з європейськими, отже варто розраховувати на заміщення українських працівників заробітчанами з інших розвинених країн особливо не приходить, тому заповнювати робочі місця будуть працівники зі слаборозвинених і бідних країн з низьким рівнем кваліфікації. В той же час, низька кваліфікація працівників не дасть потужного розвитку економіки.

Можна говорити про феномен Китаю, який протягом декількох десятиліть зумів підняти економіку держави, спершу, за рахунок «дешевої» робочої сили та, відповідно, інвестицій в економіку, а потім став нарощувати власні технології та наукоємні виробництва. Однак, такий шлях для України навряд чи можливий, оскільки громадяни України тривалий час вже живуть у складних умовах, розуміючи, що всі кошти йдуть на утримання армії і на перемогу. Тому всі надії пов'язуються з перемогою та наступним покращенням життя громадян і саме таким шляхом можна повернути українців до дому. При цьому, наші воїни після перемоги так само будуть розраховувати на кращі, а не гірші умови життя.

У зв'язку з цим, здешевлення «робочої сили» або залучення дешевої робочої сили з іноземних країн навряд чи будуть сприйняті суспільством.

План Маршала для України – це оптимальний варіант відновлення та розвитку економіки України.

Так, в унісон із запропонованою рубрикою були названі тези виступу, оскільки існує тенденція до врегулювання трудових відносин на підставі цивільно-правових договорів, а трудовий договір може й не пропонуватися працівникам. Очевидно, і це підтверджують окремі ґрунтовні публікації, в яких акцентована увага на тому, що не варто погоджуватися працівнику на укладання цивільно-правового договору [2]. Але ж доволі часто умови праці диктує саме працедавець. Так, якщо працівнику не вигідно укласти цивільно-правовий договір, то працедавцю такий договір є більш вигідним, ніж трудовий. Тому тенденція не тільки буде існувати, а й можливий прогрес такої тенденції.

При цьому, окремі автори встановлюють недоліки трудового договору, з якими в загальних рисах можна погодитися, але тенденція чинної редакції Кодексу законів про працю України має ухил в бік більшої захищеності працівника, що має забезпечити його права в різних ситуаціях розвитку трудових правовідносин. Ми не будемо деталізувати ці випадки, а маємо визнати, що в умовах високої міждержавної конкуренції на ринку праці Україна має високий

потенціал працездатних і висококваліфікованих працівників, який слід зберігати в сучасних умовах, оскільки у післявоєнний час виникне потреба у відновленні нашої держави і створенні нової моделі високотехнологічної економіки, а для цього потрібні будуть працівники, здатні забезпечити розвиток такої економіки.

Умови праці і забезпечення стабільних відносин між керівництвом підприємств та працівниками мусять будуватися на взаємовигідних, прозорих та справедливих умовах. До цього спонукає декілька факторів. По-перше, значна частина українських громадян, що змушені були евакуюватися з небезпечних місць за кордон, вже працевлаштувалися в іноземних країнах, тому повернути їх в Україну можливо при створенні для них не гірших місць роботи в Україні. По-друге, після повернення з фронту сотні тисяч українських воїнів мають бути працевлаштовані і умови їх праці повинні бути кращими від тих, які вони мали до війни, включаючи заробітні плати та інші умови. Це не важко пояснити тим фактором, що за час війни значно зросли ціни, отже і заробітні плати мають відповідати їх зросту. Сучасна українська економіка не здатна забезпечити істотний зріст заробітних плат через брак коштів, які йдуть на війну, застаріле обладнання, необхідність відновлення інфраструктури тощо.

Можна також прогнозувати, що значна кількість європейських країн після нашої перемоги відчує полегшення, оскільки не потрібно буде виділяти державні кошти на допомогу біженцям, військову допомогу тощо, тому розраховувати на істотні інвестиції в розвиток економіки України не доводиться. В такому разі слід орієнтуватися на бізнес, який завжди шукає місце, де можна отримати значні прибутки. Дане положення слід використати і створити вільні економічні зони в тих місцевостях, які розцінювалися як депресивні регіони. Такий негативний термін як офшор слід ґрунтовно дослідити і створити в Україні не гірші умови для бізнесу, ніж в інших країнах, щоб капітал мав захист в Україні та перспективу примноження.

Тому варто було б вже завтра розробляти стратегію розвитку економіки на базі перспективних напрямків виробництва високотехнологічної продукції. Як дивно зараз дивитися на будівельні майданчики, де не можна побачити українських екскаваторів, але ж вони вироблялися в Києві, бульдозерів та іншої техніки, які створювалися в Україні. Не можна все купувати за кордоном. Війна показала, що в Україні було швидко налагоджено виробництво власних дронів, іншої високотехнологічної зброї, отже можемо... Українці - різнобічно талановита і винахідлива нація, тому можна і потрібно розраховувати на таланти, які здатні створювати конкурентоспроможні продукти і працювати до сьогодення, але для цього варто створювати належні умови праці.

В такому разі повинно йтися не про цивільно-правові договори або погіршення законодавства про працю, а про високооплачувані робочі місця зі стабільним пакетом захисту прав працівника. Тоді працівник буде дорожити своїм робочим місцем і належно виконуватиме свою роботу.

Якщо ж погіршувати захист прав працівника і розраховувати на те, що він нікуди не дінеться через відсутність інших робочих місць з кращими умовами, то тут варто згадати, що Україна вже не тільки кандидат до вступу в Європейський Союз, а й переважна більшість країн вже визнає Україну членом ЄС. Тому

незабаром слід очікувати ще більше відкриття кордонів і високу міграцію робочої сили.

Список використаної джерел:

1. Профспілка виступила проти нового Трудового Кодексу: <https://www.kadrovik1.com.ua/news/8786-profsplka-vistupila-proti-novogo-trudovogo-kodeksu> (дата звернення: 22.09.2023)
2. Трудовий чи цивільно-правовий договір: який варіант обрати працівнику? Державна служба України з питань праці. <https://dsp.gov.ua/podolannia-nelehalnoi-zainiatosti/trudovyi-chy-tsyvilno-pravovyi-dohovir/> (дата звернення: 22.09.2023)

ЦЮПКА Дар'я

*курсантка 207 навчального взводу факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування*

Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

МАКОВІЙ Віктор

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕГУЛЯТОРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЦИФРОВІЙ СФЕРІ

В сучасному світі захист прав інтелектуальної власності в цифровій сфері набуває надзвичайної ваги. Швидкий розвиток цифрових технологій відкриває безліч можливостей для створення, поширення та використання інтелектуальних продуктів, таких як програмне забезпечення, музика, фільми, книги, мистецтво й інші твори. Однак, цифрове середовище також створює нові виклики для захисту прав інтелектуальної власності. Швидкість передачі й поширення цифрового контенту, анонімність в Інтернеті й легкість копіювання та редагування матеріалів можуть сприяти порушенню авторських прав, піратству та незаконному використанню інтелектуальних продуктів. Для ефективного захисту прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі необхідно створити адекватну регуляторну систему. Це може включати прийняття законодавства, яке регулює цифрові права, авторські права й копірайт, а також механізми виявлення й припинення порушень прав в Інтернеті. Крім того, важливим елементом є міжнародна співпраця й узгодженість стандартів і заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності між країнами.

Отже, створення спеціального регуляторного середовища є необхідним кроком для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в цифровій сфері. Таке середовище має включати законодавчі норми, які визначають правовий статус цифрових творів, процедури реєстрації,

ліцензування та захисту інтелектуальних прав, а також механізми контролю та санкцій за їх порушення. Крім того, важливо забезпечити міжнародне співробітництво та взаємодію між країнами для уніфікації правових норм і боротьби з міжнародним піратством.

Створення спеціального регуляторного середовища для захисту прав інтелектуальної власності в цифровій сфері є складним завданням, але воно важливе для забезпечення справедливості, стимулювання інновацій та збалансованого розвитку цифрової економіки.

Наразі проводиться реформа у сфері авторських і суміжних прав, яка спрямована на гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами. У грудні 2022 року Верховна Рада України у другому читанні прийняла законопроект № 5552-1 «Про авторське право і суміжні права» [1].

За практикою, найбільшою проблемою в сфері авторського права на сьогодні є неефективна система та нерозумні тарифи на оплату за так зване приватне копіювання, що іноді називають «податком на смартфон». Суть проблеми полягає в тому, що кожен власник смартфона чи телевізора, завантажуючи фільми, музику, електронні книги тощо, фактично безкоштовно споживає цей контент, що негативно впливає на авторів.

Проте потенційний ринок авторських прав в Україні може досягати щорічно 50-60 млн. гривень, але досягнення таких показників можливе лише за умови успішної реалізації реформи в галузі авторського права та суміжних прав.

Також існує законопроект № 5552-2 «Про авторське право і суміжні права», який спрямований на поліпшення цієї сфери. В цьому законопроекті містяться пропозиції щодо механізмів організації колективного управління. Він включає питання щодо захисту майнових прав, уникнення невиклати роялті, а також вимогу повідомляти про права наслідування при передачі оригіналів творів мистецтва.

Тому законопроект № 5552-2 пропонує розширити перелік управління, охоплюючи такі сфери, як право на справедливую винагороду для авторів та право на спільну винагороду для авторів, виконавців та суб'єктів майнових прав за публічне демонстрування та публічне сповіщення музичних кліпів, як передбачено пунктом 1 частини 1 статті 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Крім того, законопроект пропонує внести значну кількість змін у сам закон про колективне управління [2].

Проте очевидно, що воєнний конфлікт відклав реформу в галузі авторського права та суміжних прав до перемоги над російською агресією.

Існує позитивний досвід в галузі розробки програмного забезпечення, який включає формування законодавства «Дія City» та створення Президентського університету з фокусом на технічний напрям. Ініціатива Президента України щодо створення Президентського університету, який повинен готувати фахівців у різних галузях, таких як нанотехнології, інформаційні технології, енергетика, біологія, аерокосмічні технології, кібербезпека та штучний інтелект, є позитивною державною ініціативою, яка була запущена перед війною, але залишається актуальною й у післявоєнний період [3].

Заслуговує на увагу позиція Р.Г Драпушко. та Горінова П. В., що

програмне забезпечення, у контексті швидкого технологічного розвитку, постійно вдосконалюється відповідно до сучасних вимог, і є об'єктом авторського права, який найбільше страждає від порушень, пов'язаних з незаконним поширенням та копіюванням, через значну різницю між витратами на інтелектуальні ресурси для створення комп'ютерних програм та витратами на їх незаконну розповсюдження. Це свідчить про необхідність посилення відповідальності в цій сфері [4].

Також варто зазначити, що позитивним є український досвід розроблення та затвердження Національної економічної стратегії України до 2030 року, в якій визначені пріоритетні напрями європейської інтеграції та інтелектуальної власності. Таким чином, наша країна вживає дієві заходи для вирішення питань охорони інтелектуальної власності. Проте, щодо судової реформи в цій сфері, існують суттєві зауваження, хоча зусилля практиків та науковців були спрямовані на вдосконалення спеціального законодавства.

Незважаючи на те, що Указом Президента України від 29 вересня 2017 року було створено Вищий суд з питань інтелектуальної власності, на жаль, цей судовий орган досі не розпочав свою роботу. Це призвело до критичної ситуації з захистом прав інтелектуальної власності в Україні. З метою захисту прав творців та інших зацікавлених осіб необхідно активізувати зусилля після війни і повернутися до обговорення питання щодо створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Хоча процедури відбору суддів до цього суду розпочалися вже у 2019 році, вони були призупинені після ліквідації Вищої кваліфікаційної комісії суддів, і на сьогоднішній день цей судовий орган так і не був створений.

Проведення реформ у сфері інтелектуальної власності є важливим кроком для розвитку економіки та інноваційного прогресу після воєнних подій. Забезпечення належної охорони інтелектуального ресурсу під час воєнного та післявоєнного періоду є важливою підтримкою для вітчизняних творців та інноваційного бізнесу, а також однією з умов привабливості для іноземних інвестицій.

Реформування системи інтелектуальної власності має стати пріоритетом для України, не лише для виконання державних програм, але й з метою наближення до членства в Європейському Союзі. Для досягнення цих цілей, держава повинна створити сприятливе середовище, що заохочує розробників та бізнес до забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні. Реформування системи сприятиме вітчизняним творцям, бізнесу та компаніям ефективно впроваджувати свої інноваційні розробки, збільшувати свої капітали та заробляти на основі нематеріальних активів.

Для досягнення успішної реформи системи інтелектуальної власності в післявоєнній Україні, необхідно вжити кілька ключових заходів. По-перше, необхідно розробити та прийняти нові законодавчі акти, які враховуватимуть сучасні вимоги та стандарти у галузі інтелектуальної власності. Ці акти повинні стимулювати і заохочувати творчість, інновації та ділову активність, а також забезпечувати ефективний механізм охорони прав інтелектуальної власності.

По-друге, необхідно зміцнити систему інтелектуальної власності,

включаючи засоби захисту прав на патенти, авторські права, товарні знаки та інші об'єкти інтелектуальної власності. Це може включати підвищення ефективності роботи патентних відомств, забезпечення доступу до якісних юридичних послуг з питань інтелектуальної власності та підвищення освіти та свідомості щодо важливості захисту прав інтелектуальної власності.

По-третє, необхідно створити сприятливу інноваційну і бізнес-середу, яка стимулюватиме розвиток інтелектуальної власності. Це може включати створення спеціальних інноваційних центрів, лабораторій та інфраструктури для підтримки досліджень і розробок, надання фінансової підтримки та пільг для інноваційних підприємств і стартапів, а також сприяння взаємодії між університетами, науковими установами та бізнесом з метою спільної розробки та впровадження інноваційних проєктів.

Список використаних джерел:

1. Проект Постанови про скасування рішення Верховної Ради України від 01.12.2022 про прийняття у другому читанні та в цілому проекту Закону України «Про авторське право і суміжні права» (реєстраційний номер 5552-1 від 09.06.2021). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40979>
2. Проект Закону про авторське право і суміжні права №5552-2 від 09.06.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72186
3. Ярошевська Т. Шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності: аналіз реформи та концепція відродження України у післявоєнний час. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 435-442.
4. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Філик Н. В. Шляхи реформування системи охорони інтелектуальної власності в контексті військових загроз. *Ірпінський юридичний часопис*. 2022. Вип. 1 (8). С. 32-41.

СЕКЦІЯ № 5
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

БАЄВА Лілія

*доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права,
Національного університету «Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-
ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

Забезпечення прав і свобод є актуальною проблемою сучасної юридичної науки. Важливе місце серед її складових посідає адміністративно-правова реалізація прав і свобод людини та громадянина. З-поміж різноманітних заходів реалізації прав і свобод людини та громадянина одне з основних місць належить їх адміністративно-правовому забезпеченню, яке виявляється у відносинах з органами виконавчої влади. Актуальною є необхідність визначення поняття та змісту механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Саме завдяки його ефективному функціонуванню можливе отримання державних управлінських послуг, забезпечення і захист порушеного права.

Одним із аспектів побудови правової держави є розуміння та практичне впровадження захисту прав та свобод людини і громадянина як основної функції сучасної Української держави. Індивіди, будучи найбільшої групою суб'єктів адміністративно-правових відносин, найчастіше вступають у відносини з державою у сфері публічної влади, де зосереджено інтереси значної частини громадян і де практично реалізуються надані конституцією та законами України права і законні інтереси особи.

Саме тому є підстави вважати, що в сучасних умовах розвитку нашої країни в напрямі становлення її як дійсно правової держави, адміністративне право повинно надавати нові можливості в частині правового регулювання правозахисної функції держави [1, с. 45].

В аспекті адміністративно-правового забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина особливого значення набуває не тільки його комплексність та всебічність, але й ієрархічність, послідовність і взаємопов'язаність. Тому основою таких адміністративно-правових засад має бути Конституція України, що закріплює вихідні засади забезпечення та захисту прав громадян, його форми та принципи, умови організації та діяльності уповноважених у цій сфері органів. Крім цього, Конституція України не може не розглядатись як основне джерело визначення адміністративно-правового статусу громадян, у тому числі прав і свобод людини і громадянина, що підлягають відповідному захисту як адміністративно-правовими, так й іншими засобами.

У той же час Конституція України закріплює лише основоположні права і свободи людини і громадянина, тоді ж як система державного гарантування й

захисту має всезагальний характер і поширюється на будь-які права громадян, що особливо актуалізується в умовах природно-правової концепції. [2, С. 305-306].

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина передбачає комплекс суспільних відносин, які виникають з метою реалізації, охорони, захисту та відновлення порушених прав і свобод. Важливе місце в цій системі посідають адміністративно-правові відносини, оскільки обов'язок держави забезпечити права та свободи і створити сприятливі умови для їх реалізації людиною, який походить з пріоритету прав і свобод людини та громадянина в державі, наділяє органи публічного управління (зокрема правоохоронні органи як органи виконавчої влади) владно-розпорядчими функціями задля реалізації прав і свобод людини та громадянина, що передбачають адміністративно-правові норми.

Слід зазначити, що вихідні начала забезпечення та захисту прав громадян, що покладаються в основу усього адміністративноправового регулювання, мають саме конституційну природу.

Разом із тим, не можна не звернути увагу на те, що переважна більшість конституційних положень спрямовуються на гарантування судової форми захисту прав громадян, а саме це ч. 3 ст. 8 і ч. 1, 2 ст. 55 Конституції України [3].

З одного боку, судовий захист є одним із найбільш широких механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, що може здійснюватися в рамках кримінального, цивільного, господарського та адміністративного судочинства. Так, практичним втіленням конституційної гарантії права на оскарження в суді рішень та діянь органів публічної влади та їх посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55) є адміністративна юстиція, що виступає одним із центральних елементів адміністративно-правового захисту прав громадян у сфері реалізації державно-владних повноважень.

Захист права – це частина правового захисту людини, що охоплює примусову правову (зокрема матеріально-правову та процесуальну) діяльність органів державної влади й управління, правоохоронних органів, громадських організацій, посадових осіб, а також громадян, осіб без громадянства, здійснювану законними засобами з метою підтвердження або відновлення оскарженого чи порушеного права людини.

Адміністративно-правові норми є первинними елементами адміністративного регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Вони посідають центральне місце, оскільки їх брак призводить до бездіяльності всієї системи функціонування адміністративного права. На нашу думку Костюшко О.П., за допомогою адміністративно-правових норм встановлюється механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина; дотримання їх прав та свобод у діяльності фізичних осіб, підприємств, установ, організацій, органів публічного управління тощо [4, С. 168]

Крім цього, вони зумовлюють законослухняну поведінку суб'єктів адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо захисту прав і свобод

неповнолітніх; орієнтують на задоволення та відновлення інтересів людини і громадянина шляхом прямого застосування адміністративних санкцій за правопорушення, що посягають на їхні права та свободи. У контексті діяльності правоохоронних органів України всі адміністративно-правові норми, які забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина, можна розділити на норми регулятивного спрямування, попереджувальні норми й норми, що охоплюють функції захисту. Так, норми регулятивного спрямування визначають перелік прав і свобод людини та громадянина, механізм їх реалізації, порядок охорони й захисту в разі порушення.

На сьогодні нагальним залишається забезпечення взаємної узгодженості нормативно-правових основ захисту прав громадян й приведення їх у відповідність із існуючими потребами реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні.

При цьому ключовим напрямком вдосконалення адміністративно-правових засад захисту прав громадян має стати впорядкування статусу, системи та організації діяльності правоохоронних та судових органів України, у тому числі забезпечуючи нагляд за їхньою діяльністю й гарантуючи право на оскарження.

Список використаних джерел:

1. Стасюк О. Л. Стан наукової розробки адміністративно-правового регулювання реалізації правозахисної функції в Україні: основні положення, невирішені питання та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2017. № 27. С. 45-48.

2. Соколенко О.Л. Сутність адміністративно-правових засад захисту прав громадян. *Науковий вісник Львівського університету внутрішніх справ*. № 3. 2012. С. 304-314.

3. Конституція України [Електронний ресурс] : Основний Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Назва з екрана.

4. Костюшко О.П. Забезпечення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 162-177.

БОНДАР Віталій

ад'юнкт науково-організаційного відділення Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Забезпечення ефективної відсічі російській збройній агресії передбачає активну співпрацю між військовими формуваннями та громадянським суспільством. Цивільно-військова взаємодія є головною функцією цивільно-

військового співробітництва та полягає у спільній, цілеспрямованій, організованій та безперервній діяльності командувачів (командирів), начальників, їх заступників, органів військового управління, штабів, структур ЦВС, спрямованій на встановлення та підтримання зв'язків з об'єктами цивільного середовища на рівні, який забезпечує успішне виконання військами (силами) визначених завдань [1].

На тактичному рівні структурні підрозділи ЦВС в основному взаємодіють з неурядовими організаціями. Поняття «неурядові організації» містить у собі широке коло організацій з різноманітними повноваженнями, завданнями та пріоритетами. Велика кількість їх вже може діяти в кризовому регіоні, а більшість з них діють у цьому районі ще до розгортання там військ. Деякі з них можуть бути налаштовані проти співпраці з військовими та перешкоджати будь-яким спробам координації їх діяльності. Однак це є підтвердженням необхідності співробітництва з ними за допомогою налагодження діалогу, обміну інформацією та координації ресурсів для досягнення загальної мети. Наявність та користь НУО затверджені в параграфі 71 статуту ООН. Вони поділяються на дві категорії: 1. Уповноважені. Уповноваженою НУО вважається така організація, яка офіційно визнана керівною міжнародною організацією. Така НУО знаходиться в зоні збройного конфлікту або кризи та їй дозволено діяти в цій зоні. 2. Не уповноважені, співробітництво з якими потребує певної обачливості в аспекті розуміння їх джерел фінансування, цілей та завдань [2].

Питання, пов'язані з класифікацією організацій, які співпрацюють зі Збройними Силами, досліджувалися на початку російської збройної агресії, коли вона ще не набула усталеного характеру. Так, І. Коропатнік у 2016 році писав, що при класифікації інститутів громадянського суспільства як суб'єктів взаємодії зі Збройними Силами України можна виокремити три великі групи залежно від ступеня взаємодії, а саме: 1) зовнішні інститути – це спільноти, утворені цивільними особами, які професійно не мають безпосереднього стосунку до Збройних Сил України і мета яких спрямована на сприяння діяльності останніх, допомозі їм, а також здійснення цивільного контролю (ці різноманітні громадські об'єднання та незалежні засоби масової інформації); 2) внутрішні інститути – це спільноти, створені особами, які мають безпосередній стосунок до самих Збройних Сил України (військовослужбовці, військові пенсіонери (ветерани) та працівники ЗСУ) і спрямовані на задоволення своїх соціально-економічних потреб та захист прав в межах своєї професійної діяльності (профспілки; громадські організації ветеранів військової служби, Ради офіцерів, сержантів та Жіночі Ради у Збройних Силах України); 3) окремий вид – це ті інститути громадянського суспільства, які в силу визначених законодавством обмежень не можуть надавати прямо ні допомогу (фінансову, матеріальну тощо), ні здійснювати контроль, але неврахування можливого впливу яких на Збройні Сили України може негативно позначитися на діяльності останніх (це партії та громадські рухи). У свою чергу, інститути першої групи (зовнішні) потребують розмежування за сферою інтересів або напрямками діяльності, на задоволення яких вона спрямована, а саме: а) харитативні утворення (благодійні та волонтерські); б) правозахисні; в) релігійні; г) військово-патріотичні та з допризовної підготовки (Товариство сприяння обороні України, громадські організації з відродження та підтримки національно-

патріотичних традицій (козацькі), військово-патріотичні клуби тощо); г) незалежні ЗМІ [3, с.45]. Разом з тим, набуття російською збройною агресією повномасштабного і тривалого характеру обумовлює нині перегляд підходів та критеріїв означеної класифікації, оскільки вона вже не відображає деякі реалії правового режиму воєнного стану.

Актуальними проблемами сучасного етапу розвитку системи цивільно-військового співробітництва постають нині удосконалення нормативно-правового підґрунтя означеної роботи, забезпечення надання спеціальних знань в цій сфері військовослужбовцям, які були нещодавно мобілізовані та не мають досвіду участі в означеній діяльності, а також вироблення методологічних підходів до співпраці з інститутами громадянського суспільства, які надають допомогу як цивільним громадянам, так і військовим підрозділам.

Список використаних джерел:

1. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво: затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 1 липня 2020 року. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content>
2. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва. Київ, 2019. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content>
3. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади: Моногр. Київ: Леся, 2016. 412 с.

ГАЛКІНА Олена

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності
та якості підготовки кадрів
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БУЛІНГ (ЦЬКУВАННЯ)

Нещодавно до ВР України був поданий законопроект, яким пропонується розширити сферу адміністративної відповідальності за булінг (цькування) на колективи, де з метою навчання, тренування, творчості, оздоровлення, відпочинку, лікування тощо перебувають діти, а також передбачити адміністративну відповідальність за неповідомлення про випадки жорстокого поводження з дитиною, в тому числі булінгу (цькування), домашнього насильства, насильства за ознакою статі.

Відповідно до запропонованої редакції статті 173-4 КоАП, булінг (цькування) – це систематичне вчинення діянь, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно дитини особою, яка є з дитиною учасниками одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу.

Маємо зазначити, що у правозастосовчій діяльності виникає питання щодо застосування такої кваліфікуючої ознаки правопорушення як систематичність (п. 2 Приміток), а саме її настання після «третього випадку» цькування над жертвою булінгу. Тобто, в який спосіб повинні бути зафіксовані випадки булінгу для визначення діяння як систематичного? Якщо конкретизувати, то є не зовсім зрозумілими критерії встановлення зазначеної кількості випадків, адже тоді постає проблема у реалізації юридичного реагування на перші два випадки, які теж мають всі ознаки булінгу, що закріплені в КУпАП.

Слід зазначити, що ознака систематичності вчинення булінгу характеризується двома критеріями: кількісним та якісним. Кількісний критерій як ознака булінгу передбачає вчинення особою два і більше рази діяння (до цієї сукупності входить і попереднє притягнення до адміністративної відповідальності). У свою чергу, якісний критерій систематичності вчинення булінгу демонструє зв'язок між діяннями кривдника, їх внутрішньою єдністю, що утворюють певну лінію поведінки винного щодо конкретного потерпілого чи потерпілих. Отже, на нашу думку, доцільно було б пункт 2 Приміток до законопроекту викласти у наступній редакції: «під систематичністю розуміється вчинення насильства два і більше разів протягом року *однією і тією ж особою відносно однієї і тієї ж дитини*».

Виходячи з визначень, запропонованих авторами законопроекту, потерпілим від булінгу (цькування) може бути лише дитина, або інші учасники колективу, які зазнали цькування від дитини. Слід зазначити, що учасниками, наприклад, освітнього процесу у закладах вищої освіти є особи, які досягли повноліття і також можуть бути і булерами і «жертвами» булінгу. Також, зустрічаються непоодинокі випадки, коли від однієї і тієї ж особи-булера страждають й неповнолітні (малолітні) та інші учасники освітнього процесу одночасно. Тобто, повнолітні здобувачі освіти можуть бути булерами як відносно щодо педагога, так і цькувати один одного, а тому, на нашу думку, у визначенні дефініції потрібно це врахувати та доповнити її такою категорією осіб як повнолітні особи.

Досить часто дитина стає жертвою булінгу через свою зовнішність або наявність фізичних вад. Саме тому, на нашу думку, доцільно було б доповнити статтю 173-4 КУпАП такою кваліфікуючою ознакою як булінг стосовно особи з інвалідністю. Необхідно зауважити, що при кваліфікації правопорушення за даною ознакою важливим є аспект того, що булер має усвідомлювати, що він здійснює цькування стосовно особи з інвалідністю. Тобто, доречно було б сформулювати її як *«булінг стосовно особи з інвалідністю, якщо булер знав про інвалідність потерпілого, або потерпілий мав явні ознаки наявної інвалідності»*.

Відповідно до пункту 4 Приміток законопроекту, під посадовими особами розуміються керівники та працівники закладів, установ, підприємств, організацій, де перебувають діти, у тому числі педагогічні й науково-педагогічні працівники, медичні працівники, тренери, працівники культури та інші працівники, які взаємодіють з дітьми. Але маємо зазначити, що не всі зазначені категорії осіб можуть вважатися саме «посадовими особами».

Поняття «посадова особа» і «службова особа» використовуються в Конституції України (статті 19, 40, 56) і в законодавчих актах України, таких, зокрема, як КУпАП, КК України, закони України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування». Вбачається, що при з'ясуванні підстав для віднесення осіб до категорій посадових або службових, слід керуватися відповідним законодавством, що регулює певні відносини. Отже, на нашу думку, у ст. 173-4 КУпАП України мова має йти саме про *посадових (службових) осіб*.

Варто зауважити, що у більшості країн світу відсутній чіткий поділ юридичної відповідальності на адміністративну чи кримінальну, а існує відповідальність змішаного типу: кримінально – адміністративна, де розрізняють злочин та проступок, який є менш тяжкий за наслідками.

За булінг у США залежно від характеру вчинку та дій, до учня-правопорушника можуть застосовуватися кримінальні санкції, а також у деяких штатах закон дозволяє дисциплінувати учнів відповідними та зваженими способами (шкільні санкції) [1]. Законодавство Франції визначає булінг (знущання) як особливе кримінальне правопорушення, за яке можуть нести кримінальну відповідальність як школярі та студенти, так і працівники освітніх закладів. Кривдників можуть покарати штрафом у розмірі 45 тис. євро та строком ув'язнення до 3-х років, якщо знущання змусить жертву прогулювати школу або роботу на термін до восьми днів. Якщо постраждалий від булінгу скоїть самогубство або спробує це зробити, то покарання може сягати 10 років позбавлення волі та штрафу в 150 тис. євро. Деякі депутати стверджують, що ризик тюремного ув'язнення та судимість слугуватимуть головним стримувальним чинником [2]. У Канаді на законодавчому рівні закріплено поняття «булінг» та передбачено відповідальність кривдника, батьків та свідків цькування, за умови що останні не втрутились та не надали допомоги [3]. На нашу точку зору, впровадження відповідальності свідків цькування є законодавчо розумним. В Україні, на жаль, така практика відсутня, хоча свідки булінгу нормативно визнані його сторонами, а тому повинні також притягатися до відповідальності. Про свідків лише згадується у нині діючому пункті 3-1 ст. 1 Закону України «Про освіту» як одну із сторін – «...спостерігачі (за наявності)». Проте жодної відповідальності така особа не несе.

Наприклад, у Канаді антибулінгові програми закладені в навчальні предмети щодо загальної обізнаності стосовно цькування, законодавчі акти та програми попередження та реагування на випадки булінгу. При чому багато уваги приділяється саме останньому пункту: якщо школярі долучаються до вирішення конфлікту, він припиняється за кілька хвилин [4, с. 28–35]. Виходячи з даної позиції, на нашу думку, велика роль у вирішенні ситуацій, пов'язаних з цькуванням, відводиться саме свідкам. Ігнорування останніми такої ситуації, як правило, призводить до негативних наслідків, тому й запровадження відповідальності свідків булінгу за «невтручання» можна вважати також одним із дієвих заходів боротьби з цим суспільно-негативним явищем – булінгом.

Список використаних джерел:

1. Sameer Hinduja, Justin W. Patchin State Bullying Laws November 2018. URL: <https://cyberbullying.org/bullying-laws> (дата звернення: 05.09.2023).
2. Французькі депутати підтримали закон про ув'язнення за шкільний булінг. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/francuzki-deputati-pidtrimali-zakon-pro-uvyaznennya-za-shkilniy-buling-804174.html> (дата звернення: 05.09.2023).
3. Букіна Ю. О. Канада. Досвід боротьби з боулінгом. Громадська організація «Освітній маркер». URL: <http://osvmarker.com.ua/novinosviti/2554/> (дата звернення: 05.09.2023).
4. Костюк О. О. Досвід Канади щодо антибулінгової роботи в середній школі. Порівняльно-педагогічні студії. 2015. № 4 (26).

ДАНІЛОВ Сергій

*доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Доцецького державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ У ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Оподаткування як утілення діалектичних закономірностей єдності й боротьби суперечностей є сферою зіткнення й гострого протистояння індивідуальних і суспільних інтересів суб'єктів. Проте імперативний метод регулювання передбачає підпорядкування інтересів індивідуальних суспільним. Завдяки імперативним приписам реалізується система заходів і процедур, що здійснюються з метою досягнення першочергової мети – забезпечення суспільного інтересу для задоволення індивідуальних потреб громадянина в отриманні належних соціальних стандартів, освітніх, медичних послуг, безпеки, охорони правопорядку тощо.

Зіткнення протилежних інтересів суб'єктів податкових правовідносин є основною причиною конфлікту інтересів, що може виникати на різних стадіях і при різних формах відносин між державою і платниками податків. Як зазначає М.В. Кармаліта у монографії «Приватний та публічний інтерес у системі податкових правовідносин», конфлікт між державою в особі органів ДПС України, платниками податків та іншими суб'єктами податкових правовідносин можна тлумачити як ситуацію, що виникає внаслідок протиправних дій (чи бездіяльності) одного з його учасників (контролюючих органів, платників податків або ж інших суб'єктів), в результаті чого одному з них завдано чи може бути завдано шкоду, порушено права та законні інтереси [1, с. 78].

Погоджуємося із позицією М.В. Кармаліти, що здебільшого конфлікт інтересів у податкових правовідносинах виникає, як правило, між платниками податків і державою в процесі: а) реєстрації й обліку платників податків контролюючим органом, б) справляння ними податків та зборів, в) їх адміністрування, г) притягнення платника до відповідальності за здійснене податкове правопорушення [1, с. 98]. І в контексті зазначеного, на нашу думку, наслідком появи конфлікту інтересів суб'єктів податкових правовідносин є

переважно передача такого конфлікту на вирішення суду.

Як свідчить практика, вирішення конфлікту інтересів виявляється у відкритій формі і здійснюється шляхом розв'язання податкового спору в суді, а також поширеним у зарубіжній практиці альтернативним способом, який у кожній країні свій (в Україні це, наприклад, процедура адміністративного оскарження рішення, дій чи бездіяльності контролюючого органу нижчого рівня до ДПС України). При цьому, судовий спір між суб'єктами податкових правовідносин вирішується шляхом ініціювання відповідних процедур при передачі на розгляд уповноваженого юрисдикційного органу протиріччя, пов'язаного з нарахуванням і сплатою податків, а також взаємних прав, обов'язків та умов їх реалізації.

І, як свідчить практика, однією з найпоширеніших причин виникнення такого спору є визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень. На нашу думку, діяльність суду у даному випадку, є формалізованою (процесуальною) формою розв'язання конфлікту інтересів з дотриманням прав заінтересованих осіб щодо збалансування державних і приватних інтересів. Така оцінка незалежним суб'єктом податкових правовідносин має низку переваг, оскільки відбувається: 1) захист і відновлення порушеного права, попередження його порушення в майбутньому, недопущення певних дій або примус щодо виконання відповідних обов'язків; 2) вирішення юридичного конфлікту, що виникає між податковим органом та платником податків, з приводу дотримання прав і виконання обов'язків; 3) забезпечення стабільності умов реалізації правової норми й оптимізація правового регулювання; 4) розгляд спору уповноваженим органом державної влади, що забезпечує стабільність правової системи суспільства.

Так, у результаті розгляду судами податкових спорів, юридичні підрозділи органів ДПС України здійснюють розробку рекомендацій з неврегульованих та проблемних питань, які виникають у результаті розгляду податкових спорів та формують за результатом такого аналізу відповідні рекомендації територіальним органам ДПС України [2].

Також варто зазначити й про те, що спираючись на правові висновки Верховного Суду, ДПС України ініціює відповідні зміни до Податкового кодексу України та пов'язаного з оподаткуванням законодавства з метою підвищення ефективності фіскальної функції держави та наповнення Державного бюджету України [2].

Фактично, адміністративний суд як суб'єкт податкових правовідносин, створюючи судову практику, яка є обов'язковою для всіх органів публічної влади, забезпечує оптимізацію процесу оподаткування, вказуючи на існуючі його практичні недоліки.

Беззаперечно, участь адміністративного суду у податкових правовідносинах є важливою, але значна кількість судових спорів у сфері оподаткування свідчить і про певну недосконалість механізму податкового адміністрування, його затратність. Тому, на нашу думку, варто розширювати коло суб'єктів податкових правовідносин. І така потреба саме проявляється у сфері податкових спорів. У даному випадку, цікавою є пропозиція В.М. Свириденко, яка зазначає про те, що досить поширеним у світовій практиці способом розв'язання конфлікту інтересів

між державою і платником податків, що має місце після подачі податкових декларацій, є залучення незалежного посередника – медіатора за умови організації діалогу й досягнення консенсусу. Цей альтернативний метод застосовують у випадку неможливості вирішення конфлікту у площині «державна – платник податків» [3, с. 19-20].

Як стверджує далі науковець, приміром у Сполучених Штатах Америки існує постапеляційна медіація, призначення якої полягає у сприянні сторонам конфлікту визначити спірні аспекти та окреслити ймовірні шляхи виходу із кризової ситуації. У Нідерландах, наприклад, даний метод здійснюється за допомогою незалежної медіації [3, с. 21].

Отже, досліджуючи суб'єктний склад податкових правовідносин, зазначимо, що у разі наявності податкового спору та передачі його на вирішення відповідному юрисдикційному органу, окрім таких суб'єктів як платники податків та контролюючі органи, у податкових правовідносинах з'являється ще й третій суб'єкт - адміністративний суд. За таких умов, можна стверджувати, що податкові правовідносини можуть мати багатосуб'єктний склад.

У свою чергу, під час розгляду спорів між суб'єктами податкових правовідносин з приводу виконання й дотримання встановлених прав та обов'язків з метою правового оцінювання дій як платника податків, так і контролюючих органів, адміністративний суд як суб'єкт податкових правовідносин забезпечує дотримання принципів законності та верховенства права у сфері оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Кармаліта М.В. Приватний та публічний інтерес у системі податкових правовідносин: монографія. Хмельницький (Серія «Податкова та митна справа в Україні»). - 2019. 328 с.
2. Офіційний сайт Державної податкової служби України: Режим доступу: URL: <http://sfs.gov.ua>.
3. Свириденко В.М. Структура податкового конфлікту та внутрішнє упорядкування його складових. Фінансове право. № 2 (16). С. 18-22.

КОВАЛЬ Ірина

*здобувач вищої освіти Львівського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

СПОДИНСЬКИЙ Олександр

*викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
факультету № 3 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної
поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор
філософії у галузі права*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року на територію України зумовило необхідність прийняття Президентом України Указу №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Введення на території держави такого адміністративно-правового режиму означало, що можуть бути змінені і обмежені певні права та свободи людини та громадянина, можуть виникати нові обов'язки для громадян, можуть змінюватися особливості функціонування державних органів.

Так, згідно із статтею 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється під час воєнного стану. [1]

Під час війни ворог тимчасово окупував частину території України і як наслідок деякі суди повинні були покинути їх місце розташування та перемістись в інші регіони. Тимчасово також було призупинено розгляд справ у зв'язку із вимушеним переміщенням, проте незважаючи на всі вказані обставини українське адміністративне судочинство продовжує працювати відповідно до закону та на його виконання.

Адміністративне судочинство – це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ, у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства в Україні. [2]

Влада намагається зробити все можливе, щоб забезпечити громадянам їхнє право приймати участь у засіданнях за таких складних умов.

У зв'язку із цим, 01.07.2022 року Верховною Радою України на пленарному засіданні прийнято Постанову № 2343-IX «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану».

Вказаним нормативно-правовим актом закріплено наступне:

1. під час дії правового режиму воєнного стану в Україні перебіг строків накладення адміністративного стягнення продовжується у два рази або до дня припинення або скасування режиму воєнного стану в установленому законодавством порядку;

2. під час дії правового режиму воєнного стану в Україні особи, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення, можуть брати участь у судовому провадженні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи здійснюється із застосуванням електронного підпису, або у порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України. Суд виносить постанову про здійснення судового провадження в режимі відеоконференції за власною ініціативою або за клопотанням особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. У разі якщо особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, заперечує проти здійснення судового провадження в режимі відеоконференції, суд може постановити рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення;

3. особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, має бути вручена повістка про розгляд справи в суді, в якій зазначаються дата і місце розгляду справи, або бути повідомлено про нього через засоби зв'язку чи електронних комунікацій не пізніше як за три доби до дня розгляду такої справи в суді;

4. під час дії правового режиму воєнного стану в Україні перебіг строку давності виконання постанов про накладення адміністративних стягнень зупиняється до дня його припинення або скасування в установленому законодавством порядку.[3]

Крім цього, за час дії воєнного стану, Верховною Палатою України також прийнято Закон України від 03.03.2022 № 2112-IX «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ», якого безпосередньо дотримуються адміністративні суди та відповідно до якого: "7. У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється".[4]

Варто також зазначити про правову позицію Рада Адвокатів України що забезпечення належного функціонування адміністративного судочинства, якою було запропоновано визначити таку загальну правову природу судового провадження, за яким суди мають діяти за узгодженою процедурою, виходячи з

обставин поведінки учасника судового процесу. Наприклад, надавати пріоритет засіданням у режимі відеоконференції та дозволити як виняток використання інших засобів зв'язку, ніж передбачені наразі. Також, виходячи зі стану ведення воєнних дій у місцях ведення активних бойових дій та за відсутністю будь-якої інформації щодо обізнаності учасника судового процесу про таке судове засідання, або відсутності клопотання учасника судового провадження, доречно розглядати питання про зупинення провадження у справі або відкладення розгляду справи без визначення наступної дати судового засідання та ухвалювати відповідне судове рішення, в тому числі без участі сторін та інших учасників провадження. [5]

Однак, здійснення адміністративного судочинства під час воєнного стану стикається з численними проблемами, серед яких:

1. Обмеження доступу до судового захисту: У воєнний період може бути обмежено право громадян на доступ до суду та можливість оскарження рішень адміністративних органів. Це може порушувати права і свободи громадян.

2. Недостатні ресурси та інфраструктура: Воєнний стан може призвести до недостатнього фінансування та ресурсів для судових органів, що може призвести до затримок у розгляді справ і зменшення якості юстиції.

3. Вплив влади на незалежність судів: У воєнний період влада може намагатися впливати на рішення судів та піддавати суди політичному тиску. Це може підривати незалежність судової системи.

4. Перерозподіл судової компетенції: Воєнний стан може призвести до змін у системі судової компетенції, і суди можуть бути наділені новими повноваженнями, які можуть бути несумісними з принципами розділення влади.

5. Незважання на права громадян: У ситуаціях воєнного стану може бути менше уваги до захисту прав і свобод громадян, і адміністративні рішення можуть прийматися швидко, без належного розгляду і можливості оскарження.

6. Секретність і конфіденційність: У воєнний період може бути виправданим використання секретних судових процедур або конфіденційної інформації для забезпечення безпеки країни, що може обмежувати доступ до суду та право на інформацію.[6]

Зважаючи на викладене, вказана проблематика щодо ефективного функціонування адміністративного судочинства в Україні під час дії воєнного стану підкреслює важливість забезпечення пошуку та розроблення збалансованого підходу до врегулювання належного функціонування адміністративного судочинства з метою безпеки та захисту прав і свобод громадян.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 25.09.2023).

2. Адміністративне судочинство. URL: http://advocateua.com.ua/administrative_justice/ (дата звернення 25.09.2023).

3. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану: Постанова Верховної Ради України від 01.07.2022 № 2343-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-IX#Text> (дата звернення 25.09.2023).

4. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення 25.09.2023).

5. РАУ закликала уточнити процедури розгляду справ у цивільній, адміністративній та господарській юрисдикціях під час воєнного стану. URL: <https://unba.org.ua/news/7329-rau-zaklikala-utochniti-proceduri-rozglyadu-sprav-u-civil-nij-administrativnij-ta-gospodars-kij-yurisdikciyah-pid-chas-voennogo-stanu.html> (дата звернення 25.09.2023).

6. Актуальні проблеми адміністративного судочинства. URL: <https://radako.com.ua/news/aktualni-problemi-administrativnogo-sudochinstva> (дата звернення 25.09.2023).

КОЗИНЕЦЬ Анна

*курсантка Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

ЛАВРЕНКО Анастасія

*викладачка кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики факультету
№1 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЗА НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ЗДОБУТТЯ ЇХНІМИ ДІТЬМИ ОСВІТИ

Дитина – особливий суб'єкт за національним законодавством України. Про це говорить як Конституція України, так і кодифіковані акти (Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України) й інші спеціальні нормативно-правові акти.

На батьків або осіб, що їх замінюють, покладено чимало обов'язків, які полягають не тільки у вихованні в дусі поваги щодо прав і свобод інших людей та забезпеченні належних умов життєдіяльності, але й обов'язок сприяти виконанню дитиною освітньої програми та досягненню дитиною передбачених нею результатів навчання (частина 3 статті 55 Закону України «Про освіту») [1]. Модель демократичної та соціальної держави, до якої Україна тяжіє, звісно, на рівні із батьками, виступає гарантом захисту фундаментального права на освіту, зробивши отримання середньої (базової) освіти доступною для всіх.

У випадку бездіяльності або невиконання громадянами своїх батьківських

обов'язків покладених на них державою, батьки або особи, які замінюють батьків та мають обов'язки щодо дитини, притягаються до юридичної відповідальності відповідально до статті 184 КУпАП. Диспозиція вказаної норми в контексті обов'язків у сфері освіти, передбачає ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей [2].

Приводом до порушення справ про адміністративні правопорушення, передбачені частинами 1-3 статті 184 КУпАП, може бути отримання інформації правоохоронними органами. Таке інформування може здійснюватись як шляхом звернення громадян у вигляді заяви про факт адміністративного правопорушення; повідомлення підприємств, установ, організацій; надходження інформації із засобів масової інформації; або ж безпосереднього виявлення ознак адміністративного правопорушення працівниками поліції [3, с.14].

Варто зазначити, що необхідність встановлення такого виду відповідальності спричинено випадками виникнення делінквентної поведінки у неповнолітніх, що в майбутньому може проявитись у вчиненні дитиною протиправних діянь. Тобто слугує своєрідним запобіжником і виконує превентивні функції. Питання напрочуд важливе, однак в національному законодавстві є певні прогалини, що дають можливість уникнути притягнення до відповідальності. Наприклад, пандемія COVID-19 у 2020-2023 роках викликала необхідність впровадження дистанційної форми навчання у всіх закладах освіти для зменшення ризиків зараження та дотримання всіх норм фундаментального права на життя і здоров'я, визначеного Конституцією України. Аналогічна ситуація триває і досі через повномасштабне вторгнення росією в Україну. Більшість закладів освіти вщент зруйновано, серед загиблих є викладачі, вчителі та здобувачі освіти, чимало українських дітей евакуйовано до інших країн (перешкода синхронного навчання), відсутність електрики та інтернету, нестабільні умови для проведення освітнього процесу, підвищена тривожність та депресія.

Необхідно зауважити, що судова влада вносить свій внесок, та стоїть на захисті прав дитини, шляхом здійснення правосуддя та прийняття рішень про притягнення до відповідальності батьків, діти яких не залучаються до освітнього процесу під час дистанційної форми навчання. Так, наприклад, у постанові Шевченківського районного суду міста Львів від 27 червня 2022 року ґ 466/3802/22 ОСОБУ_1 визнали винуватою у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 184 КУпАП, оскільки вона неналежно виконувала свої батьківські обов'язки відносно неповнолітнього сина ОСОБИ_2, 2006 року народження, який систематично не підключався до навчання в дистанційній формі. Факт вчинення правопорушення підтверджувався зібраними доказами, які знаходяться в матеріалах справи, а саме: протоколами про адміністративне правопорушення серії ВАБ ґ911767, поясненнями та іншими матеріалами справи. За цією справою суд дійшов до висновку про малозначність скоєного правопорушення та відповідно до ст. 22 КУпАП звільнив ОСОБУ_1 від адміністративної відповідальності, обмежившись усним зауваженням [4].

Аналіз судової практики показав, що відсутність в диспозиції статті 184 КУпАП характерних ознак правопорушення дає можливість уникнути або частково уникнути покарання. Об'єктивна сторона такого адміністративного правопорушення полягає лише у невиконанні батьківських обов'язків, тобто неналежне створення необхідних умов для життєдіяльності та розвитку дитини. Тобто відповідальність буде однаковою незалежно від ступеня непоправної нанесеної шкоди малолітній або неповнолітній особі, права та інтереси якої захищені українським законодавством. Це є прогалиною, адже такі діяння як залишення дітей наодинці вдома без нагляду дорослих або систематична відсутність дитини на навчанні під час дистанційної форми навчання повинні містити різні санкції для правопорушників через ступінь тяжкості. Разом з цим слід розглянути суб'єктивну сторону правопорушення, визначеного статтею 184 КУпАП. Її слід визначати як психічне ставлення батьків або особи, що їх замінює, опікуна, піклувальника, особи, що всиновила чи удочерила, патронатного вихователя, прийомних батьків, батьків-вихователів або фактичного вихователя до своєї протиправної винної поведінки, яка проявилась у ненаданні дитині умов для належного та якісного здобуття середньої освіти, у формі умислу чи необережності. З огляду на це, можна зробити висновок, що відповідальність настане лише у випадку усвідомлення суб'єктом адміністративного правопорушення своєї бездіяльності або дій, внаслідок яких право на освіту малолітньої або неповнолітньої особи у віці від 14 до 16 років було порушено, та можливість керувати майбутніми наслідками батьками при юридичній можливості.

Враховуючи ці особливості, автор вважає, що доцільно впровадити у адміністративний процес новітні процесуальні способи доведення вини при вчиненні суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 184 КУпАП. Аргументом для цього може бути звернення уваги суду на матеріальне забезпечення сім'ї (відсутність електропостачання, технічного обладнання, інтернету, тощо). Так, це потребує належних доказів, які б вказували саме на те, що саме під час проведення онлайн-занять було відсутнє електропостачання або інтернет зв'язок за адресою проживання сім'ї або встановлення факту відсутності комп'ютерної техніки або телефону за допомогою якого можна було б долучитись до заняття, оскільки реалії сьогодення показують, що іноді діти можуть маніпулювати загостреною ситуацією в країні, щоб уникнути освітнього процесу.

Отже, встановлення адміністративної відповідальності за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, своїх обов'язків щодо здобуття їхніми дітьми освіти є на практиці поки є лише інструментом попередження, а не притягнення до адміністративної відповідальності. Подолання на законодавчому рівні прогалин у формулюванні диспозиції статті 184 КУпАП надасть можливість вказаному інституту стати дієвим заходом впливу на батьків або інших законних представників дитини щодо сумлінного виконання обов'язків щодо здобуття освіти.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 17.09.2023);
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 17.09.2023);
3. Мердова О.М., Носевич Н.Р., Удалова Н.М., Хозлу І.К. Відповідальність батьків та осіб, що їх замінюють, за вчинення малолітніми або неповнолітніми особами у віці від 14 до 16 років адміністративних правопорушень, передбачених КУпАП : науково-практичні рекомендації. Кривий Ріг, 2022.
4. Постанова Шевченківського районного суду міста Львів від 27 червня 2022 року по справі № 466/3802/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104936472?fbclid=IwAR1nUVWjNIXf742uo5_TQQ9vKIEEnVrpnXJec-uNwh_3GT8TNpxUL-8R4PPw (дата звернення: 17.09.2023).

КОНАРЄВА Ганна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

державно-правових дисциплін

та публічного управління факультету №4

Донецького державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ТИМЧАСОВО ВВЕЗЕНИХ ГРОМАДЯНАМИ-НЕРЕЗИДЕНТАМИ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

В контексті євроінтеграційних процесів України в останні роки значно зросла роль співробітництва з країнами Європейського Союзу у різних сферах економіки та бізнесу. В рамках такої співпраці іноземні фахівці приїжджають до України на тимчасове або довгострокове перебування. При в'їзді на територію України на власному автомобілі, іноземці стикаються з проблемою реєстрації тимчасового ввезення транспортних засобів. Як зазначає Г.А.Мандра, практика звернень громадян до Міністерства юстиції свідчить, що однією з проблем при тимчасовому в'їзді нерезидентів на територію України є проблема тимчасового ввезення транспортних засобів, що перебувають на постійному обліку у відповідних реєстраційних органах іноземних держав [1]. Таким чином, визначення особливостей реєстрації транспортних засобів, тимчасово ввезених громадянами-нерезидентами на територію України, є актуальним питанням, яке має важливе практичне значення.

На думку В.В. Степаненка, реєстраційне провадження – це діяльність спеціально уповноважених органів публічної влади щодо вирішення індивідуально-конкретних справ з легалізації визначених законодавством об'єктів шляхом внесення відомостей про них до спеціально створених державних реєстрів та видачі документів, які підтверджують право, надане фізичній чи юридичній особі [2, с.12].

А.М. Коптев пропонує визначення адміністративної послуги сервісних центрів МВС України у сфері безпеки дорожнього руху як отримання фізичними чи юридичними особами від уповноважених посадових осіб сервісних центрів МВС України адміністративного акту за результатами розгляду заяви особи в межах компетенції та повноважень сервісного центру МВС України, спрямованого на реалізацію прав та обов'язків особи під час здійснення реєстрації транспортних засобів, отримання посвідчення водія, дозвільних документів щодо перевезення небезпечних вантажів та інших, пов'язаних з безпекою дорожнього руху [3, с.168].

Правове регулювання реєстрації транспортних засобів, тимчасово ввезених іноземцями (громадянами-нерезидентами) на територію України, здійснюється Конвенцією про тимчасове ввезення, до якої Україна приєдналася згідно з Законом України від 24 березня 2004 року № 1661 [4], Митним кодексом України [5] та Порядком державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 № 1388 [6].

Перш за все вважаємо необхідним визначити коло осіб, на яких поширюються правила тимчасового ввезення транспортних засобів на територію України.

Підпунктом «в» пункту 33 частини першої статті 4 Митного кодексу України встановлено, що нерезидентами є фізичні особи - іноземці та особи без громадянства, громадяни України, які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають на території України [5]. Документом, підтверджуючим тимчасове перебування на території України, є посвідка на тимчасове проживання.

Відповідно до частини п'ятої статті 380 Митного кодексу України тимчасово ввезені транспортні засоби особистого користування можуть використовуватися на митній території України виключно громадянами, які ввезли зазначені транспортні засоби в Україну, для їхніх особистих потреб. Такі транспортні засоби не можуть використовуватися для цілей підприємницької діяльності в Україні, бути розкомплектовані чи передані у володіння, користування або розпорядження іншим особам [5]. Аналогічне положення містить і Конвенція про тимчасове ввезення, а саме – пунктом «с» статті 1 Додатка С до Конвенції визначено, що приватне використання означає перевезення особою виключно для особистих потреб, за винятком будь-якого комерційного використання [4].

Підтримуємо позицію В.В. Степаненка, який вказує, що структурно реєстраційне провадження складається з таких стадій:

- 1) прийом документів, необхідних для здійснення реєстрації;
- 2) розгляд і перевірка поданих документів;
- 3) проведення експертизи (огляду);
- 4) ухвалення рішення про реєстрацію або відмову в реєстрації;
- 5) внесення даних до спеціального реєстру, оформлення й видача

свідоцтва, що підтверджує факт реєстрації [2, С.13].

Відповідно до частини першої статті 380 Митного кодексу України тимчасове ввезення громадянами-нерезидентами на митну територію України транспортних засобів особистого користування дозволяється на строк до одного року. Цей строк може бути продовжено митними органами з урахуванням дії обставин непереборної сили та особистих обставин громадян, які ввезли такі транспортні засоби, за умови документального підтвердження цих обставин, але не більш як на 60 днів. Обов'язковою умовою допуску зазначених транспортних засобів до тимчасового ввезення на митну територію України є реєстрація цих транспортних засобів в уповноважених органах іноземних держав, що підтверджується відповідним документом [5].

Порядок державної реєстрації транспортних засобів особистого користування, тимчасово ввезених на митну територію України громадянами, визначено Порядком державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 № 1388.

Так, відповідно до Порядку ввезені в Україну транспортні засоби підлягають державній реєстрації на підставі заяв власників і митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа на паперовому носії або електронних митних декларацій або виданих митними органами посвідчень про їх реєстрацію в сервісних центрах МВС. У разі коли транспортні засоби перебували в експлуатації за межами України і були зареєстровані у відповідних органах іншої держави, обов'язковим є подання до сервісних центрів МВС реєстраційних або прирівняних до них документів такої держави. До реєстраційних та облікових документів вносяться відомості про заборону відчуження і передачі права користування і (або) розпорядження транспортними засобами, строк тимчасового ввезення та інші обмеження, що встановлюються митними органами. На транспортні засоби особистого користування, тимчасово ввезені на митну територію України більш як на 30 діб, видаються тимчасові реєстраційні талони із зазначенням строку тимчасового ввезення, встановленого митним органом відповідно до митного законодавства, про що зазначається в документах про митне оформлення таких засобів. У разі закінчення строку тимчасового ввезення транспортного засобу особистого користування, зазначеного в тимчасовому реєстраційному талоні, останній вважається недійсним, а транспортний засіб - незареєстрованим [6].

На підставі аналізу вищевказаних нормативно-правових актів, вважаємо доцільним виділити наступні особливості реєстрації транспортних засобів, тимчасово ввезених громадянами-нерезидентами на територію України:

- 1) особами, на яких поширюються правила тимчасового ввезення транспортних засобів на територію України, є іноземці або особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території України;

- 2) транспортний засіб, який тимчасово ввозиться на територію України, має використовуватися лише для особистих потреб;

3) обов'язкове митне оформлення транспортного засобу та наявність митної декларації. Необхідно відзначити, що в даному випадку мається на увазі не розмитнення автомобіля, а отримання митної декларації, в якій зазначаються відомості про особу, відомості про транспортний засіб, а також вказується дата в'їзду та строк перебування на території України;

4) якщо транспортний засіб реєструється на території України вперше, то власнику необхідно сплатити збір за першу реєстрацію транспортного засобу – 3, 4 або 5 % залежно від вартості автомобіля. Для визначення вартості автомобіля, а відповідно і розміру збору, необхідно здійснити експертну оцінку транспортного засобу;

5) для підтвердження відповідності транспортного засобу вимогам технічних регламентів та національних стандартів, необхідно отримати сертифікат про підтвердження відповідності, виданий згідно із законодавством України, що вказує, якому саме рівню екологічних норм відповідає за конструкцією транспортний засіб ("ЄВРО-2" - "ЄВРО-6" або іншому рівню);

6) після здійснення тимчасової реєстрації власнику автомобіля видається тимчасовий реєстраційний талон. Варто відзначити, що власник автомобіля має виключне право керування ним, передача права керування іншим особам забороняється.

Список використаних джерел:

1. Мандра Г.А. Проблемні питання користування транспортними засобами, що ввозяться громадянами-нерезидентами на митну територію України в митному режимі тимчасового ввезення. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_13957

2. Степаненко В.В. Реєстраційні провадження в діяльності підрозділів Державної автомобільної інспекції МВС України: автореферат дис. на здобуття наук. ст. к.ю.н. за спец. 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. Львів. 2013. 20 с.

3. Коптєв А.М. Адміністративні послуги сервісних центрів МВС в сфері безпеки дорожнього руху: дис. на здобуття наук. ст. доктора філософії за спец. 081 Право. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2020. 197 с.

4. Конвенція про тимчасове ввезення від 26.06.1990 р. (приєднання України згідно з Законом України від 24.03.2004 № 1661). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_472#Text

5. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45. – С.552

6. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів: постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 № 1388. *Офіційний вісник України*. 1998. № 36. Ст. 1327

ФОРМИ ПРОЯВУ НАДМІРНОГО ФОРМАЛІЗМУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

В процесуальних дослідженнях, як відомо, основне значення має категорія процесуальної форми, зміст якої утворюють конструктивні частини у вигляді певних елементів процесуального законодавства, яке закріплює: які дії і в якій послідовності можуть здійснювати учасники процесуальних правовідносин; коло учасників процесуальних відносин, їх права і обов'язки; підвідомчість справ та окремих питань; в яких документах і як фіксуються владні акти, що приймаються в ході вирішення юридичних справ; строки вчинення процесуальних дій; види і джерела доказів; гарантії дотримання процесуальних норм, законності і обґрунтованості прийнятих актів; правила відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справ тощо [1, с. 26-27]. Такий стан процесуального регулювання порядку здійснення правосуддя називається процесуальним формалізмом, що пов'язане з необхідністю неухильного дотримання судами процесуальної форми. Так, наприклад, суддя Касаційного адміністративного суду Я. О. Берназюк розглядає формалізм, здебільшого, як позитивне оціночне поняття, яке означає обов'язок всіх суб'єктів (суд, учасники судового процесу, суб'єкт владних повноважень) дотримуватися процедур, визначених законодавством, нехтування якими призводить до суттєвих негативних наслідків. На думку вченого, поняття *«формалізм»* використовується, головним чином, у процесі оцінки: дотримання судом вимог процесуального закону (доступ до суду, право на справедливий суд тощо); дотримання суб'єктом владних повноважень процедури прийняття рішень або вчинення дій (бездіяльності) [2].

Водночас, неухильно дотримуючись процесуальної форми, судді часто вдаються до буквального або ж обмежувального тлумачення процесуальних норм, що призводить до створення учасникам справи перешкод у доступі до суду (як при зверненні до суду першої інстанції, так й при апеляційному та касаційному оскарженні судових рішень) або спричинення інших негативних наслідків в розвитку процесу, коли останній здійснюється не заради виконання завдання адміністративного судочинства, а заради самого процесу, без врахування обставин конкретної справи та без оцінки на предмет дотримання права на справедливий судовий розгляд. Таке правове явище як в юридичній літературі, так й судовій практиці отримало назву *«надмірний формалізм»*. У трактуванні процесуального законодавства Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду визнає надмірний формалізм неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. Я. О. Берназюк надмірний формалізм, здебільшого, називає

негативним оціночним поняттям, яке означає безумовну вимогу дотримуватися процедур, визначених законодавством, у ситуації, за якої негативні наслідки поступаються принципу розумності (доцільності, раціональності). Найнебезпечнішими сферами для використання надмірного формалізму вчений визнає: 1) позбавлення особи доступу до суду; 2) визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, яке спрямоване на захист суспільних інтересів, що призводить до: нанесення суттєвої шкоди суспільним інтересам; уникнення правопорушником обов'язку виконувати або дотримуватися законодавства; звільнення правопорушника від відповідальності або, навпаки, безпідставне притягнення до відповідальності [2]. Основними проявами зайвого формалізму, на думку окремих науковців, є створення судом процесуальних перешкод в реалізації процесуальних норм учасниками справи, суворе трактування національним законодавством процесуального правила, повернення адміністративного позову з формальних підстав, що унеможливило доступ позивача до правосуддя для повного захисту своїх прав та інтересів шляхом судового розгляду справи [4, с. 353].

Судова практика адміністративних судів свідчить, що найбільш поширеною сферою застосування судами надмірного формалізму є позбавлення особи доступу до суду, що проявляється в різних процесуальних формах на різних стадіях процесу, але найчастіше зокрема на стадіях прийняття позовних заяв та апеляційних скарг. Проаналізовані нами судові рішення та наведені науковцями підходи свідчать, що надмірний формалізм передусім є процесуальним явищем. Водночас в адміністративному судочинстві існують випадки, коли надмірний формалізм застосовується й при трактуванні норм матеріального права при оцінці правомірності рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень.

Отже, проаналізовані форми прояву надмірного формалізму в судовій практиці свідчать, що надмірний формалізм зустрічається при трактуванні норм як процесуального, так й матеріального права. При трактуванні норм процесуального права надмірний формалізм перш за все неправомірно обмежує право на доступ до правосуддя як елемента права на справедливий суд (тобто право на звернення до суду як процесуальний аспект права на судовий захист), створюючи сторонам непропорційні перешкоди, не пов'язані із необхідністю суворого дотримання процесуальної форми (якщо такі перешкоди нівелюють саму сутність права на доступ до суду), застосування тих чи інших вимог якої за конкретних обставин буде очевидно нерозумним і недоцільним. Визначення необхідності (доцільності) відступу від суворого трактування процесуальних норм має відбуватись з урахуванням конкретної процесуальної ситуації, в якій підлягає застосуванню та чи інша процесуальна норма, тлумачення якої має здійснюватися судом на користь необхідності забезпечення особі її права на доступ до правосуддя, якщо відступ від певних процесуальних формальностей істотно не впливає на умови реалізації права на пред'явлення позову чи подання апеляційної скарги, але водночас є необхідним для реального забезпечення особі права на доступ до правосуддя та виконання завдання адміністративного судочинства, яке має превалювати над будь-якими іншими міркуваннями в

судовому процесі і реалізовуватись з урахуванням принципу верховенства права, забезпечуючи гарантії права на справедливий судовий розгляд. В свою чергу, надмірний формалізм при оцінці правомірності рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень може позбавити особу судового захисту (задоволення адміністративного позову) лише через те, що оскаржуване рішення суб'єкта владних повноважень формально відповідає процедурі його прийняття та критеріям, встановленим у ч. 2 ст. 2 КАС України, проте порушує принцип верховенства права або створює ситуацію, коли форма переважає над змістом суті того питання, яке було предметом розгляду і свідчить про явно непропорційне втручання суб'єкта владних повноважень у відносини за участю приватної особи.

Список використаних джерел:

1. Короед С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства: дис. ... докт. юрид. наук. К., 2014. 489 с.
2. Берназюк Я. Формалізм та надмірний формалізм: особливості адміністративного судочинства: програма підготовки для підтримання кваліфікації суддів окружних адміністративних судів, 24 лютого 2023 року. URL: <https://constitutionalist.com.ua/formalizm-ta-nadmirnyj-formalizm-osoblyvosti-administratyvnoho-sudochynstva/>.
3. Постанова Верховного Суду від 22 липня 2021 року, судова справа № 340/141/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98493712>.
4. Гордєєв В. В., Гураленко Н. А. Надмірний формалізм в адміністративному судочинстві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 350–353. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/88.pdf.

МАРЧЕНКО Володимир

*професор кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
доктор юридичних наук, професор*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У Кодексі адміністративного судочинства України [1] закріплено основні принципи адміністративного судочинства, неухильне дотримання яких є необхідною умовою для забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб. З набранням чинності Закону № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року [2] правовий ландшафт в Україні зазнав суттєвої трансформації, який призвів до комплексного оновлення адміністративно-процесуальної системи. Серед ключових принципів, запроваджених цією правовою реформою є принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві.

Частиною 1 статті 45 Кодексу адміністративного судочинства України встановлено, що у адміністративному процесі всі його учасники та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, а зловживання процесуальними правами не допускається [1]. Це положення підкреслює важливість етичної та відповідальної поведінки з боку всіх суб'єктів адміністративного судочинства. Дотримання цього принципу всіма зацікавленими сторонами є обов'язковим, оскільки він безпосередньо пов'язаний із швидким, неупередженим та справедливим вирішенням справ адміністративними судами.

Першопричину закріплення принципу неприпустимості зловживань процесуальними правами в адміністративно-процесуальному законодавстві України можна простежити в поширеності зловживань під час реального здійснення судочинства адміністративними судами. У багатьох випадках було встановлено, що сторони та інші учасники судового процесу зловживають наданими їм процесуальними правами, часто з прихованим мотивом просування своїх особистих інтересів за рахунок самого судового процесу. До таких зловживань належать такі прийоми: умисне затягування адміністративного провадження, обмеження прав інших учасників, подання безпідставних позовів тощо. Зазначена поведінка учасника процесу є відвертим нехтуванням правовою базою, а головне – конституційним правом кожної людини і громадянина на належний судовий захист, закріплений у статті 55 Конституції України [3].

Принцип неприпустимості зловживань процесуальними правами в адміністративному судочинстві є життєво важливим з кількома науковими обґрунтуваннями, а саме:

1. Принцип добросовісного використання процесуальних прав глибоко вкорінений в юридичній етиці. Для належного функціонування будь-якої правової системи етичні міркування є ключовими. З наукової точки зору, етичні принципи лежать в основі концепції, згідно з якою судові процедури повинні проводитися чесно та з повагою до закону.

2. Зловживання процесуальними правами може призвести до непотрібних затримок адміністративного провадження. З наукової точки зору це підриває ефективність судового процесу, перешкоджаючи своєчасному вирішенню спорів і потенційно завдаючи шкоди фізичним та юридичним особам, які шукають справедливості.

3. Зловживання процесуальними правами може призвести до нерівного балансу влади в рамках адміністративного провадження, ставлячи інших учасників у невідгідне становище. З наукової точки зору це викликає занепокоєння щодо справедливості та справедливого розподілу правосуддя, які є основними принципами правових систем.

4. З наукової точки зору зловживання процесуальними правами створює невизначеність у правовій системі, оскільки дозволяє маніпулювати судовими процесами. Це може підірвати довіру до всієї правової системи.

5. Конституційне право на належний судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституції України [3], підкреслює важливість забезпечення здійснення адміністративного судочинства у спосіб, який базується на принципі

верховенства права і відповідає принципам добросовісності та запобігання зловживанням процесуальними правами.

Зазначимо, що проблема зловживання процесуальними правами в українському адміністративному судочинстві є багатогранною, яка має значний науковий підтекст. Вирішення цієї проблеми є не лише важливим для належного функціонування правової системи, але й узгоджується з етичними міркуваннями, ефективністю, справедливістю, правовою визначеністю та конституційним захистом. Тому наукове обґрунтування принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному праві ґрунтується на цілісному розумінні правового та етичного вимірів цього питання.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України / Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35-36, № 37, ст.446.
2. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» / Відомості Верховної Ради, 2017, № 48, ст.436.
3. Конституція України / Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.

МОНАЄНКО Антон

*головний науковий співробітник відділу
публічно-правових досліджень НДІ правотворчості
та науково-правової експертизи
Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

АДМІНІСТРАТИВНА СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС В ПИТАННЯХ ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Платники податків-резиденти однієї чи іншої держави ЄС постійно беруть участь у різноманітних транскордонних операціях і для того, щоб держава могла утримувати/стягувати податок з прибутку, отриманий резидентом, вона, перш за все, має володіти інформацією щодо такого прибутку. Саме тому на сьогодні обмін податковою інформацією є глобальним питанням у світі.

Правою базою співпраці держав-членів ЄС у сфері обміну податковою інформацією є: the Convention on mutual administrative assistance in tax matters (Конвенція Ради Європи та ОЕСР слугує запобігання ухилянню від сплати всіх видів податків, крім мит); Двосторонні угоди про обмін інформацією між державою-членом ЄС та державою, яка не є членом ЄС; Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC и Council Directive 2014/107/EU of 9 December 2014 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation; Council Directive 2003/48/EC Council Directive

2003/48/EC of 3 June 2003 on taxation of savings income in the form of interest payments, яка була змінена Council Directive 2014/48/EU of 24 March 2014 amending Directive 2003/48/EC on taxation of savings income in the form of interest payments.

Основним нормативно-правовим актом на рівні ЄС у сфері обміну інформацією з прямих податків є Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation (*директива про адміністративну співпрацю*) [1]. Обмін інформацією здійснюється також на підставі Council Directive 2010/24/EU of 16 March 2010 concerning mutual assistance for the recovery of claims relating to taxes, duties and other measures (*директива про взаємну допомогу*) [2].

Директива про адміністративну співпрацю встановила нові правила та процедури для неї між державами-членами ЄС з метою обміну інформацією, яка необхідна для виконання національного податкового законодавства та адміністрування податків. Директива застосовується до всіх податків, за винятком: 1) ПДВ та мит; 2) обов'язкових внесків до соціальних фондів; 3) зборів за отримання сертифікатів, свідоцтв та інших документів, що видаються суб'єктами владних повноважень держав-членів ЄС; 4) зборів договірної природи (платежі за користування адміністративними послугами).

Директива про адміністративну співпрацю передбачає три види обміну інформацією: на запит; з ініціативи однієї із сторін; автоматичний.

У ст. 1 директиви про адміністративну співпрацю закріплено, що вона охоплює обмін інформацією, яка передбачувано має відношення до адміністрування та виконання законів держав-членів ЄС. Це означає, що на ці держави покладається обов'язок обміну не будь-якою абстрактною інформацією, а лише тією, при отриманні якої держава-член ЄС, отримавши таку інформацію, зможе виконати положення національного законодавства. Її дія поширюється на певні види податків, що утримуються (стягуються) на центральному та місцевому рівні влади [1].

Відповідно до ст. 18 (1) директиви держава, у якої запитується інформація, не може відмовити у наданні інформації тільки на підставі того, що така інформація не потрібна державі для її внутрішніх цілей. У ст. 18 (2) директиви також закріплено, що держава не може відмовитися надати інформацію виключно лише на підставі того, що інформацією володіє банк або інший фінансовий інститут або особа, яка діє як представник платника податків. Це положення вимагає від держав зміни свого національного законодавства [1].

У ст. 17 директиви про адміністративну співпрацю також закріплені випадки, коли держава може відмовити у наданні інформації, це зокрема: 1) надання інформації призведе до розкриття комерційної чи професійної таємниці; 2) розкриття інформації суперечить публічному порядку у державі розкриття інформації; 3) потрібне надання інформації за податковий період до 1 січня 2011 року (ст. 18).

Оскільки держави-члени ЄС є суб'єктами міжнародного права, вони укладають міжнародні договори з третіми країнами у питаннях співпраці. Так, відповідно до ст. 19 директиви про адміністративну співпрацю, якщо держава-

член ЄС в силу угоди надала третій державі, яка не є членом ЄС, більш широкі можливості для адміністративної співпраці, ніж передбачені у директиві, то відповідно до директиви ця держава-член ЄС не може відмовити у надання таких же широких можливостей щодо співпраці з іншою державою-членом ЄС.

Цікавою є практика Суду ЄС в питаннях обміну податковою інформацією. Так, у Case C-276/12 Jiří Sabou v Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu від 22.10.2013 платник податків-резидент Чехії заперечував зміст інформації, наданої державами (Іспанія, Франція, Великобританія) на підставі директиви про взаємну допомогу. У результаті розгляду справи чеський суд звернувся до Суду ЄС у порядку преюдиційної процедури з низкою питань.

Перше питання полягало в тому, чи зобов'язана держава, яка надає запит до іншої держави, з метою отримання інформації повідомляти про це заздалегідь платника податків. На це питання Суд ЄС у Case C-276/12 відповів, що право ЄС, зокрема директива ЄС про взаємну допомогу, не гарантує право платнику податків бути заздалегідь повідомленим про запит, також не дає право брати участь у формулюванні запиту, який надсилається іншій державі, у випадку якщо запит стосується лише перевірки даних, які надав сам платник податків.

У ситуації, коли платник податків, резидент в одній державі, подає податкову декларацію та вказує в ній, що він або вже заплатив податок в іншій країні і просить надати йому податкове вирахування, або що платник податків здійснив якісь витрати, які потрібно врахувати при розрахунку оподаткованого прибутку в державі резидентства, то в цьому випадку держава резидентства такої особи може звернутися із запитом до цієї іншої держави, де було понесено витрати або де було сплачено податок для того, щоб перевірити дані, які надав сам платник податків. Суд ЄС у Case C-276/12 зазначив, що європейське право не дає права платнику податків, щоб його заздалегідь повідомляли, однак, вказав, що сама держава, імплементуючи положення директиви, може передбачити можливість повідомлення платника податків. Порядок повідомлення платника податків про проведення стосовно нього будь-яких процесуальних дій належить до компетенції держав-членів ЄС.

Дана сфера поки що не гармонізована в ЄС, держави-члени ЄС самостійно встановлюють в своєму національному законодавстві такі процесуальні положення. Головна умова полягає в тому, щоб вони сприяли досягненню цілей, передбачених правом ЄС – директивою ЄС про взаємну допомогу в сфері оподаткування.

У Case C-276/12 платник податків вважав, що він має право брати участь у допиті свідків і той факт, що йому не надали таку можливість, порушує його права. Суд ЄС зазначив, що право ЄС не накладає обов'язків на державу-члена надавати право платнику податків брати участь у допиті свідків, оскільки таке право не закріплено у директиві.

Наступне питання у Case C-276/12 полягало в тому, чи має місце обов'язок розкривати джерела наданої інформації. Платник податків стверджував, що податкові органи держави, яким надійшов запит від іншої держави-члена ЄС, зобов'язані розкривати джерела, звідки вони отримали інформацію, зобов'язані розкривати процедури, в ході яких були отримані результати. Проаналізувавши

положення директиви у цій справі, Суд ЄС встановив, що директива про взаємну допомогу не містить вимог до змісту інформації, яку держава, що отримала запит, має надавати.

Генеральний адвокат дійшов іншого висновку, а саме, що компетентні органи держави, яка отримала запит, зобов'язані надавати не тільки податкову інформацію про платника податків, але й повідомляти про проведені адміністративні процедури, в рамках яких було отримано передану інформацію.

Правова позиція Суду ЄС у Case C-276/12 полягала в тому, що держава, до якої надійшов запит, не має обов'язку розкривати джерела отримання інформації, що передається від однієї держави до іншої. Правова позиція генерального адвоката відповідала інтересам платника податків, оскільки дозволяє знайомитись із джерелом отримання інформації та оскаржувати інформацію цього джерела. Спільним у двох правових позиціях є те, що конкретні правила надання інформації визначаються національним законодавством кожної держави окремо.

Останнє питання, поставлене перед Судом ЄС у Case C-276/12, полягало в тому, чи може платник податків заперечувати інформацію, надану державою, яка отримувала запит від іншої держави-члена ЄС. Тут Суд ЄС встановив, що директива про взаємну допомогу не визначає обставин, за яких платник податків може заперечувати правильність та повноту інформації, наданої державою, що отримала запит. Проте, генеральний адвокат зазначив, що європейське право не забороняє платнику податків у межах національних процедур поставити під сумнів правильність інформації, наданої іншою державою-членом ЄС.

У цьому питанні у Case C-276/12 Суду ЄС можна спостерігати деяку суперечність із його попередньою практикою, зокрема, у Case C-184/05 *Twoh International BV*, від 27.09.2007 було встановлено Судом ЄС, що інформація, надана державою-членом ЄС у рамках процедури обміну інформацією на запит відповідно до директиви про взаємну допомогу, не є остаточним доказом факту, що встановлюється.

У Case C-285/11 *Bonik EOOD* від 06.12.2012 Судом ЄС було встановлено, що директива про взаємну допомогу не містить положень щодо визнання отриманої інформації державою, яка надсилає запит, або щодо доказової сили інформації, що надається. Проте, оцінювати доказову силу інформації, наданої однією державою-членом ЄС іншій державі-члену ЄС є повноваженням національного суду держави, яка запитує. І цей національний суд має оцінювати її відповідно до національних процесуальних норм.

Таким чином, обмін податковою інформацією дозволяє державам-членам ЄС реалізовувати свій податковий суверенітет завдяки інформації, які надають інші держави-члени ЄС стосовно своїх податкових резидентів, що здійснюють підприємницьку діяльність за кордоном або одержують прибутки від джерел з інших держав-членів ЄС.

Список джерел використаної джерел:

1. Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC // Режим електронного доступу: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/16/oj>.
2. Council Directive 2010/24/EU of 16 March 2010 concerning mutual assistance for the recovery of claims relating to taxes, duties and other measures Режим електронного доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0024&qid=1696410246099>.

ОВЧАРЕНКО Олена

доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІ

Відповідно до статті 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Згідно підпункту 22 частини 1 статті 92 Конституції України засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами України.

Ані в теорії права, ані в судовій або правозастосовній практиці немає єдиних підходів до співвідношення санкцій юридичної відповідальності різних видів. Особливо актуальною ця проблема постає в контексті співвідношення адміністративної та дисциплінарної відповідальності судді.

Підстави дисциплінарної відповідальності судді викладені у статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Пунктом 15 цієї статті встановлено, що визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом тягне застосування до судді дисциплінарних стягнень. Законодавство про судоустрій не визначає дієвого механізму реалізації цієї норми, адже автоматичного застосування до судді, який вчинив адміністративне корупційне правопорушення, дисциплінарних стягнень, не передбачено.

Примітно, що Закон України «Про запобігання корупції» підтверджує принцип подвійної відповідальності за корупційні правопорушення суддів. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 65 цього закону питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, судді Конституційного Суду України, який вчинив корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, однак судом не застосовано до нього покарання або не накладено на нього стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, вирішується у встановленому законом порядку.

Як правило, до корупційних дисциплінарних правопорушень суддів відносять такі склади проступків, як: (а) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом); (б) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції; (в) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством; (г) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку; (д) допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна.

Складнощі в застосуванні принципу подвійної відповідальності судді за корупційні правопорушення зумовлені такими причинами:

(1) *Недоліки нормативної регламентації підстав дисциплінарної та адміністративної відповідальності судді.* Деякі підстави адміністративної відповідальності дублюють підстави дисциплінарної відповідальності судді, до прикладу ст. 172⁶ КУпАП передбачає відповідальність за порушення вимог фінансового контролю, а саме подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. При цьому немає правової визначеності в тому, хто є належним суб'єктом встановлення й доведення зазначеного факту – НАЗК або Вища рада правосуддя. Системне тлумачення Закону України «Про запобігання корупції» дає підстави вважати, що таким суб'єктом є НАЗК. Відповідно до абз. 2 ч. 7 ст. 11 цього Закону в разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, вчиненого суддею, суддею Конституційного Суду України, протокол про таке правопорушення складає Голова Національного агентства або його заступник та направляє його до суду у визначеному законом порядку, а також інформує про це відповідно Вищу раду правосуддя або Голову Конституційного Суду України. Водночас спірним є питання, чи має протокол НАЗК в такому разі преюдиційне значення для Вищої ради правосуддя, чи остання вправі оцінити матеріали справи, керуючись власним розсудом.

(2) *Відсутність дієвого механізму взаємодії Вищої ради правосуддя зі спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції.* У червні 2023 р. НАЗК і Вища рада правосуддя уклали Меморандум про взаємодію та співпрацю, який передбачає розробку та впровадження спільних механізмів і заходів щодо забезпечення дотримання законодавства у сфері запобігання корупції; сприяння вдосконаленню механізмів обліку та узагальнення судової статистики щодо протидії корупції на основі міжнародних стандартів; доступ і обмін інформацією тощо. Водночас Порядок здійснення моніторингу способу життя судді, який має бути

основним документом для виявлення та протокольної фіксації фактів незаконного збагачення суддів, а також вчинення ними інших корупційних правопорушень, наразі неухвалений. Це негативно впливає на можливість здійснення моніторингу способу життя судді, який передбачений ст. 59 Закону України «Про запобігання корупції».

(3) *Недоліки законодавчого регулювання дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя.* Відповідно до абз. 2 п. 2 ст. 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» дисциплінарне провадження розпочинається після отримання скарги щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарної скарги), поданої відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», або за ініціативою Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у випадках, визначених законом. Як видно із тексту статті, що містить вичерпний перелік підстав для ініціації дисциплінарного провадження щодо судді, в ній немає такого суб'єкта, як суд або спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції. Таким чином, постанова суду про визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або припис або протокол НАЗК не можуть бути підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності всупереч вимогам законодавства про запобігання корупції. Ця колізія закону має бути усунена шляхом розширення суб'єктів, на підставі рішень яких може бути ініційоване дисциплінарне провадження стосовно судді.

(4) *Принцип автономності дисциплінарного провадження, який широко застосовує в своїй дисциплінарній практиці Вища рада правосуддя.* Відповідно до принципу автономності дисциплінарного провадження для Вищої ради правосуддя, яка здійснює дисциплінарне переслідування судді, рішення або інший акт жодного органу або суду не мають заздалегідь визначеної юридичної сили. Цей принцип широко застосовується в практиці Дисциплінарних палат, і означає, що вони надають самостійну оцінку доказовій інформації в будь-якому дисциплінарному провадженні. Відхилення Вищою радою правосуддя ідеї про преюдиційність судового рішення стосовно судді ускладнює застосування такої підстави дисциплінарної відповідальності судді, як визнання його винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом. За такого підходу Вища рада правосуддя може встановити невинуватість судді в порушенні вимог і обмежень антикорупційного законодавства після винесення судом відповідного рішення про визнання судді винним у вчиненні такого проступку. Такий підхід є доволі сумнівним, зважаючи на важливість протидії корупції як системного явища українського суспільства.

Таким чином, питання співвідношення дисциплінарної та адміністративної відповідальності судді за вчинення ним корупційних правопорушень мають бути унормовані на законодавчому рівні більш детально задля забезпечення досягнення принципу невідворотності покарання судді.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1998 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. НАЗК і Вища рада правосуддя консолідують зусилля для зменшення рівня корупції в судовій системі. 21 червня 2023 р. *Офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-i-vyshha-rada-pravosuddya-konsoliduyut-zusylyya-dlya-zmenshennya-rivnya-koruptsiyi-v-sudovij-systemi/>

3. Овчаренко О. М. Теоретико-прикладні проблеми інституту юридичної відповідальності судді. Монографія. Харків, Юрайт, 2017. 624 с.

4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р., № 1798-VIII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р., № 1700-VII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р., № 1402-VIII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

ОЗЕРНА Ірина

*завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ШУЛЬГА Андрій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕЛЕКТРОННОЇ ПЕТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДИ І ВЛАДИ

Електронні петиції існують у багатьох країнах світу. Більше 70 держав використовують цей інструмент взаємодії суспільства та влади. Головна мета такого документу – звернути увагу суспільства в цілому або влади на існуючу проблему у будь-якій сфері політики, економіки, громадського життя тощо. У багатьох країнах розвинутої демократії електронні петиції за своєю суттю є засобом прямої участі населення у здійсненні влади в країні.

Процес підготовки до введення в Україні практики електронних петицій розпочався у 2009 р., коли Україна, як і інші держави, що є учасниками Ради Європи, отримала Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-учасникам з електронної демократії. У документі мова йшла у тому числі і про необхідність запровадження системи електронних петицій як дієвого механізму співпраці влади та суспільства. Утім реально до практики електронних петицій українці долучилися лише у грудні 2013 р., коли було запроваджено збір підписів під петицією з ініціативою про впровадження санкцій проти В. Януковича за відмову підписання Угоди про асоціацію з ЄС. 2 липня 2015 р. Верховна Рада прийняла зміни до ст. 5 Закону України «Про звернення громадян», у якій встановила, що особливою формою колективного звернення громадян до

Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів та органів місцевого самоврядування є електронна петиція і регламентувала порядок подання та розгляду електронних петицій [1]

Відповідно до ч. 3 ст.5 Закону України «Про звернення громадян» особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція, яка подається та розглядається в порядку, передбаченому статтею 23-1 цього Закону [2].

Електронна петиція - колективне звернення в електронній формі у вигляді тексту скарги (протесту) та/або пропозиції, на яку адресат (суб'єкт владних повноважень) публічно оголошує про свою позицію щодо згоди чи незгоди по суті петиції, інформує про аргументи у разі незгоди та організовує спільну з авторами та їх прихильниками роботу з розроблення та втілення плану реалізації петиції у разі згоди [3].

Решота В.В називає електронну петицію одним із сучасних видів звернень громадян, а подання петицій - однією із форм звернення громадян до органів влади, що має бути підписаний певною кількістю громадян із певною пропозицією чи вимогою до органу публічної адміністрації [4].

В цілому, досліджуючи інститут електронних петицій, частина вчених розглядають електронну петицію як інструмент реалізації права на звернення, передбаченого Конституцією України (ст. 40), яка гарантує всім право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, котрі зобов'язані розглянути звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [4, 5, 6].

Досліджуючи особливості електронних петицій, їх загальні характеристики та переваги, Константи́нівська А.К. зазначає, що електронні петиції надають **більший ступінь взаємодії ніж традиційний механізм звернення**, дозволяючи підписантам стежити за статусом петиції, отримувати повідомлення про перебіг, щодо подій та прогресу розгляду, брати участь у дискусіях стосовно розгляду петиції. Вчена зазначає, що унікальність петицій полягає в тому, що ініціатива відбувається знизу-вгору, держава має лише забезпечити платформу для цього, а додатковими перевагами використання електронних петицій є стимуляція підвищеного інтересу до різної державної проблематики; публічність їх розгляду, що створює почуття солідарності у громаді під час виконання громадянського обов'язку. Інструмент розширює повноваження громадян, додатково легітимує дії державних органів влади через пояснення впливу урядової політики на громадське життя, підтримує тісну взаємодію між громадянами та обраними представниками влади, підвищує відповідальність та підзвітність уряду [7].

Отже, досліджуючи інститут електронних петицій інша частина вчених розглядають електронну петицію як інструмент безпосередньої демократії та інструмент реалізації права на правотворчу ініціативу, передбаченого Конституцією України [7, 8].

Відповідно до ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним

джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Відповідно до ст. 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Таким чином, норми Конституції України передбачають реалізацію влади народом та здійснення власного волевиявлення шляхом використання форм безпосередньої демократії. Волевиявлення народу та здійснення ним влади може бути реалізовано в різних формах, зокрема шляхом реалізації права на правотворчу ініціативу через **інструменти безпосередньої демократії**, а саме е-петиції [8].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що особливістю електронної петиції як інструменту взаємодії громади і влади вбачається передусім поєднання в собі особливостей двох інструментів: інструменту реалізації права на звернення, передбаченого Конституцією України (ст. 40), яка гарантує всім право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, котрі зобов'язані розглянути звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк та інструменту безпосередньої демократії - реалізації права на правотворчу ініціативу, передбаченого Конституцією України (ст. 69).

Список використаних джерел:

1. Durman, Mykola. (2020). Електронні петиції як один з інструментів електронної демократії. Вісник Херсонського національного технічного університету, № 3(74), 2020 р. С.31-139. URL: <https://journals.kntu.net.ua/index.php/visnyk/article/view/545>
2. Про звернення громадян. Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#n28>
3. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція, План, Заходи від 08.11.2017 № 797-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80?find=1&text=%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F#w1_1
4. Решота В.В. Електронна петиція як новий інструмент звернення громадян до органів публічної адміністрації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, № 15 том 1, 2015 р. 91-94. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_1/26.pdf
5. Леута, О. С., Псьота, О. В. (2018). Електронні петиції як новий механізм комунікації влади та суспільства. Юридичний науковий електронний журнал, (3), 38-40. URL: http://lsej.org.ua/3_2018/11.pdf
6. Батан Юрій Дмитрович, Шевченко Юлія Олександрівна. Електронна петиція як особлива форма прямої демократії в умовах воєнного стану. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19296/%D0%91%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9%20%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%2C%2>

0%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%
20%D0%AE%D0%BB%D1%96%D1%8F%20%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%
BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD
%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Konstantynivska, A. K. Електронна петиція як ефективний інструмент політичної участі громадян. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, 1 (1-2), 2018р. с. 89-95. URL: <https://doi.org/10.15421/341809>

8. Ємельянова А. Г. Реалізація права народної правотворчої ініціативи за допомогою електронної петиції. Прикарпатський юридичний вісник, Випуск 6(15), 2016, 44-47. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v6_2016/11.pdf

РЕЗУСВ Євген

аспірант 2 року навчання,

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ, СИСТЕМА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ РЕГУЛЯТОРНИХ ОРГАНІВ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Сучасні реалії фінансової системи вказують на необхідність реформування окремих сегментів в її структурі. Враховуючи роль небанківських фінансових установ, що системно працюють у сфері на ринку небанківського кредитування, особливу увагу варто приділити саме цьому вектору фінансової діяльності в Україні. Етап становлення вказаних фінансових установ і всієї моделі небанківського кредитування обумовили наявність цілої низки проблем адміністративно-правового характеру. Зокрема, мова йде про діяльність регуляторів вказаного фінансового ринку.

Ключову роль в системі регуляторних органів на ринку небанківського кредитування відіграє Національний банк України.

Національний банк України, відповідно до покладених на нього функцій (Закон України «Про Національний банк України» [1]) регулює діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг: страховиків, кредитних спілок, фінансових компаній та лізингодавців. Регулювання ринку небанківських фінансових послуг здійснюється з метою дотримання учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства, забезпечення рівного доступу до фінансових послуг, захисту прав та інтересів клієнтів, контролю за прозорістю та відкритістю ринку. Національний банк розробляє та впроваджує нові регуляції, зважаючи на кращі міжнародні стандарти та практики.

Здійснюючи регулювання ринку небанківських фінансових послуг, Національний банк керується принципами, визначеними Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2] та

іншими законами України.

Реформа небанківського фінансового сектору і реалізація бачення Національного банку щодо регулювання безумовно вимагатиме внесення суттєвих змін до нормативної бази. Це є необхідним для того, щоб, з одного боку встановити єдині підходи та стандарти до заснування та діяльності фінансових установ для різних сегментів фінансового ринку; усунути розбіжності у повноваженнях Національного банку при регулюванні банків та небанківських фінансових установ, а також гармонізувати норми національного законодавства з вимогами законодавства ЄС в частині повноважень регуляторів фінансових ринків; привести вимоги до ліцензування, порядку діяльності, регулювання та нагляду за фінансовими установами у відповідність до законодавства ЄС.

Відтак, запровадження нової моделі законодавства для ринків фінансових послуг першочергово потребує докорінного перегляду Закону про фінансові послуги. Вказаний закон має застосовуватися для всіх фінансових ринків та запровадити, по перше, - уніфікований понятійний апарат на ринках банківських та небанківських фінансових послуг, узгодивши його з термінологією, застосованою у законодавстві ЄС; по-друге, загальні уніфіковані правила надання фінансових послуг (наприклад, вимоги до змісту та порядку укладення договорів про надання фінансових послуг); по третє, загальні вимоги до розкриття надавачами фінансових послуг інформації про свою діяльність та умови надання послуг (наприклад, вимоги до звітності, що подається до регуляторів, та змісту інформації, що розкривається разом із фінансовою звітністю); по-четверте, загальні вимоги до нагляду за фінансовими установами, включаючи заходи, спрямовані на відновлення платоспроможності фінансових установ та/або виведення їх з ринку. При цьому, повноваження Національного банку, мета, форми та методи регулювання, визначені в загальних рисах в Законі про фінансові послуги, будуть деталізуватися у Законі «Про Національний банк України». Національний банк вважає доцільним зберегти секторальний підхід до правового регулювання діяльності фінансових установ. Відтак, особливі правила діяльності та пруденційні вимоги, що застосовуватимуться до окремих видів фінансових установ, будуть визначатися спеціальними законами, такими як Закон «Про кредитні спілки» та Закон «Про страхування». Правила ринкової поведінки та надання послуг на певних фінансових ринках або щодо певних фінансових послуг будуть теж регламентовані у спеціальних законодавчих актах (наприклад, «Законах про споживче кредитування», «Про установу фінансового омбудсмена» та інших). Розробка та ухвалення нових законів про певні фінансові послуги або про фінансові установи буде здійснюватися лише для регулювання найважливіших суспільних відносин. У більшості ж випадків підзаконні нормативно-правові акти, прийняті регулятором, будуть регулювати діяльність на фінансових ринках. Наприклад, Національний банк вбачає доцільним врегулювати діяльність небанківських кредитних установ на рівні закону. Для цього, розглядається можливість визначити в одному законі порядок діяльності банків і небанківських кредитних установ. В інших випадках, правила ринкової поведінки та/або пруденційні вимоги, наприклад, для фінансових компаній або ломбардів (додатково до правил/вимог, що визначені в Законі про фінансові

послуги або інших законах), встановлюватимуться підзаконними нормативно-правовими актами. Є також інше нефінансове законодавство, яке застосовується до небанківського сектору, і Національний банк та небанківські фінансові установи будуть враховувати вимоги такого законодавства.

Так, варто відзначити, що Національний банк змінює підходи до застосування заходів впливу до кредитних спілок в умовах воєнного стану, зокрема поновлює застосування плану відновлення фінансової стабільності.

Відповідні зміни внесені до постанови Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39 ГПро врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації¹¹ [3] (далі – зміни). Згідно зі змінами Національний банк може застосувати до кредитної спілки захід впливу у вигляді затвердження плану відновлення фінансової стабільності та не застосовувати інші заходи впливу, якщо відповідні порушення спричинені негативним впливом військової агресії РФ проти України.

У змінах також упорядковано посилання на переліки територій, на яких ведуться бойові дії, або на переліки тимчасово окупованих РФ територій; удосконалено порядок взаємодії між Національним банком та учасником ринку щодо визнання структури власності непрозорою з підстав, що діють у зв'язку із запровадженням воєнного стану; уточнено перелік документів, що подаються страховиками для добровільного відкликання ліцензій за спрощеною процедурою в період дії воєнного стану.

Зазначені зміни внесені постановою Правління Національного банку України від 18 жовтня 2023 року № 132 ГПро внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання діяльності небанківських фінансових установ¹², що набирає чинності 21 жовтня 2023 року [4].

Національний банк має намір підходити до оновлення нормативного поля для ринків фінансових послуг через діалог з учасниками фінансових ринків. Також, доцільним вбачається залучення міжнародних та українських експертів для опрацювання концепцій, розробки пропозицій щодо законодавчих і регуляторних змін та підготовки проектів відповідних актів. Відтак, Національний банк буде сприяти, аби проекти законів та нормативно-правових актів були доступні для публічного опрацювання та обговорення зацікавленими сторонами, зокрема, надавачами та споживачами фінансових послуг.

Поруч з Національним банком України вагому роль у адміністративно-правовому регулюванні діяльності небанківських фінансових установ здійснювала Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, яка відповідно до Указу Президента України «Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» від 30 червня 2020 року № 259/2020 ліквідована. Проте, на нашу думку, в питанні дослідження становлення системи нагляду та контролю за сферою небанківського кредитування необхідно згадати Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

України від 15.07.2010 № 585 «Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами», на підставі якого Нацфінпослуг тривалий час був наділений повноваженнями здійснювати захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегуючих заходів шляхом:

- виявлення підвищених ризиків в діяльності фінансових установ;
- контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи;
- мінімізація випадків банкрутства та системної кризи фінансових установ;
- прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

Як зазначалося, на сьогодні, в умовах воєнного стану вказані функції має виконувати Національний банк України.

Список використаних джерел:

1. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-ХІV// Відомості Верховної Ради України. 1999. № 29. ст.238.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1. ст. 1.
3. Про врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації: постанови Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39 // Офіційний вісник України від 22.03.2022 — 2022 р. № 22. стор. 18. стаття 1161. код акта 110390/2022
4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання діяльності небанківських фінансових установ: Постанова Правління Національного банку України від 18 жовтня 2023 року № 132. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_18102023_132
5. Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 30 червня 2020 року № 259/2020/ URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/486906_655778?from
6. Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 15.07.2010 № 585. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/474661_717530?from

ПРОДАЙВОДА Валерій

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти «Доктор філософії» (Phd) з галузі знань 081 Право за спеціальністю 081 Право факультету історії та права Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник:

МАРЧЕНКО Володимир

доктор юридичних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНОГО ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Війна в Україні, що триває з 2014 року, загострилася повномасштабним вторгненням Росії-агресора 24 лютого 2022 року. Конституційний обов'язок громадян України захищати свою державу вимагає багатостороннього підходу, який базується на взаємодії з правовими, політичними, економічними та соціальними процесами, дотримуючись чинного законодавства України. Забезпечення прав і свобод громадян у межах міжнародних зобов'язань України перед міжнародними організаціями має першочергове значення для збереження довіри суспільства до державних інституцій та утвердження верховенства права.

Здебільшого для притягнення до адміністративної відповідальності слугує норма ст. 210 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП): «Порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку» [1]. Яскравим прикладом проблеми притягнення військовозобов'язаного до адміністративної відповідальності є рішення Крижопільського районного суду Вінницької області від 30.08.2023. Предметом судового розгляду була постанова територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі - ТЦК та СП), якою особу притягнуто за ч. 2 ст. 210-1 КУпАП, але судом така постанова визнана протиправною та скасована з підстав недотримання встановлених законодавчих норм, що регулюють порядок фіксування адміністративного правопорушення та розгляду справи щодо останнього [2].

Однією з проблем можна назвати відсутність належного фіксування адміністративного правопорушення. Процедура притягнення військовозобов'язаного за ст. 210 КУпАП передбачає складення протоколу працівниками ТЦК та СП, а потім винесення постанови. У процесі складення протоколу фіксуються обставини вчинення правопорушення, проте існує проблема належного фіксування та долучення у повній мірі доказів. У вищезазначеній справі судом встановлено, що військовозобов'язаний не був присутній при складанні протоколу, так як підпис особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, у протоколі відсутній, пояснення - відсутні, запису про присутність, але відмову від підписання протоколу - немає. Як

наслідок дані обставини вказують на низький рівень правової обізнаності посадової особи, яка складала адміністративний протокол, адже якщо військовозобов'язаний відмовляється, то ст. 256 КУпАП вказує на те, які дії треба вчинити щодо фіксації даного факту за допомогою свідків чи інших засобів чи способів [1]. Причиною цьому може бути той факт, що працівники ТЦК та СП не завжди є фахівцями в галузі права, а тому слід покращувати їх правовий рівень, задля відсутності існування проблеми. На сьогоднішній день деякі працівники ТЦК та СП патрулюють з боді-камерами для фіксації вручення повістки чи складання протоколу, проте не завжди долучають такі відеофіксації до матеріалів справи, що говорить про технічні проблеми чи про неможливість, невміння належним чином долучити доказ до матеріалів справи.

Вважаємо, що для вирішення проблеми належного фіксування адміністративних правопорушень слід запровадити постійні тренінги від фахівців в галузі права для проведення інструктажу щодо юридичних аспектів процедури складання адміністративних протоколів, долучення допустимих доказів та забезпечити на законодавчому рівні обов'язок проведення патрулювання працівниками територіального центру комплектування та соціальної підтримки з відеокамерами.

Іншою проблемою можна визначити неналежні повідомлення про розгляд справи. Законодавство вимагає, щоб особа була своєчасно інформована про дату, місце та час розгляду справи уповноваженою посадовою особою. Для цього можна використовувати різні методи: рекомендований лист, телеграма, телефакс або особисте вручення. Різноманітність методів дозволяє вибрати уповноваженій посадовій особі один або кілька способів, які забезпечують інформованість особи. У проаналізованій справі лист з повідомленням про час і місце розгляду справи взагалі не надійшов, а конверт з постановою повернувся неврученим з відміткою «за закінченням терміну зберігання». Працівник ТЦК та СП як доказ наводив факти того, що лист відправлявся на зареєстровану адресу проживання, надавалися копії табелів обліку робочого часу військовозобов'язаного з роботи, що підтверджували факт перебування особи в місті, і як наслідок у нього була можливість отримати поштове відправлення з оскаржуваною постановою. Проте відкладення розгляду справи через не з'явлення особи вперше - не було, що призвело до порушення прав особи та скасування судом постанови. Якщо б працівник ТЦК та СП повторно повідомив про дату і місце розгляду справи, то всі наведені докази (навіть неотримання листа) стали б свідченням про ухилення військовозобов'язаного від отримання повідомлення про розгляд справи. Разом з тим судова практика містить інші підходи. Наприклад, Верховний Суд у справі №820/4810/17 зазначає, що коли особа не була присутня під час розгляду справи, сам по собі цей факт не може бути достатньою підставою для скасування постанови про накладення штрафу і не впливає на суть виявленого порушення законодавства [3]. Варто вказати, що відповідно до частини 5 ст. 242 КАС України суд повинен враховувати це при розгляді спорів [1].

На нашу думку, дана проблема має бути вирішена шляхом рекомендаційного листа органам територіального центру комплектування та соціальної підтримки в контексті правильності дій у випадку відсутності вперше

військовозобов'язаного для винесення постанови про адміністративні правопорушення, створення доказової бази для правильного застосування норм адміністративного права, а також створення нової у часі постанови Верховного Суду, яка буде формувати усталену судову практику.

Отже, досліджуючи питання проблеми притягнення військовозобов'язаного до адміністративної відповідальності, взявши до уваги судову практику було виділено відсутність належного фіксування адміністративного правопорушення та неналежне повідомлення про такий розгляд. Шляхи вирішення проблемних питань мають полягати в наступному: доповнити законодавство України щодо закріплення державного обов'язку проведення майстер-класів, лекцій для працівників територіального центру комплектування та соціальної підтримки в контексті правильності процедури притягнення особи до адміністративної відповідальності, єдиного забезпечення останніх відеокамерами у процесів своєї роботи, а також створення судового рішення у складі Верховного Суду для більш уніфікованого застосування норм щодо належного повідомлення особи про час, місце та розгляд справи про адміністративне правопорушення. Все це сприятиме відсутності порушення прав та свобод громадян, зменшення рівня оскарження дій працівників територіального центру комплектування та соціальної підтримки до судової системи України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 17.09.2023).
2. Рішення Крижопільського районного суду Вінницької області від 30.08.2023 у справі №134/997/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113288111> (дата звернення 17.09.2023).
3. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного адміністративного суду від 01.03.2018 у справі №820/4810/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72531938> (дата звернення 17.09.2023).

СКЛЯРЕНКО Ігор

старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності факультету історії, бізнес-освіти та права Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, доктор філософії в галузі права

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Правові акти повинні бути чіткими і зрозумілими та застосовуватися відповідно до їх змісту. Однак на практиці трапляються випадки, коли зміст нормативного акту незрозумілий не в силу проблем його тлумачення, а в силу проблеми розуміння редакції його тексту.

Так, у відповідності до ч. 1 ст. 276 КУпАП справа про адміністративне правопорушення за загальним правилом розглядається відповідним органом (посадовою особою) за місцем його вчинення [1]. У свою чергу, ст. 276 КУпАП містить правила альтернативної територіальної юрисдикції даних справ. Згідно з ч. 2 ст. 276 КУпАП, текст якого міститься на Офіційному вебпорталі парламенту України «Законодавство України», справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 80, 81, 121-126, 127¹ - 129 і статтею 139 (коли правопорушення вчинено водієм) цього Кодексу, можуть також розглядатися за місцем обліку транспортних засобів або за місцем проживання порушників [1].

Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 276 КУпАП, текст якого міститься у Єдиному державному реєстрі нормативно-правових актів, зі змінами станом на 23.08.2023 року, окрім вказаних справ за місцем обліку транспортних засобів або за місцем проживання порушників можуть також розглядатися і справи про правопорушення, передбачені ч.ч. 1-4 статті 130 цього Кодексу [2].

Дана розбіжність виникла за таких обставин.

Так, Верховною Радою України 22.11.2018 року прийнято Закон України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким визначено поняття кримінального правопорушення, кримінального проступку та особливості дізнання. Окрім того, згідно з підпунктом 10 пункту 1 розділу I цього Закону в частині другій статті 276 КУпАП згадка про ч.ч. 1-4 ст. 130 КУпАП виключена. Даний закон набрав чинності 01.07.2020 року [3].

Однак, Законом України від 17.06.2020 року № 720-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набрав чинності 03.07.2020 року, були внесені зміни до Закону № 2617-VIII. Зокрема, згідно з підпунктом 117 розділу I Закону № 720-IX у розділі 1 Закону № 2617-VIII підпункт 10 виключено [4].

Відповідно до ч. 6 ст. 90 Регламенту Верховної Ради України законопроект може передбачати внесення змін лише до тексту первинного законодавчого акта, а не до закону про внесення змін до цього законодавчого акта [5]. Більш того, відповідно до ч. 4 ст. 2 КУпАП зміни до законодавства України про адміністративні правопорушення можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та інших законів України, що встановлюють адміністративну або кримінальну відповідальність, та/або до кримінального процесуального законодавства України [1].

Тобто, зміни до КУпАП повинні бути внесені окремим законом безпосередньо до чинної на момент ухвалення редакції Кодексу, а не законом про внесення змін до іншого закону про внесення змін до КУпАП.

Тому, у Законі № 2617-VIII, текст якого міститься на Офіційному вебпорталі парламенту України «Законодавство України», міститься вказівка про те, що зміни до підпункту 10 пункту 1 розділу I, передбачені Законом № 720-

IX від 17.06.2020 року, не внесені у зв'язку з набранням чинності Законом № 2617-VIII від 22.11.2018 року до опублікування Закону № 720-IX [3, 4].

Таким чином, внаслідок наведеної законотворчої діяльності та застосованої юридичної техніки виникли суперечності у тексті нормативного акта, що оприлюднений у двох різних офіційних джерелах. Зазначене нівелює положення ст.ст. 6, 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка вимагає забезпечення кожному права на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом та існування правових підстав для визнання винним у вчиненні правопорушення і призначення відповідного покарання, встановленого законом.

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що поняття «якість закону» означає, що національне законодавство повинне бути доступним і передбачуваним, тобто визначати достатньо чіткі положення, аби дати людям адекватну вказівку щодо обставин і умов, за яких державні органи мають право вживати заходів, що вплинуть на їх права. Окрім того, ЄСПЛ вказує, що поняття «суд, встановлений законом», стосується не тільки юридичного підґрунтя самого по собі існування «суду», але також і дотримання судом спеціальних норм, які регулюють його юрисдикцію, підсудність, повноваження судді (належний склад суду) (рішення «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 року та ін) [6].

Розгляд справи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 130 КУпАП за місцем його вчинення, не порушить права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності на всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин справи та вирішення її в точній відповідності з законом. Водночас, розгляд такої справи за місцем проживання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, ставитиме під сумнів існування правових підстав для визнання винним у вчиненні правопорушення і призначення відповідного покарання цим судом як таким, що не встановлений чітким та конкретним законом.

Отже, з метою належного захисту права особи на захист є доцільним керуватися положеннями ч. 1 ст. 276 КУпАП, яка містить чітке доступне і передбачуване загальне правило щодо місця розгляду всіх адміністративних правопорушень, яке поширюється в тому числі і на адміністративні правопорушення, передбачені ст. 130 КУпАП, а саме за місцем його вчинення. Зазначена норма не містить в собі правових колізій, прогалин або інших інтерпретаційних сумнівів в її розумінні та її застосування не стане підставою для скасування відповідної постанови.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 24.09.2023)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів. URL: <http://surl.li/lkfir> (дата звернення 24.02.2023)

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень від 22.11.2018 року № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення 24.09.2023)

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17.06.2020 року № 720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text> (дата звернення 24.09.2023)

5. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 року № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення 24.09.2023)

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) від 09.01.2013 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text (дата звернення 24.09.2023)

ЮРАХ Віталій

*професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ У ВИПАДКУ НЕДОПУСКУ ДО ПЕРЕВІРКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Повоєнний період в державі окреслений низкою суперечливих питань в діяльності публічних адміністрацій та неоднозначністю їх вирішення. Однією із таких проблем варто відзначити діяльність фіскальних органів в цілому, та податкової служби зокрема. З початком повномасштабної агресії в країні кардинально змінювалися вектори податкової політики, від ліберального підходів в питаннях скажімо перевірок господарюючих суб'єктів, до радикальних методів контролю за платниками податків.

Яскравим в цьому контексті постає питання проведення перевірок та формування позиції платника податків в частині не допуску до перевірки.

У випадку недопуску платником податку до перевірки посадових осіб органів ДПС, до платника податків серед інших заходів примусу може бути застосовано адміністративний штраф, який накладається на посадових осіб платника податків (ст. 163³ КУпАП, [1]).

Згідно ч. 1 ст. 163³ КУпАП за невиконання керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ, організацій, включаючи установи Національного банку України, комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи, законних вимог посадових осіб податкових органів, перелічених у п.п. 20.1.3, 20.1.24, 20.1.30, 20.1.31 п. 20.1 ст. 20 ПК України тягне за собою попередження або накладення штрафу у розмірі від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

З аналізу статей ПК України, наведених у ст. 163³ КУпАП, [1], можна дійти до висновку, що відповідальність керівників та інших посадових осіб підприємств, установ, організацій настає у випадку невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів, перелічених у п.п. 20.1.3, 20.1.24, 20.1.30, 20.1.31 п. 20.1 ст. 20 ПК України [2].

З аналізу даних статей ПК України вбачається,

- згідно п.п. 20.1.3 п. 20.1 ст. 20 ПК України [2] контролюючі органи мають право отримувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності та їх посадових осіб, у тому числі від органів, які забезпечують ведення відповідних державних реєстрів (кадастрів), інформацію, документи і матеріали;

- згідно п.п. 20.1.24 п. 20.1 ст. 20 ПК України [2] контролюючі органи мають право отримувати безоплатно від органів, що забезпечують ведення відповідних державних реєстрів (кадастрів), інформацію, необхідну для здійснення повноважень контролюючих органів щодо забезпечення погашення податкового боргу платника податків. У випадках, передбачених законом, податковий керуючий має право на безпосередній доступ до інформації про боржників, які містяться в державних базах даних і реєстрах, у тому числі електронних. Строк надання інформаційних довідок цими органами на письмові запити контролюючих органів не може перевищувати п'яти робочих днів з дня отримання таких запитів;

- згідно п.п. 20.1.30 п. 20.1 ст. 20 ПК України [2] контролюючі органи мають право звертатися до суду, у тому числі подавати позови до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, щодо визнання оспорюваних правочинів недійсними та застосування визначених законодавством заходів, пов'язаних із визнанням правочинів недійсними, а також щодо стягнення в дохід держави коштів, отриманих за нікчемними договорами;

- згідно п.п. 20.1.31 п. 20.1 ст. 20 ПК України [2] контролюючі органи мають право звертатися до суду щодо зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках такого платника податків у банках та інших фінансових установах (крім операцій з видачі заробітної плати та сплати податків, зборів, єдиного внеску, а також визначених контролюючим органом грошових зобов'язань платника податків, погашення податкового боргу), у тому числі при недопущенні посадових осіб контролюючих органів до обстеження територій та приміщень.

Отже, у ч. 1 ст. 163³ КУпАП [1] наведено вичерпний перелік вимог посадових осіб органів доходів і зборів за невиконання яких керівників та інших посадових осіб підприємств, установ, організацій, може бути притягнуто до адміністративної відповідальності.

За недопуск посадових осіб органів ДПС по перевірки відсутній склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 163³ КУпАП. Між тим зловживаючи своїм правом посадові особи органів ДПС всупереч приписам КУпАП та судової практики складають протоколи про адміністративні правопорушення за недопуск до перевірки на підставі ч. 1 ст. 163³ КУпАП, що в черговий раз підтверджує нехтування посадовими особами норм права та

відверте зловживання з боку контролюючих органів своїми правами, яке вже стало певним принципом їх діяльності.

На власному прикладі можу поділитися досвідом представництва інтересів посадової особи платника податку при оскарженні постанови про накладання адміністративного стягнення за ч. 1 ст. 163³ КУпАП, за недопуск посадових осіб ДПС до перевірки.

Так, Постановою Ленінського районного суду м. Кіровограда від 17.01.2019 у справі № 405/5899/18, провадження 3/405/1350/18 провадження в справі про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, за ч. 1 ст. 163³ КУпА закрито на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП, за відсутності складу адміністративного правопорушення [3].

Передумою на звернення до суду органом ДПС про притягнення до адміністративної відповідальності був недопуск представником ОСОБА_1 до перевірки посадових осіб органів ДПС. Між тим, протокол про адміністративне правопорушення за недопуск посадових осіб ДПС на підставі ч. 1 ст. 163³ КУпА було складено на посадову особу платника податків.

Дослідивши матеріали справи, суд закрити провадження на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП в зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення.

Таким чином, у випадку не допуску представником платника податків посадових осіб ДПС до перевірки, до платника податків не може буди застосована адміністративна відповідальність.

Складання таких протоколів про адміністративне правопорушення за результатами не допуску платника податків до перевірки посадових осіб органів ДПС на мою думку є адміністративним тиском та зловживанням владою з боку органів ДПС.

На підставі проведеного аналізу розвитку податкового законодавства та судової практики, яка склалася у сфері розвитку публічно-правових відносин, що виникають між платниками податків та посадовими особами органів ДПС під час допуску (недопуску) до проведення податкових перевірок можна дійти висновку, що на даний час є доволі розповсюдженим явище порушення посадовими особами органів ДПС приписів податкового законодавства. Причини порушень законодавства посадовими особами контролюючих органів відмінні від причин порушення законодавства платниками податків. До них можна віднести непрофесійність, службову недбалість, бажання вплинути на платника податків, зловживаючи своїми повноваженнями. Проведення перевірки без наявності на те встановлених законом підстав, притягнення посадових осіб платників податків до адміністративної відповідальності всупереч приписів законодавства, неправомірне застосування адміністративного арешту як виняткового способу забезпечення виконання платником податків його обов'язків, неможливість оскарження факту призначення перевірки в разі допуску до проведення такої – усі ці обставини порушують права та законні інтереси платників податків і яскраво ілюструють їхню вразливість і незахищеність від зловживань контролюючих органів.

Кожен платник податків має право на справедливе та об'єктивне

проведення податкової перевірки в умовах прозорості та об'єктивності без зловживань з боку посадових осіб органів ДПС.

Для ефективного захисту платників податків від можливих зловживань органів ДПС, які здійснюють контроль під час податкової перевірки необхідно невідкладно внести зміни до податкового законодавства з метою упорядкування порядку призначення та проведення податкових перевірок, чітко прописати порядок призначення та проведення податкових перевірок, підстави недопуску до їх проведення, щоб унеможливити у подальшому зловживання своїми правами як платником податку так і посадовими особами органів ДПС під час проведення перевірок. Внести зміни до законодавства, щодо притягнення до юридичної відповідальності посадових осіб органів ДПС за зловживання своїми правами під час проведення перевірок. Це дасть можливість зменшити адміністративний тиск, який використовує орган ДПС під час проведення перевірок, полегшити роботу бізнесу та збільшити зростання економіки держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Постанова Ленінського районного суду м. Кіровограда від 17.01.2019 у справі № 405/5899/18, провадження 3/405/1350/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79234727>.

ІОХИМЕНКО Костянтин

аспірант 2 го курсу навчання

Донецький державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

ІОРАХ Віталій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
доктор юридичних наук Донецький державний університет внутрішніх справ*

ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВСЬКИХ АКТИВІВ

Функціонування стабільної банківської системи є запорукою ефективної економічної системи. Враховуючи конституційні засади та повноваження Національного банку України (Далі - НБУ), варто відзначити особливу його роль у питаннях стабілізації ринку банківських послуг та координації функціонування фінансових установ.

З моменту формування незалежної банківської системи в Україні варто відзначити високі ризики даного сектору фінансової системи. Протягом всього часу функціонування банківської системи перманентно поставали питання проблемних активів банків та, як наслідок, ліквідація банківських установ.

Особливо критичним стало це питання в період фінансово-економічної кризи 2008 року. З цього моменту питання стабільного функціонування ринку стало предметом особливої уваги Національного банку України.

На сьогодні, з урахуванням напрацьованого досвіду Національний банк України розробив Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 18 липня 2019 року № 97 та спрямоване на забезпечення ефективного управління банками України проблемними активами, скорочення рівня та обсягу таких активів у банках і банківській системі України [1]. Це Положення встановлює мінімальні вимоги до банків України (далі - банк) щодо організації процесу управління проблемними активами. Підходи, визначені цим Положенням, ґрунтуються на Керівних принципах для банків щодо непрацюючих кредитів Європейського центрального банку, опублікованого 20 березня 2017 року, Настановах Європейського органу банківського нагляду щодо управління непрацюючими та реструктуризованими експозиціями (ЕВА/GL/2018/06, 31 жовтня 2018 року).

Зазначаємо, що задля виконання поставлених завдань в питаннях проблемних активів банків НБУ оперує низкою нормативно-правових актів. Зокрема, в питаннях визначення банками розміру кредитного ризику Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2016 року № 351 (зі змінами) (далі - Положення № 351) [2]; в питаннях проведення аудиторської діяльності Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [3] Положенням про порядок подання банком до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 02 серпня 2018 року № 90 (зі змінами) [4]; в питаннях управління ризиками Положенням про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затверджене постановою Правління Національного банку України від 11 червня 2018 року № 64 (зі змінами) (далі - Положення № 64) [5]. Вказані акти є ключовими, проте варто відзначити, що НБУ має в арсеналі і інші нормативно-правові положення, які застосовує у своїй адміністративній практиці. Варто відзначити, що НБУ в питаннях управління проблемними активами банків розробив відповідні принципи, які мають бути впроваджені банками у своїй діяльності, серед яких виділяємо наступні: економічна доцільність; пріоритетність; своєчасність; структурованість; адекватність; усебічність та комплексність; ефективність; моніторинг.

Відповідно до п. 21 Положення № 351 банк організовує процес управління проблемними активами, який охоплює всі організаційні рівні банку, визначає чіткий розподіл функцій, обов'язків і повноважень між усіма його суб'єктами, а також їх відповідальність згідно з таким розподілом, забезпечує порядок їх взаємодії та звітування.

Банк розробляє стратегію управління проблемними активами, реалізація якої забезпечуватиме: 1) скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів; 2)

скорочення рівня та обсягу стягнутого майна.

НБУ здійснює аналіз того, наскільки банки повноцінно визначають стратегію управління проблемними активами. Зокрема, банк установлює у стратегії управління проблемними активами цільовий рівень для непрацюючих активів (за винятком активів, визнаних банком як непрацюючі станом на 01 січня першого року прогностного періоду) у кожному році прогностного періоду не вище ніж п'ять відсотків у цілому по банку, а також за кожним з основних портфелів його активів. Банк, у якого рівень проблемних активів є незначним, розробляє стратегію управління проблемними активами, спрямовану на скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів за кожним з основних його портфелів активів.

Банк, який не має портфелів активів із значним рівнем непрацюючих активів та не має значного рівня стягнутого майна, розробляє стратегію управління проблемними активами, спрямовану на недопущення зростання рівня та обсягу непрацюючих активів/стягнутого майна.

Відповідно до п. 37 Положення ф 351 банк з метою розроблення/перегляду стратегії управління проблемними активами, щороку станом на 01 січня поточного року за даними річної фінансової звітності банку, підтвердженої аудитором, визначає рівень проблемних активів банку та здійснює розрахунок:

- 1) показників, наведених у пункті 16 розділу II цього Положення;
- 2) частки непрацюючих активів у кожному з основних портфелів активів банку (за винятком активів, за якими PD та CCF дорівнює F0) згідно з вимогами Положення ф 351).

Банк визначає в стратегії управління проблемними активами:

- 1) шляхи забезпечення досягнення цільових показників, зазначених у пункті 40 розділу IV цього Положення, у короткостроковому (до одного року) та середньостроковому (від одного до трьох років) прогностному періоді з урахуванням оцінки операційного середовища, що впливає на спроможність банку досягати скорочення рівня та обсягу непрацюючих активів та стягнутого майна;

- 2) підходи, що забезпечують функціонування системи раннього реагування, яка спрямована на завчасне виявлення потенційно проблемних активів, упровадження своєчасних та дієвих коригуючих заходів для недопущення зростання в банку рівня та обсягу непрацюючих активів.

Вказаний аналіз дає підстави констатувати, що технічні та економічні регламенти НБУ розроблені та реалізовується банками під його наглядом. Проте, тривалий кризовий стан помножений на негативні наслідки пандемії короно вірусу, і згодом проблемні аспекти пов'язані з війною погіршують платоспроможність банків та обумовлюють наявність проблемних активів.

Список використаних джерел:

1. Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 18 липня 2019 року ф 97. URL: [https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_18072019_97%;](https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_18072019_97%)
2. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику

за активними банківськими операціями: Постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2016 року № 351. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_30062016_351;

3. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України 21 грудня 2017 року № 2258-VIII // Відомості Верховної Ради. 2018. № 9. ст.50;

4. Положення про порядок подання банком до Національного банку України аудиторського звіту за результатами щорічної перевірки фінансової звітності: Постанова Правління Національного банку України від 02 серпня 2018 року № 90. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/29032023_38.pdf?v=4;

5. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління Національного банку України від 11 червня 2018 року № 64. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_11062018_64.

ЧОРНА Марина

*доцентка кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
докторка філософія в галузі права кафедри державно – правових дисциплін
та публічного управління факультету №4
Донецького державного університету внутрішніх справ.*

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Реформування земельних відносин та процес децентралізації стали передумовою запровадження та розвитку дозвільної діяльності органів публічної адміністрації у сфері охорони земель, зокрема, розширення кола їх повноважень. Підкреслюючи важливість правового забезпечення проведення адміністративної реформи в Україні, слід зазначити, що існування належної нормативно-правової бази є необхідною умовою для реалізації адміністративної реформи [1]. Щодо цього влучно зазначив Є. Ю. Соболь, акцентуючи увагу на тому, що адміністративно-правова реформа в Україні реалізується, зокрема, у напрямках оновлення правової бази, що регламентуватиме діяльність публічної адміністрації; формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення публічного управління; зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування публічної адміністрації [2].

Надання дозвільних послуг є новим видом діяльності для органів публічної адміністрації у сфері охорони земель, становлення та розвиток правового регулювання яких обумовлено змінами у правовому регулюванні земельних відносин, які відбулися з часу проголошення незалежності. Тобто, принципово важливим напрямком проведення адміністративної реформи в Україні, на нашу думку, постає формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення дозвільної діяльності у сфері охорони земель.

Соціальне призначення органів публічної адміністрації трансформується, тобто з часом основною функцією держави в особі органів публічної адміністрації буде сприяння комфортних умов діяльності суб'єктів

підприємництва та реалізації ними своїх прав та інтересів. Сьогодні пріоритет надається публічно-сервісній діяльності органів публічної адміністрації у сфері охорони земель. Проте зазначений напрям діяльності органів публічної адміністрації науковцями досліджено фрагментарно. У нормативно-правових актах також існують прогалини та недоопрацювання [3]. Так, Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [4] та Закон України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. № 962-IV [5] не містять чітку систему органів публічної адміністрації, які здійснюють дозвільну діяльність у сфері охорони земель та не визначають види такої діяльності. Доречно вказати зазначити, що в Земельному кодексі України, а саме в Розділі VII «Управління в галузі використання й охорони земель», зазначається лише виконання управлінських функцій органами публічної адміністрації у сфері охорони земель [4]. У Законі України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. № 962-IV [5], який є спеціальним у сфері охорони земель, вказано лише зміст дозвільної діяльності у переліку повноважень органів публічної адміністрації та в Законі України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 р. № 5203-VI [6] відсутнє визначення дозвільної діяльності у сфері охорони земель та не вказано її зміст.

Все вищевказане обумовлює необхідність вдосконалення дозвільної діяльності органів публічної адміністрації у сфері охорони земель. З метою визначення розкриття особливостей здійснення дозвільної діяльності органами публічної адміністрації у сфері охорони земель планується з'ясувати сутність поняття дозвільної діяльності, визначити її ознаки та види, установити зазначити органи публічної адміністрації, які здійснюють дозвільну діяльність у сфері охорони земель.

Слід зазначити, що дозвільну діяльність органів публічної адміністрації слід оцінювати як виконання обов'язків держави перед громадянами, спрямованих на юридичне оформлення умов, необхідних для забезпечення належної реалізації ними своїх прав і свобод, а не як прояв владно-розпорядчої діяльності органів управління стосовно громадян. Також, на нашу думку, дозвільна діяльність органів публічної адміністрації у сфері охорони земель – це сукупність адміністративних процедур, здійснюваних органами публічної адміністрації з метою надання дозволів суб'єктам звернення, переоформлення дозволів, здійснення реєстрації прав на користування земельними ділянками та надання їх у власність, змін умов такого користування, припинення права землекористування у встановленому законодавством порядку, надання ліцензій, встановлення стандартів та нормативів, що забезпечує раціональне використання та охорону земель. Сутність дозвільної діяльності органів публічної адміністрації у сфері охорони земель полягає у здійсненні комплексних організаційних та реєстраційних заходів із забезпечення надання адміністративних послуг суб'єктам звернення, передбачених законодавством з метою забезпечення економічних і соціально-політичних інтересів одночасно громадянина та держави.

Підсумовуючи, зазначимо, що дозвільній діяльності органів публічної адміністрації у сфері охорони земель притаманні всі характерні ознаки адміністративно-правових відносин, що є додатковим аргументом про їх

публічно-правовий характер. У Законі України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2020 р. № 5203-VI [6], у статті 5, зазначено, що виключно законами встановлюється перелік адміністративних послуг, проте на сьогодні значна частина законодавства, яка регулює питання надання адміністративних послуг, є підзаконними нормативно-правовими актами, і це пряме порушення норм законодавства.

Необхідно відмітити, що існування різних випадків виникнення, здійснення та припинення широкого кола прав на землю [7] призвело до появи поряд із правовим регулюванням управлінських відносин у сфері охорони земель, правового регулювання не управлінських відносин у сфері охорони земель. На нашу думку, саме дозвільна діяльність у сфері охорони земель є результатом здійснення не управлінських функцій органів публічної адміністрації, є різновидом адміністративних послуг та виражається через наступні види діяльності, а саме: надання реєстраційних послуг; здійснення сертифікації; здійснення нормування та стандартизації.

Більш поширеним видом дозвільної діяльності органів публічної адміністрації, на нашу думку, є здійснення реєстраційних дій у сфері охорони земель. Саме у цій сфері виникає дисбаланс між повноваженнями органів місцевого самоврядування та територіальними підрозділами Держгеокадастру [8].

Варто звернути увагу на те, що під час здійснення реєстраційних послуг органами публічної адміністрації у сфері охорони земель часто мають місце порушення законодавства у сфері охорони земель як приватними особами (незаконне заволодіння земельними ділянками, рейдерські захоплення тощо, так і органами публічної адміністрації (внесення недостовірних відомостей до реєстрів, корупційні схемативи, бездіяльність щодо виявлення порушених прав та інтересів приватних осіб тощо) [8]. Такі порушення часто зустрічаються під час реєстрації договорів щодо земель сільськогосподарського призначення та порушення прав власників земельних ділянок у містах у зв'язку із громадським містобудуванням. Пошук балансу між приватними та державними інтересами є найбільш складним у випадку, якщо приватні інтереси щодо використання земельної ділянки співпадають із суспільним використанням іншого об'єкта нерухомості, розташованого на цій місцевості. Таку ситуацію, перш за все, спричиняє відсутність належним чином підтверджених кордонів та кадастру у відповідних реєстрах, за ведення яких відповідальні органи публічної адміністрації у сфері охорони земель.

Отже, якісне надання реєстраційних послуг у сфері охорони земель гарантує проведення державної реєстрації прав на землю в інтересах як держави, так і приватних осіб та попередить виникнення спорів щодо власності на землю, підтвердження меж земельної ділянки, забезпечить публічність та повноту інформації, яка міститься в реєстрі прав на землю та їх обтяжень. Проте законодавче регулювання надання реєстраційних послуг у сфері охорони земель, зміст яких полягає у наданні земельних адміністративних послуг, відсутнє у Земельному кодексі України та в інших нормативно-правових актах.

Список використаних джерел:

1. Білозерська Т. О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. *Форум права*. 2007. № 2. С. 11-19.
2. Соболь Є. Ю. Формування правової категорії «суб'єкт публічної адміністрації». *Науковий збірник «Актуальні проблеми правознавства»*. 2018. № 4. С. 86-93.
3. Чорна М. В. Публічно-сервісна діяльність органів публічної адміністрації у сфері охорони земель. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 185-188.
4. Про охорону земель: Закон України від 18.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 01.07.2020).
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 01.07.2020).
6. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення 01.07.2020).
7. Бусуйок Д. В. Правове регулювання виникнення, здійснення та припинення прав на землю: навчальний посібник. Київ: Видавництво Європейського університету, 2010. 185 с.
8. Чорна М. В. Надання реєстраційних послуг органами публічної адміністрації у сфері охорони земель. *Науковий журнал «Право і безпека» ХНУВС*. 2019. № 2 (73). С. 63-68. URL: [http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/issue/download/pb 2019.2/pdf73](http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/issue/download/pb%2019.2/pdf73).

СЕКЦІЯ № 6
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ
ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ДУДНИК Анастасія

*здобувач вищої освіти факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції*

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

МАКСИМОВА Маргарита

*викладач кафедри адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ
СПЯМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні зимою 2022 року було оголошено воєнний стан у зв'язку загрози національній безпеці з боку Російської Федерації. Серед найбільш важливих соціальних цінностей особливе місце належить громадському порядку та громадській безпеці, від рівня забезпечення яких значною мірою залежить реалізація громадянами своїх прав і свобод [1, с. 24]. Національна поліція стала одним з ключових державних органів, які забезпечували захист населення та держави в цей період. Превентивні підрозділи Національної поліції грали особливу роль в цих умовах. У зв'язку з цим, виникає потреба вивчення особливостей діяльності цих підрозділів.

Однією з особливостей діяльності превентивних підрозділів Національної поліції є підвищений рівень підготовки працівників з володіння інформаційними технологіями. Умови воєнного стану потребують від поліцейських швидкісного та ефективного таємного збору та обробки інформації. Також виникає потреба в спеціалізованих знаннях з області криптографії та захисту інформації. У зв'язку з цим превентивні підрозділи Національної поліції вдосконалюють свою систему підготовки працівників і забезпечують їх кваліфікаційну підготовку на високому рівні.

Ще однією особливістю діяльності превентивних підрозділів в умовах воєнного стану є підвищений рівень відповідальності перед державою і народом. Поліцейські є першими захисниками законності та порядку в державі, зокрема в умовах воєнного стану. Вони повинні не тільки забезпечувати безпеку та захист громадян, а й відстоювати державні інтереси в боротьбі з незаконними загрозами національній безпеці.

У зв'язку зі збільшенням рівня злочинності в нашій країні за останні роки та необхідністю переходу до більш сучасного рівня діяльності правоохоронних органів, діяльність яких спрямована на забезпечення прав та свобод людини та громадянина, протидія злочинності та інших не менш важливих завдань [2, с. 379]. Крім того, превентивні підрозділи Національної поліції формують

інформаційну базу про найбільш небезпечних осіб та групи, які можуть стати загрозою для національної безпеки в період воєнного стану. Працівники цих підрозділів виконують роль спеціальних агентів, які взаємодіють з органами державної влади та іншими відомствами у питаннях забезпечення національної безпеки. В результаті збільшення кількості спеціалізованих підрозділів Головного управління запобігання злочинності при НПУ і зміцнення матеріально-технічної бази таких підрозділів, за останні роки значно зросла ефективність їх роботи.

Також особливістю діяльності підрозділів превентивної спрямованості в умовах воєнного стану є взаємодія з іншими відомствами та організаціями. Вони проводять спільні операції з військовими підрозділами, роблять координацію з іншими правоохоронними органами, що забезпечує належний рівень безпеки та громадського порядку на території країни. При цьому, підрозділи превентивної спрямованості забезпечують також взаємодію з громадськістю та міжнародними організаціями, що забезпечує ефективність попередження та реагування на загрози безпеці громади.

Серед найбільш важливих соціальних цінностей особливе місце належить громадському порядку та громадській безпеці, від рівня забезпечення яких значною мірою залежить реалізація громадянами своїх прав і свобод [3, с. 1]. Отже, дослідження особливостей діяльності превентивних підрозділів Національної поліції в умовах воєнного стану свідчить про підвищений рівень їхньої підготовки, відповідальності і ефективності в захисті національної безпеки та інтересів держави та громадян. Результати дослідження можуть бути використані для подальшої підготовки поліцейських та боротьби з національними загрозами в умовах збільшення геополітичної напруги.

Список використаних джерел:

1. Гетьман В. В. Сутність, види та зміст правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку. Матер. Всеукраїнського наук. – практ. Семінару. Дніпро. 2022. С. 24-25.
2. Закон України «Про Національну поліцію» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, с. 379 (дата звернення: 12.04.2022).
3. Моргалюк О.В. Проблема забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11323/1/Morgalyk___425-428.pdf (дата звернення 07.04.2022).

ЗАХАРЧЕНКО Андрій

завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

БОБКОВА Антоніна

головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України

ЩОДО РОЗРОБЛЕННЯ МІСЦЕВИХ ПРОГРАМ «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ОФІЦЕР ГРОМАДИ»

Незважаючи на дестабілізуючі чинники, спричинені широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, Національна поліція України продовжує повноцінно виконувати свої завдання, у тому числі реалізує низку проєктів, спрямованих на зміцнення публічної безпеки і порядку. Одним з найбільш важливих серед них є проєкт «Поліцейський офіцер громади», основними цілями якого є побудова сталої співпраці поліції з громадою для спільного створення безпечного середовища, інтеграція поліції в суспільство, задоволення безпекових потреб громадян, залучення до партнерства усіх зацікавлених сторін, ефективне та консолідоване вирішення локальних проблем громади. Станом на кінець 2022 року 1011 поліцейських офіцерів обслуговували 578 територіальних громад у 23 регіонах держави, і наразі триває розширення цього проєкту [1; 2].

У межах реалізації вищевказаного проєкту набула поширення практика, за якою започаткування роботи поліцейських офіцерів на територіях певних громад супроводжується розробкою та затвердженням відповідними сільськими селищними, міськими радами окремих програм під назвою «Поліцейський офіцер громади». Такі програми, зокрема, передбачають сукупність заходів, які здійснюються органами місцевого самоврядування для підтримки діяльності поліцейських офіцерів громад.

Ідея щодо затвердження цих програм загалом заслуговує схвальної оцінки. Водночас аналіз змісту програм «Поліцейський офіцер громади», затверджених різними органами місцевого самоврядування, вказує й на наявність деяких недоліків, що допускаються під час розроблення зазначених документів.

Окремі питання запровадження та реалізації проєкту «Поліцейський офіцер громади» раніше вже розглядалися представниками юридичної науки. Зокрема, цій тематиці присвячено статті О.І. Безпалової [3], М.В. Голуба [4] та В.П. Кононець [5]. Разом з тим у юридичній науці дотепер не було приділено достатньої уваги організаційно-правовим аспектам, пов'язаним із розробленням вищевказаних місцевих програм.

Наведене свідчить про актуальність заявленої теми та доцільність її дослідження з метою обґрунтування відповідних пропозицій.

Вивчення програм «Поліцейський офіцер громади», затверджених і оприлюднених різними органами місцевого самоврядування, дозволяє

констатувати, що змістовне наповнення таких програм загалом є схожим. Зокрема, у розділі «Завдання програми», як правило, визначається, що громада повідомляє поліцейських офіцерів громади про проблеми у сфері безпеки та сприяє: попередженню правопорушень шляхом створення таких умов, які є некомфортними та небезпечними для правопорушників; застосуванню сучасних технологій для зниження кількості правопорушень; створенню безпечного дорожнього середовища в громаді та протидії порушенням правил дорожнього руху; створенню маршрутів патрулювання з урахуванням думки громади; протидії негативним соціальним явищам (алкоголізм, наркоманія); популяризації здорового способу життя, і ін. Наголошується, що важливою складовою ефективної діяльності поліцейських офіцерів громади є їх матеріально-технічне забезпечення. При цьому місцеві ради в межах програми забезпечують: придбання оргтехніки для роботи поліцейського офіцера громади; облаштування кабінетів меблями; придбання канцтоварів, доступ до мережі Інтернет; придбання службового автомобіля; придбання паливно-мастильних матеріалів для службового автотранспорту поліцейського офіцера громади, проведення ремонту автомобілю та придбання запчастин, матеріалів до нього [6].

Затверджені програми зазвичай містять додаток, що оформлюється у вигляді таблиці, в якій вказується перелік планованих програмних заходів та обсяг видатків для їх фінансування з місцевого бюджету. При цьому привертає увагу те, що у переважній більшості програм такий перелік охоплює лише заходи, спрямовані на покращення матеріально-технічних умов роботи поліцейських офіцерів (поточний ремонт службових приміщень, придбання службового автотранспорту, тощо) [7; 8].

З урахуванням такої практики, не заперечуючи важливості та необхідності належного матеріального забезпечення діяльності поліцейських офіцерів громад, варто зауважити, що ідеологія проєкту «Поліцейський офіцер громади» не зводиться лише до матеріально-фінансової складової, і передбачає, насамперед, запровадження нового формату взаємодії між поліцейськими, громадами та органами місцевого самоврядування, в межах якого поліцейські мають орієнтуватися на потреби населення та своєчасно реагувати на проблеми громади. Зазначене одержало часткове відображення в Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, згідно з якою ця діяльність має ґрунтуватися на принципі взаємодії з населенням на засадах партнерства і охоплювати конкретні та ефективні заходи, необхідні для вирішення безпекових питань місцевого значення, визначення спільних напрямів роботи з органами місцевого самоврядування з урахуванням думки і потреб громадськості [9].

Зважаючи на вищевказане, вбачається, що для підвищення практичної значущості та дієвості місцевих програм «Поліцейський офіцер громади» до таких програм поряд із заходами, спрямованими на покращення матеріально-технічної бази діяльності поліцейських офіцерів громади, доцільно включати й інші конкретні заходи безпекової спрямованості, що мають визначатись з урахуванням місцевих потреб та реалізовуватися поліцейськими офіцерами громади у взаємодії з органами місцевого самоврядування.

Поширенню такої практики може слугувати підготовка та затвердження Національною поліцією України методичних рекомендацій щодо розроблення місцевих програм «Поліцейський офіцер громади», які б передбачали удосконалення підходів до змістовного наповнення таких програм.

Врахування наведених пропозицій сприятиме покращенню стану взаємодії органів Національної поліції та органів місцевого самоврядування, що в свою чергу створює умови для більш ефективного забезпечення публічної безпеки і порядку та вирішення безпекових проблем на рівні громад.

Список використаних джерел:

1. Про проєкт «Поліцейський офіцер громади». Офіційний вебпортал Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/reforma-politsiyi/policejskij-oficer-gromadi> (дата звернення: 25.09.2023).

2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. Офіційний вебпортал Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti> (дата звернення: 25.09.2023).

3. Безпалова О.І. Запровадження проєкту «Поліцейський офіцер громади» як крок у напрямі зміцнення місцевої інфраструктури безпеки. Право і безпека. 2020. № 1. С. 13-18.

4. Голуб М.В. Запровадження проєкту «Поліцейський офіцер громади»: реальні дії з наближення поліцейського сервісу до людей (на прикладі Харківської області). Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2020. № 4. С. 108-120.

5. Кононець В., Бойко В., Бойко В. Особливості реформування підрозділів в органах Національної поліції за проєктом «Поліцейський офіцер громади». Підприємництво, господарство і право. 2019. № 11. С. 230-233.

6. Про затвердження Програми «Поліцейський офіцер громади на 2023 – 2025 роки»: Рішення Семенівської сільської ради Бердичівського району Житомирської області від 24 січня 2023 р. № 644. URL: <https://semenivscagromada.gov.ua/docs/1344291/> (дата звернення: 25.09.2023).

7. Про затвердження програми «Поліцейський офіцер громади – 2021 (Правопорядок)»: Рішення Краматорської міської ради від 24 лютого 2021 р. № 5/VIII-205. URL: https://krm.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/resh_5_8_205.pdf (дата звернення: 25.09.2023).

8. Про затвердження Програми «Поліцейський офіцер громади» Роменської міської територіальної громади на 2021-2023 роки: Рішення Роменської міської ради Сумської області від 27 жовтня 2021 р. URL: <https://romny-vk.gov.ua/rishennya-miskoi-radi-uk/8-sklikannya/021-dvadcyatpersha-sesiya-romenskoj-mis/> (дата звернення: 25.09.2023).

9. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 р. № 650. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення: 25.09.2023).

СОКОЛОВСЬКИЙ Денис
аспірант 2 го курсу навчання

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

*професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

СИСТЕМА, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Події, спровоковані воєнною агресією РФ проти України, обумовили переосмислення всієї системи соціально-економічних відносин. Адже, об'єктами нападу країни – агресора стали, не тільки життя людей цивільних та військових, а й і вся система критичної інфраструктури. Поняття BLACKOUT відомі кожному пересічному громадянину. Вирішенням проблеми, створеною ракетними обстрілами об'єктів енергетичної інфраструктури, може стати активне запровадження альтернативної енергетики, сонячної вперш за все, адже технології сонячної енергії активно впроваджувалися в економічні та комунальні процеси задовго до початку повномасштабного вторгнення.

В юридичній науці питання енергетики розглядають у працях С.А. Свірков (цивільно-правовий аспект регулювання обігу енергії), С.Д. Білоцький (міжнародно-правовий аспект регулювання альтернативної енергетики), О.Б. Кишко-Єрлі (екологічний аспект), О.Л. Волошин (державне регулювання) та інші, однак правові аспекти діяльності органів місцевого самоврядування у сфері сонячної енергетики залишаються мало дослідженими.

Важливо відмітити значущу роль органів місцевого самоврядування, які спільно із енергетиками точно знають, де, скільки і в якій потужності потрібні альтернативні джерела енергії. А тому, варто відмітити значущу актуальність аналізу системи, повноважень та функцій органів місцевого самоврядування у сфері сонячної енергетики.

В Енергетичній Стратегії до 2035 року [1] зазначено, що необхідним є сприяння розвитку місцевих енергетичних ініціатив, зокрема, малого та середнього підприємництва в енергетичній сфері [2] та енергетичних кооперативів [3], генерації та постачання електричної і теплової енергії з урахуванням регіональних особливостей, розвитку розподіленої генерації. У цьому аспекті важливими є децентралізація владних повноважень, передача ресурсів та відповідальності за функціонування комунальної енергетики на місцевий рівень, сприяння децентралізації систем енергозабезпечення, використання місцевих видів палива та відновлюваних джерел енергії, громадський моніторинг діяльності органів влади з реформування енергетичного сектора регіону з урахуванням виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Децентралізація владних повноважень вимагає від органів місцевого самоврядування активних дій у сфері енергозабезпечення територій, що передбачено підписаними Меморандумами про співпрацю у сфері

енергоефективності та відновлювальної енергетики між Держенергоефективності та органами місцевого самоврядування ряду областей та міст України [4].

Вагомим здобутком стабілізації енергосистеми на територіях (громадах) стане вироблена в регіонах електроенергія з відновлюваних джерел енергії. Сьогодні як ніколи актуальною постає гарантійне забезпечення сталого живлення малих територій та об'єктів соціального призначення через формування нового напрямку регіональної економічної політики, який базується на використанні відновлювальних джерел енергії. У науковій літературі регіональну економічну політику в галузі відновлювальної енергетики визначають як сукупність спланованих заходів та дій органів регіонального управління щодо створення необхідних умов для розвитку відновлювальної енергетики, активного впровадження відновлювальних джерел енергії в економіку регіону, а також скорочення споживання невідновлювальних ресурсів [5].

Регіональна економічна політика в галузі відновлювальної енергетики має бути спрямована на забезпечення передумов для використання відновлювальних джерел енергії з урахуванням специфіки регіону, стимулювання використання відновлювальних джерел енергії суб'єктами господарювання регіону, фінансове забезпечення впровадження відновлювальних джерел енергії, стимулювання залучення фінансових ресурсів.

Крім того, регіональна політика у сфері відновлювальної енергетики має бути спрямована на: 1) стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва; 2) стимулювання розвитку децентралізованої відновлюваної енергетики, наприклад, фотоелектричних систем та сонячних колекторів на дахах житлових будинків; 3) використання місцевих видів палива та відновлюваних джерел енергії; 4) стимулювання генерації електроенергії малопотужними установками; 5) забезпечення реалізації інноваційних проектів децентралізації енергопостачання на основі використання «розумних мереж».

Досліджуючи вказану проблематику варто відзначити цілий спектр напрямків, які потребують переосмислення та впровадження, адже від цього може зміцнитися система безперебійного, а найголовніше гарантовано дешевша та надійна енергетична система громад.

1) Стратегія стимулювання розвитку сонячної енергетики на рівні місцевих громад як інструмент підвищення конкурентоспроможності локального бізнесу. Виконавчі органи місцевих рад повинні розробити та на рівні рішень рад впроваджувати подібні стратегії.

2) Безпекові аспекти можливої диверсифікації джерел виробництва електроенергії для місцевих громад за рахунок виробництва, накопичення і розподілу сонячної енергії в контексті повномасштабної військової агресії.

Органи місцевого самоврядування спільно з енергетиками мають дослідити та впровадити систему диверсифікації джерел виробництва електроенергії.

3) Стимулювання експортного потенціалу для місцевого бізнесу в контексті міжнародного тренду щодо «глобального зеленого переходу», carbon

trasе і використання відновлювальних джерел енергії. В контексті євроінтеграції на період війна та в післявоєнний період вказана функція вдається доволі важливою.

4) Дослідження можливості запровадження регіональних програм у вигляді грантів, субвенцій та бюджетної підтримки для розвитку сонячної енергетики в контексті реформи децентралізації та збільшення надходжень до місцевих бюджетів. На рівні проектів рішень щодо бюджетів на перспективний період доцільно передбачити відповідні ресурси. Окрім того, виконавчі органи повинні навчитися працювати з міжнародними партнерами в питаннях пошук та участі у відповідних грантах.

5) Перегляд та пошуки інструментів спрощення отримання дозвільної документації (питання відведення земельних ділянок, підключення до електричних мереж, інші дозволи) для будівництва нових об'єктів сонячної енергетики. Центри надання адміністративних послуг за підтримки виконавчих органів місцевих рад повинні проаналізувати та запровадити механізми спрощення розробки та затвердження дозвільної документації.

6) Навчальні програми і стратегія і програми впровадження енергонезалежності домогосподарств за рахунок доступних технологічних рішень із вироблення, накопиченням та споживання сонячної електроенергії для власних потреб домогосподарств. Вивчення передового досвіду європейських домогосподарств. Освітні платформи можуть сприяти збільшенню кола учасників ринку та надати доступ до найбільш успішних європейських практик не тільки вироблення, а й акумуляції та ощадливого використання сонячної енергії.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : розпорядження Кабінету Міністрів від 18 серпня 2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/58/f469391n10.pdf>

2. Кузьміна М.М. Суб'єкти малого та середнього підприємництва у сфері відновлюваної енергетики. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 97–102

3. Кузьміна М.М. Правове регулювання створення та функціонування енергетичних кооперативів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 40–45.

4. Савчук С. Держенергоефективності спільно з органами місцевого самоврядування працюватиме над реалізацією проектів із заміщення газу. URL: <http://saee.gov.ua/uk/news/1406>

5. Герасимчук З., Герасимчук Б. Роль відновлювальних джерел енергії в системі регіональної економічної політики. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 11(173). С. 234–239.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Місцеве самоврядування в Україні – це «гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [1].

Дослідження та розгляд питань щодо значення та проблем розвитку місцевого самоврядування розглядається такими вченими, як В. Вакуленком, О. Васильєвою, В. Куйбідою, А. Лелеченко, А. Ткачуком, М. Орлатим та іншими.

У Конституції України місцеве самоврядування визначається як [2]:

- основа конституційного ладу, є одним із важливих принципів організації і діяльності публічної влади та необхідною ланкою в демократичному суспільстві;
- форма народної влади, яка за ст. 5 Конституції України передбачає, що народ здійснює владу безпосередньо та через органи місцевого самоврядування;
- право територіальних громад самостійно вирішувати важливі питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Важливість місцевого самоврядування полягає в тому, що «саме місцеве самоврядування є ключовим елементом у взаємозв'язку народу, громадянського суспільства з державою, ця взаємодія відбувається на місцевому рівні який є значною частиною регіону. Тобто на регіональному рівні відбувається максимальна взаємодія суспільства з державою, органами державної влади, що необхідно для ефективного розвитку як регіону та і в цілому для всієї країни» [3].

Проаналізувавши вітчизняне законодавство щодо місцевого самоврядування, можна виділити наступні його основні риси:

- територіальний характер: місцеве самоврядування здійснюється за територіальною ознакою, оскільки його територіальною основою є певний населений пункт;
- децентралізація повноважень: органи місцевого самоврядування діють самостійно, відносини з державою регулюються законами і принципами невтручання в їх сфери діяльності;
- демократія: місцеве самоврядування реалізується у формах безпосереднього і представницького демократизму;
- законність: діяльність органів місцевого самоврядування визначена виключно Конституцією і законами України;
- різноманітність об'єктів: основними локальними суб'єктами місцевого

самоврядування фактично є колективи території села, селища чи громади, в інших містах та автономних утвореннях головна роль належить виконавчим органам рад;

- локальний характер: питання місцевого життя кожних населених пунктів є основним предметом діяльності органів місцевого самоврядування;

- власна економічна та фінансова база: органи місцевого самоврядування мають власний фонд грошових коштів (бюджет), власні податки і збори, мають у своєму розпорядженні комунальну (муніципальну) власність.

Іншими словами, місцеве самоврядування – це система, яка пов'язує відносини державних і регіональних громад і за допомогою різних важелів, зокрема фінансових, культурних, соціальних та інших має вплив на впровадження регіональної політики та регіональний розвиток. Також дозволено на регіональному рівні поєднувати інтереси державної влади з соціальними інтересами для забезпечення реалізації національних стратегій і ресурсних переваг регіону, ефективно розвиваючи регіональний потенціал.

Порядок формування та організація діяльності місцевих рад визначаються Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами, а також статутами територіальних громад.

Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до законодавства. Чисельність працівників органів місцевого самоврядування встановлюється відповідною радою у межах загальної чисельності, визначеної типовими штатами, затвердженими Кабінетом Міністрів України [4].

Таким чином, органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

2. Конституція України: Основний Закон від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

3. Неділько А. І. Значення органів місцевого самоврядування у розвитку регіону. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика*: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених. 22-23 листопада 2018 року. Харків, 2018. С. 48-51.

4. Безоплатна правова допомога: Офіційний сайт. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.

МІСЦЕ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Держава згідно з Конституцією України забезпечує ефективне і доступне медичне обслуговування для всіх громадян та гарантує реалізацію відповідних прав у сфері охорони здоров'я, що першочергово знаходить свій вияв у створенні розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я.

Відповідно до узагальненої дефініції, що використовується у нормативно-правових актах Європейського Союзу, заклад охорони здоров'я – це організація, первинною метою діяльності якої є обслуговування та лікування пацієнтів або забезпечення охорони громадського здоров'я [1]. У розумінні вітчизняного законодавця заклад охорони здоров'я – це юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників і фахівців з реабілітації [2]. Медичне обслуговування у цьому контексті означає санкціоновану державою сервісну діяльність відповідних інституцій, яка безпосередньо пов'язана з наданням медичної допомоги (різноманітних медичних послуг) населенню (діагностика, лікування, профілактика), однак не обмежується нею, оскільки може включати надання суміжних послуг (надання довідок і висновків, видачу сертифікатів, проведення спеціальних медичних оглядів тощо). Водночас, окреслені послуги за своєю сутністю є публічними.

Станом на кінець 2022 року медичне обслуговування в Україні здійснювали 2639 державних і комунальних закладів охорони здоров'я системи Міністерства охорони здоров'я України, у структурі яких функціонують 6396 відокремлених підрозділів різного профілю і спрямування, та 1699 приватних. При цьому, лише державними і комунальними закладами у 2022 році було проведено 171 356 963 амбулаторно-поліклінічних прийомів та прийнято 6 965 731 особу на стаціонарне лікування [3]. Означене свідчить про соціальну важливість закладів охорони здоров'я й особливу вагомість здійснюваних ними функцій, які цілком обґрунтовано можемо визначити такими, що спрямовані на задоволення (забезпечення) відповідного публічного інтересу всього суспільства.

У рамках сучасної доктрини адміністративного права визначається, що публічний інтерес – це важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб цінності (потреби), які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються публічною адміністрацією [4, с. 25]. У свою чергу розуміння категорії «публічна адміністрація» залишається дискусійним, однак у найбільш загальному формулюванні зводиться до системи суб'єктів публічного адміністрування. У відповідному контексті В. Бевзенко та Р. Мельник вказують, що публічна адміністрація є штучною, фіктивною особою, яка представлена численними суб'єктами. Значна кількість суб'єктів публічної адміністрації, на

думку дослідників, обумовлена поширеністю та всепроникаючим характером адміністративно-правових відносин, без яких не здійснюється публічна влада та не реалізуються суб'єктивні публічні права приватних осіб [5, с. 125]. Тобто як термінологічна конструкція публічна адміністрація є збірним абстрактним поняттям, що покликане означити всю сукупність суб'єктів, які безпосередньо здійснюють публічне адміністрування (реалізують функції виконавчої влади, спрямовані на задоволення публічного інтересу, у різних сферах).

Водночас варто зауважити, що згідно з усталеними науковими поглядами публічна адміністрація, окрім органів виконавчої влади, які є її ключовими суб'єктами, представлена органами місцевого самоврядування та низкою суб'єктів делегованих повноважень, що уповноважені на виконання функцій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідно до закону. Означені три категорії суб'єктів складають основу публічної адміністрації, однак остання не обмежується ними.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку адміністративного права та практику адміністративного судочинства, висловлюється обґрунтована позиція, яку ми цілком поділяємо, що крім основних, для яких публічне адміністрування є головним видом діяльності, існують й так звані інші суб'єкти публічного адміністрування, наділені різними за змістом і обсягом адміністративними повноваженнями [4, с. 23; 5, с. 127]. Такі суб'єкти, як правило, є носіями не владних, а публічно-сервісних повноважень, спрямованих на забезпечення конституційних прав і законних інтересів осіб. В. Терещук систематизує означених суб'єктів в окрему групу та визначає їх як атипові [6, с. 31]. У відповідному контексті, зокрема, виокремлюють:

- установи (заклади) публічного права, до яких відносяться усі державні та комунальні заклади охорони здоров'я;

- загалом суб'єктів публічних (невладних) повноважень, які згідно із законом виконуються суспільно-державні обов'язки. Зазначена категорія включає всі заклади охорони здоров'я незалежно від форми власності, насамперед тих, що надаються медичні послуги відповідно до договорів про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій, укладених із Національною службою здоров'я України на користь третіх осіб – пацієнтів, тобто за рахунок коштів Державного бюджету України.

У свою чергу, з метою обґрунтування приналежності закладів охорони здоров'я до нетипових суб'єктів публічного адміністрування варто відзначити, що рішення, прийняті ними або їх структурними утвореннями, зокрема лікарськими чи медичними комісіями, а також дії та бездіяльність їх окремих посадових осіб, можуть бути оскаржені в порядку адміністративного судочинства. Так, як приклад, Київський окружний адміністративний суд розглянув адміністративну справу про скасування медичної довідки щодо непридатності керування транспортним засобом, виданої Центральною районною лікарнею (справа ґ 810/5111/18); Дніпропетровський окружний адміністративний – справу про скасування висновків, зроблених Медичною комісією по проходженню періодичного медичного огляду Павлоградської міської лікарні ґ 4 (справа ґ 160/9260/20); Донецький окружний адміністративний суд – справу про

визнання дій лікарсько-консультативної комісії Міської клінічної лікарні м. Слов'янська неправомірними (справа ґ 200/7875/19-а); Кіровоградський окружний адміністративний суд – справу про визнання протиправною бездіяльності Устинівської лікарні (справа ґ 340/1928/23).

Таким чином, заклади охорони здоров'я займають чільне місце в системі інших (атипових) суб'єктів публічного адміністрування, оскільки виконують виключні публічно-сервісні повноваження та функції, спрямовані на задоволення (забезпечення) публічного інтересу всього суспільства в потребі медичного обслуговування. Відповідне обслуговування становить сервісну діяльність, що санкціонується (ліцензується) державою та передбачає надання як медичних (діагностика, лікування, профілактика), так і суміжних послуг (видача довідок, висновків, сертифікатів, проведення спеціальних медичних оглядів тощо).

Список використаних джерел:

1. Regulation (EU) 2017/746 of the European Parliament and of the Council of 5 April 2017 on in vitro diagnostic medical devices and repealing Directive 98/79/EC and Commission Decision 2010/227/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02017R0746-20230320>

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. ґ 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

3. Звіт про мережу та діяльність медичних закладів за 2022 рік (Форма ґ 47). URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdanMMXIX.html>

4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

5. Мельник Р., Бевзенко В. Загальне адміністративне право: навчальний посібник; за заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваїте, 2014. 376 с.

6. Терещук В. Правовий статус суб'єктів публічної адміністрації: дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2020. 269 с.

ОМАРОВА Кристина

*курсантка третього курсу факультету № 1
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

НОСЕВИЧ Надія

*завідувачка кафедри правоохоронної діяльності
та поліцейстики факультету № 1
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, підполковник поліції*

СУБ'ЄКТИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ПРОТИДІЮ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Насильство – наслідок нерівноправності між жінками та чоловіками в суспільстві, його підживлює культура нетерпимості та заперечення. Водночас

воно – причина та наслідок нерівних правоможних відносин між жінками та чоловіками в суспільстві. В результаті дисбалансу правоможностей, дискримінація та певне ставлення до жінок ускладнюють їхні можливості уникнути насильницьких ситуацій. Громада та органи влади не завжди приймають серйозно пережите ними насильство, таким чином ще більше посилюючи їхню вразливість щодо подальшого насильства та навіть вбивств. Для забезпечення зниження рівня насильства в сім'ях і суспільстві українським законодавством чітко визначено установи, заклади та організації, до компетенції яких належить вирішення питань із запобігання та протидії домашньому насильству.

Згідно з частиною 1 статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1] в цілому, суб'єктів, задіяних у вирішенні вказаних питань можна поділити на такі групи, як: спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. В свою чергу, спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству це - центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [1]

До інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать такі суб'єкти як служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти; органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; суди; прокуратура; уповноважені органи з питань пробації. До загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, які, у тому числі, надають допомогу постраждалим особам віднесені центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам, тощо [1].

У здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема виявленні фактів домашнього насильства, наданні допомоги

та захисту постраждалим особам, можуть брати участь підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми [1]. Серед останніх яскравим прикладом можна виокремити таку структуру як UNFPA - Фонд народонаселення ООН. З 2020 року UNFPA реалізує проект «Міста та громади, вільні від домашнього насильства», щоб допомогти громадам розробити ефективні та стійкі місцеві системи реагування та запобігання домашньому насильству. Програма допомогла створити високоспеціалізовані послуги постраждалим, такі як: притулки, кризові кімнати, денні центри, мобільні групи для реагування на домашнє насильство, національна «гаряча лінія» із попередження домашнього насильства, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, пункти невідкладної медичної допомоги для постраждалих від домашнього насильства, тощо [2].

Особливу роль законодавство надає й органам та уповноваженим підрозділам Національної поліції України, до повноважень яких віднесено виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, в тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України; інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися; винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників; взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством; здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їхньої дії; анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їхнім власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством; взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [3, с. 159-160].

Окресливши все коло суб'єктів, уповноважених виконувати завдання із питань вказаної тематики, слід окремо зупинитись на факті існуванні Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і

насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р. № 658, яка визначає механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі [4]. Конкретні алгоритми дій суб'єктів взаємодії з питань запобігання та протидії домашньому насильству наразі вже існують у різних населених пунктах. Ці алгоритми дають змогу визначити як діяти у випадках звернення з приводу домашнього насильства щодо чоловіка, щодо жінки та дітей з боку чоловіка-учасника бойових дій, щодо жінки та дитини, щодо літньої жінки зі сторони дорослого сина, тощо. Таке схему можна на ресурсах закладів освіти або уповноважених осіб місцевої державної адміністрації та органу місцевого самоврядування з приводу факту домашнього насильства [5].

Із вказаного можна зробити висновок, що в Україні існує розгалужена система суб'єктів, уповноважених щодо запобігання та протидії домашньому насильству, також закон містить конкретні вказівки та механізми взаємодії між такими суб'єктами, що додатково підсилюється за допомоги різноманітних громадських організацій та міжнародних партнерів. На думку автора, все залежить від прямого бажання та насаги управлінців та небайдужих. Як показує успіх окремих населених пунктів із цих питань – із цією передумовою реалізація законодавчих норм обов'язково надасть свої результати, що прямо впливають на рівень безпечності проживання у громадах на території нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19> (дата звернення 09.09.2023)
2. Програма протидії та запобігання ГОН. UNFPA Україна. URL: <https://ukraine.unfpa.org/en/topics/gbv-response-and-prevention-programme> (дата звернення 09.09.2023)
3. Біленко П. Уповноважені органи національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. Підприємство, господарство і право. 2019. №10/2019. С. 151-161. URL: <http://www.pgpr-journal.kiev.ua/archive/2019/10/27.pdf> (дата звернення 09.09.2023)
4. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658. Урядовий кур'єр від 05.09.2018 № 165. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 09.09.2023)
5. Алгоритм дій суб'єктів взаємодії, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Курісовська сільська рада*. URL: <https://kurisovska.gr.org.ua/zapobigannya-ta-protydiya-domashnomu-nasylstvu/dorozhnya-karta/algorytm-dij-sub-yektiv-vzayemodiyi-shho-zdijsnyuyut-zahody-u-sferi-zapobigannya-ta-protydiyi-domashnomu-nasylstvu/> (дата звернення 09.09.2023)

ПАСТУШЕНКО Віталій

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
кандидат юридичних наук*

Донецького державного університету внутрішніх справ

ЄВЕНКО Дмитро

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,
кандидат юридичних наук*

Донецького державного університету внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» в Україні утворено районні та обласні військові адміністрації на базі вже існуючих районних та обласних державних адміністрацій. За своїм правовим змістом це тимчасові органи, що утворилися без внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних – осіб підприємців та громадських формувань, що виконують особливу функцію цивільного органу військового управління регіонального рівня.

У своїй діяльності військові адміністрації керуються Законами України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Законом), «Про місцеві державні адміністрації», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», іншими законами, підзаконними нормативно – правовими актами, прийнятими на їх виконання.

Водночас, доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого О.Ю. Лалюк влучно зазначає, що відсутність у Конституції згадки про можливості та умови формування військових та військово-цивільних адміністрацій потенційно може на практиці призводити до зловживань з боку влади. У випадках, коли це стосується формування військово-цивільних адміністрацій, можливе неправомірне збільшення чи зменшення території конфлікту. У випадках формування військових адміністрацій ці зловживання можуть бути пов'язані переважно з наслідками – можливими порушеннями прав і свобод людини і громадянина на відповідній території [5].

Частиною 3 статті 15 Закону обласні та районні військові адміністрації наділяються наступними повноваженнями:

1) складання та затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання; розподілу переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення;

2) здійснення управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад (крім вирішення питань відчуження, у тому числі шляхом приватизації, таких об'єктів); призначення і звільнення їх керівників;

3) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин (крім вирішення питань відчуження з комунальної власності земельних ділянок);

4) вирішення згідно із законом питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу;

5) встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання підприємствами питної води у промислових цілях;

6) прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями;

7) встановлення посиленої охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення;

8) прийняття рішень про звернення до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів;

9) заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території;

10) встановлення у порядку та межах, визначених законодавством, тарифів на житлово-комунальні послуги;

11) прийняття рішень про заборону торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

12) забезпечення в умовах воєнного стану реалізації державних гарантій, визначених законами України.

Для успішного виконання зазначених вище повноважень та функцій необхідним є пропорційна передача матеріально-фінансових ресурсів, збільшення штатної чисельності та залучення підготовлених кадрів, зокрема, в сферах взаємодії з військовими формування та силами територіальної оборони, відновлення зруйнованих територій.

Військове управління – це специфічна функція державного управління. Воно охоплює практичну сторону військової діяльності за рішенням організаційно-управлінських проблем військового будівництва та будівництва військової організації, забезпечення її життєдіяльності в мирний час і воєнний час та застосування в цілях забезпечення військової безпеки і оборони країни. Військове управління як елемент і одночасно функція такої складної організованої системи, якою є сектор безпеки і оборони, зводиться до постійного формування і здійснення управляючих впливів органів військового управління на всі її підсистеми (елементи), що дозволяють відповідати своєму призначенню і забезпечувати військову безпеку і оборону країни [6].

Частина 5 статті 4 Закону передбачає можливість заміщення посад державних службовців у таких адміністраціях військовослужбовцями військових

формувань, утворених відповідно до законів України, особами рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі, службі в правоохоронних органах, органах та підрозділах цивільного захисту без виключення зі списків особового складу. Однак, на практичній діяльності зазначена можливість не використовується, а вирішується шляхом покладення додаткових повноважень на державних службовців вже існуючих структурних підрозділів районної/обласної військової адміністрації.

Дискусійним залишалося повноваження начальників районних та обласних військових адміністрацій виконувати повноваження відповідних районних, обласних рад в регіонах, де не ведуться активні бойові дії. Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування (в контексті предмету відання Комітету) у рішенні від 7 лютого 2023 року №112 надано роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в частині регулювання початку здійснення районними та обласними військовими адміністраціями повноважень відповідних районних, обласних рад, де виокремлено, три групи фактичних обставин, з настанням яких районні та обласні військові адміністрації отримують належні правові підстави для здійснення повноважень відповідних районних, обласних рад:

- Президент України утворив районну, обласну військову адміністрацію і після цього відбулася тимчасова окупація адміністративного центру області;
- Президент України утворив районну, обласну військову адміністрацію і після цього відбулося тимчасове оточення адміністративного центру області;
- Президент України утворив обласну, районну військову адміністрацію і після цього Верховна Рада України за його поданням прийняла відповідне рішення.

Таким чином, для забезпечення ефективної діяльності районних та обласних військових адміністрацій необхідним є пропорційне надання матеріально-фінансових ресурсів, залучення якісно підготовлених кадрів для виконання покладених Законом повноважень, внесення змін до законодавства щодо чіткого розмежування повноважень військових адміністрацій.

Список використаних джерел:

1. «Про утворення військових адміністрацій»: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.
2. «Про правовий режим воєнного стану»: Закон України від 12 травня 2015 року №389-VIII. Відомості Верховної Ради України 2015 р., № 28 ст.250.
3. «Про місцеві державні адміністрації»: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України 1999р № 20, ст. 190.

4. «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-ХІІ. Відомості Верховної Ради України 1993 р., ст. 416.

5. Лялюк О. Ю. Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз. Проблеми законності. 2022. Вип. 157. С. 6–19. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.157.256296>.

6. Дулгер В. В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. Правове забезпечення адміністративної реформи – 2018. С. 33–37.

7. Роз'яснення Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування щодо застосування окремих положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в частині регулювання початку здійснення районними та обласними військовими адміністраціями повноважень відповідних районних, обласних рад (в контексті предмету відання Комітету) (відповідно до статей 13, 14 та частини третьої статті 21 Закону України «Про комітети Верховної Ради України»): Затверджено Рішенням Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування від 7 лютого 2023 року № 112 URL: https://komsamovr.rada.gov.ua/documents/reestr_publinfo/rozjasnen_k9skl/.

САББАТОВСЬКИЙ Вадим

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Проблема домашнього насильства в Україні залишається гострою і додатково посилюється збройною агресією проти України з боку Російської Федерації, окупацією Криму та частини територій Донецької та Луганської областей [1]. У зв'язку з цим актуальним завданням держави є удосконалення діяльності існуючої системи суб'єктів протидії домашньому насильству шляхом дослідження, виявлення та усунення недоліків у роботі з окремих її напрямів.

Згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є: 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [2].

До другої групи зазначених Законом суб'єктів протидії домашньому насильству віднесено уповноважених підрозділів органів Національної поліції

України, ключова роль яких підтверджується наведеним у ст. 10 Закону обсягом їхніх повноважень, а також переліком заходів для запобігання та протидії домашньому насильству, визначених Законом України «Про Національну поліцію України» [3].

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу паспорт Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 р. [4], відповідно до якого Національна поліція входить до переліку виконавців наступних завдань: розроблення та затвердження форм звітності про домашнє насильство з розподілом за відповідними показниками; організація і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень причин і умов поширення домашнього насильства та оприлюднення щорічного звіту про стан реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; забезпечення розповсюдження інформації про домашнє насильство, про права, заходи та соціальні послуги, які надають різні суб'єкти, а також інформації про категорії осіб, які можуть скористатися цими послугами і порядок їх отримання та про відповідальність кривдників; проведення скоординованих національних, регіональних та місцевих інформаційно-комунікаційних кампаній для різних категорій осіб з урахуванням їх особливостей; розроблення суб'єктами взаємодії спільного алгоритму реагування на випадки домашнього насильства та надання дієвої допомоги постраждалим особам з урахуванням оцінки ризиків; проведення навчань із міжвідомчого реагування на випадки домашнього насильства; створення та впровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі; здійснення обліку звернень щодо домашнього насильства, облік скарг щодо неналежного/несвоєчасного реагування тощо.

Національна поліція також є відповідальною за виконання Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 р. [5] серед яких слід відмітити: удосконалення порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Разом з тим, на думку П. Біленко [6, с. 160]., на сьогоднішній час в українському законодавстві немає чіткого і повного переліку уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, які вживають заходів щодо протидії домашньому насильству. Крім того, жоден з розглянутих та згаданих нормативно-правових актів не визначає, на які саме уповноважені органи та підрозділи Національної поліції ці завдання покладаються.

Аналіз законодавчих і відомчих нормативних актів МВС України та наукових досліджень щодо протидії домашньому насильству дозволяє виокремити наступні підрозділи як уповноважені на здійснення заходів у сфері протидії домашньому насильству. Це: 1) *Управління превентивної діяльності*, яке здійснює загальну координацію; 2) *патрульна поліція*, на яку покладено завдання з попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню; 3) *дільничні офіцери поліції*

та поліцейські офіцери громади, до основних напрямів діяльності, яких входить ужиття заходів для запобігання та протидії домашньому насильству та його припинення, 4) підрозділи ювенальної превенції, що вживають заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них; 5) шкільні офіцери поліції (у рамках Національного експерименту), до основних обов'язків належать профілактична робота з учнями, реагування на інциденти, які сталися на шкільній території, інформаційна діяльність; 6) слідчі підрозділ та підрозділи дізнання Національної поліції України, діяльність яких передбачає ефективну участь у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження у сфері домашнього насильства; 7) підрозділи «102)», які згідно з Інструкцією забезпечують прийняття заяв та повідомлень, у тому числі про вчинення домашнього насильства; 8) чергова служба, яка забезпечує своєчасне реагування нарядів поліції на випадки правопорушень, домашнього насильства зокрема.

Отже, уповноважені підрозділи органів Національної поліції України є обов'язковою складовою системи суб'єктів протидії домашньому насильству. домашньому насильству, а також треба відмітити значний обсяг та важливість завдань, покладених на уповноважені підрозділи Національної поліції України у цій сфері.

Завдання вище перелічених підрозділів Національної поліції щодо протидії домашньому насильству закріплено відповідними нормативно-правовими актами про їх діяльність, однак переліки завдань, покладені на уповноважені підрозділи органів Національної поліції, значно ширші, ніж визначено чинними наказами МВС України. На наш погляд, перелік та повноваження підрозділів органів Національної поліції України, які зобов'язані здійснювати заходи щодо протидії домашньому насильству необхідно визначити окремим наказом МВС України, механізм запобігання та протидії домашньому насильству потребує подальшого вдосконалення з урахуванням процесів децентралізації.

Список використаних джерел:

1. Мілорадова Н., Доценко В. Особливості прояву домашнього насильства під час війни. *Габітус*, 2023. Вип. 47. С. 195.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
4. Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>
5. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

6. Біленко П. Уповноважені органи національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. *Кримінологія*. 2019. №10. С. 157-161.

СИРМАМІЙХ Віктор

*викладач кафедри спеціальної фізичної
та домедичної підготовки факультету № 3 ДонДУВС*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТАКТИКИ САМОЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Самозахист поліцейських вимагає поєднання фізичної, психологічної і тактичної підготовки. Захист особистої безпеки поліцейських і ефективна тактика самозахисту є важливими аспектами їхньої служби, і ці аспекти постійно розвиваються та модернізуються відповідно до сучасних викликів та небезпек.

Навчання з тактики самозахисту передбачає формування та вдосконалення фізичних і спеціально-тактичних якостей у поліцейських:

- рухових якостей та навичок, необхідних у повсякденній діяльності та в разі виникнення екстремальних ситуацій;
- витривалості, швидкісних та силових якостей, які забезпечують можливість переслідування ПР та перевагу в силовому протистоянні при його затриманні, зокрема з подоланням природних та штучних перешкод;
- збирання, узагальнення та аналізу інформації, прогнозування розвитку подій, прийняття раціональних рішень;
- формування морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах;
- затримання ПР (у тому числі озброєного) як особисто, так і в складі наряду з правомірним застосуванням поліцейських заходів примусу;
- практичних навичок застосування прийомів самозахисту, особистої безпеки, фізичного впливу тощо;
- володіння прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях, у разі силового припинення протиправних проявів;
- ефективного застосування основних різновидів спеціальних засобів, які перебувають на оснащенні в органах поліції [1, с.25].

До основних сучасних підходів до тактики самозахисту поліцейських можна віднести:

Підходи	Реалізація
Фізична підготовка	Поліцейські повинні регулярно тренувати свою фізичну форму та навички, щоб бути готовими до фізичних конфліктів. Це включає в себе тренування в боротьбі, самозахисті, стрільбі та інші фізичні навички.
Деескалація конфліктів	Комунікація є важливою частиною самозахисту. Поліцейські повинні навчатися технікам деескалації, щоб зменшити ризик фізичних

	зіткнень. Це включає в себе навчання навичкам комунікації та вмінню визначати загрози.
Використання спеціальних засобів несмертельної дії	Поліцейські повинні бути навчені використовувати спеціальні засоби несмертельної дії, такі як кийки, паралізатори, піни та інші, для захисту від агресивних осіб без вбивства або серйозного ушкодження.
Психологічна підготовка	Поліцейські повинні отримувати психологічну підтримку та навчання, як керувати стресом та емоціями під час небезпечних ситуацій.
Використання новітніх технологій	Поліцейські повинні мати доступ до сучасних технологій, таких як відеоспостереження, радіокомунікація та інші засоби зв'язку, які можуть значно покращити самозахист поліцейських та забезпечити їм додаткові ресурси для контролю ситуації.
Аналіз інцидентів	Поліцейські повинні проводити аналіз інцидентів, щоб вивчити з них уроки та вдосконалити підходи до самозахисту та взаємодії з громадою.
Планування та аналіз ризиків	Поліцейські мають планувати свої дії та аналізувати ризики у кожній конкретній ситуації. Це допомагає уникнути небезпеки та визначити належні заходи безпеки.

Сучасні підходи наголошують на захисті прав людини, використанні сили та самозахисту лише тоді, коли це абсолютно необхідно і пропорційно загрозі. Головне навчитися поєднувати фізичну силу з інтелектом та спеціалізованими навичками, щоб забезпечити безпеку громадян і себе. Важливо пам'ятати, що самозахист має бути відповідним та професійним, і завжди слід дотримуватися закону та етики виконання службових обов'язків.

Список використаних джерел:

4. Тактика самозахисту та особистої безпеки працівників Національної поліції України: методичні рекомендації / С. М.Бортник, О. А.Моргунов, В. О.Артем'єв, І. Г.Хомко; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків: ХНУВС. 2017. 136 с.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379

ФОМІЧОВ Костянтин
*докторант кафедри права та
правоохоронної діяльності Центральноукраїнського
державного університету імені Володимира Винниченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Статтею 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Більш того, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Варто вказати, що здійснення державної політики у будь-якій сфері є комплексною та структурованою діяльністю. Сумісна діяльність суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, спрямована, відповідно, на забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Дана мета очевидно не може бути досягнута зусиллями лише окремого будь-якого суб'єкта публічної адміністрації в силу її різнопланового характеру.

На наше переконання, важливим є залучення до реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю інститути громадянського суспільства (громадськості).

1. Спеціалізованим законодавчим актом, яким встановлено організаційні та правові засади державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ [2]. Поряд із цим, ключовим аспектом цього Закону є визначення саме основ соціальної захищеності осіб з інвалідністю та гарантування їм рівних з усіма іншими людьми можливостей у всіх сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами [3, с. 169].

Громадянське суспільство в широкому розумінні розуміється як суспільство людей, які володіють повнотою прав і обов'язків громадян стосовно держави і повнотою прав і обов'язків держави стосовно громадян; розкриваються як система забезпечення життєдіяльності та самовідновлення соціальної, соціокультурної та духовної сфер суспільства [4, с. 105]. Характерною ознакою громадськості є активний характер діяльності її суб'єктів, а тому під громадськістю пропонуємо розуміти людей та їх організації, сфера інтересів яких пов'язана із діяльністю суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб.

Аналізуючи існуючі у національній практиці підходи до взаємодії із громадськістю, можна виділити три моделі останньої. Перша з них має цілком

авторитарний характер і була притаманна радянського періоду історії нашої країни та полягала в тому, що взаємодія органів держави із суспільством будувалася за принципом влади та підпорядкування. За таких умов громадяни реально могли лише виражати солідарність із органами влади, будь-які спроби ініціативних дій розцінювалася державними органами як ворожі. Друга модель за своєю суттю є змішаною та в її основу покладено підхід відповідно до якого суспільство сприймається як пасивний об'єкт для управлінських впливів з боку державних органів. У свою чергу, третя - демократична модель полягає у створенні рівноправних партнерських зв'язків між державними органами та громадянським суспільством при домінуванні інтересів останнього [5, с. 22].

Можемо стверджувати, що рівноправні та взаємовигідні відносини між громадськістю та суб'єктами публічної адміністрації є запорукою ефективної взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства. Лише розвинені інститути громадянського суспільства здатні реально та в повній мірі впливати на державну політику, в тому числі у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Тому, з метою досягнення високоефективного рівня такої взаємодії її суб'єкти повинні обопільно прагнути реального втілення у гарантованих Конституцією України прав і свобод осіб з інвалідністю.

С.С. Коханчук визначає перелік форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю, включаючи до нього: проведення антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів; проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики; формування громадських рад, утворених при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, районних державних адміністраціях; створення умов для забезпечення широкого ефективного представництва інтересів громадян в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; проведення регулярних консультацій (діалогу) із громадськістю; запровадження громадського контролю; посилення впливу інститутів громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень та їх реалізацію; співпраця органів виконавчої влади з інститутами з підготовки та перепідготовки кадрів, спільного навчання навичкам ефективної взаємодії; проведення органами виконавчої влади моніторингу і аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості; виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування, тощо [6 с. 136-137].

На наше переконання, з урахуванням того, що теоретичні підходи вимагають від класифікацій групування за певними ознаками цілком доцільно застосувати класифікацію форм взаємодії та залучення інститутів громадянського суспільства, що визначена Кодексом кращих практик громадської участі у процесі прийняття рішень Ради Європи, а саме: *інформування, консультації, діалог та партнерство* [7].

Інформування передбачає забезпечення відкритого і вільного доступу до інформації, що стосується розроблення та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Інформування передбачає доступність для інститутів громадянського суспільства такої інформації для дійсно дієвого виконання ними функції участі в реалізації такої політики та контролю за нею.

Консультація – це двостороння форма взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства, яка передбачає обопільне обговорення питань формування та реалізації державної політики у відповідній сфері.

Діалог - це двостороння форма взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства, що передбачає активну участь громадськості у відповідній державній політиці шляхом залучення їх представників до участі в процесі її формування.

Партнерство - це форма двосторонньої взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства, яка полягає в здійсненні спільних дій при реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Отже, взаємодія суб'єктів *державної політики* у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з громадськістю при реалізації покладених на них повноважень та завдань є важливим складником їх діяльності. Водночас інституційна спроможність громадськості є меншою, а ніж у суб'єктів публічної адміністрації, що обумовлює широкий спектр форм їх взаємодії – від простого інформування до партнерства при реалізації тих чи інших завдань відповідної державної політики. Зазначене обумовлює необхідність розширення ролі та надання громадськості нових важелів впливу та контролю за державною політикою у вказаній сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21. Ст. 252.
3. Соболев Є. Форми взаємодії громадських організацій осіб з інвалідністю із суб'єктами публічної адміністрації. Підприємництво, господарство і право. № 3. 2017. С. 168-171.
4. Сурмін Ю.П., Михненко А.М. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: навч. посіб. Київ. НАДУ. 2011. 388 с.
5. Мироненко Т.Є. Організаційно-правові аспекти управління взаємодією органів прокуратури України з громадськістю. дис. канд. юрид. наук. ХНУВС. 2007. 190 с.
6. Коханчук С.С. Правове регулювання взаємодії громадських організацій інвалідів з суб'єктами публічної адміністрації в контексті визначення поняття та форми взаємодії. Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Право. 2017.

ШКУРАТІ Іван

професор кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор наук з державного управління, доцент

СІМОНОВА Любов

здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток сфери адміністративних послуг залишається актуальним і важливим питанням навіть у 2023 році. Адміністративні послуги - це послуги, що надаються державою та органами місцевого самоврядування громадянам, підприємствам та іншим суб'єктам господарювання. Розвиток таких послуг спрямований на розвиток взаємодії між громадянами та державою, забезпечення швидкого доступу до необхідних послуг та полегшення процедур взаємодії з адміністративними органами.

Головною метою діяльності Центрів надання адміністративних послуг є створення зручних і доступних умов для споживачів адміністративних послуг, які передбачають відвідання замовниками адміністративних послуг багатьох інстанцій, подання великої кількості документів, отримання різноманітних проміжних рішень (погоджень, висновків) тощо. Навіть якщо людина хоче отримати одну адміністративну послугу, їй, зазвичай, потрібно відвідати кілька органів або структурних підрозділів, які можуть бути розташовані в різних будівлях і районах міста. Саме тому в ЦНАП усі процедури, від подання заяви до отримання результатів надання послуги проходять в одному офісі, що максимізує ефективність і сприяє благополуччю громадян [1].

У зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням російської федерації на територію України, вчиненням масових воєнних злочинів та грубим порушенням державного кордону і територіальної цілісності України, з метою ефективного реагування на наявні та потенційні загрози, та у зв'язку із запровадженням на території України правового режиму воєнного стану згідно з Указом Президента України № 64 від 24.02.2022 "Про введення воєнного стану на території України", прийом громадян в ЦНАПах був тимчасово призупинений і заблокована робота державних установ [2].

Незважаючи на те, що на початку війни надання адміністративних послуг певний час було неможливим через закриття державних реєстрів, ЦНАПи у різних містах України не припиняли роботу, а працювали у всіх можливих форматах для того, щоб допомагати людям.

Варто зазначити, що більшість ЦНАПів країни доволі успішно налагодили свою роботу в умовах воєнного стану та відновили доступ до державних реєстрів для надання базових адміністративних послуг громадянам. Це, в свою чергу, дозволило продовжувати надання адміністративних послуг, що надавалися у ЦНАПах до початку повномасштабного військового вторгнення держави-агресора в Україну.

Так, наприклад, у перші місяці воєнного стану приміщення ЦНАП міста Києва займали територіальна оборона та гуманітарні штаби. Попри всі виклики, які столиця долала із 24 лютого 2022 року через повномасштабне вторгнення агресора, місто забезпечило стабільну роботу ЦНАПів. Так, минулого року 590388 документів заявники подали особисто [3].

У квітні 2022 року відновлено прийом громадян та забезпечено стабільну роботу ЦНАП, також поступово відновлено роботу реєстрів. З метою зняття соціальної напруги, ЦНАПами розроблено механізми дій щодо прийому громадян в умовах правового режиму воєнного стану. Адміністраторами ЦНАП впроваджено в своїй роботі сучасні онлайн-форми надання адміністративних послуг, а саме шерінгування документів за допомогою QR та штрих кодів з мобільного застосунку «Дія».

Крім того, впроваджено прийом суб'єктів звернення з реєстрації інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації, що формується у ЦНАПах технічними засобами інтегрованими у порталі «Дія». Важливо наголосити, що саме «Дія» суттєво врятувала ситуацію, адже дозволила швидко закрити потребу виплат державної допомоги («Підтримка») для мільйонів громадян, а також повернула інші корисні сервіси (цифрові документи про особу для користувачів застосунку тощо).

Станом на 2023 рік на територіях, де не ведуться бойові дії, ЦНАПи працюють у повному обсязі та надають усі необхідні послуги юридичним та фізичним особам. Щодо ЦНАПів територіальних громад, на територіях яких ведуться бойові дії, Верховна Рада України 24 березня 2022 року внесла відповідні зміни до законодавства та прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану». Закон передбачає, що центральна влада у цих громадах може визначати особливості надання адміністративних та інших публічних послуг. При цьому перебіг строків звернення за отриманням таких послуг і строків їх надання зупиняється (якщо інше не визначено КМУ) [4].

На сьогодні кожен працюючий ЦНАП, за можливості, виконує основні завдання – забезпечення надання адміністративних послуг, і перш за все – взяття на облік внутрішньо переміщених осіб та надання їм консультацій з інших життєво важливих питань.

У 2023 році уряд розширив перелік обов'язкових адміністративних послуг у ЦНАПах для учасників бойових дій, членів їхніх сімей, людей з інвалідністю внаслідок війни, а також родичів загиблих захисників(ць) [5].

Сектор адміністративних послуг залишається важливим і необхідним

навіть за часів серйозних викликів безпеці, зокрема під час війни. Люди народжуються, помирають, одружуються, потребують послуг реєстрації актів цивільного стану (РАЦС). Для отримання свідоцтва про громадянство громадянам потрібні паспорти, зростання вимушеної міграції під час війни потребує реєстрації та захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Попри повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року українська держава досі успішно справляється з викликами у сфері надання адміністративних послуг. Водночас війна засвідчила, що низка послуг може бути ще краще підготовлена до небезпечних викликів, а деякі рішення можуть бути корисними і в мирних умовах.

Підбиваючи підсумки, важливо зазначити, що незважаючи на введення воєнного стану, бойові дії на багатьох територіях України та часті масові ракетні обстріли, система адміністративних послуг працює стабільно. Надання адміністративних послуг усім, хто цього потребує, триває як особисто, так і через Інтернет, навіть за таких незручних і складних обставин.

Список використаних джерел:

1. Тимощук В. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування «Надання адміністративних послуг у муніципальному секторі» Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. [Е-ресурс] – URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/5adminbwweb.pdf>.

2. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

3. Центр надання адміністративних послуг м. Києва. Офіційний веб портал [Електронний ресурс] – URL: <https://kyivcnap.gov.ua/News/Details/da99dafc-dc5b-4642-a952-c7b1bc8c26bd>

4. Закон України від 12.05.2022 №2259 «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2259-20>

5. Уряд розширив перелік обов'язкових для надання через ЦНАП адміністративних послуг для ветеранів та їхніх родин. Урядовий портал. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/1wvHV9UT>

ШКУРАТІ Іван

професор кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор наук з державного управління, доцент

ПАНЄЄВА Ірина

здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Персонал у державних організаціях є важливою ланкою управління, від якої залежить якість реалізації виконавчої влади, рівень втілення в життя управлінських функцій та державних вимог. Своєю чергою, засоби та підтримання прозорого і професійного публічного адміністрування в Україні потребують нових концептуальних підходів до управління персоналом у публічних організаціях. З огляду на те, що заходи та інструменти ефективного управління персоналом розроблені та застосовуються здебільшого у приватному секторі, беруться до уваги не лише питання їхньої адаптації для публічної сфери, а й виявлення та обґрунтування їхнього застосування в публічному адмініструванні [1].

Система управління персоналом є найважливішим компонентом успішної роботи будь-якої організації. У сучасному конкурентному бізнес-середовищі ефективне управління персоналом є ключовим фактором, що дає змогу досягти поставлених цілей і забезпечити сталий розвиток підприємства. Сучасна система управління персоналом спрямована на досягнення максимальної продуктивності та ефективності співробітників, підвищення їхньої мотивації та задоволеності роботою, сприяння розвитку та підтримці професійних компетенцій співробітників.

Сучасні організації постійно розвиваються й адаптуються до нових реалій ринку. У цьому процесі персонал компанії відіграє вирішальну роль як найважливіший ресурс організації. Тому для досягнення успіху необхідна ефективна система управління персоналом. Вона має не тільки забезпечувати ефективне управління персоналом, а й враховувати його потреби та розвиток.

Однією з пріоритетних і постійно актуальних потреб в управлінні публічними службовцями є необхідність їх навчання та перепідготовки. Тому, на наш погляд, для ефективного й оптимального задоволення загальнолюдських потреб тих, хто працює в органах публічної влади, необхідно покращити матеріальну мотивацію, забезпечити реальні можливості регулярного навчання та розвитку в різноманітних формах і методах для всіх категорій публічних службовців, поліпшити механізм кар'єрного зростання на публічній службі, а головне – створити умови для формування у свідомості державних службовців нової управлінської ідеології, яка ставить на чільне місце індивідуальність.

Створення багатогранних умов для задоволення потреб державних службовців сприятиме всебічній самореалізації на робочому місці, формуванню

бажання працювати на українську державу, підвищенню рівня самосвідомості та громадянськості, дасть змогу свідомо прийняти нову систему цінностей публічних службовців, а також забезпечуватиме компетентне, професійне та своєчасне виконання посадових обов'язків.

Погоджуючись з багатьма пропозиціями вітчизняних науковців, які активно працюють над розробкою та вдосконаленням концепції професійної підготовки та перепідготовки державних службовців, слід зазначити, що навчальні програми підготовки та підвищення кваліфікації обов'язково повинні висвітлювати історико-політичну, правову, економічну, управлінську, соціологічну тематики.

Важливою складовою системи управління персоналом є діючі функціональні процеси. Головними та важливими процесами управління персоналом в публічних організаціях науковці визначають наступні: підбір та відбір персоналу; оцінка персоналу, мотивація персоналу, розвиток персоналу, контроль персоналу [2, 3].

Управління персоналом – це комплексний і системний підхід, що характеризується організованим і скоординованим використанням взаємопов'язаних організаційних, економічних і соціальних заходів щодо формування, розподілу, перерозподілу кадрів усередині підприємства, створенню умов для ефективного використання навичок працівників, спрямованих на забезпечення ефективного управління та розвиток підприємства.

Персонал органу публічної влади являє собою стратегічно цінний актив, який потребує виховання та вдосконалення. Тільки маючи систему управління персоналом, орієнтовану на підвищення ефективності діяльності співробітників і продуктивності праці, можна говорити про успішний розвиток організації, оскільки суть управління персоналом полягає в оцінці співробітників як дорогоцінного ресурсу [4].

Список використаних джерел:

1. Гавкалова Н. Л., Мосумова А. К. Управління персоналом в публічних організаціях: особливості та проблеми // Ефективна економіка. – 2016. – № 6. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5018>
2. Pynes Joan. Human resources management for public and nonprofit organizations: a strategic approach / Joan E. Pynes. – 3rd ed. – San Francisco: Jossey Bass, 2009. – 457 p.
3. Thom N. Viešojo vadyba. Inovaciniai viešojo sektoriaus valdymo metmenys. Monografija / N. Thom, A. Ritz. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. – 336 p.
4. Глущенко, Л., Пілявоз, Т., Коваль, Н. Управління персоналом у сучасній структурі управління підприємством // Економіка та суспільство. – 2022. - № 35. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-41>

СЕКЦІЯ № 7
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

АТАМАНЧУК Поліна

Студентка

Науковий керівник:

ЦИМБАЛЕНКО Яна

доцент, Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського,

кандидат наук з державного управління, доцент

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Корупція ускладнює розбудову України як правової, демократичної, соціальної держави, паралізуючи діяльність державного апарату та заважаючи реалізації прав і свобод громадян. Ми маємо розуміти, що процес криміналізації тісно пов'язаний з процесом розвитку суспільних відносин. Поступово все більше діянь знаходять свій вираз у нормативному закріпленні, що супроводжується створенням та функціонуванням механізму протидії цим діянням, а інакше кажучи, правопорушенням. Чинний механізм кримінально-правової протидії корупції в Україні за довгий час свого існування підтвердив свою нездатність відображати об'єктивні потреби суспільного життя, оскільки жодним чином не пристосований для боротьби проти інституціоналізованої корупції.

За дослідженнями Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) станом на 2022 рік, 55,2% українців, вважають, корупцію дуже серйозною суспільною проблемою, одразу після Збройної агресії проти України [1]. З цього можемо зрозуміти, що практичне застосування механізмів протидії корупції, які існують на даний момент є зовсім не ефективними.

Прийнятий у 2014 році Закон України «Про запобігання корупції» став ядром антикорупційної діяльності, яке насамперед визначило засади формування, моніторингу, координації впровадження антикорупційної політики, залучення інститутів та організацій громадянського суспільства, представників бізнесу до цих процесів.

У 2016 році, зваживши на вимоги міжнародної спільноти, в умовах процесу євроінтеграції, було законодавчо криміналізовано декларування недостовірної інформації. Корупційним правопорушенням визнавалося умисне діяння, яке містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною в ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про запобігання корупції» [2].

Незважаючи на ці нововведення, механізм кримінально-правової протидії корупції в Україні мав низьку ефективність. У науковій літературі висловлено різні погляди щодо причини низької ефективності механізму кримінально-правової протидії корупції в Україні. До таких причин, зокрема, зараховують:

- 1) недосконалість нормативного забезпечення антикорупційної діяльності;
- 2) вибіркове застосування антикорупційних норм;
- 3) низький рівень соціальної культури;
- 4) наявне корупційне середовище тощо [3 с.17].

Практика застосування зазначеного закону свідчить про суттєві труднощі, які виникають у різних сферах. Зазначений висновок обґрунтовується наступними показниками:

1) високою латентністю корупційних злочинів в Україні (вище за 95%), що, як відомо, значною мірою залежить і від того, на підставі яких норм здійснюється кримінальне переслідування;

2) незмінністю показників реального стану правоохоронної активності держави, за якими частка корупційних злочинів у структурі злочинності України, що відображена в офіційній статистиці, не залежить від численних змін до КК України, які запроваджуються в рамках реформи антикорупційного законодавства. Щороку традиційно вона становить близько 3% [3 с. 15].

Новизною у процесі боротьби з корупцією в Україні стало введення електронного способу декларування доходів. Основними новелами ЗУ «Про запобігання корупції» (ст. 45) став обов'язок осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (п. 1 ч. 1 ст. 3), та осіб, визначених у підпункті «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону (посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 3), щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті НАЗК декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за минулий рік за формою, яку має визначати НАЗК. При цьому ст. 46 встановлено додаткові вимоги порівняно з попереднім законодавством щодо інформації, яка має бути відображена в декларації, а саме: декларант зобов'язаний надати відомості не тільки про свій майновий стан, а й про майновий стан членів своєї родини. Окрім місцезнаходження й вартості такого майна, він повинен зазначити дату його набуття [1].

Санкцій за кримінальні правопорушення, насамперед передбачені у XVII Розділі Кримінального кодексу України у ст.364, 366-2, 366-3. Зокрема саме ст. 366-2 передбачає відповідальність за умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції». Тут ми маємо звернути увагу на слово «умисне», тобто це означає, що особа керувалася певною метою. Водночас ст.172-6 КУпАП передбачає таке поняття, як «несвоєчасне подання декларації з поважних причин», таким чином законодавець закріпив та розширив можливості правового регулювання у цій сфері [4]. Слід також зауважити, що абзац 4 вищезазначеної статті передбачає адміністративне стягнення за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто фактично одразу два кодекси містять санкцію за однакове правопорушення. Виникає питання, а в чому ж тоді різниця? Звернемось до останнього абзацу статті 172-6 КУпАП тут чи чітко можемо зрозуміти, що

адміністративна відповідальність настає за недостовірне подання відомостей до декларації стосовно майна відомості яких від реальних відрізняються на суму від 100 до 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб [4]. В той же час кримінальна відповідальність передбачається у разі перевищення цієї суми у від 500 і більше прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Це розгалуження іноді може вводити в оману, тому варто чітко зрозуміти різницю [5].

Наостанок хочу зазначити, що в рамках воєнного часу електронні декларації відмінили на певний час, але нещодавно, а саме 5 вересня Верховна Рада ухвалила в другому читанні закони про відновлення електронного декларування, а також про відповідальність за несвоєчасне подання декларацій. Зокрема цей законопроект передбачав закритість реєстру декларацій ще на рік, а законопроект про відповідальність за несвоєчасне подання декларацій - уникнення відповідальності, якщо чиновник "забув" задекларувати майно на 1,3 млн грн. Відповідно 12 вересня президент Володимир Зеленський ветовав закон про електронне декларування, зазначивши, що обмеження щодо відкритості декларацій є неприйнятними. Він зауважив на тому, що декларації мають бути відкриті одразу, а не через рік. Власне, із цією головною правкою закон було затверджено парламентом і незабаром він вступить у дію.

Список використаних джерел:

1. Опитування Національного агентства з питань запобігання корупції: «Корупція – серед топ-3 суспільних проблем». URL: <https://nazk.gov.ua/uk/doslidzhennya-koruptsiyi>
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n2> (дата звернення 23.09.2023)
3. Михайленко Д. Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія / Д. Г. Михайленко. Одеса. ВД Гельветика, 2017. 582 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2> (дата звернення 23.09.2023)
5. Кримінальний кодекс України від 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2> (дата звернення 23.09.2023)

БУРНОС Олена

*старший слідчий в ОВС Головного слідчого управління
Національної поліції України*

ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ ЗА ГЕНОМНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В сучасному світі, в різних сферах життя використовуються передові технічні засоби і методи з метою покращення ефективності та точності відповідних процесів. Правоохоронні органи не є винятком і також активно використовують технологічні нововведення для забезпечення правопорядку та

правосуддя.

У правоохоронній діяльності в першу чергу зазначені нововведення реалізовано задня ідентифікації осіб, зброї, вибухових речовин, а також проведення експрес-тестів. Так, окремі сучасні технології за генетичними ознаками людини (геномна інформація), біометричними даними та шляхом розпізнавання обличчя дозволяють правоохоронним органам швидко та надійно ідентифікувати осіб, що є надважливим у вирішенні різних правоохоронних питань та розкритті кримінальних правопорушень.

Законом України від 9 липня 2022 року № 2391-IX «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» законодавець визначив правові засади обробки геномної інформації людини з метою її державної реєстрації в Україні [1]. Також цим же Законом України було внесено зміни до Закону України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію», наділивши правоохоронців повноваженнями щодо здійснення відбору біологічного матеріалу в осіб та встановлення його генетичних ознак (геномна інформація) у випадках, передбачених законодавством (пункт 15 статті 23) [2].

Відповідні законодавчі зміни кореспондуються з європейською практикою діяльності правоохоронних органів, зокрема пунктом 10 статті 1 Закону Республіки Польща від 06 квітня 1990 року «Про поліцію» визначено, що одним із завдань поліції є ведення бази даних, що містить інформацію про результати аналізу дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК)[4].

Втім на цей час, не дивлячись на наявність профільного Закону України, змін до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України не здійснено[3]. Такі зміни безумовно підвищать ефективність досудового розслідування, забезпечать додаткове дотримання гарантії прав належного захисту підозрюваних та обвинувачених, а також вдосконалять порядок збору доказової бази в кримінальних провадженнях.

Аналіз діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України засвідчує, що одним з основних чинників, який уповільнює процес прийняття процесуальних рішень та негативно впливає на ефективність здійснення досудового розслідування в кримінальних провадженнях, особливо це стосується здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з кримінальними правопорушеннями проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ XX Особливої частини КК України), є значна завантаженість експертних установ і відсутність достатньої кількості експертів, які проводять судово-медичні, імунологічні, цитологічні, генетичні, будівельно-технічні, балістичні, вибухо-технічні експертизи.

У контексті використання передових технічних засобів важливо враховувати роль спеціалістів та експертів. Вони відіграють важливу роль у проведенні експертиз та аналізі доказів, що сприяє правильному прийняттю рішень в кримінальних справах. На сьогодні передбачення процедури надання довідки, висновку спеціалістом реалізується шляхом надання спеціалістом пояснення в рамках статті 105 (Додатки до протоколів) КПК України.

У той же час з метою формування єдиної судової практики цілком логічним є наділення спеціалістів повноваженнями на здійснення таких

досліджень, як це реалізовано в інституті «Кримінальних проступків» та здійснюється під час досудового розслідування кримінальних проступків відповідно до статті 298-1 (Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки) КПК України.

Національною поліцією України у 2023 році вилучено декілька тисяч вибухових пристроїв, виготовлених промисловим способом, зокрема ручні гранати, гранатометні постріли, артилерійські снаряди тощо. За такими об'єктами призначено декілька тисяч вибухо-технічних експертиз, результати яких будуть отримані більше, ніж через рік. Зазначене обумовлено недостатньою кількістю експертів вибухо-техніків, що знаходить своє підтвердження з огляну на наступне.

Так, відповідно до статті 9 Закону України «Про судову експертизу» атестовані судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладено на Міністерство юстиції України. Реєстр розміщено на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України за посиланням <https://rase.minjust.gov.ua/>.

Аналізом інформації, розміщеної у зазначеному Реєстрі можна дійти висновку, що на території України 297 особам присвоєно кваліфікацію судового експерта криміналістичної вибухо-технічної експертизи. Ураховуючи викладене, а також актуальність та великий обсяг вибухових речовин на території України можна дійти висновку про неабияку завантаженість на експертів.

Зазначаємо, що в кожному підрозділі вибухо-технічної служби Національної поліції України є відповідні спеціалісти, які, за умови передбачення такого порядку, могли би надавати «висновки спеціалістів» (щодо найбільш розповсюджених вибухових матеріалів промислового способу виготовлення) і залучатися як спеціалісти під час досудового розслідування, а за потреби – і для судового розгляду.

Це надасть можливість поступово зменшити навантаження на експертні установи та забезпечить ефективне здійснення досудового розслідування. Альтернативою можна розглянути й такий порядок, відповідно до якого «висновок спеціаліста» в подальшому потребуватиме обов'язкового підтвердження відповідним висновком експерта згідно вимог КПК України.

Слід також враховувати, що у зв'язку з проведенням активних бойових дій на території Донецької та Луганської областей експертні установи евакуйовано на територію Дніпропетровської області, що також призводить до тривалого проведення судових експертиз, а також несвоєчасного отримання результатів.

На сьогодні суттєву допомогу на етапі проведення огляду місця події надає застосування спеціалістами-криміналістами сучасного обладнання, отриманого з США. Система експрес-аналізу ДНК, розроблена на основі технології RAPID DNA - «ANDE 6 C» протягом 90 хвилин створює інтерпретовані генетичні профілі з біологічних зразків. Зазначена лабораторія встановлює ДНК-профіль людини за 27 локусами, що відповідає світовим стандартом в експертній діяльності.

У даному ж випадку фактичне дослідження мікрочастин проводиться

спеціалістами-криміналістами, які виконують свої повноваження відповідно до нормативних документів, що регламентують діяльність органів досудового розслідування.

Використання системи «ANDE 6 C» дозволяє в подальшому більш вибірково ставитись до призначення молекулярно-генетичної експертизи з метою ідентифікації особи та використовувати лише ті зразки, які завчасно мають спрацювати під час проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Додатковою можливістю, яка відкривається завдяки передовим технологіям, є використання інформації від Державного космічного агентства України. Це включає в себе дані з дистанційного зондування землі, супутникові знімки та геоінформаційні технології, які можуть бути корисними під час розслідування кримінальних правопорушень, особливо воєнних злочинів, оскільки дозволяє відслідковувати ретроспективу дій.

Для реалізації зазначених ініціатив, доцільно розглянути питання щодо внесення зміни до ряду статей КПК України. Так частину четверту статті 71 КПК України можна доповнити новим пунктом, яким наділити спеціаліста повноваженнями видання довідок та висновків з питань, що належать до сфери його знань, зокрема щодо ідентифікації осіб, зброї, наркотичних речовин, речовин і слідів вибуху, під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Відповідно виникає необхідність визначення процесуального статусу «довідки, висновку спеціаліста», а тому пропонується частину другу статті 99 (Документи) КПК України доповнити новим п'ятим пунктом.

З метою покращення ефективності реагування на кримінальні правопорушення в частині третій статті 214 КПК України після слів «огляду місця події» слід доповнити словами «, отримання довідки, висновку спеціаліста».

Вищенаведена законодавча ініціатива надасть можливість ефективніше врегулювати правовідносини у кримінально-правовій сфері, що, в свою чергу, призведе до більш ефективного, справедливого та оперативного функціонування правоохоронних органів.

Ураховуючи викладене можна дійти висновку, що передові технічні засоби та методи є невід'ємною частиною сучасної правоохоронної діяльності. Вони допомагають правоохоронним органам ефективно виконувати свої завдання та забезпечувати правопорядок та правосуддя. Зміни в законодавстві та впровадження нових технологій є важливими кроками у напрямку покращення правової системи та забезпечення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09 липня 2022 року № 2391-IX/ ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>;

2. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580- VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>;

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 року № 4651-VI/ ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>;

4. Про поліцію: Закон Республіки Польща від 06 квітня 1990 року URL:<https://edziennik.policja.gov.pl/actbymonths>.

ВІТКАЛОВА Аліна

*старший слідчий в особливо важливих справах
Головного слідчого управління Національної поліції України,
капітан поліції*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ В УКРАЇНІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Ми всі знаємо, що життя, здоров'я, воля, честь і гідність людини є найважливішими соціальними цінностями будь-якої демократичної держави. Статтею 49 Конституції України кожному громадянину нашої держави гарантується право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Що ж стосується кримінального законодавства, то воно покликане захищати всі зазначені соціальні цінності та все, що пов'язано з ними, шляхом становлення кримінально-правових норм та передбачених покарань за їх порушення.

У наш час одним із важливих є питання кримінальної відповідальності за незаконний обіг в Україні лікарських засобів, адже вживання (застосування) таких лікарських засобів громадянами України може призвести до вкрай негативних наслідків для їх здоров'я. Крім соціальних і людських утрат, застосування незареєстрованих лікарських засобів зумовлює й економічні втрати, що призводять до зменшення оподатковуваної бази, виникнення нової форми недобросовісної конкуренції, зниження доходів виробників.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про лікарські засоби» лікарський засіб – це будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу [1].

Важливо розмежовувати фальсифікований лікарський засіб від незареєстрованого. Так, до фальсифікованих лікарських засобів належать лікарські засоби, які умисно промарковані неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб з відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а також які умисно підроблено в інший спосіб, і не відповідають відомостям (одній або декільком з них), у тому числі складу, про лікарський засіб з відповідною назвою,

що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України. Що ж стосується незареєстрованого лікарського засобу (субстанції у формі пелет, преміксу, грануляту тощо, референтні препарати, зразки плацебо (препарати порівняння), слід зазначити, що останній не пройшов процедуру державної реєстрації в Україні відповідно до законодавства [1]. Підсумовуючи зазначене, можемо зробити висновок, що незареєстровані лікарські засоби не є фальсифікованими.

На сьогодні близько 5% загального роздрібного ринку лікарських засобів перебуває в незаконному обігу. Ця проблема також безпосередньо стосується обігу незареєстрованих лікарських засобів.

Поява незареєстрованих у законному порядку лікарських засобів на ринку пов'язана з наявністю в законодавстві норм, які дають змогу громадянам ввозити в Україну такі лікарські засоби для власного використання, а потім їх вводити в незаконний обіг. Це стосується і випадків перепродажу лікарських засобів, що закуповуються за кошти державного та місцевих бюджетів, або реалізації незареєстрованих лікарських засобів, які надійшли до України як гуманітарна допомога. Також поширеним порушенням порядку обігу лікарських засобів у нашій державі є неліцензована інтернет-торгівля такими засобами, у тому числі незареєстрованими.

Відповідно до преамбули Закону України «Про лікарські засоби» саме цей Закон регулює правовідносини, пов'язані із створенням, реєстрацією, виробництвом, контролем якості та реалізацією лікарських засобів, у тому числі лікарських засобів, вироблених з крові людини та плазми крові (препаратів крові), переробкою, транспортуванням, зберіганням і розподілом компонентів крові, що використовуються для виробництва лікарських засобів, визначає права та обов'язки підприємств, установ, організацій і громадян, а також повноваження у цій сфері органів виконавчої влади і посадових осіб [1].

Законотворцем у Законі України «Про лікарські засоби» чітко визначено випадки ввезення в Україну незареєстрованих лікарських засобів, а також передбачено заборону на реалізацію (відпуск) громадянам неякісних лікарських засобів або таких, термін придатності яких минув або на які відсутній сертифікат якості, що видається виробником. При цьому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 26 квітня 2011 року № 237, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11 серпня 2011 року за № 965/19703, визначено порядок ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів [2], однак дію цього наказу тимчасово зупинено до припинення чи скасування воєнного стану в Україні згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13 березня 2022 року № 481, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17 березня 2022 року за № 334/37671 [3].

На сьогодні в КК України передбачено відповідальність за:

контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (стаття 305);

незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (стаття 321);

фальсифікацію лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів (стаття 321-1) [4].

При цьому незаконне ввезення в Україну, як і незаконний обіг в Україні інших лікарських засобів (наприклад, неякісних, незареєстрованих тощо) наразі не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Зазначена ситуація стала наслідком прийняття Верховною Радою України Закону України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – Закон № 4025-VI) [5].

Зокрема, після прийняття Верховною Радою України Закону № 4025-VI, кримінальна відповідальність за чинною редакцією статті 201 «Контрабанда» КК України настає лише за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

При цьому «товари у великих розмірах» та «стратегічно важливі сировинні товари» як предмет контрабанди були вилучені з диспозиції частини першої статті 201 КК України з одночасним установленням за такі дії адміністративної відповідальності в статтях 351 та 352 Митного кодексу України (наразі така відповідальність передбачена статтями 482, 483 Митного кодексу України 2012 року) [6].

Законом № 4025-VI також декриміналізовано порушення порядку здійснення господарської діяльності, у тому числі здійснення без отримання ліцензії виду діяльності, що підлягає ліцензуванню. Як наслідок, незаконне ввезення в Україну лікарських засобів (крім наркотичних і психотропних речовин та фальсифікованих лікарських засобів) з метою їх збуту, а також їх незаконний збут особою, яка не має ліцензії на здійснення цього виду діяльності, є адміністративними правопорушеннями, передбаченими відповідно статтями глави 68 Митного кодексу України або статтею 164 (Порушення порядку провадження господарської діяльності) Кодексу України про адміністративні правопорушення [6, 7].

Однак передбачена чинним законодавством адміністративна відповідальність за здійснення зазначеної діяльності (крім контрабанди та незаконної реалізації наркотичних засобів, психотропних речовин і фальсифікованих лікарських засобів) не дає змоги ефективно протидіяти незаконній фармацевтичній діяльності, тому питання встановлення кримінальної відповідальності за незаконне ввезення в Україну лікарських засобів, як і за їх незаконний обіг на території України потребує окремого ґрунтовного дослідження.

Підсумовуючи зазначене, слід сказати, що вирішення проблеми потрапляння на ринок України фальсифікованих, неякісних, незареєстрованих або контрабандних лікарських засобів потребує системного підходу шляхом встановлення кримінальної відповідальності за ввезення в Україну

незареєстрованих, крім передбачених законом випадків, або неякісних лікарських засобів шляхом переміщення їх через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (контрабанда незареєстрованих або неякісних лікарських засобів) або за незаконний збут незареєстрованих або неякісних лікарських засобів.

Список використаних джерел:

1. Про лікарські засоби: Закон України від 04 квітня 1996 року № 123/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про затвердження Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26 квітня 2011 року № 237, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11 серпня 2011 року за № 965/19703. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-11#Text>.
3. Про зупинення дії наказу Міністерства охорони здоров'я України від 26 квітня 2011 року № 237: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13 березня 2022 року № 481, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 17 березня 2022 року за № 334/37671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0334-22#n6>.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>.
6. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

KARMUSHYNA Galina

Independent forensic medical expert, associate professor of the Department of Forensic Expertise at the Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, candidate of medical sciences, full professor at the Legal Department of the Georgian State Technical University, expert at the Center for Psychological Rehabilitation of Victims of Torture, Physical Violence, and Severe Stress "Empathy," expert consultant for the Society of Independent Journalists "Freedom of Speech," Member of the International Police Association "IPA."

CASE OF ERRONEOUS DETERMINATION OF TIME OF DEATH IN THE PRACTICE OF FORENSIC MEDICAL EXPERTISE IN GEORGIA.

According to the conclusion of the forensic medical examination conducted by the State Department of Georgia, the cause of death of citizen H. was asphyxia due to

drowning. The time elapsed from the onset of death to the forensic medical examination of the body was more than 48 hours. The injuries present on the body of citizen III., when assessing the degree of bodily injuries in living persons, individually considered, exhibit signs of mild bodily injuries and are not directly causally linked to the occurrence of death.

In accordance with the Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Killings (2016), the forensic medical expert must record both positive and relevant negative observations and findings in a manner that allows another forensic pathologist to independently reach their own conclusions on the matter at a later time. When significant deviations from the guiding principles are permitted, this should be clearly documented in the autopsy protocol along with the corresponding reasons.

The autopsy protocol should be comprehensive enough so that another forensic expert at a different time and place (with access to the photos) could have the results of all relevant observations necessary for their own conclusions about the cause of death. At the end of the autopsy protocol, there should be a summary of the findings, including special analyses. An opinion should be provided regarding how the injuries could have occurred and whether they were a cause or contributed to the death.

Since the listed items of the protocol were not followed in this case, we were forced to examine the conclusions of the forensic examination, photos, the on-site discovery report, and autopsy photos and arrive at the following conclusions.

1. The cause of death is true ("wet") drowning in fresh water (based on the signs corresponding to asphyxia in drowning, as described in the forensic medical examination report - "congestion of the right half of the heart, fine foamy fluid in the respiratory passages, lung congestion, Rasskazov-Lukomsky-Paltauf spots, Tardieu spots, lung emphysema, brain edema, presence of diatoms and phytoplankton in the kidneys"), a comatose state due to closed cranial-brain injury resulting from the displacement of the brain within the cranial cavity, damage to the brainstem and cranial nerves, obtained as a result of multiple blunt blows to the head with a possible skull base fracture (this conclusion is based on photographs from the location where the body was found, which show blood discharge from the eye sockets, external auditory canals, and nasal openings, as well as symmetrical bruising around the eyes extending onto the bridge of the nose, the so-called "glasses sign"). However, bleeding from the nose and ears is not a specific sign of a skull base fracture, so the conclusion about the skull base fracture is presumptive.

2. Based on the available data from the state forensic medical examination, we presume that the type of cranial-brain injury was diffuse axonal injury (DAI) to the brain, which, according to the doctor of medical sciences, Professor L.B. Lichterman of the Institute of Neurosurgery, manifests with symptoms from the brainstem - loss of consciousness, coma, and localized seizure signs. Diffuse axonal injury is the result of rotation or linear acceleration at the moment of trauma, causing the twisting of the large hemispheres relative to the firmly fixed brainstem. It develops within 12-24 hours after the injury. On CT and MRI scans during the first 2 weeks, there is no evidence of intracerebral focal injuries. However, there are phenomena of edema and small focal hemorrhages in subcortical and brainstem structures. This type of trauma can also lead to respiratory and circulatory disturbances. In our case, based on the presence of

presumed cataleptic post-mortem rigidity at the time of death, as well as the release of blood from external auditory openings, eye sockets, and nostrils, the conclusion of a severe cranial-brain injury is confirmed. According to the guidelines "Neuropathology autopsy practice: post-mortem examination," The Royal College of Pathologists, 2010:

"One should always consider diffuse injuries when a patient is unconscious in the absence of focal mass lesions. The most common diffuse pathologies are global ischemic injury and diffuse axonal injury. The following signs should be considered as part of the assessment of diffuse brain injuries. Blocks should be taken from both the right and left sides." [2].

In our case, the extraction of brain stem samples for histological examination was not performed, so confirming this conclusion with laboratory studies is not possible.

3. The presumed opinion about the skull base injury is related to the presence of bleeding from the nasal and ear cavities in the photographs of the body, as well as the presence of periorbital ecchymosis (the so-called "raccoon eyes" sign).

4. Furthermore, based on the postmortem lividity observed on both the back and the chest and abdomen, we have come to the conclusion that within the first day after death, there were manipulations performed on the body (turning the body from the back to the abdomen), as during the second stage of postmortem lividity development (the diffusion stage typically occurs between 8-10 and 24-28 hours), when the body is turned, the lividity shifts to a new location while still remaining at the site of its initial formation.

5. Based on the hemorrhages found on the body, described in the forensic examination report as "bluish-lilac contusions," and as documented in the photographs, we concluded that their development occurred within a day from the moment of the injury when the victim was alive.

6. Due to the observation of desiccation on the lower lip of the deceased at the site of the injury, as stated by the experts, "...in the area of the lower lip on the right, at the border of the red margin and the mucous membrane, there is an expressed narrow desiccation" (an early postmortem sign when the body is exposed to the air), as well as the presence of postmortem lividity on the back and abdomen, we assume that after death occurred, the body could not have remained submerged in water the entire time, and it was repositioned into the second stage of postmortem lividity development (within 12 hours from the time of death).

Literature:

1. The Minnesota Protocol on the Investigation of Alleged Unlawful Killings (2016). Revised United Nations Manual on Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary, and Summary Executions. New York and Geneva, 2017.

2. «Neuropathology autopsy practice: post mortem examination», The Royal College of Pathologists, 2010.

КАЩУК Ксенія

*студентка 4-го курсу ННІ Економічної безпеки та митної справи Державного
податкового університету*

Науковий керівник:

АМЕЛІНА Анна

*доцент, доцент кафедри кримінальних розслідувань ННІ Економічної безпеки
та митної справи Державного податкового університету, кандидат
юридичних наук*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кримінальна відповідальність у будь-якій країні включає в себе низку складних та важливих аспектів, і визначення її підстав настання. Українське законодавство, зокрема, визначає основи кримінальної відповідальності у статті 2 Кримінального кодексу України [3]. Основна мета цієї системи – це забезпечення безпеки суспільства та визначення винних у злочинах, що вимагає накладання відповідних покарань.

Проте ця сфера стикається зі значними проблемами та викликами, які можуть суттєво впливати на її справедливість та ефективність [2, с. 18]. Наприклад, однією з найпоширеніших є проблема недостатності доказів, що може призвести до сумнівних результатів судових розглядів. Також, перевантаженість судової системи може спричинити затримки у розгляді справ та втрату їх ефективності. Політичний вплив на рішення суду та надмірна криміналізація мають великий вплив на встановлення кримінальної відповідальності.

Додатковою проблемою є спеціальні стандарти для неповнолітніх підсудних, що ускладнюють ведення кримінального провадження.

На жаль, під час встановлення кримінальної відповідальності щодо суб'єктів кримінального провадження нерідко має місце підставленість та неправомірність свідчень, які можуть призвести до незаслуженого засудження.

Низька ефективність покарань та надмірна суворість можуть також порушувати баланс у визначенні відповідальності та покарань.

Кримінальна відповідальність, як складна галузь права, потребує уважного вивчення та вирішення численних проблем та викликів для забезпечення справедливості та дотримання прав людини.

Розробка та вдосконалення кримінальної відповідальності є постійним завданням для правових систем. Мета – це забезпечення справедливого, об'єктивного та ефективного правосуддя та захист прав і свобод всіх громадян.

Сучасна кримінально-правова наука стикається з численними проблемами та складними питаннями щодо встановлення кримінальної відповідальності суб'єктів кримінального провадження через збільшення сфер для вчинення злочину. До таких проблем та складних питань можна включити [2, с. 20]:

1. кіберзлочини і інтернет-простір,

2. міжнародний характер злочинів,
3. трансгранична природа злочинів,
4. захист прав та свобод громадян,
5. використання нових технологій,
6. альтернативні форми вирішення спорів,
7. етичні та правові питання.

Для того, аби виклики, що виникають під час встановлення кримінальної відповідальності щодо суб'єктів кримінального провадження вирішувалися ефективно необхідна реформа правосуддя.

Так, було впроваджено Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки основною метою якої стало оновлення у сфері правосуддя та визначено удосконалення процесуального забезпечення справедливості та права на захист під час кримінального провадження [4].

Ця реформа правосуддя, з поміж іншого, передбачала й оновлення підходів до кримінальної політики держави, наприклад [1, с. 71]:

1) надання широкого кола процесуальних повноважень стороні захисту на стадіях досудового і судового розгляду, а також на етапі апеляційного оскарження рішення, забезпечуючи рівні процесуальні можливості, в тому числі щодо збору доказів як для сторони захисту, так і для сторони обвинувачення, посилення контролю з боку суду стосовно застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

2) формалізацію стандартів доказування для більшої зрозумілості та передбачуваності процесуального законодавства і відповідної практики;

3) подальший розвиток інституту суду присяжних та його застосування;

4) досягнення балансу між забезпеченням потерпілому доступу до правосуддя та змагальністю судового процесу;

5) удосконалення нормативного регулювання порядку вручення особі повідомлення про підозру, оголошення особи в розшук, екстрадиції, накладення та зняття арешту з майна, тимчасового вилучення майна на стадії досудового слідства, порядку внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, підстав та процедури оскарження дій і бездіяльності в разі порушення порядку внесення відомостей до реєстру та в інших випадках;

6) підвищення прозорості діяльності суддів та рівня їх відповідальності;

7) підвищення ефективності попередження злочинів і реабілітації засуджених та вдосконалення системи виконання покарань;

8) удосконалення нормативно-правової бази щодо призначення покарання; зменшення кількості покарань, пов'язаних із позбавленням волі;

9) розробку нормативної та інституційної бази для надання послуг пробації [1, с. 71] [4].

Кримінально-правова наука повинна активно вивчати та відповідати на виклики, що виникають при визначенні кримінальної відповідальності щодо суб'єктів кримінального провадження з метою забезпечення справедливого, ефективного та правового підходу до встановлення кримінальної відповідальності та боротьби зі злочинністю у сучасному світі.

Кримінально-правова наука повинна розробляти міжнародні стандарти та впроваджувати механізми співпраці для боротьби зі кримінальними правопорушеннями. Реформи необхідні з метою оптимізації роботи слідчих і судових органів, а також для того, аби рішення щодо покарань виносилися співставно до кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Барабаш Т.М. Напрямки удосконалення кримінального процесуального закону у контексті реформи правосуддя. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. №3. С. 71–76.
2. Баулін Ю., Тацій В. Завдання вітчизняної кримінально-правової науки в умовах реформування кримінального законодавства України. *Право України*, 2. 2020. С. 17-30.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.09.2023)
4. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 №276. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.09.2023)

КОВАЛЕНКО Марина

студентка 415/20-(П)-К навчальної групи Донецького державного університету внутрішніх справ

КОНАРСЬКА Ганна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ТА ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Психологічні аспекти кримінальної поведінки в підлітковому та юнацькому віці є суттєвою та важливою частиною вивчення кримінальних явищ і правопорушень. Підлітки та молодь, як найбільш динамічна і вразлива частина суспільства, нерідко стають об'єктом кримінальних дій чи самі допускають правопорушення. Ця тема привертає увагу дослідників, психологів, правознавців і суспільства в цілому, оскільки вона відображає складні питання впливу психологічних чинників на кримінальну активність та спроби запобігти їй та реабілітувати юних порушників.

Проблему профілактики девіантної поведінки досліджували вітчизняні науковці Т. Донських, У. Короленко, В. Лютий, Н. Максимова, С. Немченко, Н. Онищенко, Г. Пономаренко, Л. Пилипенко, М. Синьов, О. Шарапова та ін. [1] Щодо зарубіжних науковців, то великий вклад у дослідження внесли: Теренс Торнбері (Terence Thornberry) – розробка теорії "Теорія нормальних шляхів" (The

Theory of Normative Behavior)[2], Річард Тремблей (Richard Tremblay) - Монреальське довготривале дослідження дітей (Montreal Longitudinal Study)[3], Лоренс Стейнберг (Laurence Steinberg) - теорія розвитку молоді, відома як "теорія трьох шляхів".

Проблеми, пов'язані з психологічними аспектами кримінальної поведінки в підлітковому та юнацькому віці, включають декілька аспектів:

1) Формування кримінальної поведінки. Основною проблемою є розуміння, які фактори впливають на формування кримінальних уподобань та дій саме у підлітковому та юнацькому віці. Це включає в себе аналіз впливу сім'ї, однолітків, освіти, соціальних норм та інших факторів.

2) Ризик та захист. Важливо вивчити фактори ризику, які збільшують ймовірність кримінальної поведінки у молоді, а також охоронні фактори, які зменшують цей ризик. Розуміння цих факторів допоможе розробити ефективні стратегії профілактики.

3) Психологічні механізми - імпульсивність, низький рівень самоконтролю, специфічні психічні стани та інші чинники, які можуть впливати на прийняття рішень про вчинення злочинів.

4) Профілактика та реабілітація – необхідність розробки і впровадження програм і стратегій профілактики злочинності серед молоді та програм реабілітації для молодих правопорушників.

Розуміння цих проблем та розробка відповідних рішень сприятиме ефективному управлінню кримінальною поведінкою серед молоді та допоможе зменшити рівень ювенальної злочинності.

Для вирішення проблем, пов'язаних з психологічними аспектами кримінальної поведінки в підлітковому та юнацькому віці, потрібно розглядати комплексний підхід, який враховує соціальні, психологічні та правові аспекти, а саме:

1) Проведення соціально-педагогічних програм: розробка та впровадження освітніх та профілактичних заходів у школах та інших навчальних закладах для підлітків і молоді, спрямованих на підвищення соціальної адаптації та розвиток соціальних навичок.

2) Психологічна підтримка: розширення доступу до психологічних послуг для молоді, яка має проблеми з адаптацією, соціальною ізоляцією або іншими психологічними факторами, що сприяють кримінальній поведінці.

3) Співпраця з сім'єю: розвиток програм, спрямованих на підтримку та навчання батьків навичкам ефективного виховання, взаємодії з дітьми та розв'язання конфліктів в родині.

4) Профілактика та інтервенція відчуття відокремленості: розробка програм та проєктів, спрямованих на відчуття приналежності до спільноти та соціальної інтеграції для тих, хто відчуває відокремленість від суспільства.

5) Підвищення освіченості та інформаційна робота: проведення інформаційних кампаній та публічних заходів, які спрямовані на попередження кримінальної поведінки та підвищення обізнаності про соціальні наслідки правопорушень.

6) Розвиток альтернативних методів покарання: застосування альтернативних методів покарання для неповнолітніх порушників, таких як програми соціальної служби, ресторативна юстиція та інші способи, що сприяють реабілітації та соціальній адаптації.

7) Дослідження та апробація програм: проведення наукових досліджень та оцінка програм та стратегій для визначення їхньої ефективності та внесення відповідних коректив.

Здійснення цих заходів вимагає спільних зусиль з боку державних та муніципальних органів, громадськості, психологів, освітян та інших зацікавлених сторін. Ключовою метою є створення умов для психологічного зростання та позитивної соціальної адаптації молоді, що сприятиме зменшенню кримінальної поведінки.

Таким чином, можна зробити висновок, що психологічні аспекти мають величезне значення в розумінні та вирішенні проблеми кримінальної поведінки у молоді. Соціальний вплив, психологічні механізми та фактори ризику можуть сприяти формуванню злочинних уподобань, і тому розробка ефективних стратегій профілактики та реабілітації має базуватися на глибокому розумінні цих аспектів.

Завдяки впровадженню програм соціально-педагогічної підтримки, психологічних послуг та альтернативних методів покарання можна створити умови для позитивного розвитку та соціальної адаптації молоді. Такий підхід допоможе зменшити кримінальну активність, а також сприятиме виправленню та реабілітації молодих порушників, допомагаючи їм стати активними та корисними членами суспільства.

Список використаних джерел:

1. Мельник Л.П., Сербалюк Ю.В. Девіантна поведінка молоді та шляхи її профілактики. *Проблеми сучасної психології*: Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Кам'янець Подільський: Аксіома. 2009. Вип. 5. С. 279-288

2. Sung Joon Jang. Encyclopedia of Criminological Theory. URL: https://study.sagepub.com/system/files/Thornberry%2C_Terence_P._-_Interactional_Theory.pdf

3. Richard E. Tremblay, Frank Vitaro, Daniel Nagin, Linda Pagani & Jean R. Séguin. The Montreal Longitudinal and Experimental Study. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/0-306-47945-1_7

КОРАБЕЛЬ Марія
*доцент кафедри державно – правових дисциплін,
кримінального права та процесу
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С Сковороди.
кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАНЬ

Інститут покарань є одним з основних в кримінальному праві України. Державна політика в сфері протидії злочинності залежить від досягнення поставлених перед покаранням цілей. А саме, виправлення засуджених та попередження вчинення нових кримінальних правопорушень засудженим та іншими особами. Виправлення особи є складним процесом та залежить від необхідного та достатнього покарання, враховуючи принципи та загальні засади призначення покарання. В ст. 65 КК України закріплено: «Загальні засади призначення покарання. Суд призначає покарання: 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення».[1] Покарання реалізується через санкцію статті КК України та реалізуються принципи та загальні засади призначення покарання.

Проведений правовий аналіз певних санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу дозволяє зробити висновок щодо недосконалості кримінально-правової норми, що унеможлиблює досягнення поставлених перед покаранням цілей. В науковій роботі запропоновано розглянути окреслені питання.

Розглянемо декілька санкцій статей: ст. 201. «Контрабанда, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна, та ст. 147. Захоплення заручників, - караються позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років»[1]. Велика амплітуда між нижчою та вищою межами покарання у виді позбавлення волі на певний строк є суттєвим недоліком розглянутих санкцій. Більшість науковців дотримуються думки, що амплітуда покарання має бути 3-5 років, з чим варто погодитися[2. с. 112]. В окремих випадках для індивідуалізації покарання, в Кримінальному кодексі передбачено призначення більш м'якого покарання ніж передбачено законом, що закріплено в ст. 69, за наявності певних обставин. Відповідно редакція статей з великими амплітудами покарання мають бути змінені, шляхом збільшення частин статей з кваліфікуючими ознаками (розподіл закріплених в одній частині на декілька) та зменшення великої розбіжності між нижчою та вищою межами покарання у виді позбавлення волі.

Наступним заслуговує уваги питання закріплення великого переліку основних покарань за одне кримінальне правопорушення. Так, в ч. 1 ст. 186 Грабіж, передбачено: «карається штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на

строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до чотирьох років»[1]. Закріплені п'ять видів покарань передбачені починаючи з ч.1 до ч.11 ст. 51 КК України, тобто від найменш суворого до майже найбільш суворого покарання. Велика кількість покарань, що обмежують різні права людини, за одне кримінальне покарання, унеможлиблюють виправлення засудженого та попередження вчинення нових кримінальних правопорушень. Зменшення кількості основних покарань в санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України є необхідним, в залежності від тих обмежень, що передбачене покаранням.

В науковій роботі розкрито питання вдосконалення санкції статті Особливої частини Кримінального кодексу України, як важливий аспект реалізації покарання. Саме в санкції закріплено яке покарання буде необхідним та достатнім для виправлення засудженого та попередження вчинення нових кримінальних правопорушень як засудженим, так і іншими особами.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Шинкарьов Ю. В., Корабель М. Г. Конфіскація майна як вид кримінального покарання. Монографія. - Право. 2018. 160 с.
3. Книженко О. О. Побудова санкцій к кримінальному праві. Проблеми вдосконалення/ О. О. Книженко // Право та управління. – 2011. – № 2. – С. 185–192.

ТЕТЕРЯТНИК Ганна

завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА МІСЦЯХ МАСОВИХ ПОХОВАНЬ

З початку збройної агресії рф було вчинено за офіційною статистикою понад 106 тисяч воєнних злочинів. Виявлялися та продовжують виявлятися місця масових поховань (захоронень). Складно уявити, якою може бути їх кількість після деокупації тимчасово окупованих територій. За даними ГСУ НП України на деокупованих територіях виявлено 3302 тіла загиблих, з них найбільша кількість на території Київської області – 1376 тіл та на території Харківської області – 996 тіл [1].

Проведення слідчих (розшукових) дії на місцях масових поховань являють собою організаційно складний, комплексний процес, до якого залучається широке коло фахівців, криміналістичних засобів та методик.

Основними принципами роботи у галузі захисту та розслідування масових поховань є: не нашкодити; забезпечити фізичну та емоційну безпеку, як слідчих та працівників, які працюють на таких місцях, так і родин загиблих; незалежність та неупередженість; конфіденційність; прозорість; реалістичні

очікування – усі особи, залучені до захисту та розслідування масових поховань, повинні уникати прийняття зобов'язань перед сім'ями, які вони можуть бути не в змозі виконати [2].

Слід зауважити, що термін «масове поховання» не визначено в міжнародному праві, однак він використовується для позначення «місця або визначеної території, де міститься безліч (більше одного) похованих, затоплених або розосереджених на поверхні людських останків (у тому числі скелетованих, змішаних та фрагментованих), якщо обставини смерті та/або спосіб поховання тіл вимагають розслідування їх законності» [2].

У 2022 році було внесено низку змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», і необхідно позитивно відзначити, що на законодавчому рівні було визначено такі поняття, як «вилучення тіл (останків) померлих (загиблих) осіб», «Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», «медична ідентифікація тіл (останків) померлих (загиблих) осіб», «судово-медична ідентифікація тіл (останків) померлих (загиблих) осіб», «пошукова група» та ін.

В залежності від часу, оперативної, бойової обстановки, місцевості та багатьох інших факторів пошук останків може відбуватися завдяки використанню різних джерел інформації та відповідних методів. Найбільш розповсюдженими є допити свідків, аерознімки місцевості, супутникові фотографії, карти та замальовки, які зроблені свідками-очевидцями (особливо це є характерним для де окупованих територій). Специфічними методами є археологічна розвідка: зміни ґрунту, рослинності, фауни, які можуть свідчити про наявність поховання. Інтрузивні методи (обстеження лопатами або спеціальною технікою під контролем археолога), не інтрузивні методи (використання геофізичних методів) [3].

Місця масових поховань можуть істотно відрізнятися: за територією – від одного поховання, в якому знаходиться декілька тіл, – до сотень квадратних метрів (наприклад, масове поховання у м. Ізюм); кількістю виявлених трупів – від декількох – до сотень та тисяч (за інформацією ГСУ НПУ України лише на деокупованих територіях Бучанського, Броварського та Вишгородського районів Київської області виявлено понад 1,2 тис. тіл загиблих. На деокупованій Харківщині кількість оглянутих тіл наближається до 1 тис. Там же на околицях міста Ізюма виявлено і найбільше масове поховання громадян – слідчими та криміналістами підняті тіла 447 осіб.); станом – природнім (в залежності від характеристики місцевості: ліс, поле, болотиста місцевість, межі населених пунктів тощо) та внаслідок змін різного характеру (в залежності від впливу погоди, кліматичних умов, часу виявлення таких місць, терміну, що пройшов з моменту захоронення – до моменту виявлення, механічного впливу на територію – робота техніки, військові дії поблизу тощо); обстановкою (зони активних бойових дій, заміновані території, території поблизу або в зоні стихійних лих та ін.) [4].

Врахування усіх цих факторів є важливим для організаційного етапу роботи на місцях масових поховань: визначення необхідних сил та засобів (людських ресурсів, служб, техніки тощо), часу проведення слідчих

(розшукових) дій на таких територіях.

Для розслідувань воєнних злочинів важливо розглядати масові поховання як місця скоєння злочинів і здійснювати заходи для їх захисту та безпеки. Територія навколо того, що може ідентифікуватися як масові захоронення, також є важливою. Поблизу або на периферії такого місця можуть бути докази, які містять інформацію про те, чи був скоєний злочин, або як саме він був скоєний [5].

В умовах збройного конфлікту та після деокупації територій перед початком робіт на місці події територія має бути оглянута відповідними спеціалістами з розмінування та вибухотехніками, адже самі тіла, що знаходяться у масових похованнях можуть бути підключені до вибухових пристроїв.

Робота слідчих, криміналістів та інших осіб, залучених до проведення слідчих (розшукових) дій координується старшими групи (груп). В залежності від обстановки, умов вони обирають найбільш доцільний спосіб проведення огляду місця події (наприклад, розбивають місце на відповідні сектори). При цьому кожен слідчий, спеціаліст на своїй ділянці проводить огляд за правилами, визначеним ст.ст. 237, 238 КПК України.

Враховуючи, що процес огляду місць поховань, вилучення та фіксування тіл, решток, артефактів, які знаходяться у таких місцях є багатоетапним процесом, який продовжується призначенням відповідних судових експертиз, часто має складну логістику переміщення вилучених трупів та людських решток, може відзначатися тривалістю та специфікою їх зберігання, подальшої ідентифікації та пов'язаністю з різними кримінальними провадженнями. Усе це обумовлює необхідність відповідної методики збору останків, уніфікованого підходу до нумерації та описання могил, місць поховань, їх зв'язку з відповідними вилученими тілами та рештками, артефактами тощо.

Належний метод збору останків включає в себе: присвоєння кожному трупу унікального коду; у найкоротші терміни фотографування кожного трупа та фіксування інформації про нього; поміщення кожного тіла у спеціальний мішок; упорядковане тимчасове зберігання останків [6]. Доцільно визначитися з унікальними номерами останків та пов'язаних із ними артефактами. Зазначений номер також має відображатися в усіх процесуальних та інших документах, пов'язаних з транспортуванням тіл, решток, призначенням експертиз, зберіганням, впізнанням, видачею тощо.

Рекомендовано при первинному зборі інформації щодо останків використовувати паперові бланки з детальним описом всіх даних щодо вилученого. У подальшому або, якщо це дозволяють обстановка та обставини проведення огляду, доцільно вести відповідні електронні бази. Інформація у ній може включати в себе такі речові докази, як особисті речі та фотознімки, відеозапис. Для запобігання втраті інформації та забезпечення збереження речових доказів необхідним є створення централізованої уніфікованої системи збору, накопичення та аналізу такої інформації, можливості її інтеграції до баз даних, пов'язаних із безвісно зниклими особами, ДНК-даними тощо [4].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що огляд місць масових

поховань є складним комплексом організаційних, процесуальних заходів, до яких залучається значна кількість фахівців з різних сфер. Важливою складовою є взаємодія з родичами загиблих, ЗМІ, дотримання морально-етичних норм при поводженні з тілами та останками, артефактами. Важливе значення у цих процесах відіграють злагоджена координація між різними органами та підрозділами, місцевою владою, іноземними фахівцями, які залучають до проведення слідчих (розшукових) дій на місцях масових поховань, використання настанов та методичних рекомендацій Міннесотського Протоколу, Борнмутського Протоколу, Практичного керівництва для співробітників служб швидкого реагування (розробленого Міжнародним комітетом Червоного Хреста) тощо та алгоритмів, методичні рекомендації, підготовлених ГСУ НПУ України та Офісом Генерального прокурора, запровадження і використання на таких лоціях сучасної криміналістичної техніки, фахівців з судової археології та антропології, медицини та ін.

Список використаних джерел:

1. Проведення ситуативних комплексних практичних занять із здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на навчальному полігоні «Документування та розслідування воєнних злочинів»: методичні рекомендації / Г. Тетерятник, М. Янковий, І. Федоров, О. Шкута Одеса: ОДУВС, 2023. 106 с.
2. The Bournemouth Protocol on Mass Grave Protection and Investigation. URL : <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/02/11489-FMC-Mass-Graves-Project-UKRAINE-V3.0-HI-RES.pdf>.
3. Forensic Guide to the Investigation, Recovery And Analysis of Human Skeletal Remains. <https://eaaf.org/wp-content/uploads/2020/11/EAAF-Forensic-Guide-for-the-investigation-recovery-and-analysis-of-human-skeletal-remains.pdf>.
4. Тетерятник Г.К., Сомик О.С. Окремі питання проведення огляду місць масових поховань. Правові новели. 2023. №20. С. 227-233.
5. Mass Graves in Ukraine Should Be Treated as Crime Scenes – and Urgently Secured. <https://www.justsecurity.org/80986/mass-graves-in-ukraine-should-be-treated-as-crime-scenes-and-urgently-secured/>.
6. Management of Dead Bodies after Disasters: A Field Manual for First Responders. URL : https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0880.pdf

СЕВЕРІНОВА Олександра
професор кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
факультету №4 Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук., професор

ІНТЕРАКЦІЯ ЖЕРТВИ-ІНКАСАТОРА ІЗ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШНИКОМ В МЕХАНІЗМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 187 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У порівнянні з особою кримінального правопорушника в межах наук кримінально-правового циклу, особа жертви, як правило, відходить на другий план. Можна простежити певний науковий скептицизм щодо ролі жертви в кримінальному механізмі. Проте особа жертви значно недооцінена, оскільки існує низка випадків, коли саме жертва обумовлює або сприяє виникненню умислу на вчинення у її відношенні заборонених діянь.

Слід зауважити, що структура особи жертви-інкасатора доволі відрізняється від інших жертв розбійних нападів через специфіку професійної діяльності, навичок та знань. Тому є підстава виділити специфічну жертву суспільно небезпечного діяння, особисті та професійні якості якої зумовлюють підвищений ризик потрапляння у ситуацію з високим віктимним індексом. Сутність та зміст інкасаторської діяльності, яка передбачає збирання та доставку матеріальних цінностей до каси банку або до каси інкасаторської компанії формує мотивацію кримінального правопорушника, а отже і створює платформу для механізму кримінально протиправної поведінки.

Жертвою (потерпілим) від розбійного нападу на інкасаторів є особи, які входять до складу наряду, що здійснює інкасацію грошових коштів. Також потерпілим можуть бути особи, які випадково потрапили на місце вчинення нападу або на місце перепалки між нарядом інкасації та нападниками.

Проведене дослідження показало, що переміщення готівкових коштів на професійній основі у 74 % проводиться працівниками приватних охоронних структур, які не мають ліцензії на здійснення інкасаторських операцій. Причиною цього є не значний попит на інкасаторські послуги, а збільшення кількості тіньових угод [1, с. 77]. До структури віктимної поведінки жертв-інкасаторів відносяться: 1) нівелювання заходами особистої безпеки; 2) відсутність навичок та вмінь реагування на стресові та суспільно небезпечні ситуації; 3) неналежний контроль за матеріальними об'єктами та цінностями; 4) розповсюдження інформації, призначеної для службового користування. Вказані чинники надають можливість сформулювати структуру особи інкасатора, на якого здійснюється розбійний напад.

На практиці напад на інкасаторів, зазвичай, вчиняється у співучасті та є заздалегідь запланованим діянням, що можна пояснити необхідністю створення чіткого алгоритму дій із розподілом ролевих функцій кожного співучасника. Інтерація жертви (потерпілого) фактично відбувається тільки з безпосереднім виконавцем нападу, у зв'язку із чим підхід до розгляду механізму кримінально

протиправної поведінки та жертви як його елемента має бути диференційованим [2, с. 145].

Інтеракцію співучасників розбійного нападу із жертвами можна поділити на два види: опосередкована та пряма. Опосередкованою передбачено передкримінальний контакт, що зумовлений потребою встановити особливості реалізації інкасаторами своїх професійних завдань та функцій. Опосередкована інтеракція може бути реалізована всіма співучасниками. Пряма інтеракція передбачає безпосередню реалізацію кримінально протиправного умислу на заволодіння матеріальними цінностями, поєднаний із насильством або погрозою його застосування. Зв'язок жертви із кримінальним правопорушником є важливим для визначення сутності та змісту суспільно небезпечної поведінки суб'єкта кримінального правопорушення, а також суб'єктивної сторони протиправного діяння. Крізь призму віктимної інтеракції також можна будувати майбутні кримінологічні стратегії запобігання певному виду кримінально протиправної діяльності, а також здійснювати прогнозування її кількісно-якісного показника.

Таким чином, інкасатор, як жертва кримінального правопорушення, передбаченого ст. 187 КК України, має такі особливості структури особи:

- соціально-побутові ознаки: викривлене сприйняття нормальної, кримінально безпечної поведінки у професійній діяльності;
- кримінологічні ознаки: несвідома участь жертви у створенні умов, об'єктивно сприятливих для вчинення розбійного нападу; неналежний контроль за матеріальними об'єктами та цінностями та ін.

Інтеракція співучасників розбійного нападу із жертвами диференціюється на опосередковану та пряму. Опосередкована передбачає передкримінальний контакт, зумовлений потребою встановити особливості реалізації інкасаторами своїх професійних завдань та функцій: встановлення графіку роботи, визначення маршрутів, членів інкасаторських груп та осіб із якими вони працюють, спроби встановити кількість та якість спецзасобів тощо. Пряма передбачає безпосередню реалізацію кримінально протиправного умислу на заволодіння матеріальними цінностями, поєднаний із насильством або погрозою його застосування.

Список використаних джерел:

1. Ягольник О. М. Розслідування розбійних нападів на інкасаторів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кривий Ріг. Донецький юридичний інститут МВС України, 2020. 249 с.
2. Пономарьова Т. І. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку ювенальної віктимології в Україні: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 368 с.

ХИТРИК Карина
курсант 4-го курсу навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ, капрал поліції
Науковий керівник:

ФЕДОРОВСЬКА Наталія
старший науковий співробітник наукової лабораторії навчально-наукового
інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ, майор поліції

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЯК ПРАВОВА ОЦІНКА ДЕРЖАВИ ЗА ВЧИНЕННЯ НИМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кримінальна відповідальність - це правова оцінка державою в особі уповноважених органів злочинного діяння, яка передбачає, з одного боку, обов'язки особи нести відповідальність за свої дії перед державою (суб'єктивна сторона відповідальності), з іншого, - претерплювання такою особою певних обмежень за вчинене (об'єктивна, зовнішня сторона відповідальності) [1, с. 609].

У зв'язку з військовою збройною агресією країни-сусідки проти України відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Президентом України введено воєнний стан з 24 лютого 2022 року [2]. В свою чергу, правовий режим запровадив певні особливості у практику застосування діючого законодавства, окреслюючи прогалини у практиці застосування норм кодексів при визначенні судами покарань особам, які вчинили військові кримінальні або адміністративні правопорушення під час воєнного стану чи в бойовій обстановці.

Військові злочини – це кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних або спеціальних зборів.

Відповідальність за військові злочини несуть військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також військовозобов'язані під час проходження ними зборів та інші особи, визначені законом.

Як військовослужбовець, в тому числі й за призовом під час мобілізації, на особливий період, відповідно до вимог ст. 11, 16, 128 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 2, 4, 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України зобов'язаний свято й непорушно додержуватися Конституції України та законів України, Військової присяги, віддано служити українському народові, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, бути готовим до виконання завдань, пов'язаних із захистом Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, додержуватися військової дисципліни, виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг завдань, доручених йому за посадою, не допускати негідних вчинків.

Отже, військовослужбовець може бути притягнутий до відповідальності за

воєнний злочин, якщо він здійснив дії, які суперечать міжнародному гуманітарному праву або національному законодавству України, наприклад знищення майна, яке не є воєнною метою; насильство проти цивільних осіб та військовослужбовців, які не беруть участі в воєнних діях, а також підтримка вчинення воєнних злочинів.

Крім вищезазначеного, відповідно до положень Кримінального кодексу України, військовослужбовець може бути притягнутий до відповідальності за воєнний злочин, якщо він здійснив дії, які привели до вбивства або тяжкого поранення цивільних або військових осіб, які здавалися або були в неволі.

Так, ст. 412 КК України регулює питання притягнення військовослужбовців до відповідальності за знищення майна, яке не є воєнною метою, або за насильство проти цивільних або військовослужбовців, які не беруть участі в воєнних діях.

Згідно з міжнародним гуманітарним правом, військовослужбовці можуть бути притягнуті до відповідальності за військові злочини, зокрема за такі дії, як:

- вбивство або тяжке поранення цивільних або військовослужбовців, які здавалися або були в неволі;
- знищення або намагання знищити майно, яке не є воєнною метою;
- насильство проти цивільних або військовослужбовців, які не беруть участі в воєнних діях;
- підтримка або сприяння вчиненню військових злочинів.

За порушення міжнародного гуманітарного права військовослужбовці можуть бути притягнуті до відповідальності перед міжнародними судами, наприклад, Міжнародним кримінальним судом [3].

В грудні 2022 року законодавець приймає закон про внесення змін до статей 69 та 75 КК України щодо виключення можливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням осіб, які вчинили в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці кримінальні правопорушення, передбачені за: непокора (ст. 402), невиконання наказу (ст. 403), погрози чи насильство щодо начальника (ст. 405), самовільне залишення військової частини (ст. 407), дезертирство (ст. 408), самовільне залишення поля бою (ст. 429) [4; 5].

Суди доволі часто застосовують пом'якшення чи умовні терміни до обвинувачених військових. Наприклад, до умовного строку (5 роки тюрми з випробувальним терміном 1 рік) було засуджено мобілізованого бійця ЗСУ, який самовільного залишив свою військову частину і повернувся в неї лише через два тижні [6]. Згідно з нормами Кримінального кодексу (ч. 5 ст. 407) військовослужбовцю загрожувало б від 5 до 10 років в'язниці, але суд суттєво пом'якшив покарання і відпустив засудженого на випробувальний термін. І такий випадок не поодинокий.

Водночас відомо що в Україні немає військових судів та немає окремого військового кримінального закону. Тому, навіть вчинені в умовах бойової обстановки, кримінальні правопорушення потрібно розглядати з позиції того, аби досягти визначеної законом мети покарання – тобто не лише покарати, але й виправити засудженого (ст. 52 КК). Не виключений і загальнолюдський погляд

на ситуацію, що стала причиною вчинення правопорушення [5].

Підсумовуючи, слід зазначити, що не всі норми вищезгаданого закону є виправданими. Ось, наприклад, уявімо ситуацію: військовослужбовець самовільне залишає поле бою, відповідальність за що передбачено ст. 429 КК України. Водночас самовільне залишення поля бою відбулося в обстановці, що явно не давала можливості виконати поставлене завдання (відсутність чи брак боєкомплекту, багатократно переважаючі сили супротивника, відсутність чітко сформульованого бойового розпорядження тощо).

Додаємо до цієї уявної ситуації й те, що особа вчинила таке порушення в час впливу важких для неї обставин (смерть близької людини тощо), що має пом'якшити покарання в силу ст. 66 КК України.

Такі обставини в сукупності суд мав би врахувати, та розглянути можливість призначення покарання нижче нижньої межі, або звільнення від відбування покарання із випробуванням.

Водночас завдяки внесеним змінам до законодавства, суд змушений буде застосувати до особи безальтернативне кримінальне покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. І виключення з цього немає, а суд перетвориться лише на певний «калькулятор» призначення покарання, замість інструменту глибинної оцінки чинників та обставин, що зумовили порушення, яким суд мав би виступати.

Отже, при розгляді кожної справи необхідно вивчати всі обставини вчинення кримінального правопорушення військовослужбовцем, адже, неможна допускати такого формального та зверхнього ставлення до такої цінності як свобода.

Список використаних джерел:

1. Правознавство: Підручник / В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон та ін.; За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. - К.: КНЕУ, 2003. – 767 с.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Притягнення до відповідальності військовослужбовців під час війни у 2023 році (02.06.2023). URL: <https://legalaid.ua/ua/prytyagnennya-do-vidpovidalnosti-vijskovosluzhbovcziv-pid-chas-vijny/>
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці: Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text>
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Справа № 761/18053/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106662167#>

ШУЛЬГА Андрій
*доцент кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління, кандидат юридичних наук,
доцент*

ОЗЕРНА Ірина
*завідувачка кафедри державно-правових
дисциплін та публічного управління,
кандидат юридичних наук*

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЦИВІЛЬНОГО ПОЗИВАЧА ТА ЦИВІЛЬНОГО ВІДПОВІДАЧА В КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Чинний кримінальний процесуальний кодекс України серед учасників кримінального провадження виділяє сторони кримінального провадження (п.19 ч.1 ст.3 КПК України). Згідно до чинного КПК України сторонами у кримінальному процесі визнаються, з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК; з боку захисту: підозрюваний, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники. В той же час пунктами 25 та 26 ч.1 ст. 3 КПК визначаються учасники кримінального та судового провадження, серед яких фігурує цивільний позивач та цивільний відповідач. Окрім того, перелік зазначених учасників охоплює і сторони кримінального провадження, проте цивільний позивач і цивільний відповідач в перелік сторін кримінального провадження не вписані.

Разом з тим ст.61 КПК описуючи в своїй диспозиції процесуальний статус цивільного позивача зазначає, що цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та моральної шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України. «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка (який) в порядку, встановленому цим Кодексом, пред'явила (пред'явив) цивільний позов. До того ж у ч.3 ст. 61 КПК чітко зазначено процесуальний статус цивільного позивача, де вказано що цивільний позивач має права та обов'язки такі самі, як у потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову. Виходить цивільний позивач, маючи однаковий процесуальний статус в галузі цивільного позову з потерпілим, мав би

відноситися, як і потерпілий до сторони обвинувачення. Те ж саме стосується і цивільного відповідача, який згідно до ст.62 КПК несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально протиправними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Окрім того, цивільний відповідач має права та обов'язки, передбачені чинним КПК для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосується цивільного позову.

Окрім того, визначаючи процесуальний статус цивільного позивача, як учасника кримінального провадження, що має в кримінальному процесі власну зацікавленість, слід погодитися із думкою В.О. Попелюшко. Вчений зазначає, що у разі пред'явлення цивільного позову потерпілим, в одній особі поєднується обидва процесуальні статуси – і потерпілого (ст. ст. 55-57 КПК), і цивільного позивача (ст. 61 КПК) [1, с.6]. Це і підтверджує той факт, що цивільний позивач має в кримінальному провадженні власну зацікавленість, а отже відноситься до сторони обвинувачення. Не можна не погодитися і з класифікацією учасників кримінального провадження, яку висуває В.В. Король та В.Д. Юрчишин. На їх думку цивільний позивач та цивільний відповідач є особами, що у кримінальному провадженні захищають власні цивільно-правові інтереси [2, с.251].

Розглядаючи сутність правосуб'єктності учасників кримінального провадження М. Веселов та інші також згадують цивільного позивача та цивільного відповідача. На думку вчених, вказані учасники кримінального провадження мають і відстоюють у кримінальному процесі свої власні права та законні інтереси. Більше того, зазначені учасники кримінального процесу віднесені ними до однієї групи з такими учасниками кримінального провадження, як підозрюваний, обвинувачений, потерпілий [3, с.172]. З цього випливає, що цивільний позивач реально має у кримінальному провадженні власну зацікавленість, адже він поніс шкоду саме від кримінального правопорушення або суспільно-небезпечного діяння. Виходячи з цього цивільний позивач не може знаходитися осторонь від зацікавленості щодо обвинувачення особи (сторона обвинувачення), що своїми протиправними діями вчинила злочин, який призвів до майнової або моральної шкоди позивача. Але якщо звернутися до чинного КПК то цивільний позивач та цивільний відповідач чомусь не є тими учасниками, які відносяться до сторін обвинувачення та захисту. Їх процесуальний статус згідно до закону характеризується, як інші учасники кримінального провадження, що судячи із змісту параграфу 5, глави 3 КПК не можуть мати у кримінальному провадженні не якої власної зацікавленості, а лише вчиняють дії допоміжного характеру.

Отже можна зробити висновок, що чинний КПК України не зовсім точно розподілив учасників кримінального провадження згідно їх процесуального статусу. Виходячи із цього пропонується статті 61(Цивільний позивач) та 62 (цивільний відповідач) із параграфу 5 глави 3 КПК України виключити та додати вказаних учасників кримінального провадження у параграф 4, виклавши останній наступним чином «Потерпілий і його представник, цивільний позивач, цивільний відповідач. В цьому випадку розміщення учасників кримінального

провадження згідно процесуального статусу буде більш вдалим та логічним.

Список використаних джерел:

1. Попелюшко В.О. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2020. – №2(22). 32с. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20pvoppra.pdf>
2. Король В.В., Юрчишин В.Д. Сутність категорії «учасник кримінального провадження» в науці кримінального процесуального права. Прикарпатський юридичний вісник. №2, 2014. С. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2014/23.pdf
3. Веселов М., Гайденко В., Приходько К. Правосуб'єктність учасників кримінального провадження: проблеми законодавчого врегулювання. Підприємництво, господарство і право. №6. 2016. С.171-176. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/35.pdf>

ШИНКАРЬОВ Юрій

*завідувач кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОБРАЗУ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

На даний момент Україна, суспільство, Сили Оборони докладають максимальних зусиль для відсічі збройної агресії проти України і забезпечення захисту незалежності та територіальної цілісності нашої країни. Але, будь-яка діяльність, в тому числі і направлена на захист країни, вимагає свого правового забезпечення. Саме тому, законодавець вимушений був прийняти низку правових норм, направлених на правове регулювання явищ, викликаних фактом збройної агресії проти України. Ці правові новели здебільшого були направлені на встановлення кримінальної відповідальності за низку діянь, направлених на шкоду національної безпеки України. Але, окрім того, з'явилися і окремі правові норми, покликані забезпечити правовий захист військовослужбовців та інших представників Сил Оборони при виконанні ними своїх обов'язків із захисту незалежності і територіальної цілісності України. Як правило, в сучасній науці це пов'язується із появою такого складного правового явища, як бойовий імунітет, який виключає кримінальну протиправність діянь, вчинених під час відсічі збройної агресії. Але, цим дії із забезпечення захисту осіб, які відстоюють незалежність і цілісність України не вичерпуються. Існують окремі проблемні моменти на цьому шляху, які вимагають обговорення.

Так, у чинному Кримінальному кодексі України є Розділ ХІХ «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)»[1]. Виходячи із назви, запропонованої законодавцем – зміст цього розділу повинні становити військові кримінальні правопорушення – що абсолютно відповідає законом формальної логіки і

буквальному тлумаченню назви вищезазначеного розділу. Це абсолютно узгоджується і з положеннями ст. 401 КК України «Поняття військового кримінального правопорушення». Згідно ч.1 вказаної статті «Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів». І це знов таки повністю відповідає логіці побудови і розділу і Кримінального кодексу України в цілому. Аналіз статей вказаного розділу приводить до висновку, що у ньому знаходяться склади кримінальних правопорушень об'єднаних ознакою спеціального суб'єкта – яким є військовослужбовець. Ч.2 ст. 401 КК України додатково вказує на це зазначаючи, що: «За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом».

Але, абсолютним дисонансом видається при цьому наявність у Розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» статті 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю». Вказаний склад кримінального правопорушення є майже не дослідженим у сучасній правовій літературі, окрім поодиноких випадків [2]. Наявність вказаної статті саме у цьому підрозділі порушує архітектуру його побудови. По-перше – згідно із цією нормою як раз військовослужбовці, які здійснюють заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, їх близькі родичі чи члени сім'ї - є потерпілими від цього правопорушення. По-друге, суб'єкт цього правопорушення, згідно диспозиції цієї ж самої статті не є спеціальним, і не відповідає переліку, вказаному у ч.2 ст. 401 КК України. Саме це приводить до висновку, що вказане правопорушення не є «військовим кримінальним правопорушенням» в загальному його розумінні. Це, скоріше – правопорушення проти військових. Тому, як вважається – це правопорушення або вимагає зміни свого місцевлаштування у структурі чинного КК України або зміни правотворчого підходу до розуміння військових кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>;
2. Ємельяненко В.В., Оробець К.М. Образа честі і гідності військовослужбовця як форма об'єктивної сторони кримінального правопорушення за ст.435-1 КК України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. 2023. Випуск 75: частина 2 С. 93-99. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/276145/271017>.

ГАМЕРА Олег

*здобувач вищої освіти першого бакалаврського
рівня навчальної групи ПМПФ-20-1*

Науковий керівник:

АМЕЛІНА Анна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінальних розслідувань*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасне суспільство переживає значущі зміни, які впливають на поведінку неповнолітніх як добре. Кримінальна відповідальність неповнолітніх – це важливий аспект сучасного правового простору, який ставить питання про те, як суспільство взаємодіє з особами, що не досягли повноліття, в контексті правопорушень. Ця тема стає об'єктом уваги вчених, законодавців і громадськості через важливі питання щодо виховання, реабілітації та захисту прав правопорушників, які перебувають на етапі становлення особистості.

Окремі аспекти даної тематики розглядалися у працях Ю. П. Аленіна, А. Є. Голубова, , Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, О. В. Капліної, Н. С. Карпова, О. О. Кочури, Є. Д. Лук'янчикова, О. Р. Михайленка, Г. М. Омелянова, В. В. Романюка, О. Ю. Татарова, В. М. Трубнікова, , Т. Г. Фоміної, М. Є. Шумила, Н. С. Юзікової, О. О. Юхна, О. Г. Яновської, А. О. Ярового та інших [1, с. 172-174].

Кримінальна відповідальність неповнолітніх настає зазвичай після досягнення певного вікового порогу, який встановлюється законом кожної країни. В Україні кримінальній відповідальності підлягає особа, якій до вчинення злочину виповнилося 16 років. За найтяжчі злочини (вбивство, крадіжка, розбій, злісне хуліганство тощо) відповідальність настає з 14 років. Особи, які не досягли 18 років і вчинили злочин, що не становить особливої суспільної небезпеки, підлягає виправленню без кримінального покарання, а також особи, яка до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене цим Кодексом Суд може застосувати примусові заходи виховного характеру, які не є кримінальним покаранням.

Якщо діти, які не досягли віку кримінальної відповідальності, вчиняють дії, що становлять небезпеку для суспільства, вони все одно повинні нести певну відповідальність за свої дії. Категорії таких справ розглядаються судами, за їх рішенням до правопорушників, які не досягли відповідного чотирнадцятирічного віку, можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру [2].

Запобігання злочинності серед неповнолітніх є одним із найважливіших

завдань профільних державних органів і суспільства в цілому, оскільки від її ефективності залежить моральний стан суспільства. Саме в цьому віці вони стають резервною силою для дорослих рецидивістів, тому необхідно вживати всіх можливих заходів для зниження рівня злочинності неповнолітніх. Раннє виявлення та своєчасне вжиття заходів профілактики злочинів серед неповнолітніх створюють передумови для запобігання формуванню у цих осіб стійких злочинних нахилів у майбутньому. На мою думку, запобіганні злочинності серед неповнолітніх полягає в акценті на комплексному підході, включаючи освіту, соціальну підтримку та програми реабілітації. Застосування новітніх методів психосоціальної корекції, розвиток партнерських взаємин між установами та громадою сприяють попередженню злочинності й формуванню позитивних життєвих навичок у неповнолітніх [3, с. 352].

Для подолання сучасні виклики в сфері кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх, необхідно розглядати розробку та впровадження нових стратегій та програм, які враховують динаміку змін у сучасному суспільстві. На мою думку, це повинно бути комплексно:

- Запуск інформаційних кампаній з попередження кримінальної активності серед неповнолітніх, спрямованих на освіту та свідоме сприйняття ризиків.
- Перегляд та модернізація законодавства щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх з урахуванням сучасних реалій, включаючи нові форми кіберзлочинів.
- Розробка та впровадження соціальних програм реабілітації, спрямованих на підтримку неповнолітніх-правопорушників та їхню інтеграцію в суспільство.
- Активна співпраця з міжнародними партнерами для обміну кращими практиками та використання міжнародних стандартів у вирішенні проблем кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх.
- Підтримка та стимулювання наукових досліджень у цій області для постійного моніторингу та адаптації підходів до вирішення сучасних викликів у сфері кримінальної відповідальності неповнолітніх [4, с. 31-40].

Таким чином, що сучасні виклики в сфері кримінальної відповідальності щодо неповнолітніх є складними та багатограними, вимагаючи комплексного підходу для ефективного вирішення. Модернізація правового регулювання, соціальна підтримка, технологічна освіта та активна співпраця на міжнародному рівні є ключовими складовими стратегії для забезпечення безпеки та реабілітації неповнолітніх-правопорушників у сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко О. Ф. Про окремі аспекти генезису визначення та використання поняття неповнолітньої особи у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*, 2015. С. 172–174.

2. Кримінальний кодекс України, редакція від 11.08.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.09.2023).

3. Кримінологія: підручник за заг. ред. І.Г. Богатирьова, В.В. Топчія. Київ: В. Д. Дакор, 2018. 352 с.

4. Коренюк А. А. Орган пробації як суб'єкт запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні. Публічне право, 2018. С.31–40.

ГЛУШКО Олексій

студент групи ПМПФ-20-1

ННІ економічної безпеки та митної справи

Державного податкового університету

Науковий керівник:

АМЕЛІНА Анна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінальних розслідувань

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нині в Україні набуває великої актуальності дослідження питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені за особливих обставин, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації та в період дії воєнного стану в Україні. Вчинення кримінальних правопорушень у певний час та за певних обставин може мати негативний вплив на національну безпеку та обороноздатність України. У цьому сенсі більш актуальним стає вивчення ситуації щодо правового режиму воєнного стану, бойової обстановки, особливостей кримінальної відповідальності військовослужбовців та інших осіб в особливий період.

Ми знаємо, що економічні злочини – це латентні кримінальні правопорушення, які неможливо виявити ззовні, особливо під час війни. Тому його викриття та розслідування є досить складним і проблемним завданням, яке потребує поєднання процесуальних заходів та оперативної вправності. навчання. В умовах воєнного стану виявити та викрити такі кримінальні правопорушення неможливо, зосередитись лише на заходах, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом, практично неможливо. Тому можливості оперативно-розшукової діяльності, її методи та необхідність застосування спеціальних засобів постають у різних формах.

Для детального розгляду механізму економічних кримінальних правопорушень, їх особливостей слід визначити, що таке економічні кримінальні правопорушення та що характерно для їх вчинення. Економічні кримінальні правопорушення – це корисливі діяння, вчинені особами з використанням легальних форм господарської діяльності чи повноважень з контролю за цією діяльністю. Це кримінальні правопорушення, які вчиняються переважно в

сукупності (комплекси) злочинів, які взаємопов'язані між собою єдиною метою, тобто характеризуються існуванням злочинної технології збагачення. Для економічних кримінальних правопорушень є характерним використання статусу й атрибутів підприємства (юридичної особи) чи підприємця – фізичної особи. Зазначеній категорії кримінальних правопорушень властива висока «інтелектуальність», організованість, використання досягнень високих технологій. Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що названі злочини у своїй сукупності мають ознаки певної системи, між елементами якої існує певний зв'язок [1, с. 3].

Доцільно виділити такі етапи оперативно-розшукової діяльності з виявлення економічних кримінальних правопорушень як пошук й перевірка первинної інформації про економічні кримінальні правопорушення та оперативно-розшукове супроводження розслідування кримінальної справи про економічні кримінальні правопорушення [3, с. 634]. Поряд із перевіркою заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення оперативні підрозділи здійснюють і пошук первинної інформації про кримінальні правопорушення. Пошукова діяльність оперативно-розшукових підрозділів будується на підставі аналізу оперативної обстановки, відомості про яку оперативні працівники одержують: за допомогою негласних джерел інформації та спеціальної техніки; із засобів масової інформації; зі скарг і заяв громадян; у вигляді інформації з інших правоохоронних органів; із повідомлень державних установ, контрольно-ревізійних організацій; за допомогою аналізу інформаційних масивів [2, с. 137- 138]. В.С. Кубарєв та І.В. Кубарєв виділяють п'ять етапів в оперативно-розшуковій методиці розкриття економічних кримінальних правопорушень: 1) агентурно-оперативна робота зі здобування первинної інформації про вчинення замаскованих злочинів, яка здійснюється в такій оперативно-тактичній формі ОРД, як оперативне обслуговування; 2) реагування за матеріалами перевірки первинної інформації; 3) документування злочинної діяльності фігурантів оперативної розробки; 4) реалізація інформації, отриманої в процесі документування; 5) оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства (факультативний) [4, с.3].

Тому важлива роль відводиться негласним працівникам. Даються вказівки (завдання) наявним негласним працівникам щодо пошуку інформації, яка становить оперативний інтерес, а також проводиться робота із залучення до негласного співробітництва працівників підприємства, яке перевіряється. Але слід пам'ятати, що в сучасних умовах, коли знайти хороше робоче місце досить складно, зазвичай такі працівники не погоджуються на конфіденційне співробітництво. Під час виявлення економічних кримінальних правопорушень можуть проводитись такі заходи та дії: а) комплекс оперативно-розшукових заходів; б) складання відповідних доручень органу дізнання; в) оперативно-розшукові комбінації; г) інвентаризації; д) документальні ревізії (перевірки); е) вивчення матеріалів про відмову в порушенні кримінальної справи; є) вивчення матеріалів раніше проведених документальних перевірок (ревізій), оперативних, зустрічних перевірок; ж) вивчення архівних кримінальних справ; з) вивчення й аналіз первинних документів і документів бухгалтерського обліку та інші заходи.

Отже, порядок дій оперативного працівника в ході перевірки первинної інформації про економічні кримінальні правопорушення буде виглядати наступним чином: 1) вивчення первинної інформації про кримінальні правопорушення та планування напрямків проведення перевірочних дій; 2) проведення ряду гласних та негласних перевірочних дій, наприклад: а) перевіряється бухгалтерська, звітна та інша документація, що підтверджує проведення операцій, надходження та витрачання коштів підприємством, службові особи якого причетні до кримінального правопорушення; б) отримуються пояснення від службових осіб, причетних до кримінального правопорушення; в) при необхідності вимагається проведення ревізій та перевірок фінансово-господарської діяльності підприємства, працівники якого причетні до кримінального правопорушення; г) при необхідності проводяться зустрічні перевірки підприємств-партнерів.

Висновки. Аналіз законодавчих понять «особливий період» та «воєнний стан» дозволяє зробити висновок, що «особливий період» за змістом ширше поняття «воєнний стан». Часовий період, протягом якого діє особливий період чи правовий режим воєнного стану, визначає час вчинення кримінального правопорушення, а зазначення того факту, що воєнний стан може бути введений на всій території України або в окремих її місцевостях, обмежує місце або обстановку вчинення цього кримінального правопорушення. При призначенні покарання за кримінальне правопорушення, кваліфікуючою ознакою якого є вчинення діяння з використанням умов воєнного стану, обставина, яка обтяжує покарання, не застосовується.

Список використаних джерел:

1. Пчеліна О.В., Механізм вчинення економічних злочинів, Харків: 2009. 118с.
2. Пчолкін В. Д., Шляхи підвищення ефективності викриття економічних злочинів, Харків: 2010. 132с.
3. Савчук Т.І., Значення оперативно-розшукової діяльності у виявленні економічних злочинів, Харків: Форум права. - 2011. № 4. 634с.
4. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії, Київ: 2019. 6с.

ГОЛОВАЩЕНКО Ольга

провідний науковий співробітник

*Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ІНФРАСТРУКТУР В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У роботі розглянуто проблеми забезпечення довгострокової стійкості дослідницьких інфраструктур, враховуючи виклики та загрози, що існують на

сучасному етапі. Зазначається, що дослідницькі інфраструктури, включаючи Європейську хмару відкритої науки, є ключовими факторами досліджень та інновацій, та рушійними силами розвитку мультидисциплінарної сучасної науки. Акцентується увага на тому, що для підтримки наукової досконалості та конкурентоспроможності необхідно забезпечити постійне фінансування дослідницької інфраструктури.

Ключові слова: дослідницькі інфраструктури, Європейський дослідницький простір, науково-дослідна діяльність, довгострокова стійкість дослідницьких інфраструктур, фінансування дослідницьких інфраструктур.

Дослідницькі інфраструктури, включаючи Європейську хмару відкритої науки (EOSC), є ключовими факторами досліджень та інновацій, та рушійними силами розвитку мультидисциплінарної сучасної науки. Попередні Європейські рамкові програми зробили значний внесок у розвиток ефективного, відкритого та результативного використання національних дослідницьких інфраструктур, та розробили спільно з Європейським стратегічним форумом дослідницьких інфраструктур (ESFRI) послідовний підхід до розробки національної інвестиційної політики у загальноєвропейські дослідницькі інфраструктури. Це дало початок розвитку 63 європейських дослідницьких інфраструктур, з яких 41 вже реалізовано у всіх галузях науки, мобілізувавши майже 20 мільярдів євро інвестицій [1]. 23 з цих дослідницьких інфраструктур було створено в межах Європейського консорціуму дослідницьких інфраструктур (ERIC).

Проблема забезпечення довгострокової стійкості дослідницьких інфраструктур є дуже складною за своєю природою. Ефективне управління та стабільне довгострокове фінансування (державне та приватне) є ключовими елементами для забезпечення її довгострокової стійкості на кожному етапі життєвого циклу [2]. Дослідницькі інфраструктури є пріоритетним напрямом політики Європейського дослідницького простору. На сучасному етапі наукові досягнення та поточні наукові дослідження вимагають більш передових технологій, більш складного обладнання та потужніших обчислювальних центрів. Необхідно сприяти взаємодії між інструментами фінансування дослідницьких інфраструктур (як європейськими, так і національними), щоб узгодити інвестиції в дослідження та інновації, удосконалити доступ до них, та перевести результати досліджень на користь суспільства та економіки.

Європа має багату дослідницьку інфраструктуру, проте у майбутньому знадобляться інвестиції для стимулювання розвитку нових дослідницьких інфраструктур для заповнення прогалин у знаннях, підтримки нових потреб суспільства, наукових відкриттів, а також реагування на нові виклики, зокрема в галузі охорони здоров'я, цифровізації та екологічних викликів. У той же час, потрібні зусилля з оптимізації та консолідації вже наявних можливостей, уникаючи фрагментації та непотрібного дублювання, які сприятимуть більш ефективному функціонуванню дослідницької інфраструктури.

Цілісна екосистема дослідницьких інфраструктур в Європі є необхідною умовою для конкурентного розвитку європейських досліджень та інновацій, а отже, для конкурентоспроможності та стійкості європейської економіки. Дорожня карта є важливим інструментом стратегічного розвитку дослідницьких

інфраструктур на національному та європейському рівнях. Незважаючи на прогрес, досягнутий за останнє десятиліття на рівні загальноєвропейських дослідницьких інфраструктур та успіх ESFRI у запуску національних процесів, різноманітність національних систем досліджень та інновацій призводить до різноманітності підходів до планування та фінансування дослідницьких інфраструктур [2].

З огляду на те, що вартість дослідницьких інфраструктур може сягати сотень мільйонів або навіть мільярдів євро, інвестиції в них пов'язані з великою відповідальністю, саме тому дослідницькі інфраструктури повинні мати чіткі цілі. Виправдання очікувань суспільства є надзвичайно важливим, тому цей вплив має бути продемонстрований під час розбудови та експлуатації дослідницьких інфраструктур. Останнє є особливо складним, оскільки багато наукових досягнень не мають негайного економічного впливу, саме тому дуже важко передбачити вплив відкриттів на суспільство [3].

Важко обґрунтувати великі та довгострокові інвестиції в дослідницькі інфраструктури, особливо з огляду на економічні наслідки пандемії та війни в Україні, оскільки дослідницькі інфраструктури потребують постійного обслуговування. Водночас прогнозування наукового впливу дослідницьких інфраструктур є вкрай важливим, оскільки це дає змогу оцінити економічні та суспільні наслідки. Наукова важливість дослідницьких інфраструктур має бути продемонстрована на кожному етапі науково-дослідної діяльності, разом із підтримкою дослідників. Подібним чином будь-які рішення щодо розбудови та розвитку дослідницьких інфраструктур повинні прийматися органами держави із залученням зацікавлених сторін з академічної та промислової сфер.

Як зазначив Президент Міжнародної наукової ради (ISC) Пітер Глюкман, Україна переживає надзвичайну кризу екзистенційного масштабу для своїх громадян, для своєї інфраструктури, включаючи як фізичну, так і людську інфраструктуру освіти та науки. Але ця криза має екзистенційні наслідки значно ширшого масштабу. Потенціал глибоких і тривалих геостратегічних розбіжностей, які виникли в даний час, матимуть значний вплив не лише на геостратегічні питання, але й на найважливіші глобальні питання, включаючи сталий розвиток дослідницьких інфраструктур [4]. Вивчення наукового досвіду та ресурсів, необхідних для стимулювання, інкубації та координації ефективних міжнародних дій з питань наукового та суспільного значення є необхідним в сучасних умовах, що тягне за собою розвиток та стабілізацію функціонування дослідницьких інфраструктур.

Список використаних джерел:

1. Horizon Europe - Work Programme 2023-2024. Research Infrastructures. (European Commission Decision C(2023) 2178 of 31 March 2023). URL : https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/wp-call/2023-2024/wp-3-research-infrastructures_horizon-2023-2024_en.pdf.
2. Making Science Happen. ESFRI WHITE PAPER 2020. URL: <https://www.esfri.eu/esfri-white-paper>

3. Attracting investment for Research Infrastructures. A Science|Business. Special Report. July 2022. URL: <https://sciencebusiness.net/report/attracting-investment-research-infrastructures>

4. Конференція з української кризи: реагування європейських закладів сектору вищої освіти та наукових досліджень. Міжнародна наукова рада (ISC). 15 червня 2022 р. Париж. 2022. URL: https://council.science/wp-content/uploads/2020/06/ExecutiveSummary-Conference-on-the-Ukraine-Crisis_web_Ukrainian.pdf

ГОРЯН Ганна

студентка Навчально-наукового морського гуманітарного інституту

Одеський національний морський університет

Науковий керівник:

ГОРБАНЬОВ Ігор

доцент кафедри приватно-правових дисциплін і морського права

Навчально-наукового морського гуманітарного інституту

Одеський національний морський університет

кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Міграція є важливою складовою сучасного світу. Україна розташована на перехресті міграційних шляхів також не може уникнути цього явища. Державна міграційна політика має велике значення для соціального, економічного та політичного розвитку країни. Міграційна політика України визначається нормативними актами про громадянство, візовий режим, правовий статус іноземців та інші. Вона розробляється та реалізується відповідними державними органами. Головним завданням міграційної політики України є забезпечення безпеки, захисту прав громадян. Політика включає в себе регулювання внутрішньої та зовнішньої міграції. Для вирішення міграційних питань та дотримання міжнародних стандартів у цій сфері Україна співпрацює з міжнародними організаціями - Організація Об'єднаних Націй та інші.

До 2014 року внутрішня міграція в Україні характеризувалася переселенням населення з менш розвинених або економічно знецінених регіонів до більш розвинених або привабливих з економічної точки зору регіонів; з сільської місцевості до міст. Одним із ключових факторів внутрішньої міграції був пошук кращих можливостей заробітку та робочих місць. Від 2014 року по теперішній час внутрішня міграція характеризується переселенням населення з і сходу та півдня України у центр та захід - подалі від лінії фронту та місць постійного нанесення ракетних, БПЛА та артилерійських ударів.

Також Україна стала значним джерелом еміграції - багато українців виїжджають за кордон задля безпечного, спокійного, забезпеченого життя. Основними напрямками еміграції є країни Європейського Союзу, Сполучені Штати та Канада. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

(Європейська конвенція з прав людини) гарантувала права та свободи для всіх осіб, незалежно від їх статусу, і набула рятівної функції для багатьох співвітчизників. Головними принципами та положеннями, які застосовуються до мігрантів та біженців є: право на життя та заборона піддавати катуванню або нелюдському або принижуючому гідності образу; право на свободу і особисту недоторканість; свобода вираження думки та право на притулок [1].

Конвенція, на відміну від інших міжнародних договорів, є комплексним та складним правовим механізмом захисту прав людини, який включає власне конвенційні норми, а також рішення Європейської комісії з прав людини та Комітету міністрів Ради Європи, судову практику Європейського суду з прав людини, загальновизнані принципи та норми міжнародного права. Отже, Європейська конвенція з прав людини є фундаментальним документом, який застосовується до всіх осіб, включно мігрантів та біженців, що перебувають під юрисдикцією держав-учасниць. Конвенція служить як важливий механізм захисту прав людини в Європі і покликана забезпечувати дотримання цих прав незалежно від статусу осіб.

У зв'язку зі зростанням міграційних процесів стає важливим питання їх регулювання. Стратегія державної міграційної політики України - це документ, що визначає напрями та пріоритети дій держави у галузі міграції. Основна мета стратегії полягає в забезпеченні ефективного регулювання міграційних процесів, захисті прав іноземців та мігрантів, а також у використанні міграції як ресурсу для соціального та економічного розвитку України. Така політика також прискорює соціально-економічний розвиток, допомагає уповільнити процес депопуляції, стабілізує склад населення за кількісними та якісними параметрами, і задовольняє потреби економіки в робочій силі. Вона також відповідає міжнародним стандартам і зобов'язанням України перед міжнародними партнерами.

Найголовнішим аспектом цієї стратегії у теперішній час набувають права мігрантів, тобто, забезпечення законності міграційних процесів та захист прав українських біженців, відповідно до міжнародних норм та зобов'язань. В одному з напрямів реалізації стратегії, спрямованої на сферу міграції та мобільності населення України, виділено ціль №2: зменшити негативні наслідки еміграції з України. Це, на нашу думку, буде вимагати постійної уваги влади у найближчі кілька років. Аби забезпечити захист прав громадян України, які працюють та проживають за кордоном, необхідна постійна міжнародна співпраця держав, яка знайшла своє місце у Стратегії державної міграційної політики України. Тобто, постійний діалог з країнами-членами Європейського Союзу та іншими державами з питань захищеності українських біженців повинен постійно перебувати у центрі уваги. Мета цього діалогу полягає в забезпеченні захисту прав біженців, трудових мігрантів-громадян України, а також у продовженні укладення міжнародних договорів щодо соціального захисту та пенсійного забезпечення [2].

Міграційні механізми, у складних сучасних умовах, повинні повністю відповідати національному міграційному законодавству, положенням Стратегії, а також міжнародним стандартам. Стратегія державної міграційної політики

України є важливим інструментом для управління та регулювання міграційних процесів в країні, і повинна відповідати усім складним умовам сьогодення: військові дії на території держави, мільйони внутрішніх переселенців та біженців і т.д. Тож, вказана Стратегія потребує внесення відповідних змін та доповнень, які б ураховували наслідки воєнного стану в Україні через військову агресію росії.

Для покращення міграційної політики України, забезпечення сталого розвитку України в умовах майбутнього післявоєнного відновлення, глобалізації та міграційних викликів, пропонуються до розгляду наступні напрями діяльності, що можуть мати важливе значення для подальшого управління міграційними процесами та врахування національних інтересів: 1) досягнення економічної, соціальної та політичної стабільності, сприятиме поверненню емігрантів; 2) започаткування проєктів з відновлення країни, що призведе до створення робочих місць; 3) поглиблення міжнародної співпраці для залучення іноземних інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.09.2023).

2. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

ДРОЗДОВ Олександр

*професор, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, адвокат,
член Комісії з питань правової реформи при Президентові України,
Голова Галузевої експертної ради з галузі знань 08 “Право” НАЗЯВО,
член Науково-консультативних рад при
Конституційному Суді України та Верховному Суді*

ДРОЗДОВА Олена

*доцентка, кандидатка юридичних наук, адвокатка, доцентка кафедри
кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Юридичного факультету ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука»,
професорка кафедри кримінального права та кримінології, міжнародного
публічного права та міжнародних відносин
Юридичного факультету Барселонського університету*

«NON BIS IN IDEM» V ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОРДЕР НА АРЕШТ (В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС)

Судова практика Суду Європейського Союзу (Суд ЄС) є важливим інструментом для допомоги українським законодавцю та правозастосовникам у

повсякденній роботі у напрямку євроінтеграції, у тому числі й у сфері кримінального провадження. Як слушно зазначає С.І. Денисенко, що на Суд ЄС покладається завдання тлумачення норм права Євросоюзу, крім того, принципи і правила такого тлумачення, вироблені Судом під час розгляду справ, набувають обов'язкового статусу. Тлумачення та застосування Судом ЄС норм права забезпечують загалом дотримання права ЄС. Суд встановлює та розвиває основні принципи права ЄС, по-перше, для того щоб заповнити прогалини, які існують в установчих договорах, а по-друге, для того, щоб зблизити право ЄС з правом держав – членів ЄС і, таким чином, забезпечити повагу основних правових принципів та цінностей, що визнаються та охороняються у правових системах держав-членів. Таким чином Суд ЄС виконує правотворчу функцію, оскільки закріплюючи основні принципи права та заповнюючи прогалини установчих документів, створює приписи які є обов'язковими для всіх суб'єктів права ЄС¹². На це безпосередньо вказувала й Велика Палата Верховного Суду у постанові від 3.08.2022 у справі ґ 910/9627/20. Зокрема ВС відзначає, що рішення Суду Європейського Союзу належить розцінювати як таке, що дає змогу встановити зміст положень актів законодавства Європейського Союзу. Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ, врахуванню підлягають принципи, що впливають із його рішень щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав¹³. Особливої актуальності практика Суду ЄС набуває в контексті набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС з перспективами подальшого повноцінного членства у ньому, що своєю чергою обумовлює необхідність максимально швидкої і повної імплементації *Acquis communautaire* у всіх його складових, включно з питаннями забезпечення правосуддя, свободи і безпеки (п. 24).

Предметом нашої уваги наразі стане рішення від 21 вересня 2023 року Суд ЄС, в якому було розглянуто преюдиційний запит, який було подано у зв'язку з виконанням в Іспанії європейського ордеру на арешт, виданого одним із судів Лісабону (Португалія) з метою виконання покарання у вигляді позбавлення волі, винесеного пану Хуану за вчинення тяжкого злочину у виді шахрайства¹⁴. Наріжний камінь цього судового процесу становило питання про можливість невиконання європейського ордеру на арешт через застосування засади «*non bis in idem*».

Слід зазначити, що питання застосування наведеної засади постійно

¹²Денисенко С.І. Судова практика Суду ЄС як основа для удосконалення митного законодавства України. Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 27 січня 2023 р.). Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 43.

¹³Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3.08.2022 у справі ґ 910/9627/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852859/>.

¹⁴JUDGMENT OF THE COURT (First Chamber) 21 September 2023 in Case C-164/22. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=277632&pageIndex=0&doClang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=585263>.

перебувають у фокусі уваги представників юридичної науки¹⁵, у тому числі й одного із співавторів цих рядків¹⁶.

Як слушно зазначає А. Баран *Non bis in idem* (лат.) – принцип юридичної відповідальності, який означає, що особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення. Даний принцип сягає своїм корінням ще античних часів. Відомий мислитель Демосфен стверджував, що закон не дозволяє судити одну й ту саму людину двічі з одного приводу. Принцип був закріплений також і у *Corpus Juris Civilis* Юстиніана¹⁷.

Принцип «*Non bis in idem*» закріплений в багатьох міжнародно-правових актах та є одним із найважливіших принципів міжнародного права. Зокрема, міститься в: ст. 14 Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.); ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.); ст. 53-57 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків (1970 р.); ст. 20 Статуту Міжнародного кримінального суду; ст. 50 Хартії Європейського Союзу про основні права (2000 р.); ст. 54 Конвенції про імплементацію Шенгенської угоди від 14 червня 1985 року між урядами країн Бенілюксу, Федеративної Республіки Німеччини та Французької Республіки про поступове скасування перевірок на їхніх спільних кордонах, яку було підписано у Шенгені (Люксембург) 19 червня 1990 року та набрала чинності 26 березня 1995 р. (Шенгенська конвенція) та ін.

Стаття 54 Шенгенської конвенції, яка знаходиться в Розділі III під назвою «Застосування принципу *ne bis in idem* », передбачає: «Особа, судовий розгляд щодо якої було остаточно завершено однією договірною стороною, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності іншою договірною стороною за ті самі діяння за умови, що, якщо покарання, яке було накладено, виконано, фактично знаходиться в процесі виконання або більше не може виконуватися

¹⁵Абламський С. Є., Бакумов О. С. Застосування принципу *Non bis in idem* під час розслідування домашнього насильства. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 1. С. 42-47. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/1/7.pdf>. Баран А. В. Принцип *Non bis in idem* у практиці Європейського Суду з прав людини. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: [Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 16-17 квітня 2021 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 161-163. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/57/53>.

¹⁶Дроздов О. М. *Non bis in idem* – європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). Право України. 2017. № 6. С. 110-132. Гловюк І.В., Дроздов О.М. Деякі питання засади *non bis in idem* у кримінальному провадженні за ст. 126-1 КК України в аспекті практики ЄСПЛ. Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 22 жовтня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 69-73.

¹⁷Баран А. В. Принцип *Non bis in idem* у практиці Європейського Суду з прав людини. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: [Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 16-17 квітня 2021 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 161. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/57/53>.

відповідно до законодавства сторони, яка ухвалила вирок».

Проаналізувавши практику ЄСПЛ, одним із співавторів цієї праці вже було зроблено висновок про міжгалузевий характер положень ст. 4 Протоколу № 7. Принцип «non bis in idem» застосовується, як правило, у кримінальному провадженні та провадженні щодо адміністративних правопорушень. При цьому, визначаючи сферу дії ст. 4 Протоколу № 7, слід керуватися трьома критеріями, широко відомими як «критерії Енгеля», які повинні враховуватися при визначенні того, було чи не було у справі висунуте «кримінальне обвинувачення». Першим критерієм є правова кваліфікація правопорушення відповідно до національного права, другим — сам характер правопорушення, а третім — ступінь суворості покарання, яке може бути застосоване до винної особи. Другий і третій критерії є альтернативними і не повинні обов'язково застосовуватися у сукупності. Це однак не виключає застосування кумулятивного підходу, коли окремий аналіз кожного критерію не дозволяє зробити однозначний висновок про існування кримінального обвинувачення. Натомість оцінку відповідним обставинам справи ЄСПЛ надає за розробленим ним алгоритмом: а) чи було перше провадження кримінальним за своїм характером; б) чи були правопорушення, за які переслідувався заявник, одними і тими самими (*idem*); с) чи було дублювання проваджень (*bis*). Очевидно, що Суд відносить до кримінально-правових й окремі види адміністративних правопорушень. ЄСПЛ сформулював критерії оцінки двох правопорушень як тотожних. Тотожність стосується не лише назви правопорушень за законом, а, що головніше, змісту та мети правопорушень. ЄСПЛ вважає, що вислів «одне й те саме правопорушення» за ст. 4 Протоколу № 7 мусить сприйматись у тому сенсі, що вона забороняє переслідувати чи судити одну особу за друге правопорушення, якщо останнє походить із тих самих фактів або фактів, що «по суті» є такими ж, як і ті, по яких мало місце перше правопорушення. Ця гарантія вступає в дію, коли розпочато нове переслідування, а попереднє рішення про виправдання чи засудження вже набрало законної сили. При цьому перше рішення повинно бути «остаточним» по своїй суті, а далі вже слід з'ясувати, чи було воно «кримінальним» у значенні ст. 4 (1) Протоколу № 7, витлумачене в світлі загальних принципів розуміння понять «кримінальне обвинувачення» у ст. 6 і «покарання» у ст. 7 ЄКПЛ. Значущими факторами у цьому випадку є: правова класифікація злочину в національному законодавстві, характер правопорушення, національна правова характеристика заходу, його мета, природа і ступінь суворості, чи застосовувався захід після засудження у межах кримінальної справи, які процедури були проведені для його прийняття і виконання. Важливим є й те, що положення ст. 4 Протоколу № 7 стосуються лише рішень судів однієї і тієї самої держави¹⁸.

Втім на практиці засада «Non bis in idem» може перешкоджати виконанню європейського ордеру на арешт (ЄОА) виданого однією країною та

¹⁸Дроздов О. М. Non bis in idem –європейський орієнтир для забезпечення сталості та єдності судової практики Верховним Судом (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). Право України. 2017. № 6. С.128-129. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/5a65e6023a43bfd7278b_file.pdf.

виконуваному в іншій. Так, ст. 3 Рамкового рішенням Ради 2002/584/JHA від 13 червня 2002 року про європейський ордер на арешт і процедури передачі між державами-членами (Рамкове рішення) передбачає: «Судовий орган держави-члена виконання (далі «виконуючий судовий орган») відмовляє у виконанні ЄОА у таких випадках: якщо виконуючий судовий орган поінформований про те, що запитувану особу було остаточно засуджено державою-членом щодо тих самих діянь, за умови, що, якщо було винесено вирок, покарання було відбуто або наразі відбувається або більше не може бути страченим відповідно до законодавства держави-члена винесення вироку (п. 2). Стаття 4 Рамкового рішення під назвою «Підстави для факультативного невиконання європейського ордеру на арешт» передбачає: «Виконуючий судовий орган може відмовити у виконанні європейського ордеру на арешт: якщо європейський ордер на арешт було видано з метою виконання покарання у виді позбавлення волі або тримання під вартою, де запитувана особа перебуває, або є громадянином або резидентом виконуючої держави-члена, і ця держава зобов'язується виконати вирок або постанову про затримання відповідно до національного законодавства (п. 6).

Далі коротко наведемо фабулу справи, яка розглядалася Судом ЄС. Так громадянин Іспанії Хуан з кінця травня 2001 року був головою ради директорів португальської компанії, яка повністю контролювалася іспанською компанією, головою ради директорів якої він також був з кінця січня того ж року. Основна діяльність двох компаній була однаковою: маркетинг інвестиційних продуктів, які приховували шахрайську піраміду. Масове споживання цих інвестиційних продуктів фізичними особами дозволило португальській компанії досягти надзвичайного зростання та розширення. Після втручання іспанських судових органів навесні 2006 року, а потім португальських судових органів, компанії припинили свою діяльність, що призвело до значних фінансових втрат для інвесторів.

Цей іспанський громадянин наразі відбуває тюремне покарання у вигляді 11 років і 10 місяців в Іспанії за тяжкий злочин шахрайство та відмивання грошей, яке було призначено йому вироком 2018 року, який став остаточною у 2020 році. Він також був засуджений у Португалії до 6 років і 6 місяців позбавлення волі за тяжкий злочин шахрайство. У зв'язку з цим був виданий ЄОА з метою виконання цього вироку та переданий компетентним іспанським органам. У грудні 2021 року Національний вищий суд Іспанії (Audiencia Nacional) відмовився виконати цей ЄОА на тій підставі, що запитувана особа є іспанським громадянином, але при цьому вирішив, що він відбуватиме в Іспанії покарання, призначене в Португалії.

Запитувана особа, яка подала апеляцію на це рішення, стверджує, що ЄОА не може бути виконаний, а португальське рішення не може бути приведено у виконання: на його думку, факти, на яких заснований іспанський вирок, є такими ж, як і факти, які є предметом португальського вироку. Тому він стверджує про порушення принципу *ne bis in idem*. Відповідно до цього принципу, закріпленого, зокрема, в Хартії основних прав Європейського Союзу, ніхто не може бути двічі притягнутий до кримінальної відповідальності за один і той же кримінальний злочин.

Отже за цих обставин Національний вищий суд Іспанії вирішив призупинити провадження і направити до Суду ЄС таке запитання для попереднього вирішення: "(1) Чи виникає в даному випадку ситуація "bis in idem" виходячи з цілей статті 50 Хартії і статті 54 Шенгенської конвенції на тій підставі, що згідно зі сферою застосування цієї концепції, як визначено в судовій практиці Європейського Союзу, йдеться про ті самі дії? Чи, навпаки, це суд має зробити оцінку на основі принципів, викладених у цьому рішенні, включаючи вимогу застосовувати принцип всеохоплення і обмежувати покарання відповідно до критеріїв пропорційності, на тій підставі, що справа стосується єдиного продовжуваного злочину?".

Виносячи рішення за запитом Національного вищого суду Іспанії про попереднє рішення, Суд ЄС у вже згадуваному рішенні від 21 вересня 2023 року, нагадує, що в Рамковому рішенні про ЄОА встановлено підставу для обов'язкового невиконання, яка відображає принцип *ne bis in idem* і метою якої є забезпечення того, щоб особу не притягували до кримінальної відповідальності або не судили більше одного разу за ті самі дії. Таким чином, це рамкове рішення перешкоджає виконанню ЄОА, виданого однією державою-членом (у цьому випадку Португалією), якщо запитувана особа вже була остаточно засуджена в іншій державі-члені (у цьому випадку в Іспанії) і відбуває там тюремне покарання за злочин, встановлений у цьому вирокі, за умови, що ця особа притягується до кримінальної відповідальності в державі-члені, яка видала ордер, за ті самі дії.

Щодо останньої умови, Суд ЄС вказує, що принцип *ne bis in idem* застосовується лише у випадку, коли спірні факти є ідентичними. Отже, необхідно мати конкретний набір обставин, який впливає з подій, які по суті є ідентичними, що, на жаль, не можна сказати про цю справу. Так Суд ЄС виснував, що одна з умов п. 2 ст. 3 Рамкового рішення 2002/584, яким підпорядковується відмова у виконанні європейського ордеру на арешт, полягає в тому, що запитувану особу було остаточно засуджено «за ті самі дії».

Що стосується концепції «одних і тих самих дій», Суд ЄС постановив, що, оскільки п. 2 ст. 3 Рамкового рішення 2002/584 не містить посилання на законодавство держав-членів щодо цієї концепції, цьому положенню повинно бути надане автономне та однакове тлумачення в усьому Європейському Союзі. Крім того, це поняття слід тлумачити як таке, що стосується лише характеру дій, що охоплює набір конкретних обставин, які нерозривно пов'язані між собою, незалежно від правової кваліфікації, наданої їм, чи захищеного правового інтересу.

Зокрема, Суд ЄС постановив, що *ідентичність* суттєвих фактів розуміється як сукупність конкретних обставин, що впливають із подій, які, по суті, є однаковими, оскільки в них бере участь той самий правопорушник і нерозривно пов'язані разом у часі та просторі.

Навпаки, принцип *ne bis in idem* не призначений для застосування, коли розглядувані факти не є ідентичними, а просто подібними (схожими).

Крім того, простого посилання в певному рішенні на фактичний елемент, що стосується території іншої держави-члена, недостатньо для висновку про

ідентичність фактів. Необхідно також з'ясувати, чи суд, який ухвалив таке рішення, дійсно постановив рішення щодо цього фактичного елементу для того, щоб встановити правопорушення, встановити відповідальність за це правопорушення особи, проти якої було розпочато провадження, і, залежно від обставин, накласти покарання на цю особу, щоб правопорушення розглядалося як таке, що охоплює територію цієї іншої держави-члена (п. 29 – 34 рішення Суду ЄС).

Іншими словами, щоб вважати, що факти є ідентичними, вони повинні: 1) стосуватися того ж самого правопорушника; 2) бути пов'язаними між собою в часі та просторі; 3) бути по суті однаковими. Це означає, що не має значення, як кваліфікуються злочини в законодавстві держави-члена, яка виконує ЄОА. Важливо лише те, чи є факти, на яких ґрунтуються обвинувачення, по суті однаковими.

Принцип *ne bis in idem* застосовується для захисту особи від подвійного переслідування за один і той же злочин. Однак він не призначений для того, щоб захистити особу від переслідування за різні злочини, навіть якщо факти, на яких ґрунтуються обвинувачення, схожі. Тим паче, якщо мова йде про вчинення цих злочинів в різних країнах.

Важливо зазначити, що питання про те, чи є факти ідентичними, вирішується судом держави-члена, яка виконує ЄОА. Однак Суд ЄС може надати цьому суду елементи тлумачення права ЄС, щоб допомогти йому зробити цей висновок. Прикладом елементів тлумачення права ЄС, які Суд ЄС може надати, є наступні: може пояснити, що означає поняття "ідентичність фактів" в контексті принципу *ne bis in idem*; може навести приклади фактів, які вважаються ідентичними, а також приклади фактів, які не вважаються ідентичними; може пояснити, як суду держави-члена, яка виконує ЄОА, слід оцінювати ідентичність фактів у конкретній справі.

Разом з тим, щоб вважати, що факти є ідентичними, суд держави-члена, яка виконує ЄОА, повинен переконатися, що: 1) суд, який виніс перший вирок, дійсно виніс рішення щодо фактичного елемента, пов'язаного з територією іншої держави-члена; 2) цей фактичний елемент був використаний для встановлення злочину, встановлення відповідальності за цей злочин особи, проти якої було розпочато провадження, та, за необхідності, призначення покарання цій особі. Якщо суд держави-члена, яка виконує ЄОА, не переконаний у цьому, він не може відмовитися виконати ордер, посилаючись на принцип *ne bis in idem*.

Суд ЄС виснував, що принцип *ne bis in idem* перешкоджає виконанню ЄОА, виданого однією державою-членом, у ситуації, коли запитувана особа вже була остаточно засуджена в іншій державі-члені та відбуває там тюремне покарання за ті самі дії. Однак, вкотре наголошуємо, що принцип *ne bis in idem* застосовується лише тоді, коли факти, на яких ґрунтуються обвинувачення, є *ідентичними*.

Далі Суд ЄС в своєму рішенні наголосив, що визначити, чи є дії, які є предметом португальського вироку, ідентичними, у розумінні, викладеному в наведених пунктах 30-34 цього рішення Суду ЄС, актам, щодо яких було винесено остаточний вирок іспанськими судами, належить суду, який направив

запит, який має виключну юрисдикцію щодо вирішення питань факту. У зв'язку з цим Суд ЄС може надати суду, який направив запит, елементи тлумачення права ЄС у контексті оцінки ідентичності дій.

У цьому відношенні з матеріалів, які знаходяться в Суді ЄС, випливає, що запитувана особа повторювала в Португалії шахрайську діяльність, яку вона здійснювала в Іспанії. Хоча ці види діяльності були здійснені за одним і тим же методом роботи, вони все ж таки здійснювалися різними юридичними особами, одна з яких займалася шахрайством в Іспанії, а інша - у Португалії. Крім того, суд, який направив запит, зазначає, що між діями, вчиненими в Португалії, і діями, вчиненими в Іспанії, є лише частковий збіг, оскільки шахрайська діяльність в Португалії продовжувалася після того, як було розпочато розслідування і шахрайську діяльність в Іспанії було припинено. На думку суду, який направив запит, постраждалі також були різними. Отже, очевидно, що шахрайська діяльність, здійснювана в Іспанії та Португалії, не були нерозривно пов'язані між собою. Крім того, суд, який звернувся із запитом, зазначає, що іспанський вирок стосується шахрайської діяльності, здійснюваної в Іспанії на шкоду особам, які проживають в Іспанії, тоді як португальський вирок стосується діяльності, здійснюваної в Португалії на шкоду особам, які проживають в Португалії.

За цих обставин, і за умови перевірки судом, який направив запит, здається, що факти, на які посилаються в іспанському та португальському вироках, не є ідентичними. Факт, який згадав суд, який направив запит, що злочини, вчинені в Іспанії та злочини, вчинені в Португалії, повинні бути класифіковані як "триваючий кримінальний злочин" за іспанським законодавством, не може вплинути на цей висновок, оскільки п. 2 ст. 3 Рамкового рішення 2002/584 вимагає оцінки матеріальних фактів на основі об'єктивних факторів, яка, відповідно до судової практики, наведеної в п. 31 цього рішення Суду ЄС, не залежить від їх класифікації в національному законодавстві.

Враховуючи всі вищезазначені міркування, відповідь на перше запитання полягає в тому, що п. 2 ст. 3 Рамкового рішення 2002/584 слід тлумачити як такий, що перешкоджає виконанню ЄОА, виданого однією державою-членом, у ситуації, коли запитувана особа вже була остаточно засуджена в іншій державі-члені та відбуває там тюремне покарання за злочин, встановлений у цьому вирокі, за умови, що ця особа переслідується в державі-члені, яка видала ордер, за ті самі дії, без необхідності, для встановлення наявності "тих самих дій", враховувати кваліфікацію відповідних злочинів за законодавством держави-члена, яка виконує ордер (п. 35 - 38 рішення Суду ЄС).

Підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що рішення Європейського Суду від 21 вересня 2023 року ґ С 164/22, може суттєво вплинути на подальший розвиток кримінального процесуального законодавства України.

По-перше, рішення Суду ЄС підтверджує, що принцип "non bis in idem" є загальним принципом права ЄС, який застосовується до всіх держав-членів та містить певні особливості застосування порівняно з практикою ЄСПЛ.

По-друге, рішення Суду ЄС встановлює критерії для визначення того, чи є факти ідентичними для цілей застосування принципу "non bis in idem". Ці

критерії в подальшому мають застосовуватися судами України при вирішенні питання про те, чи може особа бути притягнута до кримінальної відповідальності за злочин, за який вона вже була засуджена в іншій державі-члені ЄС, чи підлягатиме видачі така особа.

По-третє, рішення Суду ЄС може слугувати дороговказом для законодавця під час внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства України з метою забезпечення відповідності окремих аспектів надання міжнародної правової допомоги вимогам принципу "non bis in idem".

ЄЛАСЬВ Юрій

*викладач кафедри організації досудового розслідування
факультету № 1*

*Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Наразі, актуалітетом у сфері кримінального процесу є додержання засадничого принципу розумності строків (пункт 21 частини 1 статті 7 Кримінального процесуального Кодексу України [1] (далі за текстом – КПК України). Так, на думку науковця-юриста Т.О. Лоскутова: право на справедливий суд включає право на розумні строки кримінального процесу, що визначається у тому числі, через оцінку ефективності кримінального провадження [2, с. 352]. В свою чергу, згідно приписів пункту 7 частини 2 статті 129 Конституції України [3], розумні строки розгляду справи судом є однією із основних засад судочинства. Вищевикладене свідчить про те, що інститут розумних строків у кримінальному процесі має важливе фундаментальне та праксеологічне значення.

Разом з цим, станом на сьогоднішній день, майже недослідженою є царина класифікації розумних строків у кримінальному провадженні. Так, в даній науковій роботі, в якості підстави для побудови класифікації буде визначатись зміст та характер правових норм, що регламентують розумні строки. Внаслідок чого, є можливим класифікувати розумні строки у кримінальному процесі на два види, а саме: на загальний та спеціальні.

Так, загальний розумний строк у кримінальному процесі є первинним (основним) типом розумних строків у кримінальному процесі. При цьому, приписи речення 3 частини 1 статті 28 КПК України, передбачають правило відповідно до якого: Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Внаслідок чого, вбачається, що в даному випадку, Законом прямо та однозначно встановлена найбільша можлива тривалість розумних строків шляхом посилання на відповідні норми КПК України. До вказаного типу розумних строків можливо віднести, зокрема, строк внесення до

Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинене кримінальне правопорушення (не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного його виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення), що передбачений у нормах ч. 1 ст. 214 КПК України; строк розгляду клопотань під час досудового розслідування (строк не більше 3 днів з моменту подання клопотання), який визначений у нормах ч. 1 ст. 220 КПК України. Оскільки, вищеназваний різновид кримінально-процесуальних розумних строків прямо та однозначно передбачається приписами Закону, вказаний вид юридичного строку доцільно іменувати загальним розумним строком. Таким чином, для дотримання загального розумного строку необхідним та достатнім є чітке та неухильне виконання приписів КПК України.

Іншим типом розумних строків у кримінальному процесі є спеціальні розумні строки. Це вторинний (похідний) тип розумних строків. Так, однією із особливостей вказаного виду розумних строків є те, що законодавець прямо та однозначно не вказує на найбільшу тривалість цього процесуального строку. Ще однією особливістю вказаного процесуального строку є те, що при юридичному конструюванні відповідної норми кримінального провадження законодавець використовує формулювання: здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово (частина 4 статті 28 КПК України); найкоротший строк (частина 5 статті 28 КПК України); у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені цим Кодексом (частина 6 статті 28 КПК України), які за своєю теоретичною природою є оціночними поняттями в праві. Також, вищевказані процесуальні строки є більш скороченими юридичними строками у порівнянні з розумним строком, який дефініціюється у нормах ч. 1 ст. 28 КПК України (загальний розумний строк).

Крім того, як вбачається із тексту норм частин 4 та 6 статті 28 КПК України у більшості випадків (у двох випадках із трьох вищеперелічених випадків) спеціальні розумні строки стосуються виключно окремих категорій кримінальних проваджень, окремих категорій осіб-учасників кримінального процесу.

У зв'язку з цим, вбачається, що критерії для визначення розумності строків кримінального провадження, які передбачені нормами частини 3 статті 28 КПК України (зокрема, поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень, тощо) більшою мірою відносяться саме до спеціальних розумних строків у кримінальному провадженні, аніж до загального розумного строку в кримінальному процесі.

Необхідно зауважити, що у випадку наукового пізнання положень статті 28 КПК України можливо дійти висновку про те, що юридичні строки, які встановлені у частинах 4, 5 та 6 цієї статті КПК України відносяться саме до засадничого принципу розумності строків у кримінальному провадженні, виходячи з такого:

1) застосування системного методу дослідження відповідно до якого враховано те, що приписи частин 4, 5 та 6 статті 28 КПК України (в тексті яких прямо не вказується дефініція: розумні строки) структурно розміщені в одній

нормі права з частинами 1, 2, 3 статті 28 КПК України (в тексті яких прямо зазначаються поняття: розумні строки, розумності строків кримінального провадження);

2) застосування філософського методу дослідження, відповідно до якого вбачається використання у тексті норми частини 4 статті 28 КПК України вказівки на вік особи, а саме: на малолітній вік, на неповнолітній вік (котрі є виміром часу відносно певних періодів життя фізичної особи), а також використання у тексті норми ч. 6 ст. 28 КПК України хронологічної дефініції: час досудового розслідування. Вищевикладене свідчить про те, що побудова вказаних норм кримінального провадження детермінована саме загальнофілософською категорією: час. Крім того, наведене у нормах частини 5 статті 28 КПК України поняття – стало предметом судового розгляду; свідчить про розгортання певного юридичного факту (в даному випадку, обвинувачення) у часовому вимірі.

3) також, в даному випадку, враховано і те, що вказані норми частин 4, 5, 6 статті 28 КПК України розташовані поза межами Глави 7 Розділу I КПК України, яка врегульовує питання щодо кримінально-процесуальних строків.

4) крім того, норми частин 4, 5, 6 статті 28 КПК України за формально-юридичною ознакою прямо не передбачають можливості застосування граничного строку, як кримінально-процесуальної категорії, що прямо встановлена приписами частини 2 статті 113 КПК України, котра регламентує поняття строків у кримінальному провадженні щодо процесуальних дій або сукупності дій.

Все вищенаведене свідчить про те, що здійснення логіко-правової класифікації розумних строків у кримінальному процесі сприятиме подальшій структуризації та диференції категорії часу в кримінальному провадженні та більш глибокому доктринальному пізнанню розумності строків, як засадного принципу досудового розслідування та кримінального судочинства. Також, в подальших наукових дослідженнях щодо розумних строків є можливим креатування інших класифікацій розумних строків у кримінальному процесі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 01.09.2023 року).

2. Т.О. Лоскутов. Правове регулювання засади розумності у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С 350-355.

3. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01.09.2023 року).

ЗАСІК Юлія
студентка Інституту міжнародних відносин Київського
національного університету ім. Т.Шевченка.
Науковий керівник:
ЗАСІК Мирослава
старший викладач КЗВО Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського

ДИНАМІКА ЗМІНИ ІМІДЖУ УКРАЇНИ У ЗАКОРДОННИХ ЗМІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Імідж держави - збірна сукупність ідеї, уявлень, вражень і стереотипів, які люди мають про певну країну. Імідж формується на основі інформації, яку люди отримують з різних джерел, включаючи засоби масової інформації, власний досвід та взаємодію з представниками цієї країни.

Одну з провідних ролей у цьому процесі відіграють саме мас-медіа. Для України питання іміджу є важливим виміром зовнішньої політики. Протягом незалежності образ країни на міжнародній арені зазнавав постійних змін. Повномасштабна війна росії проти України похитнула увесь світ, а мужня боротьба українців кардинально змінила сприйняття України іншими країнами. Обговорення подій в Україні стало найгарячішою темою для світових медіа. Актуальність статті зумовлюють сучасні процеси трансформації образу України на міжнародній арені.[1, с.18]

У сучасному світі формування позитивного іміджу країни стає все важливішою складовою успішного розвитку держави в різних сферах - економіці, політиці, культурі та інших. Мас-медіа, як один із ключових інструментів комунікації, мають великий вплив на формування іміджу країни як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Сьогодні сприйняття певної країни так чи інакше сприяє реалізації зовнішньоекономічних і політичних проєктів, адже воно частково детермінує першочергове ставлення інших держав, альянсів та підтримку політичних рішень суспільства цих акторів. Образ країни сьогодні є потужним інструментом для залучення інвестицій, матеріальних надбань, туристичного потенціалу, зовнішньої співпраці, внутрішньої консолідації і загалом посилення власного впливу у світі. [2, с.168]

У зв'язку з цим, дослідження ролі мас-медіа у формуванні іміджу країни в міжнародному співтоваристві є надзвичайно важливим і актуальним завданням.

Імідж країн на міжнародній арені та роль ЗМІ у його формуванні є предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних дослідників.

Питання позитивного іміджу держави та чинників його формування розглядалися у роботах зарубіжних вчених і дослідників, як-от В. Кісмерешкін, С. Анхольт, Д. Бурстін, А. Смірнова, Р. Джервіс, Д. Замятін, Ю. Кашлев, І. Кісельов, І. Панарін, Дж. Твітчелл, О. Холсті, Е. Галумов, А. Яковенко та ін.

Серед українських вчених і дослідників, які займались зазначеними проблемами формування іміджу держави та, зокрема, проблемами формування іміджу України, слід відзначити таких, як В. Бебик, О. Ялова, Л. Губерський, О.

Запорожець, О. Швець, Є. Макаренко, Т. Пашукова, І. Слісаренко, В. Терещук, Є. Тихомирова, С. Даниленко, О. Шевченко, та ін. У своїх працях автори досліджують специфіку формування іміджу такого об'єкта як держава, характеризують структуру та засоби формування іміджу держави, визначають фактори, які впливають на формування іміджу держави, аналізують сучасні та історичні іміджеві стратегії різних держав, досліджують національні образи держав у контексті міжнародних відносин.

Наукова література містить багато визначень поняття Гіміджл, тому виокремлю деякі з них:

- Уявлення про людину, продукт чи інститут, який поділяє широка громадськість і який часто навмисно формується або змінюється засобами інформації, рекламою, пропагандою і т.п.

- Враження, яке справляє особа, компанія або інститут на одну або більше груп громадськості.

- Особливого роду образ-подоба, який створюється цілеспрямовано і за допомогою асоціацій наділяє об'єкт (явище, особистість, товар тощо) додатковими цінностями (соціальними, політичними, естетичними тощо), завдяки яким він сприймається більш емоційно. [3, с.90]

Основними чинниками, які формують образ України за кордоном, є природно-ресурсний потенціал, національна та культурна спадщина, географічні чинники, соціально-психологічні настрої у суспільстві, а також стабільність української економіки і тд. Значний вплив на формування іміджу держави на міжнародній арені відіграють засоби масової інформації.

Аналіз польських та балтійських ЗМІ дав змогу простежити динаміку зміни іміджу України протягом останніх 10 років. Можна дійти висновку, що вирішальними подіями, які вплинули на формування іміджу України в ЗМІ Польщі, Естонії, Литви та Латвії, були Революція Гідності, початок збройної агресії рф, підписання Угоди про Асоціацію з ЄС, президентські вибори 2019 року, і найбільше - повномасштабне вторгнення рф 24 лютого 2022 року.

Було встановлено, що основними темами, про які писали польські та балтійські ЗМІ, стали внутрішньополітична ситуація в Україні, відносини з росією, економічна нестабільність, соціальні проблеми, війна на Донбасі і згодом повномасштабне вторгнення росії, демократичні процеси, заробітчани та біженці, а також рідше - питання культурної та історичної спадщини. [4, с.32]

Протягом 2012-2014 років імідж України пов'язували з корупцією, кризою з правами людини, недовірою до влади та олігархатом. Після Революції Гідності образ України значно змінився - її почали пов'язувати з демократичними процесами, євроінтеграційними прагненнями та перспективою успішних реформ. Згодом інтерес до теми України поступово почав спадати, Україну зображували здебільшого в контексті збройного конфлікту на Сході, утвердився образ Гпостраждалої країни, чимало уваги приділяли економічній нестабільності. Після початку пандемії коронавірусу про Україну стали також асоціювати з великою кількістю захворюваності та низькою часткою вакцинування, що створювало проблеми для сусідніх країн. Значну увагу темі України почали приділяти з кінця 2021 - в контексті можливого

повномасштабного вторгнення росії. Після 24 лютого 2022 року у Польщі та балтійських країнах врешті утвердився образ України, що воює, захищає не лише своє майбутнє, а й усієї Європи. Природно, це спричинило величезний зліт у кількості публікацій про Україну. Змінився і тон публікацій - більшість з них стали характеризувати Україну позитивно. [5,с.28] Таким чином, повномасштабне вторгнення РФ стало поворотним моментом для українського іміджу за кордоном. З одного боку, це відкрило так зване «Вікно можливостей», щоб в подальшому Україна могла заявити про себе як про привабливу країну - і економічно, і політично. Але необхідно надалі працювати над утвердженням позитивного іміджу України в медіа.

Було виокремлено, що в подальшому Україні слід приділяти значну увагу утвердженню позитивного іміджу в очах самих українців, а також активно працювати над розбудовою інформаційної політики та боротьбою з російським впливом у медіа.

Список використаних джерел:

1. Даниленко С.І., Гмирянська К.О. Медіа в системі інструментів зовнішньополітичного впливу // Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки, №18-19, 2018 [Електронне видання]. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3472/3143
2. Дубас О.П. Імідж держави в інформаційно - комунікативному просторі: особливості формування/ О.П. Дубас // Вісник СевНТУ : зб. наук. Пр. Вип. 112/2010. Серія «Політологія». – Севастополь, 2010. – С.167-170.
3. Семченко О. А. Імідж України в інтерпретації закордонних ЗМІ // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. - 2013. - Вип. 10. - С. 87-91. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2013_10_17
4. Trusewicz, Iwona. W jakich krajach pracują uchodźcy z Ukrainy. Gdzie najlepiej zarabiają? / I. Trusewicz [електронний ресурс] // Rzeczpospolita. – Warszawa, 2022. – 15.10. – Режим доступу : <https://bit.ly/3H6bTA2>
5. Ukraina näitas võimsat pehmet jõudu [електронний ресурс] // Eesti Päevaleht. – Tallinn, 2022. – 15.05. – Режим доступу : <https://bit.ly/3N5V3Fd>

SURVILIENE Zana

*PhD in Law, assoc. prof. of the Faculty of Law,
Vilnius University (Vilnius, Lithuania)*

SOME PECULIARITIES OF CIVIL PROCEEDINGS IN LITHUANIA

1. New Lithuanian Code of Civil Procedure (CCP) was adopted on the 28th of February 2002 and came into force on the 1st of January 2003. After this date it has been amended several times according to the legal doctrine of Lithuanian Constitutional Court and Lithuanian Supreme Court, also regarding fast changing technologies and their impact on civil justice. EU law has not been a huge factor for

amendments of CCP until now.

A court system of Lithuania is made up of courts of general jurisdiction and courts of special jurisdiction. Special jurisdiction nowadays relates only to administrative courts. Courts of general jurisdiction, which deal with civil and criminal matters consist of the Supreme Court of Lithuania, the Court of Appeal, five regional courts and 12 district courts (and their chambers in different smaller towns). Regional courts are first instance courts for civil cases assigned to its jurisdiction by law, and appeal instance for judgments, decisions of district courts. The Court of Appeal is appeal instance for cases heard by regional courts as courts of first instance. It also hears requests for the recognition of decisions of foreign or international courts and foreign or international arbitration awards and their enforcement in Lithuania. The Supreme Court of Lithuania is the only court of cassation instance for reviewing effective judgements, rulings of the courts of general jurisdiction and is responsible for developing a uniform court practice in the interpretation and application of laws and other legal acts [1].

2. The structure of the CCP is not much different from the structure of the old national code, however, it has been supplemented by Part Four "Peculiarities of consideration of certain categories of cases" (arts. 375-441), which includes special rules governing the procedural features of consideration of certain categories of civil cases. Separate sections and chapters of this part regulate the peculiarities of consideration of certain categories of family cases (cases of divorce, invalidation of marriage, separation, establishment and contestation of paternity, restriction of parental authority), labor cases, cases arising from the conclusion and execution of public procurement contracts, cases considered in the documentary process, cases on issuance of a court order, and cases on class actions.

3. The current CEP not only enshrines the traditional principles of civil procedure, such as dispositivity, adversariality, procedural equality, etc., but also establishes new ones. Thus, the new principles include the principle of concentration and efficiency (Article 7 of the CCP), the essence of which is the need to consider the case in the first and only hearing. The principle of cooperation between the court and the persons involved in the case (Article 8 of the CCP), the principle of state guarantee of legal aid (Article 20 of the CCP).

It should be noted that the content of some traditional principles of civil procedure has changed. For example, previously the principle of oral hearing was applicable at all stages of the process without exception. Now, this principle applies only in the court of first instance when considering cases of action proceedings, and cases of special proceedings, as well as cases on appeal and cassation, are usually considered in written proceedings.

4. Entities with a legal interest in the outcome of a case are persons participating in the case - parties, third parties, and their representatives. The CCP no longer includes representatives of state and municipal entities participating in the case in the form of providing opinions on the case (Article 49 of the CCP).

Article 39 of the CCP introduced the institute of curatorship - curator / temporary representative. The court has the right to appoint a curator if the party's place of residence or place of work is unknown or the party-legal entity does not have a body.

In the field of representation, the CCP enshrines the exclusive position of the bar. As a rule, only attorneys and their assistants can be representatives in civil cases.

5. As for the process of proof and means of proof, the following novelties were introduced: (1) the institute of oath was introduced when providing explanations of the parties, third parties and their representatives (except for lawyers); the CPC establishes a procedural fine for violation of the oath; (2) the list of persons who cannot be interrogated as witnesses was established - lawyers, clergy, doctors (Art. 189 of the CCP); (3) in exceptional cases, it is possible to provide written testimony of a witness before a notary (Article 192 of the CCP); (4) a special type of written evidence is established - official (*prima facie*) evidence, which has a high probative value, i.e. the content of such evidence cannot be challenged by witness testimony. Documents issued by state and municipal institutions, such as documents from public registers, are recognized as official evidence [2].

6. It is obvious that the experience of foreign countries was used in the preparation of the EPC. All this has allowed the civil procedure to become more efficient and effective. We should also note the increased role of the doctrine in the development of the current civil procedure law. The development of the Code of Civil Procedure is mainly a merit of the doctrine, as most of the developers of the code were scientists. However, the work does not end there; society needs legal scholars to pay attention to the problems arising in court practice, to analyze new precedents promptly, and to criticize judicial errors.

List of references:

1. Vebraite V. (2019). *Some Important Features of Lithuania Civil Procedure*. F 1 (2). Access to Justice in Eastern Europe. pp. 45-51.
2. Virgilijus Valančius (2002). *Some Features of the New Code of Civil Procedure*. *Jurisprudencija*. t. 28(20); pp.192–201.

ІЛЬЧЕНКО Маргарита

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна*

СИНИЦІН Павло

*Старший викладач кафедри Приватно – правових дисциплін і морського права
Одеський національний морський університет
доктор філософії в галузі права*

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА НА КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Правова система України переважно тяжіє до романо-германської правової сім'ї. Для такого роду правових систем головним джерелом права є закон, існує ієрархія законів, а на вершині стоїть конституція. У романо-германській правовій системі суди, зокрема суди конституційної юрисдикції, безпосередньо не творять

норми права, однак є правотворчими органами [1, с. 19]. Судовий прецедент є основним джерелом права в англосаксонській правовій системі, але його роль у якості джерела права в Україні продовжує зростати. Варто зазначити, що наразі серед усіх судових прецедентів в Україні особливої ваги набувають рішення та практика Європейського Суду з прав людини. Дані рішення фактично належать до судових прецедентів, однак за всіма своїми ознаками заслуговуючи на особливе місце серед усіх інших джерела права в Україні [2, с. 52]. Тому на нашу думку проаналізувати вплив рішень Європейського Суду з прав людини як джерела права на Конституційне право України буде становити актуальність нашого дослідження.

Досить цікавою виступає точка зору Новікової М., яка зазначає, що використовуючи термін «джерела права», необхідно враховувати, в якому саме значенні він вживається і для характеристики якої правової системи застосовується. Сміслові значення поняття «джерело права» характеризується тим, що воно зумовлює необхідність його застосування під час регулювання суспільних відносин. З джерела права суб'єкт правозастосування виводить зміст правової норми незалежно від визнання його державою, незалежно від того, чи мають джерела права обов'язкову силу або лише переконує значення. Саме джерело права може бути покладено в основу рішення суб'єкта правозастосування [3, с. 73].

Природа рішень Європейського суду з прав людини та їх значення як джерела права не є універсальними в будь-якій державі. Багато залежить від того, яка правова система функціонує в конкретній державі. В окремих державах норми міжнародного права стають частиною системи законодавства чи системи права в національній державі, а в інших вони входять у правову систему і, як наслідок, функціонують у таких державах разом з іншими елементами, які входять у цю систему, паралельно з ними [4, с. 20].

Україна, ратифікувавши у 1997 р. Конвенцію про захист прав людини та її основних свобод (далі – Конвенція), визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з усіх питань, що стосуються тлумачення та застосування цієї Конвенції. Правовою основою для застосування в Україні рішень ЄСПЛ є норми ст. 55 Конституції, згідно яких кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; також з метою реалізації даних конституційних норм в Україні діє Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон) [4, с. 20; 2, с. 52]..

Порядок застосування Конвенції та практики ЄСПЛ судами встановлений ст. 18 Закону. Для цілей посилання на текст Конвенції використовується офіційний переклад, опублікований на сайті Верховної Ради України. Для цілей посилання на Рішення та ухвали суду використовують переклади текстів рішень Суду надруковані в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України».

Багато рішень українською мовою доступні в офіційному чи неофіційному перекладі в електронній інформаційній системі Європейського суду з прав

людини HUDOC. Деякі останні рішення Суду вперше публікуються в неофіційному перекладі неурядових правозахисних організацій, таких як Українська Гельсінська спілка з прав людини. Відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону, у разі відсутності перекладу Рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії, суд користується оригінальним текстом [5].

Отже, можливо констатувати, що для вітчизняної правової системи є характерним саме примат міжнародного права над національним. Конституція України (ст. 9) передбачає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Крім того, що Україна зобов'язалася виконувати рішення ЄСПЛ у справах, де вона є відповідачем, саме прецедентний характер рішень та роль ЄСПЛ як офіційного інтерпретатора ЄКПЛ свідчать на користь визнання за джерело права в Україні і рішень, відповідачами в яких є інші держави. Отже, рішення ЄСПЛ стосовно інших держав, які не були сторонами у справі, не мають імперативного характеру, але повинні враховуватись, оскільки ЄСПЛ не може по-різному інтерпретувати конвенційні положення [4, с. 22-23].

Слід наголосити, що незважаючи на поширення в правовій системі України елементів англосаксонської системи права, Україна була і залишається державою із романо-германською правовою системою, де найважливішим джерелом права залишається нормативно-правовий акт. У зв'язку з цим, важливим для застосування практики ЄСПЛ є принцип «подвійного застосування» – неможливість використання практики ЄСПЛ без урахування вимог і норм Конвенції. Крім цього, Конституція України була і залишається фундаментальним джерелом права в Україні, отже практика ЄСПЛ не може йти врозріз положенням Конституції України [2, с. 56-57].

Отже, на підставі вищенаведеного аналізу, можна дійти наступних висновків. Хоча Україна належить до романо-німецької правової сім'ї, але з огляду на сучасні тенденції все частіше використовується практика ЄСПЛ, що не залишається безслідним для правової практики. Ухвалення Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є констатацією факту, що рішення ЄСПЛ є особливим джерелом права.

Список використаних джерел:

1. Синицин П.М. Інтерпетаційна діяльність Конституційного суду України в контексті рішень Європейського суду з прав людини: дис. на здобуття наук ступ. д-ра філософії: 081 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 216 с. URL: <http://surl.li/lnsmd>
2. Єгоров А. Є. Деякі питання застосування рішень Європейського суду з прав людини у якості джерела права в Україні: особливості та проблеми. Вісник НТУУ «КПІ». 2022. Випуск 2(54). С. 51-59. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/264401/260520>
3. Новікова М. Загальнотеоретичні підходи до визначення поняття «джерела права». Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 71-75. URL: <http://surl.li/lnsml>

4. Синицин П.М. Рішення Європейського суду з прав людини як джерело конституційного права України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 5. С. 19-23. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2019/6.pdf

5. Використання практики Європейського суду з прав людини у справах шукачів притулку. Безоплатна правова допомога. 2022. URL: <http://surl.li/lnsmr>

КОРНІЙЧЕНКО Анастасія

*старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира
Винниченка, доктор філософії зі спеціальності 081 Право*

МІЖНАРОДНІ НОРМИ І СТАНДАРТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

На сьогодні питання запобігання та протидії булінгу залишається актуальним, а тому необхідно окрему увагу приділити міжнародним нормам і стандартам, які визначають і проголошують права кожної людини на безпечне життя, освітнє середовище без будь-яких проявів насилля.

Потреба належної уваги до міжнародної нормативної бази детермінована декількома чинниками: по-перше, міжнародні документи у сфері прав людини, беззаперечно, характеризуються своєю фундаментальністю та пріоритетністю; по-друге, *норми та стандарти, закріплені у відповідних документах, інкорпорує у собі виважені ідеї, досвід та надбання прогресивних держав світу; по-третє, вони мають універсальну природу.*

Міжнародні норми та стандарти обов'язково впливають на національні правові системи, а також задають вектори їх розвитку. Серед ключових міжнародних нормативних документів, які охоплюють зазначені питання, доцільно виокремити:

1. Загальну декларацію прав людини. Серед ключових засад зазначеного документа – рівність у гідності та правах, недопущення дискримінації, особиста недоторканність.

2. Пакти, які доповнюють вищезазначену Декларацію – Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 13 визначає право кожної людини на освіту та загальні засади його реалізації) [1] та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 7 проголошує, що нікого не може бути піддано жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поводженню; ст. 9 закріплює право на особисту недоторканність; ст. 26 забороняє будь-яку дискримінацію та гарантує захист від неї) [2].

3. Конвенцію про права дитини. Зокрема, ст. 19 закріплює, що держави учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань; ст. 28 регламентує право дитини на освіту [3].

4. Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти.

Наведені нормативні документи були розроблені та прийняті провідною

міжнародною інституцією у сфері прав людини – Організацією Об'єднаних Націй (далі – ООН). На даний час вони ратифіковані більшістю країн світу, а, відтак, положення, закріплені у цих міжнародних актах, мають відбиток у відповідних національних системах законодавства країн-учасниць.

На реалізацію низки важливих завдань, зокрема, й щодо запобігання та протидії булінгу, в ООН утворено окремі органи, серед яких: Комітет по правах дитини (утворений на виконання ст. 43 Конвенції про права дитини), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) – спеціалізована установа ООН у сфері захисту прав та інтересів дітей, ЮНЕСКО – спеціалізована інституція з питань освіти, науки і культури тощо, а також запроваджено посаду Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства над дітьми.

Питання булінгу викликає суттєве занепокоєння ООН та її органів, як наслідок, воно знаходиться у фокусі їхньої уваги та спонукає до активних дій у напрямі його вирішення. Так, у 2006 році під егідою ООН було проведено перше глобальне дослідження проблеми насильства над дітьми, яке отримало своє відображення у Всесвітній доповіді про насильство над дітьми [4]. У зазначеному документі дане явище розглядається в умовах сім'ї та дому, освітнього середовища, інтернатних закладів і суспільства, а також містить перелік рекомендацій, необхідних для вирішення ситуації, що мала місце на той час. Відповідним дослідженням було закладено основу для подальшої діяльності у напрямі запобігання та протидії різним проявам насилля, у тому числі й булінгу.

У свою чергу, безпосередньо проблему булінгу було актуалізовано у 2012 році завдяки доповіді Спеціального представника Генерального Секретаря ООН з питань насильства над дітьми під назвою «Боротьба з насильством у школах: подолання невідповідності між стандартами та практикою», яка наголошує на розповсюдженості та важливості проблеми булінгу, його негативній природі.

З огляду на зазначене, протягом останніх років ООН здійснюється активна діяльність з метою запобігання булінгу у світі. Зокрема, Генеральною Асамблеєю ООН прийнято низку нормативно-правових актів, серед яких: резолюція «Про захист дітей від булінгу» від 18.12.2014 р. № 69/158; резолюція «Про захист дітей від булінгу» від 19.12.2016 р. № 71/176; резолюція «Про захист дітей від булінгу» від 17.12.2018 р. № 73/154 тощо.

Серед іншого, діяльність інституцій ООН з метою запобігання булінгу у світі знаходить вияв у систематичних звітах, доповідях, профільних конференціях та симпозіумах, інформаційних кампаніях, рекомендаціях для країн-учасниць, окремих рішеннях, програмах розвитку тощо. Прикладом відповідних результатів діяльності, окрім вищезазначеного, також є:

1) звітування Генерального Секретаря ООН про захист дітей від булінгу (як приклад, доповіді 2016 року та 2018 року);

2) доповіді Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства над дітьми (наприклад, Щорічний звіт за 2016 рік, у якому особливу увагу приділено захисту дітей від кібербулінгу; Спеціальна доповідь «Завершення страждань: боротьба з булінгом від школи до кіберпростору»);

3) рішення, інші документи прийняті та розроблені ЮНЕСКО (зокрема,

Рішення 201 EX/35 «Про боротьбу з насильством та булінгом в шкільному середовищі»; Звіт «Насильство та булінг у шкільному середовищі» від 2016 року; доповідь під назвою «Поза цифрами: припинення шкільного насильства та булінгу» від 2019 року);

4) заходи, які реалізуються ЮНІСЕФ (як приклад, глобальна кампанія «ENDviolence»; систематичні опитування та анкетування через власну онлайн платформу «U-Report»; дослідження, формування баз даних та розробка інформаційно-довідкових матеріалів через власний дослідний центр «Інноченті»; безпосередня практична діяльність у більш, ніж 190 країнах світу, співпраця з урядами, школами, сім'ями та дітьми).

Отже, до ключових міжнародних нормативних документів, які стосуються запобігання булінгу належать, насамперед, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Конвенція про права дитини. Ці документи закріплюють основні принципи рівності, недопущення дискримінації та право на особисту недоторканність, які важливі для запобігання та протидії булінгу. Важливу роль у відповідній діяльності відіграє ООН, яка проявляється у проведенні досліджень, видачі рекомендацій, прийняті резолюцій та програм розвитку. ООН активно працює над захистом прав дітей від булінгу та інших форм насильства.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_04389.
3. Конвенція про права дитини: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
4. World report on violence against children. Paulo Sérgio Pinheiro, Independent Expert for the United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children, Geneva: UN, 2006. URL:<https://digitallibrary.un.org/record/587334?ln=en>

ЛАБУНСЬКИЙ Олександр
*аспірант Донецького національного
університету імені Василя Стуса*

ЩОДО ПОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Військова агресія РФ проти України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла людські жертви та соціальні втрати, призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і обсягів накопичених активів. Тільки за 2022 рік національна

економіка втратила 29,2% реального ВВП. Проте, не дивлячись на це держава змушена запроваджувати податкові інструменти, які направлені на вивід суб'єктів господарювання з економічної ремісії, зокрема, в сфері малого бізнесу. Враховуючи євроінтеграційні процеси та поступову адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС важливо досліджувати питання щодо вдосконалення оподаткування суб'єктів малого бізнесу з урахуванням зарубіжного досвіду, адаптованого до національної економіки та реалій в Україні.

З 1998 року в нашій країні запроваджено спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, що представляє собою спеціальний податковий режим для суб'єктів малого підприємництва та передбачає заміну низки податків і зборів єдиним податком, веденням спрощеного податкового обліку та звітності за умов відповідності суб'єкта господарювання певним кількісним та якісним критеріям. Для країн ЄС введення аналогічного податку не є характерним. Як-правило в європейській економіці державна підтримка малого бізнесу здійснюється в межах загальної системи оподаткування за рахунок: а) зниження ставок прибуткового та введення презумптивного податку; б) звільнення від ПДВ та запровадження пільгових/диференційованих ставок для окремих категорій суб'єктів господарювання (наприклад фермерських господарств); в) стимулювання інвестицій у капітальні активи за рахунок зменшення податкової бази; д) надання податкових канікул; є) податкове стимулювання здійснення витрат на науково-дослідні, екологічні та інші сфери [1, с. 402-403; 2, с. 151].

Так, наприклад, в низці країн (Франція, Данія, Австрія, Чехія, Польща, Словенія, Італія) малі підприємства можуть бути звільнені від сплати податку з прибутку за умови відповідності певним критеріям. Фактично останній замінюється презумптивним податком, який передбачає базу оподаткування, відмінну від прибутку (річний дохід). Вимоги щодо платників податку визначаються, як правило, пороговими значеннями річного доходу, максимальною кількістю працівників та видом економічної діяльності.

Так, наприклад, в Італії презумптивний податок консолідує в себе прибутковий податок, регіональні та муніципальні додаткові збори і регіональні податки з виробництва та розповсюджується виключно на фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому, основним критерієм переходу на сплату презумптивного податку є дотримання ліміту кількісного критерію економічної діяльності за податковий період, зокрема, для: харчової промисловості – 35000 євро; міжнародної торгівлі – 20000 євро; торгівлі іноземними продуктами харчування – 30000 євро; будівництва та нерухомості – 15000 євро; ресторанного та готельного бізнесу – 40000; професійної діяльності – 15000 [1, с. 404]. Податок до сплати розраховується за ставкою 15 % від бази оподаткування.

Для малих і середніх підприємств податкові пільги законодавством Австрії не передбачаються, за винятком податку з обороту, який не сплачується, якщо річний оборот підприємства не перевищує 22 тис. євро. При цьому, допускається однократне перевищення зазначеної суми підприємством протягом п'яти

послідовних років, але не більш як на 15 %. Як форма державної підтримки в Австрії передбачається можливість запровадження індивідуального графіка сплати податків для підприємств, що потрапили у складну фінансову ситуацію (як правило, він розраховується на рік, виходячи із рентабельності) [1, с. 405].

Відзначається певними особливостями податкова практика Великобританії. По-перше, британське законодавство не містить чітких критеріїв розмежування малих та середніх підприємств, для яких встановлено єдині правила розрахунку та декларування доходів з декількома виключеннями. Так, наприклад, якщо річний дохід підприємства становить не більш ніж 15000 фунтів стерлінгів, то воно зобов'язано заповнити просту податкову декларацію без приведення фінансових розрахунків щодо своєї діяльності.

По-друге, податкове регулювання Великобританії ґрунтується на запровадженні прогресивних ставок прибуткового податку. Залежність розміру податків від суми прибутку виражена у прямій прогресії – чим вищі доходи, тим вищі податки. Так, наприклад, з прибутку на рівні 0–1,520 фунтів стерлінгів – ставка становить 10 %, при прибутку в розмірі 1,521–28,400 фунтів стерлінгів – 22 %, при прибутку понад 28,400 фунтів стерлінгів – 40 % [2, с. 158].

Представляється інтересним й застосування у Великобританії тимчасових пільг, які вводяться з певною метою на короткий період часу. Так, наприклад, у 2013 році в Великобританії запровадили податкову пільгу для малих підприємств, що вкладають кошти в отримання високотехнологічної продукції – комп'ютерів, сучасних засобів зв'язку, програмного забезпечення, включаючи засоби, спрямовані на створення веб-сайтів. Фактично така податкова підтримка виражалася в тому, що 100 % вартості відповідного майна можна було відраховувати з оподатковуваного прибутку вже у рік придбання, тобто йдеться про податкову знижку. Підставою застосування останньої є відповідність суб'єкта малого підприємництва наступним умовам: а) річний оборот не може перевищувати 2,8 млн фунтів стерлінгів; б) активи не повинні перевищувати 2,8 млн фунтів стерлінгів; в) число працівників не повинно перевищувати 50 осіб [2, с. 159]. Окрім цього введення податкових знижок є характерним й для витрат, пов'язаних з науково-дослідницькими та дослідно-конструкторськими роботами. Головним завданням є заохочення інновацій шляхом надання малим і середнім підприємствам значних стимулів, пов'язаних зі зростанням інвестицій в інноваційну сферу. Відповідно до закону про податкові знижки, мале підприємство може списати 150 % витрат з оподатковуваного доходу. Компанії, які ще не отримують дохід, можуть отримати кредит у готівковій формі, яка становить приблизно 24 % понесених витрат. Крім цього у Великобританії діють різноманітні податкові стимули для інвесторів в акції малих підприємств [3].

Обраний Україною європейський шлях вимагає у процесі післявоєнного реформування податкової системи орієнтуватися саме на сталий досвід країн ЄС. І в цьому контексті ми маємо відходити від запровадження спеціальних податків для окремих категорій бізнесу, зокрема, суб'єктів малого підприємництва. Україна, готуючи майбутню реформу, повинна знайти баланс між завданнями з мобілізації ресурсів до Державного бюджету та формуванням стимулів для економічного зростання, й основним напрямом цього є розширення податкової

бази та зменшення ставок прибуткових податків та ПДВ.

Список використаних джерел:

1. Коваль Л. П. Використання зарубіжного досвіду оподаткування в системі фінансової підтримки розвитку малого бізнесу. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. № 19. С. 402-405. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/79.pdf>
2. Левшук А. А. Удосконалення оподаткування малого бізнесу в системі засобів детінізації економіки: дис.... канд. економіч. наук: спеціальність: 08.00.08 / Університет державної фіскальної служби України, 2020. 268 с. URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/shared-with-me>
3. Corporation Tax. URL: <https://www.gov.uk/browse/business/business-tax>

МАТВІЄНКО Олександра

студентка 4 курсу Державного Податкового Університету

група ПМПФ-20-1

Науковий керівник:

АМЕЛІНА Анна

доцент, доцент кафедри кримінальних розслідувань ННІ Економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету, кандидат юридичних наук

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ НА ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Забезпечення та захист прав людини є невід'ємною частиною сучасного суспільства. Україна, як суверенна держава, визнає важливість цих прав і зобов'язана дотримуватися міжнародних правових стандартів на цю тему. Міжнародні договори та конвенції, які Україна ратифікувала, визначають стандарти прав людини та встановлюють механізми їх реалізації та захисту.

Україна, після отримання незалежності в 1991 році, здійснила значний крок в напрямку інтеграції в міжнародну спільноту та забезпечення захисту прав людини. Однією з ключових сфер, де це виявилось, є членство України в Об'єднаних Націях та інших міжнародних організаціях. Давайте розглянемо деякі основні аспекти цього процесу:

– Членство в Об'єднаних Націях (ООН). Україна стала членом ООН в 1991 році, відразу після проголошення незалежності від Радянського Союзу. Це відкрило шлях для українського участі в різних міжнародних ініціативах і платформах, які сприяють співпраці між державами.

– Зобов'язання з прав людини. Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися високих стандартів прав людини, ратифікувавши численні міжнародні документи, зокрема Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Європейську конвенцію з прав людини. Ці документи надають гарантії прав і свобод для українських громадян і визначають міжнародні стандарти у цій сфері [1].

– Активна участь в міжнародних договорах. Україна також активно участь у багатьох інших міжнародних договорах та угодах, які стосуються прав людини, включаючи запровадження заходів для підтримки рівних прав жінок і чоловіків, боротьби з дискримінацією та покращення умов тюремного ув'язнення.

– Співпраця з міжнародними організаціями. Україна також активно співпрацює з різними міжнародними організаціями, включаючи Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Раду Європи, для спільного вирішення проблем і підтримки прав людини.

Загалом, Україна виразила свої обов'язки дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та сприяти їх реалізації на національному рівні. Це є важливим кроком у забезпеченні захисту прав громадян та підтримці принципів справедливості та правової держави в Україні.

Ратифікація Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) гарантує громадянам України додатковий механізм захисту їхніх прав та свобод на міжнародному рівні. Наведемо ключові аспекти цього процесу та його вплив на громадян України:

1. Можливість звернутися до Європейського суду з прав людини. Ратифікація ЄКПЛ дає громадянам України право звертатися до Європейського суду з прав людини у випадках, коли вони вважають, що їхні права були порушені національними органами, а національні засоби правового захисту виявилися неефективними або непрозорими.

2. Забезпечення справедливого судового захисту. Європейський суд з прав людини відомий своєю незалежністю та авторитетом у сфері прав людини. Громадяни України можуть розраховувати на справедливий розгляд їхніх справ і прийнятні рішення у випадках, коли національна система судового захисту не відповідає вимогам.

3. Підвищення вимог до національних органів. Перспектива можливого звернення до Європейського суду стимулює національні органи до більш обачної та справедливої діяльності в сфері прав людини. Це допомагає покращити якість національного судочинства та підвищує вимоги до дотримання прав людини на національному рівні.

4. Підвищення свідомості про права людини. Робота Європейського суду та рішення, які він приймає, сприяють підвищенню свідомості громадян України щодо їхніх прав та можливості отримати справедливий судовий захист. Це важливо для розвитку правової культури в суспільстві [2, с.194].

Ратифікація Європейської конвенції з прав людини є важливим кроком для забезпечення прав і свобод громадян України та збереження принципів правової держави. Вона допомагає підсилити гарантії прав людини та забезпечити, що ніхто не залишається без захисту у випадках порушення їхніх прав на національному рівні.

Міжнародні документи з прав людини накладають обов'язок на Україну приймати закони та політику, що запобігають дискримінації на будь-якій підставі, включаючи расову, етнічну, релігійну, та гендерну. Це допомагає зміцнити соціальну справедливість та забезпечити рівність перед законом для всіх громадян України.

Україна приєдналася до конвенцій та документів, які забезпечують права жертв злочинів. Це включає право на справедливий процес, психологічну та матеріальну підтримку для жертв, а також запобігання тортурам і нелюдському чи зневажливому поводженню.

Незважаючи на значний прогрес в забезпеченні прав людини в Україні, існують виклики, що вимагають уваги та рішучих дій. Серед них - корупція у правоохоронних органах, нестача фінансування для системи правосуддя та проблеми з правами національних меншин [3, с.157].

Щоб підвищити ефективність правового захисту прав людини, Україна повинна продовжувати співпрацювати з міжнародними організаціями та здійснювати реформи у сферах правосуддя та правозахисту. Також важливо підвищувати свідомість громадян про їхні права та зобов'язання відповідно до міжнародних стандартів.

Отже, міжнародні правові стандарти мають величезний вплив на права людини в Україні. Ратифікація та впровадження цих стандартів сприяють покращенню правового захисту громадян та зміцненню правової системи країни. Проте для досягнення повного виконання міжнародних зобов'язань та підвищення рівня захисту прав людини в Україні потрібно продовжувати працювати над вирішенням існуючих викликів та впроваджувати реформи у сферах правосуддя та правозахисту.

Список використаних джерел:

1. Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. Київ. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2723/Antonovych_Ukraine_v_mizhнародnii_systemi_zakhystu.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 29.09.2023).
2. Опольська Н. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимірі. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 4. С. 191-195.
3. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

ПАЛЬЧЕНКО Алла

*старший викладач кафедри «Приватно-правових дисциплін і морського права»
Одеського національного морського університету*

КУЗНІЧЕНКО Оксана

*Завідувачка кафедри «Приватно-правових дисциплін і морського права»
Одеського національного морського університету»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Держави, як суб'єкти міжнародного права, зобов'язані дотримуватись покладених на них обов'язків в міжнародних відносинах. Але вони є вільними у встановленні порядку взаємодії національного права та міжнародного договору. При цьому держави використовують будь які способи для реалізації

міжнародних договірних зобов'язань у своїх правових системах та різним чином визнають статус міжнародних договорів у внутрішньодержавному праві, їх місце в системі джерел національного права [1].

В різних державах шляхи досягнення результату по виконанню взятих на себе міжнародних договірних зобов'язань, може бути різноманітним. Але сам результат виконання взятих на себе міжнародних договірних зобов'язань повинен бути однаковим.

Держави повинні самостійно вирішувати як і за допомогою яких процедур і практик будуть виконуватись міжнародні зобов'язання. Це належна виконання міжнародних зобов'язань є абсолютним імперативом у відносинах між державами.

Передбачаються різні способи імплементації міжнародно-правових зобов'язань у національне законодавство. Це такі способи як трансформація, рецепція та відсилання [2].

Визнається, що право впливає на суспільні відносини через процес правового регулювання, через динамічний процес здійснення своїх норм, забезпечення справжнього впливу міжнародно-правових норм на суспільне життя є можливим за умови прояву реального змісту регулятивних властивостей відповідних норм через процес їх реалізації. У такому випадку здійснення або реалізація - це практичне втілення міжнародно-правових норм у фактичній діяльності суб'єктів міжнародного права. Прийнято вважати, що реалізація міжнародно-правових норм це здійснення суб'єктами міжнародних правовідносин встановлених у нормах міжнародного права правил [3].

Але норми міжнародного права є лише моделями належної поведінки суб'єктів міжнародного права, то лише через здійснення норми права можна досягти відповідності реальних міжнародних відносин створеній моделі поведінки для суб'єктів міжнародного права.

На теперішній час у сучасній доктрині та практиці міжнародного права для позначення поняття «здійснення» норм міжнародного права широкого використання набув термін «імплементація». У широкому розумінні термін «імплементація» означає «здійснення міжнародно-правових та внутрішньодержавних норм з метою виконання міжнародно-правових, а також створення на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях умов для такого здійснення».

Термін «імплементація» означає усі заходи з реалізації норм міжнародного права, а у вузькому розумінні – здійснення норм міжнародного права у внутрішньодержавній сфері.

Сьогодні термін «імплементація» дуже часто трапляється в офіційних документах ООН. Застосовується в резолюціях ООН, рішеннях головних та допоміжних органів ООН, різноманітних міжнародних організаціях.

Імплементація міжнародних норм у внутрішньодержавні норми має свої особливості.

Перше, процес імплементації здійснюється і на міжнародному рівні і на національному рівні.

По-друге, імплементація полягає у поєднанні правотворчої та

організаційної діяльності держав у процесі реалізації норм міжнародного права.

По-третє, імплементація передбачає створення відповідного механізму і на міжнародному і на внутрішньодержавному рівнях.

Сам механізм імплементації міжнародно-правових норм включає в себе певну сукупність правових та інституційних засобів, які використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному та національному рівнях, з метою реалізації приписів норм міжнародного права [4].

При цьому, міжнародно-правові засоби, які регулюють процес імплементації, та міждержавні інститути, які входять у міжнародну підсистему імплементації, формують міжнародний організаційно-правовий механізм, імплементації.

Відповідно, створені на основі міждержавних угод універсальні, регіональні та локальні міжнародні організації, спеціалізовані установи та допоміжні органи, які володіють повноваженнями, згідно з положеннями їх установчих актів, можуть безпосередньо чи опосередковано брати участь в імплементації норм міжнародного права у конкретній сфері регулювання, а також неурядові організації, які здатні специфічними методами сприяти імплементації міжнародно-правових норм у відповідній сфері регулювання, формують міжнародну підсистему імплементації.

Наявність міжнародної та внутрішньодержавної підсистеми імплементації вже спільно формують міжнародну систему імплементації.

Сама сутність механізму імплементації норм міжнародного права виявляється передусім у змісті діяльності його структурних елементів і визначає такі види діяльності:

- а) правотворча діяльність;
- б) організаційна й оперативно-виконавча діяльність;
- в) контрольна діяльність тощо.

Існує багато невирішених проблем в національній правовій системі України, які в свою чергу сприяють посиленню взаємодії норм міжнародного та національного права. Це стосується по перше, співвідношення норм Конституції та міжнародного договору. Одні вважають конституцію вищою юридичною силою, приматом щодо всіх інших правових норм, що діють в Україні, інші вважають неможливим виникнення колізій між нормою міжнародного права та нормою, що міститься в джерелах національного права держав. Це ніяким чином не сприяє роз'ясненню питання як же потрібно поступити, якщо міжнародним договором встановлюються інші правила, ніж ті, які передбачені законом, або виконання зобов'язань вимагає зміни чинних чи прийняття нових законів. Ці невирішені проблеми сприяють посиленню взаємодії норм міжнародного та національного права.

В свою чергу, українські суди визнали примат над законами України тих міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Список використаних джерел:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня

1969 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_118 (дата звернення: 29.09.2023).

2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/55-12#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

3. Донченко О. І. Особливості правозастосування як форми реалізації норм права. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 11. 2014. С. 40–42.

4. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3477-15#Text> (дата звернення: 29.09.2023).

5. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1906-15> (дата звернення: 29.09.2023).

6. Константин О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. Вісник Верховного Суду України № 1. 2012. С. 33–35.

7. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.09.2023).

ПАЛЬЧЕНКО Алла

старший викладач кафедри

«Приватно-правових дисциплін і морського права»

Одеського національного морського університету

ЗАСНОВ Ілья

Здобувач 4 курсу спеціальності 081 Право ННМГІ

Одеського національного морського університету

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО КОМІТЕТУ В УНІФІКАЦІЇ НОРМ МОРСЬКОГО ПРАВА

Характерною особливістю морегосподарського комплексу, а саме його правового регулювання, є те, що воно здійснюється за допомогою великої кількості міжнародних конвенцій та різноманітних правил, що з одного боку є позитивним явищем, адже свідчить про достатню регламентацію цієї галузі, а з іншого боку є недоліком, бо за відсутності систематизації ці норми утворюють великий масив, в якому важко орієнтуватися. Особливе значення для кодифікації норм морського права має діяльність міжнародних організацій, однією з яких є Міжнародний морський комітет (Comite Maritime International), який свого часу відіграв вирішальну роль у цьому процесі.

Міжнародний морський комітет є однією з авторитетних міжнародних організацій.

Відповідно до статті 1 Конституції Міжнародного морського комітету, «він є неприбутковою міжнародною організацією, заснованою в Антверпені в 1897

році, метою якої є сприяння всіма можливими засобами і діяльністю уніфікації морського права у всіх його аспектах».

Міжнародний морський комітет (далі ММК) є однією з найстаріших міжнародних неурядових організацій, який було створено з метою сприяння уніфікації норм морського права.

Діяльність даної організації регулюється Конституцією Міжнародного морського комітету, яка з моменту утворення і до нашого часу змінювалася багато разів, і у своїй останній редакції являє собою документ, що складається з 36 статей, що охоплюють такі питання, як: порядок набрання членства, функції загальних зборів, повноваження президента, віцепрезидента та інші аспекти організаційного характеру.

Міжнародний морський комітет за всі роки свого існування розробив і прийняв ряд міжнародних договорів, які надалі були імplementовані державами у внутрішнє законодавство.

Значення Міжнародного морського комітету полягає в тому, що до моменту утворення в 1968 році Юридичного комітету Міжнародної морської організації він був основною організацією, яка розробляла та приймала конвенції з морського права.

За весь час свого існування ММК розробив 30 проектів конвенцій, з яких 21 була прийнята, і до числа яких належать:

- Міжнародна конвенція про об'єднання деяких правил стосовно надання допомоги та рятування на морі, 1910 року;
- Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо зіткнення суден, 1910 року;
- Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про коносамент, 1924 року (Гаазькі правила) та Протоколи 1968 та 1979 року до неї (Гаазько-Вісбійські правила);
- Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про морські іпотеки та застави, 1926 року;
- Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна, 1952 року;
- Міжнародна конвенція про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою, 1969 року;
- Афінська конвенція про перевезення морем пасажирів та їх багажу, 1974 року;
- Конвенція про обмеження відповідальності стосовно морських вимог, 1976 року;
- Міжнародна конвенція про рятування, 1989 року;
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародного перевезення вантажів повністю або частково по морю, 2008 року (Роттердамські правила) та інші.

Органами Міжнародного морського комітету є Асамблея, Виконавча та Адміністративна Ради, Президент.

Асамблея складається з усіх членів Комітету та членів Виконавчої Ради. Кожен член Комітету та член Консультативної Ради можуть бути представлені в

асамблеї не більше ніж 3 делегатами. Асамблея збирається щорічно у встановленому Виконавчою Радою місці та у призначену ним дату. Асамблея може також збиратися в будь-який інший час для зазначеної мети на вимогу Президента, 10 членів Комітету, Віце-президентів. Повідомлення про такі збори надсилається за 6 тижнів.

Незважаючи на це, слід відмітити, що роль ММК почала зменшуватися ще наприкінці ХХ ст., що пов'язане з передачею більшості його повноважень Міжнародній морській організації. Сьогодні ММК являє собою консультативний орган, який продовжує подальші дослідження морського права, проте конвенції вже не приймає.

В останні роки організація займається розробкою проектів конвенцій з питань морського страхування, застережень про коносаменти, морський арбітраж, правовий статус терміналів, судів в іноземних портах, реєстрації судів, проблемами прискорення ратифікації конвенцій державами. Організація займається також виданням збірок міжнародних конвенцій з морського права, документів міжнародного морського комітету та іншої довідкової літератури.

З виникненням в 1967 року Юридичного комітету Міжнародної морської організації (ІМО) частина завдань із гармонізації приватного міжнародного права, що стосується морського права, перейшла від ММК до цього Комітету. У багатьох випадках ММК згодом сприяв укладенню договорів.

Таким чином, можна дійти висновку, що діяльність Міжнародного морського комітету мала важливе значення для становлення морського права в тому вигляді, якому ми знаємо його сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_118 (дата звернення: 05.10.2023).

2 Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції 1982 року. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2004. №4. Ст. 871.

3. Конвенція про полегшення міжнародного морського судноплавства 1965 р. Офіційний вісник України. 2006. № 8. Ст. 492.3.

4. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 року. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2004 р. № 4. Ст. 832.

5. Афінівська конвенція про перевезення морем пасажирів та їх багажу 1974 року. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2006. № 5. Ст. 1103.

6. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. Офіційний вісник України. 2009. № 60. Ст. 2148.

7. Міжнародна конвенція про пошук і рятування на морі 1979 року. Офіційний вісник України. 2005. № 23. Ст. 1335.

8. Конвенция ООН по морскому праву от 10 декабря 1982 года / Конституция для океанов (UNCLOS 82 URL : <https://www.un.org/ru/law/lawsea/convention.shtml>

FEATURES OF LABOR LEGISLATION IN THE UK

Each state has its own characteristics in regulating labor relations. Regulation of labor relations is necessary to maintain social stability and financial security for all members of society. The legal regulation of labor relations in various countries is based on two main legal models: Romano-Germanic (civil or continental) and Anglo-Saxon (Anglo-American). Countries using the first model include Ukraine, France, Germany and most other European countries. The second model is used in the USA, Great Britain, Australia, New Zealand and other countries.

After analyzing the labor legislation of the two models, we can conclude that the continental model of legal regulation of labor relations contains a large number of rules regarding social guarantees for workers; the law clearly states the minimum wage; contains a state guarantee of job preservation in cases established by law; legislation has a social orientation. The state influences labor relations, but at the same time maintains social partnership, implying the participation of workers in the management of the organization. For example, through the creation and functioning of trade unions.

The features of the Anglo-Saxon model are that: the state is minimally involved in regulating labor relations; the employer has freedom in hiring and firing relations; social partnerships are developing at the enterprise level; The state pays significant attention to economic freedom and freedom of entrepreneurship. A peculiarity of UK labor legislation is that there is no labor code. Labor relations are regulated by various laws. In the United States, a significant part of labor law is concentrated in the laws of individual states. Judicial precedent is an important source of labor law in these countries.

There is no concept of an employment contract in British law. An employment contract in the UK does not have a clear distinction from civil law contracts. Labor relations can be considered as relations between legally equal subjects of the purchase and sale of labor, indicating certain social guarantees. In the UK, there is no legal requirement for an employer to enter into a written employment contract, but the employer must provide the employee with the terms and conditions of employment in writing no later than two months after the start of employment. In practice, every employee has written employment contracts. UK legislation states that the parties to an employment contract independently choose the type of employment contract. It can be urgent or for an indefinite period.

In the UK, they are very careful about protecting workers only from discriminatory actions on the part of employers. Section 1 of the Employment Rights Act 1996 requires employers to provide the following information in writing to the employee no later than two months from the date of employment: the name of the organization; position or description of job function, job responsibilities; work start date; amount and frequency of payments; working hours and vacations, including non-working holidays, etc.

After analyzing judicial practice and legislation, we can conclude that the terms of an employment contract can be divided into: mandatory conditions; conditions included in the contract through current legislation; terms that are implied; incorporated conditions.

It should be emphasized that UK labor legislation has recently changed under the influence of trade unions and as a result of the country being part of the European Union. It continues to develop, but the interests of workers and the protection of their rights and interests are always a priority.

References:

1. Anderman S. D. The Law of Unfair Dismissal. 3rd ed. Butterworths, 2001. 551 p.
2. Monkam A. C. La clause de non-concurrence en droit anglais // Village de la Justice. URL: <http://www.village-justice.com/articles/Clause-non-concurrence-droit,18920.html>
3. Wong K. A New Labor Movement for a New Working Class: Unions, Worker Centers, and Immigrants. *Berkeley Journal of Employment & Labor Law*. 2015. Vol. 36. Iss. 1.

РУКІНА Діана

студентка III курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Грищенко Оксана

професор кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 23 ЛАНСАРОТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ДО СТ. 156-1 КК УКРАЇНИ «ДОМАГАННЯ ДИТИНИ ДЛЯ СЕКСУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ»

Сучасні комп'ютерні технології стали невід'ємною складовою нашого життя, яка не тільки його полегшує, але і становить неабияку загрозу. Так, діти є найбільш незахищеною категорією в мережі Інтернет. Принагідно зауважити, що через власну необережність та необізнаність вони можуть стати жертвами не тільки дорослих, але і своїх однолітків.

17 березня 2021 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської Конвенції)» [1]. Саме цим законом були внесені доповнення до Кримінального кодексу України – ст. 156-1 «Домагання дитини для сексуальних цілей» [2]. Зауважимо, що саме у Лансаротській конвенції вперше було розтлумачено визначення «домагання до дітей в сексуальних цілях», під яким варто розуміти процес підготовки дитини до сексуального насильства, мотивом якого є її використання для статевого задоволення [3]. Це явище отримало назву

кібергрумінг або онлайн-грумінг.

Актуальність обраної теми підтверджується значною кількістю наукових доробків у напрямку дослідження окремих питань віртуального насильства над дітьми. Серед таких варто виокремити імена наступних науковців: Сенько В., Рижкова С., Радутний О., Тропак А., Сосніна О., Симоненко Н., Лисько Т., Куковинець Д., Біль С., Лукаш А., Орловський Б., Осадча І., Примаченко В., Пчеліна О., Процик Л., Фоміна Т., Шаблистий В. та інші. Однак, питання віртуального насильства над дітьми, не втрачають актуальності, що потребує подальшого дослідження в цьому напрямі.

Грумінг є цілком суспільно-небезпечним, оскільки впливає на статеву недоторканість неповнолітніх, а також на їх нормальний психічний і фізичний розвиток, тому ми вважаємо, що нововведення, які відбулись в кримінальному законодавстві є актуальними та відповідають сучасним викликам. Відзначимо, що норма яка передбачена ч. 1 ст. 156-1 Кримінального кодексу України (далі - КК) , частково відповідає статті 23 Лансаротської конвенції (далі – Конвенції). Це стосується умисної пропозиції зустрітись, з особою, яка не досягла 16 років, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних систем або технологій, з наміром вчинення сексуальних або розпусних дій дорослою особою, коли після такої пропозиції вчиняється принаймні одна дія, спрямована на те, щоб така зустріч відбулась. Однак, різниця полягає в тому, що на відміну від статті 23 Конвенції, яка стосується лише кібергрумінгу, український законодавець у ч. 1 ст. 156 КК передбачає відповідальність за грумінг та кібергрумінг.

В цьому контексті слід також звернути увагу на пункт 17 Висновку Лансаротського Комітету щодо статті 23 Конвенції 2015 року про залучення дітей до сексуальних цілей за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, в якому чітко зазначено, що залучення дітей за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій не обов'язково передбачає особистий контакт. Тому доцільно криміналізувати сексуальне насильство, яке відбувається як онлайн, так і при особистій зустрічі.

У зв'язку з чим задля гармонізації національного кримінального законодавства з положеннями міжнародного, ми згодні із позицією тих науковців, які пропонують власне бачення визначення грумінгу. За яким під ним пропонують розуміти, вчинення протиправних, умисних дій особою, яка досягла повноліття, які відбувається з метою встановлення контакту з неповнолітньою особою для скоєння дій які порушують її статеву недоторканність чи статеву свободу з використанням Інтернет мережі [4].

Проаналізувавши ст. 156-1 КК України, ми прийшли до висновку, що положення, які були запозичені із ст. 23 Лансаротської конвенції призвели до ряду проблем:

1. У кримінальному законодавстві України відсутня пряма характеристика поняття «дитина», адже зазвичай використовується прив'язка її до певної вікової категорії. Проте зміст цієї статті передбачає, що потерпілими від кримінального правопорушення є особи різного віку: «особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку» (за ч. 1 ст. 156-1 КК), «неповнолітня особа» (за ч. 2 ст. 156- 1 КК) та

«малолітня особа» (за ч. 3 ст. 156-1 КК) [2]. Ми переконані, що доцільним буде змінити назву статті на «Домагання неповнолітньої особи для сексуальних цілей» виходячи з її диспозиції.

2. Чи можна вважати потерпілою 16-річну особу, якщо правопорушник висловив відповідні пропозиції, які передбачені КК із вказаною метою, однак через певні обставини така зустріч не відбулась.

3. Ми згодні із думкою науковців про те, що є існує розбіжність між змістом та назвою норми. З незрозумілих причини під домаганням варто розуміти пропозицією зустрічі, зробленою повнолітньою особою, у тому числі з використанням «інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій», особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася (ч. 1 ст. 156-1 КК України) [5, с. 121].

4. Незрозумілими є і санкції відповідних частин статті. Так, додатковим обов'язковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певним видом діяльності, що призначається, виключно тим хто вчинив кримінальне правопорушення використанням певної посади або зайняттям певним видом діяльності.

5. Зміст примітки повторює положення ч. 1-2 даної статті, що свідчить про відсутність змістовного навантаження.

6. Дії які передбачені ст. 156-1 КК є підставою для конкуренції кримінально-правових норм, адже вони можуть підлягати кваліфікації й за іншими статтями КК України.

Такими чином, з вищезазначеного ми можемо зробити висновок, що тема кібергрумінгу є злободенною та перспективною для дослідження, з огляду на її наукову новизну та відсутність судової практики, а зміни які відбулись у національному законодавстві безперечно спрямовані на підвищення захисту та дотримання прав дитини на території України, що унормовує українське законодавство згідно з міжнародними стандартами захисту статевої свободи та недоторканності людини, а також забезпечить можливість виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань за Лансаротською конвенцією, втім ці норми повинні мати чітку, зрозумілу та обґрунтовану структуру, щоб під час застосування на практиці не було складнощів та помилок.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської Конвенції) : Закон України від 18.02.2021 р. № 1256-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#Text> (дата звернення 09.09.2023).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення : 28.03.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 09.09.2023)

3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та

сексуального насильства (Лансаротська конвенція) (Дата прийняття: 25.10.2007). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 09.09.2023).

4. Березовська В. О., Маланчук П. М. Кібергрумінг та відповідальність за нього. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 130–136.

5. Шаблистий В.В., Примаченко В.Ф. Про Лансаротську конвенцію та кримінальне право. *Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасні досягнення та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченій 25-й річниці з дня прийняття Конституції України та 30-й річниці проголошення незалежності України (м. Дніпро, 10-11 червня 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 121–122.

СОЛЯНИК Тетяна

студентка V курсу спеціальності «Право»

ЗВО «Університет Короля Данила»

Науковий керівник:

АНДРУСІВ Людмила

професор кафедри права, доктор юридичних наук, професор,

ЗВО «Університет Короля Данила»

СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ ЗА ПРАКТИКОЮ ЄСПЛ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Важливими елементами кримінального процесу є докази та доказування, завдання цих елементів полягає в тому, що відповідно до сучасного законодавства учасники кримінального процесу здійснюють збирання, оцінку та перевірку доказів для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Відповідно великого значення під час здійснення кримінального провадження надається стандартам доказування, що існують у вигляді системи нормативно закріплених і сформованих у судовій практиці правил, за допомогою яких суб'єкт доказування має можливість формувати достатню сукупність належних, допустимих і достовірних доказів. Однак у доктрині кримінального процесу України не існує однозначного і чіткого закріплення поняття «стандарти доказування», тож існує необхідність щодо здійснення їхнього аналізу, що в подальшій правозастосовчій діяльності забезпечуватиме чітке встановлення їх співвідношення з достатністю доказів.

Як зазначалося Крет Г.В., перелік стандартів доказування у нормах міжнародних договорів, ратифікованих Україною, та в національному кримінально-процесуальному законі не наводиться, у зв'язку з чим їх система визначається вченими на основі тлумачення правових норм та узагальненням практики міжнародних судових інституцій, юрисдикція яких визнана Україною, та Верховним Судом. Так, В.В. Касько, Р.О. Куйбіда, Н.О. Марчук і М.І. Хавронюк відзначають, що КПК України закріплює три загальноприйнятих у світовій практиці стандарти доказування: 1) «обґрунтована підозра», 2) «переконання поза розумним сумнівом», 3) «достатні підстави/докази» [1. с.133].

Ханін С. зазначав, що у рішеннях «Фокс, Кемпбел і Гартлі проти Сполученого Королівства», «Нечипорук та Йонкало проти України» під обґрунтованою підозрою Європейський суд розуміє існуючі факти або інформацію, яка може переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити кримінальне правопорушення. Крім того, ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово зазначав, що факти, які є причиною виникнення підозри, не повинні бути такими ж переконливими, як ті, що є необхідними для обґрунтування обвинувального вироку чи висунення обвинувачення особі [2].

Пільков К. вважає, що стандарт «доведення поза розумним сумнівом» означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розуміння пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був учинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину" [3].

На думку Корнєєвої О.В., термін «поза розумним сумнівом» знайшов своє відображення в діяльності ЄСПЛ. ЄСПЛ та Комісія неодноразово однією з підстав відсутності порушень Україною Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі - ЄКПЛ) (ст. 3) зазначали відсутність достатніх доказів, які б поза розумним сумнівом підтверджували обставини, зазначені у скаргах заявників.

Так, у справі Кобець проти України, розглядаючи скаргу за ст. 3 ЄКПЛ на неналежне поводження співробітника поліції та на відсутність адекватного та ефективного розслідування його скарг, ЄСПЛ повторив, що відповідно до його прецедентної практики у процесі оцінки доказів він керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Аналогічне вказано у справі Козинець проти України, Сергій Савенко проти України, Ухань проти України. Варто зазначити, що застосування цього стандарту доказування не передбачене жодним положенням ЄСПЛ або Регламентом ЄСПЛ; тобто є творінням прецедентного права.

Формулу доказування «поза розумним сумнівом» можна простежити із так званої справи «Greek Case». В цій справі Комісія зазначила: « що в кожному випадку заява про тортури та жорстоке поводження як порушення ст. 3 ЄКПЛ має бути доведена поза розумних сумнівів. Розумний сумнів означає сумнів, що базується не на одній лише теоретичній можливості або такий, який виник лише з підстав того, щоб уникнути небажаного висновку, а такий, стосовно якого можуть бути надані підстави, що можна підтвердити наданими фактами» [4, с.370].

На думку Погорецького М.А., з огляду на широку сферу застосування стандарту доказування «достатня підстава», а також залежність його змісту від обставин конкретного кримінального провадження існують спроби квантифікувати міру ймовірності, необхідну для прийняття рішення за стандартом доказування «достатня підстава». У справі *United States v. Limares* стандарт доказування «достатня підстава» вважався виконаним, коли було встановлено, що собака-шукач наркотиків безпомилково визначала їх наявність шістдесят два рази (що свідчить про наявність певної закономірності) [5, с. 36-37].

Офіційне закріплення стандартів доказування у нормативно-правових актах є надзвичайно важливим аспектом для ефективного здійснення діяльності доказування, однак на даний момент у законодавстві України не знайшло свого закріплення. Саме тому їхнє розуміння, а також перелік стандартів здійснюється за допомогою діяльності вчених щодо тлумачення правових норм, та узагальнення практики міжнародних судових органів. Так відповідно до міжнародної практики виділяють три стандарти доказування: 1) «обґрунтована підозра», 2) «переконання поза розумним сумнівом», 3) «достатні підстави/докази». Поняття та особливості даних стандартів детально описуються у рішеннях ЄСПЛ. У практиці даного органу сформувалася тенденція щодо вищого застосування стандарту у кримінальному провадженні, ніж у цивільному чи господарському, оскільки високий рівень стандарту не відповідає контексту цих сферах у якому працює ЄСПЛ. Також існує певне застереження щодо неприпустимості встановлення судами недосяжного стандарту доказування, оскільки це прямо буде порушувати передбачене законодавчими актами право на справедливий суд. На даний час існує потреба щодо законодавчого закріплення в законодавстві України стандартів доказування та їх перелік, для ефективнішого здійснення діяльності доказування.

Список використаних джерел:

1. Крет Г.Р. Система стандартів доказування у кримінальному процесі України. Одеса: Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України №19 (2019) 179с.
2. Ханін С. Стандарти доказування у кримінальних провадженнях. Практика ЄСПЛ. Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета онлайн», 2023р. URL:// <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/standarti-dokazuvannya-v-kriminalnih-provadžhennyah-praktika-espl.html>
3. Пільков К. Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд. Київ, 2019 р. URL:// <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/816559/>
4. Корнєєва О.В. Застосування стандарту доказування „Поза розумним сумнівом” у національній кримінально-процесуальній теорії та практиці крізь призму міжнародного досвіду. Запоріжжя: Юридичний науковий електронний журнал №6/2018 419с.
5. Погорецький М.А., Міцкан О.А. Стандарт доказування «Достатня підстава» у кримінальному процесі України. Вісник кримінального судочинства №3/2019 249с.

ТКАЛІЧ Марія
студентка 1-го курсу факультету № 4
Донецький державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЮРАХ Віталій
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління, доктор юридичних наук
Донецький державний університет внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ МОЛОДІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Підвищення добробуту, рівня забезпеченості, виховання та забезпечення реальних перспектив молоді є однією із головних задекларованих елементів молодіжної політики багатьох держав світу демократичного спрямування. Напрочуд актуальним для України в сучасних умовах, в умовах збройного нападу російської федерації на Україну, постало питання захисту прав молоді, насамперед в частині права молоді на життя. В довоєнний період в Україна прийнято низку нормативних актів, спрямованих на забезпечення прав молоді [1, 2]: від належної імплементації в національне законодавство міжнародних норм у цій сфері, - до удосконалення процедури впровадження цих норм в життя.

Не випадково в міжнародному праві приділяється значна увага захисту прав дітей. Передусім, доречно вказати на базові акти міжнародного права прав людини – Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод, Конвенцію ООН про права дитини та ін. Однак в умовах війни пріоритетним стає міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), яке передбачає не тільки загальний захист прав дітей як частини цивільного населення, але й спеціальний. Так, Женевською конвенцією 1949 року про захист цивільного населення під час війни (далі – ЖК IV) та Додатковим протоколом до Женевських конвенцій 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі – ДП I) заборонено напади на цивільних осіб, невибіркові напади та використання зброї невибіркової дії. Спеціальні норми МГП щодо захисту прав дітей містяться у статті 77 (заходи для захисту дітей) ДП I: «діти користуються особливою повагою, їм забезпечуються захист і допомога, які потрібні з огляду на вік чи з будь-якої іншої причини, а також захист від будь-якого роду непристойних посягань» [3, ст. 77]. Спеціальні норми міжнародного гуманітарного права визначають заходи щодо захисту дітей під час евакуації, створення безпечних зон і місцевостей (статті 14, 17, частина 1 статті 24 ЖК IV, частина 1 статті 70, стаття 78 ДП I), під час догляду (піклування) за ними та здійснення освітньої діяльності (стаття 23, частина 1 статті 24, стаття 18 50 ЖК IV), під час встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків (статті 24-26, частина 2 статті 50 ЖК IV, стаття 74 ДП I).

Розглядаючи правову суть питання, слід зазначити, що нещодавно до Закону «Про охорону дитинства» внесли нову категорію дітей: дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію,

каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні», а також доповнили зазначений Закон статтями 30 «Заборона участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах» та 30-1 «Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів» [4]. Разом з тим, наразі законодавством не визначено питання щодо пільг дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Оскільки статус має право отримати дитина, яка зареєстрована як внутрішньо переміщена особа, то всі права, що визначені Законом «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [5] розповсюджуються на дітей цієї категорії. Крім того, не вирішено питання дітей, які проживають (перебувають) на підконтрольній Україні території, де виникли обставини, зазначені в статті 1 вищевказаного Закону: «негативні наслідки збройного конфлікту, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушень прав людини та надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру». Крім того, отримання зазначеного статусу пов'язано з численними бюрократичними перепонами і враховуючи відсутність його змістовного наповнення, зрозумілими стають причини небажання осіб отримувати статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Також цим статусом не охоплюються всі аспекти шкоди, від яких може потерпати дитина, яка знаходиться на території збройного конфлікту.

Узагальнюючи вище зазначене, вказуємо що захист прав молоді та дітей актуальне питання сьогодення, і особливо в час війни. Розробка та удосконалення механізмів забезпечення прав дітей/молоді як на внутрішньому національному, так і на рівні міжнародно-правових актів потребує системного переосмислення, адже події в Україні показали, що чинна система гарантій прав людей під час війни не ефективна.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 28. ст.233.
2. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004-2008 роки: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1281-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 11. ст.144.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. ст.142.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII // Відомості Верховної Ради. 2015. № 1. ст.1.

Волошанівська Тетяна Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ВЧИНЕНИМ НЕПОВНОЛІТНІМИ: КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Перевиховання кримінальних правопорушників та запобігання кримінальним правопорушенням є одним із основних завдань кримінального та кримінального процесуального законодавства. Особливо це завдання актуалізується, коли мова йде про виправлення неповнолітніх осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння. Проте, не дивлячись на те, що саме кримінальне процесуальне законодавство визначає порядок та особливості відправлення правосуддя відносно неповнолітніх осіб, але за відсутності належного механізму запобігання та профілактики будь-які процесуальні дії втрачають свій сенс та ефективність.

Розглядаючи особливості профілактики кримінальних правопорушень серед неповнолітніх осіб, вчені звертають увагу на метод переконання, під яким розуміють комплекс виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюються з метою перетворення антигромадської спрямованості профілакторів і закріплення позитивної соціальної орієнтації. Переконання – основний метод індивідуальної профілактики злочинності. У період перебування осіб на профілактичному обліку можуть досягатися лише найближчі цілі. Такими є недопущення вчинення злочину і подолання або нейтралізація основних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення правопорушень. Кінцева мета – це перевиховання суб'єкту, сформування переконань, поглядів, характеристик людей нашого суспільства. Вона визнається досягнутою, якщо особа не через страх, а за переконанням не порушує законів і норм моралі. Кінцеві цілі досягаються в процесі подальшого виховання громадянина всіма методами, якими володіє суспільство. Слід підкреслити, що посадові особи органів внутрішніх справ, здійснюючи профілактичний вплив на індивідів, як правило, досягають найбільшої ефективності, коли вони повною мірою використовують можливості колективів і неформальних груп, які є авторитетними для виховання [1]. Водночас, метод переконання має бути пов'язаний із застосуванням певних кримінально-правових заходів, обсяг репресії яких має співвідноситись зі ступенем суспільної небезпечності неповнолітнього, його протиправного діяння та ставлення до наслідків такого діяння. У зв'язку із цим і у кримінології, і у кримінальному процесі належна увага приділяється саме соціально-демографічній характеристиці дітей. Необхідно також відмітити, що у національному кримінальному процесуальному кодексі така інформація відноситься до обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх осіб.

Соціальна характеристика неповнолітнього правопорушника виявляється в переважанні примітивних негативних потреб: схильності до вживання алкоголю, азартних ігор, статевої розбещеності, насильницьких дій стосовно слабшого. Серед однокласників вони виділяються низьким культурним рівнем, зневажливим ставленням до

моральних цінностей, вираженими антигромадськими поглядами. Водночас багато з перерахованих рис є поверхневими. До 18 років формується зрілість, що властива дорослій людині. Соціальні чинники та психічні якості особистості, властиві для неповнолітніх відповідних вікових груп, водночас, різні й індивідуальні для кожного неповнолітнього. Усі ці детермінанти необхідно враховувати в профілактиці злочинів, що вчиняють неповнолітні. Для ефективної профілактики злочинів, що вчиняють неповнолітні, слід урахувувати чинники як спеціально-економічного, так і морально-психологічного характеру тощо. Така профілактика передбачає періодичний аналіз різних даних з метою з'ясування наявності підстав для провадження специфічних дій. При плануванні профілактичних дій щодо злочинності неповнолітніх потрібно враховувати й застосовувати нормативно-правову базу. Водночас методика запобігання злочинам такої категорії має низку особливостей. Процесуально-правові та кримінологічні особливості запобігання злочинам, учинених неповнолітніми, зумовлені специфічними ознаками цих діянь, пов'язаних, насамперед, з віком, рівнем психічного та загальноосвітнього розвитку, умовами життя та вихованням у сім'ї тощо [2]. Отже, соціально-демографічна характеристика неповнолітніх осіб надає можливість більш цілеспрямовано підійти до здійснення відносно них заходів процесуального та кримінально-правового характеру. Водночас, низка міжнародних документів визначає стандарти взаємодії із неповнолітніми кримінальними правопорушниками, акцентуючи увагу на доцільності уникати застосування до них надмірної репресії.

Так, у Рекомендаціях CM/ Rec (2010) Комітету Міністрів державам-членам про Правила пробації (20.01.2010р.) зосереджено увагу на основних положеннях пробації, яка полягає в сприянні справедливому кримінальному судочинстві, а також громадській безпеці шляхом запобігання і зниження рівня правопорушень. Правила пробації охоплюють цілу низку заходів, які включають контроль, керівництво і допомогу, спрямовану на соціальну інтеграцію правопорушників, а також на сприяння безпечному розвитку суспільства. Серед низки заходів, слід звернути увагу на рекомендацію щодо надання підтримки, порад та інформації сім'ям правопорушників. Крім того, заслуговує на увагу рекомендація, що стосується використання знання та досвіду відновних та випробувальних практик у розробці стратегій зниження рівня злочинності, у тому числі шляхом проведення спільних заходів та партнерських відносин між відповідними суб'єктами запобігання злочинності. Положення, що містяться у міжнародних рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи виявляються корисними при розробці індивідуальних підходів до вирішення адресних проблем у сфері запобігання та реагування на злочинність неповнолітніх та при оцінці ефективності та відповідності правозастосовної практики у означеній сфері. Враховуючи зауваження та рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи національна політика України, спрямовує реформаторський вектор на формування відповідних підходів, принципів гуманного, конструктивного та ефективного поводження з неповнолітніми при здійсненні правосуддя, а також запобігання й протидії злочинності неповнолітніх [3]. Отже, формування кримінального судочинства відносно неповнолітніх осіб має враховувати низку потенційних ризиків та загроз, які можуть виникнути у випадку обрання неправильного методу впливу на дитину чи застосування до неї певного виду покарання. Через це більшість міжнародних стандартів пов'язані із забезпеченням можливості уникати застосування

до дітей видів покарань, пов'язаних із позбавленням волі. Зокрема, саме у зв'язку із цим більшість кримінальних законодавств не передбачає для неповнолітніх осіб такого виду покарання як довічне позбавлення волі.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що на сьогоднішній день неповнолітні особи є привілейованими суб'єктами кримінальної відповідальності та покарання, що зумовлено необхідністю у забезпеченні особливого підходу як до виправлення, так і до механізму застосування процесуальних дій.

Список використаних джерел

1. Фіалка М.І. Неповнолітня злочинність: сучасний стан та напрямки профілактики. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/39df7f3a-a22b-495e-a590-bd3e02cc07d8/content>
2. Корольчук В.В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 176-182
3. Юзікова Н.С. Заходи запобігання злочинності неповнолітніх крізь призму міжнародних рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ff8b70fa-e105-4324-9419-53533c455e3f/content>

Дмитрієв Дмитро Андрійович
*аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Потреба об'єднуватися, вести спільну справу, постійний обмін думками, взаємодопомога закладені в самій природі людини як суспільної істоти, соціальної, такої, що не може існувати і працювати наодинці. Притому, як свідчить історія розвитку цивілізації, потреба людей об'єднуватися для якої-небудь спільної діяльності росте, а це виражається в створенні все більшого числа об'єднань і їх різноманітності. Наприклад, у всьому світі спостерігається зростання числа політичних партій, спортивних об'єднань, об'єднань по професії, особливо нових, об'єднань з довкілля охорони тощо.

Релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями).

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» [1] на відміну від інших аспектів діяльності релігійних об'єднань досить докладно регулює процедуру створення і припинення діяльності релігійних об'єднань.

Процедуру створення релігійних організацій варто розглядати як різновид установчого провадження (реєстрація статуту релігійної організації) й дозвільного провадження (відкриття поточних рахунків релігійної організації в банківських установах; включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій). Установче провадження зі створення релігійних організацій будь-якого рівня може бути умовно поділене на декілька послідовних та логічно пов'язаних стадій: підготовча, організаційна (одержання релігійною громадою правоздатності юридичної особи;

придбання релігійним об'єднанням необхідних передумов організаційної єдності; власне процес державної реєстрації релігійної організації в органах юстиції) та реєстраційна.

Як стверджує В. М. Білик: «...Україна зобов'язалася запровадити нову недискримінаційну систему реєстрації церков та знайти правове рішення для повернення церковного майна. Чинний Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» датується 1991 роком. Незважаючи на те, що він вважається одним із найкращих законів про свободу віросповідання на теренах пострадянських країн, деяким з його положень бракує ясності. Цим законом обмежуються форми, у яких можуть створюватись релігійні організації, встановлюється обмеження на мінімальну кількість засновників, які можуть зареєструвати статут організації, у кількості 10 осіб (водночас для інших громадських організацій вимагається 3 особи), забороняється створювати місцеві або регіональні відділення без статусу юридичної особи, не передбачається надання статусу юридичної особи релігійним об'єднанням, проводиться дискримінація іноземців та осіб без громадянства ...» [2, с. 432].

У загальному, організацію реєстраційних процедур покладено на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, зокрема ДЕСС, яка виконує функції центрального органу виконавчої влади, функціонування якого скоординоване Кабінетом Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики. Саме нею реалізуються повноваження реєстраційного, дозвільного характеру, зокрема дозвільні функції щодо місіонерської діяльності іноземних громадян. Державна реєстрація є обов'язком суб'єкта, що має намір функціонувати як юридична особа, не зважаючи на мету подальшого функціонування, вибір організаційно-правової форми [3].

Створення релігійної громади не потребує повідомлення органів державної влади, і в цьому випадку релігійна організація діє без створення юридичної особи. Але тут виникає ряд проблем: яким чином розпоряджатися майном та здійснювати право власності майном релігійної громади (ст. 18 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації»), як вести добродійну, культурно-просвітну діяльність (ст. 23 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації»), як здійснювати видавництво та розповсюдження релігійної літератури (ст. 22 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації»), і як отримувати добровільні пожертви від парафіян [1].

Через процедури реєстрації держава активізує функції захисту інтересів релігійної організації, контролю за законністю її діяльності та функціонуванням інших суб'єктів, які стосуються сфери діяльності релігійної організації, дотримання ними законодавства у різних сферах суспільного життя (екологічній, споживчій, фіскальній, інформаційній, тощо [4, с. 36-38].

Процедура реєстрації релігійної організації потребує спрощення, позаяк є складною та тривалою. Сьогодні при реєстрації не перевіряється мета створення релігійних організацій, а тому як зазначає В. М. Білик це потребує проведення релігієзнавчої експертизи, яка, у свою чергу, здатна замінити собою дозвіл обласних державних адміністрацій на створення релігійних організацій. Тобто при бажанні створити релігійну організацію, потрібно надати статутні документи з повним викладенням віровчення на експертизу. Експерти надають висновок і в подальшому реєструється релігійна організація на підставі Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців» (2003 р.). У разі відмови в

реєстрації релігійна організація, як правило, продовжує своє існування як громадська організація і в такому випадку значно важче перевірити сферу її діяльності [2, с. 434].

Релігійна організація зобов'язана додержувати вимог чинного законодавства і правопорядку. У разі, здійснення релігійним об'єднанням, або його регіональним або іншим структурним підрозділом екстремістської діяльності, яка потягнула за собою порушення прав і свобод людини і громадянина заподіяння шкоди особистості, здоров'ю громадян, навколишньому середовищу, громадському порядку, громадської безпеки, власності, законним економічним інтересам фізичних і (або) юридичних осіб, суспільству і державі або створює реальну загрозу заподіяння такої шкоди, відповідне релігійне об'єднання може бути ліквідовано, а діяльність відповідного релігійного об'єднання, яка не є юридичною особою, може бути заборонена за рішенням суду на підставі заяви Генерального прокурора України або підлеглого йому відповідного прокурора. За вказаних підстав релігійне об'єднання може бути ліквідовано, а діяльність релігійного об'єднання, яка не є юридичною особою, може бути заборонена за рішенням суду також на підставі заяви органу виконавчої влади у сфері юстиції або його відповідного територіального органу [5, с. 113].

Таким чином, необхідно зробити наступні висновки: на етапі створення релігійного об'єднання останні вступають у суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, тобто в адміністративно-правові відносини з органами державної влади; і релігійні об'єднання, і органи державної влади, які є суб'єктами адміністративно-правових відносин допускають порушення законодавства, що має великий резонанс у суспільстві і тягне за собою порушення прав і свобод людини і громадянина; порушення норм права релігійними об'єднаннями в багатьох випадках є наслідком відсутності належного контролю органів юстиції за їх діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон від 23.04.1991 р. № 987-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>.
2. Білик В. М. Недосконалість чинного законодавства щодо регулювання та реалізації адміністративно-правового статусу релігійних об'єднань в Україні. *Митна справа*. 2011. №1(73). Ч. 2. С. 431–435.
3. Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. №812. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2019-%D0%BF#n9>
4. Новіков В. В. До питання про створення та припинення релігійних організацій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. серія юридична. 2015. Вип. 4. С. 34–43.
5. Піддубна В. Щодо спеціальної правоздатності релігійних організацій. *Право України*. 2004. №11. С. 112–115.

Самсін Роман Ігорович,
кандидат юридичних наук, адвокат

КРИПТОВАЛЮТИ ТА КВАЗИКРИПТОВАЛЮТИ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ

В 2008 році у світ увійшов Bitcoin, який не відразу, але назавжди змінив фінансову систему, систему електронних платежів та інвестиційну систему світу. Біткойни стали використовуватися в фінансових операціях і надали користувачам можливість здійснювати транзакції в мережі Інтернет без посередників, оплати їх послуг, залишаючись при цьому анонімними. З часом вартість біткойну зросла від нуля до десятків тисяч доларів.

Яскравий успіх біткойнів, зростання їх вартості всупереч всім прогнозам сприяли активному зростанню попиту на криптовалюти і появу їх нових видів. Крім біткойну, з'явилися альткойни – «альтернативні монети», криптовалюти, які були створені після біткойну (PPCoin, Неймкойн, GeistGeld, iXcoin, SolidCoin, Tangle, Hashgraph, Ether (ETH), Ripple (XRP), Cardano (ADA), Litecoin (LTC), Monero (XMR), Polkadot (DOT) тощо). Всім бажаючим пропонувалося підключитися до майнінгу (від англ. mining – видобуток в шахті), тобто видобутку нових криптотокенів (монет) цих криптовалют шляхом вирішення комп'ютером певного криптозавдання повним перебором завданого алгоритму за допомогою апаратних ресурсів комп'ютера, в результаті чого створювався новий блок в мережі блокчейну, що являв собою масив даних, до якого вноситься інформація про транзакції, що здійснюються після створення попереднього блоку. Також пропонувалося придбати вже намайнені «монети» - криптотокени криптовалют за фіатні кошти.

Нові криптовалюти не зазнали такого успіху як біткойн, але знайшли своїх прихильників. У світ увійшли Ethereum, Waves, Ripple, bitcoin Cash, Litecoin, Dash, NEM, IOTA, NEO та інші.

Оцінили потенціал технології розподіленого реєстру, зокрема, блокчейну, інвестиційні компанії та фінансові установи, які стали використовувати її для покращення своїх фінансових послуг і розширення власних можливостей на ринку фінансування. Цими суб'єктами створювалися нові криптопродукти, криптотокени яких стали використовуватися у фінансових операціях – для фінансування конкретних проектів або ініціатив, для залучення капіталу, нових інвесторів і т.ін. Вони отримали назву інвестиційних токенів, відрізнялися від криптовалют за рядом ознак (мали емітента, забезпечення, не забезпечували анонімності користувачів). Створювалися й інші криптопродукти, криптотокени яких мали цифрове вираження вартості та оборотоздатність – службові токени, цифрові валюти центробанків, невзаємозамінні токени тощо, які ефективно функціонували.

Водночас, з'явилися криптопродукти, створені за допомогою технології розподіленого реєстру, які позиціонувалися як криптовалюти, хоча фактично їх можна назвати квазікриптовалютами. Їх розробники, користуючись необізнаністю населення, їх жадібністю, страхом не встигнути отримати надприбутки на фоні звісток про нечувані збагачення окремих осіб на різниці вартості біткойну призводили до того, що кількість осіб та коштів, які вони готові були вкласти в операції чи інвестування в криптовалюти, збільшувалася.

В 2014 році Ружою Ігнатовою та Себастьяном Грінвудом було заявлено про створення криптовалюти OneCoin, яка позиціонувалася як конкурент Bitcoin. Емітентом OneCoin була компанія під назвою OneCoin Ltd, яка контролювала всі транзакції, що проводилися з криптотокенами OneCoin. Від самого початку OneCoin просувалася через мережевий маркетинг, і інвестори були заохочені до залучення нових учасників за винагороду. Компанія стверджувала, що її валюта базується на блокчейні, але ніяких доказів цього надано не було, і згодом з'ясувалося, що блокчейн насправді не існував. В

2017 році різні фінансові регулятори почали розслідування та видавати попередження щодо OneCoin, підозрюючи її у здійсненні фінансових махінацій та роботі за схемою Понцо (фінансової піраміди). Р. Ігнатова зникла, і відтоді її місцеперебування невідоме. К. Ігнатова затримали в 2019 році, і він визнав свою участь у шахрайській діяльності OneCoin. Втрати інвесторів в OneCoin за різними оцінками можуть досягати 15 млрд доларів.

В 2016 році Сатішем Кумбхані (англ. Satish Kumbhani) на блокчейні, що використовував гібридну схему таймстемпінгу з доказом роботи (Proof of Work) та доказом ставки (Proof of Stake), була заснована платформа високодохідних інвестицій BitConnect, криптотокеном якої виступав BitConnect Coin (BCC) [1]. Майніти BCC міг тільки емітент, який пропонував його інвесторам як інвестиційний актив, що дозволяв би заробляти відсотки за допомогою програми кредитування, яка, як стверджувалось, використовувала торгового бота. Учасники мережі мали публічні та приватні ключі для здійснення транзакцій, де публічний ключ функціонував подібно до номера рахунку, а приватний ключ використовувався для авторизації транзакцій. Така система забезпечувала псевдоанонімність, оскільки особисті дані користувачів були в розпорядженні емітента, що міг також відслідковувати транзакції з BCC. BCC виступала цифровим вираженням вартості, яка формувалася залежно від попиту. Емітент не надавав ніякого забезпечення, тому коли платформа була закрита (через звинувачення у функціонуванні як схеми Понцо), вартість BCC була знецінена, а інвестори втратили свої гроші [2].

В 2018 році анонімною групою осіб було створено криптовалюту Plustoken, яка набула суттєвої популярності в країнах Азії. Plustoken не базувався на власному блокчейні, а використовував існуючі криптовалюти, такі як Bitcoin, Ethereum та інші, для здійснення внесків від інвесторів. Учасники схеми вкладали свої кошти в Plustoken, переказуючи криптовалюту на гаманці, які контролювалися емітентом. Інвесторам обіцялися високі прибутки від «трейдингу криптовалютами» (до 10% і більше щомісячно), завдяки використанню передових технологій. Для приваблення нових інвесторів використовувався мережевий маркетинг (заохочення існуючих учасників залучати інших). В 2019 році розробники Plustoken зникли, а сума збитків інвесторів оцінюються за різними джерелами від 2 до 6 млрд доларів.

В 2021 році з'явилася криптовалюта Squid, яка привернула увагу публіки через свою назву, що асоціювалася з популярним телесеріалом «Ігра в кальмара» (англ. Squid Game). Вона була представлена як криптотокен, що дозволяв брати участь у крипто-іграх, натхненних серіалом і створена на вже існуючій блокчейн-платформі, зокрема, використовувала стандарт токенів Binance Smart Chain (BSC) для свого функціонування. Binance Smart Chain є популярною платформою для створення та торгівлі децентралізованими фінансовими криптотокенами (DeFi), яка дозволяє розробникам швидко та ефективно створювати власні криптовалютні проекти. Ціна Squid стрімко зросла, досягнувши понад 2,800 доларів за криптотокен. Емітентом криптовалюти Squid була анонімна група розробників, які керували проектом і його маркетингом. Конкретні особи за цією групою не були відомі публічно. Розробники, зібравши приблизно 3,38 млн доларів, зникли, залишивши інвесторів без можливості продати свої токени та зі значними фінансовими втратами.

Критеріїв, які б дозволяли виокремити криптовалюти від квазікриптовалют та запобігти інвестиційних ризиків виокремлено не було.

Отже, необхідно здійснити аналіз ознак криптовалют та квазікриптовалют та надання критеріїв для їх розмежування.

Першу характеристику ознак криптовалют надав її розробник, Сатоши Накамото, який у своїй статті «Bitcoin: однорангова електронна готівкова система» зазначив, що біткойн характеризують такі ознаки: 1) анонімність; 2) прозорість; 3) децентралізація; 4) безпека [3]. Надалі дослідженню ознак криптовалют привертала увагу К. Каталіні (Christian Catalini), Д. Єрмак (David Yermack), К. Такер (Catherine Tucker), А. Проценко, В. Рядінська, К. Пашенко, Л. Шірінян, Г. Роганова, І. Макарчук, О. Перчук, Л. Яременко, А. Стратан та інші. Спираючись на аналіз наукових підходів до ознак криптовалют, можна виокремити такі їх ознаки: 1) технічні: децентралізований характер (відсутність емітента, який би випускав нові одиниці криптовалют (випуск нових одиниць криптовалют регулюється протоколом системи розподіленого реєстру (зокрема, блокчейну) і здійснюється шляхом майнінгу) та контролював транзакції); прозорість і безпечність транзакцій (оскільки транзакція, що здійснюється в мережі, в ній і реєструється, і є доступною для перегляду будь-яким користувачем мережі); повна анонімність користувачів, що забезпечується засобами криптографічного захисту інформації; 2) фінансові: можливість виступати цифровим вираженням вартості, оборотоздатність, відсутність емітента та забезпечення; формування вартості залежно від попиту на ринку; взаємозамінність (фунгібельність).

Переходячи до ознак квазікриптовалют, можна виділити такі їх ознаки: 1) технічні: мають централізований характер (випускаються емітентом), який зберігає контроль за транзакціями); неповна анонімність (особисті дані користувачів знаходяться в розпорядженні емітента, який може також відслідковувати транзакції з криптотокенами квазікриптовалют); 2) фінансові: використовуються як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переказувати, і яке може використовуватись для платіжних або інвестиційних цілей; наявність емітента; відсутність забезпечення; формування вартості залежно від попиту на ринку; взаємозамінність.

Можна виділити й додаткові ознаки квазікриптовалют – обіцянки великих швидких прибутків, непрозорість (відсутність інформації про розробників, джерело коду або про те, як технологічно функціонує проєкт), маніпулятивний маркетинг (використання FOMO (англ. Fear of Missing Out) (страх пропустити вигідну можливість), мережевий маркетинг (заохочення існуючих учасників залучати інших), штучне збільшення ціни криптотокенів тощо).

Ключовим критерієм, який відрізняє криптовалюту від квазікриптовалют є централізований характер, тобто наявність емітента, який, використовуючи технології розподіленого реєстру (на сучасному етапі переважно блокчейн) створює криптопродукт, криптотокени якого пропонуються користувачам для платіжних та інвестиційних цілей. Такі криптотокени мають цифрове вираження вартості та оборотоздатність, проте технологічно контролюються розробником. Користувачі не можуть долучитися до майнінгу (розробник вже намайнив криптотокени які пропонує купити), в ряді випадків емітент може контролювати транзакції та гаманці і т.ін.

Список використаних джерел:

1. James D. Gordon. Defining a Common Enterprise in Investment Contracts. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159597203.pdf>. Дата звернення 10.01.2024

2. The General Assembly of Pennsylvania. Senate Bill № 401. Session 2021. URL: <https://www.legis.state.pa.us/CFDOCS/Legis/PN/Public/btCheck.cfm?TxtType=PDF&sessYr=2021&sessInd=0&billBody=S&billTyp=B&billNbr=0401&pn=0348>
3. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. NY, 2008. 16 p. URL : <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

ПАВЛІЧЕНКО Володимир Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент
Український державний університет
залізничного транспорту,
професор кафедри правового забезпечення
та адміністрування транспортної діяльності

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Протягом тривалого часу наша країна прагне зайняти гідне місце на міжнародній арені та стати членом Європейського Союзу. Все це потребує певних зусиль, результатом яких має стати вдосконалення всіх сфер людського буття. Не є виключенням і юридична. Варто відмітити, що на сьогоднішній день кримінологічна ситуація в країні складається не в повній мірі задовільним чином. Такий стан справ може бути пояснений низкою факторів – від неефективних норм чинного кримінального законодавства 2001 року до неналагодженої роботи правоохоронних органів. Втім, це, звичайно, також має негативний вплив. Однак, є низка видів кримінальних правопорушень, існування яких зумовлені, здебільшого, політичними та економічними чинниками. Одними з таких є кримінальні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Вирішення цієї проблеми має відбуватись із урахуванням не тільки свого попереднього (здебільшого, негативного) досвіду, а і зарубіжного, чиї законодавства можна вважати взірцевими у зв'язку з їх виваженістю. Отже, враховуючи вказане, вважаємо за доцільне зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, в Європі існує безліч програм, спрямованих на регулювання безпеки дорожнього руху, скорочення аварійності на дорогах, удосконалення інформаційного забезпечення, упровадження новітніх комп'ютерних технологій у діяльність органів, які покликані забезпечити безпеку дорожнього руху, в основі яких лежать Конвенція ООН «Конвенція про дорожній рух» від 08.11.1968 р. [1] та Європейська угода. В Україні відношення кількості загиблих у ДТП на 1 млн. автомобілів у 7 разів більше, ніж в ЄС і США, та в 10 разів більше, ніж в Японії. Кількість загиблих на 1 млрд. автомобілекілометрів в Україні – 97, у Німеччині – 14 (у 7 разів менша), у Швеції – 8 (у 12 разів менша) [2, с. 142]. Досвід низки країн показує, що шанси на успіх у розробленні та застосуванні ефективних стратегій із скорочення дорожньо-транспортного травматизму зростають, якщо ця функція і відповідальність покладається на окрему державну установу, що має повноваження і бюджет для планування та здійснення своїх програм та координації діяльності усіх зацікавлених сторін [3, с. 20]. Звичайно, перелік вказаних країн доводить, що проблема удосконалення дорожнього руху напряму залежить від бюджету країни, що обумовлено необхідністю вкласти достатню

суму коштів для забезпечення доріг технічним обладнанням. При цьому не можна не звернути увагу на те, що значення також має і інформаційне забезпечення безпеки дорожнього руху.

У зв'язку із цим в окремих країнах національні програми щодо інформаційного забезпечення безпеки дорожнього руху розробляються спеціально створеними національно-технічними й науковими організаціями. Так, у Великобританії існує Науково-дослідна дорожня лабораторія Великобританії, в Австралії – Австралійська рада із дослідження у сфері доріг, у США – Національне управління безпеки дорожнього руху, Рада із дослідження у сфері транспорту. Використання наукових досліджень цих установ зумовило важливі зміни та запровадження інноваційних підходів, які покликані забезпечити безпеку дорожнього руху загалом [4]. Особливістю системи державного управління безпекою дорожнього руху в Німеччині є чітке розділення функцій в області державного управління забезпеченням безпеки дорожнього руху, глибока взаємодія органів виконавчої влади, відповідальних за забезпечення безпеки дорожнього руху, і громадськості в особі суспільних об'єднань, союзів підприємців, страховиків, виробників транспортних засобів і ін. Розробка програм по підвищенню безпеки дорожнього руху ведеться на федеральному рівні, при цьому в реалізації програм беруть участь як федеральні органи, так і відповідні органи земель і структури на місцях, що сприяє підвищенню їх ефективності. Головними органами виконавчої влади Німеччини, відповідальними за забезпечення безпеки дорожнього руху, є: Федеральне міністерство транспорту, будівництва і житлового господарства, Федеральне автотранспортне відомство, Федеральне дорожнє відомство, Дорожня поліція (Verkehrspolizei). Окрім органів виконавчої влади, в Німеччині діє велика кількість громадських організацій, що ставлять за мету підвищення безпеки дорожнього руху, такі як Рада з безпеки дорожнього руху, Служба безпеки дорожнього руху, загальний німецький автомобільний клуб «ADAC». Клуб є старим об'єднанням в Німеччині, що займається й проблемою безпеки дорожнього руху. Фахівці вищезазначеного клубу з метою підвищення безпеки дорожнього руху пропонують три основні напрямки вирішення проблеми дорожньо-транспортних пригод, а саме: – загальне покращення стану доріг; – підвищення кваліфікації водіїв (тренування водіїв) на спеціальних курсах; – будівництво нових автомобільних доріг з урахуванням збільшення кількості транспорту та інтенсивності руху [5, с. 139]. На нашу думку, з кожним роком стає все більш зрозумілою необхідність удосконалити процес підготовки водіїв, а також контроль за якісним складанням ними іспитів. Сучасні технології дозволяють майбутньому водієві відчувати себе у різноманітних стресових ситуаціях, котрі можуть призвести до втрати ними контролю за дорогою (у тому числі, водій може штучно може відчувати себе у стані сп'яніння). Однак, в нашій країні ці можливості нівелюються через великі корупційні ризики. Такий стан справ підтверджує необхідність створення спеціальних служб, діяльність яких була б безпосередньо спрямована на проведення відповідних досліджень та створення програм удосконалення безпеки дорожнього руху та дотримання правил безпеки як водіями, так і пішоходами.

Для нашої країни такого роду співробітництво відіграє дуже важливу роль, особливо це стосується колосального досвіду законотворення. Європейська спільнота протягом тривалого часу займається пошуком актуальних проблем та прогалин, котрі мають негативний вплив на тенденції кримінально протиправної діяльності. Потім, після ретельного вивчення, ці проблеми вдало вирішуються шляхом удосконалення нормативно-правової бази, а також створення спеціальних стратегій та програм. Це стосується і досвіду забезпечення безпеки дорожнього руху. Звичайно, з-поміж європейських країн Німеччина в

цьому питанні є взірцем, оскільки її підхід до дорожнього руху є максимально виваженим.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про дорожній рух : Конвенція ООН від 08.11.1968 р. URL:<http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Сабадаш В., Джигалюк М. Деякі проблеми сучасного стану безпеки дорожнього руху та шляхи їх вирішення. Комунальне господарство міст. 2017. Випуск 135. URL:<http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/viewFile/5040/4991>.
3. Дмитренко А. О. Басс В.О. Досвід європейських країн у сфері правового регулювання безпеки дорожнього руху. Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 16 листопада 2018 року). Кривий Ріг, 2018. С. 67-70.
4. Противостояние «смерти на колесах» - обеспечение безопасности дорожного движения в Европе и Центральной Азии URL: http://roadsafety.org.ua/assets/files/deathonwheels_Ru.pdf.
5. Філіпенко А.С. Міжнародний досвід забезпечення безпеки дорожнього руху. Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (в авторській редакції). Кривий Ріг, 2012. С. 138-141.

Телень Олена Юріївна,
*аспірантка кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Пенітенціарної академії
України*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДІЗНАВАЧА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

У філософії категорію ефективності визначають як «міру цільової можливості» [1, с. 44]. Нині загальновизнаним є визначення ефективності як співвідношення між досягнутими результатами і тією соціальною метою, що переслідувала відповідна діяльність. Таке визначення ефективності цілком може бути застосоване і для процесуальної запобіжної діяльності дізнавача.

З урахуванням наведеного виникає необхідність виявлення можливості оцінки діяльності дізнавача з погляду досягнення поставлених перед ним законом завдань.

Перш ніж розглянути це питання, необхідно зупинитися на деяких загальних питаннях співвідношення цілей запобігання із завданнями кримінального провадження. Дізнавач повинен чітко уявляти, для чого він здійснює процесуальну запобіжну (профілактичну) діяльність, до досягнення якого результату він повинен прагнути на кожному її етапі. Завданнями кримінального провадження (відповідно до ч. 1 ст. 2 КПК України) є: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального

провадження була застосована належна правова процедура [2].

Завданням запобіжної діяльності є не повне викорінення злочинності, а ефективне зниження її кількісних та якісних показників, зменшення її дії на суспільство та державу, підвищення рівня особистої безпеки громадян, захисту їх законних прав та інтересів. Мета ж у всіх випадках одна – не допустити вчинення кримінального правопорушення або його повторення, як перспективна й усвідомлена дізнавачем об'єктивна реальність нашого суспільства, має велику організаційно спрямовану роль, правильно орієнтує на досягнення найближчих, практично виконуваних завдань запобігання у зв'язку з конкретним кримінальним провадженням. Робота дізнавача з їх вирішення є обов'язком останнього, що впливає з вимог закону. Найближча мета формується поетапно в міру розвитку кримінальної процесуальної діяльності і є стосовно завдань кримінального провадження проміжною.

Оскільки у процесі запобігання, яке здійснює дізнавач, можемо розрізнити відповідні напрями та етапи, то і механізм практично досягнутої мети може бути усвідомлено з урахуванням названих понять та загальної класифікації мети у кримінальному процесі.

Практично досягнутими є всі цілі запобігання у вузькому змісті. Їх реалізація відбувається шляхом активного виконання дізнавачем правових розпоряджень щодо виявлення та вжиття заходів з усунення причин і умов кримінального проступку, тобто має суто правовий характер, утворюючи систему взаємозалежних і взаємообумовлених структурних елементів з подальшою метою запобігання кримінальним правопорушенням.

На шляху до вирішення головної, більш віддаленої мети, дізнавач реалізує дві проміжні, а саме:

- по-перше, виявлення і усунення умов, які сприяють вчиненню кримінального проступку, що вимагають негайного усунення (не пов'язаних з особою підозрюваного, обвинуваченого);

- по-друге, виявлення та усунення всіх обставин, що сприяють даному кримінальному проступку.

Мета формується в міру появи приводів і підстав вчинення процесуальних дій. Діяльність дізнавача у спрощеному кримінальному провадженні спрямована на те, щоб забезпечити всебічне, повне й об'єктивне розслідування кримінального проступку і тим самим вжити передбачених законом заходів щодо встановлення істини у провадженні, викриття винних у випадках встановлення ознак кримінального правопорушення, недопущення незаконного та необґрунтованого постановлення процесуального рішення. Для досягнення цієї мети дізнавач аналізує наявні матеріали, вживає заходів щодо припинення протиправних дій, до закріплення його слідів у встановлені законом терміни. Завдяки виконанню зазначених проміжних цілей досягається «підсумковий» результат. Із досягненням проміжних цілей пов'язана доля наступних висновків дізнавача.

Тому ефективність проведення процесуальних дій необхідно розглядати у динаміці, як практичну діяльність дізнавача з реалізації цілей запобігання.

Знаючи сукупність цілей запобіжної діяльності, дізнавач більш вільний у доборі варіантів практичного вирішення. Метою огляду, наприклад, є виявлення слідів протиправного діяння та інших речових доказів, які мають значення для провадження (ст. 237 КПК України); обшуку – виявлення й вилучення прихованих доказів і документів, які вказують на причини і умови кримінального проступку (ст. 234 КПК України); таку мету переслідує і тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159 КПК України); мета експертизи – встановлення обставин, які сприяють кримінальному проступку, за допомогою спеціальних знань (ст. 69–72, 242, 243 КПК України); мета може досягатися і при слідчому експерименті (ст. 240 КПК України) [2] тощо.

Аналіз практики свідчить, що існує різний підхід до оцінки результатів діяльності дізнавачів з виявлення та усунення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

Критерії ефективності правового впливу на суспільні відносини мають пов'язуватися з найбільшим результатом у досягненні поставленої мети. Необхідно, на нашу думку, погодитися з думкою, що при визначенні ефективності «системи кримінальної юстиції» слід враховувати і соціально-політичні аспекти діяльності даної системи.

У юридичній літературі зазначається, що міра часу і праці у такій роботі – це майже не вивчена проблема, проте вже поставлена на порядок денний [3].

Наступна особливість полягає в тому, що процесуальна запобіжна діяльність дізнавача є лише частиною всієї профілактики у кримінальному провадженні, здійснюваної на всіх його стадіях.

Тільки з урахуванням усіх згаданих особливостей запобіжної діяльності дізнавача за допомогою застосування поетапних критеріїв її окремо та всієї їхньої сукупності можна зрозуміти зміст ефективності кримінологічних заходів щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінального проступку. Критерії ефективності процесуальної запобіжної діяльності відображають результати досягнення визначеної мети, що формується у процесі її здійснення, та орієнтована на поетапні і підсумкові результати. На першому етапі досягається найближча мета. Ефективність може бути вимірювана:

- швидкістю, послідовністю, повнотою виявлення дійсних причин і умов, які сприяють вчиненню кримінального проступку;
- розробленням відповідних їм заходів запобігання;
- практичним виконанням цих заходів протягом визначеного законом терміну.

Ефективність названої діяльності визначається реальним усуненням дії факторів, що спричинили кримінальне протиправне діяння.

У зв'язку з цим питання про критерії процесуальної запобіжної діяльності дізнавача та ефективності їх реалізації варто розглядати з двох сторін:

- по-перше, в рамках цієї діяльності;
- по-друге, за її межами.

Наприклад, контроль за вжиттям заходів запобігання, що є результатом організації їх виконання, є похідним від процесуальної діяльності.

Критерій ефективності, врешті-решт, пов'язаний із забезпеченням вжиття заходів, викладених у процесуальних документах кримінального провадження, протягом визначеного у законі терміну, в оцінці отриманого повідомлення, з погляду відповідності пропозицій щодо усунення певних причин і умов кримінального проступку при його розслідуванні, характеру вжитих з цією метою заходів запобігання кримінальним правопорушенням у майбутньому.

Ефективність запобігання забезпечується системою гарантій кримінального судочинства, внутрішніми та зовнішніми умовами ефективності функціонування всієї системи кримінальної юстиції та її складових – органів досудового розслідування [4, с. 227].

Ефективність процесуальної діяльності дізнавача із запобігання кримінальним правопорушенням залежить і від деяких інших обставин. Профілактика продовжується за рамками кримінального процесу на підприємствах, в організаціях, установах, за місцем проживання громадян. Ця діяльність збагачується іншими, найчастіше пересічними лініями, діалектикою їх зв'язків, взаємодії і взаємопроникнення. Без аналізу цього механізму неможливо зрозуміти, пояснити і правильно визначити значення процесуальної запобіжної діяльності дізнавача для досягнення того результату, до якого прагне законодавець. Постає

важливе і складне питання про ефективність контролю за подальшим досягненням мети запобігання.

Результат процесуальної запобіжної діяльності дізнавача буде корисним і повним, якщо всі елементи останньої діяльності працюють на боротьбу зі злочинністю, тобто забезпечення кримінологічної й національної безпеки.

Таке дослідження критеріїв ефективності запобіжної діяльності має велике практичне значення, тому що дає можливість з'ясувати не тільки недоліки роботи дізнавача із запобігання кримінальним проступкам, а й ті причини, впливаючи на які можна ефективно використовувати можливості профілактики, тим самим ще вище підняти її рівень – запобігати кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Філософія права: підручник / за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р.
№ 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
4. Фаринник В. І. Деякі особливості досудового провадження в спрощеному порядку. *Право і безпека*. 2012. № 3 (45). С. 225–233.

Радчук Анатолій Анатолійович

кандидат юридичних наук,

голова Одеського окружного адміністративного суду

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.

Адміністративно-правове регулювання прав військовослужбовців виступає важливою складовою функціонування оборонної сфери, що зумовлює потребу у ґрунтовному науковому вивченні. Дослідження цього напрямку потребує чітко вибудованої методології, здатної забезпечити системний аналіз правових механізмів, оцінку їх ефективності та відповідності сучасним викликам.

Варто наголосити, що якість і наукова достовірність результатів дослідження значною мірою залежать від належного визначення його методологічної основи, адже саме вона гарантує обґрунтованість висновків [1–3]. Означене набуває особливого значення у площині дослідження адміністративно-правового забезпечення прав військових, оскільки цей феномен характеризується багаторівневими правовими взаємозв'язками, складною системою регулювання та участю численних органів влади. Отже, важливим є визначення комплексу методів, принципів і підходів, які дозволять здійснити всебічний, об'єктивний та структурований аналіз даної проблематики.

Методологічним підґрунтям дослідження обрано діалектичний підхід до пізнання правових процесів, який дозволяє розглядати адміністративно-правові гарантії прав військовослужбовців як динамічне явище, що формується у взаємодії суперечностей та різнорівневих елементів. Використання цього підходу дає змогу аналізувати предмет дослідження у поєднанні його загальних характеристик, специфічних рис і окремих проявів [4, с. 45–51], що особливо важливо для з'ясування правового статусу військових.

Звернення до діалектичного методу у вивченні прав військовослужбовців відкриває

можливість простежити взаємозв'язок між універсальними правами громадян і специфічними обмеженнями, зумовленими військовою службою. Ця суперечність не є деструктивною, а виступає джерелом розвитку правового регулювання та вдосконалення механізмів забезпечення прав у військовій сфері.

Застосування діалектичного підходу у дослідженні адміністративно-правових гарантій прав військовослужбовців дає змогу трактувати їх як систему, що перебуває у постійному розвитку та відображає взаємодію протилежних тенденцій, що набуває особливого значення в умовах сучасних викликів безпеці держави, коли правове регулювання у військовій сфері зазнає суттєвих змін під впливом внутрішніх потреб оновлення та зовнішніх факторів, зокрема вимог гармонізації з європейськими та міжнародно-правовими стандартами.

Суттєвим елементом методологічного підґрунтя виступає системний підхід. Як одна з базових наукових засад, він уможливорює аналіз адміністративно-правового забезпечення прав військовослужбовців як цілісної та впорядкованої системи, що має власні закономірності функціонування й розвитку. Така перспектива дослідження передбачає відхід від ізолюваного вивчення окремих компонентів правового статусу військових та натомість зосередження уваги на комплексному розгляді всіх елементів правового механізму у їх взаємозалежності та взаємодії.

Застосування системного підходу дозволяє трактувати адміністративно-правовий механізм гарантування прав військовослужбовців не як просту сукупність складових, а як структурно цілісне утворення з властивими йому системними характеристиками, що виходять за межі суми ознак окремих частин, що відкриває можливість виявити ефект синергії від взаємодії елементів і глибше зрозуміти специфіку функціонування механізму у комплексному вимірі.

Історичний підхід займає важливе місце у методологічному арсеналі дослідження адміністративно-правових гарантій прав військовослужбовців, оскільки ґрунтується на принципі історизму [5-6]. Він передбачає аналіз правових явищ у їхньому становленні, еволюції та трансформаціях. Такий підхід дозволяє відмовитися від статичного бачення правових інститутів, розглядаючи їх як рухомі та змінні структури, що розвиваються під впливом конкретних історичних умов.

Застосування історичного методу передбачає дослідження послідовних етапів формування системи правового забезпечення військовослужбовців, а також виявлення причинно-наслідкових залежностей між ними, що дає змогу простежити, як попередні моделі регулювання визначали напрями розвитку наступних, які елементи зберігали свою дію, а які зазнавали принципів змін.

Структурно-функціональний підхід посідає важливе місце у методологічному забезпеченні [7-8] дослідження адміністративно-правового регулювання прав військовослужбовців, оскільки дозволяє розглядати його як цілісне утворення, що складається з взаємопов'язаних елементів, кожен із яких виконує власну специфічну функцію, спрямовану на підтримання ефективності та стабільності всієї системи.

Застосування цього підходу передбачає аналіз адміністративно-правового механізму захисту прав військових крізь призму його структурних компонентів та функціонального призначення. У структурному вимірі увага зосереджується на визначенні та систематизації ключових елементів механізму забезпечення прав військовослужбовців, включно з нормативно-правовою базою та діяльністю відповідних інституцій.

Порівняльно-правовий підхід є вагомим елементом методологічної основи дослідження правового регулювання прав військовослужбовців, оскільки забезпечує можливість всебічного аналізу різних правових систем із метою виявлення найбільш

ефективних моделей захисту, що можуть бути адаптовані до українських реалій. Його застосування передбачає співставлення національного законодавства у сфері гарантування прав військових із правовими підходами держав – членів НАТО та Європейського Союзу, що дозволяє визначити як загальні закономірності еволюції правового регулювання статусу військовослужбовців, так і специфічні особливості кожної правової системи у вирішенні питань, пов'язаних із військовою службою.

Функціональний підхід орієнтує дослідження на розкриття особливостей реалізації компетенцій органів державної та військової влади у сфері забезпечення прав військовослужбовців. Використання цього методологічного інструменту дозволяє зосередитися на оцінці ефективності та результативності адміністративно-правових засобів, виявленні їхніх сильних і слабких сторін, а також виробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення практики правового регулювання.

Узагальнюючи, слід зазначити, що дослідження адміністративно-правового регулювання прав військовослужбовців вимагає використання багатогранної методології, яка поєднує різні підходи. Застосування діалектичного, системного, історичного, структурно-функціонального, порівняльно-правового та функціонального методів дозволяє отримати цілісне бачення досліджуваного явища. Кожен із підходів розкриває окремий вимір правового забезпечення військових і водночас доповнює інші, створюючи комплексну картину. Такий методологічний синтез дає змогу не лише проаналізувати сучасний стан правового регулювання, а й визначити напрями його вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія сучасного правознавства: спроба критичного осмислення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 1 (71). С. 27-31.
2. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія правових явищ в умовах сучасного правового дискурсу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип.1 (42). С. 9-12.
3. Коваль М.П. Методологія пізнання адміністративного судочинства: структурний аспект. *Держави та регіони*. 2022. №3 (77). С. 223-227.
4. Колич О. І. Детермінанти діалектики у праві: окремі аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 45-51.
5. Музика І. В. Принцип історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця XIX – початку XX століття. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 239-243.
6. Balkin J., Levinson S. Legal Historicism and Legal Academics: The Roles of Law Professors in the Wake of Bush v. Gore. URL: <https://jackbalkin.yale.edu/sites/default/files/files/legalhist.pdf>
7. Colell C. D., Kneysler O. V., Spasiv N. Y., Fedorovych I. M. Structural-Functional Approach in the World-Theoretical Knowledge of Territorial Communities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2019. № 1(28). Р. 450-460.
8. Гасюк І. Л. Підходи до дослідження системи державного управління розвитком фізичної культури і спорту. *Державне управління і місцеве самоврядування*. 2010. № 4(7). С. 164–176.

Наукове видання

**«ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ
ВІДНОСИНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

Збірник матеріалів
III Міжнародної конференції

06 жовтня 2023 року

м. Кропивницький